چاپی دووەم

الداء والدواء

نەخۆشی و چارەسەر

وەڵامی پڕوپوخت بۆ کەسێك پرسیار
لەچارەسەری تەواو دەکات پێشەواو زانا
ابن القیم الجوزية

وەرگێڕانی بۆ کوردی
م. هیلال علی سەنگاوی

نەخۆشی و چارەسەر

وەڵامی پڕوپوخت بۆ کەسێك پرسیار لە لەچارەسەری تەواو دەكات

پێشەواو زانا ابن القیم الجوزیة (٦٩١ – ٥٧٥١)

وەرگێڕانی بۆ کوردی

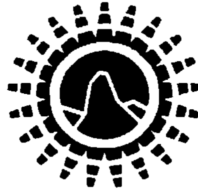
م. هیلال علی سەنگاوی

الـداء والـدواء

(الدواء الكافي لمن سئل عن الدواء الشافي)

الأمام العلامة أبن القيم الجوزية

٢٠١٤/هەولێر

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

ڕۆژهەڵات

خاوەنی ئیمتیاز

کەژاڵ ڕەفیق

سەرنووسەر

حەسەنی دانیشفەڕ

Email: rojhalatpress@yahoo.com

Mob: ٠٧٥٠ ٤٤٤٠٩٩٦

هەولێر ـ شەقامی (١٠٠) مەتری ریزی کارگەی دەرمانی ئاوا میدیکا

ناوی کتێب : **نەخۆشـــی و چارەســـــەر**
ناوی نووسەر: **الأمام العلامة أبن القیم الجوزیة**
وەرگێڕان : **م. هیلال علی سەنگاوی**
تایپ : **شێرزاد محمود حسن**
دەرهێنانی هونەری : **لاوین خەلیل هیدایەت**
بەرگ: **خەلیل هیدایەت مام شێخ**
تیراژ : **(١٠٠٠٠) دانــە**
نۆرەی چاپ : **چاپی دووەم /٢٠١٤**
نرخ: **(١٠٠٠٠) دینار**
شوێنی چاپ: **چاپخانەی رۆژهەلات/ هەولێر**

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان
ژمارەی (٧٤) ساڵی ٢٠٠٩ ی داوەتێ

بەڕێوەبەری هونەری دەزگا
سەلام محەمەد رەسول

شوێنی دابەشکردنی : هەولێر

کتێبخانەی حاجی قادری کۆیی

پێرســـت

بەشی دووەم:
شوێنەواری تاوان..... سزای لە دونیا و قیامەتدا

بەشی سێ یەم
تاوانە بچوك وگەورەکان وەگەورەترین تاوانە گەورەکان

بەشی چـــــوارەم
حەرام کردنی خراپەکاری وپاراستنـــــی داوێـن

بەشی پێنجەم
چارەسەرو وەڵامی پرو‌پوخـــــت

بەناوی خوای گەورە

پێشەکی

سوپاس و ستایش بۆ پەروەردگار،سلاّوو درود لەسەر گیانی پاکی پێغەمبەری ئازیز (ﷺ) . پێشەوا "ابن القیم" یەکێکە لە زاناو پسپۆڕە لێهاتووەکانی بواری فیقە و فکر و دەرونزانی. وەلەم بوارە جیاجیانەدا بەرهەمی نایاب و سەرچاوەی گرنگی پێشکەش بەمرۆڤایەتی کردووە. کە ئەمڕۆ وەك سەرچاوە سودی لێ وەردەگرین. وەئەم زانا لێهاتووە خاوەن چەندین بۆچوون و تیۆری تایبەتی یە لەم بوارانەی کە باسمان کرد. کتێب و نوسراوەکانی بوونەتە سەرچاوەی زۆربەی توێژەران و جێی بایەخ و گرنگی پێدانە. ئەمڕۆ کتێبخانەی کوردی لەبەرهەمی ئەم زانایە خالّی یەو بێ بەشە.

ئێمەش بە ئەرکی خۆمان زانی کە بەم ئەرکە پیرۆزە هەستین و یەکێك لەکتێبەکانی وەربگێڕین بۆسەر زمانی کوردیٔ شیرین.تاخوێنەری کوردی لەبەرهەمەکانی بێ بەش نەبن.لەم کتێبەدا تەنها چەند برگەیەکی کەم نەبێت کە پێمان باش بوو وەری نەگێڕین لەبەر هۆکاری بەسەرچوونی بابەتەکە. ئیتر هەر هەموو بابەتەکانی وەك خۆی وەرگێڕاون.دواتر ئەم کتێبە شعرێکی زۆری عەرەبی تێدا بووە.کەئێمە بەپێویستمان نەزانیوە لەم وەرگێڕەدا باس بکرێت تەنها ئەو پۆپلە شیعرانە نەبێت کەپێویست بوو بۆ بابەتەکان.

بەهیوای ئەوەی سود مەند بێت بۆ هەموو لایەك وە خوای گەورە لە کەم و کورپیەکانمان ببورێت. دیارە تەنها کە خودا بێ کەم و کوری یە.

وەرگێڕ

هیلال علی سەنگاوی

پێشەکی

سوپاس وستایش بۆ پەروەردگاری جیهان، کەقبوڵکەری تۆبەکارانە وبەخشندەیە،نەرم ونیان ولێ بوردەیە، داپۆشەری تاوانی تاوەنبارانەو لێ بوردەوقبوڵکەری تۆبەی تۆبە کارانە.وەسلاو ودرود لەسەر ئەو کەسەی کەڕەحمەتەو خۆری پرشنگدارە بۆ هەموو دنیا ومژدەبەخش وترسێنەر کە محمدﷺ وەلەسەر یارو دۆستانی.

پاشان... نووسەر لەکتێبی (طب النبوی) دا سەبارەت بە"عیشق" دەڵێت:

(ئەم نەخۆشی یە لە نەخۆشیەکانی دڵە ، جیاوازە لەنەخۆشی یەکانی تر لە ڕووی خودو هۆکارو چارەسەریشەوە، جا ئەگەر ئەم نەخۆشی یە شوێنی خۆی بگرێت زۆر زەحمەت دەبێت چارەسەرکردنی لەلایەن پزیشکەکانەوە، وەنەخۆشەکەش تەواو گرفتار دەبێت پێیەوە) . وەخوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا بە دوو پێڕ لەخەڵکی باسی کردووە.کە"عەشقی ئافرەتان وعشقی مندالّ ومێرد منداڵانە".یەکەمیان لە ڕووداوی هاوسەرەکەی عەزیزی میسردالە گەڵ پێغەمبەر یوسفدا باسی کردووە سلاوی خوای لەسەر بێت،وەدووەمشیان لەسەر نەتەوەو قەومی لوط باس کردووە.

وەئەم کتێبەمان لەسەر جۆری دووەم باس وخواس دەکات کەئەمڕۆ بەچەمکی"نامۆیی سێکسی– شذوذ الجنسي"ناسراوە. وەپێغەمبەری خوداﷺدەفەرموێت: (إن اخوف ما أخاف على أمتي عمل قوم لوط.... واتە: ئەو شتەی کەزۆر لێی دەترسم بۆ ئومەتەکەم، بریتی یە لەکردەوەی قەومی لوط) وەهەروەها ﷺ دەفەرموێت: (أقتلوا الفاعل والمفعول بە في عمل قوم لوط) هەروەها دەفەرموێت (من عمل بعمل قوم لوط فأقتلوه.... واتە: بکەرو پێکراوی

کرداری قەومی لوط بکوژن) .وەلە گێڕانەوەیەکی تر دەفەرموێت"هەر کەسێك کردەوەی قەومی لوط ی ئەنجامدا بیکوژن."

وەعبدالله ی کوڕی عەمرﷺ دەفەرموێت کە پێغەمبەر فەرموویەتیﷺ: (لەڕۆژی قیامەتدا نێربازەکان لەسەر شێوەی بەراز ومەیمون حەشر دەکرێن) .

جا عیشق زیان ومەترسی زۆری هەیە بۆ دین ودنیا ، چونکە دڵ سەرقاڵ دەکات لە بیرکردنەوەو ترس ونزیك بوونەوەو ناسینی خودای گەورەهەروەها سەرئەنجامی سنوور شکاندنەکانی دەبێتەهۆی لەدەست دانی دوارۆژ و تووش بوون بەسزای توندی خوای گەورە. هەرچەندەمرۆڤ لەئارەزووەکانی نزیك بێتەوە ئەوا ئەوەندە لەخوای گەورە دوور دەکەوێتەوە، هەر شتێکمان جگە لە خودای گەورە خۆشویست توشی سزای خوا دەبین. وەزۆر بەدەگمەنە عیشق لەسنووری ڕێ پێدراوی خۆیدا نامێنێتەوە، وەهەر کاتێ ڕوویدا زووش لەناو دەچێت ،هەروەکو دەوترێت:"هەموو یاساغ کراوێك پەسەندکراوە."

وەپێشەوا "ابن القیم"شێوازی نایابی خۆی هەیە لە توێژینەوەی کێشەکان وچارەسەرکردنیان ، چونکە شێوازی ئەو دوورە لە ئامۆژگاری و استقلا ء بەڵکو وەکو پزیشکێکی پسپۆڕ وهەولێکی هۆشدەر و شارەزا بە نەخۆشی وچارەسەرەکان ووتەکانی وەك مەلهەمی سارێژ وایە بۆ برینەکانی دڵ و ڕوح. وە وەلامەکانی لەم بوارەداو چارەسەری تەواوی وەلامی پڕوپوختە.

لەم کتێبەدا ئەم کارانەمان ئەنجام داوە....

١- ڕێکخستنی دەقی کتێبەکە، وەدانانی هەندێ ناونیشان بۆ هەندێ لەبەش وبڕگەکان ،وەئەو زیاد کردنانەی ئێمە نوسیومانە لەنێوان ئەم شێوازانەدا دامان ناوە (..........) وەهەر ووشەو دێڕێك لابرابێت یان جودا بێت بەهۆی جیاوازی چاپ کردنەکانەوە ڕاستەوخۆ تێبینیمان داوەو نووسیومانە.

٢- کتێبەکەمان دابەش کردووە بەسەر پێنج بەشدا بۆ زیاتر ئاسانکاری بۆ توێژەر وخوێنەر.

٣- دەرهێنانی سەرچەم فەرموودەکان ووتەکان وگێڕانەوەیان بۆ سەرچاوە ڕەسەنەکان لە"قورئان وسونە" دا.

٤- قسە لەسەر کردن وشیکردنەوەی هەندێ لەبڕگەکانی ئەم کتێبەو وەزیاتر ڕوون کردنەوەیان بە نوسراوەکانی تری "ابن القیم" وکەسانی تر.

٥- ڕوون کردنەوەی واتای ووشە نامۆکان.

٦- پێناسەکردنی هەندێ لەوپێڕو کۆمەڵانەی کەلەم کتێبەدا ناویان براوە.

٧- دروست کردنی پێڕستێکی فراوان بۆ بڕگەکان وبابەتەکانی ،تابە ئاسانی خوێنەر بڕگەکانی لەبەر چاوبێت.

٨- هەروەها دانانی چەندین نیشانەی پێویست وەکو ئەستێرەو ژمارە بۆ جیاکاری لەنێوان بڕگەکاندا ، وەهەموو ئەمانە بەرچاوت دەکەوێت خوێنەری بەڕێز لەم چاپەدا.

وە دوا ووتەمان سوپاس کردنی خوای گەورەیە

رضوان جامع رضوان

قاهیرە لە شەوی هەینی

٢٢ ڕەمەزان ١٤٢٢ك. بەرواری

٢٠٠١/١٢/٧

دەسپێك

بەناوی خوای گەورە وبەخشندەو میهرەبان

وەهەر بەئەویش پشت دەبەستین

پرسیان لە پێشەواو زانا وخواناس ورەخنەگر شمس الدین أبو عبدالله محمد كوڕی صالح أبی بكر، كەناسراوە بە ابن القیم الجوزی) ڕەزای خوای لەسەر بێت: (زانایان وپێشەوایانی ئاین ڕەزای خوایان لەسەر بێت چی دەڵێن سەبارەت بەپیاوێك گرفتاری دەردێك هاتبێت ، كەگەر بەردەوام بێت لەسەری دەبێتە مایەی شێواندنی دین ودونیایی؟ هەرچەندە هەوڵ وكۆششی كردووە و چەندین شێوازی بەكارهێناوە بۆ دەربازبوونی بەڵام بێسوود بووەو تابێت زیاتر گەشەی سەندووە. جا چی بكرێت بۆ دەرباز بوون لێی؟

وەچی ڕێگەیەك بگرێتە بەر بۆ ئاشكراكردنی؟

خوای گەورە ڕەحم بەكەسێك بكات كەهاوكاری دەردەداران بكات ووەخوای گەورە كۆمەك وهاوكاری كەسێكە تا ئەوكەسە هاوكاری براكەی بكات.

فتوامان بۆ بدەن خوا ڕحمتان لێ بكات وپاداشتان بداتەوە.

جا پێشەواو زاناو شێخ شمس الدین أبو عبدالله محمد كوڕی صالح أبی بكر ایوب پێشەوای قوتابخانەی "الجوزیە" وەڵامی دایەوەو فەرمووی:

بەشی یەکەم

خستنەڕووی پلەوپایەی نزا (دوعاو) لەئیسلامدا

دیاری کردنی مەرجەکانی قبوڵ بوونی نزا (دوعاء)

پێشەکی دانەر

لە صحيح البخاری دا لەفەرمودەدا أبی هریرە دەگێڕێتەوە ﷺ کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (ما أنزل الله داءً إلا أنزل الله لهُ شيفاءً.[1].. واتە خوای گەورە هەر دەردو نەخۆشیەکی ناردبێت ، چارەسەرەکەشی ناردووە) .

وەلە (صحيح مسلم) دا "جابر بن عبدالله" ﷺ دەگێڕێتەوە کەپێغەمبەر ﷺفەرموویەتی: (لكل داءِ دواءٌ، فإذا أصيب دواء الداء برأ بأذن الله) [2]واتە:"بۆ هەموو

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(صحيح)ە ، بخاری گێڕایەتی یەوە لەبابەتی(الطب) لە بەشی"باب ما أنزل الله داءً إلا أنزل الله شيفاءً "

[2] – ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە، مسلم گێڕاویەتی یەوە لە بابەتی"السلام"لەبەشی"باب لكل داء دواء واستحباب التداوي"بەژمارەی(٢٢٠٤/٦٩).

– پێشەوا ئەوەوی ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرمێت: "ئەمە ڕوون کردنەوەیەکی ئاشکرایە ، چونکە پێشتر زانراوەکە پزیشکەکان وتویانە : نەخۆشی واتە دەرچوونی جەستە لەبارودۆخی ئاسایی خۆی وسروشتی خۆی.وەچارەسەرکردنیشی ربریتی یە لەگێڕانەوەی بۆ ئەوبارە سروشتی یە.وەپاراستنی تەندروستی : بریتی یە لەپاراستنی ئەو بارودۆخە وەپاراستنی بەندە بەپوختی وچاکی خۆراکەوە، وەگێڕانەوەی ئەو بارە بەندە بەدۆزینەوەی ئەو دەرمان وچارەسەری کە دژ بە نەخۆشی یەکەیە."

– وە بقراط دەڵێت : شتەکان بەدژەکانی چارەسەر دەکرێت.

ئەوەوی دەڵێت: هەندێ جار پاراستنی نەخۆشی یەکە وجۆری دەرمانەکە نادیار دەبێت ،هەربۆیە متمانە بەدژەکان کەم دەبێتەوە. جالێرەدا بەتەنها پزیشکەکان دەکەونە هەڵەوە.چونکە واگومان دەبەن کە جۆری دەردەکە لەماددەیەکی گەرمە، کەچی بەپێچەوانەوە وادەرناچێت.یان ساردە، یان شێوەیەکی تری جیاوازە یاخود گەرمە. بەڵام ئەو ئەندازە گەرمی یە نی یە کەپزیشکەکان گومانیان بۆی چووە، هەربۆیە لەم حاڵەتەدا چارەسەرو شیفا ڕوونادات. هەروەکو پێغەمبەری خودا بە ﷺ وتەکەی ئاگەدارمان دەکاتەوە کە دەفەرمێت:"فإذا اصيب دواء الداء بدأ بأذن الله"واتە ئەگەر دەرمانەکە ئاوێتەی دەردەکە بوو ئەوا بەپشتی خودا چاك دەبێتەوە.

دوور نیە لێرەدا بڵێین: تۆ فەرمووتە بۆ هەموو دەردێك ونەخۆشی یەك چارەسەر هەیە"لكل داء دواء"کە چی ئێمە زۆرێك لەودەردەدار ونەخۆشەکان دەبینین کە چارەسەریش دەکرێن بەڵام چاك نابنەوە؟

فەرمووی: لێرەدا بەهۆی پەی نەبردنە بەڕاستی ودروستی شێوازی چارەسەرکردنەکەیە نەك دەرمان وچارەسەرکە. وەئەمەش ڕوونە والله أعلم.

دەردێك چارەسەر هەیە ، جا هەركاتێ چارەسەركە ئاوێتە بوو بە دەردەكە ئەوا بەپشتیوانی خوای گەورە نەخۆشەكە چاك دەبێتەوە".وەلە "مسند" الامام احمد"دا هاتووە كە"أسامە بن شريك"دەیگێڕێتەوە كە پێغەمبەری خودا فەرموویەتیﷺ: (إن الله لم ينزل داء الا أنزل له شيفاء ، علمه من علمه، وجهله من جهله) [1]واتە:"خوای

ﻫ١. بەدەست كاری كردنەوە لە "شرح مسلم للنووى :٢٠٣/١٤ چاپی موسسە المختار–قاهيرە."

١ – ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە ، ئیمامی احمد گێڕاویەتی یەوە لە مسند ، وا(٤٤٣/١ ،٢٧٨/٤) وە" الهيثمي"لە (المجمع)دا هێناویێتی لەفەرموودەی ابن مسعودﷺ (٨٤/٥) دەیداتە پاڵ ئیمام (احمد وطبراني) وەدەڵێت: پیاوەكانی طبرانی متمانە دارن و.اه، وەهەروەها "الحافظ"لە "فتح"دا هێناویێتی (١٤١/١٠) وە دەڵێت: ئەم فەرموودەیە (ابن حبان وحاكم) بەڕاستیان ناسیوە. وەدەڵێت :ئەوەی لەم وتەیەی تێ بگەین "جهلە من جهلە.... ئەوەی نەیزانی نایزانێت"ئەوەیە كەلە هەندێ نەخۆشیدا ڕوودەدەن، كاتێك توشی دەردێك دەبێت بەدەرمانێك چاك دەبێتەوە.

وەدانەر لەكتێبی"طب النبوي"دەڵێت: لەم فەرموودەیەدا ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە كە پێویستە بۆ هەرزانست وپیشەیەك پشت بەكەسانی پسپۆڕی ئەو بوارە ببەستین ، چونكە ئەوانە شارەزاترن ونزیكترن لەڕاستی یەكان، هەروەها بۆ كەسانێك كەپیشەی "فوادانیان هەیە" زیاتر پشت بەكەسانی زاناتر ولێهاتوو تر لەخۆیان ببەستن.

وەدەڵێت : پێرێك وتیان: سەرجەم ئەم هەموو دەردو دەرمانە بەهۆی بارینی بارانەوەیە لەئاسماندا پەیدا دەبێت، چونكە هەربەهۆی بارانەوەیە خواردن ورۆزی یەكان ودەردو دەرمانەكان پەیدا دەبن وهۆكارەكانی دروست دەبێت.وەهەرچی توخم وكانزاكان هەیە هەمووی بەوهۆیەوە لەچیاكاندا ڕووەودۆڵەكان دادەبەزێت وشیو ودۆڵ وبەروبوومەكان دەتەنێت.

وەدەڵێت ئەمە لەتەواوی دانایی وپەروەردگاری گەورەدایە، هەرچۆن بەندەكان گرفتار دەكات بەدەردو نەخۆشی یەوەبەهەمان شێوە ئاسانكاریان بۆ دەكات لە دۆزینەوەی چارەسەرەكەیدا. هەروەكو چۆن گرفتاریان دەكات بەتاوانكاری و ئاسانكاریان بۆدەكات بەتەوبە كردن وئەنجام دانی كرداری چاكە كەدەبێتە مایەی سڕینەوەی تاوانەكان. هەروەها چۆن گرفتاری كردوون بەڕوحە شەڕانی وخراپەكان كە شەیتانەكانە ، بەهەمان شێوە پشتیوانیان دەكات بەسەربازە ڕوحانی یەپاكەكان كە فریشتەكانە. هەروەكو چۆن گرفتاری كردوون بە ئارەزووی سێكسی یەوە، بەهەمان شێوە ئاسانكاری بۆ كردوون لەچۆنیەتی ئەنجامدانیدا.

جا خوای گەورە هەرجۆرە گرفتارێكی ناردبێت ، لەگەڵیشیدا هاوكاری كردوون كەچۆن بەرەنگاری بنەوە ودەربازیان بێت،بەلام لێرەدا تەنها جیاوازی یەكان لەئەندازەی ئەو زانست وپەی پێ بردنەدایە، كەچۆن پەی بەرن وزانستی چۆنیەتی بەكاهێنانی بەدەست بخەن وەبەتەنها بەخودا پشت دەبەستین. ١–هو "الطب النبوي: ص/٨٨".

گەورە هەر دەردو نەخۆشی یەکی ناردبێت چارەسەر وشیفاکەشی ناردووە، ئەوەی زانی دەیزانێت، وەئەوەی نەیزانی نایزانێت".

وەلە ووتەیەکی تردا: (إن الله لم يضع داء الا وضع لهُ شيفاء، أو دواء ،الأداءً واحد. قالوا: يا رسول الله ما هو؟ قالﷺ: الهرم. قال الترمذي:هذا حديث صحيح) [١].

واتە: (خوای گەورە هەر دەردێکی دانابێ، شیفاو چارەسەرەکەی بۆ داناوە، تەنها یەك دەرد نەبێت. ووتیان ئەی پێغەمبەری خوداﷺ ئەوە چی یە؟فەرمووی: پیری یە)

دەردو نەخۆشی تووشی دڵ وجەستەو ڕوحیش دەبێت

وەئەم حاڵەتە هەریەکە لەدڵ وڕوح وجەستەش دەگرێتەوە، وەدەبێت چارەسەریش بکرێت. وەپێغەمبەری خوداﷺ نەزانینی"الجهل" بەدەردو نەخۆوشی پێناس کردووە، وەپرسیارکردنیش لەزانایان و پسپۆران بە چارەسەری نەزانین باس کردووە.

أبـو داود دەگێڕێتەوە لە (سننه) کەلە فەرموودەی جابری کوڕی عبداللهؓ دەفەرمێت: (خرجنا في سفر ، فأصاب رجلاً منا حجر، فشجه في رأسه، ثم أحتلم، فسأل أصحابه فقال: هل تجدون لي رخصته في التيم؟ قالوا: ما نجد لك

---

[١]- ئەم فەرموودەیە ترمذی گێراویەتی یەوە لە کتێبی" الطب "لەبەشی (باب ما جاء في الدواء الحث عليه) بەژمارەی(٢٠٣٨) وە ووتی: ئەم فەرموودەیە(حسن صحیح)ە،وەهەروەها (أبو داود) لەبەشی یەکەمی کتابي(الطب) بەژمارەی٣٨٥٥هێناویتی. وە(الألباني)بە ڕاستی داناوە.
وەلە ووتەیەکی تردا ووشەی "الموت" لە بری "الهرم"بەکارهێناوە.
"حافظ" دەڵێت: جیاکردنەوەی مردن بەتایبەتی ڕوون ودیارە، وەدەست نیشانکردنی دەردی مەرگ ومردن، واتە ئەودەردو نەخۆشی یەی کەبە نەخۆشی مەرگ ناودەبرێت ئەو کەسە تیایدا دەمرێت. وەدەست نیشان کردنی پیری- الهرم کە لە گێڕانەوەیەکی تری فەرموودەکەدا هاتووەلەوە دەچێت لەبەر لەیەك چوونیان بێت لەگەڵ مردن، چونکە لەهەردوو حاڵەتەکەدا مرۆڤ تەندروستی دەشێوێت، یاخود لەنزیك بوونەوەی مەرگ لەپیریدا، هەروەها پیری هیچ چارەسەرێکی نی یە.١-هـ (فتح الباری: ١٤٢/١٠).

رخصته،وأنت تقدر على الماء، فأغتسل فمات، فلما قدمنا على النبي ﷺ. اخبر بذالك، فقال: قتلوهُ ، قتلهم الله ألا سألوا أذ لم يعلموا؟ فأنما شيفاء العي السؤال. إنما كان يكفيه ان يتمم ويعصر او يعصب ، على جرحة خرقة ثم يمسح عليها ،ويغسل سائر جسده) [1].

واته: ئێمه بۆ گەشت وسەفەرێك دەرچووین، یەكێكمان سەری كێشای بەبەردێكدا وسەری بریندارو لەت كرد. پاشان ئەوكەسە توشی "أحتلام- لەش پیسی" هات. پرسی لەهاوەڵەكانی ئایا مۆڵەتم بۆ دەبینن كە تەیەمیم بكەم؟ ووتیان: نەخێر تۆ دەتوانیت خۆت بشۆیت، ئەویش خۆی شۆردو پاشان مرد بەهۆی ئاو چوونە نێو سەری یەوە. كاتێك كەچوونە لای پێغەمبەرو باسەكەمان بۆ گێڕایەوە.فەرمووی: كوشتان ،خوا بتان كوژێت.ئایە نەیتوانی پرسیار بكەن كاتێ كەنازانن ، بێ گومان شیفاو چارەسەری دەردی نەزانین پرسیار كردنە.بەڵكو ئەو كەسەیە دەیتوانی تەیەمیم بكات و سەری بپێچێت وسەرجەم جەستەی بشوات.

قورئان هەمووی چارەسەرو شیفایە بۆ ڕوح وجەستە

خوای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا ڕایگەیاندووە كە قورئان شیفاو چارەسەر. كەدەفەرموێت: (وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَّقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاء....فصلت:٤٤) **واته:"ئەگەر ئەم قورئانەمان بەزمانی گەلانی**

---

[1] – ئەم فەرمودەیە"حسن"ە. ابوداود گێڕاویەتی یەوە لە كتێبی(طهارة)لە بەشی (باب المجروح یتمیم) بەژمارەی(٣٣٦) (ابن الملقن)دەڵێت:پیاوەكانی متمانەن، وە(ابن ابی داود) دەڵێت: ئەمە سونەتێكە تەنها ئەهلی مەكە دەیان كرد.

وەئەم فەرموودەیە (عطاء) لە جابرەوە نەیگێڕاوەتەوە، تەنها "زبرین خریق" كە ئەویش بەهێز نی یە.

١ه. بەهەمان شێوە "حافظ"یش هەروا دەڵێت لە"التلخیص"ەوە ئەم ووتەیەی داوەتە پاڵ وەچەندین شاهیدی بۆ ئەم فەرموودەیە هێناوەتەوەكە بەهێزی دەكات.

وە"اللبانی"ئەم فەرموودەیە بە "حسن"دادەنێت بەلام بەبێ برگەی (إنما یكفیه...الخ)"صحیح سنین ابی داود"وەبڕوانە ووتەكەی لەسەر"صحیح الأدب"(ص/١٢٣).

تر بناردایە، ئەوا بێ باوەڕان دەیان ووت: ئایا نەدەبوو ئایەتەکانی ڕوون وئاشکرابوایە بەزمانی خۆمان بوایە، چۆن دەبێت قورئان بەزمانی بێ گانەبێت؟لە کاتێکدا محمد ﷺ بەعەرەبی دەدوێت؟! ئەی پێغەمبەرﷺ پێیان بڵێ ئەم قورئانە بۆئەوانەی باوەڕیان هێناوە هیدایەت ورێنوێنی وشیفایە وچارەسەری هەموو دەرد ونەخۆشی یەکان دەکات، جائەوانەی کەباوەڕ ناهێنن گوێچکەیان کەڕەو بەشتی تر ئاخنراوە، هەروەها کوێرن لەئاستیدا، ئەوان هەروەکو لەدوورەوە بانگیان لێ بکرێت وایە 'نەدەنگەکە بەچاکی دەبیستن ونەڕەنگەکە بەڕوونی دەبینن'."

هەروەها دەفەرموێت: (وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاء وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ.....الاسراء: ٨٢)

واتە:" ئێمە لەقورئان سورەت وئایەتانێك دادەبەزێنین ، کەببێتە هۆی چارەسەرو شیفا بۆ نەخۆشی یە جەستەیی ودەروونی یەکان هەروەها ڕەحمەت ومیهرەبانیشە بۆ ئیمانداران ، بۆ ستەمکاران وخوانەناسانیش تەنها زیادکردنی زەرەوزیان نەبێت هیچی تر نی یە، هیچ بەهرەو سودێکی لێ نابینن."

وەلێرەدا بۆ دەرخستنی ڕەگەزەکەیە"جنس"نەك بۆ چەنداندن"التبعیض" چونکە قورئان هەر هەمووی چارەسەرە هەروەکو لە ئایەتی پێشەکی یەکەدا ڕونی کردۆتەوە. قورئان چارەسەرو شیفایە بۆ دڵەکان لە دەردی نەزانین وگومان، هیچ کاتێك خوای گەورە چارەسەروشیفای بەسوودو پوخت وگونجاوی وەکو قورئان نەناردۆتە خوارەوە.

وەلە "صحیحین"دا هاتووە لە فەرموودەی "ابی سعید"ﷺ ووتی: (انطلق نفر من اصحاب النبي ﷺ في سفرة سافرها ، حتى نزلوا على حي من أحياء العرب فأستضافوهم، فأبوا أن يضيوفوهم فلدغ سيد ذلك الحي، فسعوا لو بكل شيء لاينفعه شيء، فقال بعضهم: لو أتيتم هولاء الرهط الذين نزلوا لعله أن يكون عند بعضهم شيء، فأتوهم، فقالوا: ياأيها الرهط،أن سيدنا لدغ، وسيعنا له بكل شيء لاينفعه شيء، فهل عند أحدكم من شيء؟ فقال بعضهم:نعم والله إني لأرقي، ولكن

والله لقـد أستضـفانكم فلـم تضـيفونا، فمـا انـا بـراق لكـم، حتـى تجعلـوا لـي جُعلا،فصالحوهم على قطيـع مـن الغنم،فانطلق يتفـل عليـه ويقرأ:"الحمـد لله رب العالمين"فكأنما نشـط مـن عقال،فأنطلق يمشي،ومابه قلبـة فـأوفوهم جعلـهم الـذي صالحوهم عليه، فقال بعضهم:اقتسموا. فقال الذي رقى: لانفعل حتى ناتي النبيﷺ فنذكر له الذي كان، فنظر ما يأمرنا.فقـدموا على رسـول اللهﷺ فـذكروا لـه ذلـك فقال ﷺ:وما يدريك انها رقيـه؟ثم قـال: قـد أصبـتم أقتسـموا واضـربوا لـي معكـم سهما) ١.

واته: پیرێك لەیاوەرانی پێغەمبەری خوادﷺ بەگەشتێك دەرچوون، تالەلای ئاوایـەكی عـەرەب لایـان دا، ویسـتیان ببنـە میوانیان،بـەلاّم ئـاوای یەكـە ڕەزامەنـدییان نەنواند،پاشان سەرۆكی ئەوئاواییە مـار پێـوەی دا ،زۆر هـەولّیان دا بۆیـان چارەسـەر نەكرا. یەكێكیان ووتی: بابچینە لای ئەو پێرەی كەلەتەنیشت ئاوایەكـەمان لایانـداوە، بەلّكو شتێكیان پێبێت،پاشان هاتن بۆ لایان،ووتیان:ئەی خەلّكینـە سـەرگەورەكەمان مار پێوەی داوەو بۆمان چارەسەر ناكرێت،ئایا كەستان چارەسەرێكی لایە، یەكێك لەو پێرە ووتی:بەلّیّ بـەخودا مـن روقیـە دەكەم،بـەلاّم والله ی چـونكە ئێـوەڕازی نـەبوون میوانداریمان بكەن منیش بەبیّ بەرامبەر كارتان بۆناكەم،پاشان ڕێكەوتن لەسەر برێك لە مەڕیان بدەنیّ وەك بەرامبەر بەوكارە.پاشاەن هەستاو ڕۆیشـت لەگەلّیانـدا. لەسـەر برینەكە تفی كردو"الحمد لله رب العالمین"واتە سورەتی فاتحەی دەخوێند ،ڕاستەوخۆ سەرگەورەكەیان چـاك بۆوەودەسـتی كـرد بەڕۆیشـتن وەك بلّـیّ ی زۆر گـورج وگۆلاّنـە كەهیچی نەبوویێ. دواتـر ئـەوانیش ئـەو بـرە مـەڕەی لەسـەری ڕێكـەوتبوون پێیانـدا، كەگەڕایـەوە ناوبرادەرەكانی،یـەكێك ووت: بادابەشـی بكەین،بـەلاّم ئەوكەسـەی

---

[1] – ئـەم فەرموودەیـە "بخـاری "گێڕاویـەتی یـەوە لـە كتـێبی(الاجـارة)لەبەشـی"بـاب مـا یعطـي في الرقیـة"بـەژمارەی(٢٢٧٦)وەلەچـەند شـوێنێكی تـریش هێنـاویەتی ، تەماشـای شـەرحی ئـەم فەرموودەیـە بكە لە(فتح الباري ٤/٥٣٢-٥٣٥)

کەروقیەکەی خوێند.ووتی:نەخێر،ئەم ڕووداوە بۆ پێغەمبەر دەگێڕینەوە،تا بزانین فەرمانێك دەدات. کەهاتنە لای پێغەمبەر باسەکەیان بۆگێڕایەوە،پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:چۆن دەزانیت ئەوە ڕوقیەیە؟ پاشان ووتی:"بەڕاستی پێکات دابەشی بکەن،وە وەك خۆتان بەشێکش بۆ من دابنێن".

بەم شێوەیە ئەم دەرمانە کاری کردە سەر ئەو دەردەو چارەسەری کرد هەروەکو بڵێ ی توشی هیچ نەبووبێ. وەئەمە ئاسانترین چارەسەر ،جائەگەر خەڵکی بزان چارەسەرکردن بە"فاتحە"بکەن ئەوکاتە هەست بەهێزوکاریگەری یەکەی دەکەن.

وەمن خۆم بۆماوەیەکی زۆر لەشاری مەککە بووم،هەرچی یەکم تووش بهاتایە بە سورەتی"فاتحە" خۆم چارەسەردەکرد.چونکە هیچ پزیشکێکم نەدەبینی لەو شارەدا،تەنانەت هەرکەسێکیش توشی ئازارێکیش بهاتایە ڕێنمایم دەکرد کە بە"فاتحە" چارەسەری خۆی بکات،کەزۆربەیان زۆر بەخێرایی چاك دەبوونەوە.[1]

چەك بەندە لەسەر چەك بەدەستەکە

لێرەدا کارێك هەیە پێویستە وریا بین لێی، ئەویش ئەوەیە کە ئەو هەموو ئایەت وزیکرو نزایانە کە ڕوقیەو چارەسەری پێ دەکرێت، خۆی لەخودی خۆیدا چارەسەروشیفایە.بەلآم لەهەمان کاتدا پێویستی بە ورەبەرزی ومتمانەی ئەو کەسە هەیە کە روقیەکە دەخوێنێت. هەروەها پێویستی بەمتمانەو ڕەزامەندی ودڵنیابوونی

١- نوسەر لەسەرەتای "المدارج"دا دەڵێت:سورەتی "فاتحە"گرنگی یەکی تایەتی هەیە کەباشتر لە"فاتحە" خوای گەورە نەیهێناوەتە خوارەوە لەکتێبەکانیدا، چونکە سەرجەم واتاکانی قورئانی تێدا کۆبووەتەوە کە بەوردی بنەماکانی ناو وسیفاتەکانی خودای تێدا باس کراوە. هەروەها باس لەیەکتاپەرستی وسەلماندنی قیامەت وزەلیلی بەندەکان بۆ خوای گەورە. داواکردن وپاڕانەوە لەخودا بەگەورەترین جۆری پاڕانەوە کەبەخشینی ڕێگای ڕاستە"صراط المستقیم"وەبەردەوام بوون لەسەری ، هەروەها باس لەجۆرەکانی خەڵك دەکاتلەوانەی کە نیعمەتەکانی بەسەردا ڕژاندوون"المنعم علیە"وەئەوانەی نەفرەتیان لێ کراوەوگومڕابوونە. بۆزانیاری زیاتر بڕوانە(المدارج: ١/٢٢)وە (فتح الباری: ١/٢٠٩).

ئەو کەسە هەیە کەنەخۆشەو ڕوقیەکەی بۆ بەکاردەهێن. جاهەرکاتێ ئەم ڕوقیانە بەکارهات وچارەسەرو شیفایان نەدا، ئەوە پێویستە بگەڕێنەوە بۆ خودی ئەوکەسانەی کە بەم کارە هەستاون، یان ڕێگروبەربەستێکی بەهێز هەیەکە بووەتە مایەی شیفا نەدانیان. هەروەکو ئەم حاڵەتە لەگەڵ دەرمان وچارەسەرەکانیشدا هەیە،کەهەندێ جار سروشتی ئەوکەسە ئەو دەرمانە وەرناگرێتیان لەبەر هەربەربەستێکی تربێت، بەڵام ئەگەر ئەو سروشتە ئەودەرمانەی پەسەندوقبوڵ کردئەوا شیفای تەواو وەردەگرێت.

بەهەمان شێوەش بۆ دڵ،ئەگەر ئەوئایەت وڕوقیانەی بەدڵنیایی تەواو قبوڵ کرد، وەلە هەمان کاتدا ئەو کەسەی کەدەیخوێنێت خاوەن دەروونێکی هیمەت بەرز وکاریگەر بێت ئەوا دەبێتە مایەی لەناودانی ئەو دەردو نەخۆشی یە.

پاڕانەوە و نزا "الدعاء" لەگرنگترین هۆکارەکانی نەهێشتنی مەینەتی یە"المکروە"

بەهەمان شێوە پاڕانەوەو نزا باشترین وگرنگترین هۆکاری نەهێشتنی بەڵاو مەینەتی یە، وەبەدەست خستنی خواستەکانە، بەڵام لەهەمان کاتدا کاریگەری پاڕانەوە بەندە بەخودی کەسەکەوە،هەندێ پاڕانەوە هەیە جێی خۆی ناگرێت هۆکاری ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ چەند هۆکارێك لەوانە: لاوازی دەروونی ئەوکەسە یاخود پەسەند نەبوونی ئەو نزایە لەلای خوای گەورە بەهۆی ئەوەی نزای شەڕ لەخەڵکی دەکات.یان لاوازی دڵ وباوەڕی ئەو کەسەیە، کەبەدڵ ودەرونی تەواو ئەو نزایە ناکات. کە هاوشێوەی تیروکەوانێکی شل وشاو وایە کەلە کاتی تیر هاویشتندا مەبەستی خۆی ناپێکێت. یاخود بەهۆی هەندێ بەربەستی تایبەتی ترەوە کەڕێگرە لە قبوڵ بوون وپەسەند بوونی ئەو نزایە ،لەوانە:خواردنی حەرام، کەڵەکە بوونی تاوان لەسەر دڵ ودەرون، زاڵ بوونی بێ ئاگایی ئارەزوو بازی بەسەریدا ،هەروەکو لە"مستدرك"ی

حاکم دا هاتووە لەفەرموودەی"أبی هریرە"ﷺکە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (ادعوا الله وأنتم موقنون بالاجابة واعلموا أن الله لايقبل دعاء من قلب غافل لاه) .

واتە: بپارێنەوەو داوا لەخوا بکەن بەشێوەیەك کەتەواو دڵنیابن لە وەڵامدانەوە پەسەندبوونی، وەباش بزانن کە خوای گەورە پارانەوە ونزای کەسێك پەسەند ووەڵام ناداتەوە کەدڵ ودەروونی بێ ئاگابێت لەخوای گەورە.

جا ئەم دەرمانە چارەسەر لەناوبەری دەردو نەخۆشی یە،بەڵام بێ ئاگایی دڵ ودەرون لەخوای گەورە هێزو کاریگەری کەم دەکەنەوە. هەروەها خواردنی حەرامیشبەهەمان شێوە لەکاریگەری نزا کەم دەکاتەوە. هەروەکو لە"صحیح مسلم"دا هاتووە لەفەرموودەی أبی هوریرەﷺ ووتی: پێغەمبەر دەفەرمێتﷺ: (أیها الناس ،ان الله طیب، لایقبل الا طیباً وان الله أمر المؤمنین بما أمر به المرسلین فقال:یا أیها الرسل کلوا من الطیبات واعلموا صالحاً انی بما تعملون علیم: المؤمنون:٥١. وقال:"یا أیها الذین امنوا کلوا من طیبات ما رزقناکم:بقرة:١٧٢" ،ثم ذکر الرجل یطیل السفر أشعث أغبر، یمد یدیه الی السماء: یارب یارب، مطعمه حرام،ومشربه حرام وملبسه حرام وغذي بالحرام،فأنی یستجاب لذلك) .[1]

واتە: ئەی خەڵکینە خوای گەورە پاکە ، وەشتی پاك وجوان نەبێت پەسەندو قبوڵی ناکات، وەخوای گەورە فەرمانی بەباوەڕداران کردووە بەهەمانَ فەرمانی پێغەمبەران کەدەفەرموێت:ئەی پێغەمبەران بخۆن وبخۆنەوە لە نیعمەتە پاك وحەڵاڵەکانی خوای گەورە ، وەکرداری چاکەوچاکەخوازی ئەنجام بدەن،وەمن ئاگەدارم بەوەی

١ - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە مسلم گێڕاویەتەوەلە کتێبی زەکات"باب قبول الصدقة من الکسب الطیب وترتیبها"بەژمارەی ١٠١٥/٦٥.وەپێشەوا نەوەوی دەفەرموێت:بڕگەی "چۆن وەڵام دەدرێتەوە"واتە چۆن وەڵامی کەسێك دەدرێتەوە کە ئەمە ئاکاری بێت. وەهەروەها دەڵێت: ئەو دەیەوێت نزاو پاڕانەوەکانی قبوڵ بێت لەلای خوای گەورە، پێویستە گرنگی بدات بەحەڵاڵی خواردن وخواردنەوەو پۆشاك وجل وبەرگی.(شرح مسلم: ١٠٤/٧)چاپی دەزگای "المختار- قاهیرە".

کەئەنجامی دەدەن. هەروەها دەفـەرموێت: ئـەی بـاوەڕداران بخـۆن لەونیعمەتـە پـاك وحەلاڵانەی ئێمە پێمان بەخشیون.
پاشان هاتە سەرباسی پیاوێك کە ڕێگەیەکی دووری بڕیوەو جل وبەگی وقژ وڕوخساری شێواوەو دەسـتەکانی بـۆ ئاسمـان بـەرز دەکاتـەوە ودەڵێـت: ئـەی پـەروەردگار ئـەی پەروەردگار ، لەکاتێکدا خـواردن وخواردنـەوەو جـل وبـەرگ وپۆشـاکی هەرهـەمووی حەرامە، وەبەحەرامیش پەروەردەکراوە جا چۆن وەلامی کەسێکی وادەدرێتەوە.
وە"عبدالله کوڕی پێشـەوا أحمد"لـە کیتـابی (الزهـد) دا لـەباوکی یـەوە دەگێڕێتـەوە، کەبەنی ئیسرائیل توشی بەلایەك هاتن، ئەوانیش لەشاردەرچوونە دەروە بۆ پاڕانەوەو نزاکردن ، خوای گەورەش وەحی بۆناردن وپێی ڕاگەیاندن کە:ئێوە دەرچوونە بـەرەو "الصعید" بەجەستەی پیسەوە وەدەستانێك بەرزدەکەنـەوە بـۆ پاڕانـەوە کەسـوورن لەخوێن ڕێژیدا، وەماڵەکانتان پڕکردووە لەشت وەکی حەرام،لێرەدا من توڕەیی خۆم بەسەرتاندا توند دەکەم، وەجگە لەدووری لەمنەوە هیچی تر وەدەست ناخەن.[1]
وە"أبو ذر"ﷺ دەڵێـت: خـواردن چـەند پێویستـی بـەخوێ هەیـە ، ئەوەنـدەش نـزا پێویستی بە چاکە هەیە.

پاڕانەوەونزا لە چاکترین دەرمان وچارەسەرەکانە

نـــزاو پاڕانـــەوە لەباشـــترین دەرمانەکانـــە کـــە دژی بەلایە،ڕووبـــەڕووی دەبێتـــەوە وچارەسەری دەکات وڕێگری دەکـات لەدابـەزینی و وەسـوکی دەکاتـەوە کەدابـەزێت، وەهەروەها چەکی بڕوادارانە. هەروەکو "حاکم "لە صحیحەکەیدا لە فەرموودەی علی کوڕی ئەبی طالبﷺ دەفەرمێت: (الدعاء سلاح المؤمن، وعماد الـدين ،ونورالسـموات

---
[1] – الزهد للأمام احمد –ل٦٩

والارض) . واتە: نزاو پاڕانەوە چەکی بڕوادارانە وکۆڵەکەی ئاینەو ڕووناکی زەوی وئاسمانەکانە.[1]

حاڵی نزاو پاڕانەوە لەگەڵ بلاّدا

نزاو پاڕانەوە لەبەرامبەر بەلاّدا لە سێ حاڵەتدایە:

یەکەم: لەبەلاّکە بەهێز ترەو دووری دەخاتەوە.

دووەم: بەلاّکە بەهێزترەو زاڵ دەبێت بەسەریدا وبەلاّکە توشی کەسەکە دەبێت، هەرچەندە نزاوپاڕانەوەکە لاواز بێت ،بەلاّم بەلاّکە سوك دەکاتەوە.

سێ یەم: یاخود ڕووبەڕووی یەکتر دەوەستنەوە وهەریەکەیان ڕێگری ئەویتریان دەکات لەگەیشتنی بەشوێنی مەبەست.[2]

هەروەها "حاکم"لە صەحیحەکەیدا دەگێڕێتەوە لە فەرموودەی خاتو عائیشە ﵂ کە پێغەمبەری خودا دەفەرمێت: (لایغني حذر من قدر، والدعاء ینفع مما نزل ومما لم ینزل، وان البلاء لینزل فیلقاه الدعاء فیعتلجان الی یوم القیامة) .١

---

١ – ئەم فەرموودەیە لاوازە"ضعیف الأسناد"حاکم گێڕاویەتی یەوە(٤٩٢/١). تەماشای (السلسلة الضعیفة)ی "الألباني"بکە١٧٩. هەروەها(الکامل في الضعفاء)ی"ابن عدی ٢١٨١/٦"بکە. هەروەها بڕوانە(مجمع الزوائد: ١٤٧/١٠).

٢ – ئەمە سەبارەت بە نزاو پاڕانەوە لە نەهێشتنی بەلاّدا،بەلاّم سەبارەت بەنزاوپاڕانەوەی خودی موسوڵمانان ، سێ حاڵەتی هەیە: "حافظ" پاش هێنانەوەی چەندین فەرموودە لەسەرئەوەی کەنزاوپاڕانەوەی بڕوادار ڕەت ناکرێتەوە ،بەم شێوازە:

١. یان وەلاّم دانەوەی بۆ کاتێکی تر دوادەخرێت.
٢. یاخود بەلاّیەکی پێ لەناو دەبرێت.
٣. یاخود وەلاّمدانەوەکەی بۆ قیامەت هەڵدەگیرێت وەك پاداشت کەئەمە باشترینیانە.

هەروەها "حافظ"دەڵێت: ئەمە بۆچوونی (داودی ابن جوزی) دەڵێت:جگە لەمانەش پێویستە باوەڕدار دەست بەرداری پاڕانەوە نەبێت چونکە بەشێکە لە پەرستن. اه.(فتح الباری ١٤٥/١١)بەدەستکاری یەوە.

واتە: وریایی و خۆپاراستن هیچ بایەخی نی یە لەقەدەردا،وەنزاوپاڕانەوە کاریگەری وسوودی هەیە بۆ ئەو شتانەی"قەدەرانەی" کە دابەزیون یاخود دانەبەزیون، وەبەلاّ دادەبەزێت بەلاّم نزاوپاڕانەوە پێشی دەگرێت تا ڕۆژی قیامەت کێبڕکێ دەکەن.

هەروەها فەرموودەی"ابن عمر"ﷺ کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (الدعاء ينمع مما نزل ومما لم ينزل ، فعليكم عبادالله بالدعاء) .واتە: نزاوپاڕانەوە کاریگەرو بەسوودە بۆ ئەوشتانەی هاتبێتە خوارەوە ، یان ئەوانەشی نەهاتبێتە خوارەوە، جا بەندەکانی خوا نزاوپاڕانەوەبکەن.

هەروەها فەرموودەی "ثوبان"ﷺ کە پێغەمبەرﷺفەرموویەتی: (لا يرد القدر الا الدعاء، ولايزيد في العمر الا البر، وان الرجل ليحرم الرزق بالسنين يصيبه) .[2]واتە: هیچ شتێك قەدەر ناگێڕێتەوە تەنها نزاوپاڕانەوە نەبێت، وەهیچ شتێکیش تەمەن درێژ ناکات تەنها چاکەکردن نەبێت، وەمرۆڤ بەهۆی تاوانەوە لەڕزق وڕۆزی بێ بەش دەبێت.

سووربوون وتکاکردن لە نزاو پاڕانەوە یەکێکە لەمەرجەکانی نزاوپاڕانەوە

سووربوون لەنزاوپاڕانەوەدا باشترین جۆری دەرمانە. و"ابن ماجە"لە (سننە) کەیدا دەگێڕێتەوە لە (أبی هریرە) ﷺ کەپێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (من لم يسأل الله يغضب عليه) .[3]واتە: هەرکەسێك لەخوای گەورە نەپاڕێتەوە خودا لێی تورە دەبێت.

---

١ – ئەم فەرموودەیە "ضعیف"ە لەڕووی سەنەدەوە، حاکم گێڕایەتی یەوە(١/٤٩٢) وەدەڵێت سەنەدی صحیحە بڕوانە "المجمع ١٠/١٤٦"

٢– ئەم فەرموودەیە"حسن"ە بەم شێوەیە گێڕراوەتەوە(حاکم –١/٤٩٣)وە(امام احمد ٥/٢٧٧,٢٨٠,٢٨٢) وەابن ماجە والبانی دەڵێن:حسنە (السلسلە الصحیحە/١٥٤)

٣ – ئەم فەرموودەیە حسنە ابن ماجە بەژمارەی(٣٨٢٨) وە(امام احمد ٢/٤٤٣– ٤٧٧) وە (حاکم ١/٤٩١) و (ترمذي) بەصحیح ناوی بردووە وە(ألبانی)بە حسن ناوی بردووە. بڕوانە (الصحیحە /٢٦٥٤).

وەلە "صحیح الحاکم"دا هاتووە لەفەرموودەی "أنس"ﷺ کە پێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت: (لاتعجزوا في الدعاء، فإنه لايهلك مع الدعاء أحد) .[1] واتە:دەسەوەسان نەبن لەنزاکردندا، چونکە هیچ کەسێك لەگەڵ نزاکردندا تیاناچێت.

وەلە (الاوزاعی) لە (الزهری) لە (عروة) لە (عائیشە) دەگێڕێتەوە، کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (ان الله یحب الملحین في الدعاء) واتە: خوای گەورە ئەو کەسانەی خۆش دەوێت کەزۆر تکا دەکەن وسوورن لەسەری.

وەپێشەوا (امام احمد) لە کتێبی"الزهد"دا لە سەرزاری (قتادە) دەگێڕێتەوە کە (مورق) وتوویەتی: من پێم وایە تاکە نمونەیەك بشێت بۆدەرخستنی حاڵ بڕواداران ئەو نمونەیە کە مرۆڤی باوەڕدار لەناودەریایەك دایە لەسەر پارچەتەختەیەك،هەر هاواردەکات ودەپاڕێتەوە –خودا، خوایە.بەڵکو ڕزگاری بکات.[2]

خێراو پەلەنەکردن لەوەڵامدانەوەی نزاوپاڕانەوە

یەکێك لە بەڵگانی نەمانی کاریگەری پاڕانەوە لەسەر بەندەکان، بریتی یە لەوەی کە دەیەوێت زۆر بەخێرایی وەڵامی بدرێتەوە. کە وەڵامدانەوەکە دوا دەکەوێت ، چیتر دەست بەرداری پاڕانەوە دەبێت. نمونەی ئەمە وەك کەسێك وایە کە نەمامێك یان درختێك دەڕوێنێت بەردەوام ئاوی دەدات، کەکاتێك دەبینێت گەشەکردنی تۆزێك سستە ،وازی لێ دێنێت. وەلە صحیح البخاری ئەم فەرموودەیەی هێناوەتەوە کە پێغەمبەر ﷺدەفەرمێت: (یستجاب لأحدکم ما لم یعجل یقول دعوت فلم یستجیب لي) [3]

---

[1] – ئەم فەرموودەیە "ضعیف الاسنادە"ئەمانە گێڕاویانەتەوە:(حاکم ٤٩٤/١) وە (ابن حبان ٢٣٩٨) وە (ابن عدی) لە کامل في الضعفاء ١٣/٥ هێناویەتی.

[2] –(الزهد لأمام احمد ص٣٠٥)

[3] –(بخاری)لە کتابی"الدعوات"بەژمارەی(٦٣٤٠) وە (مسلم) لە کتێبی (الذکر والدعاء) بەژمارەی (٩٠/٢٧٣٥)گێڕایانەتەوە.

واتــە: خــوای گــەورە وەلاٌمــی نزاوپاڕانــەوەکانتان دەداتــەوەوقبوڵی دەکات.تــەنها لەوکاتانەدا نەبێت کە پەلە بکات لەوەلاٌمدانـەوەی وبڵێیـت پاڕامـەوە لـەخوای گـەورە بەلاٌم وەلاٌمی نەدامەوە.

وەلە (صحیح مسلم) دا ئەم فەرموودەیەی هێناوەتەوە کە پێغەمبـەرﷺدەفـەرمێت: **(لايزال يستجاب للعبد مـالم يـدع بإثم أو قطيعة رحـم، مـالم يستعجل ، قيـل يـا رسول الله ما الاستعجال؟قال: يقـول: قـد دعـوت وقـد دعـوت ،فلـم أر يسـتجب لـي، فيستحسـر عنـد ذلـك ويـدع الـدعاء)** [1]. واتــە: بــەردەوام خــوای گــەورە وەلاٌمــی پاڕانەوکانی بەندەکەی دەداتەوەو قبوڵی دەکات، بەمـەرجێك دوعـای شـەڕو خراپـەو پەیوەنـدی پچـڕین نـەکات وەهــەروەها پەلــە نــەکات. ووتیــان ئــەی پێغەمبــەری خودا:پەلەکردن چی یە؟ فەرمووی: بڵێت ئەوەندە پاڕامـەوە ،بـەلاٌم نـەمبینی وەلاٌمـم بدرێتەوە، ئیتر دەست بەرداری پاڕانەوە دەبێت و وازی لیٚ دێنێت.

وە لــە ""مســند"" ی پێشــەوا"احمد"دا هــاتووە لەفــەرموودەی "أنــس"ﷺ کــە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: **(لايزال العبد بخير مالم يستعجل ، قالوا يارسول الله كيف يستعجل؟ قالﷺ:يقول: قد دعوت ربي فلم يستجيب لي)** [2]. واتە: بەردەوام بەنـدە چاکەو لەخێردایە تا پەلە نەکات. ووتیان ئەی پێغەمبەری خودا ،پەلە کردن چی یـە؟ پێغەمبەریش فەرمووی: بڵێت: لە خوای گـەورە پاڕامـەوە کەچـی وەلاٌمـی نەدامـەوەو قبوڵی نەکرد.

بەدڵ پاڕانەوەو مەرجەکانی تری پاڕانەوە

جا ئەگەر لەگەڵ پاڕانەوەدا ئەم شتانە یەك بگرێت:

---

[1] - (مسـلم) بـەژمارەی(١٧/٥٥-نووی)گێڕایـەتی یـەوە، وەواتـای یستـحر واتـە دەسـت لەپاڕانـەوە هەڵدەگرێت،بڕوانـە سـورەتی(الانبیـاء:١٩)وە نـەوەوی دەڵێـت پێویسـتە دەسـت لـەدوعا هەڵنـەگرین وقفلەی قبوڵ بوونمان نەبێت(شرح مسلم:١٧/٥٥).

[2] - ئـەم فەرموودەیـە(ضـعيف الأسـناد وهـو صـحيح لغيره)ە،(احمـد: ٣/١٩٣,٢١٠) (الهيثمـي، المجمع: ١٠/١٤٧).

١. "بەدڵ پاڕانەوە"واتە ئامادە بوونی دڵ بەشێوەیەکی دروست لەپاڕانەوەدا.

٢. لە کاتە شیاوەکاندا بێت کەتیایدا پاڕانەوە قبوڵ دەکرێت کە شەش کاتە کەبریتین لە (سێ یەکی شەو ، پێش نوێژی بەیانی، لەکاتی بانگ وقامەت کردندا، وەپێش نوێژە فەرزەکان، لەکاتی سەرکەوتنی ووتاربێژ بۆ میمبەر لەڕۆژی هەینیدا تاکاتی تەواو بوونی نوێژ لەو ڕۆژەدا، وەدواکات لە پاش عەسردا) .

٣. بوونی خشوع و زەلیلی لەدڵ و خۆ بەبچوك زانین و ملکەچانە لەبەردەست خوای مەزندا.

٤. ڕوو کردنە ڕوگە"قیبلە".

٥. پاك وخاوێن بێت"دەست بەدەست نوێژ بێت".

٦. وەبەرزکردنەوەی دەستەکان.

٧. وەسەرەتای دەست پێکی بەسوپاس کردنی خوابێت.

٨. پاشان سڵاوات دان لەسەرگیانی پاکی پێغەمبەرﷺ.

٩. پاشان داواکردنی لێ خۆشبوون وگەڕانەوە بۆ لای.

١٠.پاشان بێتە سەرداواکردنی مەبەستەکەی.

١١. پاڕانەوە بە تەوەسل کردن بەناووسیفاتە جوانەکان و تاك وتەنهایی خوای گەورە.

١٢. پاشتر بڕیاری صدقە وخێرێك بدە، ئەنجامی بدە.

جا ئەم پاڕانەوەیە لەوەناچێت ڕەد بکرێتەوە، بەتایبەتی گەر بێتوو لەو پاڕانەوانە بێت کە پێغەمبەری خوداﷺ هەواڵی داوە کەقبوڵ دەبێت، کەناوی مەزنی خودای گەورەی لەخۆگرتووە.

ئەو نزاوپاڕانەوانەی کەناوی مەزنی خودای تێدایە

لەوانە ئەوەی کەلە (سنن وصحيح) ی "ابن حبان"هاتووە لەفەرموودەی "عبدالله بن بريده"کە لەباوکی یەوە دەیگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خودا گوێی لەپیاوێك بوو

دەیووت: (اللهم أني أسألك باني أشهد أنك أنت الله لا اله الا انت ، الاحد الصمد الذي لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفواً أحد، فقالﷺ:"لقد سأل الله بأسم الذي اذا سئل به اعطى واذا دعي به أجاب"، وفي لفظ:لقد سألت الله بأسمه الأعظم) .[1]

واتە: (ئەی خودایە من لێت دەپاڕێمەوە وشایەتی دەدەم کە هیچ خوایەك نی یە بەحەق وشایەنی پەرستن بێت تەنها تۆ جێی نەبێت، تەنها تۆ ڕازو نیازی ، کەنە لەدایك بوویتەو نەکەسیشت لێ لەدایك ئەبێت، وەبەتاك وتەنهاو بێ هاوەڵێت. پێغەمبەرﷺ فەرمووی:بەڕاستی بەناوی مەزنی گەورەی خودا پاڕایەوە کەئەگەر پێی بپاڕێتەوە ، وەلأمت دەداتەوەو داوای هەرشتێکی لێ بکەیت بۆت جێ بەجێ دەکات) .

وەلە"سنن"و"صحيح ابن حبان"دا هاتووە لەفەرموودەی "أنس بن مالك" ﷺکە پێغەمبەری خوداﷺ دانیشتبوو وەپیاوێك نوێژی دەکردو ووتی: (اللهم اني اسألك بان لك الحمد، لا إله إلا أنت المنان وبديع السموات والارض، ياذا الجلال والاكرام، ياحي ويا قيوم، فقال النبيﷺ:"لقد دعاء الله باسمه العظيم، الذي اذا دعي به أجاب، واذا سئل به اعطى") .[2]

واتە: خودایە لێت دەپاڕێمەوەدەشزانم کەبە تەنها شایەنی سوپاس وستایشیت وەهیچ خودایەك نی یە بەحەق شایەنی پەرستن بێت تەنها تۆ نەبێت، کەبەدیهێنەری ئاسمانەکان وزەویت، ئەی خاوەن شکۆو ڕێز ، ئەی هەمیشە زیندووڕاوەستاو.پێغەمبەر ﷺفەرمووی: "بەڕاستی بەناوی مەزنی خودا پاڕایتەوە، کەئەگەر پێی بپاڕێیتەوە وەلأمت دەداتەوە، چی لێ داوا بکەیت جێ بەجێی دەکات".

---

[1] – ئەم فەرموودەیە "حسن"ە ابن حبان لە "صحيحه/٢٣٨٣"وە"الامام احمد"لە "مسند، ٥/٣٠٦٠" وە "الترمذي ٣٤٧٥"و(ابو داود ١٤٩٣)وصحيحه الالباني.

[2] – ئەم فەرمودەیە"حسن"ە (الامام احمد ١٥٨/٣)و (ابن حبان ٢٣٨٢)و(حاكم ٥٠٣/١-٥٠٤ وصحيحه)گێڕاویانەتەوە وە(البانی)بە صحيحی لەقەڵەم دەدا(التوسل ص/٣٤).

هەروەها فەرموودەکە پێشەوا"امام احمد"دەریهێناوە وەلە "جامع الترمذي"لە فەرموودەی"اسماء بن يزيد"ﷺ کەپێغەمبەر فەرموویەتیﷺ: (اسم الله الأعظم في هاتين الآتين "وإلهكم إله واحد لا إله إلا هو الرحمن الرحيم...بقرة:١٦٣" وفاتحة أل عمران"الم ★ الله لا إله إلا هو الحي القيوم".) [١] وە ترمذي دەڵێت ئەم فەرموودەیە صحيح) ە. واتە: ناوی مەزنی خودای گەورە لەم دوو ئایەتە پیرۆزەدایە: سورەتی بقرە:١٦٣..واتە"پەروەردگاری ئێوە خودایەکی تاك وتەنهایە، هیچ خودایەك نی یە تەنها ئەو نەبێت کەبەخشندەو میهرەبانە". وەسەرەتای سورەتی أل عمران کە واتاکەی:"الم * الله خودایەو هیچ خودایەك نی یە تەنها ئەو نەبێت کەهەمیشە زیندو وڕاوەستاوە".

هەروەها لە (مسند) ی امام احمد و لە (صحيح حاك) مدا هاتووە لە فەرموودەی "ابو هوريره"و"انس بن مالك"و"ربيعه بن عامر"ﷺ کە پێغەمبەرﷺفەرموویەتی: (ألظوا بيا ذا الجلال والأكرام) [٢]واتە: دەستی پێوە بگرن بەردەوام بن لەسەری وخۆتانی پێوە هەڵواسن بەخاوەنی ڕێز وشکۆمەندی یەوە. واتە خۆتان هەڵبواسن ودەست بگرن بەخاوەنی ڕێز وشکۆمەندەوە.

وەلە "جامع الترمذي"دا هاتووە لەفەرموودەی (ابی هريرة) ﷺ دەفەرمێت: (ان النبيﷺ اذا اهمه امر رفع رأسه الى السماء ، واذا أجتهد في الدعاء قال:ياحي يا قيوم) .[٣] واتە: ئەگەر هەرکارێك بەلایپێغەمبەرەوە گرنگ بوایەسەری بەرز دەکردەوەبۆ ئاسمان ، وەئەگەر قوڵ ببوایەتەوە لە پاڕانەوەدا دەیفەرموو: یاحی یاقیوم.

---

[١] – ئەم فەرموودەیە"حسنە" (ترمذي ٣٤٧٨)و (ابو داود ١٤٩٦) و(امام احمد ٤١٦/٦)گێڕاویانەتەوە.

[٢] – ئەم فەرموودەیە"حسن لغيره"(امام احمد ١٧٧/٤)و(حاكم ٤٩٨/١)و(الترمذي :٥٣٩/٥)

[٣] – ئەم فەرمودەیە"حسن"ە (ترمذي)گێڕاویەتی یەوە بەژمارەی(٣٤٣٦).

هەروەها لەهەمان سەرچاوەی پێشوودا هـاتووە لەفـەرموودەی"انس بـن مالـك"ﷺ دەڵێت: (اذا كان النبيﷺ اذا حزبـه امـر، قال:يـا حي يـاقيوم برحمتـك استغيث)[1]واتە: ئەگەر كارێك پێغەمبەری سەرقاڵ بكردایە "حزبه"دەيفەرموو: (يا حـي يـاقيوم برحمتك استغيث) واتە: ئەی خودای هەمیشە زیندوو ڕاوەستاو من پەنا بۆ ڕەحمەتت دەبەم.

وەدەڵێت:لە"صحيح الحاكم"دا هاتووە لە فەرموودەی "أبی أمامه"ﷺ كە پێغەمبـەر فەرموويەتیﷺ: (اسم الله الأعظم في ثلاث سورة القرأن: البقرة، وأل عمران، وطه)[2]. واتە: ناوی مەزنی خودای گەورە لە سێ سورەتی قورئانی پیرۆزدا هاتووە: بقره،أل عمران، طه.

قاسم دەڵێت:پشكنيم بۆم ڕوون بووەوە كە ئايەتی (الحی القيوم) ە.

وەلە (جامع الترمذي) و (صـحيح الحـاكم) دا هـاتووە لەفـەرموودەی (سـعد بـن أبـی وقاص) ﷺ كە پێغەمبەر ﷺفەرموويەتی: (دعوة ذي النون، اذا دعا وهـو في بطـن الحوت: ان لاإله الا أنت سبحانك اني كنت من الظالمين: الأنبياء:٨٧. إنـه لم يـدع بهـا مسلم في شيء قط الا استجاب الله لـه)[3]. واتـە: نـزاو پاڕانەوەكـەی"ژی النـون–واتـە يونسی پێغەمبەر"كەلەناو سكی نەهەنگەكەدا پاڕایـەوە فـەرمووی: ان لا الـه الا انـت سبحانك اني كنت من الظالمين... واتە: هيچ خوداو پەرستراوێك نی یە بەڕاست ،تەنها تۆ نەبێت، پاك وبێ گەردی بۆ تۆ، من یەكێك بووم لەستەمكاران. جا هەر موسوڵمانێك بەم نزایە بپاڕێتەوەخوای گەورە قبوڵی دەكات و وەڵامی دەداتەوە.

---

[1] – ئـەم فەرموودەيە"حسـن"ە ،(ترمـذي: ٣٥٢٤)وە(حـاكم–٥٠٩/١) گێڕاویانەتـەوە وە(الالبانی)بـە حسن ی داناوە (التوسل:ص٣٤).

[2] – ئەم فەرموودەيە"حسن"ە، (حاكم –٥٠٥/١)گێڕاویەتی یەوە(السلسله الصحيحه/٧٤٦).

[3] – ئـەم فەرموودەيـە صحيـحه، (ترمـذي /٣٥٠٥)و(الحـاكم:٣٨٢/٢)و(امـام احمـد ١٧٠/١)و(البهيقی ٣٥٥/١)ڕیوایەتیان كردووە.

وەلە"مستدرك الحاكم"دا هاتووە لە فەرموودەی (سعد) ﷺ کە پێغەمبەر ﷺدەفەرمووێت: (الا اخبركم بشيء اذا نزل برجل منكم أمر مهم فدعا به يفرج الله عنه؟ دعاء ذي النون) [1]. واتە: ئایا شتێکتان پێ بڵێم ئەگەر پیاوێك لەئێوە توشی شتێك هات بەوە نزا بکات خوای گەورە دەرگای لێ دەکاتەوە ورزگاری دەکات؟ ئەویش نزای یونسی پێغەمبەرە.

هەروەها لە"صحيح حاكم"دا هاتووە کە هەر"سعد"گوێی لە پێغەمبەری خودا بووە فەرموویەتی: (هل أدلكم على أسم الله الأعظم؟ دعاء ليونس. قال رجل: يارسول الله ، هل كانت يونس خاصة؟فقالﷺ:الم تسمع قوله تعالى: فأستجبنا له...الأنبياء:٨٨.. فأيها مسلم دعا بها في مرضه اربعين مرة فمات في مرضة ذلك اعطي أجر شهيد، وان برىء بريء معفورا له) [2] واتە: ئایا ناوی مەزنی خوای گەورەتان پێ بڵێم؟ کەبریتی یە لە نزای یونس. پیاوێك ووتی: ئەی پێغەمبەری خودا ئەم نزایە تایبەت نەبووە بەحەزرەتی یونسەوە؟ پێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت:ئایا ئەم ئایەتەی خوای گەورەت نەبیستووە کەدەفەرمووێت: ئێمە وەلأمی ئەومان دایەوە...... هەر موسوڵمانێك لەکاتی نەخۆشیدا چل جار بیخوێنێت جائەگەر بمرێت ئەوە پلەی شەهیدی هەیە، وەئەگەر چاك بۆوە ئەوا خوای گەورە لێی خۆش دەبێت.

وەلە"صحيحين"دا هاتووە لەفەرموودەی "ابن عباس"ﷺکەلەکاتی ناخۆشی وقەیراندا پێغەمبەری خودا دەیفەرموو: (لا اله الا الله العظيم الحليم، لااله الا الله رب العرش العظيم، لا اله الا الله رب السموات السبع ورب الارض ورب العرش الكريم) [3].

---

[1] – ئەم فەرموودەیە صەحیح(حاکم)گێراویەتی یەوە(١/٥٠٥)

[2] – ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ، (حاکم ١/٥٠١)بەسەنەدێکی لاواز گێراو یەتی یەوە، هەروەها (حافظ)لە(فتح ١١/١٥١)وە بێ دەنگ بووە لەسەری.

[3] –ئەم فەرموودەیە صەحیحە،(بخاری ٦٣٤٥)و(مسلم ٢٧٣٠/٨٣). نەوەوی دەڵێت: پێویستە ئەم فەرموودە نایابە لەکاتی قەیرانەکاندا بوترێت.

واتــه: هـیچ پەرســتراوێك نییــە بەحــەق تــەنها الله نــەبێت کەمــەزن وبەسـۆزە، هـیچ پەرستراوێك نیە بەحەق تەنها الله نەبێت، کەخاوەنی عـەرش- کۆشـکی مەزنـە، هـیچ پەرستراوێك نی یە بەحەق تەنها الله نەبێت کەپـەروەردگاری هـەر حـەوت ئاسمانـەکان وەزەوی یە وخاوەنی عەرشی بەرزو مەزنە.

وەلـە "مسـند"ی امـام أحمـد دا هـاتووە لـە فـەرموودەی (علـي بـن ابـي طالـب) ﷺکەفەرموویەتی: (پێغەمبـەری خـودا فێـری کـردووم ئەگـەر کێشـەوقەیرانێك ڕووی تێکردم بڵێم: لا اله إلا الله الحليم الكريم، سبحان الله تبارك الله رب العرش العظيم، والحمـد لله رب العـالمين) [1]. واتــە: هـیچ پەرســتراوێك نییــە بەحــەق تــەنها الله نــەبێت کەهەمیشە بەسۆزو بەڕێزە، پاك وبێگەردی بۆ خوای گەورەوتبارك خاوەنی عەرشـی- کۆشکی مەزن، سوپاس وستایش بۆ پـەروەردگاری جیهان.

وەهەروەها لە"مسند" دا هاتووەلەفەرموودەی (عبدالله بن مسعود) ﷺ کەپێغەمبەری خوداﷺ فەرموویەتی: (ما اصاب أحداً قط هم ولاحزن فقال: "اللهم أنـي عبـدك وابن عبدك ابن أمتك ،ناصيتي بيدك،ماض في حكمك، عدل في قضاؤك،أسألك اللهم بكل أسم هو لك، سميت به نفسك ، او علمته أحد من خلقك،أو أنزلته في كتابك، او أستأثرت به في علم الغيب عندك، ان تجعل القرآن العظيم ربيع قلبي، ونور صدری،

وە(طــبری) دەڵێــت: ســەلەف ســاڵح هەمیشــە دەیــان خوێنــد ، بــەدوعای کــرب- ناســراوە، جانەگەر کەسێك بڵێت : ئەمە یادو زیکرە نەك نزا. ئەوا وەڵامەکەی بەم شێوەیەیە:

یەکـەم: بـەم یـادو زیکـرە سـەرەتای نزاکـەت دەسـت پـێ بکـە، پاشـان باسـی خواسـتەکەی خـۆت بکە.

دووەم: وەڵامـی (سـفیان بـن عینـە) کـە وتـی ئایـا نـەتان بیسـتووە کـە خـوای گـەورە لەفـەرموودەی قودســیدا فەرموویــەتی: (مــن شــغع ذکــری، مــن مســألتي أعطيتــه افضــل مـا أعطـی الســائلين.)واتـە: هەرکەسێ یـادی مـن سـەرقاڵی بکـات وەنەپەرژێتـە سـەر نزاوپاڕانـەوە لـێم، ئـەوا مـن بەشـی دەدەم لـەو بەشەی کە بەباشترین نزاکەرانی دەبەخشم.

[1] - ئـەم فەرموودەیە"حســن"ە ،(امــام احمــد ١/٩١-٩٤)و (حــاکم ١/٥٠٨)گێڕاویانەتــەوە ، ووتــی ڕاستە لەسەر مەرجی"مسلم".

وجـلاء حـزني،وذهـاب همـي الا ذهـب الله عزوجـل همـه وحزنه،وابدلـه مكانـه فرحا" ،فقيل يا رسول الله ،الا نتعلمها ؟ قالﷺ:بلى ينبغي لمن سمعها ان يتعلمها) [1].

واتە: هەرکەسێك توشی ناخۆشی وخەفەتێك هـات بڵێـت: خوایـە گیـان ،مـن بەنـدەی تۆم، کوڕی بەندەی تۆ وکوڕی دایکێکم کەبەندەی تۆیـە، چارەنوسـی مـن بەدەسـتی میهرەبانی تۆیە ، بڕیـاری تـۆ بەسـەرمندا بـەجێ یـە، دادپـەروەری تـۆ لەبڕیارەکانتـدا کەبەسـەرمندا جـێ بـەجێ وڕەوایـە، خوایـە گیـان لێـت دەپاڕێمـەوە ونزادەکـەم بەهەرهەموو ناوەجوانەکانت کەلەخۆت ناوە، یاخود فێری یەکێك لەدروست کراوەکانت کردووە، یان لەقورئانی پیرۆزدا ناوت بردووە،یاخود لەلای میهرەبانی خـۆت پـەنهانت کـردووە. کـەقورئانی مـەزن وپێـز بکەیتـە بـەهاری دڵـم ورووونـاکی سـنگم ودەروونم، وەڕەوێنەرەوەی خەمەکانم. ئەوا خوای گەورە لەناخۆشی وخەمەکەی ڕزگاری دەکات ولەبریا خۆشی وشادی پێ دەبەخشێت. ووتیان: ئەی پێغەمبەری خوداﷺ ئایا فێـری نـەبین؟ پێغەمبـەرﷺ فـەرمووی: بـەڵێ پێویسـتە هەرکەسـێك بیسـتی فێـری ببێـت ولەبەری بکات.

وە"ابن مسعود"دەڵێت: هەر پێغەمبەرێك توشی قەیرانێك هاتبێت ڕاستەوخۆ پـەنایان بردۆتە بەر "سبحان الله"کردن.

(ابـن ابـی الـدنیا) لـە کتـێبی (المجـابين) دا لەپلەوپایەی"الـدعاو"دا ئـەم ڕووداوە دەگێڕێتەوەکـە "حسـن"ە ڕەحمـەتی خـوای لێبێت.دەڵێـت: پیاوێـك لـەهاوەڵانی پێغەمبـەری خـوداﷺ کەلـە ئەنصـاریەکان بـوو بـە"ابا معلق"ناسـرابوو، ئـەم پیـاوە بەپارەی خۆی وکەسانی تریش بازرگانی دەکرد وشوێنان دەگەڕا، وەکەسێکی خاوەن وەرع وخواناس بوو،جارێکیـان چـەتە ودزێـك بەچـەکەوە ڕێگـەی لـێ دەگرێـت وپێـی دەڵێت: چیت پێیە دایبنێ، چونکە دەت کوژم. ئەویش دەڵێـت چـیت دەوێـت لـەپارە

[1] - ئـەم فەرموودەیە"صـحیح"ە، (احمـد ١/٣٩١-٤٥٢)وە (حـاکم ١/٥٠٩)بڕوانـە "السلسـلە الصحیحە الالبانی -١٩٩".

بيبەو چيت داوە لەكوشتنم؟ دزەكەش ووتی پارەم ناوێت، مەبەستم كوشتنەتە. بازرگانەكەش ووتی: ئەگەر هەر سوورێت ئەوا مۆڵەتم بدە تا چوار ڕكات نوێژ بكەم. دزەكەش ووتی چەندت دەوێت نوێژ بكە. بازرگانەكەش دەست نوێژی گرت وچوار ڕكات نوێژی كرد، لەدوا سوجدەيدا ووتی: (ياودود ياودود، يا ذي العرش المجيد، يا فعال لما تريد،أسألك بعزك الذي لا يرام،وبملك الذي لايضام، وبنورك الذي ملأ أركان عرشك. ان تكفي شر هذا اللص، يا مغيث أغثني ، يامغيث أغثني... ثلاث مرات) .

واتە:ئەی بەڕەحم و بەسۆز ئەی خاوەن كۆشكی مەزن

ئەی ئەو خوايەی كە چيت بوێت دەيكەيت ،لێت دەپاڕێمەوەبەگەورەيت كە كەس پێت ناگات.

وە بەو مولڵكەت كەهيچ كاتێك كەم ناكات و بەراورد ناكرێت، وەبە نورو ڕوناكيت كە هەموو گۆشەكانی كۆشكی مەزنی گرتۆتەوە كەلەشەڕی ئەم چەتەيە (دزە) بمپارێزيت ،ئەی فرياد ڕەس فريام كەوە. ئەی فرياد ڕەس فريام كەوە (سێ جار)

.لەم كاتەدا سوارچاكێك بەچەكێكەوە دەركەوت و ڕوەو چەتەكە هات ولەپڕدا لێی داو كوشتی.بازرگانەكەش ووتی باوك ودايكم بەقوربانت بێت تۆ كێيت ئەويش ووتی:خوای گەورە منی نارد بۆ فرياكەوتنی تۆ.

من فريشتەيەكم لەفريشتەكانی ئاسمانی چوارەم.لەيەكەم نزاو پاڕانەوەت دەرگاكانی ئاسمان دەنگەدەنگيان تێ كەوت لە پاڕانەوەی دووەمت پشێويەكی لە نێو فريشتەكاندا نايەوە.وەلەپاڕانەوەی سێ يەمدا بەمنيان ووت: نزای بەڵادارە لێ قەوماوە منيش لەخوا پاڕامەوە كە ئەركی كوشتنی ئەو (دزە) بە من بسپێرن.[1]

[1] -ئەم ڕووداوە"ضعيف"ە لەسەنەدا.(مجابی الدعوه. ص٦٣٦٤)بڕوانە(الاصابە٤-١٨٢) و (اسدالعنابە ٦/٢٩٥).

وە (حسن) دەڵێت:هەرکەسێ دەست نوێژ بگرێت وچوار رکات نوێژ بکات و ئەم نزاو پاڕانەوەیە بکات ئەوا خوای گەورە وەڵامی دەداتەوە جا چ بەڵادار بێت یان بێ بەلابێت

نهێنیەکانی نزاوپاڕانەوە

زۆر جار هەندێ نزاو پاڕانەوە دەبینیت کەکەسانێك پێی پاڕانەتەوە.جا خوای گەورە یان بەهۆی جۆری کێشەو کەسەکە قبەڵی کردوە.یاخود رێکەوتی یەکێك لەوکاتە کەنزای تێدا قبولْ دەبێت.یان خوای گەورە لەبری چاکەیەك کەئەو کەسە ئەنجامی داوە.ئەو نزایەی قبولْ کردوە.ئیتر خەڵکی وادەزانێت نهێنی قبولْ بونی ئەو نزایە لە ووتەو وشەکانیدایە کەپێی پاڕانەتەوە.ئیتر ئەو ووتانە بەکاردەهێنن لەنزاکانیاندا.
هەروەکو کەسێك لەکاتێکی شیاودا جۆرە دەرمانێك بەکاردەهێنێت بۆ نەخۆشیەك چارەسەری دەکات دواتر کەسانی تر هەمان جۆری دەرمان بەکاردەهێنن بۆ نەخۆشیەکانیان وادەزانن چارەسەری هەموو نەخۆشیەك دەکات.کەئەمەش خۆی لەخۆی دا هەڵەیەو زۆر کەس تیایدا بەهەڵەدا چوونە دوور نییە ئەو نزایە لە تەنیشت یان لەسەر گۆڕی کەسێك دا گیرا بووبێت ئیتر کەسانی نەفام وادەزانێت نهێنیەکە دەگەڕێتەوە بۆ جۆری نزاو دڵپاکی ودەروونی کەسەکەو شێوازی نزاکردنەکە، جائەگەر لەیەکێك لەماڵەکانی خودا بێت باشترە لای خوای گەورە.

چەك بەخاوەنەکەی کەوتووە

نزاوپاڕانەوەکان نمونەی چەکن، وەچەکیش بەخاوەنەکەی کەوتووە، نەك تەنها بەچەکەکە. جا هەرکاتێك چەکەکە باش بێت ، وەهەڵگرەکەی "خاوەنەکەی"بازو دەست ومشتی چاك بێت وبەربەستی نەبێت، باشتر دوژمن دەپێکێت.

جا کام لەم سێ هۆکارە بوونی نەما ، ئەوکاریگەریە کەمتر دەبێتەوە. واتە ئەگەر ووشەکانی نزاکە باش نەبێت وئەوکەسەی کەدەپاڕێتەوە دڵ ودەروون وهۆشی یەك نەخات، وەرێگری یەك هەبێت لەقبولْ بوونی نزاکە ،ئەوا کاریگەری نابێت.

لەنێوان نزاو قەدەردا

لێرەدا پرسیارێکی باو هەیە لە نێوان خەڵکیدا ئەویش ئەوەیە کەئەگەر لەقەدەردا لەسەر کەسێك شتێك نوسرابێت، ئیتر ڕوودەدات جا ئیتر نزابکات یان نەیکات.هیچ کاریگەری نی یە. وەهەروەها بەپێچەوانەوە ، ئەگەر لەسەری نەنوسرابێت ئەوا ڕوونادات ،جا نزا بکات یان نا.

پێرێك پێیان وایە کەناوەڕۆکی ئەم پرسیارە ڕاستە و وەدەست بەرداری نزاوپاڕانەوە بوونە، جا ئەم پێرە لەگەڵ نەفامی وگومڕایاندا پێچەوانەن،چونکە ئەواَن دەست گرتن بەهۆکارەکان "الاسباب"ڕەد دەکەنەوە.

جا ئەگەر بەیەکێکیان بوترێت:ئەگەر تێری نوسرابێت لەسەرت کە قەدەرە، ئەوا ڕوودەدات ئیتر نان بخۆیت یان نەیخۆیت، وەبەپێچەوانەشەوە ئەگەر منداڵ بوون قەدەربێت ،ئەوا ڕوودەدات ئەگەر بچینەلای خێزانەکانمان یان نا، وەبەپێچەوانەوە.

جائیتر پێویستمان بە پرۆسەی هاوسەرگیری وژن هێنان نی یە؟!

ئایا هیچ مرۆڤێکی خاوەن ژیر ئەمەدەڵێت؟!

تەنانەت ئاژەڵەکان وگیانلەبەرەکانیش ئەمانە ناڵێن. کەدەزانن بەردەوام بوونی ژیان بەندە بەدەست گرتن بەهۆکارەکانەوە، بگرە ئەو پێرە لەئاژەڵ کەمترن.

وەهەندێکی تر ژیری خۆیان بەوەدەرخەن کەدەڵێن: نزاوپاڕنەوەو سەرقاڵ بوون پێوەی لەڕووی پەرستنەوە خوای گەورە پاداشتی لەسەردەداتەوە. بەلاَم هیچ کاریگەری یەکی نی یە لەسەر ڕووداوەکان وداواکان جێ بەجێ نابن.

لێرەدا هیچ جیاوازیەك نی یە لەنێوان ئەم پێڕەو ئەوانەی پێشوودا ، هەروەکو بڵێت کاریگەری نزاوپاڕانەوە وەك بوونی نەبێت وایە.

پێڕێکی لەمانە ژێرتر دەڵێن: نزاوپاڕانەوە نیشانەوبەڵگەیەکن کەخوای گەورە تەرخانی کردووە بۆ جێ بەجێ بوونی پێویستیەکان. واتە هەرکاتێك خوای گەورە کەسانێکی سەرکەوتوو کرد کەنزاوپاڕانەوە بکەن، ئەوا بەڵگەی ئەوەیە ئەوکارە جێ بەجێ بووە. هەروەکو کاتێك کە هەورێکی ڕەشی سارد لەزستاندا دەبینیت ،بەڵگەی باران بارینە.

وە ووتیان: وەهەروەها بەهەمان شێوە بۆ پەرستن وپاداشت، بێ باوەڕی ویاخی بوون لەگەڵ سزا، ئەمانە نیشانەی ڕوودانی پاداشت وسزان بەبێ ئەوەی هۆکاربن. بەهەمان شێوە شکان لەگەڵ شکاندن، سوتان لەگەڵ سوتاندن، خوێن ڕشتن لەگەڵ کوشتندا، واتە هیچ کام لەمانە هۆکاری تەواو نین، وەبوونی پەیوەندی نێوانیان تەنها لەیەکچوونێکی ئاساییە نەك هۆکارێکی کاریگەر. بەمەش پێچەوانەی شەرع وعەقڵ و فیترەت ئەوەستنەوە ،بگرە پێڕی عاقڵ وداناکان بەم پێڕە پێدەکەنن.

ڕاستی یەکەی: (کەپێڕی سێ یەم هەیە کە پرسیارکەر باسی نەکردووە) کە پێیان وایە هەرشتێك کەلە قەدەردا نوسرابێت ، بەندە بەهۆکارەکانی یەوە، وەنزاوپاڕانەوەش یەکێکە لەهۆکارەکان. جاهەرکاتێك بەندە دەستی گرت بەهۆکارەکانەوە ئەوا ئەوقەدەرەڕوودەدات، وەبەپێچەوانەوەبەنەبوونی هۆکارەکان قەدەرەکە ڕوونادات.

وەهەر ئەم واتایە دەگەیەنێت کەهۆکاری تێری نان خواردنە وهۆکاری منداڵ بوون ژن هێنانەو چوونە لای خێزانەکەتە. وەهۆکاری دوورینەوە چاندنە، وەهۆکاری چوونە بەهەشت کرداری چاکەیە، وەهۆکاری چوونە دۆزەخ کاری خراپەیە. وەئەم پێڕە ڕاسترین پێڕن.

نزاوپاڕانەوە لەبەهێزترین هۆکارەکانی قەزاوقەدەرە

بەم شێوە نزاو پاڕانەوە لە بەهێزترین هۆکارەکانن ، جائەگەر قەدەری کەسێك بەندبێت بەنزاوپاڕانەوە ، کەواتە نابێ بوترێت نزاوپاڕانەوە بێ سوودە. هەروەکو چۆن نەشیاوە بوترێت خواردن وخواردنەوەو سەرجەم کاروکردارەکان بێ سوودن. وەهیچ هۆکارێك بەئەندازەی نزاوپاڕانەوە سود بەخش وکاریگەر نین بۆ بەدەست هێنانی خواست ومەبەستەکان ، هەربۆیە دەبینیەن پێڕی هاوەلانی پێغەمبەرﷺ کەلە هەموو کەسێك زیاتر شارەزاترو خواناس تر بوون، کەبەردەوام دەستیان بەنزاوپاڕانەوە دەگرت مەرجەکانیان بەجێ دەهێنا.

وە خەلیفە عومەری کوڕی خەتاب ﷺبە نزاوپاڕانەوە زاڵ دەبوو بەسەر دوژمنەکانیدا. کەهەمیشە بەهاوەلانی دەووت: "ئێوە بەزۆریتان سەرناکەون، بەڵکو ئێوە لەئاسمانەوە سەردەکەون". وەهەروەها دەیفەرموو: "من خەمی قبوڵ بوون و وەلامدانەوەی نزاکانم نی یە، بەڵکو خەمی نزاکردنمە، چونکە گەر بەکوڵ نزا بکرێت ،ئەوا وەلامدانەوەکەی لەگەڵ خۆیدایە".

جا ئەو خودایەی کەنزای بەخشیوە ، مەبەستی وەلامدانەوە بووە هەربۆیە دەفەرمێت: (وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ.... بقـرة: ١٨٦) واتە: "ئەی پێغەمبەر ئەگەر بەندەکانم پرسیارت لێ بکەن دەربارەم، ئەوا من نزیکم لێیانەوە، بەهاناو هاوارو نزایانەوە دێم، هەرکاتێ لێم بپاڕێنەوەو نزابکەن".

وە لە سنن ابن ماجە دا هاتووە لە فەرموودەی (ابی هریرە) ﷺ کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (من لو يسأل الله يغضب الله عليه) [1]واتە: هەرکەسێك نزانەکات ولەخوا نەپاڕێتەوە خوای گەورە لێی توڕەدەبێت.

---

[1] -ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ، پێشتر ئاماژەمان پێ کردووە.

ئەمە ئەوەدەگەیەنێت کەڕەزامەندی خوای گەورە کەهەمووی خۆشی وبەختەوەری یە ، لەنزاکردن وپاڕانەوە لێی، وەهەروەها توڕە بوونی خوای گەورە لێمان کەهەمووی بەڵاو نەهامەتی یە لەدەست بەرداربوونە لەنزاوپاڕانەوە.

امام أحمد لە کتێبی (الزهد) دا ئەم"اثرة"دەگێڕێتەوەکە: (أنا الله، لا اله أنا ، اذا رضیت بارکت، ولیس لبرکتي منتهى. واذا غضب لعنت، ولعنتي تبلغ السابع من الولد) واتە: من (الله) م، هیچ پەرستراوێك بەڕاست نی یەتەنها من نەبێت، جا ئەگەر لەهەرکەسێك ڕازی ببم ئەوا پیت وبەرەکەت بەسەریدا دەڕژێنم، وەپیت وبەرەکەتی من کۆتایی نایەت،وەئەگەر توڕە بم نەفرەت دەکەم ، وەنەفرەتی من تا حەوت نەوە وەچەدەگات.

وەهەروەها سەرجەم عەقڵ ونەقڵ وفیترەت و ئەزموونەکانی نەتەوەو میللەتان بەجیاوازی زمان وڕەنگ وشوێنیش ئەوە دەسەلمێنن کە نزیك بوونەوە لەخوای گەورە مایەی خێرو چاکەوچاکە خوازی یە وەباشترین هۆکارە لەم بوارەدا. وەبەپێچەوانەشەوە دوورکەوتنەوە لەخوای گەورە مایەی سەرجەم نەهامەتی وشەڕخوازی یە.

وەهیچ هۆکارێك نەبووتە مایەی خۆش گوزەرانی بۆکەسەکان بەئەندازەی ملکەچ کردن وبەندایەتی کردن ونزیك بوونەوە لەخوای گەورە ، وەچاکەکردن لەگەڵ دروست کراوەکانیدا. جا خوای گەورە بەدەست هێنانی سەرجەم خێری دونیاو قیامەت و شەڕی دونیاو قیامەتی بەستۆتەوە بەکارەکانمانەوە. وەکاری بەستۆتەوە بەهۆکارەکانەوە. وەلە قورئاندا لەهەزارەها شوێندا ئەم ڕاستیە دووپات دەکاتەوە کەسزاوپاداشت بەندە بەجۆری کارەکانەوە. هەروەکو دەفەرموێت: (فَلَمَّا عَتَوْاْ عَن مَّا نُهُواْ عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُواْ قِرَدَةً خَاسِئِينَ.. الاعراف: ١٦٦) واتە: جا کاتێك کە هەر سەرکێشی یەکیان کرد لەوەی کە قەدەغەکراوبوو لێیان ، ئێمەش پێمان ووتن: ببنە کۆمەڵە مەیمونێکی سوك وڕیسوا ودوور لەڕەحمی خوا. وەدەفەرموێت: (فلما اسفونا

انتقمنا منهم... زخــرف: ٥٥) واتــه: جـا کاتێك ئێمـەیان تـووڕەکرد وڕقـی ئێمـەیان هەستاند، ئێمەش تۆڵەمان لێ سەندن.

وەدەفەرموێت: (وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُواْ أَيْدِيَهُمَا جَزَاء بِمَا كَسَبَا....مائدة:٣٨) واتە: دزی "نێر"و دزی"مێ" واتە لەپیاوژندا، دەستەکانیان ببڕنـەوە وەك سـزایەك بـەوەی ئەنجامیان داوە. وەهـەروەها دەفـەرموێت: (إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا.... احــزاب:٣٥) واتــە: بەڕاسـتی ئافرەتـان وپیـاوان لـە موسـوڵمانان وبـاوەڕداران و ملکەچەکان وڕاستگۆیان وئارامگرەکان ولـەخوا ترساوەکان وە بەخشندەکان وڕۆژوو گـران وداوێـن پاکـان، وەئەوانـەی کـەیادی خوادەکـەن، ئـەوا بەخشـین ولێبـوردەی وپاداشتی زۆرمەزن وبێ سنووریان لەلایەن خوای گەورەوە بۆ ئامادەکراوە.

وەلەم جۆرە زۆرهەیە و ئەوەندە بەسە.

وەهەندێ جاریش لەسەرشـێوازی مـەرج وپاداشـت بەنـدە ، هـەروەکو خـوای گـەورە دەفـەرموێت: (إَن تَتَّقُواْ اللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَاناً وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ....الأنفال:٢٩) واتە: ئەی باوەڕداران. ئەگـەر لـەخوا بترسـن وپارێزگـاری بکـەن ئــەوا خــوا بەرچــاو ڕۆشــنی یــەکی تــەواتان بــۆ فەراهــەم دەهێنێت.وەهەڵــەو گوناهەکانتانیش دادەپۆشێت ولێتان خۆش دەبێت.

هـەروەها دەفـەرموێت: (فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ الصَّلاَةَ وَآتَوُاْ الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ.... توبة:١١) واتە: جا ئەگەر تەوبـە بکـەن وپەشـیمانی دەربـڕن و نوێـژەکانتان ئـەنجام بدەن وزەکات لەماڵ وسـامانتان دەربکـەن ، ئـەوا بـرای ئـاینی ئێـوەن. وەهـەروەها دەفەرموێت: (وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُم مَّاء غَدَقًا... الجن:١٦) واتە: ئەگەر

ئەو خەڵکە رێگەی ڕاست وئیسلامەتی بگرنە بەر ،ئێمە بارانی بەپیت وبەرەکەتیان بەسەرتاندا دەبارێنین. وەدەبینین هەندێك جاریش بە پیتی (لامی تعلیل) دێت.

هەروەکو دەفەرموێت: (لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ....ص:٢٩) واتە: بۆ ئەوەی ئایەتەکانی لێك بدەنەوە وبیری لێ بکەنەوە و بۆئەوەی خاوەن بیروهۆشەکان پەندوئامۆژگاری وەربگرن وتێبفکرن. وەهەروەها دەفەرموێت: (لِّتَكُونُواْ شُهَدَاء عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا...البقرة:١٤٣) واتە: تاوەکو ئێوە ببنە شاهێد بەسەر خەڵکی یەوە وەپێغەمبەریش شاهێدە بەسەر ئێوەوە.

وەهەندێ جاریش ئامرازی (کی) دێت کەئەویشت بۆ (تعلیل) ە، هەروەکو دەفەرموێت: (كي لايكون دولة بين الأغنياء منكم... الحشر:٧٠) واتە: بۆئەوەی ئەو سامانە تەنها لەنێوان دەوڵەمەندەکانی ئێوەدا نەبێت.

وەهەندێ جاریش بەئامرازی (باء سببي) واتە هۆکاری دێت کەدەفەرموێت: (ذلك بما قدمت أيديكم...آل عمـــران:١٨٢) واتە ئەو سزایە لەئەنجامی دەست پێشخەری خۆتادایە.وەهەروەها دەفەرموێت: (بما كنم تعلمون...مائدة:١٠٥) واتە: بەوەی کە ئێوە دەتان کرد.

هەروەها دەفەرموێت: (بما كنتم تكسبون: يونس:١٥٢) واتە: بەوەی کە ئێوەدەستتان دەکەوت.

(ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُواْ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللّهِ:آل عمران:١١٢) واتە لەبەرئەوەی ئەمانە هەمیشە ئایەتەکانی خوایان بەدرۆ دەخستەوە. وەهەندێ جاریش تەواوکەری بەیاریدە دەهێنێت کەدەفەرمێت: (فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّن تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاء أَن تَضِلَّ إْحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الأُخْرَى... البقـــرة:٢٨٢) واتە: پیاوێك دوو ئافرەت لەوکەسانەی کەشایەتی دانیان پەسەندە لەلاتان، کە یەکێك لەو دووئافرەتە لەبیری کرد ئەوەی تریان لەیادی دەمێنێت. وەدەفەرمێت: (أَن تَقُولُواْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ... اعراف:١٧٢) واتە: نەك لەڕۆژی قیامەتدا بڵێن ئێمە بێ ئاگا بووین لەم ڕاستیانە.

وەدەفـەرموێت: (أَن تَقُولُواْ إِنَّمَا أُنزِلَ الْكِتَابُ عَلَى طَآئِفَتَيْنِ مِن قَبْلِنَا.... الأنعـــام:١٥٦) واتە: نەك بڵێن:بەڕاستی كتێبی ئاسمانی بۆ دوو دەستەی"گاوروجولەكە" پـێش ئێمـە دابەزێنراوە.

وەهەندێ جاری تریش بە (ف) ی هۆكاری (سببیە) دەهێنێت كەدەفەرموێت: (فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم بِذَنبِهِمْ فَسَوَّاهَا.... الشمس:١٤) واتە: باوەڕیان پێ نەكردو بەدرۆیان خستەوە وحوشترەكەیان سەربڕی ،خوای گـەورە لەتۆڵەیدا وڵاتیـانی كـاول كرد ولەگەڵ زەویدا تەختی كرد، كەدەفەرمێت: (فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَـــذَهُمْ أَخْـــذَةً رَّابِيَةً.... حاقة:١٠) واتە: سەرپێچی وسەركەشییان نواند بەرامبـەر پێغەمبەرەكـەیان ئـەوا خـوای گـەورە تۆڵـەی لـێ سـەندنەوە بـەگرتنێكی سـەخت. وەدەفـەرموێت: (فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِـــنَ الْمُهْلَكِـــينَ.... المؤمنـــون:٤٨) واتـە: هـەردووكیانیان بـەدرۆ دەخستەوە بەم شێوەیە بوونە كەسانێك لەتیاچووەكان.

وەهەنـدێ جـاریش ئـامرازی (لمـا) دەهێنێـت كەدەسـت نیشـانە بـۆ سـزایەك. وەك دەفـەرموێت: (فَلَمَّا آسَفُونَا انتَقَمْنَا مِنْهُمْ... زخـــرف:٥٥) واتـە: جـا كاتێـك ئێمـەیان تووڕەكردو ڕقی ئێمەیان هەستاند تۆڵەمان لێ سەندنەوە.

وەهەنـدێ جـاریش (بـإن) دەهێنێـت كەدەفـەرموێت: (إنهـــم كـــانوا يســـارعون في الخيرات....أنبياء:٩٠) واتە: ئەوان بەڕاسـتی لـەكاری خێـردا پـێش بركێیـان دەكـرد. وەدەفەرموێت دژی ئەم پێڕە: (إنهم كانوا قوم سوء فأغرقنا هم أجمعين.....انبيـــاء:٧٧) واتە: ئەوان پێڕو نەتەوەیەكی خراپەكار بوون بۆیـە ئێمـەش هەرهـەموویانمان نـوقمی ئاو كرد وخنكان.

وەهەندێ جاریش ئامرازی (لولا) بەكاردەهێنێت كەكاری پێكەوەگرێ دانـی داهـاتووە كەدەفەرموێت: (فَلَوْلَا أَنَّهُ كَـــانَ مِـــنْ الْمُسَـــبِّحِينَ * لَلَبِـــثَ فِـــي بَطْنِـــهِ إِلَـــى يَـــوْمِ يُبْعَثُونَ....صـــافات:١٤٣-١٤٤) واتە:ئەگـەر پێغەمبـەر یـونس لەوكەسـانە نەبوایـە

کەهەمیشە یادی خواو سبحان الله ی دەکرد. ئەوا تارۆژی زیندووبوونەوە دەبوایە لەناو سکی نەهەنگەکە بوایە.

وەهەندێ جاریش ئامرازی (لو) بەکاردەهێنێت کەنیشانەی مەرجە، کەدەفەرمێت: ((وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُواْ مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ... نساء:٦٦) واتە: جا ئەگەر ئەوان بەراستی بەگوێرەی ئامۆژگاری وفەرمانی ئێمە رفتاریان بکردایە، ئەوا چاکتر بوو بۆیان.

وەتێکرا قورئانی پیرۆز زۆر راشکاوانە هەر لەسەرتاوەی تاکۆتایی کاری چاکەو خێر وشەڕ وحوکم بوونەوەریەکان دەبەستێتەوە بەهۆکا رەکانیەوە "الأسـباب"، بەڵکو رێکخستنی ئەحکامی دونیاو قیامەت وبەرژەوەندی وگەندەڵی یەکان دەبەستێتەوە بەهۆکارو کارەکانەوە.

جا هەرکەسێك بەفراوانی لەم بابەتە تێ بگات ئەوا سوودمەندیەکی زۆر دەبێت. وەهیچ کاتێك بەنەفامی ونەزانی و بێ دەسەڵاتی یەوە پشت ناکاتەوە لەقەدەر،پشت بەستنی بەقەدەر بێ دەسەڵاتی بێت، وەبێ دەسەڵاتیش پشت بەستن بێت بەقەردەر. بەڵکو تێگەیشتووی ژیر ئەو کەسەیە کە قەدەر بەقەدەر وەڵام دەداتەوە.وەبە قەدەر پاڵ بەقەدەرەوە دەنێت وەبە قەدەر بەرەنگاری قەدەر دەبێتەوە، چونکە مرۆڤ ناتوانێت بێ ئەمانە بژێت، چونکە برسێتی وتونێتی سەرماو جۆرەکانی مەترسی و وریایی هەمووی لە قەدەرەوەن.

وەهەمیشە بوونەوەرەکان لەهەوڵی ئەوەدان کەقەدەر بەقەدەر پاڵ پشتەوە بنێن. بەم شێوەیە ئەگەر کەسێك خوای گەورە سەرکەوتووی بکات، ئەوا قەدەری سزاو تۆڵەی قیامەت بەقەدەری تۆبەو باوەڕ وکرداری باش پاڵ پێوە دەنێت. جا هیچ کاتێك خوای تاك وتەنها کە خاوەنی هەردوو دنیایە کارو حیکمەتەکانی پێچەوانەو پوچەڵ کەرەوەی یەکتری ناوەستێتەوە.

جا ئەم بابەتە لە شكۆمەندترین بابەتەكانە بەمەرجێ كەسێك نرخی بزانێت ورەچاوی بكات. وەتەنها خودا پشت وپەنایە.

بەختەوەری مرۆڤ لەناسینی هۆكارەكانی چاكەو خراپەدایە

بەلام لەهەمان كاتدا پێویستمان بە دوو كاری تر هەیە كەبەختەوەری فەراهەم دەهێنێت. ئەوێش:

یەكەم: بە وردەكاری هۆكارەكانی چاكەوخراپە بزانیت، وەبەرچاو روونی هەبێت لەوەی كەلە پێش چاویدا روو دەدات و لەخۆی وكەسانی تریش وەئەوانەی كەدەیان بیستێت لەكۆن ونوێدا.

وەباشترین پێناسەیش بۆ ئەم مەبەستە توێژینەوەو وردبوونەوەیە لەقورئانی پیرۆز كەبە فراوانی باس لەهۆكارەكانی چاكەوخراپە دەكات. پاشان (سونەت) ە كەهاوەڵی قورئانی پیرۆزە، وەبەبەشی دووەمی وەحی "نیگا" ناودەبرێت. جا هەركەسێك لەم دووسەرچاوەیە بگات سەركەوتوو دەبێت ، چونكە هەردووكیان "قورئان وسونەت" سەرجەم رێگاكان وهۆكارەكانی چاكەوخراپەی خستۆتە روو.چ لەباسی مێژوو پێشینەكانمان لەنەتەوەكانی تر، وەئەوەندەی باسیش كە داهاتووەكان وئایەتی زانستی دەخاتە روو كەزیاتر باوەرمان پتەودەبێت، كەقورئان وسونەت وپێغەمبەریش ﷺ راست ودروستن دوور لەگومانن.

وەخوای گەورەش بەڵێنەكانی خۆی بەجێ دەهێنێت، جا مێژوو شیكردنەوەی رووداوەكانە كەخواو پێغەمبەرەكەی چەندە بەرِوونی ئامارەیان بۆ هۆكارەكان وچاكەوخراپە كردووە.

بەختەوەری لەوەدایە كەخۆت بەهەڵەدا نەبەیت

دووەم: پێویستە مرۆڤ زۆر وریا بێت لەوەی كەخۆی هەڵ نەخەڵەتێنێت و خۆی بەمل هەڵەدا نەبات ، كەئەمە لەگرنگترین هۆكارەكانە. مرۆڤ خۆی باش دەزانێت كە تاوانكاری ویاخی بوون وخۆلە گێلی دان یەكێكە لەهۆكارە زیان بەخشەكان ومەترسی

دەخاتە سەردونیاو قیامەتی، ئەمە لەلای هەموو کەسێك ڕوون وئاشکرایە. بەڵام خۆ خەڵەتاندن وخۆگێل کردن هەرجارەی بەشتێك، وەك پشت بەستن بەلێ بوردەیی ولێ خۆش بوونی خوای گەورە جارێك ، وەجارێکی تر بەوەی ماوەیەکی ترساڵێکی تر تۆبە دەکەم ودەگەڕێمەوە، یاخود بیانوو گرتن کەهەرچی بەسەردێت لەسەری نوسراوە لەقەدەردا. ئیتر ئەم دەسەڵاتی نی یە وەیان بەئەنجامدانی هەندێ کاری خێر لەچەشنی"مندوب"سونەتدایە. یان بەبیانووی خۆ سەرقاڵ کردن بەزانستەوە یان چاولێکردنی لەهەندێ پێشەنگی لەخۆگەورەتر و...هتد.

ئەمانە هەرهەموویان بریتین لەخۆ هەڵخەڵەتاندن.

جیاوازی لەنێوان تەوبەی ڕاستەقینەو"النصوح" تەوبەی زارەکی

زۆرێك لەخەڵکی وا گومان دەبەن کەهەرچی بکەیت لەتاوان وتاوانکاری بەتەنها ووتنی ووشەی"أستغفرالله" هەر هەمووی دەسرێتەوە وخودا لێی خۆش دەبێت.یەکێك لەوکەسانەی کەخۆی بەشارەزا دەزانێت لە"فقه" پێی ووتم: من هەرچی بکەم لەتاوان دەیکەم، دواتر سەد جا "سبحان الله وبحمده"دەڵێم، ئیتر هەرهەمووی دەسرێتەوە.

هەروەکو پێغەمبەری ئازیزﷺ مژدەی داوە کەدەفەرمێت: (من قال في يوم"سبحان الله وبحمده "مائة مرة" حطت عنه خطاياه ولو كانت مثل زبد البحر) [1] واتە: هەرکەسێك ڕۆژی سەد جار بڵێت"سبحان الله وبحمده" ئەوا تاوانەکانی لەسەر دەسرێتەوە ئەگەر چی بەقەد کەفی سەر دەریا تاوانی هەبێت.

وەیەکێکی تر لەخەڵکی شاری مەککە پێی ووتم: هەرکەسێك لەئێمە گەر هەرتاوانێك بکات ، دواتر خۆی بشۆرێت وبۆ ماوەی هەفتەیەك "طواف" بکات بەدەوری کەعبەدا ئیتر تاوانەکەی دەسڕێتەوە.

---

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(بخاری٦٤٠٥)و(مسلم٢١٩٦)گێڕایانەتەوە.

وەکەسێکی تـر پێـی ووتم: ئـەوەتا فەرموودەیـەکی ڕاسـت ودروسـت لەپێغەمبـەری خـوداﷺ دەگێڕنـەوە کەفەرمویـەتی: (أذنـب عبـد ذنبـاً فقـال: أي ربـي أصبت ذنبـاً فأغفرلي فغفرله، ثم مكث ماشاء الله ،ثم أذنب ذنباً آخر ، فقال: أي ربي أصبت ذنباً فأغفرلي، فقال الله عز وجل: علـم عبـدي أن لـه ربـاً يغفـر الـذنب ويـاخـذ بـه، قـد غفرت لعبدي، فليصنع ماشاء) [1]واتە: بەندەیەکم تاوانێکی ئـەنجام دا ، دواتـر ووتـی: ئـەی خوایـە گیـان توشـی تاوانێـك بـووم لـێم خۆشـبە. لێـی خـۆش بووم.پاشـان بۆماوەیەکی تر مایەوە، دواتر جارێکی تر تاوانێکی ئەنجامدا. ووتی: ئەی خوایە گیان توشی تاوانێك بووم ، لـێم خـۆش بـە. خـوای گـەورە فـەرمووی: بەندەکـەم دەزانێـت کەخوایەکی هەیە خاوەنی لێبوردەیەو لێی خـۆش دەبێـت. بۆیـە لەبەندەکـەم خـۆش بووم چی دەکات بابیکات.

هەربۆیە منیش بەوپەڕی دڵنیایی یەوە دەزانم کەخودایـەکم هەیـە لەتاوانـەکان خـۆش دەبێت لێمان دەبورێت.

جا لەڕاستیدا ئەم پێرە لەخەڵکی خۆیان هەڵواسیوە بەم دەق وتێکستانەوە و وەپشت ئەستوور بوونە پێـوەی. وەهـەر کاتێـك گلـەیی ورەخنـەیان ئاراسـتەکەیت سـەبارەت بەتاوانێك کەئەنجامیان دابێت، ڕاستەوخۆ ئەم فەرموودانەت بۆدەهێننـەوە دەربـارەی لـێ بـوردەیی وبەخشـندەیی خـوای گـەورە، بەپشـت بەسـتن بـەم دەقـە تکاکاریانە "الرجاء".

جۆرەکانی تێگەیشتنی هەڵە بۆ ئەم دەقانە لەلایەن خراپەکارانەوە

تێگەیشتنی خەڵکە نەفام لەم بارەیـەوە شـتی سەیروسـەمەرەیان هەیـە: وەك ووتـەی هەر یەکەیان کەدەڵێت:

کثر ما أستطعت من الخطایا   اذا کان القدوم علي کریم

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، (مسلم ٢٧٥٨)و(بخاری ٧٥٠٧) گێڕایانەتەوە.

واتـە: چـیت پـێ دەکرێـت لـەتاوانکاری ئـەنجامی بـدە مـادام ئـەو کەسـەی کـەبۆ لای دەچیت بەخشندەیە وەیەکێکی تر دەڵێت:پـاك بـوون لـەتاوان نـەفامی یـە سـەبارەت بەفراوانی بەخشندەیی ولێ بوردەیی خوای گەورە.

وەکەسێکی تر دەڵێت: دەست هـەڵگرتن لـە تـاوان وتـاوان نـەکردن بـێ شـەرمی وبـێ ئەدەبی یە سەبارەت بەلێ بوردەیی خوای گەورە وبچوك تەماشاکردنێتی.

وە"محمـد بـن حزم"دەڵێـت: هەنـدێکم لەوکەسـانەم بینیـوە لـەکاتی نـزاو پاڕانـەوەدا ووتوویەتی: خودایە من پشتت پێ دەبەستم لە"عصـمە"واتە بـێ تـاوانی وپـاکی وبـێ گوناهی.

وەهەندێکی تر لەوپێڕە لەخۆبایی بووە خۆیان هەڵدەواسن بەبابەتی "جـبر"وەدەڵێن: هەرچی مرۆڤ هەیە هیچی بەدەست نی یـە وژێردەسـت وناچـارکراوە کەهـەموو شـتێك بکات لەتاوانکاری وپاخی بوون ،چونکە شتەکان هەرهەمووی بەدەستی خوای گەورە.

وەهەنـدێکی تـر لـەو پێـڕە بەبابـەتی"ارجـاء" سـەرلەخۆیان دەشـێوێنن ودەڵـێن: باوەڕ"ایمـان" تـەنها پەیوەسـتە بەدڵەوە کەلـە دڵەوە خـودا بەڕاسـت بزانیـت، ئـیتر کردەوەکانی مرۆڤ پەیوەندی بەباوەڕەوە نی یە. وەبـاوەڕی خـراپترین مـرۆڤیش وەك باوەڕی فریشتەکان"جبریل ومیکائیل"وایە.

وەکەسانێکی تر لەم پێڕە خۆیان بەوە دڵ خۆش دەکەن کە (هەژاران وپیاوچـاکەکان وخواناسـانیان) خـۆش دەوێـت وەهەمیشـە سـەردانی گۆڕەکانیـان دەکـەن ولێیـان دەپاڕێنەوەو تەوەسولیان پێ دەکەن داوادەکـەن لـەوان کـەهاوکاریان بکـەن تـا خـوا لێیان خۆش بێت وداوای شیفای لێ دەکەن...

وەهەندێکی تریان پشت بەباوباپیریان دەبەستن کەئەوان لەلای خـوای گـەورە پێگـەو پلەوپایەیەکی گەورەیان هەیەو فریای وەچەکانیان دەکەون، نمونەی ئەمانـەش زۆرن، لەوانە پادشـاکان کاتێـك یـەکێك لەوەچـەکانیان دەکەوێتـە کـارێکی نـاڕەواوە، ئـەوان بەسوود وەرگرتن لەپلەوپایەیان فریایی دەکەون لەدونیادا.

وەهەندێکی تر پشت بەوە دەبەستن کەخوای گەورە لێ بوردەیە ، وەسزادانی بەندەکانی هیچ لەموڵك ودەوڵەمەندی زیاد ناکات ، وەلێبوردەیی ولێ خۆش بوونیش هیچ لە دەوڵەمەندی ومولکی ئەو کەم ناکات. جائەگەر یەکێك لەنێو ماڵەکەیدا دەریایەك ئاوی سازگار ڕێ بکات، وەکەسێکی هەژارو تینوو بۆ چۆڕێ ئاو بێتە بەردەرگای ئایا ڕێگری دەکات کە چۆڕێ ئاو لەودەریایەی بداتێ؟! بێ گومان خوای گەورە زۆر لەوە دەوڵەمەند تر وفراوانترو بەخشندە ترە. هەر بۆیە ئێمەی هەژار پێویستمان بەچۆڕێ لێ بوردەیی بەخشندەیی خوا هەیە. وەخوای گەورە لەهەموو کەسێك بەخشندە ترە.

وەهەیانە پشت دەبەستێت بەخراپ تێگەیشتن لەدەقەکانی قورئان وسونە. وەکو پشت بەستنی هەندێك بەئایەتی: (وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى...الضحى:٥) واتە: خوای گەورە ئەوەندەت پێ دەبەخشێت کەڕازیت دەکات....."جا من ڕازی نابم بەوەی کە بم خاتە دۆزەخەوە"ئەم لێکدانەوەیە لە لوتکەی نەفامیدایە بەرامبەر بەم ئایەتە. بێ ئەدەبی بێ ئەنجام دانە، چونکە بێ گومان خوای گەورە پێی خۆشەو ڕازی یە بەسزادانی تاوانکاران وستەمکاران کەسوورن لەسەر تاوانکاری. بێ گومان پێغەمبەریشﷺ بەم کارەی خودا ڕازیە.

وەهەروەها وەکو پشت بەستنی کەسانێك بەئایەتی: (إن الله يغفر الذنوب جميعاً.... زمر:٥٣) واتە: خوای گەورە لەهەموو تاوانەکان دەبورێت وخۆش دەبێت..... کەئەم تێگەیشتنەش لە ناڕەواترین جۆری تێ گەیشتنە بۆ ئەم ئایەتە پیرۆزە، چونکە هاوبەشی پەیداکردنیش واتە"شیرك"یش دەگرێتەوە ئەم ئایەتە؟ کەچڵەوپۆپەی سەرجەم تاوانەکانە؟ وەهیچ کەسێکیش گومانی نی یە کەئەم ئایەتە دەرحەق بەتۆبەکاران دابەزیووە.کەلەهەموو تاوانەکانی پێشووتریان خۆش دەبێت جائەگەر ئەم ئایەتە دەرحەقی تۆبەکاران نەبوایە، بۆهەموو پێڕێك بێت، ئەوکاتە هیچ واتایەك بۆ بەڵێنەکانی خوای گەورە نەدەمایەوە کە باس لەسزای دۆزەخ دەکات بۆ بێ باوەڕ

وموشریك وتاوانكاران ، وەهەروەها فەرموودەی دەرهێنانی پێرێك لـەدۆزەخی یـەكان كەیەكتاپەرستن بەشەفاعەتی پێغەمبەرﷺ بۆ بەهەشت.

كە ئەمە كاڵ فام وبیرتەسكی ئەوكەسانە دەسەلمێنێت ، چونكە ئەوەتا خوای گـەورە لەو ئایەتەدا بە گشتی باس دەكات ، بەڵام لەسـورەتی"النسـاء" ئـەم بابەتـە تایبـەت دەكاتەوە دەفـەرمێت: (إِنَّ اللَّهَ لاَ يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَـــاءُ.... النساء:٤٨) واتە:خودا لەكەسانێك خۆش نابێت كە هاوبەشـی بـۆ بڕیـار دەدەن، جگـە لەمە لەهەموو شتێكی تر خۆش دەبێت.

ئەگر خوای گەورە مەبەستی تۆبەكاران نەبوایە، جیاوازی نەدەكرد لەنێوان تاوانەكانی "شیرك وشتی تریش" مادام لەڕابردوودا كردوویەتی و ئێستا تەویـەی كـردووەو نایـان كاتەوە. وەهەروەكو گومڕاكان وهەندێ لەنەفامان بەئایەتی: (يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَـــرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ.... الانفطار:٦) واتە: ئەی مرۆڤ تـۆ چـی وای لـێ كردوویـت كەسـەركەش بیت بەرامبەر پەروەردگاری میهرەبان وبەڕێزت.

وەهەروەها ووتـەی هەندێ لەگومڕایان سەبارەت بەئایەتی: (لَا يَصْلَاهَا إِلَّـــا الْأَشْـــقَى * الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى... الليل:١٥-١٦) واتە:ناچـێتە نـاو ئـاگرەوە ، مەگـەر كەسـانی درنـدەو ناپوخـت وخوانـەناس نـەبێت. ئـەوەی بەرنامـەی خـودای بەناڕاسـت دەزانـی وپشتی تێ دەكرد. وە ئایـەتی: (اعدت للكـــافرين...البقرة:٢٤) واتـە: بـۆ كافرەكـان ئامادەكراوە.بەڵام ئایەتی: (اعدت للكافرين...البقرة:٢٤) كەباس لـە دۆزەخ دەكـات، بەهەمان شێوەش فەرموویەتی بۆ بەهەشـتیش: (اعدت للمتقين... أل عمـــران:١٣٣) واتە: ئامادەكراوە بۆ لەخواترسان.

جا كـە دەفـەرمێت بـۆ كـافران ئامـادەكراوەخۆ ڕێگـری لـەوەش ناكـات كەسـتەمكارو فاسقەكان بچنە دۆزەخەوە. هەروەكو چۆن ئامـادەكردنی بەهەشـت بـۆ لەخواترسـان مانای ئەوە نی یە چیتر ئەوانەی تۆزقاڵێك باوەڕیان هەبووە نەچنە بەهەشتەوە.

هەروەها هەندێکی تر بەڕۆژووگرتنی ڕۆژانی "عاشوراو عەرەفە" تەنانەت هەیانە دەڵێت ڕۆژوو گرتنی عاشورا تاوانی ساڵێك دەسڕێتەوە[1]، وەڕۆژووی عەرەفە تەنها بۆ زیاد کردنی پاداشتە ، کەچی ئەم بێ ئاگایە نازانێت کەڕۆژووی مانگی ڕەمەزان ونوێژە فەرزەکان خێریان لە ڕۆژوی عەرەفەو ڕۆژی عاشوراش زیاترە وبایەخدار ترە.کە بێ گومان نوێژەکان وەنوێژی هەینی بۆ هەینی یەکی تر ڕەمەزان بۆ ڕەمەزانێکی تر دەبنە مایەی لێ خۆش بوون وسڕینەوەی تاوانە بچووکەکان، بەمەرجێ خۆی لەتاوانە گەورەکان بپارێزێت.[2]

جا ئایا چۆن ڕۆژوویەکی سونەت دەتوانێت ئەو هەموو تاوانە گەورانە بسڕێتەوە ، لەکاتێکدا خاوەنەکەی هێشتا بەردەوامە لەسەر ئەنجامدانیان؟! ئەمە مەحاڵە.

جائەگەر بێتو مرۆڤ دەست لەتاوانە گەورەکان هەڵبگرێت وڕۆژووی سونەتەکان "عاشوراو عەرەفە" ئەنجام بدات وتەوبە بکات وئەوساتە هەردوو هۆکارەکە یەکدەگرن وپاڵ پشتن بۆ یەکتری کە کارلەسڕینەوەی تاوانە گەورەکانیش بکات ،هەروەکو چۆن "ڕەمەزان بۆڕەمەزان ونوێژەفەرزەکان" هاوکارن بۆ سڕینەوەی تاوانە بچوکەکان بەمەرجێك دەست لەگەورەکانیش هەڵ بگرێت. ئەوەتا خوای گەورەش دەفەرموێت: (إِن تَجۡتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنۡهَوۡنَ عَنۡهُ نُكَفِّرۡ عَنكُمۡ

---

[1] - فەرموودەیەکی "صحیح" لەم بارەیەوە هاتووە کە پێغەمبەر پرسیاری لێ کرا سەبارەت بەڕۆژوو گرتنی "عاشورا"فەرموویەتی:(یکفر السنة الماضیة). (بخاری-باب صوم یوم عاشورا)و(مسلم- الصیام: ١٩٦-١٩٧/١١٦٢). وەبەهەمان شێوە بۆ ڕۆژی "عەرفە"لە هەردوو"صحیحین"دا هاتووە.

[2] - فەرموودەیەکی"صحیح"لەم بارەیەوە هاتووە کە پێغەمبەر فەرموویەتی:(الصلوات الخمس، والجمعة، ورمضان الی رمضان، کفارات لما بینهن مالم تغش الکبائر). (مسلم-الطهارة-١٤-٢٣٣/١٦)گێڕایەتی یەوە. وەلەسەرووی ئەمانەشەوە خوی گەورە دەفەرموێت: (إِن تَجۡتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنۡهَوۡنَ عَنۡهُ نُكَفِّرۡ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ.....النساء:٣١) واتە: ئەگەر بێتو خۆتان بپارێزن لەتاوانە گەورەکان ،ئەوا لەتاوانەکانتان خۆش دەبین.

سَيِّئَاتِكُمْ.....النساء:٣١) واتە: ئەگەر بێتو خۆتان بپارێزن لەتاوانە گەورەکان ،ئەوا لەتاوانەکانتان خۆش دەبین.

جاهەرکاتیٚ هۆکارەکانی سڕینەوەی تاوانەکان زۆربن وبەهێزبن ئەوساتە زۆرتر ئەگەری لیٚ خۆشبوون وسڕینەوەی تاوانە گەورەکانیش دەبێت.

گومانی باش بردن بەخوای گەورەو... تێگەیشتنی هەڵە

وەکو پشت بەستن بەو فەرموودە قودسیەی کەپێغەمبەری خوداﷺبۆمان باس دەکات کەخوای گەورە فەرموویەتی: (وانا عند حسن ظن عبدي بي ، فليظن بي ماشاء)[1]واتە: من بەپێی گومانی باشی بەندەکەم، کاری لەگەڵ دەکەم جا چۆن گومانم پیٚ دەبات بابیبات.

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، (بخاری ٧٤٠٥)وە(مسلم١٧/٥)گێڕایانەتەوە. لەدەقی فەرموودەیەکی درێژ کە "ابی هریرە"ﷺ کەپێغەمبەر فەرموویەتی:(أنا عند ظن عبدي بي، وانا معه اذا ذكرني فإن ذكرني في نفسه ذكرته في نفسي، وان ذكرني في ملأ ذكرته في ملأ خير منهم، وان تقرب الى بشبر تقربت إليه ذراعاً، وان تقرب اليَّ ذراعاً تقربت اليه باعاً وان اتاني يمشي أتيته هرولة). واتە:من بەپێی گومان بردنی بەندەکەم پێم، وەمن ەلەگەڵیدام هەرکاتیٚ لە دەروونی خۆیدا یادم بکاتەوە، منیش لەلای خۆم یادی دەکەمەوە ، ئەگەر ئەو لەلای کەسانێکی تر یادمی کردەوە ، منیش لەلای کەسانێکی لەوان چاکتر یادی دەکەمەوە، وەئەگەر ئەو بستێك لەمن نزیك بێتەوە ، ئەوا من باڵێك لێی نزیك دەبمەوە. وەئەگەر باڵێك لەمن نزیك بووەوە ، ئەوا من هەنگاوێکی گەوەر لێی نزیك دەبمەوە. وەئەگەر بەڕۆیشتن بێت بۆ لام ،ئەوا من بەخێرایی دێم بۆ لای.

وەهەروەها لەلای مسلم بەم شێوەیە هاتووە. ئەم فەرموودەیە کە "جابر بن عبدالله"دەڵێت گوێم لەپێغەمبەر بوو لەپێش مردنی بەسیٚ ڕۆژ دەیفەرموو:(لا يموتت احدكم الا وهو يحسن الظن بالله) واتە: کەسێك لەئێوە نەمرێت تا گومانی باش بەخوای خۆی نەبات.

"نووی" دەڵێت: مەبەستم لێرەدا گومانی باش واتە باوەڕی وابێت کەخوای گەورە ڕەحمی لیٚ دەکات وسزای نادات. وەزانایان دەڵێن: لەکاتی لەش ساغیدا زۆر لەخوا بترسێت وکاری چاکە ئەنجام بدات، وەلە کاتی سەرەمەرگیشدا تکاکاربێت و گومانی باش بەخودا بەرێت کەسەر فرازی دەکات.

وە فەرموودەی"مسلم" پشت ڕاستی ئەم حاڵەتە دەکاتەوە کەپێغەمبەر دەفەرمێت:(يبعث لحل عبد علی مامات علیه)واتە: خوای گەورە مردووەکان لەسەر هەمان حاڵەتی مردنی زیندویان دەکاتەوە.

واتا چۆن گومانم پێ دەبات چی بەسەردا بهێنم هەروای لەگەڵ دەکەم. بێ گومان کەسێك گومانی چاکە بەخوای گەورە دەبات چاوەڕوانی مامەڵەی چاکە لێی دەکات، کە خۆی چاکە خوازبێت وەچاوەڕوانی پاداشتی چاکەخوازی یەکە دەکاتەوە. چونکە خوای گەورە لەسەر بەڵێنی خۆیەتی و تەوبەی لێ قبوڵ کردووە.

وەهەرکەسێ بکەری تاوانە گەورەکان وخراپەکاری وبەدڕەوشتی ویاخی بوون بێت لەدونیا، هەمیشە بیر لەوەدەکاتەوە کەخوای گەورە چۆن تۆڵەی لێ دەسێنێتەوە ، وەهەر ئەم تاوانکاریانە دەبنە ڕێگر کەبەگەشبینانەوە گومانی باش بەرێت بەخوای گەورە، ئەمە لەدونیاشدا هەروایە. تۆسەرپێچی لەخۆت گەورەتر بکەیت چاوەڕوانیت سزات بدات نەك پاداشت بداتەوە. جا هەرکەسێك باشەی ئەنجام دابێت چاوەڕوانی باشە دەکات لەخواوە وەبەپێچەوانەشەوە.

هەروەکو"حسن البصری"دەڵێت: ئەو باوەڕدارانەی کەکاری چاکەدەکەن وەهەربۆیە گومانی چاك وباش بەخوای گەورە دەبەن ، بەڵام تاوانکار چونکە گومانی خراپ بەخوای گەورە دەبات هەمیشە خەریکی کاری خراپەیە.

چۆن گومانی باش بەخودا بەریت لەکاتێکدا هەمیشە سەرپێچی فەرمانەکانی دەکات ومافی پێشێل دەکات،وەدژایەتی پەیامبەرانی"بانگخوازانی"ڕێگەی خوادەکات ، وەبێ باوەڕی دەنوێنێت بەرامبەر بە بوون وسیفات وناوەجوانەکانی خوا. وەباوەڕدار بەنەفام ونەزان وکۆنەپەرست لەقەڵەم دەدات؟ چۆن گومانی باش دەبات کەخۆی گومانی وایە کە ئەوخودایە نەفەرمان دەکات ونەقسەدەکات نەتوڕەدەبێت ونەڕێگری دەکات؟!

هەربۆیە خودای گەورە دەربارەیان دەفەرمێت: (وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنتُم بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُم مِّنْ الْخَاسِرِينَ....فصلت:٢٣) واتە: ئەوە بەرئەنجامی ئەوگومانە ناپەسەندانەتان بوو بەرامبەر پەروەردگارتان، ئێستا بووە هۆی داخزان وتیاچوونتان وچوونە ڕیزی زەرەرمەندانەوە.

جاهەرکەسێك ئەمە بیروباوەڕی بێت ، جاچۆن گومان دەبات کە خوای گەورە لێی خۆش بێت وبە بەهەشتی بەرینی شادبکات؟ ئەمە خۆ خەڵەتاندنە وسەرلێ شێواوی یەکە شەیتان دواکەوتووەکانی پێ گومڕادەکات، نەك گومان باش بردن.

تاوانکار وياخی بوو ،بێ ئاگایە لەسیفاتە جوانەکانی خودا کەدەیبینێت ودەیبیستێت

گەر بەجوانی لەم حاڵەتە ورد بینەوە کە چۆن لەدڵی مرۆڤیکدا ئەم دووشتە کۆدەبێتەوە. کاتێ کەدڵنیایە کە خوای گەورە بەوردی دەیبینێ و ووتەکانی دەبیستێت وبەئاگایە لەنهێنی وئاشکراکانی ووەلەبەردەمیدا ڕاوەستاوە کە تاوانکاری دەکات و ماف وياسای خودا پێشێل دەکات.هەرخۆشی بەرپرسە لەسەرکار وووتەکانی کە ئەنجامی داون. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا هێشتا پێی وایە گومانی باش بەخودای گەورە بەرێت، ئەمە جگە لەفێڵی شەیتان وسەرکەشی دەروون نەبێت هیچی تر نی یە.

(أبو امامە سهل بن حنيف) دەڵێت: من و (عروه بن الزبیر) چووین بۆ لای خاتوو عائیشە‌ ﷺ فەرمووی: (لو رأيتما رسول اللهﷺ في مرض له، وكانت عنده ستة دنانير اوسبعة دنانير، فأمروني رسول اللهﷺ ان أفرقها ،فشغلني وجع رسول اللهﷺ حتى عافاه الله ، ثم سألني عنها فقال:ما فعلت؟ أكنت فرقت الستة الدنانير ؟ فقلت:لا والله، لقد كان شغلني وجعك، قالت: فدعا بها فوضعها في كفه، فقال: ما ظن نبي الله لو لقي الله وهذه عنده؟)[1]. واتە: ئەگەر ئێوە پێغەمبەری خوداتان ببینایە لە یەکێك لەنەخۆشیەکاند، پێنج یان شەش دیناری لابوو، پێی دام وفەرمووی: پەرش وبەلاوی بکەرەوە بەسەر هەژاراندا. دواتر منیش بەهۆی سەرقاڵ بوونم بەئازارو ئێشی پێیغەمبەری خواوە ڕاسپاردەکەم لەیاد چوو. پاشان پێغەمبەری خودا چاك بۆوە،لێی پرسیم چیت کرد، پارەکەت بلاوکردەوە؟منیش پێم ووت بەهۆی سەرقاڵ بوونم

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(امام احمد ٨٦/٦-١٠٤,١٨٢)گێڕایەتی یەوە سەنەدەکەی صحیحە.

بەئازاری تۆوە لەیادم چوو.پێغەمبەریش لێی وەرگرتم وفەرمووی: ئایا دەبێت گومانی پێغەمبەری خودا چی بێت کاتێك بەدیداری خودا بگەم وئەم برە پارەیەم لابێ ؟...

وەلە فەرموودەیەکی تردا لەبری برگەی"نبی الله" برگەی "محمد" هاتووە.

جائەگەر ئەمە دیدو بۆچوون وگومانی پێغەمبەری خودا بێت، ئەبێت گومانی ئەنجامدەرانی تاوانە گەورەکان ستەمکاران چۆن بێت...ئایا بەتەنها ووتنی ئێمە گومانمان باش بووەبەتۆ خودایە کەسزامان نادەیت، ئیتر ئێمەش بۆیە هەموو جۆرە کارێکمان دەکرد.ڕزگاریان دەبێت وسزای دۆزەخ ناچێژن؟

پاك وبێ گەردی بۆخوای گەورە..گومڕایی مرۆڤ بەچی پلەیەك دەگەیەنێت.ئەوەتا حەزرەتی ابراهیم (سەلامی خوای لێبێت) ڕوودەکاتە نەتەوەکەی ودەڵێت: (أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ * فَمَا ظَنُّكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ... صافات:٨٦-٨٧) واتە: ئێوە شتی دەست هەڵبەست دەکەنە خواو لەجیاتی پەروەردگار دەتانەوێت بیپەرستن؟ باشە ئاخر ئێوە چ گومانێکتان لەپەروەردگاری جیهانەکان؟

تێگەیشتنی دروست لەمەڕ گومانی باش بردن بەخودا

ئەوەی لەم بابەتە وردبێتەوە بۆی دەردەکەوێت کەگومانی باش بردن بەخودا مایەی کرداری باشەوچاکەیە. چونکە مرۆڤ دەزانێت کەخودای گەورە پاداشتی چاکەی کارە باشەکانی دەداتەوە هەر بۆیە کرداری باشە وچاکە ئەنجام دەدات.

جا هەرچەندە گومانی باش بێت ئەوا زیاتر کاری باش ئەنجام دەدات،بەڵام گومانی باش بردن بەخودا لەگەڵ شوێن کەوتنی ئارەزوو یەك ناگرێتەوە. هەربۆیە لەفەرموودەی (شداد بن أوس) دا هاتووە کە (ترمذي) لە (مسند) دا هاتووە کەپێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت: (الكيس من دان نفسه وعمل لمابعد الموت والعاجز من أتبع نفسه هواها وتمنى على الله) [١]واتە: کەسی ژیرو وریا ئەو کەسەیە

[١] – ئەم فەرموودەیە"حسن لغيره"ە ، (ترمذي-٢٤٥٩)وە بە"حسن"ی دادەنێت وە(امام احمد ١٢٤/٤)وە(ابن ماجه-٤٢٦٠).

کەلێپرسینەوە ولێپێچینەوەی (محاسبەی) خۆی دەکات وکار بۆدوای مردن دەکات، وەکەسی بێ دەسەلات وبێ ئیرادە ئەوکەسەیە کەبەشوێنی ئارەزوبازی وهەوا دەکەوێت، تەنها ئاوات دەخوازێت بەخوای گەورە.

بەپوختی:

گومانی باش بردن بەخودا ،هاورێکە لەگەڵ دەست گرتن بەهۆکارەکانی ڕزگاری لە قیامەتدا. بەلاَم لەگەڵ دەست گرتن بەهۆکارەکانی تیاچوون بەروەهەڵدێرچوون شتێك نی یە ناوی گومانی باش بێت.

جائەگەر ووترا: بەڵێ دەکرێت، چونکە ڕەحمەت وبەزەیی ولێ بوردەیی خوای گەورە بێ سنوورەو پێش تووڕەبوونی کەوتووە وەهەموو شتێکی داپۆشیوە.

جیاوازی لەنێوان گومانی باش بردن بەخودا و بوغرابوون بەخودا

وەئەگەر ووترا:خوای گەورە زۆر لەمانەی کە ئێوە باسی دەکەن دەوڵەمەندتر وبەخشندەتر ولێبوردەترو بەبەزەیی یە، ئێمە هەرچی بکەین ڕەحمەت وبەزەیی یەکەی دەمانگرێتەوە. ڕاستە خوای گەورە خاوەنی چەندین سیفاتی جوانی هاوشێوەی ئەمانەیە، بەلاَم لەسیفاتە نایابەکانی خوای گەورە بریتی یە لە "دانایی-الحکمە"وەهەریەکە لەم سیفاتانەی سەرەوە کەباس کران لەشوێنی شیاو وگونجاوی خۆیدا بەکاردەهێنێت وە بۆ کەسانێکیش شایەنی ئەوەبن کە بەزەیی ورەحمەتی بیانگرێتەوە لەتەوبەکاران وچاکە خوازان نەك کەسانی خوانەناس وتاوەنکارو ستەمکار وپێشێل کاری یاساو شەرعی خودا بن.

بەڵکو بۆ کەسانێکە لەبری کاری خراپە چاکەدەکەن وسەرجەم ئەوتەمەنەی کەماویانە لەکاری خێردا بەختی دەکەن. جابەئەمەیان دەوترێت گومانی باش بردن بەخوای گەورە. وەبەوی تریان دەوترێت "غرور" بوون بەخوای گەورە... پەنا بەخودای گەورە دەگرین.

ئەوەتا خوای گەورە دەفەرموویّت: (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَالَّذِينَ هَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ أُوْلَـئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّهِ.... البقـرة:٢١٨) واتـە: ئەوكەسانەی كەباوەڕیان هێناوە وكۆچ دەكەن وتێ دەكۆشن لەپێناوی خودای گەورە، ئەوانە مەبەستیان ڕەحمەت وبەزەیی ومیهرەبانی خوایە. خوای گەورە ئەمانی بەپێڕی تكاكار ناودەبات نەك فاسقەكان.

هەروەها دەفەرموویّت: (ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُواْ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُواْ مِن بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُواْ إِنَّ رَبَّكَ مِن بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ... النحل:١١٩) واتە: ئەو كەسانەی بەنەزانین كاری خراپەیان ئەنجام داوە بەلاّم پاشان تەوبەیان كردووەو گەڕاونەتەوە بۆ لای خوای گەورە وكاری چاكەخوازیان ئەنجام داوە، ئەوا خوای گەورە بۆ كارەكانی پێشوو تریان لێبوردە وبەبەزەیی ومیهرەبانە.

خوای گەورە پێمان ڕادەگەیەنێت كە لێبوردەیە بۆ ئەوكەسانەی بەم شێوەیە گەڕابێتنەوە بۆ لای خودا. جا كەسانی ژیر وزانا بابەتی"رجاء– تكا"لە شوێنی شیاوی خۆیدا بەكاردەهێنن ، بەلاّم نەزان ونەفامەكان لەشوێنی شیاوی خۆیدا بەكاری ناهێنێت.

ئەو كەسانە زۆر نەفام ونەزانن كەپشت بەڕەحمەت ولێ بوردەیی خودا دەبەستن لەهەمان كاتدا فەرمایشتەكانی پشت گوێ دەخەن

زۆرێك لەخەڵكی بەنەفامانە پشت ئەستوری ڕەحمەت ولێ بوردەیی خوای گەورە بوونە فەرمایشتەكانیشی پشت گوێ دەخەن وداواكاریەكانی جێ بەجێ ناكەن، وەك بڵێی لەیادیان چووە كە خوای گەورە خاوەنی توندترین سزایە وەهیچ بەربەستێك نییە ڕێگری لەخشم وتوڕەیی خودا بگرێت بەرامبەر بەتاوەنباران. جا هەركەسێ پشت بەلێبوردەیی خوا ببەستێت وسوور بێت لەسەر تاوانكاری ، ئەوا وەك مل هوڕ ویاخی وكەلەڕەق وایە.

"معروف"دەڵێت: تۆ تکا لەکەسێك دەکەیت کەرەحمت لێ بکات وبتبورێت، کەچی بەبەردەوامی تۆش بۆ فەرمانی دەکەیت ویاخی دەبیت لێی، ئەمە ئەوپەڕی بێ عەقڵی وسەرشۆڕی یە.

وەبە"حسن"یان ووت: دەبینین زۆر دەگیریت؟

ئەویش ووتی: ئەترسم..فرێم بداتە دۆزەخەوە باکی نی یە.

وەهەروەها دەیووت: "هەندێ لەخەڵکی ئەوەندە پشتیان بە لێخۆش بوونی خودا بەستووە کەکاتێ مردن ولەدنیا دەرچوون تەنانەت فریایی تەوبەکردنیش نەکەوتن"هەردەبینی دەڵێت: ئێمە گومانی باش دەبەین بەخودا ، بەڕاستی درۆیان کرد ، ئەگەر گومانی باشیان ببردایە کاری باشیان ئەنجام بدایە.

پیاوێك لە"حسن"ی پرسی: تۆ ڕات چۆنە بەپیرێك کەلە دانیشتنەکانیاندا زۆر دەترسێنن بەئەندازەیەك دەڵێت ئێستا دەفرم لەترسانە؟

حسن ووتی: بەڕای من هاورێتی کردنی ئەم پیرە گەلێ باشترە لەپیرێك کەهەردڵنیات کەنەوە کەترس وبیرت لەقیامەت کەم بێتەوە.

وەلە هەردوو"صحیحین"دا هاتووە لەفەرموودەی"اسامە بن زید"کە دەڵێت گوێم لێ بووە کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(یُجاء بالرجل یوم القیامة فیلقی في النار، فتندلق أقتاب بطنه فیدور في النار کما یدور الحمار برحاه، فیطوف به أهل النار. فیقولون:یا فلان، ما أصابك، الم تکن تأمرنا بالمعروف وتنهانا عن المنکر، فیقول::کنت أمرکم بالمعروف ولآتیه، وأنهاکم عن المنکر وآتیه)** [1] واتە: پیاوێك دەهێنن لەڕۆژی قیامەتدا دەیخەنە ناو دۆزەخەوە، هەرچی ڕیخۆڵەکانی ناوسکی هەیە هەرهەمووی دەکەوێتە سەرزەوی، وەبەدەوری ڕیخۆڵەکانی دەسوڕێتەوە وەکو سوڕانەوەی گوێدرێژ بەدەوری مێخسکەکەیدا. خەڵکی پێی دەڵێن: ئەی فلان کەس

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(بخاری: ٣٢٦٧- ٧٠٩٨)وە(مسلم١٨/١١٠- نووی)گێڕایانەتەوە.

چيت بەسەردا هاتووە ، ئەی تۆلەدونيادا فەرمانت پىّ نەدەكردين بەچاكەو رێگريت دەكردين لەخراپە؟ ئەويش دەڵێت: من فەرمانم پىّ دەكردن بەچاكە كەچى خۆم نەدەكرد،وەرێگريم دەكردن لەخراپە ،كەچى خۆم دەمكرد.

وە امام أحمد دەگێرێتەوە لەفەرموودەی"ابی رافع"كەدەڵێت پێغەمبەر بەلای گۆڕستانی (بقيع) دا تىّ پەڕی وفەرمووی: **(أف لك، فظننت انه يريدني ، فقال: لا ،ولكن هذا قبر فلان، بعثته ساعياً الى آل فلان، فغل نمرة فدٌرع الآن مثلها من النار)** [1]واتە: فەرمووی: ئۆف لەتۆ، منيش وام زانی كەمەبەستی من، پێغەمبەر فەرمووی: نەخێر مەبەستم تۆ نييە مەبەستم ئەوگۆڕەيە، كەگۆڕی فلأن كەسە، جارێك ناردم لەلای فلأنە تيرە غەنيمە تيرە كۆبكاتەوە بەلأم لەوىّ پارچەقوماشێكی لە غەنيمەكە هەڵگرت بۆ خۆی بەبىّ پرس ، ئيچستا ئەو قوماشە وەك خۆی لەئاگر دروست كراوە.

وەلە "مسند"ی امام احمد دا هاتووە لە فەرموودەی"انس بن مالك"ﷺ فەرمووی كە پێغەمبەرﷺ فەرموويەتی: **(مررت ليلة أسري الي على قوم تقرض شفاههم بمقارض من نار، فقلت: من هؤلاء قالوا خطباء من أمتك من اهل الدنيا، كانوا يأمرون الناس بالبر وينسون انفسهم)** . [2]واتە: لە شەوی ئيسرادا كەبەرزكرامەوە بۆ ئاسمان، پێرێكم بينی كە لێوەكانيان دەبڕدران بە مەقەسی ئاگرين، پرسيم ئەمانە كێن؟ ووتيان:ئەمانە ووتار بێژن لەخەڵكی دونيا لەنەتەوەكەت، كەهەميشە فەرمانيان دەكرد بەچاكەو خۆيان لەبيردەكرد.

وەهەروەها لەفەرموودەی"أنس بن مالك"ﷺ دەڵێت كەپێغەمبەر فەرموويەتیﷺ: **(لما عرج بي، مررت بقوم لها أظافر من نحاس يخمشون بها وجوههم وصدروهم، فقلت:من هولاء يا جبريل؟ فقال: هولاء الذين كانوا يأكلون لحوم الناس ، ويقعون في**

---

[1] – ئەم فەرموودەيە(ضعيف الاسناد)ە، (امام احمد:٦/٧، ٣٩٢)(الطبراني ١/٣٠٢)و(النسائى ١١٥/٢)بڕوانە (مجمع الزوائد ٣/٥٣).

[2] – ئەم فەرموودەيە"صحيح"ە،(امام احمد :٣/٢٣١,١٢٠، ٢٣٩) گێڕايەتيەوە.

أعراضهم) [1]. واتە: لە کاتی بڵند کردنەوەم لەشەوی ئیسراو میعراجدا بەسەر نەتەوەو پێڕێکدا تێپەڕیم کە نینۆکی دریـژیان هەبوو لـە مـس دروسـت کرابـوو بـەو نینۆکـانی چنگیان دەدا لەدەم وچاو سنگیان ودایان دەڕنی. بەجبریلم ووت: ئەم پێڕە کێ یە؟ ئەویش ووتی: ئەمانە ئەو پێڕەن کەهەمیشە گۆشتی مرۆڤەکانیان دەخوارد وبە خراپە باسی ناموسی خەڵکیان دەکرد.. مەبەستی لەگۆشتی خەڵکی واتە غەیبەت کردنە.

وەهـەروەها لـە "أنـس"ەوە کەپێغەمبەرﷺ بـە زۆری ئـەم ووتەیـەی دووپـات دەکردەوەکە دەیفەرموو: (یا مقلب القلوب والابصار، ثبت قلبي على دينك ، فقلنا یا رسول الله ، أمنا بك وبما جئت به، فهل تخاف علینا؟ قالﷺ: نعم ،ان القلوب بین أصبعين من أصابع الله يقلبها كيف شاء) [2]. واتـە: ئـەی ئاوەژووکـەرەوەی دڵ وچاوەکان، دڵ ودەرونمان جێگر کە لەسەر ئاینەکەت. ئێمەش ووتمان ئەی پێغەمبـەر ئێمە باوەڕمان بەتۆ هێناوە و وەبەوەشی کەتۆ هێناوتەو ئایا هێشتا لێمان دەترسیت کـەبگۆڕێین؟ فـەرمووی:بـەڵێ... دڵـەکان لـەنێوان دوو پەنجـەن لەپەنجـەکانی خـوای گەورە، دەیان گۆڕیت چۆنی بوێت.

وەهـەروەها هـاتووە کەپێغەمبـەری خـوداﷺ بـەجبریلی ووت: (مـالي لاأرى مكائيـل ضاحكاً قط؟ قال: ما ضحك منذ ان خلقت النار.) [3] واتە: بۆچی هیچ کاتێك میکائیل نابینم کە پێ بکەنێت؟ ئەویش فەرمووی: لەوڕۆژەوەی کە دۆزەخ وئاگر دروست کراوە ئەو ئیتر پێ نەکەنیوە.

وە لەصحیح مسلم دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (یؤتی بـأنعم أهـل النـار، فيصبغ في النار صبغة. ثم يقال له: يا ابن أدم، هل رأيت خيراً قط؟هل مر بك نعيم

---

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، هەمان سەرچاوەی پێشوو.

[2] - ئـەم فەرموودەیە"صـحیح"ە، هـەمان سەرچـاوەی پێشـوو، (٢/٣,٤/١١٣، ٤/١٨٣)وە(حـاکم ١/٥٢٥) بە صحیحی داناوە لەسەر مەرجی"مسلم".

[3] - ئـەم فەرموودەیـە(ضـعیف الاسـناد)ە، (امـام احمـد ٣/٢٢٤)گێراویەتـەوە (حـافض الهیثمـي لـە المجمع: ١٠/٣٨٥)دا هێناویتی.

قط؟ فيقول: لا والله يارب ، ويؤتي بأشد الناس بؤسافي الدنيا من أهل الجنة، فيصبغ في الجنة صبغة، فيقال له: يا أبن أدم ، هل رأيت بؤساً قط؟هل مربك شدة قط؟ فيقول: لا والله يا رب، ما مر بي بؤس قط، ولا رأيت شدة قط.)[1] واته: كەسێك دەهێنن لەوانەی کەخۆشترین ژیان ژیابێت لە دونیادا"کەئێستا لە دۆزەخیەکانە". هەڵی دەکێشن لەدۆزەخ پاشان پێی دەڵێن: ئەی کوڕی ئادەم ئایا لەژیانتدا خۆشی وشادیت بینیوە؟ ئەویش دەڵێت: نەخێر سوێند بێت بەتۆ نەم بینیووە. وەکەسێك دەهێنن لەوانەی کەلەناخۆشترین ودژوارترین جۆری ژیاندا ژیابێت لەدونیادا"کە ئێستا لەبەهەشتەیەکانە" بە بەهەشتدا هەڵی دەکێشن، دواتر لێی دەپرسن ودەڵێن: ئایا لە ژیاندا ناخۆشی وخەمناکییەکت بینیوە؟ ئەویش دەڵێت: نەخێر پەروەردگار هیچ ناخۆشی وخەمناکییەکم نەبیوە.

وەلە "مسند" دا هاتووەلەفەرموودەی"براء بن عازب"ﷺ دەڵێت: لەگەڵ تەرمی پیاوێکی ئەنساری بەرێ کەوتین بۆ گۆڕستان وپێغەمبەریشمان لەگەڵدا بوو. کاتێك کەبەخاکمان سپارد پێغەمبەر ﷺدانیشت وئێمەش بەچواردەوریدا دانیشتین. زۆر لەکەشێکی ناخۆشدا بووین ، وە پێغەمبەرﷺ چیلکەیەکی"پارچەدارێکی بچوك"بەدەستی بەوە بوو زەوی یەکەی پێ هەڵدەکەن، پاشان سەری بەرزکردەوەو دوو تاسێ جار فەرمووی"استعيذوا بالله من عذاب القبر... واتە پشت بەخوا ببەستن لەسزای گۆڕ"، پاشان فەرمووی: ان العبد المؤمن اذا كان في أنقطاع من الدنيا وإقبال من الآخرة نزل اليه ملائكة من السماء بيض الوجوه، كأنهم وجوههم الشمس ، معهم كفن من اكفان أهل الجنة،وحنوط من حنوط الجنة،حتى يجلسوا منه مد البصر، ثم يجيء ملك الموت حتي يجلس عند راسه، فيقول: أخرجي أيتها النفس المطمئنة أخرجي الى مغفرة من الله ورضوان، فتخرج تسيل كما تسيل القطرة من

---

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحيح"ە،(مسلم ١٧/١٤٦- نووی)وە(احمد ٣/٢٠٣)وە(نسائی ٦/٣٦)گێڕایانەتەوە.

في السقاء فيأخذها لم يدعوها في يده طرفة عين حتى يأخذها فيجعلوها في ذلك الكفن وفي ذلك الحنوط، فأذا أخذها لم الكفن وفي ذلك الحنوط، ويخرج منها كأطيب نفحة مسك وجدت على وجه الارض، فيصعدون بها، فلا يمرون بها على ملأ من الملائكة الا قالوا: ما هذه الروح الطيبة؟ فيقولون: روح فلان ابن فلان. بأحسن أسمائه التي كانواا يسمونه بها في الدنيا، فيستفتحون له،فيفتح له، فيشيعهٔ من كل سماء مقربوها الى السماءالتي تليها، حتى ينتهي به السماء السابعة، فيقول الله عز وجل: أكتبوا كتاب عبدي في عليين، واعيدوه الى الارض فأني منها خلقتهم وفيها أعيدهم ، ومنها أخرجهم تارة أخرى، قال: فتعاد روحه الى الارض فيأتيه ملكان، فيجلسانه فيقولان له: من ربك ؟ فيقول ربي عزوجل. فيقولان له: ما دينك؟ فيقول: ديني الاسلام. فيقولان له: ماهذا الرجل الذي بعث فيكم؟ فيقول: هو (محمد) رسول الله. فيقولان له: وما علمك؟ فيقول: قرأت كتاب الله عزوجل فآمنت به وصدقت، فينادي مناد من السماء: ان صدق عبدي ، فأفرشوا له من الجنة، وألبسوه من الجنة، وافتحوا له باباً الى الجنة. قال: فيأتيه من روحها وطيبها ، ويفسح له في قبره مُد بصره. قال: ويأتيه رجل الحسن الوجه، حسنُ الثياب، طيب الريح. فيقول: ابشر بالذي يسرك هذا يومك الذي كنت توعد من انت فوجهك الوجه الذي يجيء بالخير. فيقول: انا عملك الصالح، فيقول: رب اقم الساعة... رب أقم الساعة، حتى أرجع الى أهلي ومالي، قال وأن العبد الكافر، اذا كان في أنقطاع من الدنيا واقبال من الآخرة نزل إليه ملائكة من السماء، سود الوجوه، معهم المسوح، فيجلسون منه مد البصر، ثم يجيء ملك الموت حتى يجلس عند رأسه ، فيقول: أيتها النفس الخبيثة:أخرجي الى سخط من الله وغضب، قال: فتفرق في جسده فينزعها كما ينزع السفود من الصوف المبتل، فيأخذها فإذا أخذاها لم يدعوها في طرفة عين ، حتى يجعلوها في تلك المسوح، ويخرج منها كأنتن ريح جيفة وجدت على وجه الارض ، فيصعدون بها ،فلا يمرون بها على ملأ من الملائكة الا قالوا: ماهذه الروح

الخبيثة؟ فيقولون: روح فلان بن فلان، بأقبح أسمائه التي يسمى بها في الدنيا ، فيستفتح فلا يفتح له ثم قرأ رسول الله ﷺ:"لا تفتح لهم ابواب السماء ولا يدخلون الجنة حتى يلج الجمل في سم الخياط...:أعراف:٤٠" فيقول الله عزوجل: أكتبوا كتابه في سجين، في الارض السفلى، فتطرح روحه طرحا ثم قرأ" وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاء فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ....الحج: ٣١) .

فتعاد روحه في جسده ويأتيه ملكان فيجلسانه فيقولان له: من ربك؟ فيقول: هاه....هاه، لا أدرى. فيقولان له ما دينك؟ فيقول: ها...ها لاأدري. فيقولان له ماهذا الرجل الذي بعث منكم ،فيقول: ها...ها لاأدري.. فينادي مناد من السماء: أن كذب عبدي، فأفرشوا له من النار وأفتحوا له باباً الى النار. فيأتيه من حرها وسمومها، ويفيق عليه قبره ،حتى تختلف فيه أضلاعه، وياتيه رجل قبيح الوجه قبيح الثياب، منتن الريح،. فيقول: أبشر بالذي يسوءك ، هذا يومك الذي كنت توعد،فيقول: من أنت؟ فوجهك الوجه الذي يجيء بالشر ، فيقول: انا عملك الخبيث، فيقول: رب لاتقم الساعة) [1].

واته: پاش ئەوەی فەرمووی پەنا بگرن بەخوا لەسزای گۆڕ ، فەرمووی: کاتێك مرۆڤی باوەڕدار کۆتایی بەژیانی دونیایی دێت وبەرەو ژیانی قیامەت نزیك دەبێتەوە، پێڕێك لەفریشتەی ئاسمان دادەبەزن بۆ لای کە ڕوخساری لەشێوەی خۆردایە لەپرشنگداریدا. کفنی بەهەشت وبۆنی بەهەشتیان پێ یە، لەتەنیشتەوە دادەنیشن تا چاوبڕکات.پاشان فریشتەی گیان کێشان دێت ولەژوور سەریەوە دادەنیشێت، پێی دەڵێت: ئەی دەروونی پاك وئارام ودڵنیا ، دەرچۆ بۆ دیداری بەخشندەیی ولێبوردەیی ڕەزامەندی خوای گەورە ، پاشان گیانەکەی دەردەچێت لەشێوەی دڵۆپێك ئاو

---

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، (امام احمد :٤/٢٨٧-٢٩٥)وە ابوداود وکەسانی تریش گێڕایانەتەوە لە"صحیحین"دا هەیە کەبە"المشهور"بەناوبانگە. بڕوانە دەرهێنانی ئەم فەرموودەیە لە کتابی"اهوال القبور/ برقم: ٤ "نوسینی(ابن رجب الحنبلی).

لـەدەمی گـۆزەوە ، پاشـان وەری دەگـرن، لێـرەدا ڕاسـتەوخۆ لەدەسـتی وەردەگـرن لەچاوپروكانێكا. وەدایدەپۆشن بەوكفنە بەهەشـتیە . وەبـۆن خۆشـی دەكـەن بـەبۆنی بەهەشت ، كەدەری دەهێنن بۆن خۆش بووە بەخۆشترین بۆنی میسك لەسەر زەویدا، پاشان بەرەو ئاسمان بڵندی دەكەنەوە، وەبەلای هەر پێڕێكی فریشـتەدا تـێ دەپـەڕن پرسیار دەكەن: ئەم ڕوحە پاك وبۆن خۆشە كێ یە؟ پێیان دەڵێن: ئەمە ڕوحـی فلانـە كەسی كوڕی فلانەكەسە. بەخۆشترین ناو ناوی دەبەن كەلـەدونیادا نـاوبراوە. پاشـان فریشـتەكان داوای كردنـەوەی دەرگـای ئاسمـان دەكـەن بـۆی ، ئـەوانیش دەرگاكـە دەكەنەوە ولەهەر ئاسمانێكەوە لەلایەن فریشتە زۆر بەڕێزەكانەوە كەلەخوداوە نزیكن بەمەراسیمێكی شكۆدار بەڕێی دەخەن، تادەگاتە ئاسمـانی حەوتـەم. خـودای گـەورە دەفــەرمێت:"كتابی بەندەكــەم لــە تۆمــاری (علــیین) تۆمــار بكــە (كــە تایبەتــە بەبەهەشتیەكان) پاشـان دەفـەرمێت بیگەڕێننـەوە بـۆ زەوی ، چـونكە مـن لـەزەوی دروستم كردووە، وەهەر بۆ ئەویش دەیان گەڕێنمەوەو وەهەرلە ئەویشدا جارێكی تـر زینـدویان دەكەینـەوە".پاشـان ڕوحـی دەگێڕنـەوە بـۆ سـەرزەوی بـۆ ناوجەسـتەی ، پاشان دوو فریشتە دێنە دیاری ولێی دەپرسن كێ خوداتە؟ئەویش دەڵێت: الله خودای گەورەمە. وەلێی دەپرسنەوە: ئاینی تۆ چی یە؟ ئەویش دەڵێت: ئاینی من ئیسـلامە. دیسانەوە لێی دەپرسنەوە: ئەو پیاوە كێ یە كەلەنێو ئێـوەی مرۆڤـدا ڕەوانـە كـراوە: ئەویش دەڵێت: ئـەوە "محمد"ە ، كەپێغەمبـەرونێردراوی خـودای گەورەیـە. وەلێـی دەپرسن چۆن زانیت؟ ئەویش دەڵێت: كیتابی خودام خوێنـدەوە وبـاوەڕم پێـی هێنـا وبەڕاسـتم زانیـوە. دەنگێـك لەئاسمانـەوە دێـت ودەڵێـت: بەندەكـەم ڕاسـتی كـردووە لەڕاخەری بەهەشتی بۆ ڕابخەن، وپۆشاكی بەهەشتی لەبەر بكەن ، وەدەرگایەكی بـۆ والا بكەن بۆ بەهەشت ، لەوێوە بۆن وبـەرامی خۆشـی بۆدێت، گۆڕەكـەی بـۆ فـراوان دەكرێت بەئەندازەی چاوبڕكات.. پێغەمبەر فەرمووی: پیاوێكی ڕوخۆش وجل وبـەرگ جـوان دێـت بـۆ لای پێـی دەڵێـت: مـژدەبێت بـەوەی كەئاسـانكاری بۆكردیـت، ئەمـە

ئەورۆژەیە کەپەیمانت پێ درا. پێی دەڵێت:تۆ کێیت؟ کەڕوخسارت لەمژدەبەخش دەچێت؟ ئەویش پێی دەڵێت: کردەوچاکەکانتم. لێرەدا مردووەکە دەڵێت: خودایە قیامەت هەستێنە... بابگەڕێمەوە بۆناو کەس وکارو ماڵم........ بەلآم مرۆڤی بێ باوەڕ کاتێ کۆتایی بە ژیانی دێت ولەقیامەت نزیك دەبێتەوە ، پێرێك لەفریشتەی ئاسمان دادەبەزن بۆلای ڕوخساریان ڕەش وناشرینە، تورەکەیەکی لەموو دروست کراویان پێ یە، لەتەنیشتی دادەنیشن تا چاوبڕکات، پاشان فریشتەی گیان کێشان دێت لەژوور سەریەوە دادەنیشێت وپێی دەڵێت: ئەی دەروونی پیس وەرە دەرەوە بۆ سزاوخەشم وتوڕەیی خوا.. پێغەمبەر دەفەرموێت:"دەست دەباتە ڕوحی لەڕەگ وڕیشە بەتوندی دەری دەهێنێت هەروەکو دەرهێنانی تەلەزی یەك لەناو پەمووی تەڕدا"هەر کەدەریان هێنا لەچاوپروکانێکا دایدەپۆشن بەوتورەکەیە ، وەکاتێك دەری دەهێنن بەناخۆشترین وبۆگەنترین بۆن کەهەبێت لەسەرزەویدا بۆنی لێ دەدەن، پاشان بەرەوئاسمانەکان بەکێشی دەکەن، وەبەلای هەرپێرێکی فریشتەدا تێ پەڕن، یەکسەر دەپرسن: ئەم بۆنەناخۆش وبۆگەنە کێ یە؟ ئەوانیش دەڵێن: فلآنەکەسی کوڕی فلآن کەسە. بەناشیاوترین ناوی دەبەن کەبانگیان پێ کردووە لەدونیادا. داوا دەکەن کەدەرگای ئاسمانەکانی بۆ بکەنەوە. پاشان پێغەمبەر ئەم ئایەتەی خوێندەوە: (لاَ تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاء وَلاَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ... الأعراف:٤٠) واتە: دەرگاکانی ئاسمانیان لێ ناکرێتەوە وبەهەشت نابینن تا هوشتر نەچێتە کونەدەرزی یەوە. پاشان خوای گەورە دەفەرمێت: ناوی لە کیتابی "سجین"دا تۆماربکەن "کەتۆماری دۆزەخی یەکانە"، لەزەوی ژێرەوەدا ، پاشان ڕوحی فرێدەدەنە"هەڵی دەدەن"خوارەوە، پاشان پێغەمبەر ئەم ئایەتەی خوێندەوە: (وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاء فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ....الحج: ٣١) واتە: هەرکەسێك هاوەڵ بۆ خودا بڕیار بدات، وەك ئەوە وایە لەئاسمان بەربێتەوە و باڵندە پەلاماری بدات و"پارچەپارچەی کات"یاخود

ڕەشەبایەکی بەهێز بیفڕێنێت وبیبات بۆشوێنێکی دوور وقوڵ...... پاشان ڕوحی دەگێڕنەوە بۆ ناوجەستەکەی. دوو فریشتە دێنە لای ولێی دەپرسن: کێ خوداتە؟ ئەویش دەڵێت:هاه..هاه..نازانم. وەلێی دەپرسن: ئاینی تۆ چی یە؟ دەڵێت: هاه...هاه، نازانم. وەدەپرسنەوە: ئەو پیاوە کێ یە کەلەنێو ئێوە نێردرا؟ دەڵێت: هاه...هاه، نازانم. دەنگێك لەئاسمانەوە دێت دەڵێت:بەندەکەم درۆی کرد لەڕایەخی دۆزەخی بۆ ڕاخەن ودەرگایەکی دۆزەخی لێ والآ کەن. بۆن وبەرامێکی ناخۆش وگەرمایەکی بەتینی لێوە دێت، وەگۆڕەکەی لەبەرتەسك دەکەنەوە، تاوەکو هەموو ئێسکەکانی تێکەڵ بەیەك دەبن ، پاشان پیاوێکی ڕوخسار ناشرین وجل وبەرگ شێواو وپیس وبۆن ناخۆش دەڵێت: مژدەبێت ئەم ناخۆشی یەت، ئەمە ئەوڕۆژەیە کەپەیمانت پێ درابوو. ووتی: تۆ کێیت؟ کەڕوخسارت لەمژدەبەخش نایێت، ئەویش دەڵێت: من کردەوە خراپەکانتم.دەڵێت: خودایە قیامەت دوابخە..

وە لەوتەیەکی تردا کە ئیمامی احمد دەیگێڕێتەوە: (ثم يقض له اعمى وأصم وأبكم، في يده مرزبة ، لو ضرب بها جبلاً كان تراباً، ثم يعيده الله عزوجل كما كان، فيضر به ضربة أخرى، فيصيح صحية يسمعها كل شيء الا الثقيلين. وقال البراءﷺ :ثم تفتح له باب الى النار ويمهد له من فراش النار) [1]. واتە: کەسێکی بۆ دەنێرن کە کوێر وکەڕ ولاڵە ، چەکوشێکی گەورەی ئاسنی بەدەستەوەیە ، ئەگەر بیدات لەچیایەك دەیکات بەخۆڵ ، پاشان خودا وەك جارانی لێ دەکاتەوە، وەجارێکی تر لێی دەداتەوە. هاوارو فیزاحێك دەکات هەموو شتێك گوێی لێ دەبێت تەنها مرۆڤ وجن نەبێت.

لە ("مسند")ەوە هاتووە لە "براء"ەوە کەدەفەرمێت: (بينما نحن مع رسول اللهﷺ، اذا بصر بجماعة فقال: علامة أجتمع هؤلاء؟ قيل على قبر يحفرونه، ففزع رسول

[1] – ئەم بەشەیان(ضعیف الاسناد)ە ، (امام احمد ٤/٢٩٦)بڕوانە"احوال القبور:ص٢٧ وەفتح الباری ٣-٢٠٧٧".

اللهﷺ ، فبدر بين يدي اصحابه مسرعاً، حتى أنتهى الى القبرفجثا على ركبتيه، فأستقبلته بين يديه لأنظر مايصنع ،فبكى حتى بل الثرى من دموعه. ثم اقبل علينا فقال: أي اخواني لمثل هذا اليوم فأعدوا.) [1] واته: ئێمه لەگەڵ پێغەمبەر بووین ، کۆمەڵێکی بینی پرسی کەئەمانە چی دەکەن؟ پێی وترا: ئەوانە گۆڕێك هەڵدەکەنن ، پێغەمبەر سامناکی دایگرت ، بەخێرایی ڕۆیشت بۆ لایان تا گەیشتە گۆڕەکە ، لەسەر چۆکەکانی دانیشت ومنیش ڕووبەڕووی وەستام تا بزانم چی دەکات، پێغەمبەری خودا دەستی بەگریان کرد،تا خاکی بەردەمی تەڕ کرد بەفرمێسکەکانی. پاشان ڕووی وەرگێڕا بۆلامان وپێی فەرمووین: براکانم بۆ ڕۆژۆشوێنێکی ئاوها خۆتان ئامادەکەن.

وەلە "مسند" دا هاتووە لە فەرموودەی (برید) ﷺ دەڵێت: (خرج إلينا رسول اللهﷺ يوماً، فنادى ثلاث مرات: "يا ايها الناس ، أتدرون ما مثلي ومثلكم؟ قالوا: الله ورسول أعلم. فقالﷺ:إنما مثلي ومثلكم مثل قوم خافوا عدواً يأتيهم ، فبعثوا رجلاً يتراءي لهم، فأبصر العدو، فأقبل لينذرهم، وخشى أن يدركهُ العدو قبل أن ينذر قومه، فأهوى بثوبه: ايها الناس أوتيتم ، ايها الناس أوتيتم... ثلاث مرات".) [2]

واته: ڕۆژێك پێغەمبەر هات بۆ لامان وسێ جار هاواری کرد: ئەی خەڵکینە ئایا دەزانن نمونەی من وئێوە وەکو کێ وایە؟ ووتیان: خوداو پێغەمبەر دەزانن ، پێغەمبەر فەرمووی: نمونەی من وئێوە وەکو قەومێك وایە کە مەترسی ئەوەیان هەبوو کە دوژمنەکەیان بدا بەسەریاندا، بۆ ئەم مەبەستە پیاوێکیان نارد کەچاودێری دوژمنەکانیان بکات، کاتێك پیاوەکە بینی وا دوژمنەکانەیان بەرەو ڕوویان دێت، ئەمیش ویستی قەومەکەی ئاگەداربکاتەوە، بەڵام ترسا دوژمنەکانی پێی بزانن وڕێی لێ بگرن پێش ئەوەی هەواڵەکە بەقەومەکەی بگەیەنێت.لەناچاریدا جل وبەرگەکەی

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعيف الاسناد)ە، (احمد ٤/٢٩٤)و(ابن ماجە ٤١٩٥) بڕوانە "احوال القبور-٢٦٣".

[2] – ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ،(احمد٥/٢٤٨)(المجمع ٢/١٨٨).

داکەنـدو بەدەسـتی یـەوە ڕای دەوەشـاند وهـاواری دەکـرد ئـەی خەڵکینـە هـاتن بۆگیانتان...سێ جار ئەمەی دووبارە کردەوە.

وەلـە صـحیحی موسـلیمدا هـاتووە لـە فـەرموودەی (جـابر) ﷺ کـە پێغەمبـەر دەفەرمێت: (قل مسكر حرام، وإن على الله عزوجل عهداً لمن شرب المسكر ان يسقيه من طينة الخبال ، قيل ماطينة الخبال؟ قالﷺ: عرق أهل النـار ، او عصـارة أهـل النار.) [1] واتە: هەموو سەرخۆشکەرێك حەرامە.، خوای گەورە بەڵێنی داوە هەرکەسێك ماددەی سەرخۆشکەر بخواتەوە ،ئـەوا"طينـة الخبـال"ی دەرخـوارد بـدات. پرسـیان: "طينة الخبال"چی یە؟ پێغەمبەریش فەرمووی: "طينة الخبال"مەی'عارەقی'خـەڵکی دۆزەخە ،یان پاشەڕۆی خەڵکی دۆزەخ وئاگرە.

وەهـەروەها لـە "مسـند" دا هـاتووە لـە فـەرموودەی"ابـي ذر"ﷺ کـە پێغەمبـەر فەرموویەتیﷺ: (إني ارى مالا ترون ، واسمع مالاتسمعون، أطت السماء وحق لها ان تئط، ما فيها موضوع اربع أصبع الا وعليه ملك ساجد، لوتعلمون ما أعلم لضحكتم قليلاً ولبكيتم كثيراً وما تلذ ذتم بالنساء على الفرش ، ولخرحبتم الى الصعدات تجأرون الى الله عزوجل. قال ابو ذر: والله لوددت اني شجرة تعضد.) [2]واتـە: ئـەوەی من دەیبینم و دەیبستم ، ئێوە نـایبینن ونابیسـتن، ئاسمان ناحـەق نـی یـە، چـونکە شوێنی لەپێکی دەست نی یە فریشتەیەکی تێدانەبێت کڕنوش دەبات ، واللە ی ئەوەی مـن دەیـزانم ئێـوە بیـزانن ئـەوا کـەم پـێ دەکـەنن وزۆر دەگریـان وچـێژتان لەهاوسەرەکانتان وەرنەدەگرت لەسەر جێگا. یەکسەر ڕادەپـەڕین وڕووەو دەشـتەکان دەڕۆیشتن لـە خـودا دەپاڕانـەوە. ئـەبو ذر ووتی:خۆزگـەم دەخواسـت کـە مـن دارێك بوومایە گازو قەپم لێ بگیرایە.

---

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(مسلم١٣/١٧٦-نووی)گێڕاویەتی یەوە.

[2] - ئـەم فەرموودەیە"حسـن"ە ،(ترمـذي ٢٣١٢)وە(ابـن ماجـە ٤١٩٠)و(امـام احمـد ٥/١٧٣) وە(حاکم ٢/٥١٠ - ١٠٦٠-١٧٧٢).

وەلە "مسند" دا هاتووە لە فەرموودەی"حذیفة"ﷺ ووتی: ئێمە لەگەڵ پێغەمبەری خودادا بووین لەبەخاك سپاردنی تەرمێكدا. كاتێ گەیشتینە گۆڕەكە، پێغەمبەر هاتە خوارەوە لەقاچی تەرمەكە وردبووەوەو فەرمووی: (یضغط المؤمن فیه ضغطة تزول منها حمائله ویملأ علی الكافر ناراً.) [1] واتە: باوەڕدار لەم گۆڕەدا فشارێكی توندی توش دەبێت كەسەرجەم پەل وپۆ وسنگی وردو خاش دەبێت ، بۆ بێ باوەڕیش پڕی دەبێت لەئاگر.

هەروەها لە (مسند) دا هاتووە لە فەرموودەی"جابر"ﷺ دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەری خودا دا بووین ڕۆیشتین بۆ بەخاك سپاردنی (سعد بن معاذﷺ) كاتێك پێغەمبەر نوێژی لەسەر كردو بەدەستی خۆی لەگۆڕی ناو پێغەمبەر"سبحان الله"ی كرد، ئێمەیش "سبحان الله"ی زۆرمان كرد. دواتر پێغەمبەر "الله أكبر"ی كرد. پرسیان: ئەی پێغەمبەری خودا بۆچی"سبحان الله و الله أكبر"ت كرد؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (لقد تضایق علی هذا العبد الصالح قبره حتی فرج الله عنه.) [2]واتە: گۆڕەكە زۆر بەرتەسك بووە لەسەر ئەم پیاو چاكە، تاخوای گەورە فریای كەوت دەربازی كرد، وە لە (صحیح) ی (بخاری) دا هاتووە لە فەرموودەی"ابی سعید"ﷺ كە پێغەمبەری خودا فەرموویەتی: (اذا وضعت الجنازة، واحتملها الرجال علی أعناقهم ، فإن كانت صالحة قالت:قدموني قدموني، وإن كانت غیر صالحة قالت: یا ویلها ، أین تذهبون بها؟ یسمع صوتها كل شيء الا الانسان، ولو سمعها الانسان لصعق.) [3]واتە: كاتێك تەرمی مردوویەك دادەنرێت و دەخرێتە سەرشان ودەبرێت بۆ گۆڕستان. جا ئەگەر ئەوتەرمە خاوەنەكەی پیاوچاك وصالح بێت دەڵێت: پێشمخەن... پێشمخەن، واتە زوو

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعیف الاسناد)ە، (امام احمد ٤٠٧/٥)(المجمع ٤٦/٣، ٢٦٤/١٠) وە(بن رجب– هوال القبور ١٠٨)گێرایانەتەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە(ضعیف الاسناد)ە،(احمد ٣٦٠/٣، ٣٧٧) وە (المجمع ٤٦/٣)وەبڕوانە(اهوال القبور ٨٧–٩١).

[3] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(بخا ری :١٣١٤–١٣١٦ – ١٣٨٠)گێراویەتیە وە.

بم گەیەنن، بەڵام ئەگەر خراپ بێت دەڵێت: ئەی قورم بەسەر بۆ کوێم دەبەن. بەدەنگێکی بەرز ئەم قیزاح وهاوارە دەکات، کەهەموو شت گوێی لێ یەتی تەنها مرۆڤ نەبێت، کەئەگەر گوێی لێبێت ئەوا لەهۆشی خۆی دەچێت.

وە لــــە "مســـند" دا هـــاتووە لەفـــەرموودەی"ابی أُمامــــە"ﷺ کـــە پێغەمبــەر فەرموویەتی:(تدنوا الشمس يوم القيامة على قدر ميل ، ويزدا حرها كذا وكذا، تغلي منها الرؤوس كما تغلي القدور، يعرقون فيها على قدر خطا ياهم، منهم من يبلغ الى كعبه، ومنهم يبلغ الى ساقه ، ومنهم من يبلغ الى وسطه، ومنهم يلجم العرق.)[1] واتە: لە ڕۆژی قیامەتدا خۆر یەك میل لە مرۆڤەکانەوە دوورە وپلەی گەرمی خۆر چەندین وچەندین جار زیاد دەکات. هەموو سەرەکان تێیدا وەك مەنجەڵ دەکوڵێت وە عارەقێکی زۆر دەکەن هەر کەسەو بەپێی تاوانەکانی. هەیانە عارەق دەگاتە قولە قاپی، هەیانە عارەق دەگاتە قاچەکانی، هەیانە عارەق دەگاتە کەمەرەی، وەهەیانە عارەق دادەپۆشێت.

وەهەروەها لە "مسند" دا هاتووە لە فەرموودەی"ابن عباس"ﷺ کە پێغەمبەر فەرموویەتی: (كيف أنعمم وصاحب القرن قد التقم القرن: وحنى جبهته يستمع متى يؤمر فينفخ ، فقال اصحابه: كيف نقول؟ قالﷺ: قولوا: حسبنا الله ونعم الوكيل، على الله توكلنا.)[2] واتە: من چۆن هەست بەخۆشی بکەم، کەخاوەن قۆچەکەواتە فریشتە "ئیسرافیل"قۆچەکەی هەڵگرتووە، گوێی ڕاگرتووە تاکەی فەرمانی پێ بکرێت فوو بەقۆچەکەدا (بووق) کەدا بکات. ووتیان: ئەگەر کەوتینە ئەوکاتەوە چی بڵێین؟ پێغەمبەریش فەرمووی بڵێن: "تەنها خودامان بەسەو ئەو باشترین کەسە بۆمان وپشت بەخودا ببەستن".

[1] -ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ،(احمد ٥/٢٥٤)وە(حاکم ٤/٥٧١)گێڕایانەتەوە.

[2] - ئەم فەرموودەیە(ضعيف الاسناد وهو حسن لغيره)ە،(احمد ١/٣٢٦، ٣/٧، ٤/٣٧٤)وە(ترمذي : ٢٤٣١، ٣٢٤٣) بڕوانە(السلسله الصحيحه: ١٠٧١).

وه له"مسند" دا هاتووه لەفەرموودەی"ابن عمر"رضي الله عنه يرفعه: (من تعظم في نفسه، او أختال في مشيته، لقى الله تبارك وتعالى وهو عليه غضبان.) [1] واتە: هەرکەسێك لەناخەوە خۆی بەفیز زل وگەورە زانی، یان لەڕێ ورۆیشتندا بە فیزو لوت بەرزی یەوە دەڕۆیشت ، کاتێك بەدیداری خودا دەگات خوای گەورە لێی تورەیە.

وەلە (صحیحین) دا هاتووە لە "ابن عمر"ەوە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إن المصورين يعذبون يوم القيامة ، ويقال لهم:أحيواما خلقتم.) [2] واتە: پەیکەر تاشەکان سزادەدرێن لە قیامەتدا وپێیان دەوترێت:ئەو پەیکەری دروستتان کردووە زیندووی بکەنەوە وڕوح بخەنە بەریان.

وەهەروەها تێیدا هاتووە لە"ابن عمر"ەوە کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (ان احدكم اذا مات عرض عليه مقعده بالغداة والعشي، ان كان من أهل الجنة فمن أهل الجنة، وان كان من اهل النار فمن أهل النار. فيقال: هذا مقعدك حتى يبعثك الله عزوجل يوم القيامة.) [3] واتە: هەر کەسێك کەلە ئێوە دەمرێتهەموو ئێوارەو بەیانی یەك شوێن وجێگای خۆت پێ نیشان دەدەن ،ئەگەر بەهەشتی بێت یان دۆزەخی. وەپێی دەڵێن: ئەمە شوێن وجێگەتە تا ڕۆژی قیامەت وزیندوو دەکرێیتەوە.

وەهەروەها لە (صحیحین) دا هاتووە لە "ابن عمر"ەوە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (اذا صار أهل الجنة في الجنة، وأهل النار في النار. جيء بالموت حتى يوقف بين الجنة والنار ثم يذبح، ثم ينادي مناد: يا اهل الجنة خلود فلا موت. ويا اهل النار خلود فلا موت. فيزداد أهل الجنة فرحاً الى فردهم ويزداد اهل النار حزنا الى حزنهم.) [4] واتە: کاتێك بەهەشتیەکان بەرەو بەهەشت یەکلاکرانەوەو

---

[1] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(احمد ٢/١١٨)بروانە(الصحيحه– ژمارەی ٥٤٣).

[2] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(بخاری ٦١٠٩)و(مسلم ١٤/٩٠ نووی).

[3] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، (بخاری ١٣٧٩)و(مسلم ١٧/١٩٥– نووی).

[4] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(بخاری ٦٥٤٨)وە(مسلم ١٧/١٧٩– نووی).

دۆزەخیەکانیش بەروە دۆزەخ یەکلا کرانەوە. "مردن ومەرگ" دەهێنرێت لەنێوان بەهەشت ودۆزەخدا سەردەبڕێت ،پاشان کەسێك جاڕ دەدات ودەڵێت: ئەی بەهەشتیەکان ئیتر مردن نی یەو زیندوون بەهەمیشەیی، ئیتر بەهەشتیەکانیش لەسەروو دڵ خۆشیەکەیانەوە هێندەی تر دڵ خۆش تر دەبن، وەدۆزەخییەکان لەسەروو ناخۆشیەکانیانەوە هێندەی تر ناخۆش وخەفەتبار تردەبن.

هەروەها لە "مسند" دا هاتووە لە فەرموودەی "ابن عمر" کەپێغەمبەر فەرموویەتی: (من اشترى ثوباً بعشرة دراهم فيها درهم حرام لم يقبل الله له صلاة مادام عليه، ثم ادخل اصبعية في أذنبيه ثم قال: صمتاً إن لم أكن سمعت النبيﷺ يقوله.) [1]واتە: هەرکەسێك جل وبەرگێك بە دە درهەم بکرێت بەڵام یەك درهەمی حەرام بێت، ئەوا خوای گەورە نوێژی قبوڵ ناکات تا لەبەری دا بێت وەپاشان هەردوو دەستی خزانە گوێچکەکانی یەوەو ووتی: ئای خۆزگایە گوێم لێ نەبووایە.

هەروەها لە "مسند" دا هاتووە لە فەرموودەی"عبدالله بن عمر"ﷺ کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (من ترك الصلاة سكراً مرة واحدة فكأنما كانت له الدنيا وما عليها فسلبها ، ومن ترك الصلات سكراً اربع مرات كان حقاً على الله ان يسقيه من طينه الخبال. قيل "وما طينة الخبال"يا رسول الله، قال رسول اللهﷺ:"عصارة أهل جهنم".) [2]واتە: هەرکەسێك یەك جار واز لەنوێژکردن بهێنێت بەهۆی سەرخۆشی یەوە ، ئەوە وەك ئەوە وایە کە هەموو دونیا موڵکی ئەو بووبێت دوای بەتاڵانیدات. وەهەر کەسێك چوا جار واز لەنوێژکردن بهێنێت بەهۆی سەرخۆشی یەوە، ئەوا مافی خودایە کە"طينة الخبال"دەرخوارد بدات. پرسیان: "طينة الخبال" چی یە؟ پێغەمبەر فەرمووی:پاشەڕۆی ئەهلی دۆزەخە.

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعیف الاسناد)ە، (احمد ٢/٩٨)بڕوانە(المجمع: ١٠/٢٩٢).

[2] –ئەم فەرموودەیە"حسن لغیره"ە ، (احمد ٢/١٧٨)وە (حاکم ٤/١٤٦) (البهیقی ١/٣٩٨، ٨/٢٨٧) (صحیحه حاکم).

هەروەها لە هەمان سەرچاوەی پێشوو وەهەر لە"عبدالله بن عمر"ﷺ مرفوعاً: (من شرب الخمر مرة لم تقبل له صلاة اربعين صباحاً، فإن تاب، تاب الله عليه، فإن عاد لم يقبل الله عليه فلا أدري في الثلاثة او الرابعة قال: فإن عاد كان حقاً على الله ان يسقيه من ردغة الخبال يوم القيامة.)[1] واتە: ئەگەر هەرکەسێك یەك جار مەی بخواتەوە ، ئەوا تا ماوەی چل بەیانی"ڕۆژ" نوێژی لێ قبولّ ناکرێت، وەئەگەر تەوبەی کردو گەڕایەوە ، ئەوا خودا لێی خۆش دەبێت.بەلاّم ئەگەر جارێکی تر مەی خواردەوە، ئەوا دیسانەوە چل بەیانی نوێژی دروست وقبولّ نابێت، جائەگەر تەوبەی کردو گەڕایەوە ئەوا خودا لێی خۆش دەبێت.

بەلاّم نازانم لەسێ یەمیاندا یان چوارەمیاندا فەرمووی:ئەگەر جارێکی تر گەڕایەوە سەر مەی خواردنەوە،ئەوا ماف خودا خۆیەتی لە پاشەڕۆی ئەهلی دۆزەخی دەرخوارد بدات لەڕۆژی قیامەتدا.

وەهەروەها لە "مسند" دا هاتووە لەفەرموودەی "ابی موسی"ﷺ کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (من مات مدمناً للخمر سقاه الله من نهر الغوطة. قيل ما نهر غوطة؟ قالﷺ: نهر يجرى من فروج المومسات يؤذي أهل النار ريح فروجهن.)[2] واتە: هەرکەسێك ئالّوودە بوبێت بە مەیەوە وبمرێت، ئەوا خوای گەورە لە ڕووباری"غوطة"ی دەرخوارد دەدات. ووتیان: ڕووباری"غوطة"چی یە؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ڕووبارێکە لە دامێنی ئافرەتە داوێن پیسەکانی دۆزەخی یەکان دەردەچێت بۆن وبەرامە ناخۆشەکەی دۆزەخی یەکان سزاوئازار دەدات.

[1] -ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ،(احمد ٢٥/٢ ، ١٧١/٥ ، ٤٦٠/٦) و(حاكم ٣٠/١ - صحيحه)و(ترمذي ١٨٦٢-و حسنه)و(الهيثمي- المجمع ٦٩/٥)گێڕاویانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ،(احمد ٣٩٩/٤) وە (حاكم ١٤٦/٤)وە(ابن حبان فی صحيحه ١٣٨٠-موارد)و(الهيثمي- المجمع ٧٤/٥)گێڕایانەتەوە.

وەهەروەها لەهەمان سەرچاوەدا لە فەرموودەی"ابی موسی"ﷺ کەپێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (یعرض الناس یوم القیامة ثلاث عرضات ، فأما عرضتان فجدال ومعاذیر، واما الثالثة فعند ذلك تطیر الصحف في الایدي، فأخذ بیمینیه أو اخذ بشماله.) [1] واتە: لە ڕۆژی قیامەتدا خەڵکی سێ جار توشی"عرض"کردن دەبێتكە یان یەکەم ودووەمیانە کە: کە مشت ومڕو گفتوگۆو بیانو هێنانەوەیە ، وەیا سێ یەمیانە کە تێیدا نامەی کردەوەکان دەدرێت بەدەستەکان ، یان دەدرێت بەدەستی ڕاست یان دەدرێت بەدەستی چەپ.

وەهەروەها لە (مسند) دا هاتووە لەفەرموودەی "ابن مسعود"ﷺ کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إیاکم ومحقرات الذنوب، فإنهن یجتمعن علی الرجل حتی یهلکنه ، وضرب لهن رسول اللهﷺ ، مثلاً کمثل قوم نزلوا أرض فلاة ، فحضر صنیع القوم، فجعل الرجل ینطلق فیجی بالعود،والرجل یجي بالعود حتی جمعوا سوادأوأجبوا ناراً فأنضجوا ما قذفوا فیها.) [2]واتە: وریایی تاوانە بچوکەکان بن ، چونکە کەڵەکە دەبن لەسەرتان تا بەهیلاکتاندا دەبەن. پێغەمبەر نمونەیەکی هێنایەوە فەرمووی: وەك نمونەی پێڕێك لەزەوی وشك وچۆڵدا لایانداوە گەورەکەیان پیاوان تەرخان دەکات بۆ هێنانی پارچەدار، تا دارێکی زۆر کۆدەکەنەوەو ئاگری تێ بەردەدەن.، وەئەوەی خستیانەسەر ئاگرەکە کولاّندیان."واتە هەرچەندە پارچەدارەکان بچوك بوون بەلاّم کەزۆربوون ئاگری گەورە بەرپا دەکەن".

وە لە (صحیح) دا هاتووە لەفەرموودەی"ابی هریرة"ﷺ کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (یضرب الجسر علی جهنم ، فأکون اول من یجوز، ودعوی الرسول یومئذ: اللهم سلم سلم، وعلی حافیته کلا بیب مثل شوك السعدان تخطف الناس

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعیف الاسناد)ە،(احمد ٤/٤١٤)وە(ابن ماجه ٤٢٧٧)وضعفه الالباني.

[2] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(احمد ٤٠٢/١ ، ٣٣/٥) و(طبراني ٢٦١/١٠)بڕوانە (الصحیحه:٣٨٩).

بأعمالهم فمنهم الموثق بعمله، ومنهم المخردل ثم ينجو، حتى اذا فرغ الله من القضاء بين العباد، واراد ان يخرج من النار من أراد وان يرحم ممن كان يشهد ان لااله الا الله، امر الملائكة أن يخرجهم ، فيعرفونهم بعلامة أثار السجود، وحرم الله على النار أن تأكل من ابن ادم أثر السجود، فيخرجونهم قد امتحشوا فيصب عليهم من ماء يقال له ماء الحياة، فينبتون نبات الحبة في حميل السيل.)[1] واته: پردێك لەسەر دۆزەخ دروست دەكرێت "كە بەپردی سراط ناسراوە"وەیەكەم كەسێك لەوپردە دەپەڕێتەوە من دەبم، وەنزاو پاڕانەوەی سەرجەم پێغەمبەران لەورۆژەدا بریتی یە لە:خودایە بەسەلامەتی.. خودایە بەسەلامەتی.. وەكەنارو قەراغی ئەو پردە قولاب ڕێژكراوە لە شێوەی دڕكی "السعدان"كەدەبنە هۆی سەغڵەت كردن وڕێگرتنی خەڵكی هەركەسێك بەپێی كردەوەكانی ، هەیانە پشت ئەستوورە بەكردەوەكانی بەئاسانی دەپەڕێتەوە، وەهەیانە دەڕوات وگیر دەبێت لە قولابەكان وهەڵدەسێت ورزگاری دەبێت هەتا خوای گەورە لە دادوەری دادگاكردنی نێوان بەندەكانی تەواو دەبێت پاشتر خوای گەورە دەیەوێت ئەوانەی كە شایەنی بەزەیین لەدۆزەخ دەریان بهێنێت لەوانەی كە شایەتی گەواهیان داوە كە"لا الە الا الله" یان بەڕاست زانیوەو ووتویانە. بۆ ئەم مەبەستە فەرمان دەكات بەفریشتەكان كە دەریان بهێنن، فریشتەكانیش ئەوكەسانە بە نیشانەی سوژدەی نێوچاوانیاندا دەناسنەوە، چونكە خوای گەورە حەرامی كردووە كە ئاگر شوێنەواری سوژدەی وەچەی ئادەم بسوتێنێت. پاشان كەدەریان دەهێنێت هەرهەموویان برژاون. دواتر ئاوی "حەیاتیان"بەسەردا دەكەن وەكو گەنمە ناو ئاوڕێژ سەوز دەبنەوە.

هەروەها لە (صحیحین) دا هاتووە لە فەرموودەی "ابی هریرە"ﷺ كە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (ان ا ول الناس يقضي فيه يوم القيامةثلاثة: رجل استشهد، فأتي به فعرفه نعمه فعرفها. فقال: ما عملت فيها؟ قال: قاتلت فيك حتى قتلت ، قال

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحيح"ە،(بخاری ٦٥٧٣)گێراویەتی یەوە.

كذبت، ولكن قاتلت ليقال: هو جريء ، فقد قيل ثم أمر به فحسب على وجهه حتى ألقي في النار، ورجل تعلم العلم وعلمه وقرأ القرآن، فأتي به فعرفه نعمه فعرفها فقال: ما عملت فيها؟ قال: تعلمت فيك العلم وعلمته وقرأت فيك القرآن، فقال: كذبت،ولكنك تعلمت ليقال: هو عالم، فقد قيل، وقرأت القرآن ليقال، هو قارىء ، فقد قيل ، ثم أمر به فحسب على وجهه حتى ألقي في النار، ورجل وسع الله عليه واعطاه من اضاف المال كله، فأتي به فعرفه نعمه فعرفها فقال: ما عملت فيها؟ فقال: ما تركت من سبيل تحب ان ينفق فيها الا أنفقت فيها لك. قال:كذبت ، ولكن فعلت ليقال: هو جواد، فقد قيل، ثم أمر به فحسب على وجهه حتى ألقي في النار، "وفي لفظ"فهو أول خلق الله تسعر بهم النار يوم القيامة.)[1] واته: یەکەم پێڕ كە لەڕۆژی دوایدا دادگاییان لەگەڵدا دەكرێت بریتین لەسێ كەس: پیاوێك شەهید بووە خودا نیعمەتەكانی خۆی بیر دەهێنێتەوە ئەویش هەمووی دەناسێتەوە، پێی دەڵێن: چیت كردووە؟ ئەویش دەڵێت: كوشتارم كردووە تا كوژرام. دەڵێت درۆت كرد، كوشتارت كردووە تاكو پێت بڵێن جوامێر وكەڵەمێرد. جا ئەوەت پێوترا ، فەرمان دەكات بەكێشی كەن بەسەردەم چاویدا بۆ ناوئاگر. وەپیاوێك فێری زانست بووەو خەڵكیشی فێركردووە، قورئانی خوێندووەو خودا نیعمەتەكانی خۆی بیر دەهێنێتەوە ئەویش هەمووی دەناسێتەوە ،ووتی: چیت كردووە؟ ئەویش دەڵێت: فێری زانست وزانیاری بوومە وخەڵكیشم فێركردووە ، وەقورئانیشم خوێندووە، دەڵێت: درۆت كرد، تەنها لەبەر ئەوە وات كرد كە پێت بڵێن زانایە، وە پێیان ووت: فەرمان دەكان بەسەردەم وچاوی دا بەكێشی بكەن بۆ ناوئاگر. وە پیاوێك خوای گەورە دەرگای پیت وبەرەكەتی لێ واڵا كردبوو لەهەموو جۆرەكانی ماڵی پێدابوو، خودا نیعمەتەكانی خۆی بیر دەهێنێتەوە ئەویش هەمووی دەناسێتەوە. ووتی: چیت كردووە؟ ئەویش دەڵێت: هەرچی یەكم بەباش زانیبێت لە پێناوی خودادا بەخشیمە. دەڵێت: درۆت كرد. تەنها

---

[1] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، (مسلم: ۱۳/٥٥ – نووی)گێراویەتی یەوە.

لەبەرئەوەی پێت بڵێن سەغی ومالٚ بەخشە، وەپێیان وتیت. پاشان فەرمان دەکات بەسەر دەم وچاویدا بەکێشی بکەن بۆ نێو ئاگر، وە لە وتەیەکی تردا بەم شێوەیە هاتووە: ئەمانە یەکەم پێڕێکن کە خوای گەورە ئاگری دۆزەخیان پێ گەرم دەکات.

وە (شیخ الاسلام ابن تیمیە) دەڵێت: (باشترین وچاکترین پێڕ ، بریتی یە لەپێڕی پێغەمبەران ، وە خراپترین پێڕ ئەوانەن کە وادەدەنێت لە پێڕی پێغەمبەرانن بەلاٚم لەئەوان نین. وە باشترین پێڕ لەدوای پێغەمبەران پێڕی زانایان وشەهیدەکان وڕاستگۆکان ودڵسۆزەکانن، وەخراپترین پێڕیش ئەوانەن کە وادادەنێن لە پێڕی ئەمان بن ،بەلاٚم لەئەمان نین) .

وە لەصحیح بخاری دا هاتووە لە فەرموودەی "ابی هریرە"ﷺ کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (من كان عنده لأخيه مظلمة في مال أو عرض فليأته، فليستحلها منه قبل أن يؤخذ وليس عنده دينار ولادرهم ، فأن كانت له حسنات أخذ من حسناته فأعطيها هذا، والا اخذ من سيئات هذا فطرحت عليه ثم طرح في النار.) [1] واتە: هەرکەسێك ئەگەر ستەمی لەبرایەکی کرد ،یان مافێکی لەلایە لەماڵ وسامان و وەستەم وناڕەوایەکی کردووە لێی ، باپێش ئەوەی بمرێت بیداتەوە، چونکە گەر دوابکەوێت ، ئەوا دەکەوێتە ڕۆژێکەوە نەدیناری پێ یەو نەدرهەم، ئەوکاتە گەر چاکەی هەبێت لەچاکەکانی دەردەهێنرێت و دەدرێت بەخاوەن مافەکە. وەئەگەر چاکەشی نەبوو ئەوا لەخراپەکانی خاوەن مافەکە دەردەهێنرێت ودەخرێتە سەر تاوانەکانی، ئەوساتە فڕێ دەدرێتە دۆزەخەوە.

وە لەصحیح دا هاتووە لەفەرموودەی"ابی هریرە"ﷺ کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (من أخذ شبرأ من الارض بغير حقه خسف به يوم القيامة الى سبع أرضين.) [2]واتە:

[1] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، (مسلم ١٣/٥٥ – نووی)گێڕاویەتی یەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(بخاری ٦٥٣٤)گێڕاویەتیەوە.

هەرکەسێك بستێك زەوی بەناحەق داگیر بکات ئەوا لەڕۆژی قیامەتدا خوای گەورە بە ناخی حەوت زەویدا دەیباتە خوارەوەو ڕۆی دەکات.

وە لە "صحیحین"دا هاتووە لەفەرموودەی "ابی هریرە" ﷺ کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (نارکم هذه التي یوقد بنو أدم جزء من سبعین جزءاً من نار جهنم، قالوا: والله إن كانت لكافيه، قالﷺ: فإنها قد فضلت عليها بتسعته وستين جزءاً كلهن مثل حرها.) [1] واتە: ئەم ئاگرەی ئادەمیزاد بۆ سوتاندن بەکاری دەهێنێت، بەشێکە لە حەفتا بەشی گەرمی دۆزەخ، ووتیان: ئەگەر هەرئەمەش بوایە بەس بوو ئەی پێغەمبەری خودا. ئەویش فەرمووی: لەڕاستیدا دۆزەخ شەست ونۆ پلە زیاترە لەم. هەر بەشێکی بەوێنەی ئەم گەرمە.

وەلە مسند دا هاتووە کە "معاذ"ﷺ دەفەرمێت پێغەمبەر ﷺ وەسیەتی بۆکردم و فەرمووی: (لا تشرك بالله شيئاً، وإن قتلت او حرقت، ولا تعقن والديك، وإن أمراك أن تخرج من أهلك ومالك، ولا تتركن صلاة مكتوبة متعمداً، فإن من ترك صلاة مكتوبة متعمداً فقد برئت منه ذمةالله، وتشربن خمراً، فإنه رأس كل فاحشة ، وإياك او المعصية ، فإن المعصية تحل سخط الله.) [2] واتە: هاوبەشی بۆ خودا بڕیار مەدە ،ئەگەر لەم پێناوەیشدا بکوژرێیت یان بسوتێنرێیت، وەئازاری دایك وباوکت مەدە ،ئەگەر چی دەریان کردی لەماڵ ونێو خزمانیشدا، وە بە ئەنقەست نوێژی فەرز لەدەستی خۆت مەدە، چونکە هەرکەسێ بە بێ بیانووی دروست نوێژ لەدەست بدات ئەوا لەپەنای خودا دەردەچێت. وە مەی "عارەق"مەخۆنەوە ، چونکە سەرچاوەی هەموو خراپەو بەد ڕەوشتی یەکە، وەوریا بە یاخی نەبی لەخودا، چونکە یاخی بوون دەبێتە مایەی تووڕەبوونی خودا.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(بخاری ٣٢٦٥)وە(مسلم ١٧٥/١٧ –نووی) گێڕایانەتەوە.
[2] – ئەم فەرموودەیە(ضعیف الاسناد)ە، (احمد ٢٣٨/٥)وە (حاکم ١٤/١٤)گێڕایانەتەوە.

فەرموده لەم بوارەدا زۆر زۆره جاثامۆژگاری کەسێك دەکەین کەسێ دەیەوێت گوێی خۆی دابخات وچاوەکانی دابخات وخۆی فرێ بداتە ناو دەریایی یاخی بوون وتاوەنکاری، بەئومێدی ئەوەی گومانی باشی بەخودا هەیە. ئەوا ئەوکەسە سەرگەردانی تەواوە.

"ابو الوفاء بن العقيل""ڕەحمەتی خوای لێبێت "دەڵێت: " (پێویستە زۆر وریا بین بە ئومێد وگومانی باش بردن بەخودا نەخەڵەتێین، بەتایبەتی کاتێك بۆ سێ دەرهەم دزین دەست ببڕێتەوە و بۆ خواردنەوەی چۆڕێ مەی داری حەدی لێ بدرێت، وەئافرەتێك بچێتە دۆزەخەوە بەهۆی ئازاردانی پشیلەیەك، وەشەهیدێك بچێتە دۆزەخەوە کاتێك نیەتی پاك نەبوو، ئیتر چۆن بەئومێدی گومانی باش بردن خۆمان دەس خەرۆ بکەین) .

وه امام احمد "ڕەحمەتی خوای لێبێت"دەڵێت:لە"ابو معاويه"کە "أعمش"بۆی گێڕاینەوە لە"سلمان بن مسيره"وه لە"طارق بن شهاب"ﷺ يرفعه ، ووتی: (**دخل رجل الجنة في ذباب، ودخل رجل النار في ذباب، قالوا: وكيف ذلك يا رسول الله؟ قال: مر رجلان على قوم لهم ضم لايجوزه أحد حتى يقرب له شيئاً. قالوا لأحدهما:قرب، قال ليس عندي شيء، قالوا له: قرب ولو ذباباً، فقرب ذباباً فخلوا سبيله، فدخل النار، وقالوا للآخر: قرب، فقال: ماكنت لأقرب لأحد شيئاً من دون الله عزوجل، فضربوا عنقه فدخل الجنة.**) [1] واته: پیاوێك بەهۆی مێشێکەوە دەچێتە بەهەشتەوە ، وەیەکێکی تر بەهۆی مێشێکەوە دەچێتە دۆزەخەوە. ووتیان چۆن ئەی پێغەمبەری خودا؟ فەرمووی: دوو پیاو بەڕێبواری ڕێیان دەکەوێتە قەومێك، ئەم قەومە پێستێکیان هەیە ، هەرکەسێك تێپەڕێت دەبێت قوربانی یەکی بۆ بدات، ئەگەرنا مۆڵەتی نادەن تێپەڕێت. بەیەکەمیان دەڵێن: قوربانی بدە. ئەویش دەڵێت:هیچم پێ نی یە بیکەمە قوربانی. ووتیان تەنها مێشێکیش بێت ئەبێت. ئەویش

---

[1] – لە کتێبی"الزهد"ی(امام احمد: ل١٥)دا هاتووه.

مێشێکی گرت وکردیە قوربانی ، ئەوا بەم کارە چووە دۆزەخەوە. دووەمیان ووتی: من قوربانی نادەم. ووتیان تۆش مێشێك بکە قوربانی. ووتی: من جگە بۆ خودا قوربانی بۆ کەس نادەم. کوشتیان بەڵام چووە بەهەشتەوە. جاری وا هەیە بە تەنها ووشەیەك دەبێتە مایەی ئەوەی بەدۆزەخ شاد بێت.

گومڕابوونی نەفامان بەوەی خودا لەدونیادا نیعمەتی پێ بەخشیوە

زۆر ئادەمیزاد بەوە سەرگەردان دەبێت کاتێك دەبینێت خوای گەورە لە دونیادا نیعمەت وپیت وبەرەکەتی زۆری ڕشتووە بەسەریدا، وادەزانێت خودا خۆشی دەوێت، وەلە قیامەتیشدا زۆرتری پێ دەبەخشێت. بەم شێوەیە توشی گومڕایی دەبێت.

امام احمد دەگێڕێتەوە لەفەرموودەی"عقبە بن عامر"ﷺ کەپێغەمبەرﷺفەرموویەتی: **(اذا رأيت الله عزوجل يُعطي العبد من الدنيا على معاصية ما يحب ، فإنما هو استدراج، ثم تلا قوله عز وجل:** (فَلَمَّا نَسُواْ مَا ذُكِّرُواْ بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُواْ بِمَا أُوتُواْ أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ.. الأنعام: ٤٤) [1] واتە: ئەگەر کەسێکتان بینی سوور بوو لەسەر تاوانکاری ویاخی بوون، لەهەمانکاتدا خوای گەورە نیعمەتی دەڕژاند بەسەریدا ، واتایی ئەوە نی یە کەخودای گەورە خۆشی دەوێت بەڵکو ئەمە کەمەندکێش کردنێتی. پاشان ئەم ئایەتی خوێندەوە ((فَلَمَّا نَسُواْ مَا ذُكِّرُواْ بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُواْ بِمَا أُوتُواْ أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ.. الأنعام: ٤٤.... واتە: پاشان کاتێك ئەو بەرنامەو ڕێبازەی کە یادیان خرابووەوە فەرامۆشیان کرد، ئێمەش دەروازەکانی هەموو شتێکمان بۆ والآ کردنەوە 'نازو نیعمەتمان ڕژاند بەسەریاندا' هەتا کاتێك دڵخۆش وشادومان بوون بەوەی کەپێیان دراوە ئیتر لەناکاوێکدا گرتمانن وهەموویانمان

[1] - ئەم فەرموودەیە(ضعيف الاسناد وهو صحيح لغيره)ە،(احمد ٤/١٤٥)و(طبراني ١٧/٣٣٠)گێڕایانەتەوە، بڕوانە(الصحيحه- ٤١٣).

سـەرگەردان وریسـوا کـرد پاشـان بەوپـەڕی نائومێـدی بوونـەوە بەغـەم وپـەژارەوە تیاچوون)) .

هەندێك لـە پێشینەکان"سلف" دەڵێن: (هـەرکاتێك هەستت کـر کـە خـوای گـەورە نیعمەتی زۆری بەسردا ڕشت و تۆش سەرپێچی فەرمانەکانی دەکەیت، ئەو کاتە وریابە ئەوە کەمەند کێش کردنە.ئەوەتا خوای گەورە دەفەرمووێت: (وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فَضَّةٍ وَمَعَـارِجَ عَلَيْهَـا يَظْهَـرُونَ * وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِؤُونَ * وَزُخْرُفًا وَإِن كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ.... زخرف:٣٣-٣٥) واتە: ئەگەر لەبەر ئـەوە نەبوایـە کـە خـەڵکی هەموو دەبوونە یـەك پێڕ"لـەبێ بـاوەڕ وتاوانکاریدا"ئـەوا هەرکـەس بـاوەڕی بـەخوای گەورەو میهرەبان نەبوایە سەقفی خانووەکەیمان لە زیو بۆ دروست دەکـرد، هـەروەها قادرمـەو پێپیلکانـەکان و ئاسنسـوارمان بـۆ دەکـردن بەسـەریاندا سـەربکەون، وەبـۆ ماڵەکانیان قاپی ودەروازەی زیو وکورسی و قەنەفەی ڕازاوەشمان پـێ دەبەخشـین تـا پاڵ بدەنەوەو شانی لەسەر دابدەن، بەهەموو جۆرە نەخش ونیگارێکی جـوان وڕازاوە "دارو دیوار وسەقف وکەل وپەلی ناوماڵەکانیانمان دەڕازاندەوە"جا ئەوە هەرهەمووی خۆش گوزەرانی ژیانی دونیا نەبێت هیچی تر نی یە. لەکاتێکدا کە ژیـانی پـڕ خۆشـی وبەختەوەری ونەبڕاوە لای پەروەردگارت بۆ خواناسان ودوورە پەرێزانە لە گوناه.) .

هەروەها خوای گەورە وەڵامی دروستی ئـەو کەسـانە دەداتـەوە کەبـەوە دڵـی خۆیـان خۆش دەکەن. کەدەفـەرمێت: (فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّـي أَكْرَمَنِ * وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ.... الفجر: ١٥-١٧) واتـە: کاتێـك ئـادەمیزاد لەلایـەن پـەروەردگاری یـەوە تـاقی دەکرێتـەوە ڕێـزی لـێ دەنێت ونازونیعمەتی بەسەردا دەڕژێنێت، دەڵێت: وادیارە پەروەردگارم خۆشی دەوێم ورێـزم هەیە لەلای،بەڵام کاتێك تاقی دەکاتەوە بەکەم کردنـەوەی ڕزق، وەلێـی دەگرێتـەوەو دەڵێت پەروەردگارم خۆشی ناوێم ورقی لێمەو ریسوای کردووم، نەخێر...

کەواتە هەموو نیعمەت وبەخششێك لەلایەن خوداوە واتـی خـەلاَت کـردن نـی یـە، وە هەموو نەهامەتی یەك کەلەلایەن خوداوە دێت واتای ڕیسواکردن نی یە. بەڵکو هەندێ جار بەنەهامەتی بەندەی خۆی تاقی دەکاتەوە و بەنیعمەتی زۆریش کەسی تر ڕیسوا دەکات.

وەلە"جامع" ترمذي دا هاتووە کەپێغەمبەرﷺدەفەرمێت: (ان الله يعطي الدنيا من يحب ومن لايحب ، ولا يعطي الايمان الا من يحب.) [1]واتە: خوای گەورە دونیاو خۆشی یەکان بەوکەسانە دەدات کە خۆشیانی دەوێت وبەوانەشی کەخۆشیانی ناوێـت، بـەلاَم باوەڕ تەنها بەو کەسانە دەدات کە خۆشی دەوێن.

وە پێڕێك لەسـەلەف دەڵـێن: دوور نـی یـە کەسـێك بەنیعمەتـەکانی خـودای گـەورە کەمەندکێش بێت وخۆی نەزانێت ، وەدوور نی یە کەسێك بەپەردەپۆشی کردنی خودا بۆ تاوانەکانی گومڕا ببێت بەخۆی نـەزانێت ، وەهـەروەها کەسـێك بـە پێـدا هەڵـدانی خەڵکی بۆی توشی فیتنە بووبێت ، بەلاَم بەخۆی نەزانێت.

گەورەترین گومڕایی بوون ئەوکەسەیە کەبەدونیا گومڕادەبێت

گەورەترین گومڕایی ئەوجۆرەیە کە مرۆڤ سەرگەردانی دونیانو خۆشی یـەکانی بێـت و قیامەتی بیربەرێتەوە. تەنانەت هەندێك لەگومڕایان دەڵێن: دونیا وەك پارەیەکی نەقد وایە ،بەلاَم قیامەت وەك قەرز وایە.

یاخود هەندێکی تـر دەڵـێن: دونیـا پارەیـەکی لەدەستە ، قیامـەت پارەیـەکی دوورە دەستە.

یاخود دەڵـێن: خۆشـی یـەکانی دونیـا لەبـەر چـاوە ، بـەلاَم خۆشـی یـەکانی قیامـەت گوماناوی وخەیاڵە.

[1] -ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ، (احمد ١/٣٨٧) وە(حاکم ٤/١٦٥ وصحيحه اسناده).

ئەمانە لە ترسناكترین جۆرەكانی لەخشتە بردنی شەیتانە بۆ نێچیرەكانی ، بگرە ئاژەڵ وگیان لەبەرەكان گەلێك لەم پێرە هۆشیارترن، چونكە ئاژەڵ وگیانلەبەرەكان كاتێك هەستیان بەمەترسی كرد بەزۆریش لێیان بدەیت بەرەورووی نا ڕۆن. بەلاّم ئەمانە ڕووبەڕووی هەڵدێرو تیاچوون هەنگاو دەنێن بەشێوەیەكی مل هوڕانە.

وەئەوانەی كەزانیاریان هەیەو ئاگادارن بەڕاستی خوداو پێغەمبەرەكانی ومل هوڕانە بەدونیا سەرگەردان بوونە، لەڕۆژی قیامەتدا شەرمەزارترین پێڕن كە ئەم هەموو ڕاستی یەیان زانیوەو كاریان بۆ نەكردووە.

وەلاّم دانەوەی ئەم گومانانە:-

ئەو ووتەیەی كەدەڵێت: (پارەیەكی بەدەست نەك پارەیەكی دوورە دەست) .

وەلاّمەكەی: ئەگەر بڕوبەهاو نرخ وسەنگی پارەی دوورە دەستەكەو پارەی دەستەكە هاوسەنگ بوون و وەك یەك بوون ، ئەوا بێ گومان پارەی بەدەستەكە "دونیاكە" باشترەو چاكترە، بەلاّم ئەگەر پارەی دوورە دەستە نرخ وبەهاو سەنگی وزۆرتر وباشتر بوو ئەوساتە بێ گومان پارەی دوورە دەستەكە باشترە. جا دونیا لەچاو قیامەتدا چ نرخ وبەهایەكی هەیە؟

وەژیانی دونیا بەهەموو خۆشی یەكانی یەوە وەك هەناسەیەكی قیامەت وایە. هەروەكو لە مسند ی أمام أحمد دا هاتووە لەفەرموودەی "المستورد بن شداد" كە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (ما الدنيا في الاخرة الا كما يدخل احدكم اصبعه في اليم، فلينظر بم يرجع؟) [1]. واتە: نمونەی كەم بایەخی و بچوكی دونیا لە چاو قیامەتدا وەك نمونەی كەسێكە كە پەنجەی دەستی بكاتە ناو ئاوێكەوە پاشان دەری بهێنێت. ئایا چەندی پێ یە لەو ئاوە چی هێناوە لەگەڵ خۆیدا؟.

[1] - ئەم فەرموودەیە "صحیح"ە، (احمد ٤/٢٢٩)وە (ترمذي ٢٣٢٣)وە بە (حسن صحیح)ی دادەنێن.

جا بەقوربان کردنی پارەی دوورە دەستە باشەکەبۆ پارەکەم بەدەستەکە چ گەوجی ونەفامی یەکە. بەواتایەکی تر لەدەست دانی قیامەتێکی هەتاهەتایی وپڕ لەخۆشی وبەختەوەری وهەمیشەیی بۆ تەمەنێکی کەم وپڕ لەناسۆر ودەدەسەری وخۆشی یەکی کاتی.... کامیان جێگەی هەڵسەنگاندنی ژیرو عەقڵە؟!

بەڵام ووتەکەی تر کە پوختەکەی دەڵێت: (شتێکی دڵنیایی ،بەشتێکی گومانـاوی ناگۆڕمەوە)

واتە دونیا دڵنیایی یەو قیامەت خۆشی یەکانی جێگای گومانە...

ئەوە پێی دەوترێت: تۆ لەم دوو حاڵەتە بەدوور نیت ، یان گومانت لە بەڵێن وپەیمانەکانی خودای گەورەو پێغەمبەرەکانی هەیە سەبارەت بەقیامەت، یاخود دڵنیایی یەکی تەواوت پێی هەیە. جا ئەگەر دڵنیایەکی تواوت پێی هەیە، بە چ ژیری وهۆشیاری یەکەوەدەست بەرداری قیامەتێك وخۆشی یەکی نەبڕاوە دەبیت بۆ چەند ڕۆژێکی کورت وکاڵی دونیا؟!

وەئەگەر گومان و دوو دڵیت هەیە ئەوا دەست بەجێ بکەوەرە پیاچوونەوە وردبوونەوەو لێکدانەوەی ئایەتەکانی خوای گەورە کەباس لەبوون تاکێکتی وهێز وتوانا دەکات، کەباس لەڕاستی ودروستی پەیامبەرەکان دەکات ، تا بە تەواوی ڕاستی ودڵنیایت بۆ دروست بێتەوە.

جا لە ژیرو هزری هیچ کەسێك جێگەی نابێتەوە وەبڵێت خوایەکی بەتواناو بڵند وبەدەسەڵات داناو زاناو بیسەرو بینەر... دەست بەرداری ئەم هەموو ژیان ودونیایە دەبێت. لێ پرسینەوەو پاداشت وسزا ئەنجام نەدات. ئەم حاڵەتە مەحاڵە بۆ پادشایەکی ئادەمیزادی بۆ وڵاتەکەی، جا چۆن شیاوی گەورەیی خودای مەزنەو بەدانایە. جا ئەگەر مرۆڤ بەوردی لەدروست بوونی خۆی وردبێتەوە کە لەدڵۆپێك ئاوەوە بۆ ئەم ڕێك وپێکی یەی کە ئێستا هەیەتی. کێ ئەم هەموو گرنگی یەو چاودێری یەی کردووە، قۆناغ بەقۆناغ گەشەی پێ کردووە تابووەتە ئەم مرۆڤە. جا

چۆن خودا دروست کراوێکی وا مەزنی پشت گوێ دەخات وماف وسنوور وئەرکی بۆ دیاری ناکات؟ جا ئەگەر بەچاوی تێ ڕامانەوە تەماشای چوار دەوری خۆمان بکەین لەوانەی کەدەیانبینین و لەوانەی کە نایانبینین هەر هەموو ئەمانە بەڵگەی تاك وتەنهایی و ڕاستی خودا ناسەلمێنن کە"قورئان" ووتەی خودایە؟! کە خوای گەورە بۆ ئەم حاڵەتە دەفەرمێت: (فلا أقسم بما تبصرون * وما لاتبصرون * انه لقول رسول كريم... الحاقة:٣٨-٤٠) واتە: سوێند بێت ئەوەی کە دەیبینن و وەئەوەی کە نایبینن ئەمە ووتەی خوای گەورەیە.

هەروەها بەڵگەی زۆرمان هێنایەوە لەسەر ئەم بابەتە، تەنانەت خودای گەورە دەفەرمێت: (وفي أنفسكم افلا تبصرون... الذاريات: ٢١) واتە: بەڵگەکانمان لەدەروونی خۆتانیشدا هەیە، ئایا نابینی بەتەنها مرۆڤ بەڵگەی لەسەر تاکی ودانایی خوای گەورەیە.

گومڕابوونی مرۆڤەکان بۆ دوو هۆکار دەگەڕێتەوە کە ئەویش هۆکاری بەڕاست زانین ودڵنیابوونە بە بوون، یاخود درۆکردن وگومان بردنە.

باوەڕ بوون بەقیامەت بەڵام تەمەڵی لەخواپەرستیدا

ئەگەر ووترا: ئەگەر دڵێك باوەڕی تەواوی بەقیامەت و پاداشت وسزا هەبێت، کەچی لەهەمان کاتدا زۆر سست وتەمەڵە لەئەنجام گەیاندنی ئەرکی خودا پەرستیدا؟

ئایا ئەگەر کەسێك دڵنیا بێت کە سبەینێ لەلایەن پادشایەکەوە خەڵات دەکرێت، یاخود سزا دەدرێت، ئایا ئەو شەوە وەك شەوانی تر بەبێ دوودڵی وڕاڕایی بەسەر دەبات؟! ئایا بیر لەسبەینێ ناکاتەوە؟ وەخەمی بۆ ناخوات وخۆی بۆ ئامادە ناکات؟

ووترا: بەڵێ زۆر ڕاستە ئەمە پرسیارێکی زۆر دروستە زۆربەی خەڵکی دەگرێتەوە. کە جێی سەرسوڕمانە ئەم تەمەڵی وبێ باکی یە! وەئەمەش بێ هۆکار نی یە ، وەهۆکارەکانی بریتین لە:

یەکەم: نزمی ئاستی زانستی وکەمی وکوڕی لە دڵنیایی بوونیدا. هەرکەسێك پێی وابێت کەئاستی زانست چەسپاوەو زیادو کەم ناکات، ئەوە بەهەڵەدا چووە. ئەوە "ابراهیم"ی پێغەمبەر"س.خ" پرسیار لەخودای گەورە دەکات ودەیەوێت شێوازی چۆنی یەتی زیندوو کردنەوەی مردووەکانی پێ نیشان بدات، کەلەگەڵ ئەوەشدا باوەڕی تەواوی هەبوو بەڕاستی ئەم کارە، بەڵام ویستی دڵنیایی تەواوی بێ کەم وکوڕی بۆ دروست ببێت، واتە سەرچاوەی ئەم پرسیارە لە گومان ودوو دڵی یەوە نەهاتووە، بەڵکو ویستی دڵنیایی بوونی یەکجاری بۆ دروست بێت.[1]

وەلە مسند ی امام احمد دا هاتووە کە پێغەمبەری خوداﷺ فەرموویەتی: (لیس المخبر کالمعاین) [2] واتە: هیچ کاتێك هەواڵ دەر وەك بینەری ڕووداوەکە نی یە.

هەرکاتێك نزمی لەئاستی زانستدا بوو کاریگەری لەسەر دڵ کەم دەبێت ولێشاوی حەزو ئارەزوو وسەرقاڵی بەدونیاوە هێرشی بۆ دەهێنێت و شەیتان کاریگەری خۆی بۆ دروست دەکات لەسەر دەروونی ودنیایی لا شرین دەکات و بێ ئاگایی بیرو هۆشی دەگرێت وبەم چەشنە باوەڕ ودڵنیایی بەر تەسك دەبنەوەو هەرەس دەهێنێت.

لەبەر ئەم هۆیەیە مرۆڤەکان لەئاستی باوەڕو کاردا جیاوازیمان هەیە، تەنانەت جاری وا هەیە لاوازی باوەڕ دەگاتە ئاستی تەنها گەردێك"مثقل ذره" لەدڵدا.

وەسەرجەم ئەم هۆکارانە دەگەڕێتەوە بۆ لاوازی لەبینایی"البصیره"و ئارامگرتن"الصبر" هەربۆیە خوای گەورە مەدح و وەسفی کەسانی ئارام گر و دڵنیابوو دەکات ودەفەرمووێت: (وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ.... السجدة:٢٤) واتە: ئێمە نەتەوەی ئیسرائیلمان کردە پێشەوا،

---

[1] – بڕوانە (شرح مسلم للنووی ٢/١٨٣ – ١٨٤) وە(فتح الباری) کەلەم بارەیەوە زۆر وتراوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(احمد ١/٢١١٥ – ٢٧١) وە (حاکم ٢/٣٢١) گێڕاویانەتەوە.

وەدەسەلاتمان پێ بەخشین، فەرمانیان دەکرد، چونکە ئارامگربوون وباوەڕی تەواویان هەبوو بە ئایەتەکانمان.

گومانی باش بردن بەخودا بزوێنەری کاری چاکەیە نەك کەم تەرخەمی

پێشتر ڕوونمان کردەوە جیاوازی زۆر هەیە لەنێوان گومانی باش بردن بەخوای گەورە، وەگومڕابوون. وە ڕونمان کردەوە گومانی باش بردن هەمیشە بزوێنەری کاری چاکەو چاکەخوازی بووەو هاندەری ڕێگەی ڕاست ودروستی خودا پەرستی یە ، چونکە گومانی باش بردن واتای تکاکاری بەندەیە بۆ خوای گەورە و ملکەچی کردنێتی، ئەوا ئەو تکاکاری یە ڕاست ودروستە ، بەلاّم هەرکەسێك تکاکاری یەکەی هاندەری کەم تەرخەمی و بێ پەڕوایی بێت ئەوا گرتنەبەری ڕێگای گومڕاییە.

نمونەی ئەمانە وەکو جوتیارێك وایە ، کەئەگەر زەوی یەکەی بە چاکی وباشی بکێڵێت وچاودێری بکات، ئەوا چاوەڕوانی بەرهەمی چاك وباش وپاك دەکات، بەلاّم ئەگەر کەم تەرخەم وبێ پەڕوا بێت و وردەکاری نەکات لەکێڵان وبژارو چاودێری کردنیدا ، ئەوا چاوەڕوانی بەرهەمی باش نابێت، بەلاّم هەمیشە گومانی باش بەزەوی یەکە دەبات، ئایا هیچ سوودێکی هەیە؟

یاخودا کەسێك بەبێ ئەوەی بچێتە لای خێزانەکەی تەنها بەئومێد وگومانی باش بردن مندالّی دەبێت؟ یاخود بەبێ کۆشش وخوێندن وهەولّدان دەبێتە باشترین وچاکترین زانای سەردەمی خۆی؟

بەهەمان شێوە ئەگەر هەرچەندە ئومێدی باش وگومانی چاك بە خودای گەورە بەرێت بەلاّم کۆشش وخودا پەرستی نەکات ئایە پلە بەرزەکانی بەهەشت بەدەست دەهێنێت.؟

وە خوای گەورە دەفەرمێت: (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَالَّذِينَ هَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ أُوْلَـئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّهِ...... البقرة:١١٨) واتە: "ئەو کەسانەی کەباوەڕدارن

وکۆچیان کردووەو تێکۆشاون لەپێناو خوای گەورەدا ئەوانە بەڕاستی تکاکاری ڕەحمەت و بەزەیی خوا دەکەن "

تەماشای ئەوە بکە کە تکاکاری ئەم پێڕە چۆن بزوێنەری کاری چاکەو هەوڵدانیان بوە.

دەنهێنی ئەم بابەتە ئەوەیە کە:ئومێدو تکاکاری وگومانی باش بردن بەخوای گەورە پێویستی بەگرتنە بەری هۆکارەکانێتی.کەپێویست دەکات بۆ بە ئەنجام گەیاندنی کە خوای گەورە لەشەرع و بەرنامەو سزاو پاداشتی دا دیاری کردوە. کەپێویستە دەستی پێوە بگرین.پاشان ئومێدو تکاوگومانی باش بەخودا بەرین کەلەسەر کاری چاکە بەردەوامان بکات لە سستی وکەم تەرخەمی بمان پارێزێت.

جیاوازی لە نێوان تکاکاری و هیوا خوازی دا

پێویستە کە هەرکەسێ کەتکاکاری دەکات (الرجا) کەپەیوەست بێت بەسێکاری سەرەکیەوە:

یەکەم:خۆش وویستنی ئەوەی کەتکاکاری بۆ دەکات

دووەم:ترس لەدەست چوونی

سێ یەم:هەوڵدان وکۆشش کردن بەگوێرەی توانا بۆ بەدەست خستنی

جاهەر (تکاکاریەك) ئەم سێ شتەی تێدا نەبوو.ئەواتەنها (هیواخوان) یەکی بێناوەڕۆکە.

(تکاکاری) جیاوازە لە (هیواخوازی) .تکاکار هەمیشە دەترسێت_وەئەوی بترسێت _خێرا دەکات تائەوەی ئەنجامەکەی لەدەست نەچێت.لە (الجامع الترمذی) دا هاتوە لەفەرموودەی (أبی هريرة) ﷺ کەپێغەمبەر ﷺدەفەرمێت : (من خاف أدلج ومن أدلج بلغ المنزل، الا ان سلعة الله غالية، الا ان سلعة الله الجنة.) [1] واتە:ئەوی بترسێت

---

[1] -ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ،(ترمذي ٢٤٥٠) وە (حاكم ٤- ٣٧٠٧) وە صحيحە بروانە (الصحيحە :٩٥٤).

هەڵدەدات وشەو دەگەڕێت هەنگاو دەنێت وەئەوەی هەنگاو بنێت وهەوڵدات.دەگاتە شوێنی مەبەست.بەڕاستی کاڵاوخەڵاتی خوای گەورە بەنرخ وبەبەهایە.کاڵای خوداش بەهەشتی بەرینە.

هەروەها خودای گەورە بەهەمان شێوە ی تکاکاری (الرجا) ترس (الخوف) یشی کردوە بەبزوێنەری کاری چاکە وچاکە خوازی پێکەوە دوو فاکتەری هەمیشەی کردەوەی چاکەن.هەروەکو دەفەرمێت: (إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ * وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ * وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ * وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ * أُوْلَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ.... المؤمنون: ٥٧-٦١) واتە: ئەو کەسانەی کەترسی پەروەردگاریان لەدڵدایەو دەترسێت لێیان برەنجێت ئەوانەش بڕوا بەئایەت وفەرمانەکانی پەروەردگاریان دەهێنن.ئەوانەشی هاوەڵ وهاوبەشی بۆپەروەردگار بڕیار نادەن.ئەوانەش کە دەبەخشن لەزەکات و خێر دڵیان دەترسێتنەوەکو لێیان وەرنەگرێت.چونکە ئەوان بێگومانن کەبۆ لای پەروەردگاریان دەگەڕێنەوە. ئا ئەوانە پەلەدەکەن پێشبڕکێ دەکەن لە ئەنجام دانی هەموو چاکەیەک"

وەلە (جامع) ی (ترمذی) دا هاتوە.لەفەرمودەی عائیشەﷺ کە دەڵێت: (سألت رسول الله ﷺ عن هذه الاية، فقلت: اهم الذين يشربون الخمر ويزنون ويسرقون؟ فقالﷺ: لا يا ابنة الصديق، ولكن الذين يصمون ويصلون ويتصدقون ، ويخافون ان لاتقبل منهم اولئك يسارعون في الخيرات.) [1] واتە: خاتوو عائیشە فەرمووی: پرسیم لەپێغەمبەری خوداﷺ سەبارەت بەم ئایەتە، ئایا باسی ئەو کەسانە دەکات کە مەی دەخۆنەوەو زینا دەکەن دزی لەماڵی خەڵکی دەکەن؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: نەخێر ئەی کچەکەی صدیق. بەڵکو ئەوانەی ڕۆژوو دەگرن ونوێژدەکەن خێروچاکە دەکەن

[1] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، (ترمذي ٣١٧٥)وە (ابن ماجه ٤١٩٨).

لەهەمان کاتدا دەترسن کە خودا لێیان قبوڵ نەکات، ئەمانە بەڕاستی پێش برکێ دەکەن لەکاری چاکەدا.

ترس وتکا لەژیانی هاوەڵاندا[1]

خوای گەورە وەسف وپێناسەی خۆش بەختان دەکات بە پڕوپوختی لەگەڵ ترسدا، وە وەسفی بەدبەختەکان دەکات بەخراپەو هێمنی وئاسایشی. هەر بۆیە گەر لەم سۆنگەیەوە تەماشای ژیانی هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ بکەیت دەبینیت کە لەگەڵ پڕوپوختیان لەگەڵ کارو تێ کۆشاندا هێشتا دەت رسان لەخودای گەورە.

حاڵی ابو بکری صدیق رضي الله عنه

ئەوە "ابو بکر"ە دەڵێت: هیوا خواز بوو کە من تەنها تاڵە موویەك بوومایە لە سنگی باوەڕدارێك. وە"احمد" دەگێڕێتەوە وەهەروەها دەڵێت: زمانی خۆی دەگرت ودەیووت:" ئەمە سەرچاوەی تاوانەکانمە".

وەزۆر جار لەترسی خودا دەگریاو دەیووت: بگرێن، ئەگەر نەگریان خۆتان بگرێنن. وەهەر کاتێك کەهەڵدەسا بۆ نوێژ کردن وەك دارێك لەترسا ڕادەوەستا. جارێکیان باڵندەیەکی ڕزگار کردو ووتی: هەر نێچیرێك ڕاوبکەیت ویان دارێك ببڕیت، ئەوا لەیادی خوات خستووە.

کاتێك لەسەرەمەرگدا بوو ، بەخاتوو عائیشەی ووت: (ئەی کچەکەم من لەماڵ وسامانی مەسوڵمانان ئەم عابایەو شیردۆشێك ئەم خزمەت کارەم هەیە، خێرا بیان گەڕێنەوە دەستی عومەری کوڕی خەتاب رضي الله عنه) .

وەدەڵێت: (واللە ی ئاواتە خواز بووم دارێك بوومایەو بخورامایەو گازم لێ بگیرایە) .

وە"قتادە"دەڵێت: (بیستوومە کە ابو بکر فەرموویەتی: ئاواتە خواز بووم کە لاسکە سەوزەیەك بوومایە کرم بیخواردمایە) .

---

[1] – بڕوانە (موسوعە الصحابە)و پێشەکی کتێبی(الاوائل من الصحابە)

حاڵی عمری کوڕی خەتاب رضي الله عنه

ئەوەتا عمری کوڕی خەتاب رضي الله عنه سورەتی "الطور"ی دەخوێندەوە تا گەیشتە ئایەتی (ان عذب ربك لواقع...الطور:٧) دەستی کرد بەگریانێکی زۆر لەتاوندا نەخۆش کەوت وخەڵکی سەریان لێ دەدا.

لەکاتی سەرەمەرگیدا بەکوڕەکەی ووت: (ئەمە چی دەکەیت، ڕوومەت وگۆنام بخەرەسەر زەوی تا خوای گەورە بەم دیمەنە ڕەحمم پێ بکات)

هەروەها ووتی: (قوڕبەسەرم دایکە...ئەگەر خودا لێم خۆش نەبێت..."سێ جار ئەمەی دووبارە کردەوە"پاشان یەکسەر گیانی سپارد) .

شەوانە قورئانی دەخوێندەوە کە دەگەیشتە هەر ئایەتێك بیهەژاندایە وبترسایە، لەتاواندا چەند ڕۆژێك نەدەهاتە دەرەوە وخەڵی وایان دەزانی نەخۆشە. تەنانەت ئەوەندە گریا بوو دوو خەتی ڕەش لەسەر دەم وچاوی دەردەکەوت.

"عبدالله کوڕی عباس" رضي الله عنه پێی دەڵێت: خوای گەورە لەسەر دەستی تۆ میسری ئازاد کردو چەندین فەتحی گەورە لەسەر دەستی تۆ هاتە دی، ئەویش فەرمووی: ئاواتە خوازم بەس تەنها لەقیامەتدا دەربازبم ، نەپاداشتم هەبێت نەتاوان.

حاڵی عثمانی کوڕی عەفان رضي الله عنه

عثمانی کوڕی عەفان رضي الله عنه کاتێك لەسەر گۆڕێك ڕابوەستایە ئەوەندە دەگریا تاڕیشی تەڕ دەبوو. وەدەڵێت: (ئەگەر من لەنێوان بەهەشت ودۆزەخدا بم ،وەنەزانم بۆ کامیان ڕەوانەم دەکەم، لەوێدا ئاواتە خوازم ببمە خۆڵەمێش پێش ئەوەی بزانم بۆ کام لایان دەمنێرن) .

حاڵی علی کوڕی ئەبی تالب رضي الله عنه

ئەوە علی کوڕی ئەبی تاڵیبە کە زۆر دەترسا لەدووشتی سەرەکی هیوا درێژی وشوێن کەوتنی حەزو ئارەزووەکان.

یەکەمیان "هیوا درێژی یە" قیامەت بیردەباتەوە، بەلاَم شوێن کەوتنی ئارەزووەکان ڕێگری دەکات لە حەق و ویستی. جا وادونیا بەرەو ئاوابوون دەچێت وقیامەت سەرهەلدەدات ، جا هەریەکەیان کەس وڕۆڵەی خۆی هەیە. وریا بن و ببنە ڕۆڵەی قیامەت و دونیا وەلانێن. ئەمڕۆ تەنها کارەو سبەینێ تەنها لێ پرسینەوەیە.

حاڵی ئەبو درداء رضي الله عنه

دەڵێت (ئەو شتەی کەمن زۆر لێی دەترسم ، ئەوەیە کەلەڕۆژی قیامەتدا لێم بپرسن وبڵێن: ئەبو دردا ئتۆ فێری زانست بووی، ئایا کارت پێ کردووە ؟)

وەهەمیشە دەیووت: (ئەگەر ئەتان زانی دوای مردن چیتان بۆ ئامادە کراوە، ئەوا نان وئاوتان پێ نەدەخورا بەئاسانی. وەلەماڵەکانتان خۆتان نەدەگرت ، بەڵکو بەرەودەشت ودەرەکان هەڵ دەهاتن وسنگتان دەکوتا وبۆخۆتان دەگریان. وەمن ئاواتە خواز بووم دارێك بوومایەو بخورامایە) ..

حاڵی عبدالله ی کوڕی عباس رضي الله عنه

ئەوەندە دەگریا چاوەکانی شۆڕ ببونەوە ئەوەندە دەگریا.

حاڵی ئەبو ذر رضي الله عنه

دەیووت: (ئاواتە خوازبووم دارێك بوومایە ، یاخود هەر دروست نەکرامایە. وەکاتێك ویستیان هاوکاری بکەن لەلایەن دەوڵەتەوە ووتی: من پێویستم پێی نی یە، چونکە بزنێکمان هەیە دەیفرۆشین و وەگوێ درێژێکمان هەیە بۆ بارهەڵگرتن، خزمەتکارێکمان هەیە هاوکاریمان دەکات ، وەعابایەکم هەیە. وەمن دەترسم لەسەر ئەمانە توشی لێ پرسینەوە بم لە قیامەتدا) .

حاڵی تەمیمی داری رضي الله عنه

شەوێکیا تەمیم ی داری سورەتی جاثیة ی دەخوێندەوەتا گەیشتە ئایەتی: (أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَّحْيَاهُم وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ... الجاثية:٢١) واتە: ئایا ئەوانەی کەتاوانکاریان ئەنجام

داوه وای دادەنێت کەلە گەڵ ئەوکەسانەدا وەك یەکن کە باوەڕیان هێناوە و کردەوەی چاکەیان ئەنجام داوە، لەژیان ومردنیاندا زۆر بەهەڵەدا چوون.

ئیتر لەترساندا دەگریاو هەردووبارەی دەکردەوە تاوەکو ڕۆژ دەبووەوە.

حاڵی ئەبو عوبیدەی کوڕی جەراحﷺ

ئەبو عوبیدە دەڵێت: زۆر ئاواتە خوازم کەمن مەڕێك بوومایەو بکرامایە قوربانی وسەر ببڕامایە و گۆشتم بخورایە.

لەم بوارەدا ڕووداو و ووتەی زۆر هەن کە درێژە دەکێشێت، تەنانەت "بخاری "لە (صحیح) ەکەیدا بابەتێکی لەم بوارەی لەژێر ناونیشانی"باب خوف المؤمن ان یحبط عمله، وهو لایشعر"دا داناوە.

"**ابراهیم التمیمی**"دەڵێت: (هەرکاتێك بەراوردی نێوان ووتەو کردەوەی خۆمم کردبێت ، مەترسیم بۆ دروست بووە لەوەی کردەوەکانم ووتەکانم بەدرۆ بخاتەوە.)[1]

"**ابن ابی ملیکه**"دەڵێت: (سێ لەهاوەڵانی پێغەمبەرم بینوە هەر هەموویان لەوە ترساون توشی دوو ڕووی هاتبێتن، وەکەسیان نەی دەووت باوەڕی من وەك باوەڕی جبریل ومیکائیل وایە.)[2]

وە"**حسن**" ڕەحمەتی خوای لێبێت دەڵێت: (تەنها باوەڕدار دەترسێت ، وەتەنها دووڕوو بێ ترسە.)[3]

وە"بخاری"دەڵێت: کاتێك پێغەمبەرﷺ ناوی دووڕووەکانی لای (حذیفه) بردبوو، "حذیفه"دەڵێت: "عمری کوڕی خەتابﷺ دەهات ودەیفەرموو: سوێندت دەدەم

١ -بوخاری ئەم ووتەیەی لە (صحیح)ەکەیدا هێناوە ، (باب خوف المؤمن ان یحبط عمله ، وهؤلاء یشعر /کتاب الایمان ، باب٣٧).

٢ -هەمان سەرچاوەی پێشوو.

٣ -هەمان سەرچاوەی پێشوو.

بەخودا ناوی بەدووړوو بردم یانا؟ وە خذیفەش دەیفەرموو: نەخێر بەلاّم لەدوای عمر بەکەسی تر نالێم.

هەروەها بخاری دەلێت: بیستم یەکێك لەزانایان ووتی: مەبەستی لەحذیفە لەوەی کە بەدوای عمر بەکەسی تر نالێم ، واتە ئەم دەرگایە لەخۆم ناکەمەوە خەلّکی بێت پرسیارم لیّ بکەن لەم بوارەدا. وەبوخاری دەلێت: منیش ووتم: ئەمەی حذیفە وەك هەمان فەرموودەی پێغەمبەرﷺ وایە کە یەکێك لەهاوەلاّنی داوای لیّ کرد کە یەکێك لەو حەفتا هەزارە بێت کە بەشەفاعەتی پێغەمبەرەوە دەچنە بەهەشتەوە، پێغەمبەر پێی فەرموو: سبقك عكاشة.[1] واتە عکاشە پێش تۆ کەوت لەم داوا کردنەدا.

پێغەمبەر مەبەستی ئەوە نەبووە کە جگە لە"عکاشە"ئیتر کەسی تر نەماوە، بەلّکو مەبەستی ئەوەبووە کە ئەم دەرگایە لەخۆی نەکاتەوە وهەرکەسێك بێت وداوا بکات و تائەویش بکەوێتە بەر ئەو تکاکاری وشەفاعەتە....والله أعلم.

[1] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، (بخاری ٦٥٤٢)وە(مسلم ٨٩/٣– نووی) گێراویانەتەوە.

بەشی دووەم:

شوێنەواری
تاوان.....

سزای لە دونیا و قیامەتدا

تاوان هۆكاری هەموو تاوان ودەردێكە

دێینەوە سەر باسی دەردو نەخۆشی یەكان ، كە هۆكاری تێكدەری دونیاو قیامەتە. دەبێت بزانین كەتاوان زیانی خۆی دەدات بەتایبەتی لەدڵدا. نمونەی وەك ژەهر وایە لە جەستەی مرۆڤدا. بە پێی جۆرو پلەی تاوانەكان كاریگەریشی دەگۆڕێت.

ئایا جگە لەتاوان ، هیچ كارێكی تر هەیە دونیاو قیامەتیشی شێواندبێت؟

هەر تاوان نەبووە هۆی هۆكاری بەدەركردنی" أدم وحوی"ی باوك ودایكمان لە بەهەشتی خۆش وبەختەوەری؟

هەر تاوان نەبووە هۆكاری بەدەرهێنان و ریسوا كردنی (ئیبلیس) لە مەلەكوتی خوای گەورە، وەبەر نەفرەت وخەشم وقینی كەوت و دیمەن و ڕوخساری بووە ناشرینترین سامناكترین ڕوخسار، وەبۆ هەتاهەتایی بێ بەش كرا لەبەزەیی و ڕەحمەتی خوای گەورە، وەدۆزەخ بووە جێگەی هەمیشەیی. كەهەموو ژیانی سەروبن كردەوە لەڕەحمەتی خودا بەتوڕەیی وغەزەبی. لەبەهەشتی خۆش بۆ دۆزەخی ئاگرین، لەباوەڕ بۆ بێ باوەڕ، لەپیرۆزی یەوە بۆ دڕندەیی وڕیسوایی....لەبری تەسبیحات ،كفروشیرك و دووڕووی... وەلە بری ئەو هەموو پیرۆزی وخودا پەرستی یە، بووبەڕابەر وهاندەری پێڕی تاوانبار وستەمكار وخراپەكاران.

هەر تاوان نەبوو ، بووەهۆی هەڵكردنی زریانی نغرۆبوون ونقوم بوونی هەموو سەر زەوی بەهەموو پێكهاتەكانی یەوە ئاو داپۆشین؟

هەر تاوان نەبوو بووە هۆی هەڵكردنی زریانی ڕەشەبا بۆ سەر قەومی"عاد" و وەبووەمایەی سەرگەردان وتەفروتوناكردنیان ولەناودانیان، وەبوونە نمونەو پەند بۆ هەموو مێژوو وجیهان؟

وەهەر تاوان نەبوو بووە هۆكاری ناردنی"هاوارو قیژەی سامناك" بۆ سەر قەومی (ثمود) كە جەرگ ودڵ وهەناویانی بڕی ولەناوی بردن؟

هــەر تــاوان نــەبوو بــووە هــۆی هۆكــاری لــەڕەگ وڕیشــە دەركردنــی گونــدەكانی قــەومی"لــوط" و بەرزكردنــەوەيان بــۆ بەرزاییــەكانی ئاسمــان وبەشــێوەيەك كــە فریشتەكانی ئاسمان گوێیان لەوەڕینی سەگەكانیان بوو. پاشان لەبەرزاییەوە بەناخی زەویــدا ڕۆیــان كــردن ســەربەرەوخوار پاشــان بــەردی بــاران بەســەریانداكە هــەموو چەشنەكانی غەزەبیان بەسەردا باران ولەناو بران. وەئــەم قــارو سـزایە دوور نــی یــە دووبارە بێتەوە بۆ ستەمكاران.

هەر تاوان نــەبوو. .بــووە هۆكــاری نــاردنی هــەوری ڕەشــی ســامناك بــۆ ســەر قــەومی (شعیب) و دواتر كەگەیشتە بان سەریان ئاگری بەتینی سوتێنەری بەسەردا باران؟

هەر تاوان نەبوو... بــووە هۆكــاری خنكانــدنی (فیرعــەون) و دارودەســتەكەی، دواتــر ڕوحەكانیان ڕەوانەی دۆزەخ كردن ولاشەوجەستەكانیشایان وەك عیبرەت هێشتنەوە؟

هەر تاوان نەبوو... قارون ومالّ وسامان وكۆشكەكەی بەناخی زەویدا برد؟

هەر تاوان نەبوو... بووە مایەی لەناوبردنی قەومی "یس" بەهاواری گەورە؟

هەر تاوان نەبوو.. پێرێكی بەتواناو جەربەزەی زالّ كرد بەسەر (بنی إسرائیل) دا پیاو وكوڕیانی كوشتن وكچ وئافرەتیان بەكەنیزە بردو ولاّتیان كاولكرد؟

هــەر تــاوان نــەبووە... هــەموو جــۆرە كارەســاتێكی گــەورەی بەســەریاندا هێنــا"بنی إسرائیل" لەكوشتارو كاولكاری ووێرانی وكچ وئــافرەت بەكــەنیزەكردن ووەزالّ كردنــی پاشاو ستەمكارەكان و وەبوون بەمەیمون وبــەرازە ڕیســوا... وەدوایــەمینیان پــەیامی خوای گەورەیە كەدەفەرمێت: (لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ.... اعراف:١٦٧) واتە: كەسانێك دەنێرمە سەریان كەتا ڕۆژی قیامەت ئازارو ئەشكەنجەیان بدات.

"امام احمد" دەڵێت: (ولید بن مسلم) بــۆی گێڕامــەوە كــە ئــەویش لــە (صــفوان بــن عمرو) ئەویش لە (عبدالرحمن بن جبیر بن تفیر) ئەویش لەباوكی یەوە، دەڵێت ووتــی: كاتێ ولاّتی"قبرص" ئازادكراو دەسەلاّتدارەكانی ســەرگەردان وپــەرش وبلاّوبوونــەوەو

وەبەسەریەکدا دەگریـان. لەوکاتـەدا "ابـو درداء"ﷺ بـینی لەگۆشـەیەکدا دەگریـا. منیش لێم پرسـی: بۆچـی لـەم ڕۆژەدا دەگریـت کـەخوا ئیسـلامی سـەربەرزکرد تێیـدا ئـەویش ووتـی: ئـەوە ئـەڵێی چـی"جیبر"خەڵکی چـەند بـێ دەسـەڵاتن بەرامبـەر بەگـەورەیی خـودا. ئـەم قەومـە خـاوەن دەسـەڵات وپاشـای بـەهێزبوون کەپشـتیان لەفەرمانی خودا کرد، چییان بەسەردا هات.

"علی بن الجعد"دەڵێت: (شعبه بن عمرو بن مـره) ووتـی: گـوێم لـە"أبا البحتري"بـوو ووتی: ئەوانەی کە گوێیان لێ بوو هەواڵیان پێدام کە پێغەمبەرﷺ فەرموویـەتی: (لن یهلك الناس حتی یعذروا من انفسهم.) [1] واتە: خوای گەورە خەڵکی بەهیلاك نابات ، تاخەڵکی خۆیان بیانوو بەدەستەوە نەدەن.

وەلە مسند دا هاتووە لە فەرموودەی (ام سلمة) ﷺ کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إذا ظهرت المعاصي في أمتي عمهم الله بعذاب من عنده، فقلت یا رسول الله: اما فیهم یومئیذ أناس صالحون؟ قالﷺ : "بلی"، فقلت: کیف یصنع بأولئك؟ قال: یصیبهم ما أصاب الناس ،ثم یصیرون الی مغفرة من الله ورضوان.) [2] واتـە: ئەگـەر سەرپێچـی وتاوەنکـاری ویـاخی بـوون سـەری هەڵـدا لـەناو ئومەتەکەمـدا، ئـەوا خـوای گـەورە هەموویان توشی سزا دەکات. منیش پرسیم: ئایا کەسانی چاکەخوازیان تێدا نی یـە؟ پێغەمبـەرﷺ فـەرمووی: "بـەڵێ تێیدایـە". منـیش ووتم: ئـەی چـی لـەوان دەکـات؟ پێغەمبـەرﷺ فـەرمووی: ئـەوانیش توشـی دەبـن بـەڵام دواتـر دەگەڕێنـەوە بـۆ لای ڕەحمەت وڕەزامەندی خوای گەورە.

وەلە "مراسیل الحسن" لە پێغەمبەرەوە کەدەفەرمێتﷺ : (لا تزال هذه الأمة تحت یدالله وفي کنفـه مـالم یمالئ قرأؤهـا ، ومـا لم یـذل صلحاؤها فجارهـا، ومـالم یهـن

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد : ٤/٢٦٠، ٥/٢٩٣)و (أبو داود:٤٣٤٧).

٢ – ئـەم فەرموودەیـە (صـحیح)ە،(احمد: ١/ ٢، ٦/٣٠٤)وە لە(صـحیحین)دا بـەم چەشنەیە:(یهلکون مهلکا واحداً ولکن یبعثون علی نیاتهم) لەگێڕانەوەیەکی تردا (علی أعمالهم).

خيارها اشرارها، فأذاهم فعلو ذلك رفع الله يده عنهم، ثم سلط عليهم جبابرتهم فساموهم سوء العذاب، ثم ضربهم الله بالفاقة والفقر.) [1] واته: بەردەوام ئەم ئومەتە لەژێر دەستی ڕەحم ومیهرەبانی وچاودێری خودادایە، کاتێك کە قورئان خوێنەکانیان چاولەخوارو مەیلداری کاربەدەستان نەبن ، وەپیاوچاکانیان ژێردەستەی خراپەکاران نەبن، وەپیاوە باشەکانیان بەچاوی سوکەوە تەماشا نەکرێن، بەڵام کاتێك ئەمانە ڕوویاندا ، ئەوا دەستی چاودێری ومیهرەبانیان لەسەر هەڵدەگرێ وپاشان زۆرداران زاڵ دەکات بەسەریاندا و تووشی خراپترین ئازاریان دەکات ودواتر بەلای هەژاری نەبوونیان تووش دەکات.

وەلە مسند دا هاتووە لە فەرموودەی (ثوبان) ﷺ کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (ان الرجل ليحرم الرزق بالذنب يصيبه.) [2] واتە: مرۆڤی وا هەیە بێ بەش دەبێت ورزقی لێ قەدەغەدەکرێت بەهۆی تاوانێکەوە کەتوشی دەبێت.

هەروەها لەهەمان سەرچاوەو هەمان کەسدا هاتووە کەپێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (يوشك ان تتداعى عليكم الأمم من كل أفق ، كما تداعى الأكلة على قصعتها، قلنا: يا رسول الله امن قلة منا يومئذ؟ قالﷺ: انتم يومئذ كثير، ولكنكم غثاء كغثاء السيل، تنزع المهابة من قلوب عدوكم، ويجعل في قلوبكم الوهن، قالوا وما والوهن؟ قال: حب الحياة وكراهة الموت.) [3] واتە: نزسکە میلەتانی تر لەهەموو لایەکەوە بێن وبدەن بەسەرتاندا ، وەکو چۆن کەسانێك بانگی یەکتری دەکەن بۆ سەر نان خواردن، هاوەڵان وتیان: ئایا ئێمە ئەو ڕۆژە ژمارەمان کەمە؟ پێغەمبەر فەرمووی: ئێوە ئەو

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعیف)ە، (حافظی عیراقی)لە (المغنی)دا هێناویەتی وەدەڵێت(أسنادها ضعيف).

[2] – ئەم فەرموودەیە(حسن لغیرە)ە،(احمد:٥/٢٧٧)و (الحاکم:١/٤٩٣)و (ابن ماجە:٤٠٢٢) بڕوانە (کنز الفوائد).

[3] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد: ٥/٢٧٨)و(ابو داود ٤٨٧٨)بڕوانە(السلسلە الصحیحە:٩٥٨).

ڕۆژە ژمارەتان زۆرە ، بەلاّم وەکو کەف سەر دەریان ، ترسی ئێوە لەدڵی ئەوان دەردەهێنرێت ولێتان ناترسن"وهن"دەخرێتە ناودڵەکانتان، پرسیان:ئەی پێغەمبەر"وهن" چی یە؟ پێغەمبەر فەرمووی: "وهن" واتە: خۆشویستنی دونیاو ڕق لیّ بوونەوەی مردن.

وەلە (مسند) دا هاتووە لە فەرموودەی"أنس"ﷺ کە پێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت: (لما عرج بي مررت بقوم لهم أظفار من نحاس يخمشون بها وجوههم وصدورهم، فقلت: من هولاء ياجبريل ؟ قال: هؤلاء الذين ياكلون لحوم الناس، ويقعون في أعراضهم.) [1] واتە: لەشەوی "إسراء"دا قەومێکم بینی نینۆکی درێژیان هەبوو لە مس دروست کرابوو سنگ ودەم وچاوی خۆیانی دەڕنی ، بەحەزرەتی جبریلم ووت: ئەمانە کێن؟ ئەویش ووتی: ئەوانە ئەو پێڕەن کە بەهەمیشەیی گۆشتی مرۆڤیان دەخواردو بەخراپە باسی ناموسی خەڵکیان دەکرد.

وەلە "جامع" ترمذی دا هاتووە لە فەرموودەی (ابي هريرة) ﷺ کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (يخرج في اخر الزمان قوم يختلون الدنيا بالدين ، ويلبسون للناس مسوك الضأن من اللين، ألسنتهم أحلى من السكر، وقلوبهم قلوب الذئاب، ويقول الله عزوجل: ابي يغترون؟ وعلى يجترئون؟ فبي حلفت، لأبعثن على اولئك فتنة تدع الحليم فيها حيران.) واتە: لە کۆتایی زەماندا کەسانێك دەردەچن لە ڕێگەی ئایینەوە دونیا بەدەست دەهێنن، هێندەش خۆیان نەرم ونیان دەکەن بەوێنەی مەڕ، زمانیان شیرینترە لە شەکر،بەلاّم دڵیان دڵی گورگە. خوای گەورە دەفەرمێت: (ئایا دەیانەوێت من بخەڵەتێنن؟ جورئەت وبوێری بەسەر منەوە دەکەن؟ سوێند بێت بەخودی خۆم..بەلاّو فیتنەیەکی ئەوتۆیان بەسەر دێنم کە عاقڵەکانیان تێدا سەرگەردان بن) .

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(احمد: ٣/٢٢٤)و (أبو داود: ٤٢٩٧) بڕوانە (سلسلە الصحيحە: ٩٥٨).

وه (ابن أبى الدنيا) لەفەرموودەى (جعفر بن محمد) . (عن ابيه عن جده) ووتى كه (على بن ابى طالب) ووتى: (يأتي على الناس زمان لايبقى من الاسلام إلا إسمه، ولامن القرآن الا رسمه، مساجدهم يومئذ عامرة، وهي خراب من الهدى، علماؤهم شر من تحت اديهم السماء، منهم خرجت الفتنة، وفيهم تعود.) واته: ڕۆژانيك دێت بەسەر خەڵكيدا، ئيسلام تەنها هەر ناوەكەى دەمێنێت ، وه قورئانيش تەنها وێنەكەى و مزگەوتەكان ڕازاوەن،بەڵام وێرانه لەڕووى خودا پەرستى يەوە، زاناكانيان خراپترين پێڕن ، لەوانەوه فيتنەو ئاشوب سەرهەڵدەدات، وەهەر بۆ ئەوانيش دەگەڕێتەوە.

وه له"سماك بن حرب" وەله " عبدالرحمن بن عبدالله بن مسعود"ەوەﷺ لەباوكى يەوه ووتى: (اذا ظهر الزنا والربا في قرية أذن الله عزوجل بهلاكها) واته: هەركاتێك زيناو سوخواردن"ريبا"لەهەر شارێكدا سەرى هەڵدا ، ئەوا خواى گەوره مۆڵەتى بەهيلاك بردنيان دەدات.

وەله (مراسيل الحسن) دەڵێت: (اذا أظهر الناس العلم وضيعوا العمل، وتحابوا بالألسن ، وتباغضوا بالقلوب ، وتقاطعوا الارحام، لعنهم الله عزوجل عند ذلك، فاصمهم وأعمى أبصارهم) واته: هەركاتێك خەڵكى خۆيان بەزانا دەرخست وكاريان پێ نەكرد، بەزمان يەكيان خۆش دەويست ولەدڵەوه ڕقيان لەيەك بوو ، وه پەيوەنديان دەپچڕاند، ئەوا خواى گەوره نەفرەتيان لێ دەكات وكوێرولاڵيان دەكات.

وه له"سنن"ى "ابن ماجه" دا هاتووه لەفەرموودەى (عبدالله بن عمر الخطاب) ﷺفەرمووى: (كنت عاشر عشرة رهط من المهاجرين عند رسول اللهﷺ ، فأقبل علينا رسول اللهﷺ بوجهه فقال: يا معشر المهاجرين، خمس خصال أعوذ بالله ان تدركوهن: ما ظهرت الفاحشة[1] في قوم حتى أعلنوا بها إلا ابتلوا بالطواعين والأوجاع

---

[1] – فاحشه: هەموو شتێكى ناڕەواو ناشرين له ووتەو كرداردا وەخواى گەوره باسى دەكات كه فاحيشه قەدەغەيه بەنهێنى وئاشكرايەوە:(قل انما حرم ربي الفواحش ماظهر منها وما بطن)

والأوجاع التي لم تكن في اسلافهم الذين مضوا ، ولا نقص القوم المكيال والميزان الا ابتلوا بالسنين وشدة المؤنة وجور السلطان، وما منع قوم زكاة اموالهم إلا منعوا القطر من السماء فلولا البهائم لم يمطروا،ولاخضر قوم العهد الا سلط الله عليهم عدواً من غيرهم، فأخذوا بعض ما في ايديهم ، وما لم تعمل أئمتهم بما انزل الله عزوجل في كتابه الاجعل الله باسمهم بينهم.) [1] واتە: ئەی پێری کۆچەرییەکان"المهاجرین" پەنا ئەگرم بەخوادا کە توشی ئەم پێنج خەسڵەتە نەبن: لە قومێکدا زینا سەرهەڵبدات و بە ئاشکرا ئەنجامی بدەن ئەوا توشی چەندین پەتای جۆراوجۆر دەبن کەلە پێشینەو باوباپیریاندا نەبووە. وەهەر قەومێك دیاردەی دزی وفێل کردن لەتەرازودا ئەنجام بدەن، ئەوا توشی گرانی وستەمی دەسەلأت دەبنەوە. وەهەر قەومێك ڕێگری بکەن لەزەکات دەرکردن، ئەوا توشی وشکە ساڵی دەبن ، ئەگەر لەبەر گیانلەبەران نەبێت هەر بەیەکجاری باران نابارێت. وەهەر قەومێك دیاردەی پەیمان شکاندن تێیاندا سەرهەڵبدات، ئەوا خوای گەورە دوژمنانیان بەسەردا زاڵ دەکات و بەشێکی زۆری سامان ودەسەلأتیان لەدەست دەدەن. وەهەر قەومێك سەرکردەکانیان بەفەرمایشتەکان وکتێبەکەی خوای گەورە فەرمان ڕەوایی نەکەن ، ئەوا خوای گەورە توشی دوبەرەکی ودوژمنایەتیان دەکات لەنێو خۆیاندا.

وەلە (مسند وسنن) دا هاتووە لە فەرموودەی (عمرو بن مروە) لە (سالم بن ابی الجعد) ﷺ لە باوکی یەوە دەڵێت پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(إن من كان قبلكم كان اذا عمل العامل فيهم بالخطيئة جاءه الناهي تعذيراً، فأذا كان الغد جالسه و اكله وشاربه، كانت لم يره على خطيئة بالأمس، فلما رأي الله عزوجل ذلك منهم ضرب بقلوب بعضهم على بعض ، ثم لعنهم على لسان نبيهم داود وعيسى بن مريم، ذلك**

وەدەفەرموێت:(الشيطان يعدكم الفقر ويأمركم بالفحشاء) وەزۆر ئەم وشەیە ۆ "زینا" بەکاردەهێنرێت.

[1] -ئەم فەرموودەیە(حسن)ە، (ابن ماجە: ٤٠١٩) و(بویصر البانی)بە حسن یان داوەتە قەڵەم.

بما عصوا وكانوا يعتدون. والذي نفس محمد بيده لتأمرن بالمعروف، ولتنهون عن المنكر ولتاخذن على يد السفية، ولتأطرنه على الحق أطراً او ليضربن الله بقلوب بعضكم على بعض، ثم ليلعنكم كما لعنهم) [1] واته:لەو خەڵکانەی پێش ئێوەدا گەر کەسێك هەڵەی بکردایە ، ئەوا یەکێك لەوکەسانەی ئامۆژگاری خەڵکیان دەکرد دەهات وسزای دەداو ئامۆژگاری دەکرد، پێی دەووت: لەخوا بترسە، بەلاّم بەیانی کەرۆژ دەبووەوە ئامۆژگاری کەرەکە لەگەڵ تاوانبارەکەدا پێکەوە دەبوون نان وئاویان دەخوارد هەروەکو بڵێی ئەو کەسە دوێنێ هەڵەی هەرنەکردبێ. کاتێك خوای گەورە ئەمەی لێ بینین دڵەکانی وەك یەك لێ کردن وەبەیەکیانیدا. ئەوجا نەفرەتی لێ کردن لەسەر زاری "داود وعیسای کوڕی مریم (س.خ) ". ئەمەش بەهۆی ئەوەی سەرپێچی خودایان دەکرد ،پاشان پێغەمبەر فەرمووی: سوێند بەوکەسەی کەگیانی منی بەدەستە ،ئەگەر فەرمان بەچاکەو ڕێگری لەخراپە نەکەن ، وەدەستی نەفامان نەگرن وپشتیوانی لەحەق نەکەن، ئەوا خودا دڵەکانتان دەدات بەیەکداو نەفرەتان لێ دەکات، وەکو لەوانەی پێشوو تری کرد.

وە (ابن ابی الدنیا) لە "ابراهیم بن عمرو الصعانی"دەڵێت: (اوحى الله الى يوشع بن نون عليه السلام، اني مهلك من قومك اربعين الفاً من خيارهم، وستين الفاً من اشرارهم، قال:يارب ،هؤلاء الاشرار ، فما بال الاخيار؟ قال: إنهم لم يغضبوا لغضبي، وكانوا يواكلونهم، ويشاركونهم.) واتە: خوای گەورە وەحی بۆ"یوشع بن نون"نارد کەمن وچل هەزار لەپیاو خراپ وچل لەپیاوچاکانی قەومەکەت بەهیلاك دەبەم. ئەویش ووتی: خوایە پێری خراپەکارەکان حەقی خۆیانە، ئەی پێری چاکەکاران بۆ؟ فەرمووی: چونکە بەئەرکی خۆیان هەڵنەساون بەوەی ڕێگری خراپەکاران نەبوون ، توورەنەبوونە بەرامبەر ئەو کارانەی کە من پێم ناخۆشە، وەئەوان ئەنجامیان داوە.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعيف الاسناد)ە، (احمد: ١/٢١٩)وە (ابو داود: ٤٣٣٦) وە(الترمذي: ٣٠٤٧) وە (ابن ماجه: ٤٠٠٦)بڕوانە: (ضعيف ابن ماجه ى الباني: ٨٦٧).

هەروەها (أبو عمر بن عبدالبر) لە"أبی عمران" دەڵێت: (خوای گەورە دوو فریشتە ڕەوانە دەکات بۆ کاولکردنی گوندێك ،بەهەرچی تێدایە. کاتێك کەچوونە سەر گوندەکە بینیان کە پیاوێك لەمزگەوتەکەودا خواپەرستی دەکات وکڕنوش دەبات، فریشتەکان ووتیان: خوایە گیان فلان بەندەت لەگوندەکەتدا نوێژ دەکات، خوایگەورە فەرمووی ئەویشی لەگەڵدا وێران بکەن، چونکە هیچ کاتێك ناڕەحەت ودڵگران نەبووە لەپێناو مندا.) .

وە"الحمیدی" لە (سفیان بن عیینە) دەڵێت: (سفیان بن سعد) لە "مسعر" دەگێڕێتەوە: (کە فریشتەیەك فەرمانی پێ کرابوو کە گوندێك بەناخی زەویدا بەرێت ، دواتر ووتی ئەی پەروەردگار فلانە کەسی خواپەرستی تێدایە. خوای گەورە وەحی نارد کەلەو کەسەوە دەست پێ بکە، چونکە هیچ کاتێك دڵگران نەبووە بەرامبەر بەوکارە خراپانەی کەلەو گوندەدا کراوە.)

وەهەروەها (ابن أبی الدنیا) لە "وهب بن منبە"دەڵێت: (کاتێك داودی پێغەمبەر هەڵەی کرد، داوای لێ خۆشبوونی کرد ، خوای گەورە لێی خۆش بوو. دواتر خوای گەورە باجی ئەو هەڵەیەی دابەسەر نەتەوەی بنی ئیسرائیلدا. حەزرەتی داود فەرمووی: ئەی خودایە تۆ فەرمانڕەوایی دادپەروەری ڕەهای چۆن باجەکەیت دابەسەر کەسانی تر کەچی من هەڵەم کردووە. خوای گەورە وەحی نارد وفەرمووی:چونکە کاتێك تۆ هەڵەت کرد، ئەوان ڕێگریان نەکردیت.)

وەهەروەها (ابن ابی الدنیا) لە (أنس بن مالك) دەڵێت: (انه دخل علی عائیشةرضي الله عنها هو ورجل آخر، فقال لها الرجل: یا ام المؤمنین حدثینا عن الزلزلة. فقالت: اذا استباحوا الزنا،وشربوا الخمور ، وضربوا بالمعازف غار الله عز وجل في سمائه، فقال للأرض: تزلزلي بهم ، فإن تابوا ونزعوا، وإلا هدماها علیهم، قال: یا ام المؤمنین أعذاباً لهم؟ قالت: بل موعظة ورحمة للمؤمنین، ونكالا وعذاباً وسخطا علی الكافرین. فقال أنسرضي الله عنه:ما سمعت حدیثاً بعد رسول الله ﷺ انا أشد فرحاً به مني

بهذا الحديث.) [1] واتە:من وپیاوێکی تر چووین بۆ لای خاتوو عائیشە‌رضي الله عنها،پیاوەکە لێی پرسی: ئەی دایکی بڕواداران باسی بوومەلـەرزەمان بۆبکە"زلزلـە"؟خاتوو عائیشـەش فەرمووی: ئەگەر زیناوداوێن پیسی بەئاشکراکرا و مەی خورایەوەو ئامێری مۆسیقایان ژەنی. خوای گەورە لەسەرووی ئاسمانەوە تورە دەبێت، وەبەزەوی دەڵێت دەست بکە بەلەرینەوە واتە بوومەلەرزە. جا ئەگەر تەوبەیان کردو گەڕانەوە باشە..ئەگەرنا ئەوا بە بوومەلـەرزە کاولیـان دەکات و خـانوو کۆشـکەکانیان بەسـەردا دەڕوخێنێت. پیاوەکە ووتی: ئەی دایکی بڕواداران ئەمەتەنها سـزایەکە بـۆ ئـەوان؟ خـاتوو عائیشـە فـەرمووی: پەنـدو ئامۆژگـاری یەکـە بـۆ بـڕواداران وە سـزاو تـورەیی خودایـە بـۆ بـێ باوڕەکـان. "أنـس" دەڵێـت: لـەدوای پێغەمبـەری خـودا فـەرموودەی وادڵ خۆشـم نەبیستووە.

وە (ابن أبی الدنیا) لە فەرموودەیەکی (مرسل) دەگێڕێتەوە: (إن الأرض تزلزت على عهد رسول الله ﷺ ، فوضع يده عليها ثم قال: أسكني ، فإنـه لم يـأن لـك بعـد، ثـم التفت الى اصحابه. فقال: (ان ربكم ليستعتبكم فاتبعوه) ، ثم تزلزت بالناس على عهد عمر بن الخطاب‌رضي الله عنه فقال: أيها الناس ما كانت هذه الزلزلة الا على شيء أحدثتموه، والذي نفسي بيـده لـئن عـادت لا أسـاكنكم فيهـا أبـداً.) [2] واتـە: لەسـەردەمی پێغەمبەردا‌ﷺ بومەلەرزەیەك ڕوویدا وزەوی دەستی کرد بە لەرینـەوە، پێغەمبـەریش دەسـتی خسـتە سـەر زەوی و پێـی فـەرموو: هـێمن وئـارام بـە هێشـتا کـاتی ئـەوەت

---

[1] - ئـەم فەرموودەیـە (ضـعیف الاسـناد) ە،(حـاکم: ٥١٦/٤) گێڕاویتیـەوە لەسـەر مـەرجی مسـلم بە"صـحیح"ی داوە لەقەڵـەم، وە(ذهـبي) دڵێـت:پێم وایـە هەڵبەسـتراوبێت ، وەئـەم فەرموودەیە(سیوطي)لـە کتێبی(کتـاب الـزلازل)دا هێـناوێتی و وەدەیداتـە پـاڵ (ابـن ابـی الـدنیاو حـاکم) ەوە دەڵێت: وەبەڕاستی زانیوە (صحیح) بڕوانە ئەو کتێبە لا٩٧-١٠٠، بەدەرهێنانی ئێمەوە.

٢ - ئـەم فەرموودەیـە(ضـعیف الاسـناد) ە،وە(ابـن أبـی حاتم)لە(المراسـیل ل-١٩٠ گێڕاوێتیـەوە، بڕوانـە هەمان سەرچاوەی پێشوو، لا٢٥٧.

نەهاتووە ، پاشان ڕووی کردە هاوەڵەکانی وفەرمووی: خوای گەورە لۆمەتان دەکات ، دەی ئێوەش لۆمەی خۆتان بکەن لەسەر خراپەکاریەکانتان

پاشان لەسەردەمی (عمر بن الخطاب) دا بومەلەرزەیەك ڕوویدا. (عمر) فەرمووی: (ئەی خەڵکینە ئەم بومەلەرزەیە بەهۆی کارێکە بووە ئێوە بەخراپە ئەنجامتان داوە، سوێند بێت بەوکەسەی گیانی منی بەدەستە، ئەم جارەیان ڕوویداتەوە من پارێزگاریتان لێ ناکەم) .

وەلە پلەوپایەی (عمر بن الخطاب) دا هاتووە لە (ابن ابی الدنیا) ەوە دەگێڕێتەوە کە: (ان الارض تزلزلت على عهد عمر ﷺ فضرب يده عليها ،وقال: مالك؟ ومالك؟ أما إنها لو كانت القيامة حدثت اخبارها ، سمعت رسول الله ﷺ يقول: إذا كان يوم القيامة فليس فيها ذراع ولاشبر إلا وهو ينطق.) واتە: لەسەردەمی (عمر بن الخطاب) ﷺ زەوی لەرزی یەوە، عمریش دەستی خستەسەری و ووتی: ئەوەچیتە؟ ئەوە چیتە؟ خۆئەگەر قیامەت بێت، ئەوا دەبێت بێتە وەلاّم، چونکە من گوێم لەپێغەمبەر بوو ﷺ فەرمووی: ئەگەر ڕۆژی قیامەت ڕوویدا ئەوا هەموو باڵ وبستێك لەزەوی دەست دەکات بەقسەکردن.

وە (إمام احمد) لە (صفیە) دەگێڕێتەوە کە: ووتویەتی: (قالت: زلزلت المدينة على عهد عمر ﷺ، فقال: يا أيها الناس ماهذا؟ ما اسرع احدثتم. لئن عادت لأساكنكم فيها.) [1] واتە: لەسەردەمی "عمر" ﷺ زەوی لەریەوە، ئەویش ووتی: ئەی خەڵکینە ئەمە چی یە؟ چۆن بەخێرایی شتێکتان کردووە، جائەگەر ئەم جارە ڕوویداتەوە من ئێوەی تێدا ناپێرێزم.

وە (کعب) دەڵێت: هەرکاتێك خەڵکی تاوانی زۆریان لەسەر زەوی ئەنجام بدایەئەو زەوییەی لەترسی ئەوەی کە خودای گەورە ئاگادارێتی دەلەرزی یەوە.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(ابن ابی شیبە)لە (مصنفه: ٢/ ٤٧٤)وە(بیهقی)لە (سنة الطبی: ٣/ ٣٤٢)گێڕایانەتەوە.

(عمر بن عبدالعزين) ﷺ نامەی نووسراوی ئاراستەی گشت شارەکان کرد: (اما بعد فإن هذا الرجف شيء يعاتب الله عزوجل به العباد ، وقد كتب الى الامصار أن يخرجوا في يوم كذا وكذا شهر كذا وكذا، فمن كان عنده شيء فليتصدق به، فإن الله عزوجل يقول: قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى * وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى..أعلى:١٤-١٥. **وقولوا كما قال ادم:** رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ.... الأعراف:٢٣. **وقول كما قال نوح:** وَإِلاَّ تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُن مِّنَ الْخَاسِرِينَ...هود:٤٧. **وقولوا كما قال يونس:** لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ.... الأنبياء:٨٧)[1]

واتە: ئەم داچەڵەکینەی زەوی گلەیی خودایە لەبەندەکانی دەکات. وەلەنامەیەکدا کەئاراستەی سەرجەم شارەکانی کردو نووسی بووی: ئەم زەمین لەرزەیە گلەیی خودایە لە بەندەکانی،جا پێویستە لە فلاَن ڕۆژو لەفلاَن ڕۆژدا ، وەلە فلاَن مانگ ولەفلاَن مانگدادەربچنە دەرەوەی شار ، هەر کەسێك دەستی دەردەچێت وەهەیەتی باخێر بکات، چونکە خوای گەورە دەفەرمێت: (قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى * وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى..أعلى:١٤-١٥). **واتە: ئەو کەسە سەرفرازە کەدەروونی خۆی پاك ڕاگرتووە، وەناوی پەروەردگار دەبات ونوێژ دەکات. ئێوەش هەروەکو"آدم"ووتی بلێن:** (رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ.... الأعراف:٢٣) **.واتە: ئەی پەروەردگار ئێمە ستەممان لەخۆمان کرد، ئەگەر تۆی بەخشندە لێمان خۆش نەبیت وەڕەحمان پێ نەکەیت ئەوا دەبینە یەکێك لەدۆڕاوەکان. وەهەروەکو "نوح"ووتی ئێوەش بلێن:** (وَإِلاَّ تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُن مِّنَ الْخَاسِرِينَ...هود:) **٤٧ .واتە: ئەی پەروەردگار ئەگەر تۆ ڕەحممان پێ نەکەیت ولێمان خۆش نەبیت ،ئەوا دەبینە یەکێك لەدۆڕاوەکان. وەهەروەکو "یونس"ووتی ئێوەش بلێن:** (لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنتَ

[1] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(أبو نعيم)لە "حليە الاوليا ٥/٣٠٥"گێڕاویتیەوە، وەدەڵێت هەندێك کەسی تێدایە نایناسم، وە"ابن أبي شيبە"لە "مصنف: ٤٧٣٢"گێڕاویتیەوە بە "مسند"پیاوەکانی هەموو متمانەدارن.

سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ.... الأنبياء:) ٨٧. واتە: هیچ خودایەك نی یە بەحەق تەنها تۆ نەبێت، پاكی وبێ گەردی بۆتۆ ، من یەكێك بووم لەستەمكاران.

وەهەروەها (أمام أحمد) دەڵێت: (أسود بن عامر) لە (أبو بكر) لە (الاعمش) لە (عطاء بن أبی رباح) لە (ابن عمر) ەوە دەگێرێتەوە و دەڵێت: (سمعت رسول الله ﷺ يقول: اذا ضن الناس بالدنيا والدرهم وتبايعوا بالعينة، وتبعوا أذناب البقر، وتركوا الجهاد في سبيل الله، أنزل الله بهم بلاء لا يرفعه حتى يراجعوا دينهم.) [1] واتە گوێم لەپێغەمبەرﷺ بوو دەفەرمێت: ئەگەر خەڵكی دینارو درهەم وپارە بووە مەبەستیان ، وەكاری كڕین وفرۆشتنیان بە شێوەی"عینـة" ئەنجامدا، وەشوێن دەسەلاٌتدارانی قامچی بەدەست كەوتن كە قامچیەكانیان لەشێوەی كلكی مانگادایە. وەپشتیان كرد لەتێكۆشان لەپێناوی خودادا. ئەوا خوای گەورە بەلاٌیەكیان بەسەردا دادەبەزێنێت لەكۆڵیان نابێتەوە تا نەگەرێنەوە سەر ئاینەكەیان.

(وتبايعوا بالعينة) لەلای "فقهاء"وزانایانی بواری فیقە دوو ڕاڤەو لێكدانەوەیان هەیە:

یەكەم: فرۆشتنی كالاٌیەك بەقەرز بەكەسێك، بەنرخی زیاتر لەنرخی ئاسایی خۆی.

دووەم: فرۆشتنی كالاٌیەك بەكەسێك ، پاشتر كڕینەوەی هەمان كالاٌ لەوكەسە، بەلاٌم بەنرخێكی زۆر كەمتر لەوەی كە پێی فرۆشتووە.[2]

وە"حسن"دەڵێت: فیتنە تەنها سزایەكەو تۆڵەسەندنەوەیەكە خوای گەورە لەخەڵكی دەسێنێتەوە.

وەهەندێ لەپێغەمبەرانی "بنی ئیسرائیل" كاتێك وردبوونەوە لەو كارەساتەی (بنختنصر) [3] بەسەریاندا هێنای ووتیان: (ئەی خودای گەورە بەهۆی بەرئەنجامی

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(احمد: ٢٨/٢) وە (ابو داود: ٣٤٦٢)گێرایانەتەوە.

[2] –بڕوانە: (معجم لغە الفقهاء: ل١١٤).

[3] – یان نەبو خودنوسر، پاشای بابلیەكان بوو كە هێرشی كردە سەر شاری "تورشەلیم–قدس" وشارستانیەتی جولەكەی كاول كرد زۆری لێ كوشتن وزۆریشی لێ بەدیل گرتن ولەبابل بەندی كردن."وەرگێر"

ناپاکی وتاوانکاری خۆمان کەسێکت زاڵ کرد بەسەرماندا ، نەتۆ دەناسێت ونەبەزەیی بەئێمەدا دێتەوە.)

وە (بختنصر) بە" دانیال-ی پێغەمبەر"ی ووت: چی منی بەسەر قەومەکەتدا زاڵ کرد؟

(دانیالێ) یش ووتی: گەورەیی تاوانکاری تۆو ستەمکاری قەومەکەم بەرامبەر بەخودی خۆیان.

وە"ابن ابی الدنیا" لە فەرموودەی (عمار بن یاسر) و (حذیفة) ەوە دەگێڕێتەوە کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إن الله عزوجل إذا أراد بالعباد نقمة أمات الاطفال وأعقم ارحام النساء، فتنزل النقمة ، وليس فيه مرحوم.) [1] واتە: هەر کاتێك خوای گەورە بیەوێت بەلایەك توشی بەندەکانی بکات، ئەوا پێشتر مندالآن دەمرێنێت وئافرەتان نەزۆك دەکات، ئەوسا بەلاکە دادەگرێتە خوارەوە بۆ سەریان، کە کەسێکیان تێدا نی یە شایەنی بەزەیی خودای گەورە بێت.

وە (ملك بن دینار) دەڵێت لە "حکمە"دا خوێندمەتەوە کە خودای گەورە فەرموویەتی: (من الله م پادشاو خاوەنی پادشاکانم، دڵی پادشاکان لەدەستی مندایە. هەرکەسێ ملکەچی وخواپەرستی من بکات، ئەوا پادشاکەیان دڵ نەرم ونیان دەکەم. وەهەر کەسێك سەرپیچیم بکات ، ئەوا پادشاکەیان دەکەم بە بەلا بەسەریانەوە. جا خۆتان بەکاروباری پادشاکانەوە سەرقاڵ مەکەن، بەڵکو سەرقاڵی گەڕانەوەو تەوبە بن بۆمن، ئەوا ئەوان دڵ نەرم دەکەم.)

وەلە (مراسل الحسن) دا هاتووە: (ئەگەر خوای گەورە ویستی خێر برژێنێت بەسەر هەر قەومێکدا ، ئەوا کاروباریان دەداتە دەست کەسە نەرم ونیان ودڵسۆزەکانیانەوە،

[1] - ئەم فەرموودەیە(ضعيف الاسناد) ە،(سيوطي)لە (جامع الكبير)دا هێناویتی، وە(البانی) لە(ضعيف الجامع بەژمارەی ١٥٤٤)هێناویتی لە(الالقابی شیرازی) وەبە(ضعيف)ی داناوە.

بەلأم ئەگەر ویستی شەڕیان بەسەردا بڕژێنێت ، ئەوا کاروباریان دەداتە دەست کاربەدەستانی ستەمکار وبێ عەقڵ ودڵ ڕەقەکانیان.)

وە (امام أحمد) و کەسی تریش دەگێڕنەوە لە"قتادە" دەڵێت: (حەزرەتی "موسی" (س.خ) فەرمووی: ئەی خوای گەورە تۆ لەسەرووی ئاسمانەکانیت و ئێمەیش لەزەوی. جا نیشانەی توڕەبوون ورازی بوونت لەئێمە چی یە؟ خوای گەورە فەرمووی: ئەگەر کاروبارتانم دایە دەستی کاربەدەستانی نەرم ونیان وژیرو لێهاتوو، ئەوا نیشانەی ئەوەیە لێتان ڕازیم. وەهەر کاتێك کاروبارتانم دا بەدەستی ستەمکارو بێ بەزەیی ئەوا نیشانەی ئەوەیە لێتان توڕەم.)

وە (ابن ابي الدنيا) دەگێڕێتەوە کە "فضيل بن عباض"ووتی: "خوای گەورە وەحی نارد بۆ هەندێ لە پێغەمبەران کە: ئەو کەسەی کەمن بناسێت وسەرپێچیم بکات، ئەوا کەسێك بەسەریاندا زاڵ دەکەم کە من نەناسێت."

وەهەروەها (ابن ابی الدنیا) دەگێڕێتەوە لەفەرموودەی"ابن عمر"ﷺ یرفعە: (والذي نفسي بيده ، لاتقوم الساعة حتى يبعث الله امراء كذبة، و وزراء فجرة، واعوانا خونة، وعرفاء ظلمة ، وقراء فسقة، سيماهم سيماء الرهبان، وقلوبهم أنتن من الجيف، اهواؤهم مختلفة، فيفتح الله لهم فتنة غبراء مظلمة فيتهاوكون فيها، والذي نفس محمد بيده لينقضن الاسلام عروة عروة، حتى لا يقال الله الله، لتأمرن بالمعروف ، ولتنهون عن المنكر، او ليسلطن الله عليكم شراركم فيسومونكم سوء العذاب، ثم يدعو خياركم فلا يستجاب لهم ، لتأمرن بالمعروف ولتنهون عن المنكر او ليبعثن الله عليكم من لايرحم صغيركم، ولايوقر كبيركم.) واتە: سوێند بێت بەو کەسەی گیانی محمدی بەدەستە ، قیامەت ڕوونادات تاوەکو خوای گەورە ئەم کەسانە ڕەوانە نەکات: سەرکردەی درۆزن، وەزری تاوەنکارو ناپاك، خواناسی ستەمکار، قورئان خوێنی خراپە کار کەسیماو ڕوخساریان لەسیماو ڕوخساری ڕاهیبەکان دەچێت ، وە دڵەکانیان بۆگەنە ئارەزووەکانیان جیاوازە، خوای گەورە دەرگای ئاشوب

وفيتنەی لێ دەكاتەوە. وەسوێند بێت بەوكەسەی گیانی محمدی بەدەستە ئیسلام پارچەپارچە دەبێت ولەناو دەچێت، تەنانەت ووتنی الله الله یش نابیستیت ، یان فەرمان بەچاكە دەكەن وڕێگری لەخراپە دەكەن ، یا خودای گەورە ستەمكاران وخراپەكارانتان دەكاتە ڕابەرو سەركردە تاوەكو توشی توندترین ئازارتان دەكەن. لەم كاتەدا پیاو چاكەكانیشتان نزایان قبوڵ نابێت. یان دەبێت فەرمان بەچاكەو ڕێگری لەخراپە بكەن، یاخود خوای گەورە كەسانێك بەسەرتاندا زاڵ دەكات كەڕێز لەگەورەتان نەگرێت وبەزەیی بە بچوكیشتان نەیەتەوە.

وەلە (معجم الطبراني) و سەرچاوەی تریش هاتووە لە فەرموودەی "سعید بن جبیر" لە "ابن عباس"ﷺ دەڵێت:پێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت: **(ما طفف قوم كيلاً، ولا بخسوا ميزاناً ، الا منعهم الله عزوجل القطر، وما ظهر في قوم الزنا إلا ظهر فيهم الموت، وما ظهر في قوم الربا الاسلط الله عليهم الجنون، ولا ظهر في قوم القتل- يقتل بعضهم بعضاً، الا سلط الله عليهم عدوهم، ولا ظهر في قوم عمل قوم لوط الا ظهر فيهم الخسف، وما ترك قوم الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر الا لم ترفع أعمالهم ولم يسمع دعاؤهم.)** [1] (واتە: هەر قەومێك فێڵ لەتەرازوو بكات ، ئەوا خوای گەورە توشی وشكەساڵیان دەكات و بارانیان لێ دەگرێتەوە. وەهەر قەومێك زینا وداوێن پیسی ببێتە دیاردە تێیاندا ، ئەوا خوای گەورە توشی مردنیان دەكات"واتە جۆرەها دەردو تاعونی كوشندەی وەك ئیدز وسەیەلان وزۆهری توش دەكات كەهەر بەتوش بوونیان لە ڕیزی مردوان دەژمێردرێن ، چونكە چارەسەریان ئەستەمەو دژوارە.... وەرگێڕ".)

وەهەر قەومێك ڕیبا خواردن ببێتە پیشەودیاردە تێیاندا، ئەوا خوای گەورە توشی شێتییان دەكات. وەهەر قەومێك كوشتن ویەكتر كوژی سەرهەڵبدات لەناویاندا، ئەوا

---

[1] -(منذری)لە (الترغیب والترهیب)دا هێناویتی ،وە(مالك)بە(موقوف)ی داوە لەقەڵەم، بەڵام لەلای (الطبراني)و كەسانی تر "مرفوعە".

خوای گەورە دوژمنەکانیان بەسەردا زاڵ دەکات. وەکرداری چلێسی قەومی لوط واتەنێر بازی لەهەر قەمێکدا سەرهەڵبدات، ئەوا خوای گەورە توشی سزایی بەناخی زەویدا چوونیان دەکات. وەهەر قەومێك دەست بەرداری فەرمان کردن بەچاکەو رێگری لەخراپەکردن ببێت، خوای گەورە کارو دوعایان لێ وەرناگرێت ولێیان قبوڵ ناکات.

وە (ابن ابی الدنیا) لە فەرموودەی "ابراهیم بن الاشعث"لە "عبدالرحمن بن زید" لە "باوکی یەوە" ئەویش لە "سعید"ئەم فەرموودەیانە گێڕاوەتەوە.

وەلە "مسند" و سەرچاوەی تریش دا هاتووە لەفەرموودەی"عروە"لە "عائیشە"وەﷺ دەڵێت: (دخل رسول اللهﷺ وقد حفزه النفس، فعرفت في وجهه انه قد صفزه شيء فما تكلم حتى توضأ، وخرج فلصقت بالحجرة، فصعد المنبر فحمد الله وأثنى عليه، ثم قال: يا أيها الناس ، إن الله عزوجل يقولكم: مروا بالمعروف وانهوا عن المنكر قبل ان تدعوني فلا أجيبكم، وتستنصرون فلا أنصركم، وتسألوني فلا أعطيكم.) [1] واتە: چووم بۆلای پێغەمبەری خودا هەستم کرد بەڕوخساریدا شتێك سەرقاڵی کردووە. هیچی نەووت تا دەست نوێژی گرت ورۆیشت بۆ مزگەوت دواتر چووە سەر بڵندگۆیەکی وفەرمووی: ئەی خەڵکینە خوای گەورە پێتان دەفەرمێت: فەرمان بەچاکەو رێگری لە خراپە بکەن، پێش ئەوەی بپاڕێنەوە و داوابکەن و وەلأمتان نەدەمەوە و داوای سەرکەوتنیش دەکەن سەرتان ناخەم.

وە (العمری الزاهد) دەڵێت: (یەکێك لەو سەرکەشیانەی تۆ بەسەر دەرونی خۆتدا دەیکەیت و خوداش لەخۆت زویر دەکەیت ، ئەوەیە کاتێك کە کارێکی ناڕەوا کە دەبێتە مایەی تورە بوونی خودای گەورە لە پێش چاوت ئەنجام دەدرێت ، تۆیش نەرێگری دەکەیت ونە فەرمان بەچاك بوونی دەکەیت و وەتێیدەپەڕێنیت لەترسی

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعيف الاسناد) ە،(احمد : ٦/١٥٩)وە(الهيثمي)دەڵێت لەسەنەدەکەی دا (عاصم بن عاوى تێدایە)کەلە (مجاهل)ە(٧/٢٦٦).

کەسانێکی تر نەوەك زیانت پێ بگەیەنن، کەچی لەڕاستیدا ئەوان ناتوانن زیان وقارزانج بەخۆشیان بگەیەنن، نەخوازە بەتۆ) .

وەهەروەها دەڵێت: (هەر کەسێك لەترسی کەسانی تردا دەست بەرداری فەرمان بەچاکەو ڕێگری لەخراپە بێت، ئەوا گوێڕایەڵی وملکەچی بۆ خوای گەورە لەدەست داوە.)

وە (امام أحمد) لە"مسند" دا لە فەرموودەی"قيس بن ابی حازم" هێناویێتی کە دەڵێت"ابو بکر الصدیق"ﷺ ووتی: (ايها الناس إنكم تتلون هذه الآية، وإنكم تضعونها على غير موضوعها: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ لاَ يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ.... المائدة:١٠٥) واني سمعت رسول اللهﷺ يقول: ان الناس اذا رأوا الظالم لم يأخذوا على يديه، وفي لفظ، اذا رأوا المنكر فلم يغيروه، او شك ان يعمهم الله بعقاب من عنده.)[1] واتە: ئەی خەڵکینە ئێوە ئەم ئایەتە پیرۆزە دەخوێننەوەکەچی لەشوێنی خۆیدا بەکاری ناهێنن ، خوای گەورە دەفەرموێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ لاَ يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ.... المائدة:١٠٥) .

من گوێم لەپێغەمبەری خودا بوو کەدەفەرمێت:" ئەگەر خەڵکی ستەمکارێکیان بینی ستەمی کرد وڕێگرییان لێ نەکرد. یاخود لە ووتەیەکی ترا ئەگەر نارەوایەکیان بینی و نەیانگۆڕی و ڕێگریان لێ نەکرد، ئەوا دوور نی یە خوای گەورە هەموویان توشی سزایەك بکات.

وە (اوزاعی) دەگێڕێتەوە لە"يحيى بن ابي كثير"لە "ابي سلمة" لە"ابو هريرة"ﷺدەڵێت:پێغەمبەری خودا فەرمووی: (اذا خيفت الخطيئة لم تضر

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد: ٧/١) و (ترمذي: ٣٠٥٧) وەبە "حسن صحيح"ی داناوە.

الاصاحبها ، واذا ظهرت فلم تغير ضرت العامة.) [1] واتە: ئەگەر تاوانێك پەردەپۆش کرا ئەوا تەنها خاوەنەکەی توشی سزا دەبێت، بەلاَم ئەگەر دەرکەوت وئاشکرا بوو و نەگۆڕدرا ئەوا زیانی بۆ گشت خەڵکی دەبێت.

وە (امام احمد) دەگێڕێتەوە کە"عمر بن الخطاب"وتوویەتی: (دوور نی یە ئەو دێهات وگوندانە بە ئاوەدانی کاول بکرێت؟ ووتیان چۆن کاول دەبێت کەخۆی لەخۆیدا ئاوەدانە؟ فەرمووی: ئەگەر تاوەنکارەکانیان زاڵ ببن بەسەر پیاو چاکەکانیاندا و خراپەکاران ببنە سەرۆکی خێڵ وعەشیرەتەکانیان.)

وە (اوزاعی) دەگێڕێتەوە لە "حسان بن عطية" لە پێغەمبەرەوە کە فەرموویەتی: (سيظهر شرار أمتي على خيارها ، حتى يستخفى المؤمن فيهم، كما يستخفى المؤمن فيهم، كما يستخفى المنافق فينا اليوم.) واتە: خراپەکارانی ئومەتەکەم زاڵ دەبن بەسەر چاکەکانیدا. وەباوەڕدار تێیاندا وون وبزر دەبێت، هەروەکو چۆن ئەمڕۆ دووڕووەکان لەنێوانماندا بزرن و وونن. [2]

وە (ابن ابی الدنيا) لە فەرموودەی "ابن عباس" دەگێڕێتەوە کە: (يرفعه) قال (يأتي زمان يذوب فيه قلب المؤمن كما يذوب الملح في الماء. قيل: مم ذاك يا رسول الله؟ قالﷺ: مما يرى من المنكر لا يستطيع تغيره.) واتە: ڕۆژێك دێت کەدڵی باوەڕدار دەتوێتەوە وەك توانەوەی خوێ لەئاودا. ووتیان ئەی پێغەمبەری خودا چۆن؟ فەرمووی: بەهۆی ئەوەی کە ناڕەوایی وخراپە دەبینێت وناتوانێت ڕێگری بکات وچاکی بکاتەوە.

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعيف جداً) ە،وە(الهيثمي)لە(المجمع: ٢٦٨/٧) هێناویەتی وە"طبرانييش" لە(الاوسط) دا وە(مردان بن سالم الغفاری) تێدایە لەسەنەدەکەیدا کەئەم پیاوە (تروك) ەو شتی لێ وەرناگیرێت.

[2] –هەروەکو بڵێی پێغەمبەری خوداﷺ باسی ئەمڕۆ دەکات.

وه (امام احمد) لەفەرموودەی "جریر"ﷺ دەگێڕێتەوە کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(ما من قوم يُعملُ فيهم بالمعاصي، هم أعز واكثر ممن يعمله لم يغيروه إلا عمهم الله بعقاب.)** [1] واتە: هەر قەومێك پێرێکی کەم تێیاندا خراپەکاروسەرپێچی بکات. وەزۆرینە کەبالادەستیشن، هەوڵی گۆڕینی پێرە کەمەکەیان نەدا، ئەوا خوای گەورە سزاوئازارێکی توند ئاراستەی هەرهەموویان دەکات.

وه لە (صحیح بخاری) دا لەفەرموودەی"اسامە بن زید" کە دەڵێت گوێم لێ بوو کە پێغەمبەری خودا فەرموویەتی: **(يُجاء بالرجل يوم القيامة، فيلقى في النار، فتندلق أقتابه في النار، فيدور كما يدور الحمار برحاه فيجتمع عليه أهل النار، فيقولون: أي فلان، ماشأنك؟ الست كنت تأمرنا بالمعروف وتنهانا عن المنكر؟ قال: بلى ، إني كنت آمركم بالمعروف ولا آتيه وأنهاكم عن المنكر وآتية.)** [2] واتە: پیاوێك دەهێنن لەڕۆژی قیامەتدا فرێی دەنە ناو دۆزەخەوە هەرهەموو ڕیخۆڵەکانی پەرش وبڵاودەبێتەوە لەناو ئاگردا، جا بەشێوەی سوڕانەوەی گوێ درێژ بەدەوری مێخسکەکەیدا دەسوڕێتەوە، خەڵکی دۆزەخی لێ کۆدەبێتەوەو دەیناسنەوەو پێی دەڵێن:ئەی فلانە کەس تۆ چی دەکەیت لێرە؟ ئەی تۆنەبوویت لەدنیادا فەرمانت پێ دەکردین بەچاکەو ڕێگری وڕێنمایت دەکردین لەخراپەدا. ئەویش دەڵێت: بەڵێ.. من فەرمانم دەکرد بەچاکە ، بەڵام خۆم نەم دەکرد. وەڕێنمایم دەکردن لەنەکردنی خراپە، بەڵام خۆم خراپەم دەکرد.

وه (امام احمد) دەگێڕێتەوە کە "مالك بن الدينار" ووتویەتی: "یەکێك لەپیاوە ئاینیەکانی بنی ئیسرائیل کە پلەی"حبر"ی هەبوو هەموو کاتێك پیاوان وئافرەتان

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد ٤/٣٦١، ٣٦٤، ٣٦٦)وە (ابو دواد: ٤٣٣٨)وە (ابن ماجه:٤٠٠٩) وە(البانی)بە صحیحی داناوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، پێشتر باسمان کردووە.

دەهاتنە ماڵەکەی و ئەویش بەهەمیشەیی ڕێنماییانی دەکرد ویادی خوای دەخستنەوە.
جارێکیان هەندێ لەکوڕەکانی خۆی بینی کە چاوبرکێیان لەگەڵ ئافرەتان دەکرد ، ئەویش پێی ووتن: لەسەر خۆتان ئەی کوڕەکانم ،لەسەر خۆتان، کەوتەخوارەوەو توشی شەلەلی نیوە بوو، وەئافرەتەکەیش توشی شکست هات ، وەکوڕەکانیشی کوژران، خوای گەورە وەحی نارد بۆ پێغەمبەرەکەیان کەبە فلان حبر بڵێت: من بەهیچ شێوەیەك لە نەوەی تۆدا پیاو باش دروست ناکەم، وەتوڕەبوونی من لەتۆش تەنها لەبەرئەوە بوو کەلە ڕێگرتن لەکوڕەکانتدا ، تەنها ووتت لەسەر خۆتان کوڕەکانم.

وە (امام احمد) لە "عبدالله بن مسعود"ەوە دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خودا فەرموویەتی: (إياكم ومحقرات الذنوب ، فأنهن يجتمعن على رجل حتى يهلكنهُ، وان رسولﷺ ضرب لهن مثلاً كمثل قوم نزلوا أرض فلاة، فحضر صنيع القوم، فجعل ينطلق فيجيء بالعود، والرجل يجيء بالعود، حتى جمعوا سواداً واججوا ناراً، وأنضجوا ما قذفوا فيها.) [1] واتە: وریایی تاوانە بچوکەکان بن ، چونکە کەڵەکە دەبن لەسەرتان تابەهیلاکتان دەبەن، پێغەمبەر نمونەیەکی هێنایەوە وفەرمووی، وەك نمونەی پێڕێك وایە لە زەوی یەکی ووشك وچۆڵدا لایان داوە ،گەورەکەیان پیاوان تەرخان دەکات بۆ هێنانی پارچە دار ، تادارێکی زۆر کۆدەکەنەوە وەئاگری تێ بەرئەدەن، وە ئەوەی خستیانە سەر ئاگرەکە کوڵاندی ، واتە هەرچەندە دارەکان بچوك بوون بەڵام کەزۆربوون ئاگری گەورە بەرپا دەکەن.

وەلە (صحيح بخاری) دا هاتووە لە" أنس بن مالك"ﷺ ووتی: (إنكم لتعملون أعمالاً هي أدق في اعينكم من الشعر، وإن كنا لنعدها على عهد رسول اللهﷺ من الموبقات.) [2] واتە: ئێوە کاری وادەکەن لە تاڵە موویەك بچوکترە لە چاوتاندا کەچی ئێمە لەسەردەمی پێغەمبەردا بەیەکێك لەو تاوانانەمان داناوە کە مرۆڤ بەهیلاك دەبات.

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە، پێشتر باسمان کردووە.
[2] - ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە، (بخاری) (٦٤٩٢) گێراویەتیەوە.

وەلـە (صـحيحين) دا هـاتووە لەفەرموودەی"عبـدالله بـن عمـر"ﷺ کەپێغەمبـەرﷺ فەرموویـەتی: (عـذبت امـرأة في هـرة سـجنتها حتـى ماتـت، فـدخلت النـار ، لا هـي أطعمتها ولا سقتها ولا هي تركتها تأكل من خشاش الأرض.) [١] واتە: ئافرەتێك خرایە ناو ئاگرەوە بەهۆی پشیلەیەکەوە، کەبەندی کردبـوو نـەئاوی پـێ دابـووو نـەخۆراك ، وەنەمۆڵەتیشی داو نە ئازادیشی کر تا خۆی شـتی زەوی بخـوات تـاوەکو مـرد، خـودا ئافرەتەکەی خستە دۆزەخەوە.

وە لە (الحليە) دا (أبی نعیم) ئەم ووتەیەی "حذیفة"دەهێنێت کەپێی ووتراوە: "ئایـا بنـی ئیسـرائیل لەیـەك ڕۆژدا دەسـت بـەرداری ئـاینی خۆیـان بـوون؟ حذیفـة دەڵێـت: نەخێر. بەڵام ئەوان بەسەر هەر خراپەیەك تێپەڕینایە پشت گوێیان دەخسـت، وەهـەر شتێکیان لەسەر قەدەغە بکرایە ،ڕاستەوخۆ دەیان کرد. بەم چەشنە بەردەوام بـوون. تـا لەئاینەکـەیان جیابوونـەوەو دەرچـوونە دەرەوە، هـەروەکو چـۆن پیـاو قـەمیس وکراسەکەی دادەکەنێت ولێی دێتە دەرەوە."

وەهەر لەم ڕوانگەیە هەندێك لە زانایانی"سـەلەف" ووتویانـە: (تاوانکـاری وسەرپێچـی پۆستی بێ باوەڕی یە.) هەر ەکو چۆن ماچ کردن پۆستی کاری سێکسی ژن ومێردە ، وەگـۆڕانی پۆسـتی داوێـن پیسـی یـە"زینا". و تەماشـاکردن ونـەزەر پۆسـتی عیشـق وشەیدابوونە، وەنەخۆشی پۆستی مردنە.

وە لە (الحليە) دا هاتووە لە "ابن عباس"ﷺ ووتوویەتی: (ئەگەر کەسی تاوەنکاریت، لەسەرئەنجامی تاوانەکەت بێ خەم مەبە وەبەردەوامیت لەسـەر تاوانکـاری لـە خـودی تاوانەکە گەورەترە) .

♦ وەبێ شەرمیت بەرامبەر فریشتەکانی سەر شانی ڕاست وچەپت گەورەترە لەخودی تاوانەکەت.

---

[١] – ئـەم فەرموودەیـە (صـحیح)ە، (بخـاری : ٣٤٨٢، ٣٣١٨ ، ٢٣٦٥) وە (مسـلم: ١٤ ، ٢٤٧ ، نووی)گێڕاویانەتەوە.

♦ وەدڵ خۆش بوونت بەئەنجام دانی تاوانەکەت گەورە ترە لەخودی تاوانەکە.

♦ وە غەمگینت بۆ لەدەست دانی تاوانێك کەلە دەستت چووەو فریایی نەکەوتیت ئەنجامی بدەیت ، گەورە ترە لەخودی تاوانەکە.

♦ وەنەترسان لەوەی کە خودا تەماشات دەکات ودەتبینێ ، وەلەهەمان کاتدا ترسانت لەوەی نەك یەکێك بتبینێ یان دەرگاکە بجولێتەوەو کەسێك تەماشات کات، گەورە ترە لەخودی تاوانەکە کە ئەنجامی دەدەیت.

قورپەسەر... ئایا دەزانیت هۆکاروتاوانی حەزرەتی یونس چی بوو کە خوای گەورە توشی ئەوهەموو بەلایەی کرد لەنەخۆشی وتیاچوونی ماڵ وحاڵ وکورو سامانی؟!

تەنها ئەوەندە بوو کە کەسێکی ستەم دیدە داوای هاوکاری کرد لەدژی ستەمکارەکەی ،بەلأم حەزرەتی یونس پشت گوێی خست. بۆیە خوای گەورە توشی ئەوهەموو بەلایەی کرد.

(امام احمد) دەگێڕێتەوە لە "ولید"ئەویش لە "اوزاعی" کە گوێی لێ بووەو "بلال بن سعد"وتوویەتی: (تەماشای بچوکی تاوانەکەت مەکە ، بەڵکو تەماشای گەورەیی ئەو کەسە بکە کەتاوانی لە پێش ئەنجام ئەدەیت.)

وە (فضیل بن عیاض) دەڵێت: (هەرچەندە تۆ تاوانەکەت بە بچوك بزانیت بە ئەندازەی ئەوە خوای گەورە بە گەورە تەماشای دەکات، وهەرچەندە تۆ تاوانەکەت بەگەورە بزانیت بەئەندازەی ئەوە خوای گەورە بە بچوك تەماشای دەکات.)

وە ووتراوە: کە خوای گەورە وەحی بۆ "موسى (س.خ) "ناردووە کە یەکەم کەس لەدروست کراوەکانم مردوونە. بریتی بووە لە (ئیبلیس) چونکە سەرپێچی کردم ویاخی بوو، چونکە من یاخی بووەکان لەریزی مردوان دەژمێرم.

وەلە "مسند" و (جامع الترمذي) دا هاتووە لەفەرموودەی "أبي صالح"کە "ابو هريرة" دەڵێت کە پێغەمبەری خودا فەرموویەتیﷺ: (ان المؤمن اذا اذنب"ذنبا" نكت في قلبه نكتة سوداء، فإذا تاب ونزع وأستغفر صقل قلبه، وإن زاد زادت، حتى تعلو

قلبه، فذلك الران الذي ذكرهالله عز وجل:" كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ... المطففين:١٤ **"قال الترمذي هذا الحديث صحيح.)** [1] **واته: كەسى باوەڕدار ئەگەر تاوانێك ئەنجام بدات ،ئەوا خاڵێکی ڕەش لەناو دڵیدا دروست دەبێت، جائەگەر تەوبەی کردو گەڕایەوە ئەوا خوای گەورە دڵی پاك دەکاتەوە. خۆئەگەر تاوانی زیاد کرد ئەوا ئەوخاڵە ڕەشە هەموو دڵی دەگرێتەوە. وەئەمەش واتای ووشەی (ران) ە.**

كە خوای گەورە دەفەرمێت: (كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ... المطففين:١٤) **واتە: نەخێروانی یە "ئەو نەفامانە تێ ناگەن وداناچەڵەكێن"بەڵكو دڵیان ژەنگی هەڵهێناوەو پیسی وتاوان دایپۆشیوە، لەسەر ئەنجامی ئەوكاروكردەوانەی كەدەیان كرد.**

وە (حذیفة) دەڵێت: "هەر بەندەیەك تاوانێك بكات، ئەوا خاڵێكی ڕەش لە دڵی دروست دەبێت، تا دڵی وەكو مەڕێكی سپی لێ دێت كەخاڵێكی ڕەشی تێدایە."

(امام احمد) دەڵێت "یعقوب" بۆی گێڕامەوە لە باوكی یەوە لە"صالح" لە"ابن شهاب"كە "عبدالله بن عبدالله عتبە"بۆی گێڕاوەتەوە لە "عبدالله بن مسعود" كە پێغەمبەری خوداﷺ فەرموویەتی: (اما بعد یا معشر قریش، فإنكم اهل هذا الأمر مالم تعصوا الله ، فإنكم عصیتموه بعث علیكم من یلحاكم كما یلحی هذا القضیب بقضیب في یده، ثم لحي قضیبه فإذا هو أبیض یصلد.) [2] **واتە: ئەی پێڕی قورەیش، ئێوە كەسی شیاوی ئەم ئاینداری وكاروبارەن تاسەرپێچی خودا نەكەن، كەسەر پێچی خوداتان كرد، ئەوكاتە خوای گەورە توشی كارەساتێكتان دەكات لاتان دەدەن،هەروەكو چۆن ئەم توێكڵە لەم دارە دەبێتەوە ، لەم كاتەدا پێغەمبەر دارێكی**

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد: ٢٩٧/٢)و (الترمذي: ٣٣٣٤)وە (ابن ماجە: ٤٢٤٤)وەدەڵێت "صحیح"ە لەسەر مەرجی"مسلم".

[2] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد: ٤٥٨/١)گێڕاویەتیەوە.

بەدەستەوە بوو ، توێژاڵەکەی لێ دەکردەوە وپاك وسپی بووەوە، واتە هیچتان بەدەستەوە نامێنێت.

وە (امام احمد) لە "وەهب"ەوە دەگێڕێتەوە و دەڵێت:"خوای گەورە لە بەشێك لەو ڕێنمایەی کەبە بنی ئیسرائیلی دەفەرموو: من ئەگەر ملکەچیم بکرێت ئەوا ڕازی دەبم ، وەئەگەر ڕازیش بووم ئەوا پیت وبەرەکەت دەڕژێنم بەسەرتاندا. وەپیت وبەرکەتی منیش کۆتایی نایەت. وەئەگەر سەرپێچیم بکرێت ویاخی بن لێم، ئەوا تووڕەدەبم، وەئەگەر تووڕەش بووم ،ئەوا نەفرەتان لێ دەکەموەنەفرەتی منیش تا وەچەی حەوتەمیشتان دەگرێتەوە."

هەروەها (وکیع) دەڵێت: "زکریا" لە "عامر" دەگێڕێتەوە خاتوو عائیشە (خ.ڕ) ئەم فەرموودەیەی ئاراستەی "معاویە بن ابی سفیان" کرد کە تێیدا هاتووە: (اما بعد فإن العبد اذا عمل بمعصیة الله عاد حامده من الناس ذاماً.) [1] واتە: هەرکاتێك بەندەکان

[1] - ئـەم فەرموودەیـە (صـحیح لغـیره)ە، (ترمـذي:٢٤١٤) وە(ابـن حبـان:٢٧٦- أحسان)وەبڕوانە(الصـحیحه: ٢٢٣١١)"مرفوعه"وەبـەم ووتەیـە هـاتووە:(مـن الـتمس رضـا الله بسـخط النـاس کفـاه الله مؤنـة النـاس، ومـن الـتمس رضـا النـاس بسـخط الله وکلـه الله الی النـاس)ئـە مـە لفـظ ی ترمـذي یـە. واتـە: هەرکەسـێك ڕەزامەنـدی خـوای گـەورە بەدەسـت بهێنێـت ، بەپێچـەوانەی ڕەزامەنـدی خـەڵکی ، ئـەوا خـوای گـەورە پشـتیوانی لـێ دەکـات لـە بـری کەسـانی تـر. وەهـەر کەسـێك بەپێچـەوانەوە ڕەزامەنـدی خـەڵکی بەدەسـت بهێنێـت لەسـەر حسـابی توڕەبـوونی خـودای گـەورە ، ئـەوا خـودای گـەورە توشی شەڕی خەڵکی دەکات.

وەدانـەر دەڵێـت: ئەمەبەسـەر ئەوکەسـانەدا دەچەسـپێت کـە هەمیشـە هانـدەرو پشـتیوانی سـەرکردەو پادشـاکان دەکـەن لەسـەر مەبەسـتە خراپەکانـیان، وەهـەروەها ئەوانەشـی کـەهاوکاری کەسـانی بیدعەچـی دەکـەن کـەخۆیان داوەتـە پـاڵ خوانـاس وشـارەزاکان لەئاینـدا. جـا هـەر کەسـێك خـوای گـەورە یارمـەتی بـدات وڕێنمـایی بکـات، ئـەوە خـۆڕاگر دەبێـت لەسـەر ئـەنجام نـەدانی خراپـەکاری، وەلەبەرامبـەر ووتـەو ڕەخنـەی ناشـرین ودژایـەتی یـەکانی خـەڵکی خراپـە ویسـت ئـارام دەگرێـت، وەسـەرئەنجامی سـەرفرازی دونیـاو قیامـەت بەدەسـت دەهێنێـت. هـەروەکو ئـەوەی بەسـەر پێغەمبـەران وهاوەڵانیـان هـاتووە لەدژایـەتی کردنیدا.

هـەروەها دەڵێـت: لـە هەنـدێ حاڵـەتی تایـەتی دا ڕێپێـدراوە ڕەزامەنـدی دەربـڕی لەسـەر هەنـدێ شـتی ناڕەواوتایـەتی ،بـەڵام لەدڵـەوە زۆرت پـێ نـاخۆش بێـت وەك دەرخسـتی بـێ بـاوەڕ، کەلـە هەنـدێ شـوێنی

كاريان كردو له خـوا يـاخى بـوون ، ئـەوا ئـەو كەسـانەى لەخـەڵكى پێشـتر وەسـفيان دەكرد و پێياندا هەڵدەدا. ئەوا زەمى دەكەن بەخراپە باسيان دەكەن.

هەروەها (ابو نعيم) له "سالم بن ابى الجعد" دەڵێت "ابـو درداء" دەڵێـت: (بـا مـرۆڤ ئاگادارو وريايى ئەوە بێت كە دڵـى بـڕواداران نـەفرەتى لـێ نەكـەن، ئـەميش بـەخۆى نەزانێت، پاشان ووتى: ئەزانى ئەمە لەبەر چى؟ منـيش ووتم: نـەخێر. ووتـى: چـونكە ئەو مرۆڤە بەنهێنى دەست دەكات بە سەرپێچى وياخى بوون لەخودا. خواى گەورەش ئەو مرۆڤە ناشرين دەكات لە دڵى بڕواداراندا كە چى بەخۆشى نازانێت.)

تــــاوان شوێنەوارى خراپى هەيە، هەرچەندە ئێستا دەرنەكەوێت

(عبدالله بن أحمد) له كتێبى "الزهد"ى باوكيدا دەگێڕێتەوە له" محمد بـن سـيرين": كاتێ قەرزارى زۆرى بۆ هێنا زۆر دڵ تەنگ بوو ، ووتـى: مـن ئـەم دڵ تـەنگى وخەفەتـە دەزانم هى چى يە، ئەم هى تاوانێكە لە چل ساڵ لەمەوپێش ئەنجامم داوە...

ئا لێرەدا ئەمە جێگەى تێڕامانە، كە زۆرێك لەخەڵكى لەبارەى كاريگەرى وشـوێنەوارى تاوان بێ ئاگان، وا گومان دەبـن كـە چـيتر شـوێنەوارى تـاوان تێپـەڕيوەو كاريگـەرى نەماوە ، هەروەكو شاعير دەڵێت:

إذا لم يغير حائط في وقوعه   فليس لهُ بعد الوقوع غبار

واتە: ئەگەر ديوارێك لەكاتى ڕوخانيدا هيچـى بەسـەر نـەهات، ئـەوا لـە دواى ڕوخـانى تۆزو غوباريش ناكات.

پاكى وبێ گەردى بۆ خوا.... ئەم بێ ئاگايى يە چى بەسەر خەڵكيدا هێنـا ؟ چـەندين نيعمەتى لەناو برد. چەندين بەڵاو ئاشوبى هێنا. چەندين زانـاو خـاوەن پلەوپايـە لـەم بوارەدا تێ كەوتن جا نەخوازە نەفامەكان. چـونكە هەسـتيان بەوەنـەدەكرد كـەتاوان

تايــەت ولەكەســانى تايــەت وبــۆ حــاڵانى تايــەت دا ڕوودەدەن، بڕوانــە كتێى(كــنز الفوائــد) بابــەتى(باب المكروهات المقدره على العبد).

کاریگەری وڕەهەندی زۆری هەیە. وەبێ ئاگابوون لەوەی کە تاوان هەروەکو برینی بۆگەن کەلەژێرەوە کێم وچڵك دەکات ،هەر ڕۆژێك بێت کاریگەریەکەی دەردەکەوێت.

وە (امام احمد) دەگێڕێتەوە کە "ابو درداء"وتوویەتی: (بەشێوەیەك خودا پەرستی بکەن خودا دەبینین، وەخۆتان لەڕیزی مردووەکان بژمێرن ، وەدڵنیابن کە ماڵێکی کەمی باش ،باشترە لە زۆرێك کە ماندووتان بکات. ودڵنیابن کەچاکە بزر نابێت وەخراپەش لەبیرناکرێ. وەلەگەڵ ئەمەشدا تاوان سیمایەکی ڕاستەوخۆ دەبەخشێت بە بکەرەکەی.)

(سلیمان التمیمی) دەڵێت:"مرۆڤ کاتێك کەتاوان دەکات بەنهێنی، کەچی دواتر پێوەی دیارە."

وە (یحیی بن معاذ الرازی) دەڵێت:"سەرسورمانم دێت بەکەسانێك کە لەنزاوپاڕانەوەکانیدا دەڵێت: خودایە دوژمنانم پێ دڵ خۆش مەکە، کەچی ئەم خۆی دڵی دوژمنەکانی خۆش دەکات، ووتیان چۆن؟ ووتی: سەرپێچی دەکات ولە خودا یاخی دەبێت و وەسەرجەم ناحەزانی دڵ خۆش دەبن لەقیامەتدا پێی."

وە (ذو النون) دەڵێت:"هەرکەسێك ناپاکی وخیانەت بەرامبەر خودا بکات بەنهێنی ، ئەوا خوای گەورە پەردەلەسەری هەڵدەماڵێت وبە ئاشکرا ڕیسوای دەکات."

شوێنەوارە ناشیرینەکانی تاوان ، وە ئەو سزایانەی لەسەر ئەنجامدەرەکەیەتی لە دونیادا

تاوان ویاخی بوون.. شوێنەوار و کاریگەری ناشیرین وخراپی وزۆرە ، کەزیان بەخشە بۆ دڵ وجەستە لەدونیاو قیامەتدا. مەگەر تەنها خوای گەورە بزانێت. لەو کاریگەریانە:_

١- بێ بەش بوون لەزانست:

زانست ڕووناکی یە خوای گەورە لە دڵ داینـاوە، وە تاوان ئەو ڕووناکی یە دەشارێتەوە.

کاتێ "امـام الشـافعی"ﷺ لەبەردەسـتی "امـام مالـك" دا دەسـتی کـرد بەخوێنـدن، وەزیرەکی وبلیمەتی و لێهاتووی وشـارەزای دەرکـەوت. پێـی ووت: وا هەسـت دەکـەم خـوای گـەورە ڕووناکی یـەکی لەدڵتـدا کردۆتـەوە، ووریابـە بـە تـاریکی تـاوان کـردن نەیکوژێنیتەوە...

وە (امام الشافعی) دەڵێت:

شکوت الی وکیع سوء حفظي فأرشدني الى ترك المعاصي

وقال: أعلم بأن العلم فـضلٌ وفضل الله لايؤتاه عاصـــي[1]

واتە:گلەیم کرد لەلای "وەکیع"لەکەم تەرخەمیم لە لەبەرکردندا.....ڕێنمای کـردم بـۆ وازهێنان لە تاوانکاری

پێی ووتم: زانست بەخششی خوایە.... وەبەخششی خودا نادرێت بەیاخی.

٢- بێ بەش بوون لە ڕزق و ڕۆزی:

لە (مسند) دا هاتووە: (إن العبد ليحرم الرزق بالذنب يصيبهُ) [2] واتـە: (مـرۆڤ بـێ بەش دەبێت لەڕزق وڕۆزی بەهۆی تاوانێکەوە کەتوشی دەبێت) .

هەروەکو چۆن تەقواو خۆپاراسـتن مایـەی زیـادبوونی ڕزق وڕۆزی یـە، وەپشـت گـوێ خستنیشی مایـەی هـەژاری ونـەداری یـە. وەهـەروەها واز هێنـان لـەتاوانکاری مایـەی زیادبوونی ڕزق وڕۆزی یە.

٣- بێـــزاری لـــەدڵ ودەروونـــی تاوەنکـــاردا دروســـت دەبێـــت ، هەســـت بەدوورکەوتنەوە دەکات لەخوا:

---

[1] – لە دیوانی"امام شافعی"دا ئەم دێڕە شیعرانە هاتووە بەم چەشنانە:

وأخبرني بان العلم نور ونور الله لايهدي لعاصي

واتە: پێی ڕاگەیاندم کە زانست ڕووناکی یە وەڕووناکی خودا نادرێت بەیاخی.

[2] – ئەم فەرموودەیە(حسن)ە، پێشتر باسمان کردووە.

هەموو خۆشی وتام وچێژەکانی دونیا ناتوانێت شوێنەواری ئەو دووری ودڵتەنگی و بێزاری یە بسرێتەوە کەلە دڵ ودەروونی تاوەنکاردا دروست دەبێت. وەئەم حاڵەتەش کەسانێك هەستی پێ دەکات کە دڵیان زیندووبێت، چونکە هیچ کاتێك ئازار بەجەستەی مردووناگەیەنێت. وەکەسێك هاواری بۆ یەکێك لەخواناسان هێنا لەدەستی ئەو دڵتەنگی وبێزاری یەی کەلەدونیادا هەیە، خواناسەکەش پێی ووت:

إذا كنت قد او حشتك الذنوب   فدعها إذا شئت واستأنس

واتە: ئەگەر بەهۆی تاوانەوە ئەم بێزاریەت توش بوو   ئەوا دەست بەرداری تاوان بە دڵخۆش بە ئەگەر ویستت.

وەهیچ شتێك نی یە هێندەی بێزاری ودڵتەنگی تاوان لەسەر تاوان کاریگەری هەبێت لەسەر دڵ.

٤- دڵیتەنگی وبێزاری تاوەنکار لەخەڵکی وەپیری چاکەخوازان بەتایبەتی:

بێزاری ڕوودەکاتە نێوان کەسی تاوانکارو خەڵکی بەتایبەتی پێڕی چاکەخوازان. کەهەرچەندە لەم پێڕە لە دانیشتن وهاوڕێیەتی یان دوور بکەویتەوەتووشی زیان دەبێت وەزیاتر لەبەرامبەردا لە حزب وپێڕی شەیتان نزیك دەبێتەوە، وەدەست بەرداری حزب وپێڕی ڕەحمان دەبێت. تا کاردەگاتە ئەوەی بێزاری دەگاتە نێو ماڵ وخێزان ومنداڵەکانیشی. دواتر تەنانەت لەخودی خۆیشی بێزاردەبێت.

هەندێك لە "سلف" دەڵێن: کاتێك کەلە خودا یاخی دەبم وتاوانکاری دەکەم، تەنانەت لە خووڕەوشت وئاکاری ماڵ وهاوسەرو وڵاغەکانیشم دا ڕەنگ دەداتەوە وهەستی پێ دەکەم.[1]

---

[1] -(امام جوزی)لە (الصفوە: ١/٤٠٨)دا هێناویتی دەیداتە پاڵ(فضيل بن عياض)، بەلام بەم شێوازە لەبڕگەی(دابتى وامراتى) بڕگەی (فى خلق حمارى وخادمى)داناوە.

٥- دژواربوونی کارەکانی:

دژواربوون وگران بەدەستەوەهاتنی کارە ئاساییەکانی مرۆڤ کاردانەوەی تاوانکاری یە ، چونکە خوای گەورە ئاسانکاری بۆ لەخوا ترساوان دەکات "متقین". وەکەسێك تاوەنکاربێت وەدەست بەرداری تەقوا بێت ، ئەوا دەرگای خێروچاکەی لیٚ دادەخات. وەدژواری لەکارەکانی دا هەست پیٚ دەکات...ئای چەند مرۆڤ هەیە گرفتاری ئەم حاڵەتەن، بەلاٚم بەخۆیان نازانن هۆکارەکەی چی یە؟

٦- تاریکی وتارمایی دڵ ودەروونی دادەپۆشێت:

تاوانکار هەست بەم حاڵەتە دەکات، هەروەکو چۆن هەست بەتاریکی شەوەزەنگ دەکات. تاریکی وتارمایی تاوان دڵ ودەروونی دەتەنێ. گوێڕایەڵی وملکەچی ڕووناکین، وەیاخی بوون و تاوەنکاری تاریکی وسامناکین، هەرچەندە ئەو تاریکی وسامناکی یە زیاد بکات ، ئەوەندە زیاتر ئەوکەسە توشی سەرگەردانی وگومڕایی دەبێت. بەبیٚ ئەوەی خۆی هەستی پیٚ بکات. نمونەی وەکو نابینایەك وایە کەلە شەوێکی تاریکدا بەتەنها دەکەوێتە ڕیٚ. ئەم تاریکی یە سامناکی یەتەنها بەدڵەوە ناوەستێت گەر ڕێگری لیٚ نەکرێت ئەوا بینایی وڕوخساریش دەگرێتەوەو خەڵکی بەئاسایی دەیبینێت و هەستی پیٚ دەکەن.

وە (عبدالله بن عباس) ﷺ دەڵێت: هەموو گوێڕایەڵی و چاکەیەك. ڕووناکی وڕۆشنایی یە بۆ ڕووخسارو دڵ. وە فراوانبوونی ڕزقە. وە هێزە بۆ جەستە. وە خۆشەویست بوونە لەدڵی خەڵکیدا. وەهەموو خراپەیەك. ڕەش بوونی چارە و ڕووخسارە ، وەتاریکی و خەمناکی یە بۆ دڵ. وەبارگرانی و سستی یە بۆ جەستە. کەمی ڕزق وڕۆزی یە. ناشیرین بوونە لەدڵی خەڵکیدا.

٧- تـــــاوەنكاری سستی ولاوازی یە بۆ دڵ وجەستە :

<u>لاوازی یــە بــۆ دڵ</u>: بەبــەردەوامی هێــز لــەدڵ دەبڕێــت و لاوازی دەكــات ، تــاوەكو زیندوویەتی و وریایی لەدەست دەدات.

<u>لاوازی یە بۆ جەستە:</u> چونكە باوەڕدار هێزی لە دڵیدایەو جاهەركاتێ دڵی لاواز بـوو ، ئەوا جەستەشی لاواز دەبێت.

بەڵام تاوەنكار هەرچەندە جەستەو بـازووی بـەهێز بێت ؛ بـەڵام ئـەو هێـزە لـە كـاتی پێویستدا ڕۆڵ نابینێت وناپاكی لێ دەكات. هەر بۆ ئەم مەبەستە تەماشـای بـەهێزیی وتوانایی "فارس وڕۆم" بكە ، چۆن ئەو هـەموو هێـزە ناپـاكی لەگـەڵ كـردن وخۆیـان نەگرت بەرامبەر بە هێزی دڵ ودەروونی باوەڕداران وچۆكیان دادا.

٨- تـــــاوانكاری ڕێگری دەكات لە گوێڕایەڵی :

تاوانكـاری خـۆی لەخۆیـدا پشـت گـوێ خسـتنی فـەرمانی خودایـە. هەنـدێ جـار ئەوتاوانكاری یە دەبێتە مایەی ڕێگرتن لـە بـەگوێ كـردن و گوێڕایـەڵی كردنـی خـوای گەورە وبەجێهێنانی فەرمانەكانی. هەروەكو چۆن كەسێك بەهۆی خواردنێكی خراپەوە توشی نەخۆشی یەكی درێژخایەن دەبێت ودەبێتە مایەی ڕێگرتن لەخواردنی چـەندین خواردنی خۆش و بەتام."والله أعلم".

٩- تاوانكاری دەبێتە مایەی تەمەن كورتی :

هەروەكو چۆن چاكەكاری تەمـەن درێـژ دەكـات [1]. بەپێچـەوانەوە تاوانكـاری تەمـەن كورت دەكات.

كەم وزیادكردنی تەمەن:

---

[1] -لـە فـەرموودەی (صـحیح)دا هـاتووە :(ان صـلە الـرحم تزیـد العمـر) بڕوانـە قسـەكردنمان لەسـەر (صحیح مسـلم).واتە: پەیوەندی بەهێزی خزمایەتی تەمەن درێژ دەكات.

خەڵکی لەم بابەتە ناکۆك و جودان:

پێرێـك دەڵـێن: کـەم کردنـی تەـەنی تاوەنکـار، واتـە نـەمانی پیـت وبەرەکەتـە لەتەمەنیدا. کەئەمەش ڕاستەودروستە وەبەشێکە لە کاریگەری تاوان.

وەپێرێکی تر دەڵێن: بەڵکو بەڕاستی تەمەن کـەم دەکات. هـەروەکو چـۆن ڕزق کـەم دەکات، بەهەمان شێوە هۆکارهەن تەمەن کورت دەکەنـەوە. هـەروەها دەڵـێن: ئەمـە پێچەوانەی دیاری کردنی تەمەن وئەجەل نی یـە، چـونکە خـوای گـەورە بەختـەوەری وتەندروستی نەخۆشی وهەژاری ودەوڵەمەندی و... هـەموو ئەمانـەی بەقـەردەر خـۆی دیـاری کـردووە وپەیوەسـتی کـردوون بەهۆکارەکانەوە "الاسـباب"، وەتاوانکـاریش هۆکاری کەم وکورت کردنی تەمەنە.

وەپێرێکی تریش دەڵێن: ڕاستی ودروستی ژیان بەندە بەدڵەوە، وەکاریگەری تاوانیش کار لەسەر زیندووی دڵ دەکات، هەربۆیە خوای گەورە بێ باوەڕەکان " کافرەکان "بە مـردوو دادەنێـت، هەرچـەندە لاشەشـیان زینـدووە، چـونکە دڵیـان مـردووە. کـە دەفەرمێت:" (أموات غير أحياء....نحل:٢١) واتە: تەمەن، تەمـەن وزینـدووی دڵـە."

جا کاریگەری تاوانکاری لەسەر دڵ ودەیمرێنێت ولـەناوی دەبات، بۆیـە تەمـەن کـەم دەکاتەوە.جا گوێڕایەڵی وچاکەکاری تەمەنی زیندووی دڵ زیاد دەکات.

نهێنی ئەم بابەتە: تەمـەنی ڕاسـتی ژیـانی مـرۆڤ ئەوەندەیـە لـە ملکەچـی وگوێڕایـەڵی وخواپەرستدا بەسەری بەرێت. جگە لەمە بەتەمەن ناژمێردرێت.

١٠- تـــاوان...تاوانی تر بەکێش دەکات وزیاد دەکەن:[١]

تاوان، تاونی تر بەکێش دەکەن وزیاد دەکەن بە ئەندازەیەك مرۆڤ دەربازبوونی لێیـان دژوار وئەستەم دەبێت.

---

[١] - بروانـــە ڕاڤـــەو تەفســـیرەکانی ئایەتـــەکانی(٥- ١٠)ســـورەتی "اللیل"وەهـــەروەها بروانـــە خاڵـــــــــــەکانی(١١- ١٢ -١٤ -١٨- ١٩- ٢٦- ٢٧- ٣٠- ٣١- ٣٤- ٣٦- ٤١- ٤٧- ٤٨)

هەروەکو هەندێك لە "سلف" دەڵێن:" لە چەرمەسەری و سلبیاتەکانی خراپە ئەوەیە کە خراپەی تر بەشوێنیدا دێت. وەلە باشیەکانی چاکە ئەوەیە کە چاکەی تری بەدوادا دێت."

مرۆڤ کاتێك چاکەیەك ئەنجام دەدات چەندین چاکەی تر بەدوای خۆیدا بەکێش دەکات. وەتا بێت خێروچاکەکانی زیاتر دەکات وپاداشتی زۆر دەبێت. وەبەهەمان شێوەش بۆ خراپە. تاکاردەگاتە ئەوەی هەر یەکە لەچاکەو خراپە دەبنە ئاکارو سیفەتی هەمیشەیی ئەو مرۆڤە. چیتر ناتوانێت لێیان جیابێتەوە. وەك نمونەی ماسی کە ناتوانێت بەبێ ئاو بژێت ، وەبەگەیشتنی بەئاو هێمنی وئارامی ڕووی تێ دەکات ودەبوژێتەوە.

هەربۆیە ئەگەر یاخی بوو وتاوانکارەکان دەست لەتاوانکاری هەڵبگرن و وەدەست بکەن بەخودا پەرستی، ئەوساتە نارەحەت دەبن وپێیان ناکرێت و هەر زوو دەگەڕێنەوە سەر تاوانکاریەکانیان. تەنانەت هەندێك لە خراپەکارەکان"فاسق" تاوان دەکەن نەك لەبەر چێژ وەرگرتن، بەڵکو لەبەرئەوەی ناتوانن لە تاوانکاری جیاببنەوە.

هەروەکو سەرکردەی ئەم پێڕە (الحسن بن هانيء) بەڕاشکاوی دەڵێت:

وكأسٍ شربت على لذةٍ واخرى تداويت منها بها

واتە: پێکێك مەیم خواردەوە بۆ چێژ ئەوی ترم بۆ چارەسەری ئەوی تر خواردەوە.

وەیەکێکی تریان دەڵێت:

(فكانت دوائي وهي دائي بعينه كما تيداوى شارب الخمر بالخمر

واتە: بەڕاستی هەرئەو دەردو دەرمانم بوو هەروەکو چۆن مەیخۆر بە مەی چارەسەری مەی دەکات.)

بەبەردەوامی مرۆڤ حەزی بەخودا پەرستی یە و خۆشی دەوێت تاوەکو خوای گەورە بەسۆزی خۆی فریشتە دەنێرێت وپشتیوانی لێ دەکات وهانی دەدەن بۆ خودا

پەرستی وملی کەچی خودا. بەهەمان شێوە مرۆڤی تاوانکار بەبەردەوامی حەزی بەتاوانکاری هەیە تاوەکو خوای گەورە شەیتانێك دەنێرێتو هانی دەدات بۆ تاوانکاری وياخی بوون.

١١- تـــاوان ئیرادەی دڵ لاواز دەکات:

ئەمەیان لە هەموو مەترسیەکانی تر سامناکترە ، کە هێزو توانا وئیرادەی یاخی بوون وتاوانکاری زیاد دەکات. وەلەبەرامبەریشدا ئیرادەی تەوبەکاری لەدڵدا لاواز دەبێت وتادەگاتە ئەندازەی نەمانی ئەو ئیرادەیە بەیەکجاری. کەئەگەر بێتو لایەکی لەجەستەی شەلەل بهێنێت ئەو هەر تەوبە ناکات. هەرچەندە بەدەم بەشێوەیەکی درۆینە تەوبە دەکات وداوای لێ خۆشبوون دەکات ، بەلأم دڵی پڕبووە لەتاوان وياخی بوون، وەسوورە لەسەر تاوانکاری کەئەمە لەمەزنترین وترسناکترین جۆری مەترسی یە. وەزۆر نزیکە خاوەنەکەی بەرەو هیلاك بوونی هەتاهەتایی بەرێت.

١٢- تاوان...ناشیرینی خۆی لەدڵدا ناهێڵێت:

واتە لەدڵدا هەست بەناشیرینی تاوان ناکات و وەك نەریتێکی لێ دێت. وەلەکاتی ئەنجامدانی تاواندا بینینی خەڵك وقسەیانی بەخەیاڵدا نایەت وشەرم ناکات. بگرە زۆرجار شانازی پێوە دەکات و وەلەلای کەسانی تریش باسی دەکات کەچی کردووە. ئەم جۆرە دەرگای تەوبەکاریان لەسەر داخراوە ، هەروەکو پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (كل أمتي معافى الا المجاهرون وإن من الاجهار: ان يستر الله العبد ثم يصبح يفضح نفسه ويقول:: يا فلان عملت يوم كذا وكذا كذا وكذا، فهتك نفسه، وقد بات يستره ربه.) [1] واتە: هەموو ئومەتی من خوای گەورە لێی خۆش دەبێت، تەنها ئەوکەسانە نەبێت کە ئاشکراکەری خودی خۆیانن وباسی تاوانەکانیان دەکەن ، کاتێك خوای گەورە بەندە تاوانکارەکەی پەردە پۆش دەکات ، کەچی بەیانی هەڵدەسێت خودی

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، (بخاری: ٦٠٦٩) و(مسلم: ٢٩٩٠)گێڕایانەتەوە.

خۆی ئابڕوی خۆی دەبات و دەڵێت: فلاّن کەس من لەفلاّن ڕۆژدا ئەوە وئەوەو ئـەوەم کرد، حەیاوئابڕووی خۆی دەبات، لەکاتێکدا خوای گەورە دەیپۆشێت.

١٣- هەر تاوانێك لەتاوانەكان پاشماوەی نەتەوەكانی پێشووترن كە خوای گـەورە بەهیلاكی بردوون:

نێربـازی پاشمـاوەی بەدڕەوشـتی قـەومی "لـوط"ە. وەپـارە وەرگـرتن بـەزیادەوە ودانـەوەی بەكەمـەوە لـە پاشمـاوەی قەومی"شـوعیب"ە. هـەروەها تێكـدانی زەوی ولووتبەرزی لە پاشماوەی قەومی"فیرعەونی یەكان"ە. وە خۆبەزل زانین لەپاشماوەی گەلی"هود"ە...هتد.

سەرجەم جۆرەكانی تاوان هەریەكەیان پاشماوەی بەدكاری یەكێكە لەگـەلانی پێشـوو كەهەموویان دوژمنی خوای گەورە بوون.

(عبدالله بن احمد) لە كتێبی "الزهد"دا لەباوكییەوە دەگێڕێتەوە كە "مالك بن دینار" وتوویەتی: (خوای گەورە وەحی بۆیەكێك لەپێغەمبەرانی بنی ئیسرائیل واتـە جولەكـە دەنێرێت كەبە گەلەكەت بڵێ: كەنەچـنە شـوێنی دوژمنـەكانم ، وەخـواردن وپۆشـاك و ولاّغی دوژمنەكانم بەكارنەهێنن، چونكە دواتر وەك ئەوان دەبنە دوژمنم.)

وە لــە (مســند) دا هــاتووە لــە فــەرموودەی "عبــدالله بــن عمر"دەگێڕێتــەوە كــە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: **(بعثت بالسیف بـین یـدي الساعة.حتی یعبـدالله وحـده لاشریك له. وجعل رزقي تحت ظل رمحي، وجعـل الذلـة والصغار علـی مـن خـالف أمري، ومن تشبه بقوم فهو مـنهم.)**[1] واتـە: نێـردراوم بـە شمشـێرەوە وەبەهاتنیشـم قیامەت نزیك بووەتەوە ،هەتا خودا بەتاك وتـەنهایی بپەرسـترێت. وەڕۆزی مـن لـەژێر سێبەری ڕمەكەمدایە، وسەر شۆڕی وریسوایی بۆهەر كەسێكە سەرپێچی فەرمانـەكانم بكات ، وەهەركەسێكیش هاوشێوەی هەرگەلێك بكات ئەوا لەئەوانە.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد: ٢/ ٥٠، ٩٢)گێڕاویەتیەوە(البانی)بە (صحیح)ی داناوە.

١٤- تاوانكاری هۆكاری ڕیسوا بوونە:

(حسن البصری) دەڵێت:ئەگەر خوای گەورە كەسێك ڕیسوا بكات كەس نی یە بەچاوی ڕێزەوە تەماشای بكات. هەرچەندە لەبەر هۆكاری ترسان لێی یان ترسان لەشەڕی وادەرئەخەن، بەڵام لەدڵەوە زۆر بێ ڕێزو ڕیسوایە، هەربۆیە دەفەرمێت: (وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ....الحج:١٨).

١٥- بە بچوك زانینی تاوان:

ئەو مرۆڤانەی كە بە بەردەوامی تاوان ئەنجام دەدەن، تاوانیان لەبەر چاودا زۆر بچوكە. كەئەمەش نیشانەیەكە لەنیشانەكانی تیاچوون، چونكە تاوان هەرچەندە بچوك دەركەوێت لەلای مرۆڤ، بەڵام لەلای خوای گەورە گەورەیە.[1]

وە لە (صحیح بخاری) دا هاتووە كە (ابن مسعود) ﷺ فەرموویەتی: (باوەڕدار تاوان لەسەر شێوەی چیایەك دەبینێت كە زۆر دەترسێت بڕوخێت بەسەریدا، بەڵام تاوانكار تاوان ئەوەندە بەبچوك دەبینێت كەوادەزانێت مێشێكە بەسەر لووتیەوە "كەپوو" نیشتووەتەوە، هەر كەپێی بڵێیت ئەهـ... بفڕێت.)[2].

١٦- تاوانكاری مرۆڤ كاریگەری خراپی لەسەر گیانلەبەرانیش هەیە:

بەهۆی تاوانی مرۆڤی تاوانكارەوە زۆرێك لەگیانلەبەرانیش توشی بەلا دەبێت.

(ابو هریرة) ﷺ دەڵێت: (باڵندەی"حباری" لە هێلانەكەی خۆیدا لەتاو ستەمی ستەمكاران گیان لەدەست دەدات) . وە (مجاهد) دەڵێت:"گیانلەبەران نەفرەت لە ئادەمیزادی تاوانبار دەكەن كە وشكە ساڵی دێت وباران ناباڕێت، دەڵێن ئەمە بەهۆی شومی وتاوانكاری ئادەمیزادەوەیە".

وە (عكرمة) ﷺ دەڵێت: گیانلەبەرانی زەوی ، تەنانەت قالۆنچە و دووپشكیش دەڵێن: بەهۆی تاوانكاری ئادەمیزادەوە بارانمان لێ گیراوە.

---

[1] -پێشتر ووتەی(فضیل بن عیاض)مان هێناوەتەوە لەسەر ئەم بابەتە.

[2] - ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، (بخاری: ٦٣٠٨) وە(ترمذي: ٢٤٩٧)گێڕایانەتەوە.

ئایا ئەوەندە بەس نی یە کە تاوانکار هۆشی بێتەوە کە شومی تاوانەکانی کەسانی تری پێوە تێ دەگلێت.

١٧- تاوانکاری دەبێتە مایەی سەرشۆڕی:

هەموو سەربەرزیەك وشكۆمەندیەك لە گوێڕایەڵیدایە بۆ خودا. ئەوەتا

خوای گەورە دەفەرموێت: (مَن كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا... فاطر:١٠) واتە: هەرکەسێك سەربەرزی بوێت باداوای سەربەرزی بکات لەخودا، کەئەویش تەواو لە گوێڕایەڵی دایە.

هەر بۆیە نزاوپاڕانەوەی هەندێك لە"سلف" بریتی بووە لە: (اللهم أعزني بطاعتك ولاتذلني بمعصيتك) واتە: خودایە سەربەرزم کە بەگوێڕایەڵیم بۆت ، وەسەرشۆڕم نەکەیت بەیاخی بوونم لێت.

وە (حسن البصری) دەڵێت:ئەگەر چی دەنگی پێی ئەسپەکانیان تەقەی بێت، خۆیان بەسەربەز بدەن لەقەڵەم، بەڵام سەرشۆڕی تاوان لە دڵیان جیانابێتەوە وخودا سەرپێچی کاران هەر سەرشۆڕدەکات.

وە (عبدالله بن مبارك) دەڵێت:

رأيت الذنوب تميت القلوب وقد يورث الذل إدمانها

وترك الذنوب حياة القلوب وخير لنفسك عصيانا

وهل افسد الدين الا الملوك وأحبار سوءٍ ورهبانها

واتە:

بینم کە تاوان دڵ دەمرێنێت ئاڵودەبوونی سەرشۆڕی دێنێت

دوورکەوتنەوە لەتاوان ژیانی دڵە باشترە بۆ تۆ وازی لێ بێنیت

کێ ئایین دەشێوێنێت جگە لە پادشاوپیاوانی ئایین یاخوا نەیبینێت.

١٨- تاوان ژيری دەشێوێنێت:

ژيری وعەقڵ نيعمەتی گەورەی خودان، وەڕووناکی و واتا دەبەخشێت بە ژيانی مرۆڤ ، تاوانکاری لەناوبەری ئەو ڕووناکی وهۆشياريەيە.

هەندێك لە (سلف) دەڵێن: کەسانێك تاوانکاری وياخی دەبن لەخودا ، کەژيری وعەقڵيان نەماوە لەو ساتەدا. چونکە عەقڵيەتی مرۆڤ هيچ کاتێك ئامادە نی يە ماف کەسانی تر پێشێل بکات و بەرژەوەندی خۆی وچواردەوری خۆی بکاتە مەترسی يەوە. وە دوارۆژی خۆی پێشێل بکات وخولقێنەری هەموو جيهان لەخۆی برەنجێنێت بۆ تەنها خۆشی چەند ساتێکی کەم.

لەهەمان کاتدا زۆر دوورە لە عەقلانيەتی مرۆڤی ژيرەوە کە ياساکانی دەسەلاتی بەهێزی لەبن نەهاتووی خوای گەورە پێشێل بکات. کە هەموو کاتێك دەبينێت فريشتەکان کارەکانی تۆ تۆماردەکەن. وەقورئانی پيرۆز دەست نيشانی جۆری سزاکانی کردووە ، وەمردن لەپێشدايە، وەدڵنياش بێت دۆزەخ سزای تاوانبارانە. بێ گومان کەسێك لەم ساتە وەختانەدا گەر ژيری لەدەست نەدابێت کاری تاوانکاری ئەنجام نادات.

١٩- ڕۆچوون لەتاوانکاريدا مايەی تياچوونی دڵە لە بێ ئاگايی:

خوای گەورە دەفەرمێت: (كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ.. المطففين:١٤) .

هەندێك لە (سلف) پێيان وايە کە ئەمە "تاوان لەسەر تاوانە" کە دڵيان دادەگرێت.

وە (حسن البصری) دەڵێت: (رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم) واتە: تاوان لەسەرتاوان لە دڵياندا کەڵەکە دەبێت تا سەرئەنجام دڵ توشی نابينای وبێ ئاگايی دەکەن.

وەکەسانی تريش دەڵێن: (هەرکاتێك تاوان و گوناهەکانيان زيادی کرد ئەوا دڵيان دەتەنێت لە تاوانکاريدا) .

وە پوختەی ئەم بابەتە: دڵی مرۆڤ بەڕۆچوون لەتاوانکاریدا ژەنگ دەگرێت. جا ئەگەر ئەم ژەنگە زیادی کرد ئەوا دڵی قورس دەبێت (ران) دواتر گەر بەردەوام بوو ئەوا دەبێتە مایەی ژەنگاوی وقفلّدان ومۆرکردنی ، دواتر دڵ پەردەپۆش دەبێت و بینایی "بصیر" و هیدایەت لەدەست دەدات. وەدوژمن بەئارەزووی خۆی یاری پێ دەکات و وەئەو دڵە ڕەق دەبێت ودەمرێت، هیچ شتێك کاری تێ ناکات.

٢٠- مرۆڤی تاوانکار توشی نەفرەتی پێغەمبەرﷺ دەبێت:

پێغەمبەری خودا ﷺ هەمیشە نەفرەتی لە یاخی بووان وتاوانکاران کردووە. جا چ تاوانکارێك زیانی بۆ خۆی هەبێت یاخود بۆ خۆی و بەرژەوەندی کەسانی تر ، یاخود مەترسی هەبێت بۆ بەرژەوەندیە بالاّکان.

ئەوەتا خوای گەورە نەفرەت لەو کەسانە دەکات کە: خاڵ دەکوتن و خاڵیان بۆ دەکوترێت. وەئەوانەی کە پرچی زیادە دەبەستن بۆ کەسانی تر وەئەوانەشی کە داوای پرچی زیادە دەکەن وەئەوانەی کە برۆ هەڵ ئەگرن وئەوانەی برۆیان بۆ هەڵ دەگیرێت.وەئەوانەی ددانیان بچوك دەکەنەوە تا گەنج دەربکەون سووریبا دەخۆن ودەدەن وحەلاّلی دەکەن ودەینوسن وشایەتی دەدەن ودزی دەکەن.

- مەی خۆرەوەو دروستکەر وهەڵگرو فرۆشیارەکەی.
- ئەوەی کە ئازارو نەفرەت لەدایك وباوکی دەکات.
- لەوپیاوانەی کەلاسایی ئافرەتان دەکەنەوە وبەپێەوانەوە.
- لەو کەسانەی کە قوربانی بۆ غەیرە خودا دەدەن.
- لە بیدعەکاران وداهێنەرانی بیدعە.
- وەلەبەدکارانی نێربازو خوی گەلی لوط.
- وەلەو مرۆڤانەی کە کاری سێکسی لەئاژەلاّن دەکەن.
- وەلە کەسانێك موسوڵمانان ئازارو عەزیەت دەدەن.
- وەلە کەسانێك لەسەر گۆڕستان مۆم هەڵدەکەن ومزگەوت دروست دەکەن.

- وەلە کەسانەی کەژیانی هاوسەریتی خەڵك دەشێوێنن.
- وەلەو کەسانەی لەدواوە دەچنە لای خێزانەکانیان لە کاری سێکسیدا.
- وەلەو ئافرەتانەی کە شەوجێی ناکەن بۆکاری سێکسی لەگەڵ هاوسەرەکانیاندا وەبەپێچەوانەوە.
- وەلەو کەسانەی کە ڕووی چەك دەکەنە براکانیان وتەنانەت فریشتەکانیش نەفرەتی لیٚ دەکەن.
- وە کەسانێك کە جوێن وشتی ناڕەوا بە هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ بڵێت، وەزۆری تریش.

وە خوای گەورە نەفرەتی لەو کەسانە کردووە کە:_

- ژیانی سەر ڕووی زەوی تێك دەدات ودەی شێوێنێت.
- کە پەیوەندی خزمایەتی ودۆستایەتی دەپچڕێنێت.
- کە دژایەتی و ئازاری پێغەمبەرﷺ بدات.
- کە ڕێنماییەکانی خودا بشارێتەوە.
- کە ئافرەتانی پاك ناوزەردو تاوانباریان دەکەن بە بوهتان.
- کە بانگەوازکەربێت بۆ ڕێگەی بیٚ باوەڕی.

وەپێغەمبەری خوداﷺ نەفرەتی لەواستە چی یەکان کردووە کە بە (راشی ومرتشی) ناوی بردوون.

وەزۆر شتی تریش. جائەگەر کەسێکی هۆشیارو دانا هەست بەمەترسی نەفرەتنانەی خوداو پێغەمبەر بکات، ئەوا ڕاستەخۆ پاشەگەز دەبێتەوەو دەگەڕێتەوە بۆ لای خوا.

٢١- تاوانکار دەبێتە مایەی بیٚ بەش بوون لەنزاو پاڕانەوەکانی پێغەمبەر وفریشتەکان:

خوای گەورە فەرمانی بەپێغەمبەران وفریشتەکان کردووە کە داوای لیٚ خۆش بوون بکەن بۆ باوەڕداران، وەك دەفەرمێت: (الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ

رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ * رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدتَّهُم وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ* وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَن تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ.... غافر: ٧-٩) **واتە:ئەو فریشتانەی کە هەڵگری عەرشی مەزنی خودان وەهەروەها ئەو فریشتانەشی کەبەدەوریدا دەسوڕێنەوە. وەباوەڕیان بەخوای گەورە هەیە و هەمیشە یادی دەکەنەوە پاك وبێ گەردی بۆ خودای مەزن دەردەبڕن وداوای لێ خۆش بوون بۆ بڕواداران دەکەن. وەدەپاڕێنەوەو دەڵێن: ئەی ئەو پەروەردگارەی هەموو شتێکت تەنیوە بەڕەحمەت وزانست. لەو کەسانە خۆش بە کەتەوبەیان کردووە و گەڕاونەتەوەو شوێنی ڕێبازی خودا کەوتن ، وەلە ئازاری دۆزەخ بیان پارێزە...ئەی پەروەردگار بەهەشتی بەرینیان پێ بخەشە هەروەکو خۆت بەڵێنت پێ دابوون. هاوڕێ لەگەڵ ئەوکەسانەی کەچاك وخواناسن ، لەباوك ودایك وهاوسەرەکانیان ونەوەکانیان، بەڕاستی هەر تۆ خوایەکی بالآدەست ودانایت.**

ئەم نزاوپاڕانەوەی فریشتە نزیکەکانی خودای گەورە بۆ ئەو کەسانەی کە تەوبە دەکەن و شوێنی"قورئان وسونەت"دەکەون. کە جگە لەم ڕێگە ڕاستە هیچ ڕێگایەکی تر نی یە بۆ ڕزگاربوون، جاهەرکەسێك لەم ڕیگایە لابدات و یاخی ببێت بێ بەش دەبێت لەم نزاوپاڕانەوەیە.

٢٢- سزای تاوانکاران لەگۆڕدا :

وەلە سزای تاوانکاران لە گۆڕدا لە (صحیح بخای) دا هاتووە لە فەرموودەی "سُمرە بن جندب"ﷺ کە پێغەمبەرﷺ زۆرجار دەیووت بە هاوەڵەکانی: (هل رأي أحدمنكم البارحة رؤيا؟ فيقيص عليه ماشاء الله أن يقص. وإنه قال لنا ذات غداة: إنه اتاني الليلة آتيان وإنها وإنبعثا لي، وإنهما قال لي: إنطلق ، وإني انطلقت معهما

وإنا اتينا على رجل مضطجع ، واذا آخر قائم عليه بصخرة وإذا هو يهوي بالصخرة لرأسه، فيثلغ رأسه فيتدهده الحجر ها هنا، فيتبع الحجر ، فيأخذه فلا يرجع إليه حتى يصح رأسه كما كان، ثم يعود عليه، فيفعل به مثل ما فعل فيه المرة الأولى. قال: قلت لها: سبحان الله ! ماهذا؟ قالا لي: إنطلق..إنطلق، فإنطلقنا ، فأتينا على رجل مستلق لقفاه وإذا أخر قائم عليه بكلوب من الحديد، وإذا هو يأتي احد شقي وجهه ويشر شر شدقه الى قفاه، ومنخره الى قفاه، وعينه الى قفاه، ثم يتحول الى الجانب الأخر ، فيفعل له مثل ما فعل بالجانب الأول فما يفرغ من ذلك الجانب حتى يصح ذلك الجانب كما كان. ثم يعود علية فيفعل مثل ما فعل في المرةالأولى. قال: قلت: سبحان الله! ما هذان؟ قالا لي: إنطلق.. إنطلق، فإنطلقنا ، فأتينا على مثل التنور. فإذا فيه لغط وأصوات، قال: فإطلعنا فيه، فإذا فيه رجالٌ ونساءٌ عراةٌ، وإذا هم يأتيهم لهب من أسفل منها ، فإذا أتاهم ذلك الهبُ ضوضووا. فقال: قلت لهم: ما هؤلاء؟ قالالي: إنطلق.. إنطلق، فانطلقنا ، فأتينا على نهر أحمر مثل الدم. فإذا في النهر رجل سابحٌ يسبَحُ، وإذا على شط النهر رجلٌ قد جمع عنده حجارة كثيرة، وإذا ذلك السابح يسبح ماشاءالله أن يسبح، ثم يأتي ذلك الذي قد جمع عنده الحجارة فيفغر له فاه، فيلقمه حجراً، فينطلق فيسبح. ثم يرجع عليه كلما رجع إليه ، فغر له فاهُ فيلقمه حجراً، قلت لهما: ماهذان؟ قالا لي: إنطلق.. إنطلق، فانطلقنا ، فأتينا على رجل كريه المرآة أو كاكره ما أنت راء رجل مرأى، وإذا هو عندهُ نار يحشها. ويسعى حولها ، قال قلت لهما: ما هذا؟ قال: قالالي: إنطلق.. إنطلق، فانطلقنا حتى أتينا على روضة معتمة. فيها من كل نور الربيع وإذا بين ظهراني الروضة رجل طويلٌ ، لا اكاد أرى رأسه طولاً في السماء ، واذا حول الرجل من أكثر ولدان رأيتم قط. قال: قلت: ما هذا؟ ما هؤلاء؟ قال: قالا لي: إنطلق..إنطلق، فانطلقنا ، فأتينا الى دوحة عظيمة، لم أردوحة قط أعظم منها ولا أحسن، قال: قالا لي: إرق فيها ، فارتقينا فيها الى مدينة مبنية بلبن ذهب ولبن فيضة. قال:فأتينا

باب المدينة فاستفتحنا، ففتح لنا فدخلناها، فتلقانا رجال شطر من خلقهم كأحسن ما انت راء وشطر كأقبح ما أنت راء، قال: فالالهم: أذهبوا فقعوا في ذلك النهر ، واذا نهر معترض يجري كأن ماءۂ المحض في البياض، فذهبوا فوقعوا فيه، ثم رجعوا إلينا ، قد ذهب ذلك السوء عنهم، قال: فالالي: هذه جنة عدن، وهاذاك منزلك، قال: فسما بصري صعداً، فإذا قصر مثل الربابة البيضاء، قال:فالا لي: هذا منزلك ، قلت لها: بارك الله فيكما فذراني فأدخله ، فالا: أما الآن فلا ، وأنت داخله، قلت لها: فأني رأيت منذ الليلة عجباً، فما هذا الذي رأيت؟ قال:فالالي: أما إنا سنخبرك:

أما الرجل الأول الذي أتيت عليه يثلغ رأسه بالحجر، فإنه الرجل يأخذ القرآن، فيرفضه، وينام عن الصلاة المكتوبة.

وأما الرجل الذي أتيت عليه يشرشر شدقه الى قفاه، ومنخره الى قفاه، وعينه الى قفاه، فإنه الرجل يغدو من بيته فيكذب الكذبة تبلغ آلافاق.

وأما الرجال والنساء العراة الذين هم في مثل بناء التنور، فإنهم الزناة والزواني.

و أما الرجل الذي أتيت عليه يسبح في النهر، ويلقم الحجارة، فإنه آكل الربا.

واما الرجل الكرية المرآة الذي عند النار يحشها ويسعى حولها فإنه مالك حازن جهنم.

وأما الرجل الطويل الذي في الروضة، فإنه ابراهيم"عليه السلام".

وأما الولدان الذين حوله ، فكل مولود مات على الفطرة. وفي رواية البرقاني: ولد على الفطرة. فقال بعض المسلمين: يا رسول الله وأولاد المشركين؟ فقال رسول الله: وأولاد المشركين.

وأما القوم الذين كنوا شطر منهم حسن وشطر منهم قبيح، فإنهم قوم خلطوا عملاً صالحاً وآخر سيئاً تجاوز الله عنهم.) [1]

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(بخاری: ٧٠٤٧)گێڕاویەتیەوە.

واتـه: (پێغەمبـەرﷺ زۆر بـەهاوەڵانی دەفـەرموو: کـێ ئـەم شـەوی ڕابـردوو خـەوی بینیـوە، تاچـەندی پـێ خۆشـە باسـی بکـەن و وەپێـی خـۆش بـووە خـەوەکانی بـۆ بگێڕنەوە.وەئەویش گوێ بیستی دەبوو. لە نیوەڕوانێك پێغەمبەرﷺ پێی فـەرموویـن: ئەم شەو لەخەومدا ، دوو فریشتە هاتن بۆ لام و ووتیـان بـابڕۆین ، منـیش لەگەڵیانـدا ڕۆیشتم تا گەیشتینە لای پیاوێك ،ڕاکشابوو کەسێکی تر گابەردێکی گەورەی پـێ بـوو بـەرزی دەکـردەوەو دەیکێشـا بەسـەر پیاوەکـەدا، سـەری وردوخـاش دەکـرد، هـەتا بەردەکەی هەڵدەگرتەوە دیسانەوە سەری وەك جارانی لێ دەهاتەوە بەهەمان شـێوە بەرزی دەکردەوەو دەی کێشا بەسەریدا ، بەم شـێوەیە بـەردەوام بـوو. منـیش ووتم: پاك وبێ گەردی بۆ خودای گەورە ، ئەمە کێ یەو بوای لـێ دەکـەن؟ فریشـتەکانیش ووتیان: خێراکە بڕۆ...بڕۆ، منیش لەگەڵیاندا کەوتمە ڕێ.

تاگەیشتینە لای پیاوێك لەسەر پشت ڕاکشابوو، وەکەسێکی تـر بـەقولابێکی ئاسـنی لەسەر سنگی ڕاوەستابوو ، بەقولابەکەی دەیکێشا بەڕوومەتی ڕاستی دا تا پشـتەملی هەڵی دەتلیشان "هەڵی دەدڕی"و شەقی دەکرد،پاشان دەیدا لە لووتی وتا پشتە ملی هەڵی دەدڕی ، دواتر دەدا لەچاوی هەڵی دەکۆڵی تـا پشـتەملی ،دواتـر دەچـووە لای ڕوومەتی چەپی بەهەمان شـێوە شـەق وپـەتی دەکـرد ، کاتێـك کـەلای چـەپی تـەواو دەکرد لەوکاتەدا یەکسەر ڕوومەتی ڕاسـتی وەك خـۆی لـێ دەهاتـەوە ، بـەم شـێوەیە بەردەوام خەریکی شەق وپەت کردنی بوو ، منیش ووتم: پـاك وبـێ گـەردی بۆخـودا ، ئەمە کی یە؟ چی کردووە؟ فریشتەکان ووتیان: خێراکە..بڕۆ...بڕۆ.

منیش لەگەڵیاندا کەوتمە ڕێ تا گەیشتینە لای کورەیەکی زۆر گەورە کە دەنگە دەنگ ونالەو هاواری لێ دەهات ، کاتێك لێی نزیك بووینەوە وتەماشامان کرد لەناو کورەکەدا پڕی بوو لەژن وپیاوی ڕووت وقووت کەلە ژێری کورەکەوە ئاگرو گڕوتینیان بۆدەهـات ودەبـرژان وهـاوارو فیزاحیـان دەکـرد، منـیش پرسـیم: ئەمانـە کـێن؟ فریشـتەکانیش ووتیان: خێراکە..بڕۆ...بڕۆ. منیش لەگەڵیاندا کەوتمە ڕێ.

تاگەیشتینە ڕووبارێکی سووری خوێناوی، کەپیاوێك لەناویدا مەلەی دەکرد، لەکەناری ڕووبارەکەدا کەسێکی لێ بوو بەردێکی زۆری کۆکردبووەوە ، کەدواتر ئەو پیاوەی کەمەلەی دەکرد دەهاتە کەناری ڕووبارەکە ودەمی دەکردەوە ، ئەویش پڕ دەمی دەکرد لەبەرد، وەئەویش دەیهاڕی ودەیخواردو دەچووەوە بۆ مەلەکردن تا خودا ویستی لەسەر بووایە دیسانەوە دەهاتەوە کەنار ڕووبارەکە وپڕدەمی دەکرا لەبەرد وەك شێوەی جاران و ئەم دیمەنە دووبارە دەبووەوە. پرسیم ئەمانە کێن؟ فریشتەکانیش ووتیان: خێراکە.. بڕۆ...بڕۆ.

دواتر گەیشتینە لای پیاوێکی ڕووخسار ناشیرین ودیمەن ترسناك وەك بڵێی ناشیرینترین کەس کە بینرابێت، کەلە تەنیشتی ئاگرێکدا بوویەدەوریدا دەهات وهەڵی دەگیرساند. منیش پێم ووت: ئەمە چی یەو کێ یە؟ فریشتەکانیش پێیان ووتم: خێراکە..بڕۆ...بڕۆ.

منیش لەگەڵیاندا ڕۆیشتم تاگەیشتینە باخچەیەکی خۆشی پڕ لەدارو درەخت لە هەموو جۆرە گوڵێکی تێدابوو، وەلەناویاندا پیاوێکی بەژن درێژی تێدابوو بە ئەندازەیەك ئەوەندە بڵند بوو سەری بەجوانی دیارنەبوو. وەلە چواردەوریدا ژمارەیەکی زۆر مێردمنداڵی لێ بوو. ووتم ئەمە چی یە وئەمانە کێن؟ فریشتەکان ووتیان: خێراکە..بڕۆ...بڕۆ. منیش لەگەڵیاندا ڕۆیشتم.

تا گەیشتینە لای دارێکی مەزن کەتاوەکو ئێستا داری وا مەزنم نەبینیوە لەگەورەیی وچاکیدا. فیشتەکان ووتیان: سەرکەوە بەسەریدا. ئێمەیش سەرکەوتین تا گەیشتینە شارێك کە دروست کرابوو لە خشتی زێڕو زیو، کەگەیشتینە دەرگای شارەکە ،داوامان کرد دەرگاکەمان لێ کرایەوەو چووینە ژوورەوەو پێشوازیمان لێکرا لەلایەن هەندێك کەسەوە ،ڕوخساریان نیوەی هێندە قەشەنگ وجوان بوو لە جوانیدا کەسی وات نەبینی بوو وەنیوەکەی تری هێندە ناشیرین بوو لە ناشیریندا کەسی وا ناشیرینت نەبینی بوو. فریشتەکان پێیان ووتن: بڕۆن خۆتان فڕێ بدەنە نێو ئەو ڕووبارەوە ،

ئاوی ڕووبارەکە لەپاکی وپوختیدا وەك ماست سپی بوو ،ئەوانیش خۆیان فڕێ دایە ناوی. پاشتر کەهاتنە دەرەوە لەئاوەکە هەموو دیمەنە ناشیرینەکەیان نەمابوو. فریشتەکان ووتیان: ئەمە بەهەشتی (عدن) ە وەئەو جێگایە شوێنی تۆیە ، ئامآژەیان بۆ جێگایەك کرد ، کەچاوم هەڵبڕی تەماشم کرد کۆشکێکی مەزن کەلە پەڵە هەوری سپی دەچوو. فریشتەکان ووتیان: ئەمە جێگای تۆیە، منیش ووتم: خودا ڕێزدارتان بکات ،مۆڵەتم بدەن بچمە ژوورەوە. فریشتەکان ووتیان:ئێستا نا، لەداهاتوودا.بەڕاستی من لەوشەوەدا ،شتی سەیرەو سەمەرەم بینی ، ئایا ئەمانە چی بوون؟ فریشتەکان ووتیان: ئێمە پێت دەڵێین ئەمانە چی بوون؟

ئەو پیاوەی کە بەبەردەکە سەری پان دەکرایەوە، ئەوە کەسێکە کە گوێ بیستی قورئان دەبوو ، پشت گوێی دەخست وڕەدی دەدایەوە ، وەنوێژی بەزایە دەداو دەنووست و نوێژی نەدەکرد.

وەئەو پیاوەی کەدەم وڕوخساریان هەڵدەدڕی. ئەوە کەسێکە کەلەماڵ دەردەچوو درۆی دەکرد بەئەندازەیەك درۆکەی دەگەیشتە ئاسۆ لەناڕەوایدا.

وەپیاو وئافرەتە ڕووت وقووتەکان کەلەناو تەنوورەکەدا بوون، ئەوانە زیناکارو داوێن پیس بوون.

وەئەو پیاوەی کەلەناو ڕووبارە خوێنەکە مەلەی دەکرد وبەردی دەخوارد، ئەوە کەسێکە سوو"ڕیبا" خۆرە.

وەپیاوە ڕوخسار ناشیرینەکە لای ئاگرەکە، ئەوە (مالك) و بەرپرسی دۆزەخە.

وەپیاوە بەژن درێژەکە لە نێو باخچەکەدا، ئەوە حەزرەتی (ایبراهیم) ەو مێردمنداڵەکانیش ئەو منداڵانەن کەلەسەر سروشت وفیترەت مردوون، هەندێك لەموسڵمانان ووتیان: ئەی پێغەمبەری خوداﷺ منداڵی بێ باوەڕەکانیش دەگرێتەوە؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: بەڵێ ئەوانیش دەگرێتەوە.

وە ئەو پیرەی کەبەشێك لە ڕوخساریان جوان وبەشەکەی تریان ناشیرین بوو، ئەوا ئەو کەسانەن کە کاری خراپەو چاکەیان ئەنجام داوەو وەخوای گەورە لەتاوانەکانیان خۆش بوو.)

٢٣- تاوانکاری جۆرەها خراپەو گەندەڵی لەسەر زەویدا بەرپا دەکات:

جۆرەها فەساد لە بونەوەر بەرپادەکات لە ئاووهەواو کێڵگەومالّ... ئەوەتا خوای گەورە باسی دەکات دەفەرمێت: (ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ... الروم:٤١) واتە:تاوان وخراپەکاری دەرکەوتووە و هەموو سەرزەوی ودەریاکانیشی گرتووەتەوە. بەهۆی ئەو تاوان وگوناهانەوە کە خەڵکی دەستیان داوەتێ، سەرئەنجام دەبێت تاڵاوی هەندێك لە کردەوەکانیان بچێژن"کە بەرپابوونی جەنگ وکارەساتە سروشتی یەکانە" بۆ ئەوەی بگەڕێنەوە بۆ یەك خواناسی.

(مجاهد) دەڵێت: بەهۆی ستەمی ستەمکارانەوە کە فەساد بەرپا دەکات. خوای گەورە باران بارین دەگرێتەوە ووشکە ساڵی باڵ دەکێشێت بەسەر گوندو شار وکوچە دا. "پاش ئەوەی ئەو ئایەتەی سەرەوەی خوێندەوە" ووتی: مەبەست لەووشەی (البحر/ دەریا) مەبەستی ئەو ئاوانەیە کەلەگوندەکاندا هەیە لەڕووبارەکان.

وە (عکرمە) دەڵێت: ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ.. من ناڵێم مەبەستی ئەم دەریایانەیە، بەڵکو مەبەستی ئەو ڕووبارانەیە کەلە تەنیشت گوندەکانەوە تێ دەپەڕێت.

وە (قتادە) دەڵێت: خوای گەورە ئاوی شیرینی بە بحر ناو بردووە کە دەفەرموێت: (وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ... فاطر: ١٢) واتە: هەردووجۆری دەریاکە وەك یەك نین، یەکێکیان ئاوی سازگارو خۆشە ئەوی تریان سوێروتاڵە.

وە لە دونیادا دەریایەکی شیرین نی یە ئاوەکەی ڕاوەستابێت، بەڵکو مەبەستی ئەو ڕووبارانەیە کە تیٚ دەپەڕن. وەدەریایی ئاوی سوێر ئەوانەن کە ئاویان ڕاوەستاوە. جا ئەو گوند ولادێیانەی کەلەسەر ئاوی ڕۆیشتوو دان بەم جۆرە ئاوە باس کردووە.

وە (ابن زيد) دەڵێت: ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ... مەبەستی لەتاوانە.

منیش ووتم: ئەگەر مەبەستی ئەو تاوانانە بێت کە بەهۆکاری ئەو فەسادانەوە سەرهەڵدەدەن، یاخود مەبەستی ئە فەسادانەوە بێت کەبەهۆی تاوانەوە سەرهەڵدەدەن! جا بەپێی ئەو بەشەی ئایەتەکە کە دەفەرمێت: لِيُذِيقَهُم بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا...ئەم پیتی"لام"ە پێی دەوترێت (لامی العاقبە وتعلیل) واتە بەو هۆکارەی پێشووەوە بووە.

وەپێم وایە: مەبەستی یەکەمی بە (الفساد) ئەوەیە تۆڵە سەندنەوەی خودایە لەکەمی بارانوشەڕوئاشوب ، لەبەرئەنجامی ئەوتاوانانەی کە مرۆڤ ئەنجامی دەدات.

هەروەکو هەندێك لە "سلف" دەڵێن: هەرچەندە ئێوە تاوان بکەن خوای گەورە سزاتان دەدات و تۆڵەتان لیٚ دەسێنێتەوە.

وە ئەوەی ڕوونە"والله اعلم"مەبەست لەو فەسادە تاوان وپاشماوەکانێتی ، وەبەبەڵگەی ئەم ئایەتە کەدەفەرمێت: (لِيُذِيقَهُم بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا....الروم:٤١)[1] ئەمە

---

[1] – لەم ئایەتەدا ئاماژە بۆ تێك چوون وپیس بوونی ژینگە دەکات، کەژینگە پێك دێت لە سیٚ بنەمای سەرەکی ژیان(خاك وئاو وهەوا) کەلەم ئایەتە پیرۆزەدا ئاماژەیان بۆدەکات کە بەهۆی خراپەوکردەوەکانی مرۆڤ زەوی دوچاری پیس بوون وگۆڕانی ئاووهەوای زەوی وبەرزبوونەوەی پلەی گەرماو مەترسی بەرزبوونەوەی ئاستی ئاوی زەریاکان بەهۆی توانەوەی بەستەڵەکە بەفرینەکانی جەمسەرەکانی زەوی،کەئەمەش دەبێتە هۆی نقوم بوونی بەشێکی زۆر لەوشکانی کەنار ئاوەکان وەهەندیٚ دەوڵەتەت بەتەواوی ژێرئاو دەکەون وەك هۆڵندە و بەشێکی زۆری دانیمارك. وەلەئەنجامی بەرزبوونەوەی ڕێژەی گازی دووەم ئۆکسیدی کاربۆن و گازی یەکەم نۆکسیدی کاربۆن کاریگەری خراپی کردووەتە سەر بەرگی چینی ئۆزۆن ئەتمۆسفیر"بەرگەگاز" کەلەهەندیٚ شوێن بووەتە هۆی کون بوونی. کە ئەمەش دەبێتە هۆی گەیشتنی تیشکە زیان بەخشەکان بەتایبەتی تیشکی سەروو وەنەوشەیی، کە مرۆڤ دوچاری نەخۆشی جۆراوجۆر دەکات بەتایبەتی نەخۆشیە کانی پێست. "وەرگێڕ"

حاڵی ئێمەیە کەبەشتێکی کەم لەسزای تاوانەکانمان و کردەوەکانمان دەچێژین. جا ئەگەر بێتو سزای هەموو کردەوەکانمان وەربگرین ، ئەوا سەر زەوی مێروولەیشی تێدا نەدەما ئەوەندە کاول دەبوو.

٢٤- تاوان دەبێتە مایەی ڕوودانی کارەساتەکانی بومەلەرزە و ڕۆچوونی زەوی:

تاوان دەبێتە مایەی دروست بوونی چەندین کارەساتی بومەلەرزەو ڕۆچوونی زەوی ونەمانی پیت وبەرەکەتی زەوی کە وەکو تۆڵەیەکی خوای گەورە ڕوودەدەن.

وە کاتێك پێغەمبەرﷺ لەگەڵ چەند هاوەڵێکیدا بەلای شوێنەوارو پاشماوەی گەلی (ثمود) تێپەڕین ڕێگری کرد لەهاوەڵانی کەلەو شوێنە لابدەن، یاخود ئاو خۆنەوە،تەنانەت نەیهێشت حوشترەکانیش ئاوی لێ بخۆنەوە لە بەر کاریگەری ئەو تاوان ویاخی بوونەیان کە خودا تۆڵەی لێ کردنەوە، کەکاریگەری لەسەر بەرەکەت وبەپیتی ئەو شوێنە کردبوو، تەنانەت لە ئاوەکەشیان.

وە (اما احمد) لە "مسند"دا لە میانەی فەرموودەیەکدا دەڵێت: (لەمۆزەخانەی "بنی أمیە"دا دەنکە گەنمێکی گەورە هەبوو ، کەلە گەورەیدا هێندەی ناوکە خورمایەك بووە، وەلە پارچە شتێك نوسرابوو لە تەنیشتیەوە.کە ئەم دەنکە گەنمە لەسەردەمی دادپەروەریدا ڕوواوە.)

وەهەروەها پێرێك لە پیاوە بەتەمەنەکانی بیابانیش پێیان ڕاگەیاندووم. کە پێشتر بەروبومی کشتوکاڵ ومیوەهات زۆر لەقەبارەی ئێستا گەورە تر بووە.

وەزۆرێك لەم بەڵایانە کەبە سەر ژیاندا هاتووە ، لەبەرئەنجامی تاوانکاریدا ڕوویان داوە.

٢٥- تاوان کاریگەری لەسەر شێوەی دیمەن و دروست کراوەکان هەیە:

(ترمذی) لە "جامع" دەگێڕێتەوە ، کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (خلق الله ادم وطوله في السماء ستون ذراعاً ، فلم يزل الخلق ينقص حتى الآن.) [1] واتە: خوای

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٣٣٢٦)وە (مسلم :١٧٣/١٧–نووی) گێڕاویانەتەوە.

گەورە "ئادەم"ی دروست کرد کە درێژی یەکەی شەست باڵ بوو،وەبە بەردەوامی تاوەکو ئێستاش قەبارەی مرۆڤە دروست کراوەکان لەبچوك بوونەوەدایە.
کە ئەمە ئاماژەیەکە بۆ بچوك بوونەوەی شێوەو قەبارەی مرۆڤ ودروستکراوەکانی تر.
خوای گەورە کە دەیەوێت سەر ڕووی زەوی لە تاوان وتاوانکاران و ناپاکان وستەمکاران پاك بکاتەوە، ئەوا یەکێك لەبنەماڵەو خانەوادەی پێغەمبەرﷺ ،واتە بەرەچەڵەك دەگەڕێتەوە سەر خانەوادەی پێغەمبەرﷺ[1] دەنێرێت، سەرزەوی پڕدەکات لە دادپەروەری خۆش گوزەرانی، وەدەجالی جولەکەو خاچ پەرستەکان لەناو دەبات. مرۆڤایەتی بەختەوەردەکات بە بڵاوکردنەوەو سەقام گیرکردنی ئیسلام. دیسانەوە پیت وبەرەکەتی زەوی دەگەڕێتەوە. تەنانەت پێڕێك لەمرۆڤ یەك هەنارێك دەخۆن ، ئەوەندە گەورەیە. وەتەنها هێشوە"بۆڵە" ترێ یەك هێندە گەورە بە بارە هوشترێکە[2].
هۆکاری ئەم گۆڕانکاریەش نەمانی تاوانکاری وستەمە، کەدیسان پیت وبەرەکەتی زەوی سەرهەڵدەداتەوە. بێ گومان ئەو سزاو تۆڵە سەندنەوەی خوای گەورە لە گەلانی کردۆتەوە ، تا ئێستا کاریگەری وشوێنەواری بەسەر زەوی یەوە ماوە، چونکە هاوشێوە ونمونەی ئەوتاوانە گەورانەی گەلانی پێشوو بوونی هەیەو ماوە و لەنێو کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیدا ئەنجام دەدرێت. هەر بۆیە بەپێی ئەوتاوانانە سزای خودایی دەبینرێت. بەپێی ئەندازەی بچوکی ڕێژەی تاوانەکە سزاکەش دەدرێت.
بەراوردی شەیتان بکە... کاتێك کەسەرپێچی کرد خوای گەورە پیت وبەرەکەتی لەتەمەن وکارو پلەوپایەوماڵیدا نەهێشت، تەنانەت لەهەر جێگایەکی زەویدا ملکەچی

---

[1] – مەبەست لێرەدا سەرهەڵدانی(محمد مهدی)یە کە چەندین فەرموودەی صحیحمان لەسەری هێناوەتەوە. بڕوانە بابەتی:"علامات الساعە الکبری".
[2] – ئەمە لەسەردەمی هاتنە خوارەوەی (عیسی کوڕی مریم) لەپێش ڕوودانی قیامەت ڕوودەدات.

بکرێت توشی بێ بەرەکەتی دەبێت. وەلە قیامەتیش لەجێگایەکدایە کە بەزەیی و ڕەحمەت وسۆزی تێدا نی یە کە دۆزەخە...

٢٦- تاوان ڕووناکی غیرەت وپەرۆشی دەکوژێنێتەوە[1]:

غیرەت وپەرۆشی پێویستیەکی هەنووکەیی یە بۆ ژیان ، وەك پێویستیە غەریزیەکان بۆ جەستەی مرۆڤ پەرۆشی ئەو ئاگرەیە کە هەرچی خراپە وناکارە ناشیاوەکان هەیە لێوەی دەردەچێت. هەروەکو چۆن لەڕێگەی دەزگای فووکردن بە کورەی ئاگردا هەرچی ماددەو بۆنە ناخۆشەکانی زیو وزێڕ وئاسن هەیە لێوەی دەردەچێت. وە شکۆمەندترین مرۆڤ لە هەموو کەس زیاتر پەرۆشی وغیرەتی هەیە لەچاو خەڵکی تردا. هەر بۆیە پێغەمبەرﷺ بە پەرۆشترین مرۆڤ بووە سەبارەت بەگەل و ئومەتەکەی. وەخوای گەورە لە پێغەمبەر زیاتر بەپەرۆشە بۆ بەندەکانی. هەر وەکو چۆن لە صحیح دا هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرمێت: (أتعجبون من غيرة سعد؟ لأنا اغير منه ، والله اغير مني.) [2] واتە: سەر سوڕمانن بەپەرۆشی سعد؟ من لەسعد بەپەرۆشترم ، وەخوداش لەمن بەپەرۆش ترە.

وەلە (صحیح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ لە واتارە خۆر گیراندا فەرمووی: (يا أمة محمد، ما احد أغير من الله ان يزنى عبده أوتزنى امته.) [3] واتە: ئەی ئومەتی محمد: کەس نی یە بەئەندازە خوای گەورە بە پەرۆش بێت، کە کاتێك بەندەکانی داوێن پیسی وزینا دەکەن.

وەلە "صحیح"دا هاتووە کە پێغەمبەر دەفەرمێت: (لا أحد أغير من الله ،من اجل ذلك حرم الفواحش ما ظهر منها وما بطن، ولا أحد احب إليه العذر من الله ،من

---

[1] - بڕوانە خاڵەکانی:(١٠، ١١ ، ١٢، ١٤، ١٨، ١٩، ٢٧).

[2] - ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە، (بخاری: ٦٨٤٦- ٧٤١٦)وە(مسلم: ١٢٢/١٠- نووی) گێڕاویانەتەوە.

[3] - ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ١٠٤٤) وە(مسلم:٦/٢١٠-نووی) گێڕاویانەتەوە.

اجل ذلك أرسل الله الرسل مبشرين ومنذرين،ولا احد أحب اليه المدح من الله من أجل ذلك أثنى على نفسه.) [1] واتە: کەس لەخودا گەورەرە ترو بەپەرۆش تر نی یە، هەر لەبەر ئەوەیە کەبەد رەفتاری حەرام کردووە چ نهێنی بێت یان ئاشکرا. کەسیش نی یە پۆزش بۆ هێنانەوەی لەلا خۆشەویست تربێت لە خوای گەورە ، لەبەرئەوەشە کتێب و پێغەمبەرانی رەوانە کردووە وە کەس نی یە مەدح و پیٚ هەڵدانی لەلا خۆشەویستر بێت لە خوای گەورە ، هەر لەبەر ئەوەیە مەدحی خۆی کردووە.

ئەم فەرموودەیە هەردوو بابەتی (پەرۆشی–غیرە) و (پۆزش–عذر) ی هێناوەتەوە و لەیەك بابەتدا ئاوێتەی کردوون. وەك دوو چەمکی گرنگ بۆ ژیانی مرۆڤایەتی.

بابەتی پەرۆشی لەوەوە سەرچاوە دەگرێت ڕقی هەڵدەسێت لەئەنجام دەرانی کاری ناڕەواو ناشیاو. وە "پۆزشیش" لەوە سەرچاوە دەگرێت کە پێی خۆشە ئەنجام دەرانی ئەو کارانە پۆزشی بۆ بهێننەوە و ئەویش لێیان ببورێت، کەئەمە بەتەواوەتی سۆز ورەحمەت وخۆشەویستی خودایە بۆ بەندەکانی. هەر ۆیە خوای گەورە پێغەمبەران وکتێبی رەوانە کردووە بۆ مرۆڤایەتیوەك بەهانە هێنانەوەو پۆزش ، وەکو هەڕەشەکردن وئاگادار کردنەوەیەك.کە ئەمەش تەواوی پڕوپوختی و بیٚ کەموکوریە.

بە پێچەوانەوە زۆرێك لەخەڵکی دەبینین کە کەسێك هەڵەیەك دەکات ، یەکسەر بەبیٚ ئاگادار کردنەوەو گوێگرتن لە پۆزشەکەی یەکسەر سزای بەسەردا دەسەپێنێت، یاخود زۆر جار زۆر شل گیرانە هەموو بیانوویەك بە پۆزش دادەنێت ، کەئەمەش ناڕەوایی وکەموکوریە لە خودی پەرۆشیدا.

هەروەکو پێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت: (إن من الغيرة ما يحبها الله ، ومنها مايبغضه الله، فالتي يبغضها الله الغيرة في غير ريبة.) [2] واتە: هەندیٚ پەرۆشی هەیە

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٧٤٠٣)وە (مسلم: ١٧/٨٠– نووی) گێڕایانەتەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە (حسن)ە، (احمد: ٤٤٥/٥) وە (النسائي: ٧٩/٥)گێڕویانەتەوە.

خودای گەورە پێی خۆشە، وەهەندێکی تری پێ ناخۆشە، ئەوەی کە خودا پێیخۆشە بریتیە لە پەرۆشی یەکی بێ توهمە.

وەپەرۆشی ستایش کراو: ئەو پەرۆشی یە کە هاورێك بێت لەگەڵ پۆزشدا. واتە لەکاتی پەرۆشیدا پەرۆش بێت، وەلەکاتی پۆزشیشدا ببورێت.

تەنها خوای گەورە شایەنی ستایشە...

خوای گەورە خاوەنی سیفات وئاکارە بڵندەکان وناوە جوان وپیرۆزەکانە. سەرجەم پڕوپوختی وکەماڵیەتی هەیە، وەهەر ئەو تەنها شایەن وشایستەی ستایش وپێداهەڵدان ووەسف ومەدح کردنە. هەروەکو چۆن خۆی وەسف وسەنای خۆی کردووە.

جا خوای گەورە پێی خۆشە بەندەکانی بە سیفاتەکانی خوای گەورە خۆیان برازێننەوەو خوداپەرستی پێ بکەن. وەپەرۆشیش یەکێکە لەسیفاتەکانی ، ئەگەر بەندەیەك پەرۆشی تێدا بێت ، ئەوا خوای گەورە خۆشی دەوێت. هەروەکو خوای گەورە بەبەزەیی وبەڕەحمە ، بەندە بەبەزەییەکانی خۆش دەوێت.وەخوای گەورە کریمە، وە بەخشندەکانیشی خۆش دەوێت.وەخوای گەورە زاناودانایە ، بەندە زانا وداناکانیشی خۆش دەوێت. وەخوای گەورە بەهێزە ، بۆیە باوەڕداری بەهێزی زیاتر خۆش دەوێت بەبەراورد لەگەڵ باوەڕداری لاواز...هتد.

تاوانکاری ویاخی بوون رێگری دەکات کە خاوەنەکەی خۆی بەم سیفاتە پیرۆز وجوانانەوە برازێنێتەوە، بەڵکو مایەی سزای خوداشە. چونکە شێوازەکانی دروست بوونی تاوانکاری و یاخی بوون بەم چەند قۆناغە تێ دەپەڕێت:

__قۆناغی یەکەم__: تەنها کەوتنە دڵەوەیە وەك بیرۆکەیەکی سادە.

__قۆناغی دووەم__: ئەو بیرۆکەیە دەبێتە وەسوەسەو دوو دڵی بۆ دروست دەکات.

__قۆناغی سێ یەم__: ئەو وەسوەسەیە دەبێتە ئیرادەو بیری لێ دەکاتەوە بەهەمیشەیی.

قۆناغی چوارەم: ئەو ئیرادەیە دەچێتە قۆناغی"عزیمە"نیازو بڕیارو سوور بوون لەجێ بەجێ کردنیدا.

قۆناغی پێنجەم: ئەو بیرۆکە و دوودڵی و وەسوەسە وئیرادەیەو سوربوون وعەزیمەیە دەبێتە کردارو جێ بەجێ دەکات وە تاوانەکە بەرجەستە دەکات وەك تاوانێك.

قۆناغی شەشەم: دواتر گەر لەسەر ئەنجامدانی ئەوەتاوانە بەردەوام بێت و پاشەگەز نەبێتەوە، ئەوا ئەوتاوانە دەبێتە سیفەت وئاکارێکی هەمیشەیی ودەبێتە بەشێك لەژیانی کەناتوانێت دەست بەرداری ببێت وەك سەرجەم ئاکارو سیفاتەکانی تری.

مەبەستمان: مەبەستمان لێرەدا ئەوەیە ئەگەر تاهۆکارەکانی تاوانکاری بەهێزبوون، ئەوا لەبەرامبەردا هێزی پەرۆشی لەدڵدا کەم دەکاتەوە و لاواز دەبێت بەرامبەر بەخودی خۆی و خزم وکەسو کارو چواردەوری. تا کاردەگاتە ئەندازەیەك کەناتوانێت شتی ناڕەواو وناشیاوو ناشیرین لەخودی خۆی وچواردەوریشیدا مەحکوم بکات ، بەم شێوەیە دەگاتە دەروازەی تیاچوون.بەڵکو ئەمە هەنگاوێکە کە مرۆڤ بەرەو هەڵدێر دەبات وتەنانەت پێوەرەکانی دەگۆڕێت و وەشتی ناشیرین وداوێن پیسی وستەمکاری...هتد، هەموو ئەمانە بە شتێکی جوان وشیاو دادەنێت و لایانگریان دەکات و بگرە بانگەوازو بانگەشەشیان بۆدەکات و دەبێتە مرۆڤێکی قێزەون.

هەربۆیە "دەیوث"واتە گەواد قێزەونترین مرۆڤە لای خودای گەورە کە بەهەشتی لەسەر قەدەغەکردووە، هەروەها بانگەشەکەرانی و بەحەلاڵ کردنی ستەم وناڕەوایی لەنێو خەڵکیدا. ئەمانەش مایەی نەمان وتیاچوونی پەرۆشی یە لەدڵی ئادەمیزادادا. ئەمەش ئەوەدەسەلمێنێت کە کرۆکی ئاین بریتی یە لە "غیرە– پەرۆشی" کە جیاکەرەوەی ڕەوا وناڕەوایە وەبزوێنەرو هەڵسوڕێنەری کارەکانە. وەپارێزگاری دڵ ودەرونە. وەهەر کەسێك غیرەت وپەرۆشی نەبێت ئەوا ئاینیشی نی یە. وەنەمانی پەرۆشی دڵ دەمرێنێت وپەل وپۆکان پەك دەخات،نمونەی غیرەت وپەرۆشی وەك

هێزی بەرەنگاری نەخۆشی وایە لەجەستەی مرۆڤدا ، بەبێ بوونی ئەو بەرگریە، ئەوا مرۆڤ ڕووبەڕووبوونەوەی تیاچوون دەبێتەوە.

نمونەی وەك شاخ وقۆچەکانی گامێش"گا" وایە کەدەتوانێت بەهۆیەوە پارێزگاری لەخۆی ووەچەکانی بکات. جا هەرکاتێك ئەو شاخ وقۆچانەی شکان، ئەوا دەبێتە جێی تەماحی دوژمنانی ودەبێتە نێچیرێکی ئاسان بۆیان.

٢٧- تاوان ماددەی سەرەکی ژیانی دڵ لەناودەبات کە ئەویش شەرمە :

حەیاوشەرم وئابڕو سەرچاوەی هەموو خێروچاکەیەکە، وەبە تیاچوونی لەدەست دانی هەموو خێرێکە.

وەلە (صحیح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺفەرموویەتی: **(الحیاء خیر کلەُ)** [1].

وەهەروەها دەفەرمێتﷺ: **(إن مما أدرك الناس من الکلام النبوة الأولی: اذا لم تستحفاضع ما شئت.)** واتە: ئەوەی خەڵکی لە ووتەی پێغەمبەرانی تر فێربوونە ئەوەیە: ئەگەر شەرمت نەکرد چی ئەکەیت بیکە.

ئەم فەرموودەیە دوو جۆرە لێکدانەوە هەڵدەگرێت:_

یەکەم: کە هەڕەشەو ترساندنە. بەواتای ئەگەر تۆ شەرمت نەکرد ، ئەوا هەموو شتێکی ناڕەوا ئەنجام دەدەیت، وە تەنها ڕێگریەك لەم کارانە بریتی یە لەشەرم وحەیا. ئەمەش لێکدانەوەی "أبی عبیدە"یە.

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(مسلم: ٢/٦-٧)گێڕاویەتیەوە.

وە(امام نووی)دەڵێت: شەرم وحەیا هێزێکە پاڵنەرە بۆ دەست بەرداربوونی ناڕەوایەکان ،وەڕێگرێکە لەدروست بوونی کەمتەرخەمی بەرامبەرماف ڕەواکان.

وە(الامام جنید)دەڵێت:(شەرم بینینی نیعمەتەکانی خوای گەورەو کەم وکورتیەکانی مرۆڤە، جا لەم نێوەندەدا شتێك دروست دەبێت پێی دەوترێت شەرم.)

وە(القاضي – عیاض)وکەسانی تریش پێیان وایە کە: هەرچەندە شەرم غەریزەیە"ڕەمەکە" بەلام بۆ جێ بەجێ کردنی بەپێی شەرعی خودا پێویستی بەهێزو نیەت وزانست هەیە، هەر بۆیە لەبەشێك ئیمان وباوەڕ دەژمێردرێت، وەهاندەری کاری خێرو ڕێگرە لەخراپەکاری. تەماشای (شرح مسلم)بکە لەلایەن(النووی: ٢/٩) وە(کنز الفوائد –باب الاخلاق)بکە.

دووەم: هەر کردەوەو کارێك گەر لەبەرخودا شەرمت نەکرد، ئەوا ئەنجامی بدە. وەئەگەر دەست بەرداری بوویت، تەنها لەبەر شەرم کردن لە خودا دەست بەرداری ببە. ئەمەش بۆچوون ولێکدانەوەی "امام احمد"ە.

واتە لەیەکەمدا شێوازی هەڕەشە ئامێز لەخۆ دەگرێت کە دەفەرمێت: (اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ... فصلت:٤٠) واتە:چی دەکەن بیکەن.

وە دووەمشیان ڕێ پێدان ومۆڵەتدانە.

جا ئەگەر ووترا: ئایا دەکرێت هەردوو لێکدانەوەکە وەری بگرین؟

ئەوا دەڵێم: نەخێر.. چونکە لەنێوان مۆڵەتدان وهەڕەشەدا پێچەوانەیەك هەیە.

پوختەی مەبەست: تاوانکاری شەرم وحەیا لاواز دەکات. وەدوور نی یە هەر بەیەکجاری لەدڵی مرۆڤدا بەیەکجاری دایبڕنێت ، وەهەرچەندە کەسانی تر وشیاری بکەنەوە، بەلاّم بێ سوود دەبێت تەنانەت دوور نی یە لەلای خەڵکی شانازی پێوە بکات و باسیان بکات. کە مرۆڤ گەیشتە ئەم قۆناغە چیتر چاك بوونەوەی ئەستەم ودژوار دەبێت.

جا ووشەی شەرم وحەیا لە ووشەی (حیاة –ژیانەوە) سەرچاوەی وەرگرتووە ، چونکە هەر کەسێك شەرمی لەدڵدا نەبێت،واتە دابڕا (حیاة –ژیانەوە) و وەلە ڕیزی مردووان و تیاچووانی دنیاوقیامەت دادەنرێت. جا هەریەکە لەتاوان وبێ شەری وبێ پەرۆشی یەکتری کەمەندکێش دەکەن. جاهەرکەسێك لەکاتی تاوانێکدا شەرمی لەخودا کرد ، ئەوا خودای گەورەش شەرمی لێ دەکات سزای بدات. وەبەپێەوانەشەوە هەرکەسێك شەرم لەخودا نەکات لەتاواندا ، ئەوا خودای گەورە لە قیامەتدا شەرمی لێ ناکات لەسزادانیدا.

٢٨- تاوان گەورەیی ومەزنی خودا لەدڵدا کەم دەکاتەوە:

کەسی تاوانکار هەیبەت وگەورەی و مەزنی خودای گەورەی لە دڵدا کەم دەبێتەوە ، هەر بۆیە بوێرانە دەست دەکات بەتاوانکاری. ئەگەر کەسێك بڵێت: نەخێر گەورەیی

خودا هەر لەدڵیدایە ، بەڵام کاتێ تاوان دەکەین، پشتمان بەوە ئەستوورە کە خـودای گەورە بەخشندەیە لەبەنـدەکانی دەبورێت. ئـەوا ئەمـە هەڵەیـە و خـۆ خەڵەتاندنـە ، چونکە خوای گەورە بەمەزن بزانێت ، یاساکان وقەدەغەکراوەکانی بە مەزن دەزانێـت و سەرپێچی ناکات.

٢٩- تاوان لەخودا ترسان لەدڵدا لەناو دەبات:[1]

ئەمە گەورە تـرین سـزایە توشـی تاوانکا ر دەبێـت. مرۆڤـی تاوانکـار ترسـی لـەخودا نامێنێت ، هەر بۆیە بەئاسانی سەرپێچی دەکات.بە ئەندازەی خۆشویستنی بەندە بـۆ خودا ، خوداش بەندەکەی خۆش دەوێت، هەروەها بەئەندازەی ترسی بەندە بۆ خودا، خوای گەورە ڕێزی لێ دەنێت. وەچەندە خودا بەمەزن بزانیـت ، ئەوەنـدەش خـودای گەورە پایەدارت دەکات لەناو خەڵکی دا.

جا چۆن بەندە سنووری قەدەغـەکراوەکانی خـودا پێشـێل دەکـات و لەهـەمان کاتـدا ئاواتی ئەوە دەخوازێت کە خەڵکی تر مافی پێشێل نەکات؟..

جا چۆن بەبچوکی دەڕوانێتە قەدەغەکراوەکانی خوای گەورەو سەرپێچی دەکات. ئەی چۆن خوای گەورە بە بچوك وبێ نرخ تەماشای نـەکات. وەخـوای گـەورە لـە قورئـانی پـیرۆزدا ئامـاژە بـۆ ئـەوە دەکـات کـە لەمیانـەی سـزای سەرپێچی کارانـدا کـە چـۆن لەبەرئەنجامی توانکاریاندا خـوای گـەورە دڵ ودەرونـی داپۆشـیون و مـۆری کـردەوەو لەبیری کردووون. وە بێ نرخ وڕێز سوکی کردوون، وەك چـۆن ئـەوان بـە سـوکی وبـێ ڕێزی تەماشای ئاینی خودایان دەکرد. هەر بۆیە خودای گەورە دەفـەرموێت: (وَمَـن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ...الحج:١٨) واتە: هەر کەسـێك خـوای گـەورە سـوکی بکـات وبێ ڕێزی بکات ئەوا کێ هەیە ڕێزداری بکات.

---

[1] - بڕوانە خاڵی (١٤).

واته كاتێك ئەوان سوجدەو كڕنوش بردنيان بۆ خودا لا بێ ڕێزی بوو وە ئەنجاميان نەدا وگاڵتەيان پێ دەهات ،ئەوا خودای گەورە بێ ڕێزو ڕيسوايان دەكات. جاكێ هەيە لەپاشاندا ڕێزدارو بايەخداريان بكات؟ جگە لەخودای گەورە؟

٣٠- تاوان دەبێتە مايەی ئەوەی كە خودای گەورە بەندەكەی لەبير بكات:

كەسی تاوانكار بێ گومان خودای گەورە لەبير دەكات ، بۆيە بوێرانە ياساكانی خودا پێشێل دەكات. ئەم كارە دەبێتە مايەی ئەوەی كە خودای گەورە ئەو بەندە تاوانكارە پشت گوێ بخات ولەبيری بكات، ئەمەش مەترسيترين شوێنەوارو كاريگەريەكانی تاوانە. كەمرۆڤ چاودێری خوای گەورەی لەسەر نەمێنێت و بەتەنها لەنێو دەرونی تاوانكاری وشەيتاندا بمێنێتەوە وبەروەهەڵدێرو نەهامەتی دەچێت.

خوای گەورە دەفەرمێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ * وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ أُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ... الحشر:١٨-١٩) واتە: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، خواناسو پارێزگارين، لەسنوورەكانی مەترازێن. باهەموو كەسێك سرنج بدات وبزانێت چی بۆ سبەی دەست پێش كەری كردووە ، هەوڵ بدەن هەميشە خواناس وپارێزكارين. چونكە خوای گەورە ئاگادارە بە هەموو ئەو كردەوانەی ئێوە ئەنجامی دەدەن، نەكەن وەك ئەوانە بن كە خوايان فەرامۆش كردووە و شوێنی بەرنامەكەی نەكەوتوون. وەخوای گەورەش ئەوانەی لەبير خۆيان بردووەتەوە، ئەوانە لەسنوورە دەرچووەكان وتاوانكارەكانن.

خوای گەورە ڕێنمای بڕواداران دەكات ،كەئەگەر لەوكەسانەبن كەتەقوا ناكەن ،دواتر خوا لەبيردەكەن و وەئەو هۆكارانەش لەبير دەكەن كە دەبێتە مايەی ڕزگاری لەقيامەتدا.وەدەبێتە بەندەی دەرونی تاوانكاری خۆی وشوێونی هەواوئارەزوو وحەزەكانی دەكەوێت وبەرژەوەنديەكانی هەميشەيی قيامەتی لەبير دەكات. وەخوای

گــەورەش ئەوبەندەیــە لــەبیر دەكــات. وەهۆشــیاری و وریــایی لەدەســت دەدات، وەسەرگەردان دەبێت وقیامەت لەدەست دەدات بۆ خۆشیەكانی دونیا.

وەگەورەترین سزای سزایی خوایی ئەوەیە كە ئەو بەندەیـە بـێ بـاك دەبێـت لـەخوای گەورەو وەخودی خۆی لـەیاد دەچێت، وەگرنگـی بـەئاین وبەرنامـەی خـودا نـادات ، وەبایەخی تەواو دەدات بەدونیا. بەڵام هەموو شتە دونیایـەكان ناتوانێـت فریادڕەسـی بێـت لـە دونیـاو قیامەتـدا، وەجێگـەی ڕەحمەتوچـاودێری خـوای گـەورە ناگرنـەوەو فریادڕەسی ناكەن ، چونكە هەموو شتێك لەناودەچێت وبێ بایەخ دەبێت، تەنها خوای گەورە نەبێت. هەربۆیە ئەوكەسەی بەرنامەو ڕێنمای خوای گـەورە پشـت گـوێ بخـات ئەوا خوای گەورە پشت گوێی دەخات وبەرەولەناوچوون هەنگاو دەنێت.

٣١- تـاوان مرۆڤ لەنزیكی خودا دووردەخاتـەوە:

ئەگەر دڵی مرۆڤ ئیحسانی تێدا بێت، ئـەوا ڕێگـر دەبێـت لـەتاوانكاری، چـونكە ئەگـەر هەموو كاتێك هەست بەنزیكی خوداو چاودێری خودای كرد، واهەستی كـرد كـەخودای گـەورە دەبینێـت. خۆئەگـەر ئـەم خـودا نـەبینێت ، ئـەوا خـوای گـەورە دەیبینێـت. ئەمهۆكارە بەربەست دروست دەكات لەڕێگەی تاوانكاریـدا ، بـەڵام ئەگـەر ئـەم لایەنـە لاواز بوو، چـیتر لـەژێر چـاودێری ورەچـاوی خـودای گـەورەدا نامێنێـت و دەترازێـت. هەروەكو پێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت: **(لایزنی الزاني حـین یزنـي وهـو مـؤمن، ولایشرب الخمر حین یشربها وهو مؤمن. ولا یسرق السارق حین یسرق وهو مؤمن. ولاینتـهب النهبـة ذات شـرف یرفـع إلیـه فیهـا النـاس أبصارهم حـین ینتهبها وهـو مؤمن.)** [1] واتـە: داوێـن پـیس كاتێـك زینـاو داوێـن پیسـی دەكـات ، بـاوەڕی نـی یـە. وەدزیـش كاتێـك دزی دەكـات بـاوەڕی نـی یـە. وەعـارەق ومـەیخۆریش كاتێـك مـەی دەخۆنەوە باوەڕی نی یە.جەردەش لەكاتێكدا شتێكی گرانبەها كە خـەڵك چـاوی تـێ بڕی بێ، تاڵانی بكات باوەڕی نی یە.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٢٤٧٥) وە(مسلم: ٤٤/٢– نووی) گێڕاویانەتەوە.

٣٢- تاوانكارو یاخی بوو... هاوەڵێتی باوەڕداران لەدەست دەدات:

باوەڕداران كۆمەڵێك تایبەتمەندی تایبەتیان هەیە كە لەلای خوای گەورە وەك خەڵات وڕێزلێنان پێیان بەخشراوە. بەهۆی تاوانەوە تاوانكاران ویاخی بووان هاوەڵێتی باوەڕداران لەدەست دەدەن ودواتر لەو تایبەتمەندیانە بێ بەش دەبن. لەو تایبەتمەندیانە:

- پاداشتی مەزن: خوای گەورە دەفەرموێت: (وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا... النساء:١٤٦) واتە:لە ئاینەدەدا خوای گەورە پاداشتی زۆر بێ سنوور دەبەخشێت بەبڕواداران.

- پاڕانەوەی فریشتەكان وهەڵگری عەرشی مەزن بۆ لێ خۆش بوون لەبڕواداران: خوای گەورە دەفەرموێت: (الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا... الغافر:٧) واتە: ئەو فریشتانەی كە هەڵگری عەرشی مەزنی خودا وە ئەوانەیشی كەبەدەوریدا دەسوڕێنەوە و تەسبیحات وستایش وسوپاسی پەروەردگاریان دەكەن، باوەڕی پتەویان پێ یەتی. داوای لێخۆش بوون دەكەن بۆ ئەوانەی كە باوەڕیان هێناوە.

- پشتیوانی خوای گەورە بۆ بڕواداران: كە هەمیشە پشتیوانیان دەكات وپشتیان بەرنادات: (اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُواْ...البقرة:٢٥٧) واتە:خوای گەورە پشت وپەناو خاوەنی ئەوكەسانەیە كە بڕوایان هێناوە.

- چەسپاندنی باوەڕداران لەلایەن فریشتەكانەوە: (إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلآئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُواْ الَّذِينَ آمَنُواْ: أنفال: ١٢) واتە: خوای گەورە وەحی بۆ فریشتەكان دەناردو دەیفەرموو من یارویاوەرتانم ، ئێوەش دڵی باوەڕداران پابەندو دامەزراو بكەن.

- پلەوپایەی بەرزی لێ خۆش بوون لەلایەن خوای گەورەوە:

- سەربەرزی وشکۆمەندی: (وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ... المنافقون:٨) واتە: شکۆمەندی وسەربەرزی بۆ خودای گەورەو پێغەمبەرو بڕوادارانە، بەڵام دووڕووەکان بەم ڕاستی یە نازانن.
- نزیك بوونی خوای گەورە بۆ بڕواداران: (إن الله مع المؤمنين...: انفال:١٩) واتە: خوای گەورە لەگەڵ بڕواداراندایە.
- بڵندبوونی بڕواداران لە دونیاو قیامەتدا: (يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ...المجادلة:١١) واتە: خوای گەورە پلەوپایەی بڕواداران وزانست خوازان بڵند ڕادەگرێت.
- پێدانی دووبەش لەڕەحمەتی خوداو وە پێدانی ڕووناکی کەڕێگەی پێ بکەن وە لێ خۆش بوون لەتاوانەکانیان.
- ئەو خۆشەویستی یەی خوای گەورە پێیان دەبەخشێت: وکەبریتی یە لەوەی کە خوای گەورە خۆشی دەوێن ، هەروەها خۆشەویستیان دەکات لەلای فریشتەوپێغەمبەر وپیاو چاکان. وەدەفەرموێت: (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا... مريم:٩٦) واتە: ئەو کەسانەی باوەڕیان هێناوەو کردەوەی چاکە ئەنجام دەدەن، خوای گەورە خۆشەویستی وڕێزی تایبەتیان بۆ ئامادەکات.
- سەرفرازبوونیان لە ترس وسامناکی ڕۆژی قیامەت: (فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ.... أنعام:٤٨) واتە: ئەی ئەوکەسانەی باوەڕتان هێناوەو چاکە خوازبوونەو هیچ مەترسی یەکیان نی یەو غەمگینیش نابن لە دونیاو قیامەتدا.
- ئەو کەسانەی کە پیت ونیعمەت دەڕژێت بەسەریاندا: ئەو کەسانەی کە ڕۆژانە حەڤدە جار داوا لە خودا دەکەن کەلەو کەسانە بیان ژمێرێت.
- قورئانی پیرۆز ڕێنمایی وشیفایە بۆیان: (قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاء وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُوْلَئِكَ يُنَادَوْنَ مِن مَّكَانٍ بَعِيدٍ...فصلت:٤٤) واتە: ئەم قورئانە بۆ ئەوانەی باوەڕیان هێناوە هیدایەت وڕێنمایی وشیفاو چارەسەری

هەموو دەردو نەخۆشی یەکان دەکات. جا ئەوانەی باوەڕناهێنن گوێچکەکانیان کەڕەو بەشتی تر ئاخێنراوەو دیدە کوێرن لەئاستیدا ئەوانە هەروەکو لەدوورەوە بانگیـان لـێ بکرێت وایە"ئەدەنگەکە بەچاکی دەبیستن و نەڕەنگەکە بەڕوونی دەبینن".

پوختەی مەبەست:

باوەڕ مایەی فەراهـەم هێنـانی هەمووخێروچاکەیەکە لـەدونیاو قیامەتـدا. وەهۆکـاری هەموو خراپەوناڕەواو شەڕێك بـریتی یـە لـەبێ بـاوەڕی. جـا چـۆن مـرۆڤ سەرکەشـانە دەوێرێت هەندێ ناڕەوایی ئەنجام بدات ولەبازنەی باوەڕداری دەری بهێنێـت و وەئـەم هەموو بەرهەمانەی لەدەست بدات، بەڵام لەچوارچێوەی گشـتی موسـڵمانێتی ناچـێتە دەرەوە، بەڵام ئەگەر هەر سوور بـوو لەسـەر ئـەوتاواناکاری وخراپەکاریـەدا مەترسـی دەرچوونی هەیە لەچوارچێوەی موسڵمانێتی ونایینی ئیسلام بەگشتی.

هەرئەمەیە پاڵ بەهەنـدێ لە"سـلف"ەوە دەنێـت کـە بڵێن:"ئێـوە لـەتاوان دەترسـن، بەڵام من لەبێ باوەڕی".

٣٣- تاوان بەربەستی دڵە لە گەیشتن بە بەزەیی خوای گەورە:

سروشتی دڵی مرۆڤ وایە کەزۆر بەخێرایی بەرەو خوای گـەورە دەچـێت، بـەڵام ئەگـەر ئەو دڵە دوچاری نەخۆشی یـەکانی تـاوان بـوو ،ئـەوا هێـزی نامێنێـت وبەربەسـتی بـۆ دروست دەبێت. جائەگەر بەردەوام بـوو لەسـەر تاوانکـاری ، ئـەوا بەیـەکجاری پـەکی دەخات وڕێگری تەواوی دەکات ودەیمرێنێت.

تاوان دڵ دووچاری مردن یاخود نەخۆشی دەکات ،یـان لاوازی دەکـات وهێـزی لەبـەر دەبڕێت و توشی کۆمەڵە دەردێکی دەکات کە پێغەمبەرﷺ بە (هەشـت) دەرد نـاوی بردوون وپەنای گرتووە بەخوای گەورە، لەو هەشت دەردە بریتی یە لـە: (اللهم إنـي أعوذبـك مـن الهـم والحـزن والعجـز والكسـل والجـبن والبخـل وضـلع الـدين وغلبـة

الرجـال.)[1] واتـــە: خودایـــە مـــن پـــەنا دەگـــرم بـــەتۆ لە:خەموپەژارە،ولـــەپیری وبەساڵاچـوونووەلەبێ دەسـەڵاتی وتەمـەڵی ، وەلـە ترسـنۆکی وچاوچـنۆکی وەلـە کەڵەکەبوونی قەرزاری وزوڵم وستەمی پیاوان.

جاگەر بە وردی لەم فەرموودەیە ورد بینەوە دەبینین ئەم چەمکانە بـەجووت هـاتوون وهاوڕێکن: خەم وپەژارە.

٣٤- تاوان نیعمەت لەناو دەبات و بەلا بەشوێنیدا دێنێت:

بەهەمیشەیی تاوان هۆکاری لەدەست دانـی نیعمـەتی خـودای و تـوش بوونـە بەبـەڵاو ناوخۆشی هەروەکو (علی بن ابی طالب) دەڵێت: (تـاوان هۆکـاری هـاتنی بەڵایـە ، وەتەنها بە تەوبە ئەوبەڵایە لادەچێت.)

هەروەها خـوای گـەورە دەفـەرمێت: (وَمَا أَصَابَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَن كَثِيرٍ.... الشورى:٣٠) واتە: هـەر بـەڵاو نەهامەتیـەکتان بەسـەردا هاتبێـت ، ئـەوا دەرئەنجامی ئەوکاروکردەوانەیـە کەبـە ئـارەزووی خۆتـان دەتـان کـرد، بـەڵام خـوای گەورە بە میهرەبانی خۆی لەهەندێ لەو تاوانانە خۆش دەبێت.

هـەورەها دەفـەرمێت: (ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَـــا بِأَنفُسِهِمْ.... أنفـــال:٥٣) واتـە: خـوای گـەورە هـیچ نازونیعمـەتێکی نـەگۆڕیوە کـە بەخشیبێتی بەهەر گـەل ونەتەوەیـەك، تـاوەکو خۆیـان بـەکردەوەی نـاڕەوای خۆیـان بووبێتە مایەی گۆڕینی ئەو نیعمەتە، وەخوای گەورە بیسەروزانایە بەکردەوەکانتان.

خوای گەورە لێرەدا جەخت لەسەر ئەوەدەکاتەوە کە هیچ کاتێك بەخشش ونیعمـەتی خـۆی کەبەخشـیبێت بەسـەر بەندەکانیـدا نایگۆڕێـت، هـەتاوەکو هۆکـاری گۆڕینەکـە لەبەندەکانەوە سەرچاوەی نـەگرتبێت، کەلـەبری ملکەچـی یـاخی بووبێـت، وەلـەبری

---

[1] - ئـەم فەرموودەیـە (صـحیح)ە، (بخـاری: ٦٣٦٩)وە (مسـلم: ٣٣/١٧- نـووی) گێڕایانەتـەوە، وەبڕگەی(وضلع الدین وغلبه الرجال)لە مسلمدا نەهاتووە.

سوپاس گوزاری ،ناسوپاس گوزاربێت.وەهەرکاتێکیش بەندەکان لەخراپەوە گۆڕابێت بۆ باشە. بۆ نمونە یاخی بوونی گۆڕیبێت بۆ ملکەچی وخواپەرستی ، ئەوا خوای گەورەش بەلای بۆ کردوون بەنیعمەت و سەرشۆرشی وریسوایی بۆ کردوون بەسەربەرزی وشکۆمەندی.

خوای گەورە دەفەرموێت: (لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللّهِ إِنَّ اللّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلاَ مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِ مِن وَالٍ...الرعد:١١) واتە: بێ گومان خودای گەورە بارودۆخی هیچ قەوم وگەلێك ناگۆڕێت"لەخۆشی یەوە بۆناخۆشی، یان لەزەلیلی یەوە بۆ سەربەرزی، یان لەگرانی یەوە بۆ هەرزانی" هەتا ئەوان ئەوەی بەخۆیان دەکرێت نەیگۆڕن ونەیکەن ، کاتێك خودا بیەوێت بەلایەك بەسەر هەر میللەتێکدا بهێنێت"لەدەرئەنجامی سەرکەشی ویاخی بوونیان" ئەواهیچ هێزێك ناتوانێت بەری بگرێت، هیچ کەسیش ناتوانێت جگە لەخودا فریان بکەوێت ورزگاریان بکات.

وەلە هەندێ "آثاری الابصیە"دا هاتووە کەخوای گەورە فەرموویەتی: (وعزتي وجلالي لايكون عبد من عبدي على ماأحب، ثم ينتقل عنه الى ما اكره، الا أنتقلت له مايحب الى مايكره، ولايكون عبد من عبدي على ماالكراه، ثم ينتقل عنه الى ما احب، الا أنتقلت له مما يكره إلى مايحب.) واتە:هەر بەندەیەك لەبەندەکانم لەسەر شتێك بێت کەمن پێم خۆشە بیگۆڕێت بۆ شتێك کەمن پێم ناخۆش بێت. ئەوا منیش شتە خۆشەکانی بۆ دەگۆڕم بۆ ئەو شتنانەی کەپێی ناخۆشە. وەهەر بەندەیەك لەبەندەکانم لەسەرشتێك بێت کە من پێم ناخۆشە ، وەبیگۆڕێت بۆ شتێك کەمن پێم خۆشە. ئەوا منیش شتە ناخۆشەکانی بۆ دەگۆڕم بۆ ئەوشتانەی کە ئەو پێی خۆشە.

٣٥- تاوان دەبێتە مایەی ترس وسامناکی لەدڵی مرۆڤدا:

مرۆڤی بڕوادار هەمیشە لەئاسایشدا دەژێ، چونکە خودا پەرستی وگوێڕایەڵی پەرژینی خودای مەزنە بۆ بڕواداران کەچاونەترس وسەربەرزن. بەپێچەوانەوە،مرۆڤی تاوانکار

بەهەمیشەیی لەترس وسامناکیدا دەژێ ودڵنیایی وئارامی وئاسایشی لەژیانیدا بەدی ناکرێت، چونکە ئەمە جۆرێکە لەسزای خوای گەورە بۆیان. وەهەموو ناڕەحەتی ورووداوێك بە مەترسی بۆسەر خۆیان وبەرژەوەندیەکانیان دەزانن، دوودڵی وترس هەموو ژیانیانی تەنیوە لەدەروونەوە،[1] وەدەرونیان داڕووخاوەو زۆریش لەمەرگ دەترسن.

وەهەرکەسێك لەخودا بترسێت لەهیچی تر ناترسێت، وەهەر کەسێکیش لەخودا نەترسێت لەهەموو شتێك دەترسێت.

٣٦- تاوان مایەی خەمناکی وغەمباری وتەنهایی یە لەدڵی مرۆڤدا :

مرۆڤی تاوانکار هەمیشە هەست بەخەمناکی وغەمباری دەکات ، کەئەمەش بەهۆی ئەودابڕان و دوورکەوتنەوەیەیە لەخوای گەورە ولە خەڵکیش، هەربۆیە سامناکی ودابڕان باڵ بەسەر ژیانیدا دەکێشێت. گەر مرۆڤی تاوانکار بەراوردێك بکات لەنێوان چێژی تاوان ئەودابڕان تەنهایی وخەمناکی یەی کەبۆی دروست دەبێت گێلی ونەفامی خۆی بۆدەردەکەوێت.

وەنهێنی ئەم بابەتەش بریتی یە لە:

ملکەچی وگوێڕایەڵی دەبێتە مایەی نزیك بوونەوە لەخوای گەورە. وەهەرچەندە ئەم نزیك بوونەوەیە بەهێزبێت، ئەوا هێمنی وئاسودەیی باڵ بەسەرژیانیدا دەکێشێت. وەبەپێچەوانەوە هەرچەندە مرۆڤ تاوانکار بێت ئەوەندە زیاتر لەخودای گەورە دووردەکەوێتەوەو توشی دابڕان وبێ کەسی دەبێت. هەربۆیە مرۆڤ هەست بەدووری ودابڕان دەکات بەرامبەر دوژمنەکەی هەرچەندە نزیکیش بن.وەبەپێچەوانەوە هەست بەنزیکی خۆشەویستەکەی دەکات هەرچەندە کەلەیەکیش دووربن.

---

[1] -خوای گەورە لەباسی دووڕووەکاندا دەفەرموێت:(يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ.. المنافقون:٤)
واتە: هەر هاوارو ڕوداوێك و بانگ بکرێت،وادەزانن دژی ئەوانە.

وە تەنهایی "الوحشه" هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ بوونی بەربەستێك ،جا هەرچەندە ئەو بەربەستە لێڵ وتەم ومژاوی بێت، ئەوەندە زیاتر هەست بەدابڕان وتەنهایی دەکات، وەبێ ئاگایی وگێلیش دابڕان وتەنهایی دروست دەکات. مەترسیدارترین جۆری دابڕان و تەنهایی ، بێ باوەڕی وهاوبەشی پەیداکردنە کەدڵ ودەروون دادەپۆشێت.

٣٧- تاوان دڵ تووشی نەخۆشی ولادان دەکات:

تاوان دڵی مرۆڤ تووشی نەخۆشی دەکات، وەکاریگەری تاوان لەسەر دڵ زۆرترە لەکاریگەری نەخۆشی لەسەر جەستە. ئەگەر چارەسەری نەخۆشی جەستە بریتیبێت لەچارەسەرکردن، بەلأم تاکەچارەسەری تاوان بریتی یە لەوازهێنان و تەوبەکردن.

وەخواناسان دەڵێن: دڵ ناگات بەمەرام وئامانجی خۆی تا نەگات بەخوای گەورە. وەناگات بەخوای گەورە تا ساغ وتەندروست نەبێت. وەساغ وتەندروست نابێت تا لە نەخۆشی یەکان دەربازی نەبێت.وەلە نەخۆشی یەکان دەربازی نابێت تاوەکو دژی حەزوئارەزووەکانی نەوەستێتەوە، چونکە نەخۆشی یەکانی بریتی یە لەئارەزووەکانی ، جائەگەر نەخۆشی یەکە زاڵ بێت ئەوا ئەو دڵە تیادەچێت.

دەروونی بڕوادار لە خۆشیەکانی دنیاو قیامەتدایە

مرۆڤی باوەڕدار خاوەنی دەرونی خاوێن کە ڕێگری وبەربەست لە ڕێی ئارەزووەکانیدا دروست دەکات ، ئەوا لەخۆشی یەکانی بەهەشتدایە چ لەدونیاو چ لەقیامەتدا. وەکەس هەست بەم ڕاستیە ناکات تەنها ئەوانە نەبێت کە چەشتویانە. وەنابێت لەم ئایەتە پیرۆزە واتێ بگەین کەتەنها مەبەستی خۆشی یەکانی بەهەشت بێت ،بەڵکو مەبەستی خۆشی یەکانی دونیاوقیامەتە کەبەسێ قۆناغدا تێ دەپەڕێت" دونیا، بەرزەخ، قیامەت". کەدەفەرمێت: (إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ * وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ.... الانفطار:١٣-١٤) واتە: چاکەکاران لەخۆشی یەکاندان* وەخراپەکاران لەدۆزەخدان.

وەئایا چ خۆشی ونیعمەتێك هەیە بگاتە خۆشی دڵ؟

وەچ سزاو ئازارێك هەیە بگاتە ئازاری دڵ ؟

وەچ سزایەك هەیە بگاتە ئازاروناڕەحەتی یەکانی خەم وترسو نەخۆشی دڵتەنگی و پشت کردن لەخوای گەورە وپشت گوێ خستی قیامەت و وەپەیوەست بوون بەغەیری خوای گەورەوەوەدڵنیابوون لە دوارۆژ.

هەرکەسێك شتی خۆش بوێت جگە لەخودای گەورە ئەوا پێی سزادەدرێت

هەرکەسێك شتێکی خۆش بوێت جگە لەخودا، ئەوا هەر ئەوشتە دەبێتە مایەی سزاوئازار بۆی. کە ئەویش بەسێ قۆناغی جیاجیا لەم دونیادا ڕوودەدات کەئەویش ئەمانەن:

قۆناغی یەکەم: ئازاروغەم وپەژارەی ئەوکاتەی کەلەهەوڵی بەدەست خستنی ئەوشتەدایە.

قۆناغی دووەم: ئازارو غەم وپەژارە لەمەترسی لەناوچوون ولەدەست دانی ئەوشتەو وەپارێزگاری کردن لێی.

قۆناغی سێ یەم: جانەگەر شتە لەناوچوو ولەدەستی دا، ئازاروغەم وپەژارەی زیاتر دەبێت.

بەم سێ قۆناغە توشی سزا دەبێت لەدونیادا.

وەلەژیانی بەرزەخیشدا: واتە دوای مەرگ ومردن ئەوکەسە لەناڕەحەترین جۆری سزادادەبێت، بەهۆی لەدەست دانی ئەو نیعمەت وژیانە پڕوپوچەی بەسەری برد. وەئازاری دابڕان ودوورە پەرێزی لەخوای گەورە کە کاریگەریەکی ئێجگار گەورەیان هەیە لەدەرونی ئەوکەسانە زیاتر لەکاریگەری کرم ومارومێروو لەجەستەیدا. پاشتر لەدوای زیندووبونەوەیان ڕووەو سزای سەختر وتوندتر دەڕۆن.

بەراوردی ئەم حاڵەتانە بکە: لەگەڵ حاڵی باوەڕداران کەبەدرچوونیان لەم ژیانە ڕووەو خۆشی وشادی وژیانی ئاسودەیی دەبنەوە، وەبەدیداری خوای خۆیان شاد دەبنەوە.

تەنانەت هەندێك لەپیاو چاكان لەكاتی سەرەمەرگیشدا دەڵێن:"ئای لەم شادی وخۆشی یە".

وەهەندێكی تر دەڵێن:"جا ئەگەر بەهەشتی یەكان لەم ژیانەدابن ئەوا خۆشی وشادی وا نمونەی نیە".

وەهەندێكی تر لەپیاوچاكان دەڵێن:"لەم دونیایەدا بەهەشتی خۆشی هەیە، جاهەركەسێك نەی بینیبێت، لە قیامەتدا ناچێتە بەهەشتەوە.[1] "

جا هەركەسێك بێ عەقڵی ونەفامی بگاتە ئەندازەیەك كە ژیان وبەختەوەری هەتاهەتایی لەدەست بدات بۆ چێژولەزەتێكی كاتی. ئای لەوكەسانەی كە خوای گەورە كڕیاری كالآكەی بێت بەرامبەر بە بەهەشتی بەرین، وەڕێكخەری ئەو كڕین وفرۆشتنەش پێغەمبەری نازداربێتﷺ. جاكەسێك بەم كڕین وفرۆشتنە ڕازی نەبێت و بەحەزوئارەزووەكانی بیفرۆشێت دوای لە دواڕۆژدا گلەیی لەكێ دەكات.

هەروەكو شاعیر دەڵێت:

إذا كان هذا فعل عبيد بنفسه فمن ذا له من بعد ذلك يكرم؟

واتە: ئەمە كاری بەندەبێت بەدەرونی خۆی جا ئیتر كێ هەیە ڕێزی لێ بنێت؟

خوای گەورە دەفەرموێت: (وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ.... الحج:١٨) واتە: ئەوەی خوای گەورە قەدرو ڕێزی بشكێنێت و ڕیسوای بكات ئەوا هیچ ڕێزلێنەرێكی نی یە، بەڕاستی خوای گەورە ئەوەی بیوێت ئەیكات.

٣٨- تاوان بینایی دڵ كوێر دەكات و ڕووناكی لەناو دەبات و بەربەست لەڕێگەی زانست وهیدایەت دروست دەكات:

[1] - بڕوانە خاڵی(٧٠) وەتەماشای (مدارج السالكين)ی نوسەر لەبەشی (منزلة الحياة الطيبة: ٤١٨/٢) وەكتێبی (السادة والأمان/ رضوان مع رضوان).

(امام مالك) کاتێك ئەوهەموو زیرەکی وژیریەی لە "امام شافعی " بینی پێی ووت: من واهەست دەکەم کەخوای گەورە ڕووناکی یەکی باشی پێ بەخشیوی، ئاگاداربە بە تاریکی تاوان لەناوی نەبەیت.

جا بە بەردەوامی ڕەشایی وتاریکی تاوان زیاد دەکات لە هێزی ئەو ڕووناکی یەی دڵ دەشارێتەوە، تا دواتر سیاپۆشی دەکات وەك شەوی تاریك.وەئەم تاریکی یە لەدڵەوە تەشەنە دەکات تا ڕوخسارو پەل وپۆکانیشی دەگرێتەوە. گەر بەم دیەنە توشی مەرگ بێت ، ئەوا سەراپا گۆڕەکەشی سیاپۆش دەبێت. هەروەکو پێغەمبەرﷺ دەفەرموێت: (إن هذا القبور ممتلئة على أهلها ظلمة، وإن الله منورها بصلاتي عليهم) [1]. واتە: ئەم گۆڕانە سەراپا تاریکی سیاپۆشی کردوون بەوانەشی کەتێیدان و بەڵام خوای گەورە ڕوونی دەکاتەوە بە صلاوات دانی من لەسەریان.

وەلەڕۆژی حەشردا سەرجەم ڕوخساروکردەوەکانیان بلندو بەرز دەبن کە هەموو کەسێك دەیانبینێت کە وەکو خەڵوز ڕەش داگیرساون ، ئەم حاڵەت ودیمەنە بەراورد ناکرێت بەهەموو خۆشی یەکانی دونیا.. ئای لەحاڵەتی ئەوکەسانە پەنادەگرم بەخودا.

٣٩- تاوان دەرونی مرۆڤ بچوك وریسوا دەکات:

دەرونی مرۆڤ ڕێز لێنراوە لەلایەن خوای بالادەستەوە ، بەڵام تاوانکاری ئەو دەرونە دەتەپێنێت و بچوك وریسوای دەکات و وەبێ ڕێزی دەکات ولەئاستی کەم دەکاتەوە. بەڵام بەخوداپەرستی وملکەچی بیرازێنێتەوە ئاوەدان وشکۆمەندتر دەبێت. هەروەکو خوای گەورە دەفەرمێت: (قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا * وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا.... الشمس:٩-١٠) واتە: ئەو کەسە سەرفرازە کەدەرونی پاك وپوخت کردوە بەملکەچی

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(مسلم: ٢٩/٧- نووی)گێراویەتیەوە لە ئەسلدا لە(بخاری: ٤٥٨، ١٣٣٧)دا هاتووە.

وخواپەرستی * وەئەو کەسە نائومێدە کە دەرونی خۆی ناپوخت کردو ئالۆدەی تاوان وخراپەی کرد.

وە وشـەی (دَسَّاهَا) لـە بنەڕەتـدا لـە (تدسيه) ەوە هـاتووە واتـە (تەپانـدن) یـاخود شاردنەوە. وەکو دەفەرموێت: (أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ.. النحل:٥٩) واتـە: لەخۆڵدا ونـی کردوون.

واتـە یـاخی وتاوانکـار دەرونـی خـۆی لەتاوانـدا ونـە کـردوەو ڕێـزی لەدەسـت داوەو شـکۆمەندی شـکاوە، وەلـەلای خـواو خـەڵکی بـێ ڕێـزو ڕیسـوا بـووە. خواپەرسـتی وملکەچی بوون بۆ خودا دەرونی ڕێزدارو شکۆمەند و ئاست بەرز دەکات، کەئەمانـەش دەرئەنجامی خۆ بەکەم زانیی وملکەچی بوونە بەرامبەر بەخودای گەورە.

٤٠- تـاوان وتـاوانکار... بەهەمیشەیی دیلی شەیتان وبەندی حەزوئارەزووەکانێتی:

کەسـی تاوانکـار هەمیشـە دیـل وکـۆت وبەنـدەی دڕنـدەترین دوژمنـە کەشـەیتان ودەرونێتی. کەدژوارترین جۆری بەندە ، بەندەی شەیتانە. وەدژوارترین کۆت، کـۆتی ئارەزووەکانە. جا ئەوکەسە چۆن دەتوانێت ڕووەو خوای گەورە هـەنگاو بنێـت کـەدڵ ودەرونی بەند کراوە.

نمونـەی دڵ وەکـو باڵندەیـەك وایـە کەهەرچـەندەبەرز بێتـەوە بـەرەوقوڵای ئاسمـان بفڕێت، ئـەوا ئەونـدە زیـاتر دوور دەکەوێتـەوە لەتەڵەو ڕاوچـییان. وەبەپێچـەوانەوە، هەرچەندە نزم بێتـەوە ڕووەو مەترسـی دەبێتـەوە. وەلـە فەرمودەیەکدا هـاتووە کـە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (الشيطان ذئب الانسان) [1]واتە: شەیتان بۆ مرۆڤ وەك گورگ وایە.

هـەروەها مـەڕی دوور لەشـوان وپـەرژین زیـاتر توشـی مەترسـی گـورگ دەبێتـەوە. بەهـەمان شـێوەش کـە مـرۆڤ لـەخودا دووربێـت توشـی داوی شـەیتان دەبێتـەوە،

[1] – ئـەم فەرموودەیـە (ضـعيف الاسـناد)ە، (امـام احمـد: ٥/٢٢٣، ٢٤٣)بـە سـەنەدێکی لاوازەوە گێڕاوێتیەوە.

وەهۆکاری پاراستنی بریتی یە لەخواپەرستی وپارێزگاری کردن. هەروەها گورگی درندە زیاتر فورسەت لەمەڕی دوور لە پەرژین ودوور لەشوان دەبات ، چونکەنێچیرێکی ئاسانە.

پوختەی باسەکە: پوختەی باسەکە ئەوەیە کەهەرچەندە بەندە دوور بێت لەخوای گەورە، زیاتر دوچاری مەترسی بەلا دەبێتەوە. وەدووریش جۆری زۆرە ، هەیانە کاریگەری ومەترسی زۆرترە. بێ ئاگایی مرۆڤ دووردەخاتەوە لەخوای گەورە، بەلام تاوانکاری ویاخی بوون دژوارترە لەوی تر. هەروەها دووری (بیدعە) زۆر مەزنتر وسامناکترە لەهەردووکیان. وەدووری دووڕوی وهاوبەشی پەیداکردن لەهەرهەموویان مەترسیدارترو سامناکترە.

٤١ - تاوان مایەی لەدەست دانی ڕێزوپلەوپایەیە لە لای خوا و خەڵك:

مرۆڤ ڕێزلێنراوە لەلایەن خوای گەورەوە. گەربێت و بتوانێت پارێزگاری بکات لەو ڕێزە وەك مرۆڤێك. وەلەنێو مرۆڤەکاندا ڕێزدارترینیان لای خوای گەورە ئەو کەسەیە کەلە خواترسەو گوێڕایەڵی بەرنامەکەیەتی، وەکەسی یاخی بوو تاوانکار ئەو ڕێزو بایەخە لەدەست دەدات و وەسەرئەنجام لەپێش چاوی خەڵکی دەکەوێت و نرخ وشکۆمەندی دەدۆڕێنێت.، چونکە هەموو مرۆڤێك ڕق وقینی لەتاوان وتاوانکاری یە، هۆکارەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ بەزاندنی سنووری خودا وخەڵکی. هەربۆیە لەپێش هەردووکیان دەکەوێت وژیانی پڕدەبێت لەناڕەحەتی دەرونی وهیوابڕاوی وسەرگەردانی کەخۆی لەخۆیدا ئازارو سزاکەیە. جا ژیانی بەم چەشنە بە بەراورد لەگەڵ چێژی تاوانکاریدا چ ماناو واتایەکی هەیە... بەلام ئارەزوو سەرخۆشی کردوون وعەقڵی لەدەست داون.

وەلە مەزنترین نیعمەتەکانی خوای گەورە بەسەر بەندەکانی یەوەبریتی یە لەوەی کە خوای گەورە ناو وپلەو بایەخی ئەو خواناسانە بەرز ڕادەگرێت هەروەکو پێغەمبەران کەچۆن شکۆمەندی کردوون تا قیامەت ناو وبایەخ وڕێزی پاراستوون ،کەدەفەرموێت: (وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَقَ وَيَعْقُوبَ أُوْلِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ * إِنَّا أَخْلَصْنَاهُم بِخَالِصَةٍ

ذِكْرَى الدَّارِ... ص:٤٥-٤٦) واتـه:يادى بەنـدە بـەڕێزەکانمان بکـەرەوە لـە ابـراهیم واسحاق یەعقوب کە هەموویان دەسـتێکی باڵایـان هـەبوو لـە گەیانـدنی ئـاینی خـوداو چاکە خوازی ، هەروەها بەرچاوڕوونیان هەبوو لە هەموو ڕوویەکەوە ، وەئێمە کردمان بەبەندەیەکی تایبەتی خۆمان بە هۆی سیفەتی دونیا نەویستی کە ئـەویش یـادەوەری ڕۆژی قیامەتە.

مەبەسـت لێـرەدا بـەرزڕاگرتن وشـکۆمەندی ناوڕووداوەکانەکەلـەم دونیایـەدا بـاس دەکرێت.وەئەمە ئەو زمانی ڕاستگۆیەیە کـە پێغەمبـەر ابـراهیم (س.خ) وەك نزایـەك داوای کرد لەخوای گەورە: (وَاجْعَل لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ... الشعراء: ٨٤) واتـە: پەروەردگارم با یادی خێرم لەسەر زاری بەندەکانی داهاتوو هەبێت.

هەربۆیە خوای گـەورەش دەفـەرموێت: (وَوَهَبْنَا لَهُم مِّن رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا... مريم:٥٠) واتە: ئێمە لەڕەحم وبەخشندەیی خۆشمان هەموویانمان بەهرەمەند کردو ئێمە زمانی خەڵکی دینـدارمان هێناوەتـە گۆ کەهـەتا هەتایـە باسـی ئەوانـە بـە چاکی وبڵندی بکەن.

هەروەها سەبارەت بەپێغەمبەر محمدﷺ دەفـەرمێت: (وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ.. الشرح:٤) واتە: ئێمە ناو وناوبانگی تۆمان بەرزو بڵند ڕاگرتووە.

جا شوێن کەوتوانی پێغەمبەریش بەئەندازەی ملکەچیان بۆ خودا بەشیان لـەو بـەرزی وبڵندیە بەردەکەوێت، وەیاخی بووانیش بیٚ بەش دەبن لەو شکۆمەندیە.

٤٢- تـاوانکار بیٚ بەش دەبێت لە نـاوو سیفەتە جوانەکان:

کەسی تاوانکار بیٚ بەش دەبێت لە ناوە جوانەکانی بـڕواداران کـە وەکـو ڕیـز لێنانێـك خۆی پیٚ بڕازێنێتەوە، وەکو ناوەکانی (باوەڕدار، خواناس ، چاکەخوازی ، چاکەکار ، گوێڕایەڵ ، خواپەرست ، ژیر...هتد.) . وەلەبری ئەمانە ناوە ناشیرین وقێزەونـەکانی بەسەردا دەبڕێت وەك: (تاوانکار، یاخی بوو ، سەرپێچی کار ، تێکدەر ، پیس ، چڵکن ، داوێـــن پـــیس ، دز ، جـــەردە ، درۆزن ، دووڕوو ، بـــیٚ وەفـــا ، بـــیٚ متمانـــە ،

ستەمکار...هتد.) ئەمانە ناوی فاسقەکانە: (بِئْسَ الإِسْـــمُ الْفُسُـــوقُ بَعْـــدَ الْإِيمَـــانِ.. الحجرات:١١) واتە: ئای کەچەند ناشرین وناشایستەیە ناو وناتۆرەی خراپ لەدوای موسڵمان بوون.

ئەم ناوو سیفاتانەی کەدەبێتە مایەی ڕەنجاندنی خوای گەورە و شادبوون بەدۆزەخ ولەکەدارکدرنی کەسایەتی. جائەو کەسانەتی تاوانکارن شایستەی ئەم ناوانەن.

گەر نا ئەوا شایستەی ئەو ناوە جوان وپیرۆزانە دەبوون کەمایەی ڕەزامەندی خواوەند وشادبوونە بە بەهشت وبەرز ڕاگرتنی کەسایەتیانە. بەڵام هیچ ڕێگری وبەربەستێك نیە لە بەخشینی خودا. وەهیچ بەخشینێك نی یە کە خودا ڕێگری کرد، وەهەرکەسێك خودا ڕیسواوسوکایەتی پێ بکات، کێ هەیە ڕێزی پێ بدات. وەخوای گەورە چی بوێت ئەنجامی دەدات. وەك دەفەرموێت: (وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَـــلُ مَـــا يَشَاء... الحج:١٨).

٤٣- تاوان کاریگەری لە سەر ڕادەی پڕوپوختی وکەم کردنی ژیری هەیە:

هیچ کاتێك نابینی دووکەسی ژیروعاقڵ و هۆشمەند هەبن یەکێکیان خواپەرست وئەویتریان یاخی بوبێت ، چونکە کەسی هۆشمەندو ژیر هەمیشە خواناس وبیرتیژو وریاو دانا هەمیشە کەسانی خواناسن. هەربۆیە دەبینین قورئانی پیرۆز وتووێژ ئاراستەی مرۆڤە ژیروهۆشیارو هۆشمەندەکان دەکات، هەروەکو خوای گەورە دەفەرموێت: (وَاتَّقُونِ يَا أُوْلِي الأَلْبَابِ... البقـــرة:١٩٧) واتە: ئەی خاوەن ژیروبیرو هۆشیارەکان پارێزگاری وتەقوای من بکەن.

هەروەها دەفەرموێت: (فَاتَّقُواْ اللّهَ يَا أُوْلِي الأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ... المائدة:١٠٠) واتە: ئەی هۆشمەندان لەخوا بترسن وپارێزگاربن بۆ ئەوەی سەرفرازو سەرکەوتووبن.

هەروەها دەفەرموێت: (وَمَا يَذَّكَّرُ إِلاَّ أُوْلُواْ الأَلْبَابِ... البقرة:٢٦٩) واتە: بەڕاستی تەنها خاوەن ژیرو بیرو هۆشمەندەکان پەندو ئامۆژگاری وەردەگرن لەڕاستی شتەکان دەگەن.

وەچەندەها ئایەتی تری هاوشێوەی ئەمانە.
کەی ئەوکەسە ژیرو هۆشیارە کە تاوانکاری دەکات بەرامبەر بە پەروەردگارەکەی ولێی یاخی دەبێت. لەکاتێکدا لەماڵ ومولکی تەواودایە ، وەلەنازونیعمەتی ئەو دەخوات ودەخواتەوە، لەپێش چاوی ئەو نارەوایی ئەنجام دەدات، وەخۆی لەرەحم ومیهرەبانی خودا بێ بەش دەکات، وەبەهەشتی بەرین لەخۆی حەرام دەکات ، وەدیداری خوای مەزن لەخۆی قەدەغەدەکات. ئەبێ ئەو کەسە چی عاقڵێك بێت کەبۆ چێژی چەند ساتێکی کەم بەختەوەری هەمیشەیی ورەزامەندی خودای لەدەست دەدات. خۆی لەریزی پیاوچاکان وخواناسان وەدەردێنێت. وەخۆی توشی خەشم قینی خوای گەورە دەکات[1]. جامرۆڤی لەم چەشنە لە کەسانی شێت ئاست نزمترن.
بەلام کاریگەری تاوان لەسەر کەم کردنی رادەی ژیری: بەراستی ئەم حاڵەتە جێی سەرسورمانە، ئەگەر مرۆڤ هۆشیار بێتەوە لە خەوی غەفڵەت بەئاگابێتەوە ئەو ساتە بۆی روون دەبێتەوە کە خۆش گوزەرانی وبەختەوەری هەمیشەیی وچێژولەزەت لە رەزامەندی خوای گەورە وپاداشتەکەیدایە. وەمەینەتی وئازارو تیاچوون لەیاخی بوون وسەرکەشی دایە، چونکە مرۆڤی باوەردار سەرفرازی هەردوو دونیایە.
هەروەکو بێ باوەران لەخۆشی یەکانی ئەم دونیا بەشدارەو لە نیعمەت وبەخششەکانی خودای گەورە بێ بەش نی یە، حاڵی وەك هەموو مرۆڤێکی ئاساییە، چ باوەرداربێت یان بێ باوەر. وەهەروەها سەرەرای ئەمانەش چاوەروانی خەلات وپاداشت و نیعمەتی بەهەشتی بەرینە لە قیامەتدا کە بێ باوەران لێی بێ بەشن.هەروەکو خوای گەورە دەفەرموێت: (إِن تَكُونُواْ تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّهِ مَا لاَ

[1] - هەروەکو شاعیر دەڵێت:
ئەی نفس بۆ هەوەس ملم مەشکێنە
رێی راستی ژینم لێ مەشێوێنە
بۆ خۆشی تەنها چەند ساتێکی کەم
خالقی کەونم لێ مەرەنجێنە "وەرگێر"

يَرْجُونَ.... النساء:١٠٤) واتە: ئەگەر ئێوە هەست بەئازارومانداووکردن بکەن بریندارى بکەن، ئەوا بێ باوەڕانیش توشی هەمان حاڵەت دەبن. بەڵام ئێوە بەتـەمای بەهەشـت وپاداشتن لەلایەن خوای گەورەوە، بەڵام ئەوان ئەو ئومێدەیان نی یە.

پەنا بەخودا لەو بێ عەقڵ ونەفامانەی کە دونیا بەقیامەت دەگۆڕنـەوە، وەهاوڕێیـەتی پێغەمبەراو پیاوچاکان وشەهیدەکان دەگۆڕنەوە بـە خوانەناسـان وتاوانکـارو نـەفرەت لێ کراوەکان.

٤٤- تـاوان دەبێتە مایەی دابڕانی بەندە لەخودای خۆی:

تـاوان بەنـدە دادەبڕێـت لـەخودای گـەورە. واتـە هـەرکاتێك خـوای گـەورە دەسـتی میهرەبانی لەبەندەکەی بەردا ئەوا هۆکارەکانی چاکە خوازی لەدەست دەدات و توشی هۆکارەکانی خراپەکاری دەبێت. جا چی چاوەڕوان دەکرێت لە ژیانی کەسێك کـەهۆکا رەکانی چاکەوباشەی لێ دابڕابێت وپەیوەنـدی لەگـەڵ خـوای باڵادەسـتدا بچـڕابێت. وەلە بازنەی سۆزو میهرەبانی وچاودێری خوای گەورەدا ترازابێت و لەبازنەی شـەیتان وخراپەکاراندا گیرسابێتەوە.

وەهەندێك لە سەلەف دەڵێن: مرۆڤەکان لە نێوان خوای گەورە وشەیتانی نەفرەتیدان. جائەگەر لەخودای گەورە دابڕاو پشتی تێ کرد ،ئەوا شەیتان باوەشی بۆ دەگرێتـەوە. وەئەگەر لەخوای گەورە دانەبڕاو یاخی نەبوو، ئەوا شەیتان پێی ناوێرێت.

وەخوای گەورە دەفەرموێت: (وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاء مِن دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّـالِمِينَ بَدَلًا... الكهف:٥٠) واتە: ئێمە کاتێك بەفریشـتەکانمان ووت: سـوژدەبەرن بـۆ ئـادەم هەرهەموویان سوژدەیان برد، جگـە لـە "ابلـیس" کەلـە دەسـتەی پـەری یـەکان بـوو بەهۆی ئەوەوە لەفەرمانی پـەروەردگاری یـاخی بـوو. ئایـا ڕەوایـە کەئـەو ونەوەکـەی بکەنە پاڵپشت ویارویاوەری خۆتان لەجیاتی من، لەکاتێکدا ئـەوا دوژمنـی هەمیشـەیی

ئێوەن. ئای کە چی سەرلێشێوان وئەنجام خراپێکە بۆ ستەمکاران کەلە جیاتی خـودا گوێڕایەڵی دوژمنێکی وەك شەیتان بکەن.

خوای گەورە بەزمانی حاڵ پێتان دەڵێت: ئێمە ڕێزی تایبـەتیمان لـەباوکتان گرتـووەو پلەوپایەیمان بەرز ڕاگرتووە ولەکەسـانی تـر جیامـان کردووەتـەوە، وەفـەرمانمان بـە فریشتەکان کردووە سوژدەی ڕێزی بۆ بەرن ، وەهەرهەموویان گوێڕایەڵ بوونـە تـەنها دوژمنەکەی من وئـەو نـەبێت، کەلـەفرمان وبڕیـاری مـن یـاخی بـوون. جـا پـاش ئـەم ڕووداوەو دژایەتی یە چۆن ئێـوە ڕێ بـەخۆتان دەدەن گوێڕایـەڵی بکـەن وسەرپێچـی پەروەردگارەکەتان بکەن لەکاتێکدا ئەو دوژمنی من وئێوەشە؟

وە ئێوە پشتیوانی دەکەن لەکاتێکدا مـن فـەرمانم پـێ کـردوون کەسەرپێچـی بکـەن. جاهەر کەسێك پشتیوانی لەدوژمنی خودا بکـات ، ئـەوا ئـەو ودوژمنەکـە لـەلای خـودا وەکـو یـەکن. جاگوێڕایـەڵی خـودا بـەبێ سەرپێچـی دوژمنەکـەی نایەتـە دی، چـونکە گوێڕایەڵی کردنی خودا و پشتیوانی کردنی دوژمنەکەی لەیەك کاتدا دووشـتی مەحاڵـە ئەمەلەلایەك، وەلەلایەکی ترەوە ئەمە زۆر دژوارومەحاڵە، کە دوژمەنەکە لەیـەك کاتـدا دوژمنی مرۆڤ وخوداش بێت.

دوژمنایەتی تۆو ئەو لەنێوان شەیتان ونەوەکانی ئادەمـدا هەیـە کـە زۆر قـوڵ وگـەورە ترە لە دوژمنایەتی نێوان گورگ ومەڕ. ئەوەتا خوای گەورە دەفەرموێت و ئاگادارمـان دەکاتەوەکە دوژمنی سەرسەختی ئێوەیـە: (وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ... الکهف: ٥٠) وەئامـاژە بە دڕندەیی وناپەسەنی ئەو دوژمنە دەکـات کەدەفـەرمێت: (فَفَسَقَ عَنْ أَمْـرِ رَبِّـهِ... الکهف: ٥٠) جاهۆکاری سەرپێچی شـەیتان بـۆ خـوای گـەورە بـریتی بـوو لـە هاتنـە بـوونی مرۆڤـەوە. شـەیتان لەیـەك کاتـدا دوژمنـی سەرسـەختی مرۆڤـەو یـاخی بـووی خوداشە. کە پێویستە نەوەکانی ئادەم دژایـەتی کردنـی شـەیتان بـەکاری هەنوکـەیی ژیانیان دابنێن. جا ئیتر ئەم گوێڕایەڵی وملکەچی یە لەپای چی؟

هەروەکو بڵێیت لەمیانەی ئەم ووتەیەدا خوای گەورە نەرمە گلەییەك ئاراستەی مرۆڤ دەکات، کەهۆکاری بنەڕەتی دژایەتی کردنی شەیتان بۆ من ڕێزنەگرتن بوو لەباوکتان، کەچی ئێوەش سەرەڕای ئەمەش پەیمانی گوێڕایەڵی ئەدەنێ وملکەچی دەکەن وئاشتەوایی لەگەڵ دەبەستن؟

٤٥- تاوان بەرەکەتی دین ودونیا لەدەست دەدات:

هەربۆیە دەبینین پیت وبەرەکەت لەدین ودونیا وتەمەنی یاخی بواندا نی یە ، بگرە تاوانکاریەکانیان نەمانی پیت وبەرەکەتی سەرزەویشە. خوای گەورە دەفەرموێت: (وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُواْ وَاتَّقَواْ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاء وَالأَرْضِ... أعراف:٩٦) واتە:خۆئەگەر خەڵکی شارەکان بەڕاستی باوەڕیان بهێنایەو خۆیان بپاراستایە ، ئەوا بێ گومان ئێمە دەرگای فەڕوبەرەکەتی ئاسمان وزەویمان لەسەر دەکردنەوە.

هەروەها دەفەرموێت: (وَأَن لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُم مَّاء غَدَقًا * لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ... الجن:١٦-١٧) واتە: جائەگەر خەڵکی ڕێگەی خواناسیان بگرتایەتەبەر ئێمە بارانی پڕبەرەکەتمان بەسەردا دەباراند تا تاقیان بکەینەوە ، وەمرۆڤ بەهۆی تاوانەوە لەڕزق بێ بەش دەبێت.

وەپێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (ان روح القدس نفث في روعي أنه لن تموت نفس حتى تستكمل رزقها فاتقوا الله وأجملوا في الطلب، فإنه لاينال ما عندالله بطاعته، وان الله جعل الروح والفرح في الرضى واليقين. وجعل الهم والحزن في الشك والسخط.) [1] واتە: گیانی پیرۆز"واتە جبریل" خزاندیە"چرپاندیە"دڵمەوە کە هیچ کەسێك نامرێت هەتا هەرچی رزق هەیە تەواوی نەکات. جاخۆتان بپارێزن ولەخودا بەجوانی

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(ابن ماجە: ٢١٤٤)گێراویەتیەوە لە فەرموودەی جابرﷺەوە(ابو نعیم)لە (الحلیە: ٢٧/١٠)لە فەرموودەی (أبی امامە) لە (البانی) لە (صحیح الجامع) هێناویێتی دەڵێت "صحیحە".

بپارێنەوەونزابکەن ، چونکە بەملکەچی خواپەرستی نەبێت بەمرازو ئومێدتان ناگەن لەلای خوای گەورە. جا خوای گەورە ئاسایش وخۆشی وشادی لە ڕەزامەندی ودڵنیایدا کۆکردۆتەوە، وەناخۆشی وخەمناکی لە گومان وتوڕەیدا کۆکردۆتەوە.

وەپێشتر ئەم (أثر) ەمان باس کرد لەکتێبی "الزهد"دا کە (امام احمد) دەگێڕێتەوە: (خوای گەورە دەفەرمێت کەمن ڕەزامەندیم نواند ئەوا بەرەکەت داری ئەکەم، وەسنووری بەرەکەتی من کۆتایی نایەت. وەئەگەر توڕەبووم ئەوا نەفرەت دەکەم، وەنەفرەتم بەحەوت نەوەو وەچەدا دەچێتە خوارەوە) .

جا فراوانی ڕزق بەزۆری کارکردن نی یە، هەروەها تەمەن درێژی بەزۆری مانگ وساڵ نی یە، بەڵکو لەبەرەکەتەکەی دایە.

پێشتر ئەوەمکان ڕوون کردەوە کە ئەو ماوەیەی لەتەمەنی مرۆڤ کەبە ژیان دەژمێردرێت کەبە دڵ وگیان ودەرون ملکەچی وپەیوەستی و خواپەرستی تێدا بکات بۆ خوای گەورە و ئارامی وهێمنی ودڵنیایی بەدەست بهێنێت بەیادوزیکری خوای گەورە. جاجگە لەم ساتانە ئەوانی تر بەژیان ناژمێردرێت کە مرۆڤ تێیدا یاخی وسەرگەردان و سەرکەشە لەخوای گەورە دوورە لە دەرەون وبیروهۆشی دەژێت ، بەڵکو ژیانی لەژیانی ئاژەڵ کەم بایەخترە، چونکە هیچ کەسێك ژیانێك نی یە بتوانێت قەرەبووی ئەو ساتانە بکاتەوە کەلە دەستی چووە. جائەگەر میهرەبانی وسۆزو بەخشندەیی خودا لەدەست بدات کێ هەیە جێگەو قەرەبووی بکاتەوە. کێ هەیە وەك خوای میهرەبان هەمیشە زیندوو وباڵادەست بێت، تابتوانێت قەرەبووی بکاتەوە.. جاکەسێ تەنها گەردیلەیەکی بەدەست نەبێت بەچی قەرەبووی دەکاتەوە؟..

شەیتان نەفرەت لێ کراوە

یاخی بوون سەرپێچی کردنی خودا مایەی نەمانی بەرەکەتە، چونکە شەیتان نەفرەتی یە وەمایەی نەمانی بەرەکەت، وەپاڵپشتی یاخی بووان و دۆستی سەرپێچی کەران وتاوانکارانە، جا هەرکەسێك پەیوەندی بەشەیتانەوەهەبێت، مایەی نەمانی بەرەکەت.

هەر بۆیە پێویست کراوە لەشەرعی خودا کەناوی پیرۆزی خودا بهێنرێت وەك دەست پێکی هەموو کارێك، لەخواردن وخواردنەوەو بەرگ پۆشین وسواربوون وهەستان ورۆیشتن وتەنانەت چوونە لای هاوسەریش، چونکە ناوی خودا مایەی بەرەکەتە ، وەهەر بەناوهێنانی شەیتانی نەفرەت دووردەکەوێتەوەو بەرەکەت دار بێت.

وەهەر شتێك بۆ خودا نەبێت بەرەکەت دار نی یە ، چونکە خودا خۆی سەرچاوەی بەرەکەتە، جا هەرشتێك پەیوەست بێت بەخوداوە بەرەکەت دارە. ووتەی بەرەکەتدارە ، پێغەمبەری، بەندە خواناسەکانی، مالّی پیرۆزی... هەرهەموویان پیرۆز وبەرەکەتدارن. جا هەر شتێك وکەسێك وکردارێك بۆ خودا نەبێت بیّ بەرەکەتە، وەبەرەکەتداری وپیرۆزی شتەکان بەندە بەرادەی نزیکیان لەخوای گەورەوە.

نەفرەت دژی بەرەکەتە : هەر زەوی وکەس وکاروئاکارێك خودای گەورە نەفرەتی لیّ بکات ئەوە پیرۆزی بەرەکەتداری لەدەست دەدات. وەخوای گەورە نەفرەتی لەئیبلیس کردووە. وەهەر شتێکیش لەلایەن ئەوەوەبێت نەفرەت دارە بەپێی دوورونزیکی لەئیبلیسەوە.

جا لێرەوەیە کاریگەری تاوانکاری وسەرپێچی لەنەهێشتنی بەرەکەت لەرۆزی وتەمەن وزانست وکاردا. جا هەرکات وکارو سامان وزانستێك سەرپێچی خودای تێدا کرابێت ئەوا لەسەر خاوەنەکەی دەکەوێت بەتەمەن نازمێررێت تەنها ئەوساتە نەبێت کەئەو شتانەی سەروەی لە پێناو ملکەچی وخواپەرستیدا بەسەر بردبێت وبەکاری هێنابێت.

جا کەسی واهەیە سەد سالّ لەم دونیایەدا ژیابێت ،بەلاّم تەمەنی ڕاستی خۆی لە دە سالّێك تێپەڕنەکات. وەهەیە خاوەنی سەروەت وسامانێکی ئێجگار زۆرە بەلاّم سامانی ڕاستەقینەی لەچەند دینارێك تیّ پەڕناکات کەلە پێناو ڕەزامەندی خودا بەکاری بردبێت. هەروەها بۆ زانست وکەسایەتی و...هتد.

وەلە (ترمذي) دا هاتووە لەفەرمودەی پێغەمبەر کە دەفەرمێت: (الدنيا ملعونة ملعون ما فيها إلا ذكر الله عزوجل وما ولاه وعالم او متعلم) [1] واتە: دونیا ئەوەی تێیدایە نەفرەت لیٚ کراوە ، تەنها یادی خواو خواپەرستی وزانا وزانست خواز نەبێت.
هەروەها لە (أثر) دا هاتووە کە: (الدنيا ملعونة ملعون ما فيها إلا ما كان لله.) [2] واتە: دونیاو ئەوەی تێیدایە نەفرەت لێکراوە ، تەنها ئەوە نەبێت کەبۆ خودایە. کە تەنها لەمەیاندا بەرەکەت هەیە ، پشتیوانی تەنها بۆ خودایە.

٤٦- تاوان مایەی سوکی ونزمی وڕیسواییە:

خوای گەورە دوو جۆر خەڵکی بەدیهێناوە کەئەوانیش: بڵندو شکۆمەندەکان، وەسوك ونزم وڕیسواکان. وەشکۆمەندەکانی لەپلەی بەرزو بڵند دا جێگرکردووە، وەبەڕێزو بایەخدارترین جۆری بەندەکانێتی و سەربەرزی دونیاو قیامەتیان دەکات. وەهەروەها (أسفل السافلين) جێگەی ڕیسواکانە، وەسەر شۆڕی کەم بایەخی وبیٚ ڕێزی سوکی دونیاو قیامەتیان دەکات.
هەروەکو لە (مسند) ی "امام احمد"دا هاتووە لە فەرموودەی (عبدالله بن عمر) کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (بعثت بالسيف بين يدي الساعة،وجعل رزقي ظل رمحي ، وجعل الذي والصغار على من خالف أمري.) [3] واتە: بەشمشێرەوە ڕەوانە کراوم،

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (حسن)ە،(ترمذي: ٢٣٢٢) وە (ابن ماجە: ٤١١٢)گێڕاویانەتەوە وەبەلای "ترمذي"یەوە "حسن"ە.

[2] – ئەم فەرموودەیە (ضعيف الاسناد)ە، (ابو نعيم) لە(الحليە: ١٥٧/٣، ٩٠/٧)وە (ابن الجوزى) لە(العلل المتاهليە: :٣١٢/٢) وە(الهيثمي) لە (المجمع: ٢٢٢/١٠) گێڕاویانەتەوە لە فەرموودەی (ابي درداء)وەدایانەتە پاڵ (طبراني)لە (الكبير) وە ووتویەتی جگەلە (خداش بن مهاجر) هەموو کەسەکانی تر جێگەی متمانەن.

[3] – ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(امام ابن رجب الحنبلى) لە(الحكم جديرة بالاذاعة)دا هێناویەتی وە(البانى)دەڵێت"صحيح"ە، دەیداتە پاڵ (احمد) و(ابن عساكر)و (طبراني).

بەهاتینیشــم قیامــەت نزیــك دەبێتــەوە، وەڕۆژی مــن لــەژێر ســایەی ڕەمەکەمدایــە، وەڕیسوایی و کەم ئاستی لەسەر پێچی کردنم دایە.

جـا هــەرکاتێك مــرۆڤ سەرپێچــی یــەك بکــات لەپلەوپایــەی دادەبەزێتــە خــوارەوە وەبەردەوام لەگەڵ سەرپێچی کردندا پلەبەپلە دادەبەزێت تا دەگاتــە نــزمترین ئاســت. وەبەپێچەوانەوە لەگەڵ هەر چاکەیەك پلەیــەك بەرزوبڵنــد دەبێــت تادەگاتــە بــەرزترین ئاست. مرۆڤی واهەیە لەڕۆژانی ژیانیــدا توشــی بەرزبوونــەوەو نــزم بوونــەوە دەبێــت ، بەڵام دواتر لەچی ئاستێکدا خۆی بینیوە ، ئەوا لەوانە دەژمێردرێت. وەناکرێت ئەگەر کەسێك سەد پلە سەرکەوت ،بەڵام پلەیەك دابەزی ئیتر لەئاست نزمەکان دەژمێردرێت. وەهەروەها بەپێچەوانەوە.

هەندێك تاوان مرۆڤ توشی دابەزینی سامناك دەکات

هەندێك جار مرۆڤ تــاوانێکی نــاڕەوا دەکــات بەشــێوەیەکی زۆر ســامناکانە دادەبــەزێت ونــزم دەبێتــەوە بــۆ ئاســتە زۆر نزمــەکان کــە دووری نێوانیــان وەکــو دووری نێــوان ڕۆژهەڵات وڕۆژئاوابێت وەهەرچەندە هەوڵ بدات بەئاسانی سەرنەکەوێتەوە.

هەروەکو لە"صحیح"دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: **(ان عبد ليتكلم بالكلمة الواحدة لايلقى لها بالاً يهوى بها في النار أبعد مما بين المشرق المغرب)** [1]. واتە: جاری واهەیە بەندەکان"مرۆڤ" تــەنها ووشەیەك ئەدرکێنێ وهیچ باکی نی یە، کەچی نازانێــت ئــەو ووشــەیە بــەناخی دۆزەخــدا دەیباتــە خــوارەوە زیــاتر لــەدووری نێــوان ڕۆژهــەڵات وڕۆژئاوا.

بە چ بەرزبوونەوەیەك دەگاتەوە ئاستی جارانی؟!

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٦٤٧٧) وە(مسلم: ١٨/١٠٩ –نووی) گێراویانەتەوە.

دەرون بەرزی ونزمی هەیە

دابەزین کارێکی سروشتی یە بۆ ژیانی مرۆڤ، وە دابەزینیش جۆری زۆرە. جاری واهەیەمرۆڤ تووشی دابەزین دەبێت بەهۆی بێ ئاگاییەوە ، جاهەرکاتێك بەئاگاهاتەوە دەگەڕێتەوە ئاستی جارانی خۆی یان زیاتر. وەهەیە بەهۆی کارێکی موباحەوە دادەبەزێت، جاهەرکاتێ گەڕایەوە سەر ملکەچی پێشووی ئەوا دەگاتە ئاستی پێشووی خۆی یان زیاتر ،یان کەمتر. وەهەر بەهۆی سەرپێچی یەوە توشی دابەزین دەبێت. جا جۆرە سەرپێچی یەکە گەورە یان بچوك بێت ،لەم کاتەدا بۆ گەڕانەوەو بەرزبوونەوەی پێویستی بەتەوبەیەکی نەصوح هەیە.

ئایا تەوبەکار دەگەڕێتەوە ئاستی پێشووی خۆی

لەم بابەتەدا خەڵکی ناکۆکن وچەند ڕاوبۆچونێکیان هەیە کەئایا تەوبەکار دەگەڕێتەوە بۆ ئاستی پێشووی بەوەی کە تەوبەکردن تاوانەکەی دەسڕێتەوەو سزاکەشی لەناو دەبات. هەروەکو بڵێی ئەم کارە لەبنەڕەتدا ڕووی نەدابێت، بەڵام ناگاتە بەپلەی جارانی خۆی.

هەندێك لەزانایان دەڵێن: بێ گومان ناگەڕێنەوە ئاستی پێشووتری ، چونکە ئەوساتانەی لەدەست چووە کەتوشی سەرپێچی بووە. نمونەی وەك بازرگانێك وایە کەهەرچەندە ڕۆژانە قازانج بکات وبیخاتەوە گڕ ، کەزیاتر پارەوقازانج بەدەست دەهێنێت. جائەوکەسە قازانجی ئەوڕۆژانەی لەدەست داوە کەبەسەرپێچی کردووە ،نێوان ئەم دووقازانجە ماوەیەکی زۆرە.

وەهەندێکی تر دەڵێن: نمونەی ئەم حاڵەتە وەك دووکەس وایە لەپەیژەیەکی ناکۆتا سەردەکەون پێکەوە، لەپڕدا یەکێکیان پلەیەك دێتە خوارەوە ،پاشان دەستی کردەوە بەسەرکەوتن ،بەڵام ئەویتریان لەسەرکەوتنی خۆی بەردەوامە. هەربۆیە یەکەمیان بەوەی دووەمیان ناگات.

وە شیخ الاسلام "ابن التیمیە" توانی بڕیارێکی پەسەند لەم ڕووەوە بدات کەدەڵێت: هەندێ لەتەوبەکاران دەگاتە بەرزترو بڵندتری لە ئاستی پێشووتری ، وەهەمیشە ناگاتە ئەوئاستەی جارانی.

وەمنیش دەڵێم: واتە ئەمە بەندە لەسەر جۆرو بەهێزی وپڕوپوختی تەوبەکردنەوەکەوە. کەئەگەر تەوبەکە ڕاست وبەهێزو دروست بێت وپڕبێت لەپەشیمانی وگریان لەترسی خودا و...هتد. ئەمانە ئەوتەوبەکارانە دەگەیەنێتە بەرزتروبڵندتر لەپلەوئاستی پێشووتری. وەکو بڵێی ئەو تەوبەکردنە بووەتە مایەی خێرو بەرەکەت بۆی ،وەدەروازەیەکە بۆ بەخۆداچوونەوەو ڕزگاربوون لە دەردە کوشندەکانی بێ ئاگایی. وەپێی گەیشتبێتە دەرگای میهروسۆزو لێبوردەیی خودای میهرەبان ، وەسەری زەلیلی وبێ کەسی وبێ هێزی خۆی بەوپەڕی خۆبەکەم زانینەوە کە چی کردبێت لە لووت بەرزی وخۆبەشت زانین وجۆروئاکارە ناڕەواکانی تری پێ لەگۆڕنابێت.

جا چی بەخششێك هەیە بگاتە بە نیعمەتی بەخۆداچوونەوەو هەستکردن بە بەخشین ولێ بوردەیی خودا ، وەخۆی زۆر بەکەمتر بزانێت بەرامبەر بەو لوتف ومیهرەبانی یەی کە خودا پێی بەخشیوە. وەچی بەڵایەك هەیە مەترسیدارتر بێت لەوەی کەمرۆڤ خۆی لەوە بەگەورەتر ببینێت کە پێی دراوە لەلایەن خوداوە ، سزانەدان وتۆڵەنەسەندنەوەی خودا لێی بەلێهاتووی وپایەبەرزی خۆی بداتە قەڵەم، کەچی ئەوکەسە شایەنی سزایە چیاکان بەرگەی ناگرن،نەخوازە ئەو مرۆڤە لاوازە.

هەرچەندە تاوانەکە بچوك بێت بەڵام تەماشای گەورەیی ومەزنی وباڵادەستی وهەیبەتی ئەو خودایە بکە کە سەرپێچی دەکەیت کە بەخشێنەری هەموو نیعمەتەکانە. بێ گومان هەموو کەسێکی باوەڕدارو بێ باوەڕ وجوامێرو نامەرد لەلایا لەنگی یە کەبەرامبەر پیاوێکی گەورەو پایەدارو دەم سپی ودەسەڵاتدار هەندێ شتی ناڕەوا ئەنجام بدات لەپێش چاوی، نەخوازە ئەمە بەرامبەر بەدیهێنەری ئاسمانەکان

وزەوی وخوداو پەروەردگاری جیهان ئەنجام بدەیت،جا خۆئەگەر خوای مەزن بڕیاری نەدابوایـە کەڕەحمـەت وسـۆزی پـێش تـوڕەیی وتۆڵەسـەندنەوەی دابوایـە ، ئـەوا ئاسمانـەکان دەڕوخـان بەسـەر یەکـدا و زەوی خـاپوردەبوو لەئـەنجامی سەرپێچـی بەندەکاندا. خوای گەورە دەفـەرمێت: (إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَن تَزُولَا وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا... فاطر:٤١) واتـە: بەڕاسـتی هەر خـودای مەزنـە کـە ڕاگـری ئاسمانـەکان وزەوی یـە وناهێڵێـت بڕوخێـت وبترازێـت بەسەریەکتریدا، جا ئەگەر بترازایەو بڕوخایە بەسـەر یەکـدا ،کـێ هەیـە جگـە لـەخوای مەزن بتوانێت ڕایانبگرێت. وەخوای گەورە بەردەوام خۆگرو ئارامگرو لێ خۆش بووە. لێرەدا تێبینی ئەوە بکە کە خوای گەورە کۆتایی ئەم ئایەتـە پـیرۆزەی بـە دوو نـاوی هەمیشە پیرۆز وجوان هێناوەکە ئەوانیش (حَلِيمًا غَفُورًا) ە. خۆئەگەر "حلیم"ی خودا نەبوایـە بەرامبـەر تاوانبـارن وە "غفور"نەبوایـە بەرامبـەر بەسەرپێچـی کـاران ، ئـەوا ئاسمانەکان وزەوی جێگیر نەدەبوون. وەخوای گەورە باسـی لەسـەرئەنجامی هەنـدێ لەبێ بڕوایی بەندەکان دەکات کەڕەحمی خودا نەبێت چی بەسـەر بونـەوەردا دەهـات لەدەرئەنجامی تاوانەکانیان، کەدەفەرموێت: (تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا....مریم:٩٠) واتە: لەدەرئەنجامی ئـەو گوفتارەناڕەوایانـەدا خەریکـە ئاسمانەکان بڕوخێن و خاپووربن بەسەر یەکتردا و زەوی شەق بەرێت وڕۆچێت وچیاکان وردوخاش بن.

خوای گەورە لەدەرئەنجامی تەنها تاوانێکدا "دایك وباوکمـانی" لەبەهەشـت وەدەرنـا، وە"ئیبلیس"یش لەدەرئەنجامی تەنها سەرپیچی یەك دووچاری نەفرەتی هەتاهـەتایی بوو، بەڵام ئێمەی مل هوڕو سەرگەردان ، هەروەکو شاعیر دەڵێت:

نصل الذنوب الى الذنوب ، ونرتجي درج الجنان لدى النعيم الخالد

ولقـــــد علمنا أخرج الأبويت من ملكوته الاعلى بذنب واحـــد

واتە: ئێمە تاوان گرێ دەدەین بەدەم تاوانەوە ، وەئاواتەخوازی بەهەشتی بەرین دەکەین.

وەدەشزانین باوك ودایكمان ، لەبەر تەنها تاوانێك لەبەهەشت دەركران.

پوختەی مەبەست: مرۆڤ هەندێك جار تەوبەكردنەكەی دەبێتە مایەی خێروبەرەكەت بۆی و ئاستی بەرزتر دەكاتەوە، وەبەپێچەوانەوە جاری واهەیە تاوانەكە ئاستی دادەگرێت وناگەڕێتەوە ئاستی جارانی.

ئەوە سەبارەت بەتاوانكاری، بەلاّم خوانەخواستە دابەزینەكە بەهۆی نارەوایەكی وەكو گومان وبێ باوەڕی وهاوبەشی پەیداكردن بێت ، ئەوا تەنها بەگەڕانەوەو تازەكردنەوەی باوەڕو ئیسلامەتی نەبێت دەربازبوون وگەڕانەوەی دژوارو زەحمەت ومەحاڵە.

٤٧- تاوان دەبێتە مایەی زاڵ بوونی خەڵكی بەسەر بكەرەكەی دا :

شەیتان بەشێوەیەكی بوێرانە زاڵ دەبێت بەسەر تاوانكاردا كە ئەویش بەدڵەڕاوكێ وترساندن وغەمباركردن ولەبیركردنی بەرژەوەندیەكانی. بەردەوام شەیتان هانی دەدات سەرپێچی خوای گەورەی پێ بكات. وەهەروەها مرۆڤە شەیتانیەكانیش بەردەوام ئازاری دەدەن لە ئامادەبوون وئامادەنەبوونیشدا. تەنها كەس وكارەكەش زاڵ دەبێت بەسەریدا بوێرانە ئازاری دەدەن وتەنانەت دراوسێ وئاژەڵەكانیشی.

هەندێك لە سەلەف دەڵێن: من كاتێك سەرپێچی خودا دەكەم ، هەست بەكاردانەوەكەی دەكەم لە ئاكاری هاوسەرەكەم وتەنانەت ئاژەڵەكانیشمدا.[1]

هەروەها كاربەدەستانیش ئەگەر دادپەروەربن بوێرانە یاسای خودای بەسەردا جێ بەجێ دەكەن. بەم چەشنە هەموو شتەكان دژی دەوەستنەوە. تەنانەت دەرونی سەركەش دەبێت لە ژێرئیرادەو ویستیدا نامێنێت ،ئەگەر بیەوێت بەرەوكاری خواپەرستی بگەڕێتەوە ئەوا دەرونی گوێڕایەڵی ناكات ویاخی دەبێت لێی وبەرەوهەڵ

---

[1] -ئەمە ووتەی(فیضل بن عیاض)ە.

دێـری دەبـات، چـونکە مرۆڤـی بـاوەڕدار لەنێوپـەرژین وشـورای پـۆڵاینی خـودای گەورەدایەو پارێزراوە لەهەموو شتێ. وەکاتێك یـاخی دەبێـت لەونێوەنـدە نامێنێـت و چیتر کەس ناپپارێزێت. ئیتر هەموو چەتەو ڕێگرێك فورسەتی لـێ دەهێنێـت ، بـەپێی ئەندازەی ئەو بوێریەی ئـەنجامی داوە لەسەرپێچی کردنـی خـوای گـەورەدا کەسـانی تریش بوێرانە زاڵ دەبن بەسەریدا.

جا هەمیشە بەڵاو مەینەتیەکان لە کێ بڕکێ ورووبەڕوبوونەوەدان بەرامبەر بەچاکەکان، وەسەرکەوتن بۆ بەهێزترینیانە. وەهەروەها خوای گەورە بەرگری لەباوەڕداران دەکات وەبـاوەڕیش ووتـەوکردارە، بـەپێی بـەهێزی باوەڕەکـەو بـەرگری لەخراپـەکان زیـاتر دەکات. جا خودا پشت وپەنامان بێت.

٤٨- تـاوان دەبێتە مایەی لە دەستدانی تواناکان:

هەموو مرۆڤێك پێویستی بەناسـین وزانـینی هۆکارەکـانی قـازانج وزیـانی خـۆی هەیـە لەژیانی ڕۆژانەیدا. وەلێهاتووترین کەس لەم بوارەدا ئەوەیە کەزانیاری تەواوی هـەبێت لەسەر باشەوخراپەکانی خۆی وچواردەوری ، تابەتەواوی بەشێوەیەك بـەگرپیان بخـات کەلە بەرژەوەندی خۆیدا بێت.

پەی بردن بەم زانیاریانەو زانستە لەکەسێکەوە بۆ کەسێکی تر جیـاوازە ،باشـترینیان ئەوەبوو کەباسمان کرد کە بتوانێت بەرژەوەندیەکانی خۆی بپارێزێت. وەتیاچـووترین وهەژارترین کەس لـەبوارەدا ئەوەیەکـە بەرژەوەنـدی خـۆی نـەپارێزێت وهـیچ وریـایی وتێگەیشتنێکی لەم بوارەدا نەبێت.

تاوان دەبێتە مایەی پەردەپۆش کردنی ئەو زانست و وریایی وتێ گەیشتنە، هەر بۆیە دەبینین کەسی تاوانکار سەرقاڵی کارە لاوکی وبێ نرخەکانە و وەکارە هەنوکەییـەکان پشـت گـوێ دەخـات و نـەدڵی وریـایی هەیـەو نـە هـۆش وبـیری ژیرداره نەجەسـتەی گورپوتین وهێزی هەیە تا بەئاگای بهێنێتەوە. واتە هەر هەموو ئەندامـەکانی جەسـتەی خۆی ناپاکی لێ دەکات و وەك کەسـێکی دوژمنـدار وایـە لـەکاتێ کـە دوژمـن هێرشـی

کوشتنی بۆ دێنێت و پەلاماری شیرەکە"شمشێرەکەی" دەدات ، بەلآم نایەتە دەستی یەوەو ژەنگ گرتوویەتی وخیانەتی لیٚ دەکات وتوشی مەترسی کوشتنی دەبێتەوە. بەهەمان شێوە دلٚ ژەنگ دەگرێت وتوشی نەخۆشی دەبێت وهێزی لیٚ دەبڕێت. وەلەکاتی ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەلٚ دوژمنـدا دلٚی هیچ خرۆش وپالٚنەرێکی "غیرەتی"تێدا نی یە تا هاندەرو پالٚنەری دەست وبازووەکان بێت وبەرەنگاری دوژمن ببێتەوە، چونکە بنەڕەتی جەنگاندن وبەرەنگاربوونەوەی مرۆڤ لەخودی دلٚ دایە نەك بازوو. کەمرۆڤ غیرەتی لەدەست دا چیتر بازوو وچەك هیچ ڕۆلٚێکی کاریگەر نابینن.

هەروەها دەرونیش بەتاوان توشی گەندەیی وپیسی دەبێت. لەدەرونێکی دلٚنیایی و ئارامی یەوە بەرەو دەرونێکی خراپەکار هەنگاو دەنێت، وەپشت ئەستور دەبێت بەتاوانکاری و چیتر ئارامی و دلٚنیایی ڕووناکاتە دەرونی ودەرونی دەمرێت چ لەدونیاو بەرزەخ وقیامەتیشدا، واتە. سودی لیٚ نابینێت.

پوختەی مەبەست: هەرکاتێك مرۆڤ کەوتە حالەتی نارەحەتی وبەلآی بەسەردا هات ، ئەوا ئەندامەکانی جەستەی ناپاکی لەگەلٚدا دەکەن ودلٚی نایەتە ژێر باری پشت بەستن بەخوداو گەڕانەوە بۆ لای ونواندنی ئەوپەڕی شێوازی بەندایەتی، وەزمانی گوناکات ویادی خودا بکات و وەهەماهەنگی نابێت لەگەلٚ دلٚیدا. وەئەگەر یادیشی بکاتەوە تەنها بەزمانەو بەس هیچ کاریگەریەك لەسەر دلٚ دروست ناکات ، چونکە پێشتر لەسەر ئەم کارە ڕانەهێنراون وژەنگی تاوانکاری لیٚ داوون ولەکاری خستوون، وەك کەسێك وایە چەند سەربازێك بیپارێزێت لەدوژمن ،بەلآم لەکاتی هێرشەکەدا کەسیان ئامادە نین پارێزگاری لیٚ بکەن.

تاوان ڕێگرە لەکۆتا خێری

لەهەموو شتێك سامناکترو مەترسیدارتر ئەویە کە مرۆڤ لەسەرەمەرگ وکاتی گیان کێشانی دا زمانی گونەکات و شایەتمانی بۆنەیەت ونەتوانێت شەهادەت بلێت. کەدیمەنی لەم جۆرە زۆر بینراوەلە خەلکی.

تەنانەت لەسەرە مەرگدا بەهەندێك كەس ووتراوە شەهادەت بێنەو بڵێ (لا إله إلا الله) ووتویەتی: "ئاه...ئاه... ناتوانم". وەهەندێكی تر لەبری ووتنی (لا إله إلا الله) ووتویەتی: (شاه،روخ. لێتم بردەوە) [1] یەكسەر گیانی دەرچووە. وەیەزكێكی تر ووتویەتی بڵێ: (لا إله إلا الله) ئەویش ووتویەتی: (یا رب قائلة یوماً، وقد تعبت كیف الطریق الی حمام منجاب؟) واتە خودایە كچێك ڕۆژێك ووتی: ئەریێ زۆر ماندوو بووم ،ڕێگەی حەمامی منجاب لەكوێ یە؟

پاشان گیانی دەرچووە.

وەبەیەكێكی تر ووتویانە بڵێ (لا إله إلا الله) لەبری ئەوە گۆرانی ووتوەو تاتنا وتنتنا، پاشان گیانی دەرچووە. وەبەكەسێكی تر ووتویان بڵێ (لا إله إلا الله) ئەویش ووتویەتی: جا چ سودێكی هەیە ووتنی ئێستاكە من هەرچی تاوان هەبێت كردوومە، نەیتوانیوە بیڵێ.

وەیەكێكی تر لەوساتانەدا دەڵێت: چ سودێكی هەیە بیرم نایەت تاكە نوێژێكم بۆ خودا كردبێت، نەیوتووەو مردووە.وەبەكەسێكی تر كەپێیان ووت ئەو ووتی من كافرم بەوەی تۆ دەیڵێیت مرد.

وەكەسێكی تر هەرچەندە هەوڵی دەدات دەیووت زمانم بەستراوە. بۆیان گێڕامەوە كەیەكێك لەسواڵكەرەكان لەسەرەمەرگیدا لەبری (لا إله إلا الله) دەیووت: توخوا دینارێك..توخوا دینارێك، پاشان مرد.

وەهەندێك لەبازرگانەكان پێیان ڕاگەیاندم كەیەكێ لەبازرگانەكان لەسەرەمەرگدا بوو، ئەوانیش پێیان ووت: بڵێ"لا إله إلا الله" كەچی ئەو دەیووت: ئەم پارچە قوماشە زۆر هەرزانە ، ئەمە كڕیارێكی زۆر باشە...هتد ، هەتا گیانی دەرچوو.

سبحان الله... خەڵكی چەندین دیمەنی لەم شێوانەیان بینیوە وپەندی لێ وەرناگرن، جائەگەر مرۆڤێك لەپەڕی تواناو هێزوهۆشدا بێت شەیتان زاڵ بووبێت بەسەریداو

[1] -ئەم دوو ووشەیە ناوی ناوی دوو بەردو داشی یاری شەترەنج ودامەن.

سەرپێچی خودای پێ کردبێت ولەتاوانکاریدا ڕۆچووبێت ، ئەی ئەبێت لەحاڵەتی بێ هێزی وپەککەوتنی پەل وپۆو ئەندامەکانی و نەخۆشی جەستەیی داوەشانبێت، وەلە سەرەمەرگدا بێت شەیتان چی پێ بکات؟ بێ گومان شەیتان بەهەموو هێزێکی یەوە هەوڵی ئەوەدەدات کەئەم هەلە زێرینەی لەدەست بدات کەهەلی شەیتانە لەسەرەمەرگدا. وەلەوساتانەدا ئەو مرۆڤە لە بێ هێزترین کاتدایە و وەشەیتانیش لەوپەڕی بەهێزی دایە.

جا لێرەدا خوای گەورە دەفەرمێت: (يُثَبِّتُ اللّهُ الَّذِينَ آمَنُواْ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللّهُ مَا يَشَاء.... ابراهيم:٢٧) واتە:خوای گەورە باوەڕداران پایەدار دەکات لەسەر گوفتاری بەجێ ودروست لەژیانی دونیادا، وەلەسەرەمەرگ وقیامەتیشدا "باوەڕی دامەزراو فریایان دەکەوێت"و گوفتاریان ڕێك وپێك دامەزراودەبێت بەباوەڕەوە دەمرن ، وەستەمکارانیش گومڕا دەکات وەئەوەی خوای گەورە هەرچی یەکی بیەوێت دەیکات.

جا چۆن خوای گەورە کۆتایی ژیانی ستەمکارو خوانەناس وتاوانکاری چلێس خۆش بەخت دەکات؟! کەلەم دونیادا بەرامبەر بە بەرنامەکەی لوت بەرزو خۆبەزل زان بووەو دیل وبەندەی حەزو ئارەزووەکانی بووەویادی خودا بەزمانیدا نەهاتووە وبەردەوام سەرپێچی خودایان کردووە. وەك بلێی پەیمان نامەی لێ خۆش بوونیان بۆ ئامادەکراوە لەسەرەمەرگدا، کەچی باوەڕدارو خواناسەکان زەندقیان چووە لەترسی مەینەتی یەکانی سەرەمەرگدا. (أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ * سَلْهُم أَيُّهُم بِذَلِكَ زَعِيمٌ.... القلم: ٤٠-٤١) واتە: یان سوێندتان لەسەرمانە کە ڕۆژی قیامەت هەرچیتان بوێت ئەوە دەبێت، پرسیاریان لێ بکەن بزانە کامیان زامنی ئەو کارەیە.

یاخود هەروەکو ووتراوە:

یاآمنا مع قبح الفعل منه أهـــــل

اتاك توقية أمنٍ انت تملـــكه؟

جمعت شيئين: أمنا ، واتباع هوى

هذا ، واحداهما في المرء تهلكه

والمحسنون على درب المخاوف قد

ساروا ، وذلك درب لعت سالكه

فرطت في الزرع وقت البزر من سفهٍ

فكيف عند حصاد الناس تدركه

هذا ،واعجب شيءٍ فيك زهدك في

دار البقاء بعيش سوف تــتركه

من السفينه إذا بالله؟انت ام الــ

ـ مغبون في البيع غبناً من تدركه

واته:

ئەی ئەو کەسەی خۆت بەئەمین دەزانی لەگەڵ ئەوەی ڕەفتارت ناشیرینه...

ئایا پارێزەرێکت بۆ هاتووه که بتپارێزێت یان خۆت هەته؟

دوو شتت کۆکردۆتەوه ئەمینی وبێ باکی لەگەڵ ئارەزووبازی...

کەبوونی هەریەکێکیان لەهەرکەسێکدا بەهیلاکی دەبات

چاکەکاران لەسەر ڕێگای مەترسیدا هەنگاویان نا....

ئەو ڕێگایه بوو کەتۆ نەت گرته بەر

زیادەڕەویت کرد لەچاندنی تۆو بەنەفامی....

جا چۆن لەکاتی دروێنەی خەڵکی پیادەگەیت؟

ئەوەی جێی سەرسوڕمانه لەگەڵ ئەمانەشدا تۆ بەچاوی کەم...

دەڕوانیته ماڵی کۆتایی لەپێناو ژیانێك کەجێی دەهێڵیت

جا توخوا کێ نەفامه؟ تۆ یان ئەوەی لەمامەڵەدا...

زەرەرێ دەکات ، دڵنیابە ڕۆژێ پێی دەگەیت

٤٩- تاوان بینایی دڵ کوێر دەکات یاخود لاوازی دەکات:[1]

بێ گومان دڵ بینایی تایبەتی خۆی هەیە، پێشتریش باسی ئەوەمان کرد کەتاوان بینایی دڵ لاواز دەکات ، بەلأم ئەگەر بەیەکجاری کوێری بکات ، ئەوا بۆ دواجار هیدایەت نابینێت وشارێگای ڕاستی بەیەکجاری وون دەکات.

کەماڵی مرۆڤایەتی لەسەر دووبنەما بەندە کەئەویش:_

١- ناسینی حەق وڕاستی یە.

٢- هەڵبژاردنی ئەو حەقە.

ڕێزوپلەوپایەی مرۆڤەکان لەدونیاو قیامەتدا بەندەلەسەر ڕادەی پەیوەست بوونیان وڕادەی مامەڵەکردنیان لەگەڵ ئەم دووبنەمایەدا.

وەهەربوونی ئەم دووبنەمایە بووەتە مایەی وەسفی پێغەمبەران لەلایەن خوای گەورەوە کە دەفەرمێت: (وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَقَ وَيَعْقُوبَ أُوْلِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ... ص:٤٥) واتە: باس ویادی بەندە بەڕێزەکانمان بکە" ابراهیم وئیسحاق ویەعقوب" کەدەستێکی بالأیان هەبوو لە حەق وحەق ویستی و بەرچاوڕوونیو شارەزاییەکی تەواویان هەبوو لە هەموو ڕوویەکەوە.

برگەی (الْأَيْدِي) کەلە ئایەتە پیرۆزەکەدا بە واتای هێز دێت لە جێ بەجێ کردن وگەیاندنی حەق وحەق ویستیدا ، وەبرگەی" وَالْأَبْصَارِ " بەواتای بەرچاو ڕوونی و بینایی تەواو لەئایندا. کەواتە وەسف وپێناسەی کردوون بەکەماڵی ناسینی حەق وکەماڵی جێ بەجێ کردنی حەق ویستی، بەلأم خەڵکی لەم بوارەدا دابەش بوونە بەچوار بەشەوە:_

بەشی یەکەم: ئەوەبوو کەباسمان کرد لەپێغەمبەران کەبەڕێزترین وجوامێرترین دروست کراوەکانی خوای گەورەن.

[1] -بڕوانە خاڵەکانی: ١-١٩-٣٦

بەشی دووەم: بە پێچەوانەی بەشی یەکەمەوەن کە هیچ بینایيەك وبەرچاوڕوونیەکیان نی یە لەئاین وحەق وجێ بەجێ کردنی حەقدا. کەئەمانە زۆرینەی زۆری گێلن، ئەوانەن کەبەرچاویان برسی وتەنگ وژیرتەسك وبیرکورت وبێ هۆشن ، جگە لەریسوایی هیچیان لێ بەرهەم نایەت.

بەشی سێیەم: ئەم بەشە بیناییان حەق وراستی دەبینێت ،بەلام زۆر بێ هێزو بێ دەسەلاتن ناتوانن پشتگیری بکەن وبانگەشەی بۆبکەن وجێ بەجێی بکەن ،بەڵکو بەباوەڕداری بێ هێز ناودەبرێن، کەخێر وباشەیان کەمترە لەچاو باوەڕدارە بەهێزەکان.

بەشی چوارەم: ئەم بەشە هێزودەسەلات وتوانایان زۆرە وەبەهێزن وهیمەت بەرزن، بەلام بیناییان زۆر کورت بین وسستە کە ناتوانن حەق وراستی لە ناحەق جیابکەنەوە، وەدۆستانی خودا جیابکەنەوە لەدۆستانی شەیتان. کەزۆر جار هەموو ڕەنگێکی ڕەش بەخورما دەزانن وهەموو سپی یەك بەهێلکەو چارەسەر بەژەهر و ژەهریش بەچارەسەر...

ئەم پێرە بەهیچ شێوەیەك بۆ پێشەوایەتی کردنی ئایینداران وبڕواداران دەست نادەن، بەڵکو پێشەوایەتی تایبەتە بەبەشی یەکەمەوە کەخوای گەورە دەفەرمێت: (وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ.... السجدة:٢٤) واتە: ئێمە ئەوانمان کردووە بە پێشەوایانی خەڵکی وبە ڕێنماییەکانی ئێمە کاردەکەن ، چونکە ئارامگر بوون وبڕوای تەواویان هەبوو بە ئایەتەکانمان.

خوای گەورە لەم ئایەتە پیرۆزەدا ئاماژە بۆ دوو هۆکاری سەرەکی دەکات وەك مەرجێك بۆ پێشەوایەتی ، کەئەویش (صبر–ئارامگری ، یقین– بڕوای تەواوبوون) کەخوای گەورە ئەم پێرەی پێ بەهرەدار وڕێزدار کردووە لەبەشەکانی تر.

بۆچی خودا سوێند بەکات دەخوات؟

خودای گەورە کات وزەمەن هەڵدەبژێرێت وسوێندی پێ دەخوات ، چونکە کات مەودای هەوڵ وکۆششی سەربەرزان ودۆڕاوەکانە. کەدەفەرمێت: (وَالْعَصْرِ * إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ * إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ.... العصر:١-٢-٣) واتە: سوێند بێت بەکات * بەبەردەوامی مرۆڤ لەخەسارەت مەندی دایە* تەنها ئەوکسانە نەبێت کە باوەڕیان هێناوەو کردەوەی چاك ئەنجام دەدەن وحەق دەناسن پشتگیری دەکەن وبانگەشەی بۆدەکەن وئارمگرن لەسەر بەجێ گەیاندنی.

لێرەدا تەنها ناسینی حەق مەبەست نی یە، بەڵکو گەیاندن وپشتگیری کردن وبانگەشە بۆ کردن ورێنمایی بۆ کردن مەبەستە.

جا جگە لەم پێرە هەموو پێرێکی تر دۆڕاوو خەسارەمەندن. ئاشکرایە کەتاوان و سەرپێچی بینایی دڵ لاواز دەکات حەق وراستی بەپێی پێویست ناناسێت ، وەلە هەمان کاتدا هیمەتی بێ هێز دەبێت وئارامگرنابێت لە پێناویدا. بەڵکو زۆرجا ژەنگی تاوان پێوەرەکانی دڵ دەگۆڕێت ناحەق بەحەق و خراپە بەچاکە دەداتە قەڵەم ،ڕێگەی خودا ون دەکات و ڕێگەی نەفامی هەڵدەبژێرێت و دونیا پەرستی بەڕاست وحەق دەزانێت، وەلە ڕاستی وحەق ویستی ئایەتەکانی خودا بێ ئاگادەبێت. جا تەنها ئەمە بەسە لە کاریگەریە خراپەکانی تاوان تا دەست بەرداری بین و خۆمانی لێ دەرباز بکەین.

٥٠- تاوان شەیتان لەدڵدا جێنشین دەکات:

تاوان ڕێ خۆشکەرە بۆ شەیتان تا بتوانێت جێگەی لە دڵی تاوانکاردا بکاتەوە وهێلانەو مۆڵگەی خۆی تێدا دابمەزرێنێت وە هەنگاوێکە بۆ گومراکردنی یەکجاری. بەپێچەوانەوە ملکەچی وگوێڕایەڵی و خودا پەرستی دڵ ڕووناك وڕۆشن دەکاتەوە ودەیرازێنێتەوە وەك ئاوێنەی ساف بریقەداری دەکات و پڕدەبێت لەیەك پارچە نور

وڕووناکی. که زۆرجار شەیتان لەم جۆرە دڵانە هەڵدێت وڕادەکات ، چونکە بەرگەی تیشك وڕووناکی یەکەی ناگرێت. هەروەك هەڵهاتنی گورگ لەترسی شێری نێو بێشەدا. کە ڕووناکی تیشکی بەر شەیتان بکەوێت ڕاستەوخۆ دەیبورێنێتەوە ، دواتر کەشەیتانەکانی تر لێی کۆدەبنەوە دەپرسن چی یەتی؟ دەڵێن: ئادەمیزاد پێکایەتی، یان بەرچاوی ئادەمیزاد کەوتووە.

فيا نظرة من قلب حر منور يكاد لها الشيطان بالنور يُحرق

واتە: ئای لەڕووناکی دڵی ئازاد کە خەریکە لەڕووناکیدا شەیتانەکان بسوتێنێت.

ئایا ئەم دڵەو دڵێکی کرماوی و مۆڵگەی شەیتان زاڵبوو بەسەریدا وجێ بەجێ کەری حەز وئارەزووەکانی وەك یەکن؟ کە هەمیشە هاوەڵێکی خراپەکاری لەگەڵدایە بۆ سەرلێ شێواندنی. خوای گەورە دەفەرمێت: (وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ * وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ * حَتَّى إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ * وَلَن يَنفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ.... الزخرف:٣٦-٣٩) واتە: کەسێك خۆی کوێر بکات لەئاستی قورئان و یادی خودای میهرەبان ، ئەوا ئێمە شەیتانێك دەکەینە ملۆزمی و"هاوەڵی خراپ" هەمیشە دەبێتە یاریاوەری لەگەڵیدا دەبێت ،بێ گومان ئەوشەیتانە ڕێگەی ڕاستییان لێ دەشێوێنێت و دەیانخاتە سەر ڕێگەی خراپەکاری کەچی وادەزانن لەسەر ڕێگەی چاکەن تا ڕۆژی قیامەت هەموو شتێك ڕوون دەبێتەوەو وەلە کاتی لێپرسینەوەدا بەشەیتانەکەی دەڵێت: خۆزگە نێوانی من وتۆ بەقەدەر ڕۆژهەلاَت ورۆژئاوا لەیەك دوور بووینایە.. ئای کە چ هاوەڵێکی خراپ ونالەباری ، ئەمرۆ ئەو قسەوگلەیی وگازندەیانە بێ سوودن، چونکە ئێوە کاتی خۆی ستەمتان لە خۆتان ولە خەڵکیش کردووە ،بێ گومان هەردوولاتان لە لەسزاو ئازاردا بەشدارن لە دۆزەخدا.

خوای گەورە لەم چەند ئایەتە پیرۆزەدا ئاماژە بەوە دەکات کە هەرکەسێك پشت هەڵ بکات لە بەرنامەی خودا وپێغەمبەرەکەی و دژایەتیان بکات وهەوڵی تێگەیشتن وخواناسین نەدات ئەوە گیرۆدەی شەیتانێکی خراپ خوازی دەکەین کەهەمیشە ڕێ نیشاندەری دەبێت لەخراپەکاریدا.

وەهەروەها خاڵێکی گرنگ دەست نیشان دەکات کە بریتی یە لەوەی کاتێك ئەو مرۆڤە سەرگەردانە کە ڕێگای ڕاستی وون کردووە، ئەوەندەی تر شەیتانەکە گومڕای دەکات بەشێوازێك کەهەرچی ڕێگای خراپە وخراپە خوازی هەیە لەلای ئەو بەکاروکردەوە ورێگەی چاکە خوازی دەیداتە قەڵەم واتە یەك بۆ یەکتری تەواوکەری خراپەکاریەکانن هەربۆیە ساتێ لەقیامەتدا بەڕاستی کارەکانیان دەگەن هەریەکە نەفرین لەوی تر دەکات وە هیواخوازی یەکتر نەناسینن وەدووری لەیەکتر دەخوازن.

هەرچەندە سروشتی ژیان وایە گەر یەکێك لە بەڵاو ناڕەحەتیەك هاوبەشت بێت ،بێ گومان دەبێتە مایەی سوك کردنی خەم وپەژارەکە لەسەر دڵ ودەرونت. هەروەکو (خنساء) لە بارەی کوژرانی براکەیەوە دەڵێت:

فلولا كثرة الباكين حولـــــي على أخوانهم لقتلت نفسي

وما يبكون مثل أخي ، ولكن أعزي النفس عنه بالتأسي

واتە: ئەگەر زۆری شیوەن کاران نەبوونایە لە چواردەورم کە بۆ براکانیان دەگرین ئەوا من لە هەژمەتا خۆم دەکوشت.

هەرچەندە کەسی وەك براکەمی تێدا نەبووە کوژراوەکان ، بەڵام بۆمن باروخەم سوکی یە بینینی ئەوان کە دەگرین.

بەڵام لەقیامەتدا خوای گەورە ئەم سروشتە دەگۆڕێت وەك لەئایەتەکەدا ئاماژەی بۆ کراوە ، بگرە بوونیان پێکەوە لە سزادا هیچ بار سوکی یەك بۆ هیچ لایەکیان دروست ناکات.خوای گەورە ئەو بار سوکی یەی لەسەر لابردوون وئەو سروشتەی لا گۆڕیوون

وەك دەفــــــــــەرمێت: ﴿ وَلَن يَنفَعَكُمُ ٱلْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِى ٱلْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾الزخرف: ٣٩

واتە: بوونی هەردوولاتان لەسزادا هیچ بارسوکیەك پەیدا ناكات بۆ ئەوی ترتان چونكە ئێوە ستەمكار بوون

٥١- تاوان وسەرپێچی لە چەكە بەهێزەكانی شەیتانە:

یەكێكی تر لەكاریگەریە خراپەكانی تاوان وتاوانكاری بریتی یە لەوەی كەتۆ هەمیشە دوژمنەكەت چەكدار دەكەیت و كار ئاسانی بۆ دەكەیت تا بەباشترین شێواز لە دژی خۆت بجەنگێت.

دوژمنێك كە هەمیشە لەگەڵتدایە ، تەنانەت بە ئەندازەی چاو پروكانێك لێت بێ ئاگا نابێت. بەردەوام دەت بینێ كەچی تۆ ئەو نابینی و هەموو جۆرە تەڵەو پیلان وفێڵێك لە دژت بەكاردەهێنێت. بەردەوام شەیتانی گەورە بانگیان دەكات وهانیان دەدات و پێیان دەڵێت:دوژمنەكەتان دوژمنەكەی باوكتان كە مرۆڤە. نەهێڵن لەدەستان ڕزگاری ببێت كە بەهۆیانەوە ئێمەی شەیتان توشی نەفرەت ودەربەدەری بووین. مۆڵەت نەدەن ئەوان بچنە بەهەشت و خۆتانیش بۆ دۆزەخ. ئەوان بەر ڕەحمەت كەون وئێمەش بەر نەفرەت. وەك ئێمە بێ بەش بووین لەبەهەشت وناتوانین لەگەڵیاندا بەشداربین ، بائەوان لەگەڵماندا بەشداربن لە دۆزەخ..

جا خوای گەورە ئەم دوژمنە سەرسەختەی پێ ناساندووین فەرمانی پێ كردووین كە خۆمان ئامادە كەین لەدژیان. كاتێك خوای گەورە ئادەم ونەوەكەی بینی توشی سەرسەخترین دوژمن بوونە ، هۆكارو چەك و پێداویستی ئەو جەنگەی بەهەردولا بەخشی و بانگەشەی جیهادوبازاڕی جەنگ و شەڕی كرد لەسەر زەوی لەماوەی تەمەندا ، وەماڵ ودەرونی لە باوەڕداران كڕی كە بجەنگێن تێ بكۆشن وكوشتار بكەن لەبەرامبەر خەڵاتی بەهەشتی بەرین.

وەئەمەی بەبەڵێن وپەیمان باس کردووە لە کتێبە پیرۆزەکاندا کە "تەورات وئینجیل وقورئانە". جاهەر کەسێك دەیەوێت ئەو گرێ بەستە مۆر بکات با تەماشای کڕیارو خەلاتەکە بکات وەچ بازرگانیەك وچ قازانجێکە؟ کە دەفەرمێت: (تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ * يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ * وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ... الصف: ١٠-١٣) واتە: ئەی باوەڕداران دەست نیشانی بازرگانیەکتان بۆ بکەم کەلە سزایەکی بەئێش ڕزگارتان بکات ، سەرەتا باوەڕ بهێنن بەخوای گەورە و پێغەمبەرەکەی وەتێ بکۆشن لەپێناوی ئەم ڕاستی یەدا بە ماڵ وسامان وبەخت کردنی جەستەو گیانتان"واتە: ماندووکردنی جەستەوبیروهۆش تا دەگاتە گیان بەخت کردن" بێ گومان ئەم کارە چاکتر وبەفرتره بۆتان ئەگەر بزانن وتێ بگەن، ئەوسا خوای گەورە لەبری ئەمانە لەتاوانەکانتان خۆش دەبێت وبەهەشتی بەرین وپڕشادی وخۆشیتان پێ دەبەخشێت کە ڕووبارەکان بەژێرکۆشك وتەلارو دەرخت وباخەکانتاندا تێ دەپەڕێت، بەڕاستی ئەمەیە سەرکەوتن وسەرفرازی دواتر ئەوەی کە ئێوە زۆر حەزی پێ دەکەن پێتان دەبەخشێت کە سەرکەوتنە بەسەر دوژمنەکانتان وکردنەوەی ولات ودڵەکانە ، وەئەم مژدەیە بدە بە بڕواداران لە هەموو سەردەمێکدا بەمەرجێ ئەوان بۆ خودا یەکلابن.

خوای گەورە بەم جەنگە ویستی ئەوە بووە کە ڕێزوپلەوپایەی باشترین دروستکراوەکانی بنرخێنێت پایەداریان بکات، ئەویش بە پێدانی بەیداخ وئالای تێ کۆشان لەدژی خراپەکاری. دڵی ئادەمیزاد کە چەقی خۆشویستنی خوداو خواپەرستی یە ڕۆڵی گرنگ دەبینێت لەم ڕووبەڕووبوونەوەیەدا. وەکۆمەکی کردووە بەسەربازەکانی خۆی کە فریشتەکانن کە هەمیشە وەك گارد پاسەوانی دەکەن.کەدەفەرمێت: (لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ... الرعد: ١١) واتە: فریشتە بێ

شومارەکانی خودا بەنۆرە بەدوای یەکدادێن تا چاودێری ئادەمیزاد بکەن لەبەرو پشت وهەموو لایەکەوە بیپارێزن بەفەرمانی خودا.

شەفت بەشەفت نۆرە دەکەن و چەسپاوی دەبەخشن بەباوەڕداران وهاندەری چاکەن بە زمانی حاڵ بە ئادەمیزاد دەڵێن: کاتژمێرێك ئارامگر بەتا بەختەوەری هەتاهەتایی بەدەست بهێنیت. هەروەها خوای گەورە جگە لەمانە هەر هەمووی پشتیوانی تەواویان دەکات لەم جەنگەدا ئەویش بەڕەوانە کردنی پێغەمبەران وکتێب بۆیان تا پاڵپشت وپشت گیری باوەڕداران بن.

جگەلە هەموو ئەمانە خوای گەورە بە عەقڵ وژیری مرۆڤی بەهرەمەند کردووە ، بەزانست وشیاری کردۆتەوە بەباوەڕ چەسپاندویەتی بەڕێنمای ڕاست و هەڵەی بۆ ئاشکرا کردووە. گەر ورد بینەوە دەبینین خوای گەورە بەهەموو چەشنێك پشتگیری وهاوکاری مرۆڤەکان دەکات لەم جەنگەدا دەبینین:

ژیری وعەقڵ: سەرکردایەتی سوپادەکەن

زانست ومەعریفە: هۆکارەکانی جەنگ وپێداویستی یەکانی دابین دەکات.

باوەڕ: بەهێزو خۆڕاگری دەکات.

دڵنیایی: هەڵمەتەکانی بۆ ساز دەکات دژی دوژمنەکەی.

چاوەکان دەزگای بینین وپشکنینێتی.

گوێیەکان: دەزگای هەواڵگری یەتی.

زمان: دەزگای وەرگێڕان وڕادەربڕینێتی.

دەستەکان وپێیەکان:دەزگای جێ بەجێ کردن وهەوڵەکانێتی.

سەرەڕا ی ئەمانەش فریشتە نزیکەکانی خودای گەورە هەڵگرانی عەرشی مەزن، بەشێوازی پشتگیری مەعنەوی دەکەن ودەپارێنەوە کە خوایە سەریان خەیت و لەتاوان بیانپارێزیت وبە بەهەشتیان شادکەیت.

وەخوای گەورەش خودی پیرۆزی خۆی بەرگری لەباوەڕداران دەکات بەپێرو حیزبی خۆی ناویان دەبات. کەهەر حزبی خودا سەرکەوتوو سەرفرازە. (أُوْلَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ... المجادلة:٢٢) . هەروەها خوای گەورە لە چوار ووشەی پوخدا شێواز وتەکنیکی ئەم جەنگەی پێ فەرمووین کە دەفەرمێت: (يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اصْبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ وَاتَّقُواْ اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ...آل عمران:٢٠٠) واتە: ئەی باوەڕداران خۆگروئارامگر بن ، وەئارامگری بەسەرخۆتاندا بهێنن هەمیشە لەسەنگەری کۆشش وخەباتدا بن ، لەخواترسن پارێزگاربن بۆ ئەوەی سەرفرازیو سەرکەوتنی هەمیشەیتان دەست کەوێت.

ئەم جەنگە بەبێ ئەم چوار تەکنیکە سەرناگرێت ، واتە: ئارامگری و خۆڕاگری ناکرێت تا "مصابره"نەبێت. واتە بەرەنگاربوونەوەی دوژمن ورووبەڕووبوونەوەی ، جا ئەگەر دوژمنەکەشی ئارامگربوو، ئەوا پێویستە "مرابطة"هەبێت واتە: "سەنگەر چۆڵ نەکردنی دڵ" نەك دوژمن زەفەربێنێت وە سەنگەرەکانیش بریتیبێن لە سەنگەری (چاوەکان ، گوێیەکان ، زمان ، سك ، دەست ،قاچەکان) . چونکە دوژمن لە هەوڵ دایە لەم سەنگەرانەوە هێرش بهێنێت وخۆی بگەیەنێتە دڵ، وەجەستەوبیروهۆش بشێوێنێت وتێکیان بدات.

ئەوەتا هاوەڵەکانی پێغەمبەری خوداﷺکەلە دوای پێغەمبەران بەڕێزترین پێری مرۆڤن، لە هەموو کەسێك زیاتر پارێزراوبوون لەشەیتان، کاتێك سەنگەری خۆیان چۆڵ کرد لەجەنگی "ئوحد"دا دوژمن زەفەری پێهێنان وئەوەی کەڕوویدا ڕوویدا..

وەبڕبڕەی پشتی هەر سێ بنەماکە کەبریتی یە لە"تقوی"پارێزکاری کردن ولە خواترسان، چونکە بەبێ تەقوا نەخۆگری وئارامگری وسەنگەر چۆڵ نەکردن سوودیان نابێت ، هەروەها تەقواش بەبێ ئارامگری نابێت.

جا ئێستا لە خودی خۆتدا تەماشای لەیەکدانی ئەو دوو سوپایە بکە ، شەڕی ئەو دوو لەشکرەبکە کەچۆن هەندێ جار زاڵ دەبن بەسەرتدا ، وەهەندێ جاریش تۆ زاڵ دەبیت.

پیلانەکانی شەیتان بۆ لەخشتە بردنی مرۆڤ

بێ گومان شەیتان پیلانی تایبەتی خۆی هەیە لەم بوارەدا. شەیتان لەدەست وپێوەندەکان وسەربازەکانی خۆی پرسیاری کرد ، کام سەربازەی مرۆڤ لە مرۆڤ زۆرتر نزیکترە وکاریگەری هەیە لەسەر مرۆڤ؟ ئەوانیش وتیان: "نەفس– دەرونی". شەیتان ووتی: لەدەرونەوە دەستی پێ بکەن وخاڵە لاوازەکانی بدۆزنەوەو کاری لەسەر بکەن و حەزو ئاواتەکانی بۆ بکەنە داوی ڕاوکردنی وشەووڕۆژ کۆڵی لێ نەدەن تا لەخشتەی دەبەن. گەر هاتوو دەرون هەڵگەرایەوە دژی پاشا "دڵ"، وەبووە هاوکاری من، ئەوا ئیتر هەریەکە لەم سەنگەرەگرنگانە داگیر دەکەین وسەنگەرەکانی (چاو، گوێ ،زمان ، دەم ، دەست ،قاچ) جا لەسەر ئەم سەنگەرانە تێ بکۆشێن وبجەنگێن.

ئامۆژگاری ئیبلیس بۆ نەوەکانی

هەرکاتێك توانیتان دەست بگرن بەسەر عەرشی دڵدا ، ئەوا ئەو مرۆڤە یان کوژراوە یان دیلە یاخود بریندارێکی سەختە سەنگەرتان چۆڵ نەکەن ، وەمۆڵەت ودەرفەتی هێز و دەستەی دوژمن نەدەن هێرش بهێنن بۆ ڕزگارکردنی دڵ. وەئەگەر هێرشەکەیان زۆر بەهێزبوو ،ئێوە کۆڵ نەدەن، بەردەوام بجەنگێن تا کاتێ ئەو هێزە دەگاتە دڵ زۆر لاوازو بێ توانا دەبێت، چونکە گەر وابوو ئەوا هیچیان پێ ناکرێت.

مەترسی تەماشای نادروست"نەزەری حەرام"

ئیبلیس دەڵێت: ئەی هێزەکانمان ، کەدەستتان گرت بەسەر ئەو سەنگەرانە ، ئاگەداری سەنگەری چاوبن ، دەرفەتی نەدەن تەماشاکردنەکانی سەرەنج دارو

وردەکاربێت ، ڕاستەوخۆ لێی تێك بدەن بەنەزەری بیٚ ئاگایی وئارەزووبازی ،چونکە دەرونیشی حەزی پێیەتی.

دڵنیابن سەنگەری "چاو" کاریگەری تەواوی هەیە لەسەری ، من تەنها لەو ڕێگایەوە سەرم لەئادەمیزاد شێواند، چونکە بەنەزەری حەرام تۆوی ئارەزووبازی وشەهوەتم لەدڵیدا ڕواندو بە ئاوی حەزوئاوات ئاوی دەدەم تا هیمەت بەرزی دەکەم لەتاوانکاری وسەرپێچیدا نغرۆی دەکەم. جا چی دەتوانن لە تێکدانیی وسەرلیٚ شێواندنیان لەم سەنگەرەوە بیکەن. گومڕای بکەن وبڵێن: جا خودا چاوی بۆچی پیٚ داوین؟ وەجوانی بۆچی دروست کردووە؟ ئەگەر بۆ تەماشاکردن نەبێت؟

خۆ ئەگەر ئادەمیزادەکان نەفام بوون ، پێیان بڵێن: ئەم تەماشاکردنە تێیدا گەورەیی خوای بەدیهێنەرمان بۆ دەردەخات، جوانی بوارێکە لەبوارەکانی گەورەییٚ شوێن دەستی پەروەردگار ، پێویستە تێربین لە تەماشاکردن وپیٚ هەڵدانیدا.

وەپێیان بڵێن: ئەم وێنەیە بەشێکە لەدیاردەکانی حەق هەوڵ دەن بیری یەك پارچەیی بوون وحەقیان لادروست کەن ، گەر ڕازی نەبوون ،ئەوا باسی توانەوەو حلولی گشتی وتایبەتیان بۆ بکەن تا دەبنە برای نەسرانیەکان کە خودا دابەش دەکەن لەچەند جەستەیەکدا.

بەم چەشنە دواتر بیری دوورە پەرێزی دونیاویستیان لادروست بکەن ، وەخەڵکی ساویلکەی پیٚ لەخشتە بەرن، چونکە ئەمانە لەچەکە بەهێزەکانمانە.

مەترسی گوێگرتن لەحەرام

لەئامۆژگاری ئیبلیس بۆ سەربازەکان

ئاگاداری سەنگەری گویٚ یەکان بن. شتانێك نەبیستێت کە ببێتە مایەی شێواندنی کارەکانتان. جگە لە شت و دەنگی پڕوپوچ هیچی تر بانەبیستێت ، خۆشترین ئاواز بە پڕوپوچترین ووشە برازێنێتەوە وبیدەن بەگوێیدا. چی دەرونی پێی خۆش بوو باهەرئەوە ببیستێت، نەك ئەوەی کە عەقڵی دەیەوێت.

بەهیچ شێوەیەك مۆڵەت نەدەن ووتەی خوای گەورەو پێغەمبەرەکەی ببیستێت یان ووتەی بانگەوازان ورێنمایی کاران، خۆ ئەگەر شتی وا ڕوویدا دەرفەت نەدەن بگاتە بیروهۆشی لێی بشێوێنن، یاخود بیخەنە دڵی یەوە کەوا ئەم کارە دژوارەو بەتۆ ناکرێت وەسەرقاڵی بکەن بەشتی لاوکی یەوە. وەئەوەی بۆ دروست بکەن کە دەست بگرە بەکڵاوی خۆتەوە با با نەیبات و کێ ئەمڕۆ لەحەق دەپرسێتەوە، خۆتۆ لەو خەڵکە زیاتر نیت بۆ ژیان وبەرژەوەندی خۆت توشی مەترسی دەکەیتەوە...هتد. تادەتوانن ناحەقی بۆ برازێننەوەو حەق لەدڵیدا دەربهێنن.

پیلانی شەیتان بۆ دەست بەرداربوون لە پرۆسەی فەرمان کردن بەچاکەو ڕێگری لەخراپە

شەیتان پیلانی خۆی هەیە بۆ ئەوەی ئادەمیزاد دەست بەرداری گەورەترین فەرمانی خودای بێت کە "فەرمان کردنە بەچاکەو ڕێگرتنە لەخراپە". جا ئەگەر بتەوێت لەپیلانی شەیتان شارەزابیت ، بڕوانە پیلانی براکانی لەو مرۆڤە شەیتانانە کەچۆن ئەم پرۆسەیە لەناو دەبەن بەوەی کە ئەمە خۆ هەڵقورتاندنە لە کاروماڤ خەڵکی تردا، وەشوێن کەوتنی کەم وکوڕی وناتەواویەکان وعەیبی خەڵکی ترە، وەخۆتووش کردنە بەبەلا ودروست کردنی ئاشوبە لەنێوخەڵکیدا.

پیلانی شەیتان لە شێواندنی یەکتاپەرستی وڕەدکردنەوەی سیفاتەکانی خوای گەورە

پیلانی شەیتان لەم بوارەدا لەوەدا خۆی دەبینێتەوە کە شوێن کەوتوانی سونە لەڕێ دەربکەن وسیفات وکارە جوانەکانی خوای گەورە پەك بخەن لە ژێر ناوی "جەستە ڕێژی- التجسیم" وە "لێکچواندن- التشبیه" وە "چۆنیەتی- التکییف". بۆ نمونە: "بڵندبوونی خودای گەورە" وە لەنگەرگرتنی لەسەر تەختی عەرشی مەزن بەلایەنگ باس دەکەن.

وە"دابەزینی خودا بۆ ئاسمانی دونیا" وەفەرموودەکەی: (من سألني فأعطية[1].... کێ پرسیارو داوا بکات داواکاری یەکە بۆ جێ بەجێ دەکەم) .بەجولاندنـەوەو گواستنەوە وەسف دەکەن.

وە وەسفی خودا بـۆ خـودی خـۆی بە"دەست ورووخسـار"بە ئەندامـەکانی لـەش لێك دەدەنەوە.

وەکارەکانی خـودا بـەنوێ"حوادث"دادەنـێن ، وەسیفەتەکانیشـی بـە "اعـراض"لێك دەدەنەوە.

بەم چەشنە سیفاتەکانی خودا ڕەد دەکەنەوە.

وەسـەر لەگەوجـەکان دەشـێوێنن کـە بـۆ سـەلماندنی سـیفاتەکانی خـودا لـەقورئان وسونەدا هاتووە پێویسـتی بـەم کارانـە هەیـە. جـا ئـەم ڕوون کردنەوەیـە پەکخسـتنە لەقالبی پاك وبێگەردی ومەزنی وگەورە ڕاگرتنی خودا پێش کـەش دەکـەن. وەزۆرێـك لەکالێ فامەکان ئەم شتانە وەك خۆی وەردەگرن وبەووشەی جیـاوازتر گوزارشـتی لـێ دەکەن. خوای گەورە دەفـەرمێت: (وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نِبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَـوْلِ غُـرُورًا... الأنعـام:١١٢) واتـە: جـا بۆهـەر پێغەمبەرێك وبڕواداڕێك دوژمنێکمان لەشەیتان وپەری سازاندووە، کەبەردەوام قسـەی زل وڕازاوە دەدەن بەگوێی یەکداو خۆیان وخەڵکی پێ سەرگەردان وگومڕادەکەن.

جا خوای گەورە ئەو ووتەو قسانەی بەڕازاوە باس کردووە ، چـونکەناحەقە بـۆ قبـولێ کردنی دەیڕازێنێتەوەو دەیدات بەگوێی نەفام وسەرکەشەکاندا وپێی گومڕادەبن.

پوختەی مەبەست:

---

[1] – ئەمـە بەشـێکە لەفەرموودەیەکی(صـحیح) لەدابـەزینی خـودای گـەورە بـۆ ئاسمـانی دونیـا لـە سـێ بەشـی شـەودا بەچـەندین سـەنەدی ڕاسـت ودروسـتەوە، هـەروەها (بخـاری ومسـلم)و کەسـانی تـریش ئـەم فەرموودەیـەیان گێڕاوەتـەوە. بـۆ ئـەم مەبەسـتە بڕوانـە (اجتمـا ع الجیوش)و(مختصـر الصـواعق)ی نوسەر.

شەیتان لەسەنگەری گوێیدا مۆڵگەی دامەزراندووە وجگە لەشتنای پڕوپوچ وبێ خێر نەبێت مۆڵەتی شتی باش وچاکە نادات بێتە ژوورەوە و قازانجی پێ بگەیەنێت، وەئەگەر هاتە ژوورەوەش بێ سوودی دەکات.

مەترسیدارترین سانتمە،سانتمەی زمانە

شەیتان بەیاردو دەستەکانی دەڵێت:سەنگەری زمان مەزنترین سەنگەرە بۆکاری ئێمە، دەزگای گوزارشت و وەرگێڕانی دڵە. جا زۆر پێویستە بەوریاییەوە لەسەنگەردا کاربکەین ، کەمەند کێشی بکەین بۆ ووتەی نابەجێ وناپەسەند کەهەرهەمووی زیان بەخش بێت ومۆڵەت ودەرفەتی یادی خوداو قورئان خوێندن و ووتەی ئامۆژگاری مەدەن لەزمانی یەوە دەربچێت. وە ئێوە لەم سەنگەرەدا دووکاری مەزنتان هەیە پێویستە دەست بەرداری هیچیان نەبن:_

١. قسەی ناڕەواکردن: چونکە هەرکەسێك قسەی ناڕەوا بکات ئەوا برایەکە لەبراگەورەکانتان و لەسەربازە گەورە کانتانە.

٢. بێ دەنگ بوون لەئاستی حەق: جا هەرکەسێك لەسەر حەق بەوەلآم نەیەت وە بێ دەنگی هەڵبژێرێت ،برایەکە کەڕولاڵی ئێوەیە ، هەروەك یەکەمیان قسەکەری ئێوەبوو ئەمەش برایەکی کەڕولاڵتانە.

جا ئەمان نەك مۆڵەتیان بدەن بە ووتەی حەق بدوێن و بێ دەنگ بن لەووتەی ناڕەوا، بەهەموو ڕێگاکان ناڕەوایی برازێننەوە، حەق بێژان بترسێنن کەسەرئەنجامیان باش نابێت. دڵنیابن ڕۆڵەکانم کە سەنگەری زمان هۆکارێکی سەرەکی سەرگەردانی ئادەمیزادەکانە. چەندیان لەم ڕێگەیەوە دوچاری گرتن وکوشتن وتیاچوون بووە.

ئامۆژگاریتان دەکەم بەوەی یەکێکتان ووتەیەك لەسەر زاری برائادەمیزادەکەتانەوە بڵێ، ئەوی تریشتان لە گوێگرەکەی گەورە بکاتەوە سەرسوڕمانی لادروست بکات وپێی دووبارە بکاتەوە، بەهەمیشەیی هاندەرهاوکاریان لە گوێگرتن و ووتنی قسەی ناڕەوادا.

هەموو دەرگاو گۆشەیەکیان لیّ بتەنن ، مۆڵەتیان مەدەن وەبیری ئەوەتان دەهێنمەوە کە من چی بەڵێن وسوێندێکم خوارد لەبەرامبەر خوداکەیان کەووتم: (ثُمَّ لآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَآئِلِهِمْ وَلاَ تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ * قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ... أعراف:١٦-١٧) واتە:شەیتان ووتی: بەهۆی ئەوەی کەتۆ منت گومڕاو سەرگەردان کرد ، ئەوا سوێندبێت منیش لەسەر ڕێگەی ڕاستەکە بۆیان دانشم ولایان بدەم وبیان ترازێنم.پاشان سوێند بێت بەخودا لە هەموو لایەکەوە بۆیان بێم، لە پشت وپاش وچەپ وڕاستەوە، وەدونیایان لاخۆشەویست دەکەم و گومان دوودڵیان لەسەر قیامەت بۆ دروست دەکەم، وەزۆربەیان گومڕادەکەم، کەمیان بەسوپاس گوزاریت دەمێننەوە.

ئایا نابینیت من لەهەموو ڕیگایەکەوە پیلان دەگێڕم بۆ ئادەمیزاد تادەربازی نەبێت وگیرۆدەی بکەم وکۆڵ نادەم. وەپێغەمبەرەکەیان ئاگاداریانی کردۆتەوە کە بەئادەمیزادی ووتوە: (إن الشيطان قد قعد لأبن آدم بطرقه كلها، وقعد له بطريق الاسلام. فقال: أتسلم وتذر دينك ودين أبائك؟ فخالفة وأسلم، فقعد له بطريق الهجرة. فقال: اتهاجر وتذر ارضك وسمائك ؟ فخالفه وجاهر. فقعد له بطريق الجهاد. فقال: أتجاهد فتقتل فيقسم المال وتنكح الزوجه؟.) [1] واتە: شەیتان لەسەر هەموو ڕێگاکان سەنگەری لەئادەمیزاد گرتووە ، هەتا سەر ڕێگەی ئیسلام ، ووتی: ئیسلام دەبێت دەست بەرداری ئاینی باوباپیرانی خۆت دەبیت؟ کەچی سەرپێچی کردنی ئیسلام بوو. دواتر هاتە سەر ڕێگای کۆچ کردن. ووتی: ئایا کۆچ دەکەیت وخاك وولاّتی خۆت بەجیّ دەهێڵیت؟ کەچی سەرپێچی کردو کۆچی کرد. پاشان هاتە سەر ڕێگەی جیهاد، ووتی:ئایا تۆ جیهاد دەکەیت ودەکوژرێیت ومالّ وسەروەتت دەبرێت ودابەش دەکرێت وخێزانیشت شوودەکاتەوە؟

[1] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(أحمد: ٤٨٣/٣) گێراویەتیەوە.

جا بەهەمان شێوە لەسەر هەموو ڕێگایەکی چاکە خوازی ڕێیان لێ بگرن. ئەگەر ویستی خێرو پارە ببەخشێت ڕێگری بکەن وپێی بڵێن:ئایا ئەو پارەو ماڵەی خۆت ئەیبەخشیت سەرئەنجام وەك ئەو سوڵکەرەودرۆزە چیەت لێ دێت؟ ئایا نەتان بیستووە چیم خستە سەر زمانی کەسێك کەهەژارێك داوای هاوکاری لێ کرد ، ئەویش ووتی: ئەمە پارەی خۆمانە ،جائەگەر بیدەین بەئێوە ،ئەوا ئێمەش وەك ئێوەمان لێ دێت. جا ئەگەر بچیت بۆ حەج کردن پێی بڵێن: ئەو هەموو ڕێگە دوورو درێژە دەبڕیت دوور نی یە خۆت وماڵەکەت توشی تیاچوون نەبێت.

بەم چەشنە هەموو ڕێگەیەکیان لێ بتەنن وباسی مەترسی ودژواری وزەحمەتیان بۆ بکەن. دواتر ڕێگاکانی تاوان وخراپەکارییان بۆ ئاسان بکەن وبۆیان برازێننەوە وخۆشی بکەن لەدڵیاندا. وەزیاتر پشت بەئافرەت ببەستن وبەکاریان بهێنن بۆ ئەم مەبەستە ، وەلەدەرگای ئافرەتانەوە هێرشیان بۆ بەرن، چونکە باشترین پێڕن بۆ ئاسانکاری کارەکانتان.

سەنگەری دەست وپێ یەکان

ئەم سەنگەرە بەباشی بیتەنن ومۆڵەت نەدەن کا ری چاکەوچاکەخوازی پێ ئەنجام بدرێت. وەبۆ بەدەست هێنانی ئەم مەبەستە پێویستە هاوکاری لەدەرونی خراپەکارەوە وەربگریت، وەبخرێتە گڕ بۆ دژایەتی کردن ولاواز کردنی ڕۆڵ وهێزی دەرونی چاکەکار ، بەدڵنیایی ئەم کارەش بە ڕێگری کردن دەبێت لە پێ گەیشتنی یارمەتی بۆی.

وەلەهەمان کاتدا پشتگیری وهاوکاری بەهێزبوونی دەرونی خراپەکار بکرێت. بەم چەشنە دەتوانن بگەنە تەختی عەرشی دڵ،وەپێویستە لەمەملەکەتەکەی دوور بخرێتەوە دەرونی خراپەکار لەبری دڵ جێنیشین کەن. جا ئەو کاتە هەموو شتێك بەئارەزووی خۆتان دەبێت و وەهەرچی بڕیارێك بدات لە بەرژەوەندی ئێوەدایە ، وەمەرج وبڕیارەکانتان هەرهەمووی جێ بەجێ دەکرێت لەلایەن ئەو دەروونەوە.

وەئەگەر هەست بەجوڵەو هەوڵی دڵت کرد بۆ هاتنە سەر تەختی پاشایەتی، ئەوکاتە هەوڵ بدەن ئەو دەرونەی بۆ جوان وشیرین بکەن وەلە پێش چاوی بیرازێننەوە ووەك بوکێك هاوسەرگیری پێ بکەن لە گەڵ دڵدا. وەسەرمەستی بکەن وپێی بڵێن تامی خۆشی بچێژە هەروەکو تامی شەڕو ناخۆشیەکانت چەشت ، ئەوساتە بەراوردێك بکە لەنێوانیاندا. وەدەست هەڵبگرە لەجەنگ وشەڕ ، چونکە شەڕی ئێمە کۆتایی نایەت تا مەرگ، وەتۆش ئەی دڵ بەرگەی جەنگی درێژخایەن ناگریت...

سەربازەکانی ئیبلیس

وەئەی نەوەکانم پشت بەدوو سەربازی مەزن ببەستن کەلەگەڵیاندا بەهیچ شێوەیەك توشی بەزین نایەن، ئەو دووسەربازەش بریتین لە:

١. سەربازی بێ ئاگایی: بە هەمیشەیی هەوڵ دەدەن بە هەموو شێوەیەك دڵی ئادەمیزاد بێ ئاگا بکەن لە خودا وقیامەت ، چونکە ئەمە خاڵی وەرچەرخانە لە جەنگی ئێوەدا. هەرکاتێ دڵی بێ ئاگابوو لەخودا ، ئەوکاتە زاڵ بوون بەسەریداو دەسەمۆکردنی زۆر ئاسانە.

٢. سەربازی ئارەزووبازی: ئارەزوو بازی لەپێش چاوی جوان لەدڵیاندا شیرین بکەن، وەبەهێزی هەردوو سەربازگەکە هێرش بکەن بەسەریاندا ، چونکە چەك وسەرباز لەم دووانە باشتر وبەهێزترمان نی یە ، وەبۆ بەئەنجام گەیاندنی بێ ئاگایی بە ئارەزوو خەریکیان بکەن ، وەبۆ گەیشتن بەئارەزوو بازی بەبێ ئاگایەوە سەرقاڵیان بکەن.

جا هێرش بەنە سەر کەسە خواناسەکان ، چونکە ئێوە بەبوونی ئارەزوو بازی وشەیتانەکەش وئادەمیزاد بەوە دەبنە چوار کەس وزاڵ دەبن، وەپێڕی خواناسان تێك بدەن وبیشێوێنن بە پشت بەستن بە بەکارهێنانی ئادەمیزادە بێ عەقڵ وژیرەکان بۆ شێواندنی کۆڕەکانیان.

پوختەی مەبەست:

ئـادەميزاد سەرمەسـت بكـەن بـە ئارەزووبـازى وبـىَ ئاگـايى، وەئەگـەر خـواى گـەورە فەرمانى كـردەوە بـەئادەميزاد بـەوەى كـە ئـارامگرو خـۆگرو سـەنگەر چـۆڵ نەكـەن، ئێوەش بەهەمان شێوە خۆگرو ئـارامگر بـن وسـەنگەرەكان چـۆڵ مەكـەن. وەلـەكاتى دروسـت بـوونى هـەر دەرفـەتێك لەدەسـتى مـەدەن، بەتايبـەتى لـەكاتى توڕەبـوون و ئارەزوو بازيدا كە دوو هەلى بىَ وێنەن.

وە ئاگادار بـن كـە ئـادەميزادى وا هەيـە ئارەزوبـازى زاڵـە بـە سـەريدا و كـەمتر تـوڕە دەبێت. جا ئێوە گرنگى بە بوارى ئارەزوبازى بدەن و سەرگەردانى بكەن. وە دەست بەردارى توڕە بوونى ببن.

وە هەيانە بـە پێچـەوانەوە ڕادەى تـوڕە بـوون و هەڵچـونى زيـاترە و كـەمتر حـەز بـە ئـارەزوو بـازى دەكـات.جـا لێـرە دا گرنگـى بـە بـوارى هەڵچـوون و تورشـە بونەكـەى بدەن.هەرچەندە سەنگەرى ئارەزووى چۆل مەكەن. چونكە هەركەسێك لە كاتى تـوڕە بوون و هەڵچوندا خۆگرنەبێت ئەوە بە دڵنيايەوە لە كاتى ئارەزووبازيدا خـۆگر نابێـت. جا پێويستە ئێوە ئاوێتەيەك دروست بكەن لە نێوان حەز و ئارەزوو و تورشە بوون دا. بانگەشەى توڕە بوونى بكەوە لە ڕێگەى ئارەزووبازيەوە.

وە بانگەشەى ئارەزووبازى بكەن لە ڕێگەى توڕە بوونەوە.

وە بزانن كاريگەرترين چەك لـە ئـادەميزاد بـريتين لـەو دوانـە. چـونكە بـەهۆى حـەزو ئـارەزووە (باوكيـان ودايكيـان) لـە بەهەشـت دەركـران. وە بـەهۆى تـوڕە بوونـەوە نەوەكانيان (هابيل و قابيـل) دەسـتيان چـووە خـوێنى يـەكترى وە هـەر بـەو دوانـە پەيوەندى و دۆستايەتى و خزمايەتيان لە دەست داوە وە خوێنى يەكتريان ڕژاندوە.

وە دڵنيابن توڕە بوون پشكۆيەكە لـە دڵـى ئـادەميزادا وە حـەز و ئـارەزوو گڕێكـە لـە دڵێەوە دەجۆشێت. وە وريا بن ئاگر و پشكۆ بـە ئـاوى دەسـت نوێـژ و يـادى خـودا و نوێژ و الله أكبر دەكوژێتەوە.جا ئاگادار بن مۆڵەت نەدەن لەو دوو سـاتە دا لـە نوێـژ و دەست نوێژ و يادى خودا نزيك ببنەوە. هەر لە بەر ئەم هۆيەيـە كـە پێغەمبەرەكـەيان

ئامۆژگاری کردوون و دەفەرموێت: (إن الغضب جمرة في قلب إبن ادم ، أما رأيتم (من) إحمرار عينة ، وإنتفاخ أوداجة ؟ فمن أحس بذلك فليتوضأ) [1] (واتە: تورە بوون پشکۆیەکە لە دڵی ئادەمیزاد دا ئایا نابینیت کە تورە دەبێت چاوەکانی چۆن سور هەڵدەگەڕێت و دەمارەکانی ملی هەڵدەسێت ، جا هەرکەسێ هەستی بەم حاڵەتە کردوو با دەست نوێژ بگرێت.) وە هەروەها پێغەمبەرکەیان پێی وتوون: (إنما تطفأ النار بالماء) ٢ واتە: "ئاگر بە ئاو دەکوژێتەوە".

[1] – وە ئـەم فەرمودەیـە(حسـن و لغیرە)یـە ،(أحمـد : ١٩/٣) وە (عبـدالرزاق: ٢٠٢٨٩) گێڕیانەتەوە.

[2] – وە ئـەم فەرمودەیـە(حسـن و لغیرە)یـە ،(أحمـد : ١٩/٣) وە (عبـدالرزاق: ٢٠٢٨٩) گێڕیانەتەوە.

وە ئەم فەرمودەیە (حسن و لغیرە)یە (أحمد –٢٢٦/٤)وە (أبوداود ٤٧٨٤). وە (البخاری) لە (تاریخە) وە (طبرانی –٢٦٧/١٧) گێڕیانەتەوە هەرچەندە ئەم لە سەنەدەکەیدا (أبی وئل القاص) هەیە. کە ناوەکەی = (عبدالله بن یحی)یەکە (إبن حبان) دەڵێت : شتی سەیر و سەمەرە دەگێڕێتەوە..هەرچەندە (إبن معین) متمانەی پێی هەبووە. بڕوانە (السلسلة الضعیفة –٥٨٢).

دکتۆر أحمد شوقی (ئەندام لە کۆلیژی پزیشکی پادشای لە لەندەن) دەڵێت :– چارەسەری دەرونی لە حاڵەتی ئەویترو کرژبوون و تورە بووندا بە دوو شێواز دەکرێت کەئەویش: بە خاوکردنەوەی ماسولکەیی و دەرونی وە بە کەم کردنەوەی هەستی هەڵچوونی.

هەر بۆیە دەبینین لە فەرمودەیەکی پێغەمبەری خودا ﷺ باس لە دەست نوێژ گرتن و نوێژ دەکات ،چونکە لە دەست نوێژ و نوێژ کردندا کرداریچکی پراکیزەکردنی خاوبوونەوە و هێمن بوونەوەی ماسولکە و ڕەواندنەوەی تورەی و هەڵچونی دەرونە. وە زانستی سەردەم گەیشتۆتە ئەو ڕاستیە زانستیەی دەڵێت : لە کاتی تورە بوون و هەڵچوندا گەربێتوپرشی ئاو بەر ئەو کەسە بکەوێت لە ڕووناکیدا،ئەوا هێمنی و باری دەرونی بۆ دێتەوە و ماسولکەکانی خاو دەبێتەوە. هۆکارە زانستیەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ڕووناکی لە دڵۆپە ئاوەکاندا بارگەی سالب دروست دەکات کە دەبنە خاوبوونەوەی ماسولکەکان.وە لە گەڵ بوونی ڕووناکیدا خۆشۆردن هێمنی دەروونی دروست دەکات . لە چاو ئەوەی حەمامەکە تاریك بێت.

وە زۆر لە زانیان دەڵێت :– لە خۆشۆردندا هێزێکی سیحری هەیە لە چلاك کردنەوەی جەستە و هێمن کردنەوەی بواری دەرونی و وەدەرنانی تورەیی و هەڵچون. دوور نی یە هەر ئەم هۆکارە بێت لە لەشی ئەو کەسانەوەکە کە لە کاتی خۆشۆردندا لە خۆشیاندا گۆرانی دەڵێن ،چونکە هێمنی دەرونیەیان بۆ دەگەڕێتەوە.

وه خوای گەورە ڕێنمایی بۆ کردون کە پشت ببەست بە نوێژ و ئارامگری. بەلأم ئێوە دەرفەتیان مەدەن بە تورە بوون و ئارەزووبازی لە بیریان بەرنەوە چونکە چەکی کوشندەی ئێوە بریتی یە لە (بێ ئاگایی و ئارەزووبازی) . جا هەر کاتێ کەسێکتان بینی دژ و پێچەوانەی ئارەزووەکانیەوە دەوەستێتەوە ، ئەوا بە هەموو شێوەیەك لێ ی دوور بکەونەوە.

پوختەی مەبەست:

تاوان و تاوانکاری چەندێك کوشندەن بە دەستی شەیتانەوەیە کە بە چەکی خۆت جەنگت لە گەڵ دا دەکات ،وە خۆت هاوکاری دەکەیت و دژی خۆت کە ئەوەش لوتکەی بێئاگای و گێلی یە.

مایلبغ الاعدا عمن جاهل   مایبلغ الجاهل من نفسه

واتە:- ئەوی کەسی گێل و گەوجە بە خۆی دەکات ،دوژمنەکانیشی ئەوەی پێ ناکەن.

وە ئەوە جێ ی سەر سورمانە کە مرۆڤ خۆی بە دەستی خۆی هاوکاری و لە ناوچونی خۆ بدات وا بزانێت ڕێزی لێ دەنێت. وە هەوڵی لە دەستدانی بەختەوەری خۆی بدات کەچی وا بزانێت بەختەوەری دەکات. هەروەها ڕێز و پلە و پایەی خۆی لەکەدار و بچوك بکاتەوە کەچی وا بزانێت شکۆمەند و سەربەرزی دەکات.

وە هەر ئەوە نهێنی و حیکمەتی ئەوەیە کە ئاینی ئیسلام لە پێش هەموو نوێژێك دا فەرزی کردووە کە دەست نوێژ بگیرێت تاوەکو لە کاتی نوێژدا وە وەستان لە بەرامبەر بە گەورەیی خودادا.هێمنی و ئارامی بالّی کێشا بێت بە سەر دەرون و جەستەدا ،وە دڵ و دەرون ئارام و هێمن بێت.

وە لێرەدا بۆمان دەردەکەوێت کە بۆچی پێغەمبەری خودا ﷺ هەرکاتێ تووشی نارەحەتی و غەم و پەژارەیەك ببوایە ڕاستەوخۆ هانای بۆ نوێژکردن دەبرد ، وە هەر بۆیە هەرکاتێ گوێ بیستی بانگ بوایە لە لایەن (بیلالی الحبشی)بەوە پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو (أرحنا بها یا بیلال). واتە "بمان حەوێنەوە و هێمنیمان بکە پێی ئەی بیلال".

هەر بۆیە هەندێ لە (سلف) لە وتارەکانیاندا دەیان ووت:- " دوور نی یە کەسێك خۆی ڕیسوا بکات کەچی وا بزانێت شکۆمەند بووە. وە خۆی بچوك بکاتەوە کەچی وابزانێت بایەخدار و ئاست بەرزی کردووە ، وەخۆی لە دەست بدات وا بزانێت ڕزگاری کردووە. کێ هەیە لەوە گێل و گەوجە تر کە دەست لە گەڵ دوژمنەکەیدا تێکەڵ بکات بۆ لە ناودانی خۆی.

٥٢- تاوانکار خودی خۆی لە بیر دەکات:[1]

مرۆڤی تاوانکار خودی خۆی لە بیر دەکات و دەرونی پشت گوێ دەخات وێرانی دەکات ،جا ئەگەر وترا چۆن مرۆڤ دەرونی خۆی لە بیر دەکات ؟ وە چۆن دێتەوە یادی ؟ وە واتای لە بیر کردنی خود چیە ؟

ئەوا دەڵێین:- بەڵێ خۆی لە بیر دەکات مەترسیترن لە بیرکردن ئەوەتا خودای گەورە دەفەرموێت: (وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ... الحشر:١٩) واتە: " وەك ئەو کەسانە نەبن کە خوای گەورەیان لە بیر کرد ، خوای گەورەش خودی خۆیانی لە بیر بردنەوە بە ڕاستی ئەوانە تاوانکارن و خراپەکارن.

واتە خوای گەورە خودی خۆیانی لە بیر بردنەوە وەك سزایەك بۆ لە بیر کردنی خوای گەورە.بەڵێ خوای گەورە لە سزای ئەم تاوانەدا. بە دوو جۆر سزا دەدات:-

یەکەم: خوای گەورە لە بیریان دەکات.

دووەم: خودی خۆشیات لە بیر کرد.

وە خوای گەورە لە بیریان دەکات بە واتای پشتیان تێدەکات و لە ڕەحم و سۆزی بێبەشیان دەکات و ڕێنمایان ناکات تیادەچن.

وە خودی خۆیان لە بیر کرد بە واتای ڕێز و بایەخی خۆیان لە بیر کرد و هۆکارەکانی بەختەوەری و سەربەرزیان لە بیر کرد وە هیچ کاتێك بەرژەوەندیەکانی خۆیان نایەتەوە یاد و بۆ یەکجاری خۆیان لە یاد دەکەن وێڵ و سەرگەردان دەبن. هەروەها

---

١ - بڕوانە خاڵکانی (١٤-٢٩)

کەم و کوڕی کەمتەرخەمیەکانی خۆشیان لـە یـاد دەکـەن لـە بـیری ئـەوەدا نـابن کـە چاکسازی لە خودی خۆیاندا ئەنجام بدەن.

وە لە گەڵ ئەمانەشدا هەرچی بـرین و ئازارەکـانی دڵ و دەرونیشـیان لـە یـاد دەکـەن وەك نمونەی سەرخۆش بیرێك لە ژیان و جەسـتە و دڵ و دەرونـی خۆیـان ناکەنـەوە و چارەسەری ئێش و ئازارەکانیان ناکەن کە دواتر بە هیلاکیـان دەبـات چـونکە هـەموو جەستە و دڵیان پڕە لە نەخۆشی. کە ئەمە گەورەترین سزایە خـوای گـەورە توشـیان دەکات بە گشتی و بـە تایبـەتی.جـا چـیتر بـەلاَو نەهامـەتی هەیـە بگاتـە ئـەم دەردە کوشندەیە کە مرۆڤ خودی خۆی و بەرژەوەندیەکان و بەلاَکانی لە یـاد بکـات و بـەرەو تیاچوون بچێت و دواتر بەهەشتی بەرین لە دەست بدات ؟!

جـا هەرکەسـێك بـە وردی حـاڵ و بـارودۆخی خـەڵکی بـە گشـتی بکۆڵێتـەوە بـۆی دەردەکەوێت کـە زۆرینـەی خـەڵکی ئێسـتا ڕاسـت و دروسـتی خـودی خۆیـان لـە یـاد کردووە دواتریش قیامەتیان و خۆیان فرۆشتووە بە بەرامبـەر بـە تەمـەنێکی کـورت و کرچ و کاڵ و بێ نـرخ ،فرۆشـتنێکی گێـل و گەوجانـە. وە ئـەم ڕاسـتیانەیان بـۆ ڕوون دەبێتەوە لە کاتی مردن و دوای مردندا بە ئاگـا دێنـەوە کـە بـە چـی گـرێ بەسـتێکی بێنرخ و بێ بەها قیامەتی لە دەست داوە بازرگانی پێوە کردووە بۆ تەمەنێکی کورتی دونیا. کە چی بە پێچەوانەوە خەڵکی دونیا دەفرۆشێت بۆ بە دەسـتهێنانی قیامـەت و ژیانی هەتا هەتایی.

جا دۆڕاوەکان:

ئەو کەس و گەوج و گێلانەن کە لە گەڵ هەموو دۆڕاندن و سەر لێ شێواویە و خۆو خوا لـە یادکرنـە کـە ژیـانی دونیـا سەرسـام بـوون و حـەزو ئارەزووەکانیـان تێرکـردووە قیامەتیان بە دونیا گۆڕیوەتەوە و ژیانی دروست و ڕاستی لە لای ئەوان بریتی بوو لـە تێر کردنی حەزو ئارەزووەکانیان و ڕابواردن کە چـی هێشـتا هـەر خۆیـان بـە بـراوە و

قازانجگر دەزانن هەروەکو یەکێك دەڵێت: (خذ ماتراه ودع شیئاًسمعت بە) واتە: پەلاماری ئەوە بدە کە دەبینی و شتێ لە بیر بکە کە تەنها بیستووتە و نەت بینوە.

جگە لەمەش لاوازی باوەڕ و چاولێکەری لە خەڵکی و زاڵ بوونی حەز و ئارەزووەکانی هەر هەمویان کاریگەریان لە سەر ئەم بیر و بۆچوونەیان هەیە.

هەر بۆیە زۆرینەی خەڵکی لەم بازرگانیە دا دۆڕاو خەسارەت مەندن. هەروەکو خوای گەورە دەفەرموێت: (أُولَـئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُاْ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالآَخِرَةِ فَلاَ يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلاَ هُمْ يُنصَرُونَ.... البقرة:٨٦) . واتە: ئەو کەسانەی کە ژیانی دونیایان هەڵبژاردو گۆڕیانەوە بە ژیانی قیامەت. لە بەر ئەوە سزایان لە سەر کەم ناکرێتەوە و ئەوانە هەرگیز یارمەتی نادرێن و سەر ناخرێن.

هەروەها دەفەرموێت: (فَمَا رَبِحَت تِّجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُواْ مُهْتَدِينَ.... البقرة:١١) واتە: ئەوانە بازرگانیەکەیان قازانجی نەکردووە ،سەرمایەکەشیان کە هیدایەتە لە دەستیان دا. وە مایە پوچ بوون و ڕێبواری ڕێگای هیدایەت نەبوون.

جا لە ڕۆژی قیامەتدا کاتێ ڕاستی هەموو شتەکان بە ڕوونی دەخرێنە پێش چاو ،ئەو کەسانە گێل و گەوجەی خۆیان بۆ دەردەکەوێت و پەشیمانی دایان دەگرێت هەر چەندە بێ سودە.

ئەوانەی قازانجیان کرد:—

ئەو کەسانە بوون کە ڕێز و قەدری خۆیانیان زانی و بە ژیانی کاتی هەڵنەخەڵەتان و بەرق و بریقی دونیا سەرەنجی ڕانەکێشان ،خۆشیەکی کاتیان گۆڕیەوە بە خۆشیەکی نەبڕاوە و هەتا هەتایی خوای گەورە و پاداشت و خەڵاتی خودایان لە بیر نەکرد. هەر بۆیە تەمەنی دونیا لە لایەن زۆر بێ نرخ و کەم و کورت بووە ،چونکە بە چاوی بینایەوە تەماشای قیامەتیان دەکرد.

خوای گەورش دەربارەیان دەفەرموێت: (وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُواْ إِلاَّ سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ.... یونس:٤٥) واتە: ڕۆژێك کە خودا هەر هەموویان کۆ دەکاتەوە

، وا هەست دەكەن كە تەنها سەعاتێك لـە رۆژێكدا پێچووە " خزمـان و ناسـياوان و دۆستان " هەمووان يەكتر دەناسنەوە.

هـەروەها دەفـەرمێت: (يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا * فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَاهَا * إِلَى رَبِّكَ مُنتَهَاهَا * إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَاهَا * كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا..... النازعات:٤٢-٤٦) واتـە: پرسـيارت لـێ دەكـەن "ئـەی پێغەمبـەر" كـە قيامەت كەيە؟ وەچ كاتێك بەرپا دەبێت؟ جا تۆ لەكوێ دەزانيت كـەی بـەرپادەبێت ، تۆ لەكوێ ئەوباسە لەكوێ؟ بێ گومـان كۆتـايی دونيـاو هـاتنی قيامـەت تـەنها خـودا دەيزانێت. ئەركی تۆ تەنها بێ داركردنەوەی ئەو كەسـانەيە كەلـەو سـاتانە دەترسـن، ئەو رۆژەی قيامەت بەرپادەبێت. باوەڕداران وا دەزانـن تـەنها سـەر لەئێوارەيـەك يـان سەر لەبەيانيەك تەمەن درێژەی ژيانی دونيايان بووە.

هەروەها دەفـەرموێت: (كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ.... الأحقاف:٣٥) واتە: ئەو رۆژەی كەبەڵێنيان دراوەتێ كە پێشهات وادەزانن تەنها ساتە وەختێكيان لەرۆژێكدا پێ چووە.

هەورەها دەفەرموێت: (قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ * قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْأَلْ الْعَادِّينَ * قَالَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَّوْ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ... المؤمنـون:١١٢-١١٤) واتـە:خوای گـەورە دەپرسـێت: ئـەوە چـەند سـاڵ لـە زەويـدا ژيانتـان بـردە سـەر ؟ ئەوانيش دەڵێن: رۆژێك يان كەمتر، لەو كەسانە بپرسن كە بيروهۆشـيان لای خۆيانـەو حسـابی ژمـارەو كـات دەكـەن، خـوای گـەورە دەفـەرموێت: بەڕاسـتی مانـەوەتان لـە دونيادا هەر زۆر كەم بووە ئەگەر بەڕاستی دەتانزانی.

هەروەها دەفەرمێت: (يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا * يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا * نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا..... طه:١٠٢-١٠٤) واتە: رۆژێك دێت كە فوو دەكرێت بە"صـور"دا. ئـەو رۆژە تاوانباران چاويان كوێر دەبێت. بەچپەوسرتە بەيەك دەڵێن تەنها دە شەو نـەبێت "لـە

دونیا یان لەبەرزەخدا" هیچی ترتان پێ نەچوو. ئێمە چاك دەزانین سەرئەنجام چی دەڵێن ، چونكە ژیرترین و وریاترینیان دەڵێت: تەنها ڕۆژێك نەبێت هیچی ترتان پێ نەچووە ! !

ئەمە ڕاستی ودروستی ژیانی دونیایە لەچاو قیامەتدا. كەكاتێ بۆ مرۆڤایەتی ڕوون دەبێتەوە كە جگە لەژیانی دونیای كاتی و كەم وكورت و پڕ لە كێشەو چەرمەسەری ، دونیایەكی تری پڕ لەشادی وكامەرانی وەهەتاهەتایی هەیە، كەئەمان بەدەستیان هێناوەو فەرامۆشیان نەكردووە وهەوڵیان بۆ داوە، لەبازرگانیەكی قازانكراوی سەت دەرسەتدا بەدەستیان هێناوە ، لەبەرامبەر ژیانی دونیای كاڵ وكرچ وكورتدا. هەموو مرۆڤێك لەم دونیایەدا فرۆشیارە...

نرخی فرۆشتنەكە بەهەشتە...

پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (كل الناس يغدو فبائع نفسه، فمعتقها او موبقها) واتە: هەموو مرۆڤێك كەڕۆژ دەكاتەوە فرۆشیاری دەرونی خۆیەتی ، یان ڕزگاری دەكات یاخود توشی هیلاك وتیاچوونی دەكات.[1]

خوای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُواْ بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ... التوبة:١١١) واتە: خوای گەورە ماڵ وگیانی لە باوەڕداران كڕیوە بەوەی كە بەهەشت بۆ ئەوانەو بەشیانە، ئەو بڕوادارانەی كەلە پێناو خودادا دەجەنگن وكوشتار دەكەن ، دەكوژن ودەكوژرێن.ئەوە بەڵێنی "كڕینی بەهەشتە" پەیمان وبەڵێنی ڕاسیتی خودایە

[1] – (امام نووی) لە ڕاڤەی ئەم فەرموودەیەدا دەڵێت : واتای ئەم فەرموودەیە ئەوەیەكە هەموو مرۆڤێك هەوڵ دەدات بە دەرونی خۆی. هەیە دەیفرۆشێت بەخوای گەورە بە ملكەچی وخواپەرستی كردن ، ئەوا دەرونی ڕزگاردەكات لەسزای خوای گەورە. وەهەیشە بەشەیتان دەیفرۆشێت بە شوێن كەوتن وملكەچی كردن بۆی ئەوا دەرونی بەهیلاك دەبات وەتوشی سزای خودای دەكات(شرح مسلم).

بۆیان تەنانەت لە کتێبە پیرۆزەکانی"تـەورات وئینجیـل وقورئان"یشـدا بـاس کـراوەو دوپات کراوەتەوە ، جا کێ هەیە هێندەی خودا بە وەفاو بەئەمەك بێت لە جێ بـەجێ کردنی بەڵێنەکانی. کەواتە مژدەتان لێبێت بەو مامەڵە کڕین وفرۆشـتنەتان، بەڕاسـتی هەر ئەوەیە بردنەوەو قازانج وسەرفرازی هەمیشەیی.

جا ئەمە یەکەم گرێ بەستە لە نرخی ئەو بازرگانیە کە کاڵاکەی بەهەشتە. جا ئەی بێ پارەو سامانەکان فریاکەون وبازرگانی بکەن وئـەم هەلـە لەدەسـت مـەدەن. وەئەگـەر کەسێك توانای بەستنی ئەم گرێ بەستەی نەبوو ، ئەواهەلێك وگرێ بەسـتێکی تـریش هەیە بۆ کەسانێك بیەوێت بەهەشتی بەرین بکڕێت ،ئـەوا ئـەم بازرگانیـەی تـر بکـات،: (التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدونَ الآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ.... التوبة:١١٢)[١] **واتە: تەوبـەکاران و خواپەرسـتان وسـوپاس گـوزەران وگـەڕۆکان "کەبیردەخاتـە کـار بـۆ ناسـینی خودا"سـوژدەبەران وکڕنـوش بـەران ،فـەرمان کـەران بەچـاکەو ڕێگـران لەخراپـە ، پارێزەرانی سنووری خودا،پاشان مژدە ببەخشە بە بڕواداران.**

هەروەها دەفـەرموێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ * تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ... الصف:١٠-١١) **واتـە: ئـەی بـاوەڕداران بازرگانیـەکتان بـۆ دەسـت نیشـان بکـەم کـە ڕزگارتـان کـات لەسزاوئێشـێکی گـەورە ، بـاوەڕبهێنن بـە خـوداو پێغەمبەرەکـەی ،وەتـێ بکۆشـن بـەماڵ وسـامان وگیـان ودەروونتـان لـەپێناوی خـوای گەورەدا. وەئەمە چاکترو باشترە بۆتان گەر ئێوە بزانن.**[٢]

---

[١] - ئەمەش هەشت"٨" جۆری ترە لە نەخت(نقد) بۆ کڕین وبەدەست هێنانی بەهەشت.

[٢] - وە"تـێ کۆشـان لـەپێناو خودادا"دەکاتـە نـەختی"پارە"ی ئـەم بازرگـانی کـردن و کـڕینی کـاڵای خودا کەبەهەشتە.

٥٣ و ٥٤- تاوان نیعمەتە بەردەستیەکان لەناودەبات ونیعمەتە بەردەوامەکانیش رادەگرێت:

خوای گەورە نیعمەتی زۆرە بەسەر بەندەکانی یەوە بەردەوامی پێ دەدات. جا تاون وتاوانکاری دەبێتە مایەی لەدەست دانی نیعمەتە بەردەستەکان وڕاگرتنی نیعمەتە بەردەوامەکان. خوای گەورە بۆ هەموو شتێك هۆکاری سازاندووە بۆ بەدەست خستنی، وە هۆکارێکشی داناوە بۆ لەکارخستنی. جا بەردەوامی نیعمەتەکان بەهەموو جۆرەکانی یەوە بەندە بەملکەچی وگوێڕایەڵی وخواپەرستی بۆ خوای گەورە ومیهرەبان. وەهۆکاری لەدەست چوون ونەمان وڕاگرتنی نیعمەتەکان بەندە بەسەرکەشی وسەرپێچی ویاخی بوون وتاوانکاری ولادان لەبەرنامەی خودا.

لە ڕاستیدا جێگەی سەرسوڕمانە کە مرۆڤ هەست بەم ڕاستی یەدەکات و وەك مێژووش بیستوویەتی کە هۆکاری لەدەست دانی نیعمەتەکانە، کەچی سەرەڕای ئەمانەش هەر سوورە لەسەرپێچی وسەرکەشی ویاخی بوون لەخودای گەورە هەروەك بڵێی بۆ ئەم لەم یاسایە جیاکاری کراوە وئەم ناگرێتەوە وتایبەتە بەخەڵکی ترەوە. کەئەمەش ئەوپەڕی بێ عەقڵی وستەمکاری یە مرۆڤ لەدەرونی خۆی دەکات.

٥٥- تاوان مایەیی دوورخستنەوەی پشتیوانی فریشتەیە:

خوای گەورە مرۆڤەکانی بەهرەمەند کردووە بە پشتیوانی کردنی فریشتەکان لێی ، بەتایبەتی فریشتەیەك کە هەمیشە ڕینمایی کارو هاوەڵ ودۆستە بۆی و نزیکترین کەسە لێوەی لەلایەن خوای میهرەبانەوە تەرخان کراوە بۆی لەبەرامبەر خراپترین وزیان بەخشترین کەس بۆی کەشیتانە هاوەڵەکەیەتی کە لەلایەن شەیتانی نەفرەتی گەورەوە تەرخان کراوە بۆ سەرلێ شێواندنی.

جا هەرکاتێ کەمرۆڤ تاوان وسەرپێچی بکات ئەوا ئەو فریشتەیە لێی دوور دەکەوێتەوە، بەم دوورکەوتنەوەیەش گەورەترین پشت وپەنا لەدەست دەدات.

تەنانەت دەڵێن لە "ئەثەر"ێك داهاتووە: بەئەنجام دانی درۆیەکی بچوك مەوداو ماوەیەکی زۆر دووردەکەوێتەوە لێی بەهۆی ناخۆشی بۆن وبەرامی ئەو درۆیەوە.

جا ئەمە بەهۆی تەنها درۆیەکی بچوکەوە بێت، ئەی ئەگەر تاوانی گەورە تر ئەنجام بدات چی؟

وەپیرێك لە سەلەف دەڵێن: ئەگەر تاوانێکی نێربازی ئەنجام درا ،ئەوا لەهەژمەتا زەوی هاوار دەکات ودەقیژێنێت، وەفریشتەکانیش بەرەو خوای گەورە هەڵدێن گلەیی وئەو تاوانە دەکەن کە بینییان.

هەروەها پیرێکی تر لەسەلەف دەڵێت: کاتێك مرۆڤ رۆژ دەکاتەوە ، فریشتەکەو شەیتانەکە لێی نزیك دەبنەوە، جا ئەگەر دەستی کرد بەسوپاس گوزاری وناوهێنان ویادکردنەوەی خودا،ئەوا شەیتانەکە بەدوور دەنێت وراوی دەنێت.بەلاّم ئەگەر بەپێچەوانەوە بوو ،ئەوا فریشتەکە هەڵدێت وشەیتانەکە لێی نزیك دەبێتەوە.

جا ئەگەر خواپەرست بێت ئەوا بەردەوام ئەو فریشتەیە لێی نزیك دەبێتەوە تا دەبێتە دۆستی هەمیشەیی وبەردەوام فەرمانی چاکەوچاکە خوازی پێ دەکات لە دونیاو لەکاتی مردن وناوگۆڕو قیامەتیشدا. ئەوەتا خوای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ * نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ... فصلت: ٣٠-٣١) واتە: ئەوانەی ووتیان "الله"خوامانەوە لەسەر ئەو شارێگایە سەقامگیر بوون ئەوا لەسەرەمەگدا دەستەدەستە فریشتە دادەبەزن بۆلایان وپێیان دەڵێن: هیچ ترستان نەبێت لەداهاتوودا هیچ غەم وپەژارەیەکتان نەبێت بۆ رابردوو. مژدەتان لێبێت بەو بەهەشتەی خوا بەڵێنی پێ داون. خوای گەورەو فریشتەکان دەفەرموون: ئێمە یارویاوەرو پشتیوانتانین لەدونیاو قیامەتدا، وەمژدەی بەهەشتان لێبێت کە تێیدا هەرچی دڵ ودەرونتان ئارەزووی دەکات بۆتان ئامادەیە.

بەم شێوەیە فریشتەکان بەگشتی فریشتە تایبەتەکەشی پشت وپەنای دەکەن ودەی چەسپێنن و پشتگیری دەکەن.

خوای گەورە دەفەرمێت: (إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلآئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُواْ الَّذِينَ آمَنُواْ.. النفال:١٢) واتە: خوای گەورە وەحی نارد ۆ فریشتەکان کەمن یارویاوەرتانم ئێوەش دڵی بڕواداران پابەند ودابمەزرێنن.

وەفریشتەکە لەسەرەمەرگدا پێی دەڵێت: مەترسە ناڕەحەت مەبە مژدەت لێبێت.... دەیچەسپێنێت وپشتگیری دەکات بە ووشەو دەربڕینی جوان وڕەوان لە دونیاو سەرەمەرگ و لەناوگۆڕیش لەکاتی پرسیارکردنیدا. هیچ کەسێك نی یە وەك ئەو فریشتەیە دڵسۆزو خەم خۆری ئەو مرۆڤە بێت کە هەمیشە پشت وپەنایەتی لە نوستن وبەئاگابوون وژیان وڕۆیشتن وهاتن وکاروتەنهادا وەبەردەوام بەرگری لیێ دەکات ودەجەنگێت لە دژی شەیتانەکاندا ،وەهاوکاری خێروچاکەی دەکات.

هەروەکو لە (ئەثەر) دا هاتووە بە "مرفوع موقوف": (إن للملك بقلب ابن آدم لمة وللشيطان لمة فلمة الملك إيعاد بالخير وتصديق بالوعد، ولمة الشيطان إيعاد بالشر وتكذيب بالحق) .[1]واتە: هەریەکە لەفریشتەو شەیتانەکان شت دەخەنە دڵی مرۆڤەکەوە ، جا ئەوەی فریشتەکە پاڵپشتیە بۆ چاکەو چاکەخوازی وبەڕاست زانینە بۆ قیامەت، بەلاٌم ئەوەی شەیتان پاڵپشتیە بۆ خراپەوخراپە خوازی بەڕاست نەزانینی حەق وڕاستی یە.

وەهێندە ئەو فریشتەیە لەمرۆڤەوە نزیك دەبێتەوە تەنانەت لەسەر زاری مرۆڤەکەوە قسەی چاکەوچاکە خوازی دەردەبڕێت و وە ووتەی ڕاست وحەق بێژی دەخاتە سەرزاری مرۆڤەکە. بەهەمان شێوە گەر کەسەکە شەیتانەکە دۆستی بێت ئەوساتە لەسەر زاریەوە ووشەی ناشرین ونارەوا دەردەبڕێت وهانی خراپەخوازی دەدات.

[1] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(ترمذي: ٢٩٨٨)گێراویەتیەوە دەڵێت ئەم فەرموودەیە(حسن غريب)ەو نازانین ئەمە(مرفوعە)یان تەنها لەفەرموودەی........

تەنانــەت ئــەم ڕاســتی یــە خــودی کەســەکان هەســتی پــێ دەکــەن هــەروەکو لەفەرموودەیەکدا هاتووە: (إن السكينة تنطق علی لسان عمرﷺ) واتـە: بەڕاسـتی دڵنیایی لەسەر زاری عمرەوە دەردەچێت.

وەکاتێ یەکێکیان ووتەی ڕاستو دروست وچاکەخوازی دەردەبڕێت ،ئەویتریان دەیووت ئەمـە فریشـتەکە خسـتۆتیە سـەرزارت، وەکـاتێ ووتـەو ووشـەی نـاڕەوای دەبیسـت دەیووت ئەوە شـەیتانەکەت ئـەم ووتانـەی خسـتۆتە سـەرزارت ، جـا کـاری فریشـتەو شەیتانەکە لەسەر دڵ وزاریشە.

تاوان هۆکاری دوورکەوتنەوەی فریشتەو دۆستەکەیەتی

ئەو فریشتەیەی کە هەمیشە پشتگیری دەکردو هاوکاری دەکرد ودژایەتی ناحەزەکانی دەکرد بەهۆی تاوانەوە لێی دووردەکەوێتەوەو هەڵدێت، وەلەهەمان کاتدا شەیتانەکەی لێ نزیک دەبێتەوەو بەرەو هەڵدێری دەبات.

تەنانەت ئەو فریشتەیە زۆرجار ئەگەر کەسێك شتی ناشیرینی پـێ بڵێـت ئـەو وەڵامـی دەداتەوە وبەرگریت لێ دەکات. هەروەکو لەم فەرمودەیەدا هـاتووە: (اختصم بين يدي النبيﷺ رجلان فجعل احدهما يسب الآخر، وهو ساكت، فتكلم بكلمة يرد بها علی صاحبه، فقام النبيﷺ فقال: يارسـول الله لما رددت عليـه بعض قولـه قمت ، فقالﷺ: كان الملك ينافع عنك، فلما رددت عليه جاء الشيطان فلم اكن لأجلس.)[1] واتە: دووپیاو لەبەردەم پێغەمبـەر بـوو بەناخۆشـیان ، یـەکێکیان جـوێنی ناشـیرینی بەوی تردا،بەڵام ئەو بێ دەنگ بوو ،بەڵام دواتر وەڵامی دایەوە. پێغمبـەرﷺ یەکسـەر هەستا. دواتر لێی پرسی ووتی ئەی پێغەمبەر هەرچـەندە ئـەو قسـەی بـەمن ووت تـۆ هەڵنەستایت ،بەڵام کاتێك من وەڵامم دایـەوە تـۆ هەسـتایت.پێغەمبەرﷺ فـەرمووی:

---

[1] - ئەم فەرمودەیە(حسن)ە،(أبو داود: ٤٨٩٦) گێراویەتیەوە.

فریشتەیەك بەرگری لێ دەكردیت بەڵام كاتێك وەڵامت دایەوە ئیتر شەیتان هات ،منیش لەشوێنی وادا دانانیشم.

تەنانەت لەكاتی پاڕانەوەو نزاكردن بۆ برایەكت بەنهێنی فریشتەكە "ئامین"دەكات ،وەدەڵێت: (لك بمثله[1]...واتە تۆش هەروەها) . وەهەروەها لەكاتی خوێندنی سورەتی (الفاتحە) دا ئەو فریشتەیە "ئامین" دەكات.[2] وەكاتێك كە كەسێكی باوەڕدار تاوانێك ئەنجام دەدات فریشتەكان بەتایبەتی هەڵگرانی عەرشی مەزن بۆی دەپاڕێنەوە وداوای لێ خۆش بوونی بۆ دەكەن.[3]

هەروەها ئەگەر مرۆڤ بەدەست نوێژەوە بنوێت ،ئەوا فریشتەكە لەتەنیشتیەوە دەبێت ، وەدەیپارێزێت هاوكاری دەكات وسەری دەخات و لەهەڵەتی ناحەزان دەیپارێزێت، بگرە وەك دراوسێیەك ومیوانێكی ئازیزی وایە. وەئەگەر ڕێزگرتنی میوان یەكێك بێت لە پێداویستی یەكانی باوەڕداریتی ، ئەوا ڕیزنان وخزمەت كردنی ئازیزترین وبەڕێزترین میوان ئەبێ چی بێت؟..

---

[1] –ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(مسلم: ٥٢/١٧نووی)و(أبو داود: ١٥٣٤)گێڕاویانەتەوە.

[2] –ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ٧٨٠)و(مسلم: ١٣٢/١٤)گێڕاویانەتەوە.

[3] – ئەم ئایەتە ئاماژە بۆ ئەو ڕاستی یە دەكات كە دەفەرمێت: (الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ *رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدتَّهُم وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ * وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَن تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ.... غافر:٧-٩)واتە: فریشتەكان هەڵگری عەرش وتەختی خوای گەورە ،وەئەو فریشتانەی بەدەوری عەرشدا دەسوڕێنەوە، هەمیشە سوپاس گوزاری خودا دەكەن وباوەڕی پتەویان بە خودا هەیە. وەداوای لێ خۆش بوون دەكەن بۆ باوەڕداران ودەڵێن: پەروەردگار ڕەحمەت ومیهری تۆ ،زانست وزانیاری تۆ هەموو شتێكی پێ گرتووەتەوە. كەوابوو خۆشببە لە وانەی تەوبەیان كردووەو پاشەگەزبوونەتەوەو شوێنی بەرنامەكەت كەوتوون ، وەلە ئاگری دۆزەخ بیان پارێزە. پەروەردگارا بیان خەرە ئەو باخ وباخاتەی بەهەشتی عەدەنەوە كە بەڵێنت پێ داون و هاوڕێ لەگەڵ ئەوكەسانەی كە خواناس وچاكن، لەباوك ودایك وهاوسەرو نەوەكانیان. بەڕاستی بەتەنها هەر تۆ خاوەن باڵادەست وتوانایت.

جا ئەگەر هاتوو ئەو مرۆڤە ئازاری ئەو ئەو میوانە ئازیزەی دا بەتاوانکاری وسەرپێچی ، ئەوا فریشتە میوانەکە گلەیی وگازندە لەلای خوای گەورە دەکات و دەڵێت: خودا پاداشتت نەداتەوە ، وەبەپێچەوانەوە ئەگەر هاتوو بە خواپەرستی وملکەچ بوون بۆ خودا رێزت لێ گرت، ئەوا لەخودا دەپارێتەوەو نزات بۆ دەکات.

تەنانەت پێرێك لە هاوەڵان وتویانە: ئێوە فریشتەتان لەگەڵ دایە هیچ کاتێك لێتان دوور ناکەوێتەوە،جا رێزیان لێ بنێن وشەرمیان لێ بکەن.

وەئەمە واتای ئەو ئایەتە پیرۆزەیە کەدەفەرمێت: (وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ * كِرَامًا كَاتِبِينَ * يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ... الانفطار:١٠-١٢) واتە: ئێوە چاودێریتان لەسەر دانراوە. لە فریشتە بەرێزە تۆمارکارەکان. هەرچی کارێك ئەنجام بدەن ئەوان لای خۆیان تۆما ری دەکەن وە ئاگاداری هەموو کارو گوفتارێکتانن.

واتە شەرم لەو پارێزگارە بەرێزانە بکەن ، وەبەکردەوەی ناشایستە نارەحەتیان مەکەن کەتەنانەت حەزناکەن کەسی وەکو خۆتان ببینێت. واتە ئەگەر مرۆڤ بەبینینی تاوانکاری دەبێت ،بەهەمان شێوە فریشتەکانیش بەبینینی تاوانکاری ئازاریان پێ دەگات ونارەحەت دەبن.

٥٦- تاوان هێنەرو راکێشەری کەرەسەکانی لەناوچوونی مرۆڤن لە دونیاو قیامەتدا :

تاوان خۆی لەخۆیدا نەخۆشی یەکی کوشندەیە گەر بێتوو بەتەواوی توشی مرۆڤ بێت. هەروەکو چۆن جەستە بەخۆراکی باش وچاك بەهێزدەبێت ، وەلە رێگەی دەرەچەوە لەسەرجەم پاشەرۆیە زیانبەخشەکان دەربازی دەبێت، جا ئەگەر ئەو دەرەچانە نەبووایە پاشەرۆ زیان بەخشەکان بەهیلاکی دەبردن.

دڵ بە باوەڕوکرداری چاکە زیندوو دەبێتەوە

بەهەمان شێوەش دڵ پێویستی بە خۆراکی تایبەتی خۆی هەیە تا بەهێزوپاراوبێت کە بریتی یە لە"باوەڕ وکرداری چاکە خوازی". وەلەهەمان کاتدا پێویستی بەدەرچەیەك هەیە بۆ دەربازبوون لەکردەوە ناشایستەکان کە بریتی یە لە"تەوبەی نەسوح".

جا "تقوی" ناوێکە بۆ هەرسێ کارە سەرەکی یەکە (باوەڕو کرداری چاکەوتەوبەی نەسوح) وە لە پێك هێنەرەکانی تەقوان. جا هەریەك لەم سێ بنەمایە لاوازبوو وکەمی کرد ،ئەوا کزی وکەم وکورتی ڕوودەکاتە تەقوای ئەو کەسە. جا تاوان وتاوانکاری دژەتەقوایە واتە ڕوخێنەرو دژی پێکهێنەرەکانێتی. بگرە هۆکاری لەناوبردنی هەریەکەیانە. جا هەرکاتێ نەخۆشی تاوان شالآوی هێنا بۆ مرۆڤ ئەوا کردارەکانی دەشێوێنێت وتەوبەکردن ڕادەگرێت وتەندروستی دڵ وباوەڕ دەشێوێنێت.

جا پێویستە خۆمان لەنەخۆشی تاوان وتاوانکاری بپارێزین تا دڵ ودەرونمان سەلامەت دەبێت زیاتر لەوەی کەجەستەمان دەپارێزین. هەروەکو شاعیرێك دەڵێت:

جسمك بالحمية حضته　　مخافة من ألم ضـــــاری

وكان اولى بك ان تحمي　　من المعاصي خشية الباری

واتە: تۆ جەستەی خۆت دەپارێزیت　　لە ترسی ئازارێکی لەناکاودا

باشتر وایە لەپێشدا خۆت　　لە تاوان بپارێزیت لەترسی خودا

جا هەرکەسێك توانی خۆی بپارێزێت بە گوێڕایەڵی ودوورکەوتنەوە لە یاساغەکانی خودا بەتەوبەکردن وەبە لەدەست نەدانی خێروچاکەخوازی، ئەوا دوور دەبێت لە مترسی یەکانی تاوان وتاوانکاری.

سزا شەرعیەکانی تاوان

جا ئەگەر کەسێك ئەم سزایانە نەیترساندووەو کاریگەری لەسەر نەبووە ئەوا با فریایی خۆی بکەوێت.

سزا شەرعیەکان

سزا شەرعیەکان کە خوای گەورەو پێغەمبەرﷺ دایانناوە بۆ لەتۆڵەی تاوانکاری وتاوانبارانـدا، وەك دەست دزی بڕین و وەهەروەها بڕینی دەست وپێی ڕێگرو چەتەکردن و بەتالآن بردنی ماڵ وسامان وکوشتن ولێدانی قامچی ولەت کردنی پێست لەتۆڵەی هەڵبەستنی کاری ناڕەوا بۆ ئافرەتانی داوێن پاك. وەبەردباران کردنی

پیاوێکی زیناکەرو وەدارکاری کردنی گەنجی زیناکەر و دوورخستنەوەی بۆ دەرەوەی ولآت بۆ ماوەی ساڵێك وەلە سیّ دارەدانی کەسێك کە دەست درێژی بکاتـە سـەر کچ یان دایك یان خوشکی...هتد لـە نزیکـەکانی خانەوادەکـەی خـۆی یـان هەلگەڕانـەوەو دەست لەنوێژهەلگرتن.. هەروەها کوشتنی نێرباز لەبکەرو پێکراو...هتد. وەچەندینی تر لەجۆرەکانی سزا. کەبەپێی لێکەوتنەوەی خراپە سزاکەی بۆ داڕێژراوە.
جا هەر تاوانێك هەڵقولآوی سروشتی کەسـەکە نـەبێت ،تـەنها سـزایەکی "تعـدزیر" ی هەیە. وەك خواردنەوەی خوێن ، یان خـواردنی گۆشـتی مردوو...هتـد ، بـەلآم ئەگـەر هـەڵقولآوی سروشـتی کەسـە کـەبوو وەك زینـا ئـەوا سـزاکەی گـەورەترە ، چـونکە مەترسیدارترە لەسەر بەرژەوەندی گشتی.
لێرەدا تەماشای دانای خوای گەورە بکە لە دەست نیشان کردنی جۆری سـزاکە ، بـۆ نمونە ئەو ئەندامەی بەکاهێناوە لەو تاوانـەدا سـزای تایبـەتی بەردەکـەوێت هـەروەکو لەدەست بڕینی دزدا هەیە، چونکە دزی خراپەیەکی گەورەیە ، بەلآم ئەگـەر سـزادانی ئـەو ئەنـدامی جەسـتەیە زۆر گـەورەتر بـوو وەخراپـەکانی زیـاتر بـوو ئـەوا سـزاکە دەگۆڕدرێـت بـۆ هـەموو جەسـتەی. وەك سـزای کەسـێك کـە بوهتـانێکی نـاڕەوا هەڵبەستێت بۆ ئافرەتێکی داوێن پاك کەلەم تاوانەدا زمانی بـەکارهێناوە ، خۆناکرێـت لەتۆڵەی دا زمانی ببڕدرێت، چونکە شوێنەوارو خراپەکەی زۆر زیادە لەسەر کەسـەکە، هەربۆیە بەبەرکەوتنی سەرجەم جەستەی بە سزای لێدانی حەد دیاری کراوە.
جا ئەگەر ووترا: ئەی بۆ لەسزای کەسی داوێن پیس وزیناکاردا ،داوێنی نابڕدرێت یـان ناشێوێنرێت؟
لەوەلآمدا وتراوە: لەبەر چەند لایەنێك:
یەکەم: بەبڕین یان شـێواندنی داوێـن شـوێنەوارێکی زۆر خراپـی لـیّ دەکەوێتـەوە کـە گەورەترە لەتاوانی زینا وەلە بنبڕکردنی وەچـەونەوەی ئـادەمیزادو بـە هـیلاك بردنـی ئەوکەسەدا.

دووەم: داوێن وعەورەت ئەندامێکی هەستیاری داپۆشراوی ئادەمیزادە، بەبڕینی یان شێواندنی ئەو ئامانجە ناپێکێت لەوەی خەڵکی بەبینینی کەسەکە پەندو عیبرەت وەربگرێت، چونکە عەورەت وداوێن داپۆشراون ونابینرێت.

سێ یەم: ئەگەر دەستی دزێکی دیارو ناسراو بڕدرا ،ئەوا دەستێکی تری هەیە کە دەتوانێت کاری پێ بکات، بەڵام داوێن وعەورەت تەنها یەك دانەیە بەبڕینی هیچی تر نی یە کاری ئەوە بکاتەوە.

چوارەم: چێژوخۆشی زینا هەموو جەستەی گرتۆتەوە ،جا پێویستە هەموو جەستە سزا بدرێت نەك تەنها یەك ئەندام لەلەش.

جا سزای خوای گەورە بەجوانترین و پوختترین شێواز دارێژراوە کەبەرژەوەندی هەموو لایەك دەپارێزێت.

پوختەی مەبەست:

تاوان وتاوانکاری سزای لەتۆڵەدا دەدرێت جا سزای شەرعی بێت یان قەدەری، یان هەردووکیان پێکەوە ،یاخود خوای گەورە بەهۆی تەوبەکردن وچاکەکاریەوە لێیان خۆش دەبێت.

جۆرەکانی سزا

سزای تاوانەکان دوو جۆرن:

سزا شەرعیەکان وقەدەریەکان...

ئەگەر سزا شەرعیەکان ئەنجام دران بەسەرتاوانباردا ،ئەوا سزا قەدەریەکان هەڵدەگیرێت ونامێنێت یاخود سوك دەبێت، چونکە کەم جار خوای گەورە هەردوو جۆری سزاکە دەسەپێنێت بەسەر بەندەکانی. ئەویش لەحاڵەتێکدایە کەسی تاوانبار شایستەی هەردوو جۆرەکە بێت. جا هەرکاتێك بەربەست هەبوو لەبەدەم جێ بەجێ کردنی سزاشەرعیەکاندا ،لەو کاتەدا سزاقەدەریەکان دێتە کایەوەو دوور نی یە سەختر بێت لەوی تریان یان سوکتربێت، بەڵام خاسیەتی سزا قەدەریەکان ئەوەیە کە گشتی

یـەو هـەمووان دەگرێتـەوە، بەپێچـەوانەی سـزا شـەرعیەکان تایبەتـە بەکەسـی تاوانبارەوە، چونکە خوای گەورە بە سزا قەدەریەکان هەمووان سزادەدات.

بەلأم سزا قەدەریەکان: ئەوا توشی تاك وکۆمەڵ دەبێت بەتایبەتی وگشـتیش ، چـونکە هـەرکاتێ تاوانکـاری وسەرپێچـی بـە نهـێنی ئـەنجام دراو ئاشـکرا نەکرا،ئـەوا زیـان وزەرەری تەنها بۆ ئەنجامدەرەکەی دەبێت ، بەلأم ئەگەر هاتوو تاوانکاری وسەرپێچی ئاشکراکراو خەڵکی بەگشتی ڕێگرییان لێ نەکرد ئەوا دوور نی یە هەرهەموویان توشی سزای خودای گەورە ببن.

جۆرەکانی سزا شەرعیەکان

هەروەکو پێشتر ڕوونمان کردەوە کە سزا شەرعیەکان خوای گەورە لە بەرامبەر ڕادەی زیان ومەفسەدەی تاوانکاریەك دایناوە کە بریتین لەسێ جۆر: (لە سێ دارەدان ، بڕین ، دارکاری) [1].

لە سێ دارەدان: بۆ دژی تاوانی"کفرە" کە ئاین تێك دەدات ،وەزیناو نێربازی یـە کـە وەچە تێك دەدات.[2]

(امام احمد) دەڵێت: لە دوای کوشتن من تاوانێکی بە گـەورەتر نـازانم جگـە لـەداوێن پیسی"زینا" وەبەڵگەی لەسەر ئەم ووتەیە فەرموودەی (عبـدالله بـن مسـعودﷺ) ە، کە لەپێغەمبەری پرسیوە: (**یارسول الله أي الذنب أعظم؟ قالﷺ: ان تجعـل لله نـدأ وهو خلقك، قال: قلت: ثم أي؟ قالﷺ: ان تقتل ولدك مخافة ان يطعم معك. قال: قلت: ثم أي؟ قالﷺ ان تزني بحليلة جارك.**) [3] واتە: ئەی پێغەمبەرﷺ کام تاوان بە

---

[1] – ئـەم سـزایە بـۆ تاوانـە گەورەکانـە، بـەلأم بـۆ بچـوکەکان تـەنها سەرزەنشـت کردنـە بـەپێی حاڵـەتی تاوانباریەکەی.

[2] –دیـارە هـەموو کـافرێکیش لەئیسـلامدا ناکوژرێـت، چـونکە کـافر جـۆری هەیـە. تـەنها شـەڕکەریان دەکوژرێـت کـەڕێگرو شـەڕکەرە لەبەرامبـەر ئیسـلامدا، چـونکە کافرمـان هەیـە "مسـالم"یە وەهەیە"متحالفا". "وەرگێڕ"

[3] –ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە، (بخاری:٤٤٧٧)و (مسلم:٢/٨٣ نووی)گێڕاویەتیەوە.

گەورەترین تاوان دەژمێردرێت؟ فەرمووی: شەریك وهاوەڵ بۆ خودا بڕیاردان. دیسان ووتی چیتر؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: کوشتنی منداڵەکەت لە ترسی برسێتی دا. دیسان ووتی چیتر؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: زینا بکەیت لەگەڵ هاوسەروحەلاڵی دراوسێ کەتدا.

وەخوای گەورە وەك پشت ڕاست کردنەوەی ئەمە دەفەرمێت: (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ... الفرقان:٦٨) واتە: هەروەها ئەوانەی لە پەرستندا هاوبەشی بۆ خودا بڕیارنادەن ، وەکەسیش بەناحەق ناکوژن کە خودا کوشتنی حەرام کردووەوزینا ناکەن، بەلاّم ئەوانەی ئەم کارە خراپانە ئەنجام بدات ئەوا توشی سزاو ئازارو ڕیسوای دەبێت.

گەورەترین تاوانە گەورەکان

پێغەمبەرﷺ لەسەر ئەو پرسیارەی لێ کرا جۆرەکانی تاوانەگەورەکانی خستە ڕوو کەبەم شێوەیە:_

گەورەترین جۆری شیرك: بریتی یە لە هاوبەش وهاوتایەك بۆ خودا بڕیاربدەیت.

گەورەترین جۆری کوشتن: بریتی یە لەکوشتنی منداڵەکەت لەترسی برسێتیدا، کەهاوبەشت بێت لەخواردن وخواردنەوە.

گەورەترین جۆری زینا: بریتی یە لەزیناکردن بەهاوسەروحەلاڵی دراوسێکەت.

امام نووی دەڵێت: لەم فەرمودەیەدا دەست نیشانی تاوانە گەورەکان دەکات کەبریتین لە: هاوەڵ وشەریك بۆ خودا بڕیاردان، هەروەها کوشتنی بەناحەق.

بەلاّم جگە لەشەریك پەیدا کردن وکوشتنی ناحەق، ئیتر چی تر هەیە لەزیناو نێربازی ، ڕیبا خوادن"سو" وەئازارداني دایك وباوك، جادوگەری ،بوهتان کردن بەکچانی داوێن پاك، هەڵهاتن لەبەرەکانی جەنگ، وەجۆرەکانی تر لەتاوانە گەورەکان ، ئەوا بەپێی جۆر وڕێژەو ئەندازە وهۆکاری تاوانەکەیان حوکم ویاسای تایبەتی خۆیانیان هەیە، وەکاتێك بەمانە دەوترێت تاوانە گەورەکان مەبەست لێرەدا وەك ئەوەیە بلێت لەبەرامبەر ئەمەدا (کارو چاکە گەورەکان)هەیە، بۆیە دەوترێت تاوانە گەورەکان... والله أعلم. (شرح مسلم: ٨٤/٢).

واته زينا كردن جۆرى هەيە ، جا زيناكردن لەگەڵ ئافرەتێكدا كەهاوسەرومێردى هەبێت زۆرگەورەترە لەكچێك و ئافرەتێك كە هاوسەرى نەبێت، چونكە بەئەنجامدانى ئەم كارە تۆ خيانەت لە حەلاَڵى كەسێك دەكەيت وسەرجێگەى دەشێوێنيت وەهەرچەندە وەچەو نەوەى تێكەڵ ودەشێوێنيت. جا زينا كردن لەگەڵ ئافرەت وهاوسەرى دراوسىێ كەتدا زۆر مەترسيدارترو گەورەترە لەلاى خواى گەورە لەگەڵ زيناكردن لەگەڵ سەد ئافرەتى بىێ مێرد دا ، چونكە هەربەوەى كە مێردەكەى دراوسێتە ئيتر چەندين ماف پێشێل دەكەيت كەلە هەرەتاوانە گەورەكانە.
وەپێغەمبەرى خوداﷺ دەفەرمێت: (لايدخل الجنة من لا يأمن جاه بوائقه.)[1]واتە: ناچێتە بەهەشتەوە ئەوەى دراوسىێ كەى لەشەڕو خراپەى ئەمين نەبێت.
جا بەئەندازەى دوورى ونزيكى كەسەكان ڕێژە تاوانكاريەكە گەورەتردەبێتەوە. بۆ نمونە: ئەگەر زينا بكەيت بەرامبەر دراوسىێ كەت، ئەگەر خزم وكەست بن ئەوا زياتر لەڕێژەى تاوانەكە زياد دەكات لەپێشێل كردنى مافى تر...
جا ئەگەر"مێردى ئافرەتەكە" دراوسێتانەو زينات كردووە لەگەڵى لە ماڵ دەرچووبێت يان بۆ شارێك چووبێت بۆ"نوێژ ، خوێندنەوەو وەرگرتنى زانست ، كار ،جيهاد" ئەوا تاوانەكە زياتر دەبێت. تەنانەت ئەگەر زينا لەگەڵ خێزانى تێكۆشەرێكدا بكەيت كەلە پێناو خودادا تىێ دەكۆشێت ، ئەوا لەقيامەتدا بەتێكۆشەرەكە دەوترێت: (خذ من حسناته ماشئت. قال النبي: فما ظنكم؟)[2]واتە: بەئارەزووى خۆت لەخێروچاكەكانى بەرە چەندت دەتەوىێ. وەپێغەمبەر فەرمووى: ئايا پێتان وايە هيچى بۆ جىێ دەهێڵێت؟ واتە: ئايا گومان دەبەن لەوكاتەدا باوك خواخوايەتى مافێكى لەلاى

---

[1] -ئەم فەرموودەيە(صحيح)ە،(مسلم: ٢/٢٠نووى)گێڕاويەتيەوە لە فەرموودەى(ابى هريرە) وە(بخارى: ٦٠١٦)بەم جۆرە گێڕاويانەتەوە: (والله لايؤمن ، والله لايؤمن، قيل:من يارسول اللهﷺ: الذي لايأمن جاره بوائقة)واتە: وەالله ى باوەڕى نى يە، والله ى باوەڕى نى يە. ووتيان: كىێ ئەى پێغەمبەرى خودا ؟ فەرمووى: ئەو كەسەى درواسىێ كەى لەشڕى پارێزراو نەبێت.
[2] -ئەم فەرموودەيە(صحيح)ە،(مسلم: ١٣/٤٦نووى) گێڕاويەتيەوە.

منداڵەکەی بێت تا لێی وەربگرێتەوە، ئایا لەوکاتە ناڕەحەتدا هیچ خێرێك بۆ کابرای زیناکەر دەهێڵێتەوە؟ بێ گومان نەخێر.

جا ئەگەر ئەو ئافرەتەی زینات کرد لەگەڵیدا لەکەس وکاری خۆت بێت ،ئەوا تاوانەکە زیاتر دەکات بەوەی کە خیانەت وناپاکیشت کرد لە خزم وکەس وکارەکەت. وەئەگەر کەشی زیناکەر خێزاندار بێت، ئەوا تاوانەکە زیاتر گەورەتر دەبێت لەسەری. خۆ ئەگەر زیناکەر بەتەمەن وپیربێت ، ئەوا لەهەمووی خراپترو گەورەترو مەترسیدار ترە. وەبەیەکێك لەو سێ کەسە دادەنرێت کە خوای گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا تەماشایان ناکات، نەقسەیان لەگەڵدا دەکات وەنە پشتیوانیان دەکات وسزایەکی سەختی بۆ بڕیاردەدات کە پێغەمبەر دەفەرمێت: **(ثلاث لايكلمهم الله يوم القيامةولا يزكيهم. قال أبو معاوية: ولاينظر إليهم ولهم عذاب أليم: شيخ زان ،وملك كذب، وعائل مستكبر.)** [1] واتە: سێ کەس لەقیامەتدا خوای گەورە نەقسەیان لەگەڵ دەکات نە

---

[1] –ئەم فەرموودەیە(صحيح)ە،(مسلم: ٢/١١٦)گێڕاویەتیەوە لەفەرموودەی (ابی هريرە).

وە(امام نووی) دەڵێت: قسەی چاکەو باشەیان لەگەڵدا ناکات ، بەڵکو بەزمانی توندو تیژ وتوڕەییەوە قسەیان لەگەڵدا دەکات. وەجەماوەری ڕاڤەکاران"جمهور المفسرين" پێیان وایە کە : مەبەست لەوەی کە قسەیان لەگەڵدا ناکات ، واتا بەشێوازێك نادوێت تا سودمەند ودڵ خۆش بن. وە ووتراوە کە:فریشتەکان پێشوازیان لێ ناکەن وبەخێرهاتنیان ناکەن.

وەمەبەست لە"تەماشایان ناکات" واتە: ڕوویان تێ ناکات، چونکە تەماشاکردنی خوای گەورە لەو ڕۆژەدا واتای ڕژاندنی سۆز ومیهرەبانی بۆیان.

وەمەبەست لە"پێشوازیان ناکات"(زجاج) دەڵێت: واتا ستایشیان ناکات. وەوتراوە : واتە پاکیان ناکاتەوە لە پیسی وژەنگی تاوانکاری.

وە(قاضي عياض)دەڵێت: ئەمە زەنگی مەترسی یە هەرسێکیان جۆرە تاوانێکیان ئەنجام داوە کە نەدەبوو یان کردایە ، چونکە دووری هەیە لەنێوان خودی خۆیان وتاوانەکەیاندا ، چونکە هیچ پێویستیان پێیان نی یە وبیانووی ئەنجام دانی ئەم تاوانەیان نی یە، لەکاتێکدا پێویست بوو هەر سێکیان زیاتر ڕوویان بکردایەت خوای گەورە.

بابەتی"پیری زینا کەر" کە ژیری بەرەو پوختی دەچێت و حەزو ئارەزووی کەم دەبێتەوە و تەمەنی بەسەر چووەو لە مردن نزیك بووەتەوە، لەهەمان کاتدا حەزوئارەزووی سێکسی تەنگی پێ هەڵ چنیوە وەك لاوێك ، پاشان کە حەلاڵی خۆی هەیە بۆ پەنا دەبات بۆ ئەم کارە.... بڕوانە شەرحی نووی بۆ "مسلم : ٢/١١٩).

پشتیوانیان دەکات "معاویە دەڵێت":وەنە تەماشایان دەکات، وەسزایەکی توندوتیژیان هەیە بریتی یە لە: پیرێکی زیناکەر، دەسەلأتدارێکی درۆزنکار، هەژارێکی لووت بەرزو خۆ بەزل زان.

جا کات وشوێن وجێگاش رۆڵی خۆی هەیە لەزیادکردنی قەبارەی تاوانەکەدا. بۆنمونە ئەگەر ئەو تاوانکاریە لە مانگی حەرام ورەمەزاندا بێت، یاخود لەشاری مەککەی پیرۆزدا بێت ، یان کاتێکی مەزن وپیرۆز لەلای خودا گەورە بێت وەك کاتی نوێژ یان گیراوقبوڵ بوونی نزا...کەواتە بەپێی ئەم هۆکارانە کاریگەری زیادوکەمی یان گەورەیی وبچوکی قەبارەی زیانی تاوانەکە دەردەکەوێت وپلەداردەکرێت. خودا پشت وپەنامان بێت.

حیکمەت ودانایی لەبڕینی دەستی دزدا[1]

خوای گەورە دەست بڕینی دزی کردۆتە سزایەك بۆ ئەوبەدکاریەو تاوانکاریەی کە لەشێوە ودیمەنی پشیلەو ماردایە کەهەر نازانێت چۆن ولەکوێ پەیدا دەبن وکاری چەپەڵی خۆی ئەنجام دەدات وبەرهەمی ماندووبوون وهەوڵ وکۆششی چەندین ساڵەی مرۆڤەکان بەناحەق دەبات ومالی خەڵکی کاول دەکات. هەربۆیە خوای گەورە سزای داوە بە بڕینی ئەو ئەندامەی کە کاری دزی پێ ئەنجام دەدات، وەسزای کوشتن ودارکاری لەم دوور خستۆتەوە.

[1] – تێبینی ئەوە دەکرێت کە هەموو دزێك دەستی نابڕێتەوە، چونکە سیاقی ئایەتە قورئانیەکە بە (السارق والسارقة)واتە سەرەتای بە (الف ولام)ی مەعریفە دەست پێ کردووە. واتە کەسێك کە پیشەی هەمیشەیی بریتیێت لەدزی وە ناسرابێت بەم کارە چەپەڵە. وەدوور بێت لەسەردەمی گرانی ونەهامەتی وبرسێتی ووەبیانووی تەواوی نەبێت لەسەر ئەنجام دانی ئەم کارە، چونکە لەسەردەمی خەلیفە عومەری کوڕی خەتاب ئەم حوکمی دەست بڕینی دزە هەڵگیرا بەهۆی بلاوبوونەوەی بێ کاری وبرسێتی وگرانی بەسەر ولأتدا. "وەرگێڕ"

جۆرەکانی کەفارەتی تاوان

خوای گەورە بۆ لێ خۆش بوون لەتاوانەکان کەفارەتی داناوە وەك بەرامبەرێك و نیەت سافیەك بۆ لێخۆشبون لە تاوانەکان. هەروەکو سێ جۆر سزا هەیە لە هەموو تاوانە گەورەکان. بە هەمان شێوەش سێ جۆرە کەفارەت هەیە کەفارەت هەیە کە بریتین لە (ڕزگارکردن – خواردن دان–ڕۆژووگرتن) ڕزگار کردن مەبەست لێی –ڕزگارکردنی بەندەیەکە مرۆڤێکی کۆیلە ئازادی بکەیت وەنان دان و خواردن و بەخشاندنەوە

بەشەکانی تاوانکاری بە پێی کەفارەتەکەی

خوای گەورە تاوانکاریەکانی کردووە بە سێ بەشەوە.

بەشی یەکەم: کە سزای حەد (الحد) ی بۆ داناوە پێویستی بە کەفارەت نەکردووە.

بەشی دووەم: پێویستی بە (حەد) نەکردووە لە بری ئەوە کەفارەتی بۆ داناوە.وەکو تاوانەکانی (چونە لای خێزان لە ڕۆژانی مانگی ڕەمەزان) و کاتی ئیحرام پۆشین لە حەج و عەمرە دا) وە کوشتنی بێمەبەست و سوێند خواردن بە درۆ.

وە بەشی سێ یەم: کە نە پێویستی بە کەفارەت هەیە وە نە (حەد) یش کە ئەمەش دەبێتە دوو بەشەوە:

١. ئەوانەی کە قەدەغە کردنیان سروشتی‌یەو هەر لە سروشتی مرۆڤ دان نەشیاوە وەك: خواردنی پیسایی و خواردنەوەی میز و خوێن.

٢. جۆرێکە مەفسەدەو خراپیەکەی کەمتر بێت لە ئاستی ئەوەی کە پێویست بە (حەد) بکات ،وەك نەزر کردن و ماچ کردن و بەرکەوتن ،قسەکردن–وە دزی بچوك (دزینی پارەی کەم) و هاوشێوەکان.

ئەو جۆرەی کە کەفارەتی پێویستە

ئەو جۆرەی کە کەفارەتی پێویستە سیّ جۆرە:_

یەکەم: ئەو کارەی کەلە بنەڕەتدا موباحە وڕێپێدراوە، بەلاّم دواتر لەکاتێکدا یان دواتر بۆ ماوەیەك قەدەغەو حەرام کراوە. وەکو چوونە لای خێزان لەکاتی ئیحرامی حەج وڕۆژووگرتندا. بەلاّم زانایان لە چوونەلای ئافرەت لەکاتی"بیّ نوێژی–سوڕی مانگانە"دا ،ناکۆکن کەئایا لەم جۆرەیە یان حوکمی جیاوازترە.ئەمە لەبابەتی سەرزەنشت کراوەکانە. "زواجر"

دووەم: کارانێك وەکو"نەزرکردن بۆ خودا یان سوێندخواردن یان پەیمانداننێك بەخودا"یان حەرام بوویەك کە بیەوێت حەلاّلی بکات، ئەوا لەسزایدا خوای گەورە کەفارەتی بۆ داناوە وەناوی ناوە (تحلە) ، جا ئەم کەفارەتە تاوانی ئەو بیّ ڕێزی یە ناسڕێتەوەکە سوێندی بەدرۆ بەخودا خواردووە وەکو هەندێك لەزانایان گومان دەبەن. چونکە دەگونجێت سوێند خواردن واجب بێت، وەهەندیّ حالّەتیش "موستەحەب"بێت یان "مباح"بێت، بەلّکو کەفارەتەکە حەلاّلّ کردنی بەلّێنەکەیە. ئەمەیان لەبابەتی حەلاّلّ کردنی "تحلە".

سیّ یەم: ئەو شتانەی کە پێویستی بەقەرەبوو هەیە وەك کوشتنی بیّ مەبەست، کوشتنی بیّ مەبەست لەڕاوکردندا هەرچەندە باتاوانیش نەبێت. کەئەمانە لەبابەتی قەرەبووەکانن"الجوابر".[1]

هیچ کاتێك لەسزای تاوانکاریدا ئەم شتانە کۆنابێتەوە

لە سزادانی کەسی تاوانکاردا هیچ کاتێك لەیەك کاتدا حەد وسەرزەنشت کردن کۆنابێتەوە. ئەوەی پێویستی بەسەر زەنشتە ئەوا حەدی ناوێت. ئەوەیشی حەدی

[1] – کەفارەتی ئەم جۆرەیان: زواجر–سەرزەنشت کراوەکا. تحلە: حەلاّلّ کراوەکان، جوابر: قەرەبووکراوەکان. بڕوانە(فتح الباری: ١٢/٨٠، ١٨٤، ١٨٦).

ویست سەرزەنیشتی ناوێت. وەهەروەها ئەگەر کەفارەتی ویست ئەوا پێویستی بەحەد نی یە، وەئەگەر حەدی ویست ئەوا پێویستی بە کەفارەت نی یە.

ئایا سزای سەرزەنشت کردن تعزیروکەفارەت کۆدەبێتەوە لەتاوانێکدا کە پێویست بە حەد نەکات؟

وەك چوونە لای خێزان لەکاتی ئیحرام وڕۆژووگرتندا وسوڕی مانگانەدا"حەیز"کە پێویستی بەکەفارەت هەیە. لەم بارەدا دوو بۆچوون هەیە:

وتراوەکە: پێویستی بەسزای"تعزیر" هەیە کەیاساکانی پێشێل کردووە کە چووەتە لای خێزانی لەکاتی حەیزدا.

وە وتراوەکە: پێویست بە"تعزیر" ناکات تەنها کەفارەتی هەیە، چونکە کارەکە دەسڕێتەوە وقەرەبوو کراوەتەوە.

سزا قەدەریەکان

سزا قەدەریەکان دوو جۆرن. جۆرێکیان تایبەتە بەدڵ ودەرون، وەجۆرەکەی تریان تایبەتە بەجەستەومال وسامان.

٥٧- سزا قەدەریەکانی تایبەت بە دڵ:

ئەوەی تایبەتە بەدڵەکان دووجۆرن:

یەکەمیان: ئێش وئازار بەدڵ دەگات.

دووەمیان: ڕێگرتن وبن بڕکردنی ئەو شتانەی کەژیانی دڵیان بەدەستە. جا ئەگەر ئەم حاڵەتە ڕوویدا ئەوادژەکانی دروست دەبن. جا ئازارو ئێشی دڵ لەهەموو ئێشەکانی تر بەئێش وئازارترەو بنەڕەتی سزای جەستەیە. جا ئەم سزایە کەم وزیاد دەکات، لەدڵەوە بۆ جەستە دەچێت وەلە جەستەشەوە بۆ دڵ دەچێت. جاکاتێك دەرون وڕوح لەجەستە جیادەبێتەوە ئەوکاتە سزاکە تایبەت دەبێت بە دڵ ودەرون کەپێی دەوترێت سزای گۆڕ یاخود جیهانی بەرزەخ. کە سزای ئەم جیهانە وەك سزای جیهانی دونیا وایە.

جۆرەکانی سزا قەدەریەکان لەسەر جەستە

٥٨- سزا قەدەریەکان بەسەر جەستەدا:

دیسانەوە ئەم جۆرە سزایە دەکرێتە دوو بەشەوە:_

جۆرێکیان لە دونیادایە ، وەجۆرەکەی تریان لەقیامەتدایە. وەسەختی وبەردەوام بوونیان بەندە لەسەر رێژەی وجۆر وزۆری بەرئەنجامی ئەو خراپیەی کەلێی کەوتووەتەوە. وەلە بنەڕەتدا نەلە دونیاو نەلە قیامەتدا شەڕو خراپەکاری نی یە تەنها تاوانکاری وسزاکەی نەبێت. وەبنەڕەتی هەموو تاوانێکیش شەڕو خراپەی دەرون وبەدکرداریە کەناوی خراپەو شەڕ بڕواتەوە بەسەر هەموویاندا.

وەهەر ئەو دووانەیە کە پێغەمبەرﷺ هەمیشە لەسەرەتای وتارەکانیدا پشت وپەنای دەبەست بەخودا لە مەترسیاندا کەدەیفەرموو: (ونعوذبالله من شرور أنفسنا ، وسیئات أعمالنا.)[1] واتە: پەنا بەخودا دەگرین لەشەڕو خراپەی دەرونمان وبەدکرداری کردوەکانمان.

جا بەدکرداری کردەوەکانمان "سیئات الاعمال"بەشێکە لەبەشە زۆر خراپەکانی دەرون، واتە دەرون "نفس" سەرچاوەی هەموو خراپەیەکە.

واتای برگەی (وسیئات أعمالنا) لەفەرموودەکە:

لە واتای ئەم بڕگەدا ڕای جیاواز هەیە کەئایا مەبەستی تەنها "کارە خراپەکانمانە"؟ وەك بلێی باسی لقێك بکات لەبنەمایەك لەڕەگەزی خۆی؟یاخود پیتی (من) بۆ زیاتر خستنەڕووکارەکە هاتووە؟

ڕایەك هەیە ووتراوە: واتاکەی لەوەدا کۆبووەتەوە کەپەنا بەخودا دەگرم لەهەموو شەڕێك کەسەرچاوەکەی دەرونە کەمایەی هێنانی بەلاٌوسزایە بۆسەر مرۆڤ. جا

[1] – ئەمە بەشێکە لەفەرموودەیەکی درێژی(صحیح)(اصحاب السنن) وەکەسانی تریش گێراویانەتەوە. وەشیخ البانی دەلێت:وەبەڕاستی سەلمێنراوە لە پێغەمبەرەوە کە ئەم فەرموودەیەی فێری هاوەلانی دەکرد کەلە ووتار ودەست پێکی گوتارەکانیاندا بیلێنەوەو وەك پێشەکی یەك پشتی پێ بەستن لە داواکاریەکانیاندا. ا ه، بڕوانە (مقدمه حقیقه الصیام:ص٩).

مەبەست لێرەدا پەناگرتنە لەسەرچاوەولقەکانی شەڕوخراپەومەبەستەکان وبەرئەنجامەکەی. هەربۆیە کاتێک فریشتەکانیش بۆ باوەڕداران دەپارێنەوە دەڵێن: (وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَن تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ... غافر: ٩)
واتە:خوادایە لەخراپەوخراپەکاری بیان پارێزە، وەهەرکەسێکت لەخراپەوخراپەکاری پاراست واتە ڕەحم ومیهری خۆت ڕژاندووە بەسەریدا.
جا ئەم نزایە لەم ئایەتە پیرۆزەدا دووشتی لەخۆ گرتووە:
یەکەمیان پاراستنیانە لەخراپەی کردەوەکان ، دووەمیان لەتۆڵەو سزای خراپەی کردەوەکان کەژیانی مرۆڤ دەشێوێنێت. جاکەواتە هەرکاتێك خودای گەورە مرۆڤی پاراست لەبەدکاری، ئەوا ڕاستەوخۆ دەیپارێزێت لەتۆڵەوسزای بەدکاریەکانیشی.
هەرچەندە ئەم ئایەتە پیرۆزە ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کەبۆ تێ نەکەوتن لەتۆڵەوسزای کارەکانمان، پێویستە خۆمان لەخراپەکاری بپارێزین وخوای گەورەش بمان پارێزێت.
جا ئەگەر ووترا: مەبەست لەم نزایە پاراستنی مرۆڤە لەسزاکانی دۆزەخ، کەواتە خراپەکان"السیئات" مەبەست لێی خراپەکارییەو بەدکاری یە، واتە ئەوەی فریشتەکان بۆت دەپارێنەوە هەمان مەبەستە کە پێغەمبەرﷺ پەنای گرتووە لێی. جا لێرەدا ووشەی (يَوْمَئِذٍ) واتە لەوڕۆژەدا ڕەدی ئەم بۆچوونە نادرێتەوە، بەڵکو مەبەست لێی پاراستنی لەخراپەکاری وبەدکاری یە لەوڕۆژەدا، کەبریتیە لە خراپەکان لەدەروندا.
وە ووتراوە: پاراستن لەخراپەکان دوو جۆرە:

١. پاراستن لەئەنجام نەدانی بەدکاری وخراپەکاری.
٢. پاراستن لە تۆڵەو سزای بەدکاری ئەگەر ئەنجام درا ، بەلێخۆش بوون.

کە ئەم ئایەتە پیرۆزە هەردوو داواکاریەکەی لەخۆگرتووە.

جا با لەناوەڕۆکی ئەم داواکارییەی فریشتەکان ورد بینەوە لەو ئایەتـە پـیرۆزەدا. چۆن چۆنی باسی گەورەیی باوەڕوباوەڕداران دەکەن و کردەوەی چاکە دەنرخێنن وداوای لێ خۆش بوون بۆ باوەڕداران دەکەنوەلە میانەی نزاو پاڕانەوەکەیانـدا لـە خودای میهرەبان دەپاڕێنەوە کە خاوەنی زانست وسۆزو میهرەبـانی یـە. زانیـارە بەلاوازی مرۆڤ وسەرسەختی دوژمنەکەیان، بەحەزو ئارەزووەکانیان، بەسەرچاوەی تاوانەکانیان.کە بەمیهرەبانی وزانیاری خۆی کاتێك کە کۆرپەلەی لەسکی دایکیـدا گەورەی کردن و وەسۆزو ڕەحمەتی بەسەردا ڕشتن ، ئـەو سـۆزو ڕەحمەتـەی کـە هەموو جیهان وهەموو شتێکی داپۆشیوە. کـەڕەحمیان پـێ بکـات وەبـاوەڕداران ویەکتاپـەرستان توشی سزای کارەکانیـان نـەبن ، چـونکە خـوای گـەورە خـاوەنی فراوانی ڕەحمەتە. هەرکەسێك ئەو سۆزو میهرەبانیە نەیگرێتەوە ،ئەوا بەدکارترین وسەرلێشـێواوترین مرۆڤـە ،وەدواتـر دەپاڕێینـەوە تـا خـای گـەورە لەتەوبـەکاران خۆشبێت، کەبوونەتە ڕێبواری کروانی خواپەرستی ودەسـت بـەرداری خراپـەکاری بوونە ، دواتر داواو نزا دەکەن کە خوای گەورە لە تۆڵەو سزای دۆزەخ پارێزراویان بکات وەباوەڕداران بەخۆیان وهاوسەرەکانیانەوە بەبەهشتی بەرین شاد بکات.

خوای گەورە خاوەنی بەڵێن وپـەیمانی خۆیـەتی و وەبـەڵێنی بەهەشـتی پـێ داون بەهۆی کۆمەڵێ هۆکارەوە.

پوختەکەی بریتی یە لەپاڕانەوەونزای فریشتەکان بۆیان کە خودا ڕەحم وبەزەییان بەسـەردا بڕژێنێـت وەبـەوەش لەکارەکانیانـدا سـەرکەوتووبن تـا فریشـتەکانیش لەڕوانگـەی کارەکانیانــەوە بۆیــان بپاڕێینــەوە. پاشــان فریشــتەکان کۆتــایی نزاوپاڕانەوەکەیان بەم برگە پیرۆزە تەواو دەکەن. (إنك أنت العزيز الحكيم) واتـە: بەڕاستی تۆ عەزیزودانایت.

جا "عزيز"لە (عزەتەوە) هاتووە، کە کەماڵی هێزو قودرەتە. وەدانایش"الحكيم" لوتکەو کەماڵی زانیاری وزانستە. کەواتە بـەم دووسـیفەتە پـیرۆز وشـکۆیە خـوای

گەورە بڕیارو فەرمان دەدات وەکارەکان یەکلا دەکاتەوە، کەسەرچاوەی هەموو دروست کردنێك وشەریعەت وفەرمانێکە.

پوختەی مەبەست:

تۆڵەوسزای خراپەکاری جۆراوجۆرە لە سزا شەرعیەکان ووسزاقەدەریەکان کەتوشی یان دڵ دەبێت یاخود جەستە ،یاخود هەردووکیان لەیەك کاتدا ، وەهەروەها سزاکانی ژیانی بەرزەخ لەپاش مردن، وە سزاکانی جەستە لە ڕۆژی حەشردا. جا تاوانکاری خاڵی نی یە لەسزا ،بەڵام کەسی تاوانکار وەك سەرخۆش وبێ هۆش وایە هەست بەئازارو ئێش ناکات تاکاتێك بەئاگادێتەوە.جا کەڵەکەبوون وکۆبوونەوەی سزاکان لەسەر یەکتری ،نمونەی زۆر مانەوەی سوتاوە لەنێو ئاگردا، وەمانەوەی خنکاو لەنێو ئاودا.

جا زۆر کەسی تاوانکار هەست بەخراپەکانی ناکات ، چونکە هیچ دیاردەیەك هەست پێ ناکات،بەڵام نازانێت کە ئەمە کەمەندکێش کردنە وەك کاری لەسەرخۆی ژەهری کوشندەوایە لەنێوجەستەدا. جا ئەگەر زوو فریای چارەسەرکردن کەوێت،ئەوا بەرەوچاك بوونەوە دەچێت گەر نا ئەوا ئەوە بەرەو هەڵدێر و تیاچوون هەنگاودەنێت. جا بەهەمان شێوە کەڵەکەبوون وکۆبوونەوەی تاوان لەسەر تاوان مرۆڤ توشی تیاچوون دەکات...پەنادەگرین بەخوا.

جۆرەکانی سزاقەدەریەکان لەسەر دڵ

لێرەدا هەندێك لە تۆڵەوسزاکان دەهێنمەوە یاد کەلەبەرئەنجامی تاوانکاریدا دروست دەبن بەئومێدی ئەوەی بێتە مایەی هەڵهاتن ودورگرتن لەتاوان وتاوانکاران.

٥٩- تاوان مایەی پەردەپۆش کردنی دڵ وبیستن وبینایی یە :

تاوان دڵەکان دادەخات ومۆری بێ ئاگایی لێ دەدات وەبینایی کوێردەکات وگوێیەکان کەڕدەکات هۆشو هەستی مرۆڤ لەناودەبات یادی خودا بیردەباتەوە،

وەمرۆڤ خودی خۆشی لەبیر دەکاو دڵەکان ژەنگاوی دەکات ، سنگ وئاسۆ وبیرتەسك دەکاتەوە. دەردو نەخۆشی وبەلاّ بەسەر دڵ وجەستەدا دەبارێنێت و ئارەزووی جڵەوی دەسەلاّت بەدەست دەهێنێت ،ڕاستیەکان لەدەست دەدات.

هەروەکو (امام احمد) دەگێڕێتەوە کە (حذیفة بن الیمان) دەڵێت: دڵەکان چوار جۆرن: دڵێکی خاوێن وپرشنگ دار کەدڵی باوەڕدارە ، وەدڵێکی تاریك وپەردەپۆش کراو کەدڵی بێ باوەڕە، وەدڵێکی نەخۆش وشکست خواردوو کەدڵی دووڕووەکانە. وەدڵێك کەهەمیشە لەنێوان دوو جەمسەردایە ،جەمسەری دووڕووی وەجەمسەری باوەڕ، جاکامیان زاڵ بوون سەرئەنجامەکەی بەندە لەسەری.

٦٠- تاوان دەبێتە هۆی نەهێشتنی گوێڕایەڵی وتەمەڵی لە پەرستندا:

٦١- تاوان دڵ کوێر وکەڕولاڵ دەکات:

تاوان دڵ ژەنگن دەکات وپەردەپۆشی دەکات لەبەرامبەر بەحەق وحەق ویستی وڕاستی کوێرو کەڕولاڵی دەکات، ڕاستی بەناڕاستی دەبینێت وڕووناکی بەتاریکی و وەبەپێچەوانەوە، چونکە هۆش وهۆشیاری دڵ لەدەست دەدات. لەو کاتەدا چەندێ کەسێکی نابینا لە ڕەنگەکان تێ دەگات. وەچەندە کەڕ لەناسینەوەی دەنگەکان دەگات وەچەندە لاڵ دەتوانێت ئاوازی جوان بچڕێت و وشەی جوان دەربڕێت. ئەویش هێندەی ئەمانە لەحەق وحەق ویستی دەگات ودەیناسێتەوە.

دواتریش کوێروکەڕو لاڵی دڵ دەگوازرێتەوە بۆ ئەندامەکانی جەستە ، چونکە هۆشیاری وبینای ڕاست ودروست لەدڵ ودەروندایە. وەخوای گەورە دەفەرمێت: (فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ..الحـج:٤٦) واتە: جاوەنەبێت هەر چاوان کوێرونابینا بوبێت ، بەڵکو ئەودڵانە کوێر دەبن وا لەسینەکاندان"چونکە هەر ڕواڵەت دەبینێت وناوەڕۆك لێك ناداتەوە".

جا ئەم ئایەتە مەبەستی لەوە نی یە کە بەهیچ شێوەیەك چاوکوێرنابێت ونابینا نابێت ، ئەوەتا لەشوێنێکی تردا لەباسی باسی حوکمی کاری شەرعی دا

،دەفـەرمێت: (لیس علی الأعمی حرج... النـــور:٦١) واتـە: لـە کـاری شـەرعیدا کوێرونابینا گلەییان لەسەر نی یە.

هـەروەها دەفـەرمێت: (عَبَسَ وَتَوَلَّى * أن جَـــاءهُ الْـــأَعْمَى..عـــبس:١-٢) واتـە: پێغەمبەر ڕووی گرژ کردو ڕووی وەرگێڕا، کاتێك بڕوادارێکی کوێر هات بۆ لای.

بەڵکو مەبەست لێرەدا هۆشیاری وبینایی ڕاستەقینەو دروستە کەلە دڵدایە[1] ،هـەر بۆیە پێغەمبەر دەفەرمێت: (لیس الشدید بالصرعة، ولکنـه الـذي یملك نفسـه عند الغضب.) [2]واتە: بەهێز ئەوکەسە نی یە کە زۆرانبازو پاڵەوان بێت، بەڵکو ئەو کەسەیە کەلە کاتی تورەیدا خۆگربێت..

هەروەها دەفەرمێت: (لیس المسکین بالطواف الذي ترده اللقمة واللقمتان، ولکن المسکین الذي لایسأل الناس، ولایفطن له فیتصدق علیه.) [3]واتە: هـەژارو فـەقیر ئەو کەسە نی یە کە دەرۆزەدەکات لێرەو لەوێ پاروویەك یان دوو پاروی بدرێتێ ، بـەڵکو هـەژار ئەوکەسـەیە کـە دەرۆزە ناکـات داوا لەکـەس ناکـات، وەکەسـیش هەستی پێ ناکات کەهەژارە تاخێری پێ بکات.

پوختەی مەبەست:

تـاوان دەردو بەڵایەکەیـە دڵ کرمـە ڕێـزو ژەنگـاوی دەکـات وەلـە ڕاسـتی وکـوێرو کەڕولاڵی دەکات.

٦٢- تـاوان دەبێتە مایەی ڕۆچوونی دڵ بۆ ئاستە نزمەکان:

دڵ خوای گەورە ڕێزی لێ ناوەو کردویەتیـە جێگایـەکی پـیرۆز ، کەخۆشەویسـتی وترس وبینی خۆی تێدا ڕواندووە. وەجێگەی چەکەرەبوونی بیروباوەڕی پاك وبێ

[1] – ئەوەتا مەحوی شاعیر دەڵێت:

سـەر کەجۆشێکی نەبێ ، زرکەتاڵم بۆچـــــــی یە

دڵ کەجۆشێکی نەبێ ،شیشـەی بەتاڵم بۆچی یـــە " وەرگێڕ"

[2] –ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ٦١١٤) وە(مسلم:١٦٦/١٦– نووی) گێڕاویانەتەوە.

[3] –ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ١٤٧٩)وە(مسلم: ١٣٢/٧نووی)گێڕاویانەتەوە.

گەردە کەهەمیشە بەیادی خودا ئارام وهێمن ودڵنیا بێت. وەبەکردەوە جوانەکانی بەرزدەبێتەوە تا دەگاتە ئاستی عەرشی مەزنی خودا لەئاسمانی میهروسۆزی خودادا مەلەدەکات، بەلام بەهۆکاری تاوان وتاوانکاری وسەرپێچیەوە، ئاستی نزم دەبێتەوەو وەبەرۆخی خوارەوەی خوارەوەدا "ئاستە نزمەکان" رۆدەچێت.کە هەمیشە دەبێتە جێگەی شتە پرپوچ وقێزەونەکان.

٦٢- تاوان دڵ کوێر دەکات:

هەروەکو چۆن وێنە رەش وکوێر دەبێتەوە، دواتر ئەو دڵە رووناکی نامێنێت و وەلەدڵی ئادەمیزادێکەوە دەگۆرێیت بۆ دڵی ئاژەڵێك کە دواتر لەئاکاری خاونەکەیدا رەنگ دەداتەوە.

جا هەندێ دڵ هەیە خوای گەورە کوێری دەکات وەلەسەر شێوازی "بەراز" دەردەکەوێت کە لێك چوون هەیە لەنێوان ئەو ئاژەڵەو کاری ئەوکەسەدا. وەهەیە لەو دلانە دەچێتە سەر ئاکاری "سەگ وگوێدرێژ ومار ودوپشك"، ئەمە لێکدانەوەی (سفیان بن عینە) یە بۆ ئەم ئایەتە پیرۆزە کەدەفەرمێت: (وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي الأَرْضِ وَلاَ طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلاَّ أُمَمٌ أَمْثَـالُكُم... الأنعـام:٣٨) واتە: هەر زیندەوەرو گیانەوەرێك بەسەر زەویدا بڕوات ،وەهەر باڵندەیەك بە باڵەکانی بفرێت ، وەکو ئێوە خاوەنی گەل وئومەتن.

کە "سفیان" دەڵێت: مرۆڤ هەیە دڵی لەسەر ئاکاری شێرە، وەهەیانە لەسەر ئاکاری سەگ وبەرازو گوێدرێژە، وەهەیە لەسەر شێوەی تاوس دا بەجل وبەرگیدا خۆی دەنوێنێت ، هەیە وەکو گوێدرێژ بارکراوە وەهەیانە وەکو کەڵەشێرە، وەهەیە لەروح سوکیدا وەك کۆتر وایە، وەهەیانە وەکو مەڕ هەر خێر وپیت وفەڕن. وەهەیانە وەکو رێوین لە مامەڵەوکاردا ، وەخوای گەورە کەسانی گێل وگەوجی هەندێ جار بە گوێدرێژ چوواندووە، وەهەندێ جاریش بەسەگ وئاژەڵ.

ئەم لێك چوونانە لەناخەوەدا زۆر بەهێز دەبێت تا كاریگەری هەیە لەسەر ئاكارو ڕوخسارو مامەڵەی ئەو كەسانە كە مرۆڤی وردبین وخاوەن فیراسە هەستی پیَ دەكات. كەهەندێ جاریش وێنەو ڕوخساریان چووەتە سەر ئەو جۆرە ئاژەڵە كەلە مێژوودا ڕوویداوە كەخوای گەورە بەسەر جولەكەكانیدا هێناوە.[1] وەخوای گەورە ئەم كارە بەسەر قەومێكی ئەم ئومەتەدا دەهێنێت كەدەیان كات بە مەیمون وبەراز.[2]

جا سبحان الله چەند دڵی شێواو شكست هەیە خاوەنەكەی بیَ ئاگایە؟وەچەند دڵ كوێر بوو ورۆچوو هەیە؟ وەچەندین كەس سەركەردان بووە بە پیاهەڵدانی خەڵكی؟ وەمەغرور وسەركەش بووە بەپەردەپۆشی خودا بۆی ؟ وەكەمەندكێش بووە بەنیعمەتەكانی خودا بۆی؟!

ئەمانە هەر هەمووی سزاو ڕیسواییە ،بەلاّم خاوەنەكەی وادەزانێت ڕێزی لێنراوە.

٦٤- فێلّ كردنی خوای گەورە لە فێلّبازان:

٦٥- خەڵەتاندنی فێلبازان لەلایەن خوای گەورەوە:

٦٦-گاڵتە كردنی خوای گەورە بە گاڵتەجاران:

٦٧- كەنار خستنی ئەو دلأنەی كەلەحەق لایان داوە:

٦٨- تاوان دڵ تێك دەشكێنێت و ئاوەژووی دەكاتەوە:

تاوان دەبێتە مایەی شێواندنی سەرجەم پێوەرەكانی دڵ ودەرونی تاوانكار ،بەشێوازێك كە حەق بەناحەق دەزانێت وەڕاستی بەناڕاستی ،وەخێروچاكە بەشەڕ دەزانێت.

[1] – بروانە سەرگوزەشتەی(قریه القرود)لە زنجیرەی (قصص من القرآن : رضوان جامع رضوان).

[2] –ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە، (بخاری: ٥٥٩٠)بە هەلّواسراوی"معلق"،و (حافظ) هێناویَتی لە(الفتح: ٥٤/١٠)گێراویانەتەوە، بروانە (الفتح المغیث)ی(الحافظ سنحاوی: ١٠٥/١).

گومڕایی وسەرگەردان دەکرێت وادەزانێت ڕێگای هیدایەتی خودایەتی.کەئەمەش یەکێکە لەسزاکانی تاوانکاری.

٦٩- تاوان دڵ پەردەپۆش دەکات لەخوای گەورە لەدونیاو قیامەتدا :

هەروەکو حوای گەورە دەفەرمێت: (كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ * كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُــونَ... المطففـــين:١٤-١٥) واتە:نەخێر وانی یە"ئەو نەفامانە تێ ناگەن وبێ دارنابنەوە" بەڵکو دڵیان ژەنگی تاوان دای پۆشیوە لەسەر ئەنجامی ئەو کردەوانەی کەدەیان کرد، نەخێر ڕزگاربوونیان ئەستەمە، چونکە ئەو ڕۆژە بەربەست هەیە لەنێوان تاوانبارن وخوای گەورەدا ، وەلەبینینی ئەو زاتە پیرۆزەدا بێ بەشن.

تاوان وەك ئاستەنگێك وبەرەستێك وایە لەنێوان هەست کردنی دڵ بەگەورەیی فەزڵی خوای گەورە تا بەتەواوی ڕاستی ودروستی یەوە هەست بەگەورەیی ومەزنی خودا بکەن وەگرێ بەستی بەندایەتی لەگەڵدا ببەستن، وەبەختەوەری هەمیشەیی بەدەست بهێنن.بەڵکو بەبەردەوامی تاوان ڕێگرو پەردەپۆشێکی ئەستووری سامناکە لەنێوان ناسینی بەندە بۆ دڵی خۆی و وەلەنێوان دڵی وپەروەردگاری مەزندا.

٧٠- تاوانکار توشی دژوارترین ژیان دەبێت لە دونیاو بەرزەخ وقیامەتدا :

خوای گەورە دەفەرمێت: (وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُــرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَـــى.... طـــه: ١٢٤) واتە: هەر کەسێك پشت لە یادی خوداو بەرنامەکەی بکات، ئەوا ژیانێکی پڕنەهامەتی ودژواری توش دەکەین ، وەلە قیامەتدا بەکوێری ونابینایی حەشر دەکرێت ولێی دەپرسینەوە.

وەبڕگەی" مَعِيشَةً ضَــنكًا " بەسزای گۆڕ لێکدراوەتەوە.کەواتە خوای گەورە ناخۆشترین ژیانی بۆ کەسانێك بڕیارداوە کە پشت لەبەرنامەی خودا دەکەن وسەرپێچی دەکەن. هەرچەندە لەدونیادا بەچەندین نیعمەتی خودا ژیانیان

ڕازاوەتەوە، بەلاّم لەناخدا دڵی لەوپەڕی بێزاری وڕیسوایی وحەسرەتی ومەینەتی وهیوا بڕوای دایە. وەلەوپەڕی گومڕایی وسەرخۆشیدایە، بەهۆی مەست بوونی بەحەز وئارەزووەکانی وەحەزی بۆ دەسەلاّت ومانەوە...هتد.

بێ گومان سەرخۆشی ومەستی بەدونیاوە ،زۆر مەترسیدار ترە لەسەرخۆشی ومەستی بە مەی خواردنەوە، چونکە دووەمیان هەرکاتێك مەی لێ دوورخرایەوە مەستیەکەی بەری دەدات وبەئاگادێتەوە، بەلاّم بەپێچەوانەوە بێ هۆشی ومەستی بەدونیاوە تەنها لەساتەکانی سەرەمەرگدا بەئاگادێتەوە. جا ژیانی ڕیسوایی وسەرشۆڕی وناسۆری بەشی ژیانی یاخی بووان وسەرپێچی کاران لە دونیاو ژیانی بەرزەخ لە پاش مردن وەلە قیامەتدا توندترین سزایان هەیە.

بێ گومان بەختەوەری وئارامی دڵ ودەروون وسەرجەم ئەندامەکانی جەستەی مرۆڤ تەنها بەیادی خوداو ملکەچی بوون بۆ خودا دێتە دی. خوای گەورە دەفەرمێت: (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ... النحل: ٩٦) واتە: ئەو بڕوادارانەی کە کاری چاکە ئەنجام دەدەن لەپیاوو ئافرەت، ئەوا توشی ژیانێکی کامەرانی وئاسوودەییان دەکەین لە دونیادا. وەلە قیامەتدا بەجوانترین شێوە پاداشتیان دەدەینەوە لەوەی کەئەوان دەیان کرد.

جا باوەڕو کردەوەی چاکە وئاکاری جوان مایەی فەراهەم هێنانی بەختەوەری وشادی وخۆش گوزەرانی هەردوو دونیایە. وەهەروەها خوای گەورە دەفەرمێت: (لِّلَّذِينَ أَحْسَنُواْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ... النحل: ٣٠) واتە:واتە ئەوکەسانەی کەچاکەیان ئەنجام داوە لەم دونیادا چاکە دێتە ڕێیان ، وەلەقیامەتدا ڕازاوەترین ونایابترین پاداشتیان هەیە ،کەخۆشترین جێگا ساز کراوە بۆ خواناسان.

وەدەفـەرمێت: (وَأَنِ اسْتَغْفِرُواْ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُواْ إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُم مَّتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَـلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ... هود:٣) واتە:ئەی خەڵکینە داوای لیٚ خۆش بوون بکەنوتەوبـە بکـەن بـۆ خـوای گـەورە چێژو خۆشـی ولـەزەتی ژیانتـان پـیٚ دەبەخشێت تـا کـاتێکی دیـاری کـراو، وەخـوای گـەورە پاداشـتی هـەموو خـاوەن چاکەیەك بەزیادەوە دەداتەوە.

کەواتە باوەڕداران وئاکار جوانان وخواناسان سەرفرازی وئارامی دونیاوبەختەوەری قیامـەتیان بەدەسـت هێنـا. بـە خۆپاراسـتن لەحـەز وئـارەزووە چڵێسـەکان و دوورکەوتنەوە لە گومانـە خراپـەکان ، خۆشـی وشـادی ڕاسـتەقینەی ڕوح و دڵ و دەرونیان بەدەست هێنا کەلە هەموو خۆشیەکانی دونیا گرنگترو مەزنترە.

تەنانەت لەخواناسان هەیە کە گوزارشت لەم حاڵە دەکات ودەڵێت: ئەگەر پادشاو نـەوەکانیان درك بـەم خۆشـی وچـێژە ڕوحـی ودەرونیـەی ئێمـە بکـەن ،ئـەوا بـۆ بەدەست خستنی لەگەڵمان بەشەڕ دێن و بەشیر دەجەنگان لەگەڵمان.

وەهەروەها یەکێکی تر دەڵێت: هەندیٚ جار ساتی واخۆش بەسەر دڵمدا ڕادەبورێت لە خەیاڵی خۆمدا دەڵێم ئەگەر بهەشتیەکان لەم جۆرە ژیانەدا بن، ئـەوا ژیـانێکی خۆشیان هەیە.

وەیەکێکی تر دەڵێت: لەم دونیایەدا بەهەشتێکی خۆشی وئارامی ڕوحی هەیە لەدڵ ودەرونـدا هاوشـێوەی بەهەشـتی قیامـەت. جـا هەرکەسـێك بچـێتە ئەوبەهشـتەی دونیاوە، ئەوا بەهەشتی قیامەتی بەنسیب دەبێت وەهەر کەسێکیش دووری بژێت ، ئەوا لەبەهەشتی قیامەت بیٚ بەش دەبێت.

وەتەنانەت پێغەمبەریشﷺ ئاماژە بۆ ئـەم بەهەشـتە دەکـات ودەفـەرمێت: (اذا مررتم بریـاض الجنـة فـارتعوا، قـالوا:ومـا ریـاض الجنـة؟قال:ﷺ حلـق الـذكر.)

[1]واتە: ئەگەر بەلای باخەکانی بەهەشتدا تێپەڕین ەشی خۆتان بەرن. ووتیان ئەی پێغەمبەری خودا باخەکانی بەهەشت کامانەن؟ فەرمووی: کۆڕەکانی زیکرویادی خودایە.

وەهەروەها دەفەرموێت: (ما بين بيتي ومنبري روضمة من رياض الجنة.) [2]واتە: لە نێوان ماڵەکەم وبڵندگۆی مزگەوتەکەم باخێکە لەباخەکانی بەهەشت.

جا کاتێ خوای گەورە دەفەرمێت: (إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ * وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ... الأنفطار:١٣-١٤) واتە: چاکە خوازان لەبەهەشت دان وە خراپەکاران لەدۆزەخدان.

واگومان نەبەیت کەمەبەستی ئەم ئایەتە تەنها بەهەشت ودۆزەخی قیامەت بێت؟ بەڵکو لێرەدا مەبەستی سێ قۆناغە بۆ هەریەکەیان کە بەهەشتی دونیاو بەرزەخ وقیامەتە. وەهەروەها سزای دۆزەخی دونیاو بەرزەخ وقیامەت.

جا چ نیعمەت وچێژێك دەگاتە شیرینی وخۆشی ناسینی خودا وپاکی دڵ ودەرون وئاکارجوانی ورەوشت بەرزی؟ وەئایا هیچ ژیانێك هەیە بگاتە ئاستی ژیانی پاکی وساغی پتەوی دڵ؟ کە خوای گەورە ستایشی خۆشەویستی خۆی دەکات کە "ابراهیم ی پێغەمبەر"ە بەهۆی پاکی وساغی دڵ ودەرونی یەوە کە دەفەرمێت: (وَإِنَّ مِن شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ * إِذْ جَاء رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ... الصافات: ٨٣-٨٤) واتە: وەیەکێك لەپەیڕەوان وشوێن کەوتوانی "نوح" بریتی یەلە (ابراهیم) سەلامی خوای لێبێت. کاتێك رووی کردە خواپەرستی بەدڵێکی پاك وساغ وپڕلەباوەڕەوە. کە گرنگی وبەنرخی ومەزنی ئەوجۆرە دڵە لەقیامەتدا دەردەکەوێت کە چەندە کاریگەری هەیە لەسەر دیاری کردنی پاشەڕۆژی خاوەنەکانیان. کە خوای گەورە

---

[1] - ئەم فەرموودەیە(حسن لغیره)ە، (ترمـزی: ٣٥٠٩، ٣٥١٠) و(امام احمد: ٣/١٥٠)گێڕاویانەتەوە، بڕوانە (السلسلة الضعيفة: ١١٥٠).

[2] -ئەم فەرموودەیە(صحيح)ە، (بخاری: ١٩٥)وە (مسلم:٩/١٦٠نووی)گێڕاویانەتەوە.

ئەو دیمەنانەمان دەخاتە پێش چاو دەفەرمێت: (يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ * إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ... الشعراء: ٨٨-٨٩) واتە: ئەو ڕۆژەی"قیامەت" کە نەماڵ وسامان وکوڕو نەوە هیچی فریادڕەسی نی یە وفریای مرۆڤ ناکەوێت، تەنها مەگەر کەسێك خاوەنی دڵێکی ساغ وپاك وپڕ لەبڕوا نەبێت.

ئاکارەکانی دڵی پاك وساغ

دڵی پاك وساغ: ئەو دڵەیە کەساغ وپاك وسەلامەت بێت لەهاوبەشی و"شیرك" ڕق وکینەو حەسودی وچروکی ولووت بەرزی وحەزکردن بەدەسەلات. پاك بێت بەدووربێت لەهەموو بەلایەك کە دوورەبخاتەوە لە خوای گەورە ، دوور بێت لە هەموو گومانێك لە ڕاستێتی خودا. دووربێت لە هەموو ئارەزوویەك ببێتە مایەی سەرپێچی و یاخی بوون لە خودا. وە دووربێت لە هەموو شتێك کە لات دات لە بەمەبەستی خودا. وە دوور بێت لە هەموو ئاستەنگێك و بەربەستێك کە دایبڕێت لە خودا. جا ئەمیە دڵی ساغ و پاك –کەلە دونیا و قیامەت دا لە بەهەشتی شادی و کامەرانی دا دەژێت.

هۆکارەکانی خراپ بوونی دڵ

دڵی مرۆڤ بۆ ئەوەی دوور بێت لە خراپ بون و شێواوی پێویستە پارێزراو بێت لە پێنج بەلای کوشندە. لە (شیرك) کە دژی یەکتاپەرستیە ،لە (بیدعە) تازەگەری لە ئایندا کە دژی سوونەتە ،وە لە (ئارەزوو بازی) کە دژی گوێڕایەڵیە ،وە لە (بێئاگایی) کە دژی یادی خودایە ، وە لە (حەزەکان) کە دژی دڵسۆزیە. جا ئەم پێنجە هۆکاری تێکدان و شێواندن و خراپ بوونی دڵە.

مرۆڤ پێویستی بە پشتیوانی خودایە تا ڕێنمایی بکات بۆ ڕاست و ڕەوان

جا بۆ ئەوەی دڵی مرۆڤ دووربێت لە بەلایانە. وە ڕێنمایی بکرێت بۆ سەر ڕێگای ڕاست و ڕەوان و لە نەخۆشی و ناخۆشیەکانی دڵ سەلامەت بێت. پێویست هەمیشە داوای هاوکاری و کۆمەکی لە پەروەدگاری مەزن بکات تا ئەو شا ڕێگایە

وون نەکات و لە نێو کوچ و کۆلآنەکانی نەهامەتیدا بزر نەبێت. چونکە شا ڕێگای ڕاست و ڕەوان (صراط المستقیم) پێویستی بە هیمەت و هەوڵ و کۆشش و کاروئاکاری جوان هەیە لە ناخ و دەرەوەشدا. جا ووردەکاریەکانی (شاڕێگای ڕاستی) زۆرن. دوور نىیە مرۆڤ هیچی لێ بزانێت ، لەوە دەچێت شتی زۆری لێ بزانێت.

لەوە دەچێت ئەوەشی کە بیزانێت بە هۆکاری تەمەڵی و تەوەزەلیەوە یان هەر ئاستەنگێکی ترەوە بۆ بەرجەستە نەکرێت.وە دوور نىیە ئەوەشی کە دەزانێت بۆی بچێتە سەر ،وە دەشێت ئەوەشی گەر بەرجەستەی دەکات دلسۆزی ئیخلاسی تێدا نەبێت.وە دەشێت ئەوەی کە بەرەستەی دەکات بەو پەڕی دڵسۆزیەوە بەڵام تەواو پڕو پوخت نەبێت یان ببێت. جا ئەمانە و چەندانی تری هاوشێوەی ئەمانە ڕۆژانە چەندین بارە دەبێتەوە. جا پێویستە هەمیشە داوای کۆمەك و سەرفرازی لە خودای گەورە داوا بکەین

نەزانین و ستەم کاری بنەڕەتی دەرونی ئادەمیزادە

بنەڕەتی دەروونی ئادەمیزاد بریتیىیە لە نەزانین و ستەم کاری جا هەرکاتێ ئادەمیزاد گەڕایەوە سەر بنەڕەتی خۆی ئەوا ڕێگەی هیدایەت و ڕاستی نادۆزێتەوە و گومڕا دەبێت. هەر ئەوەیە خودای گەورە دووڕوەکانی گەڕاندۆتەوە سەر بنەڕەتی سروشتی خۆیان بەهۆی تاوان کاریەوە.

خوای گەورە لە سەر (شاڕێگای ڕاستی یە) (صراط المستقیم) لە هەموو بڕیار و فەرمان و ڕێگرتن و قەدەغە کردنێك دا. خودای گەورە بە دانایی وزانایی خۆی ڕێنمای وهێدایەتی ئەو کەسانە دەدات کە مەبەستێتی بۆ سەر (شا ڕێگای ڕاستی) وە ئەو کەسانەی کە مەبەستیان نیە دووریان دەخاتەوە و هیدایەتیان نادات چونکە شایستەی ئەو شاڕێگایە نین.

جا له ڕۆژی قیامەتیشدا خوای گەورە شاڕێگایەك دروست دەكات بۆ بەندەكانی تاوەكو له ڕێگەیەوە بگەنە ڕەحمەت و بەزەیی و میهرەبانی خودا. چونكە خودای گەورە شا ڕێگای ڕاستی یە. خودای گەورە لە ژیانی دونیا دا شاڕێگایەكی بۆ سەرجەم بەندەكانی هەڵبژاردووە و دەست نیشانی كردووە. وە داوای لە هەموان كردوە لەو شا ڕێگایە لانەدەن و لە سەری بەردەوام بن كە خۆی لە خۆیدا حوجە و بەڵگەیە.

وە لە قیامەت دا خوای گەورە دیسانەوە شاڕێگایەك دیاری دەكات[1] بۆ گەیشتن بە خەلأتی خودای كە بەهەشتە جا هەركەسێك لە دونیادا لە سەر ئەو شاڕێگەیە سەقامگیر بووبێت ئەوا بە ئاسانی دەتوانێت لەو پردی شاڕێگەیەی قیامەتدا بپەڕێتەوە. سەقامگیرانە هەنگاو بنێت وە نوور و ڕووناكی باوەڕەكانیان دەدرەوشێتەوە و گۆڕ و قیامەت وڕێگای (سیراط) یان بۆ دەكاتە چراخان. بەلأم ئەو كەسانەی كە لە دونیادا لەو شاڕێگایەدا لایان داوە و ترازاون یان خزاوون. ئەوا ناتوانن لە سەر ئەو شاڕێگایەی قیامەتدا بپەڕنەوە و سەقامگیر بن ،هەرچۆن لە دونیادا سەقامگیر نەبوون.

وە تاریكی وسامناكی و گۆڕوحەشەر و قیامەت و سەر پردی (سیراط) یان دەكاتەوە شەوەزەنگ قولابە دڕكاوەیەكانی سەر پردەكە ڕێگریان دەكات و ناتوانن لێی دەربازبن. چونكە ئەو ڕووناكیانەی لە دونیادا هەبوو ئەمانە بە تاریكی و تاوان و سەرپێچی كردنی خودا سیا پۆشیان كردوو لە دەستیان دا و نغرۆی نێو تاریكستان نەفامی و ستەمكاری بوون. ڕێكردنیان لە سەر ئەو پردە وەك پاشگەز بوونەوەیانە و هەڵهاتنیانە لە شاڕێگای خواپەرستی لە دونیادا. وە هەروەها خوای گەورە كانیاوی سازگای (كوثر) ی سازكردووە بۆ ئاو خواردنەوەی ئەو كەسنەی

[1] – مەبەستی لەشاڕێگای دونیا"ئاینی ئیسلامە"، وەمەبەستی لەشاڕێگای قیامەت"پردی صیراط". "وەرگێڕ"

کە لە دونیادا تینوو و تامەزرۆی شەرعی خودا بوون. بەو ئەندازەیە ئاو دەخۆنەوە. وە یاساغ و قەدەغەی کردووە لە سەر ئەو کەسانەی کە پشتیان لە شەرعی خودا کردووە و لێی هەڵهاتوون.

جا ئەگەر بێتو بە چاوی تێرامان و ووردبینانەوە ژیرانە بڕوانینە قیامەت و دونیا – بۆمان روون دەبێتەوە کە دونیا کێڵگەی قیامەتە چی بچێنیت تیایدا لە قیامەتدا دەیدوریتەوە. پلە و پایەو خەڵاتی خودای و پێگەکانی بەهەشت بەندە لە سەر رێژەی باوەڕو کاری چاکەخوازی لە دونیادا. وە بە پێچەوانەشەوە خودا پەنامان بدات.

٧١- تاوان و تاوانکاری دەبێتە مایەی ترازان و خزان لە سەر شارێگای ڕاستی " صراط المستقيم":

بنەڕەتی تاوان و جۆرەکانی

بەهۆی ئەوەی تاوان پۆلێن و ڕیزبەندی و جۆری زۆری هەیە. هەر بۆ ئەم مەبەستە لەم بابەتە کورتەدا بە پشتیوانی خودای گەورە تیشك دەخەینە سەریان و دەڵێین:

بنەڕەتی تاوان دوو بنەمایە:

(جێ بەجێ نەکردنی ئەرك و فەرمان،وە ئەنجامدانی قەدەغە کراوەکان)

واتە: جێبەجێ نەکردنی ئەرك و فەرمانێکی خودای کە پێویستکراوە لە سەرت. کە ئەمە خۆی لە خۆیدا تاوانە. هەروەها ئەنجامدانی یاساغ کراو و قەدەغە کراوێك کە پێویستکراووە لە لایەن خوداوە کە دوور کەویتەوە لێی. جا ئەم دوو جۆرەی تاوان بوو کە هەر یەکە باوکانی (جن و ئادەمیزاد) ی پێتاقیکرایەوە. یەکەمیان (ئیبلیس) بوو فەرمانی پێکرا بە ئەنجامدانی ئەرکی سوجدە بردنی ڕێز بۆ (ئادەم) دووەمیان (ئادەم) بوو کە هەستا بە ئەنجامدانی قەدەغە کراوێك کە نەدەبوایە بیکردایە. جا هەریەکەیان دابەش دەبێت بە پێی ویست و مەبەستی دڵ. وەهەروەها بە پێی ئەندامەکانی جەستە لە ڕواڵەتدا ، واتە پەیوەستە بە مافی

خودا و مافی خەڵك. هەرچەندە ئەوەی پەیوەندی بە مافی خەڵكیەوە دەبێت هەر دەچێتە ژێر ناوی مافی خوداوە. بەڵام پەیوەستكراووە بە داواكردنی خاوەن مافەكە لە خەڵك یان دەست بەردار بوونی لەو حەق و مافە.

پاشان تاوان دابەش دەبێت بۆ چوار جۆر:

(موڵكیەكان ، شەیتانیەكان ، دڕندەییەكان ، ئاژەڵیەكان)

تاوانەموڵكیەكان (الملكية)

تاوانەموڵكیەكان: واتە خۆ نواندن بە هەندێ ئاكاری نەشیاو و ناشایستە بۆ خود بەندەكان. وەك نواندنی ئاكارەكانی پەروەردگاریەت (الربوبية) وەك خۆ بە مەزن زانین ،خۆ بە پیرۆز زانین ،خۆ بەبڵند زانین ، خۆ بە پەرستراو زانین ،كە شایستەی مرۆڤ نیە و لەو سنورە دەرچونی مرۆڤە لە توانا و قەوارەی خۆی ،تەنانەت شەریك و هاوەڵدانان بۆ خودای گەورەش دەگرێتەوە.

جۆرەكانی هاوبەشی بڕیاردان (الشرك)

هاوبەش بڕیاردان بۆ خودا دوو جۆرە:

١. هاوبەش بڕیاردان لە ئاكار و ناوە جوانەكانی و هاوەڵ بۆ پەیدا كردن لە پەرستندا.

٢. وە هاوبەش بڕیاردان لە مامەڵە كردن لە گەڵ خودادا.

كە ئەم بەشەیان هەندێ جار مرۆڤ ناباتە دۆزەخەوە هەرچەندە خودی ئەو كارە پوچەڵ دەكاتەوە كە هاوبەشی تێدا بڕیاردراوە.

جا ئەنجامدانی تاوانە موڵكیەكان بە گەورەترین و مەترسی ترین تاوانبارن دەژمێرێن. چونكە بەرامبەریان لە پەروەردگار گرتووە و خۆیان بە هاوبەشی دەزانن لە خودایەتی و پەروەردگاریەتیدا. بە بێ زانست و زانیاری قسە لە خودا و خەلق و شەریعەتیدا دەكەن و خۆیان لەو بە باشتر دەزانن.

ئەم جۆرە تاوانە هەڵوەشێنەرەوە و پوچەڵكردنەوەی كارەباشەكانە.

تاوانە شەیتانیەکان

تاوانە شەیتانیەکان: واتە خۆچواندن بە ئاکارەکانی شەیتان لە بوونی "حەسودی وبوغزوکینەو ڕق وفێڵ وخەڵەتاندن وسەرپێچی وڕێگری لەچاکەو فەرمان کردن بەخراپە وبیدعەو وتازەگەری لە ئاینی خودادا. وەگومڕاکردن "واتە ئەم جۆرە ئاکارە شەیتانیانە ئەنجام دەدات وتاوانبار دەبێت وزیان بەخودی خۆی وخەڵك وکۆمەڵگا دەگەیەنێت وهاولاتیەکی چاك خواز نابێت ، وەئەم جۆرە تاوانە بەڕیزبەندی دووەم دێت لە مەترسیدا لەپاش تاوانە موڵکیەکان.

تاوانە دڕندەییەکان وئاژەڵیەکان

تاوانە دڕندەییەکان"السبعیة": واتە ئەنجام دانی ئاکارە ناشرین ودڕندەییەکان کە مایەی مەترسیە بۆ خودی خۆی وچواردەورەکەی. وەك ئەنجام دانی دوژمنایەتی ، تووڕەیی، خوێن ڕشتن، چەوساندنەوە، بێ بەزەییەتی، هەلپەرستی، ستەمکاریتی...هتد.

تاوانە ئاژەڵیەکان"البهیمة": واتە سووربوون لەسەر ئەنجامدانی ئاکارە ئاژەڵیەکان کەئاژەلان پێی ناسراون وپیشەیی هەمیشەییانە.وەك: سووربوون لەسەر تێرکردنی بێ مەرجی حەزوئارەزووی برسێتی وسێکس، کە دەبێتە مایەی دروست بوونی (دزی وزیناو داوێن پیسی) ، هەروەها خواردنی ماڵ وسامانی هەتیوان وخەڵکی بەناحەق، چروکی وڕەزیلی، ترسنۆکی وشەپرزەیی وسەرکەشی، بەرەڵایی، بێ ئابڕووی وبێ شەرمی...هتد.

جا ئەم جۆرەیان زۆرینەی خەڵکی تێ کەوتوون بەهۆی نەتوانینی ئەنجامدانی هەریەکە لەتاوانە "موڵکی ودڕندەییەکان"زۆرینە گیرۆدەی ئەم جۆرە تاوانانەبوونەتەوە. وەهەروەها ئەم جۆرەیان دەرگاو دەروازەی چوونە شیوی دونیای تاوانەکان وبەشەکانی تری تاوانکاریە، بەشێوەی کەمەندکێش کردنیان لەم

بەشـەوە بـۆ جـۆری تـری تاوانـە دڕندەییـەکان وشەیتانیەکان.پاشـان بوغرابـوون ودژایەتی کردنی خودای گەورە هەنگاودەنێت.

تاوانکاری پۆستەی بیٚ باوەڕی یە

جا هەرکەسێك بەچاوی تێڕامانەوە وردبیتـەوە لەوڕاسـتیانە،بۆی ڕوون دەبێتـەوە کـەتاوان وتاوانکـاری پۆسـتـەی هاوبەشـی دانـان وبـیٚ بـاوەڕی ودژایـەتی کردنـی پەروەردگارە. سەرەتاکەی تاوانە وەکۆتایەکشی بیٚ باوەڕی یە.

بەشی سێ یەم:

تاوانە بچوك وگەورەکان

وەگەورەترین تاوانە گەورەکان

تاوان دوو جۆره:

گەورەو بچوك

بیٚ گومان تاوان دوو جۆری هەیە گەورەو بچوك. ئەم ڕاستیەش هەریەکە لەقورئان وسونەت وتێکڕای هاوەڵان وشوێن کەوتوانیش تەنانەت پێشەوایانیش سەلماندویانە.

خوای گەورە دەفەرموێت: (إِن تَجْتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُم مُّدْخَلاً كَرِيمًا.. النساء:٣١) واتە: ئەگەر ئێوە خۆتان بپارێزن لەتاوانە گەورەکان کە قەدەغەکراوە ، ئەوا چاوپۆشی لەتاوانەکانی ترتان دەکەم ودەتان خەینە خۆشترین وسازگارترین شوێنەوە "کەبەهەشتە".

هەروەها دەفەرمێت: (الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ... النجم:٣٢) واتە: ئەوانەی کەلە تاوانە گەورەکان خۆیان دەپارێزن تەنها گوناهەبچوکەکان نەبێت.

کردەوە چاکەکان پوچەڵ کەرەوەی تاوانە بچوکەکان

لە (صحيح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺفەرموویەتی: (الصلوات الخمس: والجمعة الى الجمعة، ورمضان الى رمضان، مكفرات لها بينهن اذا اجتنبت الكبائر.) [١] واتە: پێنج نوێژە فەرزەکە ، هەینی بۆ هەینی، ڕەمەزان بۆ ڕەمەزان. سڕینەوەی تاوانە بچوکەکانن کەلەو نێوەندەدا ئەنجامت داوە، بەمەرجێك خۆت بپارێزیت لەتاوانە گەورەکان.

<u>ئەو کردەوانەی تاوان دەسڕنەوە سیٚ پلەیان هەیە:</u>

---

[١] -ئەم فەرمودەیە(صحیح)ە،(مسلم: ١٤-١٦/٢٣٣) گێراویانەتەوە.

١. لەبەر بچوکی کارەکە ولاوازی ودڵسۆزی تیادا تەنها تاوانە بچوکەکان بسڕێتەوە یان نا. لە شێوەی چارەسەرێکی بێ هێزدایە کە لەبەرامبەر نەخۆشی یەکی کەمدا دەوەستێتەوەوچارەی دەکات.

٢. کارە چاکەکە ڕووبەڕووی تاوانەکە دەوەستێتەوە وەبە تەواوی دەیسڕێتەوە.

٣. لەبەرگەورەیی وبەهێزی کارە چاکەکە جگە لەسڕینەوەی تاوانە بچوکەکە ،ڕووەو سڕینەوەی تاوانە گەورەکانیش هەنگاو دەنێت وکاریگەریان تێ دەکات.

وەلە هەردوو (صحیحین) دا هاتووە ، پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(الا أنبئكم بأكبر الكبائر؟ قلنا: بلى يا رسول الله. فقال: ﷺ: الإشراك بالله والحقوق الوالدين، وشهادة زوور.)** [1] واتە: ئایا لەگەورەترین تاوانە گەورەکان ئاگادارتان کەمەوە؟ ووتیان:بەڵێ ئەی پێغەمبەر. پێغەمبەرﷺفەرمووی: هاوبەش بڕیاردان بۆ خوای گەورە، وەئازاردانی دایك وباوك، وەشایەتی دانی ناحەق وناڕاست.

وەهەروەها لەهەردوو (صحیحین) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(اجتنبوا السبع الموبقات، قيل:وما هن يارسول الله؟ فقالﷺ: الإشراك بالله ، والسحر، وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، وأكل مال اليتم، وأكل الربا، والتولي يوم الزحف، وقذف المحصات الغافلات المؤمنات.)** [2]واتە: خۆتان بپارێزن لە حەوت تاوانە بەهیلاك بەرەکان. ووتمان:کامانەن ئەی پێغەمبەر، فەرمووی: هاوبەشی بڕیاردان بۆ خوای گەورە، سیحروجادوگەری، وەکوشتنی مرۆڤ بەناحەق، وەخواردنی ماڵی هەتیو بەناحەق، وەسووخواردن، وەهەڵهاتن لەبەرەکانی جەنگ، وەبوهتان هەڵبەستن بۆ ئافرەتانی باوەڕدارانی پاك وبێ ئاگا.

وە لەهەردوو (صحیحین) دا هاتووەکە: **(سئل: اي الذنب أكبر عندالله؟ قالﷺ: وإن تدعوا لله ندآ وهو خلقك، قيل: ثم أي؟ قال: ان تقتل ولدك مخافة ان يطعم**

---

[1] –ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ٢٦٥٤)وە (مسلم:٢/٨٤نووی)گێراویانەتەوە.

[2] –ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(بخاری:٢٧٦٦)وە(مسلم:٢/٨٥نووی)گێراویانەتەوە.

معك ، قال: ثم اي؟ قال: ان تزني بحليلة جارك. فأنزل الله تصديقها: ((وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ... الفرقان:٦٨)) [1] **واتـه: پرسـيار كـرا لەپێغەمبـەر: كـام تاوانـه بەگـەورە دادەنرێـت. پێغەمبەری خـوداﷺ فـەرمووی: هاوەڵێـك بـۆ خـودا بڕیاربـدەیت كەچـی ئـەویش دروستی كردووی، پاشان پرسيان چی تر؟فەرمووی: منداڵەكەت بەناهـەق بكـوژی لەترسی برسێتی. پاشان پرسيان چيتر؟ فەرمووی: وەزيناو داوێن پيسـی بكـەيت لەگەڵ حەلاڵی هاوسێكەتدا.جا خوای گەورە ئەم ئايەتەی ڕەوانە كرد:** (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُــونَ... الفرقان:٦٨) **واته: ئەو كەسانەی كە هاوەڵ وپـەرستراوێك بـۆ خـودا بڕيـار نـادەن وەمرۆڤ بەناحەق ناكوژن وەداوێن پيسی ناكەن.**

ژمارەی تاوانە گەورەكان

لە دەست نيشان كردن وژمارەی تاوانە گەورەكاندا دوو ڕای تايبەت هەيە:

ڕای يەكەم: دەڵێن تاوانە گەورەكان دەست نيشان كراوو ژمێرراوە.

ڕای دووەم: دەڵێن دەست نيشان نەكراوە

ئێستاش دێينە سەرهەريەكەيان:

ڕای يەكەم:

پێيان وايە تاوانە گەورەكان دەست نيشان كراوە، بەلام لەديارى كردنى ژمارەياندا ناكۆك وجياوازن. (عبدالله ی بن مسعود) دەڵێت: ژمارەيان چوارە. (عبدالله ی بن عمر) دەڵێت: ژمارەيان حەوتە. (عبدالله یبن عمرو بن عاص) دەڵێـت: ژمارەيـان نۆيە.

وەهەنـدێكی تـر پێيـان وايـە ژمارەيـان يانزەيـە. وەكۆمـەڵێكی تـر پێيـان وايـە ژمارەيان"حەفتايـە".وە (ابـو طالـب المكـى) دەڵێت:پـاش كۆكردنـەوەی ووتـەی

---

[1] -ئەم فەرموودەيە(صحيح)ە، پێشتر باسمان كردووە.

هـاوەڵانی پێغەمبـەرﷺ لـەم بارەیـەوە ،وەکـۆم کـردەوە پـاش لێکدانـەوەی بـۆم دەرکەوت کە ژمارەی تاوانە گەورەکان بەم شێوەیەیە:_

- (چوار) تاوان لەدڵدا: کەبریتی یەلە هاوبەشی بۆ خودا بڕیاردان، سووربوون لەسەر تاوان، وەمەویست بوون وبێ هیوابوون لەڕەحمەتی خودا، وەبـێ بـاکی لـە سزای خودا.
- (چوار) تاوان لە زمان: کـەبریتین لـە شـایەتی درۆ، بوهتـان هەڵبەسـتن بـۆ ئافرەتانی داوێن پاك ، سوێندی درۆ ، سیحرو جادوگەری.
- (سـێ) تـاوان لـە سـك دا: مـەی خواردنـەوە ، خـواردنی مـاڵی هـەتیوان بەناحەق، وەسووڕیبا خواردن.
- (دوو) تاوان لە داوێن"دامێن": داوێن پیسی" زینا "، نێربازی.
- (دوو) تاوان لەدەست دا: کوشتن ودزین.
- (یەك) تاوان لە قاچەکاندا: هەڵهاتن لەبەرەکانی جەنگ.
- (یەك) تاوان کە هەموو جەستە تێیدا بەشدارە: کەبریتی یە لەئازاردانی دایك وباوك.

ڕای دووەم:

ئەوانـەی کەدەسـت نیشـانیان نـەکردووە: پێیـان وایـە کەدەسـت نیشـان وژمـارە نەکراوەو ڕای تایبەتیان هەیە لەم بارەیەوە:

هەیانە دەڵێن: هەرتاوانێك خوای گەورە لە قورئاندا ڕێگری لێ کردبێت،ئەوا تاوانی گەورەیە. وەهەروەها هەرتاوانێکش پێغەمبەرﷺلە سونەتدا ڕێگـری لـێ کردبێـت ئەوا تاوانی بچووکە.

وەڕای تریـان هەیـە دەڵێـت: هـەرتاوانێك ڕێگـری کرابـوو بـەتوڕەبوون ونـەفرەت وسزاوهەڕەشە لەئەنجام دانی کرابێت ،ئەوا تاوانی گەورەیە.وەهـەرتاوانێکش لـەم سیانە بەدەربوو ،ئەوا تاوانی بچوکە.

وەهەروەها ووتراوە: هەرتاوانێك لەتۆڵەیدا سـزای حـەدی بـۆ دانرابێـت لـە دونیـاو وەلەقیامەتدا بەڵێنی سزا درابێت بۆی ،ئەوا تاوانی گەورەیـە. جگـە لەمـە تـاوانی بچوکە.

هەروەها ووتراوە: هەرتاوانێك لەهەموو شەریعەتەکاندا حەرام وقەدەغەکرابێت ،ئەوا تاوانی گەورەیە. وەهەر تـاوانێکیش تـەنها لەشـەریعەتێکدا قەدەغـەکرابێت ،ئـەوا تاوانی بچوکە.

وەهــەروەها ووتــراوە: هــەرتاوانێك کــەخوداو پێغەمبــەری خــودا نــەفرەتیان لەبکەرونەنجام دەرەکەی کردبێت ،ئەوا تاوانی گەورەیە.

وە ووتراوە: هەر تاوانێك لەسەرەتای سورەتی "النساء" باس کرابێت، ئەوا تاوانی گەورەیە کە خوای گەورە دەفەرمێت: ﴿إِن تَجْتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ... النساء: ٣١﴾ .

ئەو پێڕەی کە تاوان لەلایان هەرهەمووی یەك ئاستە:

ئەم پێڕە دەڵێن: تاوانەکان گەورەوبچوکیان نـی یـە و وەهـەموویان یـەك ئاسـتە، چونکە تاوان زیان بە خوای گەورە ناگەیەنێت وکاریگەری لەسەر خودای گەورە نی یە. هەربۆیە ناکرێت هەندێکیان لەلای بچوك بێت وئەوانی تر گەورە. بەڵکو پوختی بابەتەکە لەبوێری وسنوور شکاندنی تاوانکارانە کە دەوێرن وجەرائەت دەکـەن لـە سنوور شکاندن وسەرپێچی کردنی.

جا هەرکەسێك سنوور بشکێنێت بێ گوێی خوای گەورە بکات ئەوا تاوانی ئـەنجام داوە.کاتێـك کەسـێك مـەی دەخواتـەوە یـاخود زینایـەك دەکـات و بەحـەرام وقەدەغـەکراوی نازانێـت ، ئـەوا لێـرەدا دووشـتی کـردووە کـە لـەنێوان نـەفامی وخراپەکاریدا ، جا لێرەدا ئەوکەسە نابێـت سـزابدرێت ، چـونکە نـەفام ونەزانـە. بەڵام ئەگەر زانی کە قەدەغەکراوو حەرامـە ،بـەڵام هەرسـوور بـوو لەسـەر ئـەنجام

دانـی ئـەوا تـاوانێکی گـەورەی ئـەنجام داوە لەبنەڕەتـدا کـەبریتی یـە لـە "بوێری وچاونەترسی" لە شکاندن وسنور بەزاندنی قەدەغەکراوەکانی خوای گەورە.

وەدەڵێن: خراپی تاوان بریتی یە لەگوێ نەدان بەفەرمانی خوای گەورەو پشت گوێ خستنی و بوێری وچاونەترسی لە ئەنجامدانی وسەرپێچی کردنی. کەئەمەش هـیچ جیاوازی یەك نی یە لەنێوان تاوانەکاندا.

وەدەڵێن: پێویستە مرۆڤ تەماشای گەورەوبچوکی تاوان نەکات، بـەڵکو پێویسـتە تەماشای گەورەیی ئەو خودایە بکرێت کەتاوانی بەرامبەر دەکرێت ویاساو فەرمانی دەشکێنرێت. جا ئیتر لەم حاڵەتەدا جیاوازی لە نێوان تاوانەکاندا نی یە.

جا ئەگەر پاشایەك فەرمان دەرکات بۆ دووکەس کە بچێت بۆ شارێك وکارێکی پـێ بسپێرێت کەئەنجامی بدات، کاتێك کەهیچیان کارەکە نەکەن سەرپێچی دەکـەن. ئایا هەردووکیان هەر فەرمانی پاشـایان پشـت گـوێ نەخسـت؟ ئایـا هـەردووکیان بەهەمان چاو تەماشا ناکات؟ وەسزایان نادات؟

وەهەروەها دەڵێن: جا ئەگـەر کەسـێك سـەد دەرهـەمی بـدات ئـەو زەکـاتی نـەداو سەرپێچی کرد، وەهەروەها کەسێکی تریش هەزار دەرهـەم ئـەوا ئـەویش زەکـاتی نەداو سەرپێچی کرد. ئایا هەردووکیان هەر یەك تاوانیـان نـی یـە؟ کـەرێگری یـەو زەکات نەدانەبەبێ ڕەچاوکردنی ژمارەو ڕێژەی زۆری وکەمی ماڵەکەی.

گەورە ترینی تاوانە گەورەکان

هاوبەشی بڕیاردان بۆ خودا

لادانی پەردە لەسەر ئەم بابەتە:

خوای گەورە سەرجەم پێغەمبەرانی ڕەوانە کردووە وکتێبـە پیرۆزەکـانی نـاردووە وەزەوی وئاسمانەکانی دروست کردووە تەنها بۆ یەك مەبەسـت کەیەکتاپەرسـتانە بپەرسترێت وگوێڕایەڵی وملکەچی تەنها بۆ ئەوبێت. (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ... الذاريات:٥٦) واتە: ئێمە پـەری وئادەمیزادمـان تـەنها بـۆ خواپـەرتی دروست کردووە.

وەدەفەرمێت: (وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلاَّ بِالْحَقِّ... الحجر:٨٥) واتە: ئێمە زەوی وئاسمانەکان وهەرچی لەنێوانیاندایە ،تەنها بۆ چەسپاندنی حەق دروستمان کردووە.

وەدەفەرموێت: (اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا.... الطلاق:١٢) واتە: خوای گەورە ئەو زاتەیە کە حەوت چینی ئاسمانی دروست کردوەو زەویشی بەوێنەی ئەوان وەفەرمانی خودا لەنێوانیاندا دادەبەزێت وجێ بەجێ دەبێت تا ئاگاداربن وبزانن کە خوای گەورە بەسەر هەموو شتێکدا زاڵ وبەتوانایە.وەخوای گەورە بەزانست وزانیاری خۆی گەمارۆی هەموو شتێکی داوە.

وەهەروەها دەفەرموێت: (جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِّلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلاَئِدَ ذَلِكَ لِتَعْلَمُواْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ... المائدة:٩٧) واتە: خوای گەورە کەعبەی کردووە بەهۆی هەستانەوەو بوژاندنەوەی خەڵکی"لەهەر دوو دونیادا"،هەروەها مانگە حەرامەکان ودیاری قوربانیە دیاری کراوەکانی داناوە، تابزانن وئاگادار بن کەخوای گەورە ئاگادارە بەهەرچی لەئاسمانەکان وزەویدایە، وە خوای گەورە بەهەموو شتێك زانایە.

خوای گەورە لێرەدا ئاماژە بۆ ئەوەدەکات مەبەست لەدروست کردن وشەریعەت ناردندا، بریتی بووە لەوەی کە خەڵکی ناوو سیفات وئاکارەکانی خودا بناسێت و بەتاك وتەنها ملکەچی وبەندایەتی بۆ ئەو ئەنجام بدەن. وەخەڵکی لەنێو خۆیاندا دادپەروەربن ، ئەو دادپەروەریەی کە هەمو ئاسمانەکان وزەوی لەسەر بنیات نراوە. وەهەروەها دەفەرمێت: (لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ... الحديد:٢٥) واتە: ئێمە پێغەمبەرەکانمان ڕەوانە کردووە هاوڕێ لەگەڵ موعجیزاتی ڕووندا، لەگەڵ کتێبە پیرۆزەکاندا، تەرازو

پێوەری شەرعی ودادپەروەرەمان ڕوون کردووەتەوە تاوەکو خەڵکی دادپـەروەری بەرپابکەن وجیێ بەجێی بکەن.

خوای گەورە مەبەستی لەڕەوانە کردنـی پێغەمبـەران ونـاردنی کتێبـە پیرۆزەکـان بریتی بووە لەبەرپاکردنی دادپەروەرێتی. وەچڵەپۆپەی دادپـەروەرێتی بـریتی لـە بەتاك وتەنها پەرسـتن وناسـینی خـودای گـەورە. وەلـە بەرامبەریشـدا چڵەپۆپەی ستەمکاری ونادادپەروەرێتی بریتی یە لە هاوبەشی بڕیاردان بۆ خوای تاك وتەنها. هەروەکو دەفەمێت: (إن الشرك لظلم عظيم) جا هەر بۆیە "هاوبەشی وبڕیاردان"بۆ خوای گەورە بەگەورەترین تاوانە گەورەکان هەژماردەکرێت.

کەواتـە بەرێـژەی دووری ونزیکـی لەبنـەمای دادپـەروەرێتی کەمەبەسـتی خـوای گەورەیە، ئەوا ڕێژەی حەق وناحەق وەهەروەها حەرام وحـەلاڵ دیـاری دەکرێـت. تەنانـەت لـە کـردارو ئاکارەکانیشـدالە خواپەرسـتی وسەرپێچیشـدا. جـا چـونکە هاوبـەش بڕیـاردان بـۆ خـودا تـەواو پێچـەوانەیە لەگـەڵ بنـەمای دادپـەروەرێتی، هەربۆیە بەگەورەترین تاوان هەژمێردەکرێت ووەبەهەشت لەسەر ئەنجام دەرەکەی قەدەغە دەکرێت ووەماڵو خوێنی حەلاڵ دەبێت، وەهیچ کارێکی لیێ قبوڵ ناکرێت، وەهیچ تکایەکی تاوانکاران نایگرێتەوە. چونکە هاوبەش دانەر "مشرك" نەفامترین وگەوج ترین کەسە کەدەچێت دروست کراو دەهێنێتە ڕیزی بەدیهێنەرو دروستکەر. بەم پیێ یە دەبێتە ستەمکارترین کەس کەستەم لەخۆی وبونەوەر دەکات.

بیانووی هاوبەش دانەران

لێرەدا هاوبەش دانەران پێیان وایە کەمەبەستیان لە هاوبەش بڕیـاردان بـۆ خـوای گـەورە. مەبەسـتیان بەگـەورەو مـەزن ڕاگرتنـی خـوای گەورەیـە کەڕاسـتەوخۆ پەیوەندی پێوە ناکەن، بەڵکو هانا بۆ کەسانی پلەوپایە بەرز بەرن تا تکایـان بـۆ بکات وکاریان بۆ ئاسان بکات بەنمونەی پادشاکانی سەر ڕووی زەوی.

واتە ئەو هاوبەشیە وەك هۆكارێك و واستەیەك بووە بۆ گەیشتن بەخودای مەزن. (وما نعبدهم الا ليقربونا الى الله زلفي... الزمر: ٣٠) .

جا هەربە بەكارهێنانی ئەم هۆكارو تاكاكرانە ، دەبێتە مایەی خەشن وتورەیی خوای بالآدەست ، وەمانەوەی هەتاهەتایی ئەوكەسانە لەناو ئاگر. وەدەبێتە مایەی خوێن ڕشتنیان ومالّ وسامان حەلاڵ بوونیان.

جا لێرەدا پرسیارێك سەر هەلّ دەدات ئەویش ئەوەیە: ئایا دەگونجێت خوای گەورە ڕێگا بدات بۆ بەندەكانی بۆ نزیك بوونەوە لێی ،پەنابەرنە بەر تكاكەرو ناوبژیوان ونێوەندێك ؟ ئایا قەدەغەكردنی ئەمە تەنها لە ڕێگەی شەریعەتەوەیە ؟ یاخود هەر بەسروشتیش ئەمە ناشیرین وژیریش ڕێگری ئەوە دەكات كە شەریعەت ڕێگەی پێ نەدات؟

بەڵكو شەریعەت هاتووە بۆ دیاری كردن وڕێگری لەو شتانەی كەلە ڕوانگەی ژیریشەوە ناشیرین وناپەسەندن. وەئەم هاوبەشی دانانەش لەهەموو شتەكانی تر ناشیرین ترو ناڕەوا ترە.

جا نهێنی چی یە هاوبەشی لەنێو هەموو تاوانەكاندا لێ خۆش بوونی نی یە؟ ئەوەتا خوای گەورە دەفەرمێت: (إِنَّ اللّهَ لاَ يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاء... النساء:٤٨) واتە: خوای گەورە جگە لەتاوانی هاوبەشی بۆ خوا بڕیاردان لەهەمووتاوانێكی تر دەبورێت.

جا لەم پرسیارە وردبەرەوە وبەبیرو هۆش ودلّ هەلّیسەنگێنە و بەكەمی نەزانی ، چونكە هەر ئەم پرسیارەیە كەجیاكەرەوەیە لە نێوان یەكتاپەرستان و هاوبەش دانەرا ، خواناسان وخوانەناسان، بەهەشتیەكان و دۆزەخیەكان.

لە وەلآمدا دەلّێن: سەركەوتنوسەرفرازی هەر لای خوای گەورەیە ، وەداوا لەو دەكەین كە كۆمەك وڕاست ڕەویمان پێ ببەخشێت. جا هەركەسێك بەپێی ڕێنماییەكانی هەنگاو بنێت سەرگەردان نابێت. وەهەر كەسێكیش توشی

سەرگەردنی بوو جگە لەخودا ڕێنماکاری نی یە، وەهەرچی یەکیش ببەخشێت ڕێگری بۆ نی یە. وەڕێگری لەهەر شتێکیش بکات کەس بۆی نی یە بیبەخشێت.

جۆرەکانی هاوبەشی

هاوبەشی دوو جۆرە:

هاوبەشی یەك پەیوەندی بە خودی خوای گەورەوە هەیە ، واتە بەخودو ناوو وئاکارو کردارەکانی یەوە.

وەهاوبەشی یەك کە پەیوەندی بە شێوازی پەرستن ومامەڵە کردنەوە هەیە ، هەرچەندە خاوەنەکەی باوەڕی بەتاکی خودایە لەخود وناو وئاکارو کردارەکانیدا.

جۆری یەکەم: کە پەیوەندی بە خودی خوداوە هەیە :

ئەم جۆرەیان دابەش دەبێت بۆ دووبەش:_

١. هاوبەشی لەکارخستن"التعطیل".

٢. هاوبەشی پەرستنی چەند خودایەکە لەگەڵ خودای گەورەدا.

یەکەم: هاوبەشی لەکارخستن (التعطیل)

ئەمەیان دابەش دەبێت بۆ سێ جۆر:_

أ. لە کارخستنی پەیوەندی نێوان دروستکار"خودا" و دروستکراو"بەندەکانی".

ب. ئینکاری کردنی سیفاتی کەمالی وتەواوی بۆ خودا، ئەویش بەکارخستنی ناوو ئاکارو کردەوەکانی خوای گەورە.

ت. لە کارخستنی چۆنیەتی مامەڵکردنی بەندەکان لەگەڵ خودای خۆیاندا لەڕووی یەکتاپەرستیەوە.

لەنمونەی ئەم هاوبەشیە: هاوبەشی پێڕی "الوحدة الوجود"ە کەپێیان وایە شتێك نی یە بەناوی دروستکارو دروست کراو (بەدیهێنەر وبەدیهێنراو) بەڵکو تەنها یەك حەق وڕاستی هەیە کە کرۆکی بونەوەرە وەلە هەموو شتێکدا هەیە وهەموو شتێکیشی تێدایە.

وەهەروەها هاوبەشی ئەو بێ باوەڕانەی کە پێیان وایە کە بونەوەر هەر لەمێژەوە هەبووەو سەرەتاوکۆتایی نی یە. وەسەرچاوەی هـەموو ڕووداوەکـان دەگەڕێتـەوە بۆ هۆکارەکان وەبە (عەقڵ ودەرونەکان) ناویان دەبەن.

هەروەها هاوبەشی ئەو کەسانەی کە ناوو ئاکارو کردەوەکانی خوای گەورە لە کار دەخەن وەك پێڕی (جهەیمەکان وقرامتەکان) کە هیچ ناوو ئاکارێکیان بـۆ خـودا نەسـەلماندووە ، بگـرە لەڕوانگـەی ئەوانـەوە دروسـت کراوەکـان لـەخودی خـۆی پڕوپوختڕو خاوەن ئاکارو کرداری جوان وتەواوترن.

دووەم: هاوبەشی پەرستنی چەند خودایەک لەگەڵ خوای گەورەدا

واتە ناو وئاکاری خوای گەورە لەکار ناخات ،بەڵکو هاوبەشی بۆ خودا بڕیار دەدات لە پەرستندا. وەکو هاوبەشی مەسـیحیەکان ، کەمەسـیح بـەخودا دەزانـن لەگـەڵ خـــوای گـــەورەدا. وەهـــــەروەها ئـــــەم جـــۆرە هاوبەشـــی وبڕیاردانـــــە مەجوسەکان"ئاگرپەرسـتەکان"یش دەگرێتـەوە، کەهـەموو کـارێکی چـاکە خـواز دەدەنە پاڵ ڕووناکی وهەموو کارێکی خراپیش دەدەنە پاڵ تاریکی.

هـەروەها ئـەم جـۆرە هاوبەشـی وبڕیاردانـە پێـڕی قەدەریەکان"القدريـە"یش دەگرێتەوە کەدەڵێن: گیانلەبەر خۆی بەدیهێنەری کردارەکانێتی، وەبـەبێ ویسـت وئـیرادەی خـوای گـەورە ڕوودەدەن. هەربۆیـە قەدەریـەکان لـەم بۆچـوونەدا هاوشێوەی مەجوسەکانن.

ئەم جۆرە هاوبەشی وبڕیاردانە چەندین شێواز دەگرێتەوە لەوانە:_

أ. ئەو کەسەی کە ڕووبەڕووی (ابراهیمی پێغەمبەر) بووەو دەیووت:منیش مـردن وژیـانم بەدەسـتە کـە خـۆی کردبـووە هاوبەشـی خـودا لـەم کـارەدا. کەدەوترا"ابراهیمی پێغەمبەر" ووتەکەی پوچەڵ کردەوە بەوەی کە خوای گەورە خۆر لەخۆرهەڵاتەوە دەبات بۆ خۆرئاوا ، تۆ بەپێچەوانەوە ئەنجامی بدە. (إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِـــي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِـــي وَأُمِيتُ... البقرة:٢٥٨) .

ب. ئەو کەسانەی کە ئەستێرەو هەسارەکان بەئەنجام دەرو کاریگەرو هەڵسورێنەری کردارەکان دادەنێن. وەکو ڕێبازی (سائبەکان) و کەسانی تریش.

ت. ئەو کەسانەی کە خۆر"ڕۆژ" یان ئاگر دەپەرستن.

پ. ئەو کەسانەی کە وادەزانێت خواکەی ئەم چڵ وپۆپەی هەموو خوداکانە.گەر بیپەرستیت پشتیوانیت لێ دەکات.

ج. ئەو کەسانەی کەپێیان وایە بە پەرستنی خودایەکی بچوك نزیك دەبیتەوە لەخوای گەورە، وەبەم چەشنە ژمارەی خوداکان زیاد دەکات ، وە وەکو هۆکار و واستەیەك بەکاری دەهێنێت.

جۆری دووەم: هاوبەشی بڕیاردان لە پەرستندا:

ئەم جۆرەیان لەهاوبەشی جیاوازە لەوی تر ،چونکە ئەنجام دەری ئەم جۆرەیان بیروباوەڕی بەتاك وتەنهایی خودای گەورە پتەوەو هیچ هێزوپەرستراوێك نی یە تەنها خوای مەزن نەبێت کەسوود وزیان گەیەنەرە وەتاك وتەنهایە، بەلاَم بەدڵسۆزی وئیخلاسی تەواوەوە خواپەرستی ناکات.

هۆکارەکانی ئەم هاوبەشی بڕیاردانە:

واتە لەپەرستنی خوای تاقانەدا بەشی دەرونودونیایی تێدایە ، هەندێك جار لەپێناوی ناوبانگ دەرکردندا خواپەرستی دەکاتو وەهەندێ جاریش بۆ دەست کەوتنی دونیایی وەهەندێ جاریش بۆ خواپەرستی. بەشێوازێك ئەو خواپەرستی یە بەشی خوداو دنیاو شەیتانیشی تێدایە.

بەداخەوە ئەمە حاڵی زۆرینەی خەڵکی یە، وەئەم جۆرە هاوبەشییە کە پێغەمبەری خوداﷺ دەربارەی فەرمووە، کە (ابن حبان) لە (صحیحە) دا هێناویّتی کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (الشرك في هذه الأمة أخفى من دبيب النمل، قالوا: كيف نجوا منه يارسول الله؟ قالﷺ: قل: اللهم إني أعوذبك ان اشرك بك وأنا

اعلم، وأستغفرك لما لا أعلم.) [1]واته: ئەم جۆرە هاوبەشی یە لەناو قەومەکەمدا لەدەنگی پێی مێرووله شاراوەتر ونهێنی ترە. ووتیان ئەی چۆن خۆمانی لیٚ ڕزگاربکەین؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: بڵێن: خودایە ئێمە پەنا بەتۆ دەگرین کەهاوبەشیت بۆ بڕیاربدەین کەپێی بزانین ، وەداوای لیٚ خۆش بوونت لیٚ دەکەین کە پێی نازانین.

جا ڕووپەرمای (الرياء) هەر هەمووی بەهاوبەشی دادەنرێت. خوای گەورە دەفەرمێت: (قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاء رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا... الكهف:١١٠) واته: پێغەمبەر پێیان ڕابگەیەنە کەمن تەنها مرۆڤێکی هاوشێوەی ئێوەم خوای گەورە وەحی ونیگام بۆ دەنێرێت تا پێتان ڕابگەیەنم کە خوای ئێوە تاك وتەنهایە ، جا ئەوەی ئەیەوێت بەدیداری ئەو خودایە شاد بێت ئەوا با کرداری چاکە ئەنجام بدات هاوبەش وهاوەڵ بۆ خودا بڕیار نەدات.

ئەم ئایەتە ئاماژە بە تاکی خوداو تاکی مەبەستی پەرستن بۆ خودا دەکات ، چونکە خودا تاکەو وەپێویستە بەتاکی بپەرسترێت و وەهاوەڵ وهاوبەشی بۆ بڕیار نەدرێت لەپەرستندا وەپێناسەی کرداری چاکەوچاکەخوازی ئەوەیە کەلەسەر ڕێبازی سونەتەوە مەبەستی پەرستن تەنها بۆ خودا ئەنجام بدرێت دوور لە ڕووپەرمایی.

هەروەکو نزاو پاڕانەوەی (عومەری کوڕی خەتاب) کە هەمیشە دەیفەرموو: خودایە هەموو کردەوەکانم بکە بەکردەوەی چاکە ، وەهەموو کردەوە چاکەکانم تەنها بۆمەبەستی ڕەزامەندی تۆ بێت، وەبەشی هیچ کەسێکی تێدا نەبێت.

---

[1] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(احمد: ٤٠٣/٤)گێڕاویەتیەوە بە(بأسنا وضعيف)وە(بخاری)لە (الأدب المفرد:٧١٦)گێڕاویەتیەوە(البانی)بە صحیحی داوەتە قەڵەم.

حوكمی ڕووپەرمایی"الرياء"

هاوبەشی ئـەنجام دان لەپەرستندا دەبێتـە مایـەی لەدەست دانـی پاداشـتەكەی. هەروەكو بڵێی ئەو كارەو پەرستنەت هەرئەنجام نەدابێت. هەر بۆیە دوور نـی یـە سزا بدرێیت لەسەر ئەنجام نەدانی ئەو پەرستنە، چونكە خوای گەورە فەرمانی پێ كردووین كەبە دڵسۆزو ئیخلاسی دوور لەڕووپەرمایی خودا بەتاك وتەنها بپەرستین وهاوبەشی بۆ ئەنجام نەدەین. (وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاء... البينة:٥) .

جا هەركەسێك بەئیخلاسی ودڵسۆزی پەرستن ئەنجام نەدات، ئەوا كاری بەفەرمانی خودا نەكردووە، وەئەو كارە نەدروستـەو نـەقبوڵیش دەكرێت. خـوای گـەورە لـە فەرموودەیەكی قودسیدا دەفەرمێت: (انا اغنى الشركاء عن الشرك، فمن عمل عملاً اشرك معي فيه غيري، فهو للذي اشرك به، وانا منه بريء.) واتـە: مـن لەهەموو كەس زیاتر بـێ بـاكم وبـێ هاوتـام لەهاوبەش وهـاوەڵ. جـا هەركەسـێك كارێكی ئەنجام دا وهاوبەشی بۆ پەیداكردم، ئەوا لە قیامەتدا ئەو كەسە دەنێرمـە لای هاوبەشەكە، وەمن لێی بێ بەریم ، چونكە ئەو كارە بۆ من نەبووە.

جۆرەكانی ئەم هاوبەشە

ئەم جۆرەی هاوبەشی وبڕیاردانە دابەش دەبێت بۆ دووجۆر:

یەكەم: خودا لەئەنجام دەرەكەی خۆش نابێت:

كە ئەمەش دەبێتە دووبەشەوە كە گەورەو گەورەترینە.

وەخوای گەورە لەئەنجام دەری هیچ كامیان خـۆش نابێـت، لەوانـە:خۆشویستنی كەسێك یان شتێك بەئەندازەی خۆشویستنی خودای گەورە كەدەفـەرمێت: (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللّهِ أَندَاداً يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّهِ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلّهِ... البقرة:١٦٥) واتە: لەگـەڵ بـوونی ئـەو هـەموو بەڵگـە ڕوونوئاشـكرایانەدا ،كەچـی هەندێك لەخەڵكی دەچن شتانی تر هەڵدەبژێرن و وەكـو خـودا خۆشـیان دەوێـت

ودەپیەرستن، لەکاتێکدا بڕواداران خودایان لەهەموو کەسێك وشتێك زیاتر خۆش دەوێت.

وەئەنجام دەرانی ئەم جۆرە هاوبەشیە لەدۆزەخدا دەڵێن: (تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ * إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ... الشعراء:٩٧-٩٨) واتە: سوێند بەخودا ئێمە لەوپەڕی گومرایی وسەرلێ شێواوی دا بووین. کاتێك ئێوەمان دەبردە ڕیزی پەروەردگارو یەکسانمان دەکردن.

جا هاوبەشی کردنی ئەو شتانە لەگەڵ خودای گەورەدا تەنها لەبابەتی خۆشەویستی وگوێڕایەڵیدا بووە، نەك بەوەی کەبەخودایان بزانن. جا ئەمە لە لوتکەی نەفامی وگەوجی وستەمدا نی یە کەسێك یاخود شتانێك لەئاستی خودای گەورەدا دابنرێت؟!

جا چ گەوجیەکە دروست کراوێکی بێ هێز وبێ دەسەلآت وهەژارو ناتەواو بەراورد بکرێت بەخولقێنەری هەموو جیهان وسەرچاوەی هێزوتوانایی وبژێنەرو مرێنەری هەموو دروست کراوەکان ، وەسەرچاوەی دانایی وزانایی وخاوەن بەخشندەیی ومیهرەبانی ،جا ئەمە چ ستەم وناڕەوایەکە؟!

وەئەمە چ بەراوردێکە ؟ خوای گەورە دەفەرمێت: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُواْ بِرَبِّهِم يَعْدِلُونَ... انعام:١) واتە: سوپاس وستایشی بێ پایان بۆ بەدیهێنەری زەوی وئاسمانەکان وتاریك و ڕووناکی یە،کەچی پاش ئەم هەموو ڕاستیە بێ باوەڕان پەروەردگارو دروست کراوەکانی هاوتاو هاوبەش دەکەن.

جا هاوبەشکاران (مشرك) بە چ پێوەرێك خولقێنەری زەوی وئاسمانەکان کە خاوەن ڕووناکی وتاریکی یە بەراورد دەکەن بەرامبەر کەسانێك خاوەنی خۆشیان نین و وەهیچیان بەدەست نی یە تەنانەت مان ومردنی خۆشیان. ئەمە چ بێ

عەقڵی وستەم وناڕەواییەکە؟! وەچ تاوان ونەفامیەك هەیە بگاتە ئەم بێ عـەقڵی یە؟!

هاوبەش بڕیاردان لەکردارو ووتە و نیەتەکاندا

ئەم جۆرە هاوبەشیانە لەچوارچێوەی هاوبەشی بڕیاردانە لەپەرستندا.

هاوبەشی لەکردارەکاندا

لـە هاوشـێوەی ئـەم هاوبەشـی بڕیاردانـەوەك: سـوژدەبردن بـۆ غـەیری خـودا، وەسـوڕانەوە وتـەواف کردنـی ماڵێـك یـان جێگایـەك جگەلـە مـاڵی خودا"کەعبـە".وەماچ کردنـی بـەردو شـتی تـر بەمەبەسـتی پەرسـتن،جگە لەبەردەڕەشەکە"الحجر الاسود"، وەماچ کردنی گۆڕو سوژدەبردن بۆی.

پێغەمبەرﷺ نەفرەت دەکات لەو کەسانەی گۆڕی پێغەمبەران وپیاوچاکان دەکاتە مزگـەوت ونوێـژیان لەسـەر بکـات، جانـەخوازە کەسـانێك گۆڕپەرسـتن وپەیکەرپەرستن. لە (صحیحین) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(لعن الله اليهود والنصارى أتخذوا قبور أنبيائهم مساجد.)** [1] واتە:خوای گەورە نەفرەتی لـەگاورو جولەکـەکان کـرد بـەوەی کـەگۆڕی پێغەمبـەرانیان دەکـردە مزگـەوت وپەرستگا.

وەلە (صحیح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(ان من اشرار الناس من تدركهم الساعة وهم احياء، والذين يتخذون القبور مساجد.)** [2] واتـە: خـراپترین پێڕ ئەوانەن کـە قیامـەتیان بەسـەردا دێت، وەئـەو کەسانەش کـە گۆڕ دەکەنـە پەرستگا.

---

[1] -ئەم فەرموودانە لە(احكام الجنائز)ی(ناصرالدين الالباني)دا بەصحیح هاتووە.

[2] -هەمان سەرچاوەی پێشوو.

وەلە (صحیح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(إن من كان قبلكم كانوا يتخذون القبور مساجد ألا فلا تتخذوا القبور مساجد ، فإني أنهاكم عن ذلك.)**[1] واتە: ئەو گەلانەی پێشوو گۆڕەکانیان دەکردە پەرستگا جا من فەرمانتان پێ دەکەم کەکاری وانەکەن.

وەلە (مسند) دا (امام احمد) دا هاتووە، وە (ابن عباس) بە صحیحی هێناویەتی کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(لعن الله زورات القبور، المتخذين عليها المساجد والسرج.)**[2] واتە: خوای گەورە نەفرەتی لەوئافرەتانە کردووە کەدەچنە سەرگۆڕەکانیان وکاری ناشەرعی ئەنجام ئەدەن، وەئەو کەسانەش کەگۆڕەکان دەکەنە پەرستگاو مۆمیان لەسەر دادەگرسێنن.

هەروەها پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: **(اشتد غضب الله على قوم أتخذوا قبور انبيائهم مساجد.)**[3] واتە: خوای گەورە خەشم وقینەو غەزەبی توندە دژ بەوگەلانەی گۆڕی پێغەمبەرەکانیان دەکەنە پەرستگا.

وەهەروەها دەفەرموێت: **(ان من كان قبلكم كان اذا مات فيهم الرجل الصالح بنوا على قبره مسجداً وصوروا فيه تلك الصورة، اولئك شرار الخلق عندالله يوم القيامة.)**[4] واتە:گەلانی پێش ئێوە ئەگەر پیاوچاکێکیان لێ بمردایە لەسەر گۆڕەکەی پەرستگایان دروست دەکردو وێنەکەیان دەکێشا تێدا. ئەوانە خراپترین پێرن لەلای خوای گەورە لەڕۆژی قیامەتدا.

[1] -هەمان سەرچاوەی پێشوو.

[2] -هەمان سەرچاوەی پێشوو.

[3] -هەمان سەرچاوەی پێشوو.

[4] -هەمان سەرچاوەی پێشوو.

جا ئەمە حاڵی ئەو کەسانەیە کەسوژدە بۆ خودا دەبەن لەمزگەوتێك کەلە سەرگۆڕەکان دروست کراوە. جا ئەبێ حاڵی ئەوکەسانە چۆن بێت کە سوژدە بۆ گۆڕەکان دەبەن؟!

پێغەمبەرﷺفەرموویەتی: (اللهم لاتجعل قبري وثنا يعبد.) [1] (واتە: خودایە گۆڕەکەم نەبێتە بت وبپەرسترێت.) پێغەمبەری ئازیز زۆر جەختی لەسەر پاراستنی لایەنی یەکتا پەرستی کردۆتەوە ، تەنانەت ڕێگری کردووە لەئەنجام دانی نوێژی سونەت لەکاتی هەڵهاتنی خۆردا تاوەکو لێك چونێك ڕوونەدات لەگەڵ خۆرپەرستەکاندا، کەلە کاتی هەڵهاتن وئاوابوونیدا سوژدەی بۆ دەبەن.هەربۆ ئەم مەبەستە پێغەمبەرﷺ ڕێگری کردووە لەئەنجامدانی نوێژ لەپاش نوێژی عەسر و دوای نوێژی بەیانی.

بەلاَم سەبارەت بە سوژدەبردن بۆ جگەلە خودا. ئەوا پێغەمبەرﷺدەفەرمێت: (لاينبغي لأحدان يسجد لأحد إلا الله) [2] واتە: بۆ هیچ کەسێك نی یە سوژدەبەرێت جگە بۆ خودا نەبێت. جا ووشەی"لاينبغي" لە ووتەی خواو پێغەمبەردا واتای ئەوپەڕی لەڕێگری وقەدەغەیی دایە. هەروەکو خوای گەورە دەفەرمێت: (وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنبَغِي لَهُ... يس:٦٩) واتە:ئێمە پێغەمبەرمان فێری شیعربێژی نەکردووە وبەهیچ شێوەیەکیش بۆی نی یەشیعر بڵێت.

(وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ * وَمَا يَنبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ.. الشعراء:١١٠-١١١)

واتە: شەیتانەکان نەیان توانیوە ئەم قورئانە داببەزێنن، وەبەهیچ شێوەکیش بۆیان نی یە ناتوانن کاری وابکەن.

---

[1] –هەمان سەرچاوەی پێشوو.

[2] – ئەم فەرمودەیە(حسن)ە،(احمد: ٢٢٨/٥)گێراویەتیەوە.

وە ووتەی فریشتەكان لەقورئاندا: (مَا كَانَ يَنبَغِي لَنَا أَن نَّتَّخِذَ مِن دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاء... الفرقان:١٨) واتە: بەهیچ شێوەیەك بۆمان نی یە، جگەلە تۆ پشتیوان هەڵبژێرین.

هاوبەشی لە ووتەدا

واتە هاوبەشی بڕیاردان لە ووتەوگفتوگۆدا. وەك سوێند خواردن بە جگە لەخودا. هەروەكو (امام احمد) و (أبوداود) دەگێڕنەوە كە پێغەمبەرﷺفەرموویەتی: (من حلف بغير الله فقد أشرك) [1] واتە: هەركەسێك سوێند بەغەیری خودا بخوات هاوبەشی بڕیاردانە.

وەنمونەی ووتنی (ماشاء الله وشئت) واتە: خواو تۆ ویستان. هەروەكو لەپێغەمبەرەوە دەگێڕنەوە كە: (قال لە رجل: ماشاء الله وشئت، فقالﷺ: أجعلتنى لله نداً؟ قل: ماشاء الله وحده) [2] واتە: پیاوێك بە پێغەمبەری ووت: ئەگەر خوداو تۆ ویستان ، پێغەمبەر فەرموی: ئایا منت كردە هاوبەشی خودا؟ بەڵكو دەبێت بڵێیت: ئەگەر خودا ویستی بەتەنها.

---

[1] –ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(احمد: ٨٧,١٢٥/٢) وە(حاكم: ١٨/١)وە (ابو داود: ٣٢٥١)وە (ترمذي: ١٥٣٥)گێڕاویانەتەوە.

وە(امام ترمذي)دەڵێت : زانایان ئەم فەرموودەیە بەوە لێك دەدەنەوەكە ووتەی پێغەمبەر(فقد كفر– او أشرك) لەبابەتی(تغليظ)، وەبەڵگەش لەسەر ئەمەفەرموودەی(عمر)ە: ان النبي ﷺ، سمع عمر يقول: وأبي وأبي، فقالﷺ: الا ان الله ينهاكم ان تحلفوا بأبائكم: واتە: پێغەمبەر گوێی لە (عمر)بوو ووتی: سوێند بەباوكم بەباوكم، پێغەمبەر فەرمووی: خوای گەورە قەدەغەی كردووە سوێند بەباوكتان بخۆن.

وەلە (ابوهريرە)دەگێڕنەوە كە پێغەمبەر فەرموویەتی:(من قال في حلفە اللات والعزى، فيقول: لا الە إلا الله)واتە: هەر كەسێك سوێند بەغەیری خودا بخوات بابڵێت"لا إلە إلا الله "وە ووشەی(اللات والعزى)ناوی خوداكانی سەردەمی نەفامی بوون لە مەككە.

[2] –ئەم فەرموودەیە(صحيح)ە،(احمد: ٢١٤/١، ٢٨٣,٣٤٧)گێڕاویەتیەوە.

ئەمە لەگەڵ ئەوەشدا خوای گەورە جەخت دەکاتەوە لەسەر لەسەر ویستی مرۆڤ کەدەفەرمێت: (لِمَن شَاء مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ... التكـوير:٢٨) واتە: بۆ ئەوانەی کەدەیانەوێت ڕێبازی ڕاست ودروست بگرنە بەر.

جائەگەر ئەمەی باسمان کرد دروست نەبێت ، ئاخۆ دروستی ئەم ووتانە لەکوێدا بێت کە خەڵکی خوویان پێوە گرتووە ودەڵێن: (من پشتم بەخودا وتۆ بەستووەو من تەنها خواو تۆم هەیە) ، (ئەمە هی خواو تۆیە. ئەمە لەبەرەکەتی خوداو تۆیە) (من لەئاسمان خودام هەیەو لەسەر زەویش تۆ) . یاخود دەڵێن: (سوێند بەخودا ژیانی فلان کەس) . (من تکام لە خوداو تۆیە...هتد) .

جا ئەگەر بەراوردێك بکەین لەنێوان ووتەی "ئەگەر خوداو تۆ ویستان" ئەوا لەگەڵ ئەم ووتانەی تردا وەلە گەڵ وەلامی پێغەمبەردا بەوەی کە فەرمووی (منت کردە هاوبەشی خودا...) ئەوساتە مەترسی ئەو ووشانەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە کەئەگەر پێغەمبەری خودا گوی بیستی ببووایە چی دەووت؟!

ئەو پەرستنانەی کەتەنها شایستەی خودان

ئەو پەرستنانەی کەتەنها شایستەی خوای گەورەن بریتین لە: (سوژدەبردن، پشت بەستن،پارێزگاری ولەخواترسان"تقوا"،تەوبەکردن، نەزرکردن، سوێندخواردن، الله أكبر، الحمد لله، سبحان الله،وأستغفرالله، وەسوڕانەوەو تەواف کردن بەدەوری ماڵی خودا، نزاوپاڕانەوە.)

ئەم جۆرە پەرستشانە تەنهاو تەنها شایستەی خوای گەورەن وەدروست نی یەو ڕێ پێدراو نی یەبە هیچ شێوەو شێوازێك جگە لەخودا بۆ کەسی تر ئەنجام بدرێن.نەپێغەمبەر نەفریشتە...هتد.

وەلە (مسندی امام احمد) دا هاتووە کە: (ان رجلاً أتي به الى النبيﷺ قد أذنب ذنبا، فلما وقف بين يديه. قال: اللهم إني اتوب إليك ولا اتوب إلى محمد.

فقالﷺ:عرف الحق لأهله.)[1] واتە: کەسێکیان هێنا بۆ لای پێغەمبەر وەتاوانێکی ئەنجام دابوو، کاتێك هێنایان بۆلای پێغەمبەرﷺ کابرا ووتی خودایە من تەوبە دەکەم بۆ تۆ نەك بۆ محمد. پێغەمبەرﷺفەرمووی: حەقی ناس بوو بۆ خاوەنەکەی ،واتە: زانی کەئەمە تەنها شایستەی خودایە نەك کەسی تر.

هاوبەشی لە ویست ونیەت دا

هاوبەشی دانان لە ویست نیەت دا بابەتێکی زۆر وردو پەنهانە ،بگرە ئەو دەریایەیە کە کەناری نی یە، تەنها کەسانێك دەربازیان دەبێت کە شارەزاییەکی زۆریان هەبێت. ئەم هاوبەشی دانانە ئەوە دەگرێتەوە کە هەرچی ویست ونیەتێکت هەیە لە ئەنجامدانی هەر ووتەو کردارێك مەبەستت نزیك بوونەوە دەبێت لە کەسێك یان بەدەست هێنانی بەرژەوەندیەك جگە لەخودای گەورە، ئەوا هاوبەشی بڕیارداوە.

دڵسۆزە"إخلاص": واتە هەرچی ویست ونیەت و ووتەو کارێکت هەیە بە پوختی تەنها مەبەستت خوای گەورە بێت، جا بەمە دەڵێن"الحنيفية"واتە "پاك وپوختی وڕاستگۆیی" کە گەلی حەزرەتی ئیبراهیمی لەسەر بوو. وەخوای گەورەش فەرمانی کردووە کە بەو شێوەیە خواپەرستی ئەنجام بدەین.وەجگە لەم شێوازە هیچی تری لاپەسەند نیە کە ناو کرۆکی ڕاستی ئیسلامە (وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الإِسْلاَمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ...آل عمران:٨٥) واتە " ئەوەی جگە لە ئاینی ئیسلام پەیڕەو بکات لێ ی وەرناگیرێت لە قیامەتیشدا خەسارەتمەند دەبێت..."

جا هەرکەسێك لە سەر ئەم شاڕێگایە لابدات ئەوا خەسارەتمەندی دونیا و قیامەتە.

---

[1] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(احمد: ٤٣٥/٣) و(طبراني)لە (الكبير: ٢٦٣/١)و (الحاكم: ٢٢٥/٤)گێڕایانەتەوە. هەرچەندە (ذهبي)دەڵێت لەسەنەدەکەیدا (ابو مصعب) لاواز وبێ متمانەیە، بەڵام پیاوەکانی تر جێگەی متمانەن.

پوختەی هاوبەشی دانان:

پوختەی هاوبەشی دانان: بریتیيە لە (چواندن بە خوای گەورە و ،چواندنی بە بەندەکان بە خوای گەورە) .

ئەمەیە کە هەرچی ئاکاری کەماڵی خوای گەورە هەیە کە خۆی و پێغەمبەرەکەی پێیان وەسف کردووە. وە بچوێنی بە دروست کراوەکانی. ئەو کەسانەی کە بینایان کوێر و ،دڵیان ڕەش،هۆشیان پوچە،کە یەکتاپەرستی دەکەنە لێکچواندن ،وە دواتر ئەم لێکچواندنە بە مەزنی و ملکەچی و خوداپەرستی لە قەڵەم دەدەن.چونکە هاوبەش دانەر (مشرك) دروستکراوەکان لە سیفاتی خوایەتیدا دەچوێنێت بە خوای گەورە.

وەهەرچی سیفاتی خوایەتی هەیە دەیداتە پاڵ ئەو دروستکراوانە. لە کاتێکدا کە ئەم سیفەتانە تەنها و تەنها شایستەی خوای گەورەیە کە هەر بە میهرەبانی خودی خۆی بەخشندە و ڕێگر و زیانبەخشە بە هەموو بوونەوەر کە لە بەرامبەر ئەمانە دا پێویستە نزا و پاڕانەوە ، ترس،و تکا و پشت بەستنی تایبەت بکرێت بەخوای گەورە. کە هەر خودیخۆی بەدیهێنەرو بڕیار دەر و مرێنەر و ژێنەرەی هەموو دروستکراوەکانێتی.

جاهەرکام لە مانە بدرێنە پاڵ هەرشتێك و کەسێکی تر ئەوا ئەو شتەی بە خوای گەورە چواندوە و هاوبەشی بڕیارداوە.کە ئەمەش گەورەترین ستەمە. کە کەسێك یان شتێك کە هیچی بە دەست نەبێت و خودی خۆی دروست کراوی خودای مەزنە بیچوێنێت بە مەزنترین و گەورەترین هێز کەخودای گەورەیە ؟!

تایبەتمەندیەکانی خوایەتی

یەکێك لە تایبەتمەندیەکانی خوایەتی بریتی یە لە:

١- كەماڵی ڕەها (المطلق) لە هەموو ڕوویەکەوە:

خودایەك هیچ کەم و کوڕیەکی نیەیە لە هیچ ڕوویەکەوە. کەماڵی ڕەهای هەیە لە هەموو ڕوو و بوارێکەوە هەربۆیە پێویستە سەرجەم پەرستشەکان ئاڕاستەی ئەو بکرێن بە تەنها چونکە سەرچاوەی دابین کردنی پێداویستیەکانی ژیانە لە هەموو ڕویەکەوە. جا هەرچی پەرستش هەیە وەك (تەوبەکردن ،پشت بەستن ، بەمەزنی ڕاگرتن ، نزا و پاڕانەوە ،تکا کردن ،ملکەچ کردن ،خۆش ویستن و بەندایەتی کردن.هتد) سەرجەم ئەمانە بە پێی پێوەری عەقڵ و ژیری و شەرع و سروشتیش تەنها بۆ خودا ئەنجام دەدرێن.

جاهەرکەسێك کام لە مانەی سەرەوە بداتە پاڵ کە کەسێکی تر یاخود بۆشتێکی تری ئەنجام بدات جگە لە خودای گەورە ئەوا هاوبەشی بڕیارداوە ئەو شتەی چواندوە بە خودایەك کە نەهاوشێوە ونە هاوتای هەیە کە ئەمە خۆی لە خۆیدا گەورەترین ستەمە. وە خوای گەورەش لە ئەنجامدەرەکەی خۆش نابێت. لە گەڵ بوونی ئەو هەموو سۆز و بەزەیەی دا.

٢- پەرستراوێتی:

واتە هەمیشە خودای گەورە پەرستراوە لە لایەن بەندەکانیەوە و شایستە و شایەنی ملکەچیەیە.

وە (پەرستن) لە سەر دوو بنەمای سەرەکی پێکهاتووە بریتیەیە لە (تەواوی خۆشەویستی وە تەواوی ملکەچی) بۆ خودای گەورە.

وە پلە و پایەی بەندەکان لە پەرستندا بەندە بە بەهێزی ئەو دوو پێکهێنەرەوە جاهەر کەسێك "خۆشەویستی و ملکەچی" ببەخشێت بەکەسێك ،شتێك جگە لە خودای گەورە. ئەوا مافی خودای بەخشیوە بە کەسێکی تر کە ئەمەش هاوبەش دانانە ، وە هیچ عەقڵ و ژیریەك و سروشتێکی خاوێن ، ئەمە پەسەن ناکات. تەنها لە لای کەسانێك دروستە کە شەیتان عەقڵی تێکداون و سروشتی شێواندوون.

جا هەر کەسێك لە سەر ژێری پوخت و سروشتی خاوێن مابێتەوە ئەوا لەو کەسانەیە کە خواناس و ڕێنماکراوون بە هاتنی کتێب و پێغەمبەرەکانی خودا.وە ژیر پاك و بیر ڕۆشن و سروشتی خاوێنن ، هەمیشە بڕوای یەکتا پەرستیان گەشە دەکات (نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَاءُ... النور:٣٥) واتە: خودای گەورە هیدایەت و ڕێنمایی ئەو کەسانە دەکات کە مەبەستێتی.

جا پاش زانینی ئەم ڕاستی یە ئیتر هەرچییەکی تر لەمانەی خوارەوە کە باس دەکەین ، هەر هەموویان تەنها و تەنها مافی خودان. لەوانە:

٣- سوژدە بردن:

هەرکەسێك سوژدە بۆ غەیری خودا بەرێت ئەوا ئەو شتەی چواندووە بە خودا.

٤- پشت بەستن (التوكل):

هەرکەسێك پشت بە غەیری خودا ببەستیت. ئەوا ئەو شتەی چواندووە بە خودا.

٥- تەوبەکردن:

هەرکەسێك تەوبە بکات بۆ غەیری خودا ئەوا ئەو کەسەی چواندوە بە خودا.

٦- سوێند خواردن پێی،یان بە ناوی بەمەبەستی گەورە و پیرۆز ڕاگرتن:

جا هەرکەسێك سوێند بە غەیری خودا بخوات. واتە زۆر بە پیرۆزو گەورەی بزانێت ئەو مافەی پێی بە ڕەوا ببینێت ئەوا ئەو کەسەی چواندوە بە خودای گەورە. ئەمانەی کە باسمان کرد هەرهەمووی لە ڕوانگەی چواندو بووە (التشبيه) .

بەلام لە ڕوانگەی لێك چواندن پێی (التشبه به):

هەرکەسێك خۆی بە مەزن و گەورە و پیرۆز بزانێت ، وەبانگەشەی پیا هەڵدان بکات بۆ خۆی ، وە هەر یەکە لە مەزنی ، ملکەچی خەڵکی ،تکاکردن،ترسان ،پشتبەستن. هتد ئەمانە بە مافی خۆی بزانێت. ئەوا کێبڕکێ لە گەڵ خودا دا کردووە لە خوایەتی و پەروەردگارێتی دا.

خوای گەورە مافی خۆیەتی ڕیسوا و سەرشۆڕی بکات و بیکاتە پەند و عیبرەتی ڕۆژگار و بەندەکانی. لە (صحیح) دا هاتوە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: **(یقول الله عز وجل:العظمة إزاري،والكبرياء ،دائي ،فمن نازعني واحداً منهما عذبته)** [1] واتە: گەورەی و مەزنی ،جل و بەرگی سەربڵند و سەربەرزی عەباوبالاّ پۆشمە. هەر کەسێك لەم دوانە کێبڕکێم لە گەڵ دا بکات تووشی ئازار و سزای دەکەم ".

جا ئەگەر پەیکەرتاشێك لە تاشینی پەیکەرێك دا بیەوێت لاسایی خودای گەورە بکاتەوە. ئەوا توندترین سزا دەدرێت. ئاخۆ کەسێك بیەوێت کێبڕکیێ لە مافی خودایەتی و پەروەرگارێتی دا بکات حاڵی لە قیامەتدا چۆن بێت ؟! پێغەمبەر ﷺ دەفەرمێت: **(أشد الناس عذاباً يوم القيامة المصورون ، يقال لهم أحيوا ما خلقتم)** [2]واتە:"توندترین سزا لە قیامەتدا توشی پەیکەرتاشەکان دەبێت کە ویستویانە لاسایی خودای گەورە بکەنەوە. پێیان دەوترێت ئەو پەیکەرانەی دروستان کردووە زیندوویان بکەنەوە و ڕوح بکەنەوە بەریان ".

وە لە (صحیحین) دا هاتووە. پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی **(قال الله عز وجل: ومن أظلم ممن ذهب يخلق خلقاً كخلقي ، فليخلقوا ذرة ، فليخلقوا شعيرة)** [3]واتە:" خودای گەورە دەفەرموێت: کیێ هەیە لەو کەسە ستەم کارتر کە شتێك دروست

---

[1] –ئەم فەرمودەیە(صحیح)ە،(مسلم:١٦/١٧٩نووی)گێڕاویەتیەوە.

(امام نووی)دەڵێت: "نازعنی" واتە بەمافی خۆی بزانێت ویکاتە سیفاتی خۆی، کەئەمەش لوتکەی خۆ بەزل زانینە(التكبر) ،وە بە کارهێنانی وشەی "إزاری" وە "راداء" لە ڕوی مەجازەوەیە هەر وەکو عەرەب دەڵێت :(فلان شعارة الزهد،و دثارة التقوی) مەبەستیا لێرە جل و بەرگ نی یە ، بەڵکو مەبەستیان سیفات و ئاکای ئەو کەسەیە. وەکو جل و بەرگ و مرۆڤەکەیان ڕازاندۆتەوە دەڵێت : ئەمەی لێرەدا بۆیە بەکارهێناوە چونکە (عیزەت و سەربەرزی) تەنها تایبەتن بە خوای گەورە دوو شتن لێتی جیا نابنەوەو هەمیشەیین بۆ خودا...(شرح مسلم:١٦/١٧٩).

[2] –ئەم فەرمودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ٧٥٨٨)وە (مسلم: ١٤/٩٢نووی)گێڕاویەتیەوە.

[3] –ئەم فەرمودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ٥٩٥٧) و(مسلم:١٤/٩٤نووی)گێڕاویانەتەوە.

دەكات و خۆی دەهێنێتە ئاستی من، ئەگەر ڕاست دەكەن با گەردێك یان دەنكە جۆیەك دروست بكەن".

خوای گەورە بچوكترین دروستكراوەكانی دەست نیشان كردووە كە "گەرد و گەنمە". نەخوازە ئاسمانەكان وزەوی..هتد. كە دەیانەوێت لەخودایەتی كێ بڕكێ لەگەڵ خوای گەورەدا بكەن.

وە لە (صحیح) دا هاتووە كە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إن أخنع الاسماء عندالله رجل يسمى: بشاهان شاه، أي ملك ملوك، لاملك إلا الله.) [1] وەلە ڕیوایەتێكی تردا هاتووە: (أغيظ رجل على الله رجل يسمى بملك الأملاك.) [2] واتە: ناشیرینترین ناولای خوای گەورە ،كەسێكە ناوی بنرێت شاهان شاه.واتە پادشای پادشاكان، تەنها خودا پادشایە.

خوای گەورە توڕە دەبێت كەسێك ناوی خۆی بنێت بە پادشای پادشاكان، واتە خوای گەورە ڕق وغەزەبی لەكەسێك دەگرێت كەلەناوەكاندا خۆی بەخوای گەورە بچوێنێت، چونكە تەنها خوای گەورە پادشایەو فەرمان ڕەواو بڕیاربەدەستە.

گومانی خراپ بردن بەخودا، گەورەترین تاوانە

گومانی خراپ بردن بەخوای گەورە پێچەوانەو دژە بە كەماڵی خوای گەورە وسیفاتە بڵند وناوە جوانەكانێتی، چونكە گومانی خراپ بردن لە گۆشەنیگای كەم وكورتی ڕوانینەوەیە بۆ خوای گەورە. هەر بۆیە خوای گەورە بەڵێن وهەڕەشەی توندی لێ كردووین دەفەرمێت: (عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا... فتح:٦) واتە: ئەو گومانە خراپە هەربۆخۆیان

---

[1] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ٦٢٠٦)وە(مسلم: ١٢٨/١٤نووی)گێڕاویانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،هەمان سەرچاوەی پێشوو. وههەریەكە لە ووشەكانی: (خنع، أغيظ،أخبث) بەواتایی ڕیسوایی دێت لەڕۆژی قیامەتدا.

دەگەڕێتەوە،وەنەفرەتی لێ کردو غەزەبی لێ گرتوونوەدۆزەخی بۆ ئامادەکردوون کەسەخترین سەرئەنجامە.

وەخــوای گــەورە دەرهــەق بەکەســانێك کەیــەکێك لەســیفاتە بلێنــدەکانی ڕەد دەکاتەوە.دەفــەرمێت: (وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنتُم بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُم مِّــنْ الْخَاسِرِينَ... فصلت:٢٣) واتە:ئـەوە سـەرئەنجامی ئـەو گومانـە ناپەسـەندە بـوو کەئێوە بەخوای گەورەتان بردکە بووە مایەی ئـەوەی بەهەتاهـەتایی بچـنە ڕیـزی زەرەرمەندانەوە.

وەخوای گەورە لەسەر زاری حەزرەتی ئیبراهیمەوە کە وتەیەك ئاراستەی گەلەکەی دەفـەرمێت: (إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ * أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ * فَمَا ظَنُّكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ.. الصافات:٨٥-٨٧) واتە: باشە ئەوە ئێوە چی دەپەرستن ؟ ئایا خواوەندی درۆینەو هەڵبەستراو دەپەرسـتن جگـە لـەخوای تـاك وتـەنها، ئـەی هەڵوێست وگومانتان چی یە بەرامبەر خوای گەورە؟

واتە ئەی گومانتــان چۆنە بـەخوای گـەورە کـەکاتێ بەدیـداری دەگـەن وئێـوەش کەسی ترتان پەرستووە؟ ئەی گومانتان چۆنە بەناوە جـوان وسـیفاتە بلێنـدەکانی پەروەردگارێتی خودا کە دوورە لەهەموو کەم وکورتی وناتەواویەکەوە، تـا بیـانوو بدۆزنەوە بۆ پەرستنی کەسێکی تر جگە لەخودا.

جا ئەگەر گومانتان وابووایە کە خوای گەورە بەسەر هەموو شتێکدا زاڵە وبەهەموو شتێك ئاگادارە. وەهەموو شتێك کەم وکورتە تەنها کەماڵی خۆی نەبێت، وەهەموو شتێك بۆ لای ئەو دەگەڕێتەوە ، وەهەموو کەسێك وشتێك پێویستی بەسۆزی ئـەو هەیە، وەدابـین کـاری هـەموو پێداویسـتیەکانی ژیانـە. دەوڵەمەنـدترین وزانـاترین وبەخشندەترین هێـزە. پادشـای هـەموو پادشـاکانەو خـاوەنزەوی وئاسمانەکانـە. وەسۆز وبەزەیی وڕەحمەتی هەموو بونەوەری داپۆشیوە. جا ئەمە سیفات وتوانای

خودا بێت زۆر دوورە لەژیری وعەقڵە سروشتەکەوە کەهۆکارێك واستەیەك بۆ خۆی بڕیاربدات لەنێوان خۆی وبەندەکانیدا.

پەرستن جگە لەخودا ،گەورەترین ستەمە

خوای گەورە خاوەن ووەبەرهێنــەری زەوی وئاسمانەکانـەو ئەویشـی کەتێیدایـە ، وەهەر خۆی شایستەو شـایەنی پەرسـتن وملکەچـی وگوێڕایـەڵی یـە، کەپێویسـتە بەمەزنی وگەورەیی تێیبڕوانین وملکەچی بکەین. چەند ستەمێکی گەورەیە کاتێك ئەو مافی خودایەتی وپەرستنە دەدرێت پاڵ کەسێکی تر جگە لـەخودا. بەتایبـەتی کەبزانیت ئەو کەسە پەرستراوەش لەبەندەیەکی بێ دەسەلآت زیاتر هیچی تـر نـی یە.

هەروەکو دەفەرمێت: (ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِنْ أَنفُسِكُمْ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن شُرَكَاء فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَاء تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ... الروم:٢٨) واتە: هەر لەخۆتان نمونەی بۆ هێناونەتەوە"کە چەندە بڕیاردانی هاوەڵ وهاوبەش بۆ خودا نادروست ونابەجێ یە" ئایا ئێوەڕازین بەنـدەو بەردەسـتەکانتان ببنـە هاوبەشـتان لـەماڵ وسـامانتاندا وەهـەروەکو یـەك سوودی لێ وەربگرن ودەستی تێ بخەن ووەلێیان بترسـن ووحسـابیان بـۆ بکـەن. هەروەکو چۆن ئێوە لەیەکتری سڵ دەکەنەوە.جائەگەر ئێوە مۆڵەتی ئەوە نەدەن کە کرێکارەکانتان یان کارەکەرەکانتان هاوبەشتان بێت لـەماڵ وسـاماندا. بەچی پێوەرێـك ئێـوە بەنـدەکان ودروسـت کراوەکـانی مـن دەکەنـە هاوبەشـم لـەکاری خوایەتی کەبەتەنها مافی منە. جا هەرکەسـێك ئەمـە بیروبـاوەڕی بێـت ئـەوە مـافی خوایەتی نەداوەو وەمنی بەتاك وتەنها نەزانیوە.

وەك دەفـەرمێت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَن يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِن يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَّا يَسْتَنقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ * مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ...الحج:٧٣-٧٤)

واته: ئەی خەڵکینە، نمونەیەك هێنراوەتەوە چاك گوێبیستی بن، بەڕاستی ئەوانەی کەهاناو هاواریان بۆ دەبەن لەجیاتی خوا هەرگیزناتوانن تاکە مێشێك دروست بکەن، هەرچەندە بۆ ئەو کارە کۆببنەوەو یارمەتی یەکتریش بدەن، ئەگەر مێشەکە شتێکیان لێ بفڕێنێت ناتوانن لێی بسەننەوە. داواکراو وداوالێ کراو هەردووکیان لاوازو بێ دەسەلاتن. ئەوانە "وەکو پێویست" قەدری خۆیان بەچاکی نەزانی، ڕێزی پەروەردگاریان بەتەواوی نەگرت، لەکاتێکدا بەڕاستی خودا زۆر بەهێز وبەتاوان وبالادەستە.

وەهەروەها دەفەرمێت: (وما قدروا الله حق قدره والأرض قبضته يوم القيامة والسموات مطويات بيمينه سبحانه وتعالى عما يشركون... الزمر: ٦٧) واتە: خوانەناسان قەدەری خۆیان وەك پێویست نەگرت ڕێزیان بۆ دانەنا ، بەمەرجێك هەرهەموو گۆی زەوی پڕ مشتێکی ئەو زاتەیە لە ڕۆژی قیامەتدا. ئاسمانەکانیش بەدەستی ڕاست ودروستی خودا پێچراون ، پاکی وبێ گەردی وبڵندی بۆ ئەو پەروەردگارە مەزنەی شایستەی ئەوە نی یەنەفامان وهاوەڵ وهاوبەشی بۆ بڕیاربدەن وقەدری نەزانن.

جا قەدرو ڕێزی پێویستی خوایان نەزانیوە کە هاوبەش وهاوەڵی بۆ بڕیاردەدەن لە کاتێکدا خوای گەورە بەهێزوبالادەستە وەجگە لە خودا هەموو بەندەکانی لاوازو بێ دەسەلاتن.

هەروەها قەدروڕێزی خوایان نەگرتووە کەسانێك کە:

دەڵێت خودا هیچ کتێبێك وپێغەمبەرێکی ڕەوانە نەکردووە بەڵکو کاتێك بونەوەری دروست کردو ئیتر پشت گوێی خستووە و وازی لێهێناوە ، وەهیچ مەبەستێك نی یە لەدروست کردنی بونەوەردا. ئەمەش خۆی لەخۆیدا تۆمەت دانە پاڵ خوای گەورە بەپشت گوێ خستنی دروست کراوەکانی وەبێ هودەیی لە دروست کردنیدا. هەروەها ڕەد کردنەوەی وەبەڕاست نەزانینی ناوەجوان وسیفاتە

بڵندەکانێتی لە چاودێری کردن ونیعمەت بەخشین بە بەندەکانی. وەهەروەها ڕەدکردنەوەی ئەوەی کەخودا زاڵ وبالأدەست بێت بەسەر بونەوەردا. وەبەڕاست نەزانینی پێغەمبەرەکان وکتێبەکانی خودا کەبۆ ڕێنمایی ڕەوانەی کردوون، پەنا بەخودا دەگرین لەم بیروباوەڕە پوچانە. بڵندی وتاك وتەنهایی بۆ خودای گەورە.

هەروەها قەدروریزی خودایان نەگرتووە کەسانێك کە:

کە دەڵێن مرۆڤ هیچی بەدەست نی یە، هەموو کردەوەکان لەلایەن خوداوەن چ باشەوچ خراپە. جا خودا سزای بەندەکان دەدات بەکارانێك کەلە بنەڕەتدا هەر خودی خودا خۆی ئەنجام دەدرێتێ نەك مرۆڤ. لێرەدا مرۆڤ ناچارکراوە سزاش دەدرێت بەبێ ئەوەی دەستی هەبێ لەوکارەدا. ئەمەش واتای نادادپەروەری خودا دەسەلمێنێت، ئایا ئەم کارە لەکەسانێکی خاوەن ژیروعەقڵ دەوەشێتەوە.تا لەخواوە یەکێ گەورەو بەهێز کە دادپەروەرانە وبەبەزەیترین وبەڕەحمترین نی یە بەرامبەر بەبەندەکانی کاری وای لێ دەوشێتەوە؟! پاك وبێ گەردی بۆ خودای مەزن ولەگەورەیی ئەم ستەم وتاوانە.

وەهەروەها ئەو کەسانەش دەگرێتەوە کە:

پێیان وایە خوای گەورە لە هەموو شوێنێك وپاك وپیسدا بوونی هەیە.وەڕەدی ئەوە دەکاتەوە کەلە سەرووی عەرشی مەزن لەنگەری گرتبێ"استواء"ی کردبێ، بەڵکو پێیان وایە خودا لە هەموو مرۆڤ وئاژەڵێکدا تواوەتەوە کەئەمەش ستەم ونارەواییە بەرامبەر بەخودای مەزن کەدەفەرمێت: (إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ...فاطر:١٠) واتە: گوتا ری چاك وجوان وبەجێ بۆلای خوای گەورە بەرزدەبێتەوە، کاروکردەوەی چاکیش گوفتاری شیرین بەرزی دەکاتەوە.

خوای گەورە لەسەرووی عەرشی مەزندایە وە فریشتەکانیش بۆ لای خودای خۆیان بڵند دەبنەوە ودێنە خوارەوە: (يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ...

السجدة:٥) واتە: ئەو خوایە لەسەرووی ئاسمانەوە کاروباری زەوی ڕێك دەخات وسەرپەرشتی دەکات ،وەسەرجەم کارەکان بۆلای ئەو بەرزدەبێتەوە.

وەهەروەها ئەو کەسانەش دەگرێتەوە کە:

باوەڕیان بەسیفاتە بڵندەکانی خوای گەورە نی یە، وەپێیان وایە خوای گەورە وتووێژی لەگەڵ موسا نەکردووە لەکەناری چیایی"طور"،وەهاتن ولەنگەرگرتنی لەسەر عەرش، وەهاتنی بۆ دادگایی کردنی بەندەکانی لە قیامەتدا، هەروەها توڕەبوون وغەزەب گرتن وڕەزامەندی وخۆشەویستی وچەندەهای تر لەسیفات وئاکارە بڵندەکانی خوای گەورە ڕەد دەکەنەوە. وەلێکدانەوەی نابەجێی بۆ دەکەن، وەپێیان وایە بەم کارە خوای گەورە ڕێزدارتر ومەزنتر ڕادەگرن.

وەهەروەها ئەو کەسانەش دەگرێتەوە کە:

هاوەڵ وکوڕی بۆ بڕیار دەدەن، یاخود پێیان وایە خوای گەورە تێکەڵ بووە بەهەموو دروست کراوەکانی و...هتد.

هەروەها قەدروڕێزی خوایان نەگرتووە ئەو کەسانەی:

کەدەڵێن خوای گەورە دوژمن وناحەزەکانی پێغەمبەر وخانەوادەکەی بەرز ڕاگرتووە، جێنیشینی ودەسەڵاتداری وسەربەرزی بەدوژمنەکانی بەخشیوە.وەشوێن کەوتووان ودۆست وخانەوادەکەی پێغەمبەری توشی ڕیسوای نەهامەتی کردووە لەهەر جێگایەکدابن.

ئەمەش نارەوایەکیتەواوە بەرامبەر بەخوای گەورە دەکرێت کەووتەی"رافضە"یە. جا ئەم بۆچوونە هاوشێوەی ووتەو بۆچوونی گاورو جولەکەکانە کە دەرهەق بەخودای گەورە دەیکەن کەدەڵێن: خوای گەورە پادشایەکی ڕەوانە کرد بانگەشەی پێغەمبەرایەتی تەنهاوتەنها بۆ خۆی دەکرد ووەدرۆی بەدەم خوداوە دەکرد، دەیووت: خودا دەڵێت وفەرمانی وادەکات، وەشەریعەتی پێغەمبەرایەتی هەڵدەوەشاندەوەو بەناوی خوداوە سەروماڵ وخوێن وئافرەتیانی حەلاڵ دەکرد بۆ

خۆی. وەخوای گەورەش هەمیشە پشتیوانی لێ دەکرد وبەسەر نەیارانی دا زاڵی دەکرد ووەنیشانەی ڕاستی ئەوی دەسەلماند و وەڕۆژ بەڕۆژ سەربەرز وبالآدەستی دەکردو...هتد.

بێ گومان ئەمەو هاوشێوەیان گەورەترین ستەم وناڕەواییە دەرهەق بەگەورەیی ودانایی ورەحمەت وزانستی خودا دەکرێت.جا ئەگەر بەراورد لەنێوان هەردوو ووتەکەدا بکەین دەبینین وەك بڵێیت لەیەك سەرچاوەوە هاتوون.

نادانایی وستەم دانە پاڵ خوای گەورە جۆرێکە لە کوفر وبێ باوەڕی

هەروەها قەدرو ڕێزی خودایان نەگرتووە کەسانێك کە:

باوەڕیان وابێت کەدەشێت خوای گەورە سزاو ئازاری چاکخواز وملکەچەکان بدات کە هەمیشە بەندایەتییان بۆ کردووە ، وەڕاپێچی دۆزەخیان بکات. وەدەشێت یاخی بووان وتاوانکاران سەرفرازو ڕزگاریان بکات کەهیچ کاتێك خواپەرستیان نەکردووە، وەڕاپێچی بەهەشتی بەرینیان بکات ، چونکە هەردوو کارەکە بۆ خودا وەکو یەکە.

ئەم بۆچوونانە واتای نەبوونی دانایییە لەکارو بڕیارەکانی خودای گەورە وستەمکاری خودای دادپەروەردەسەلمێنێت ،کەئەمە پێچەوانەی ناوەجوان وسیفاتە بڵندەکانی خوای گەورەیە کەڕەدی ئەم جۆرە بۆچوونانەدەداتەوە دەفەرمێت: (وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاء وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ * أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ...ص:٢٧-٢٨) واتە: ئێمە ئاسمان وزەوی ودروست کراوەکانی نێوانیمان بێ هودەو هەڕەمەکی دروست نەکردووە، ئەوە گومانی ئەو کەسانەیە کەبێ باوەڕن. ئەی هاوار...ئاهوناڵە بۆ ئەو بێ باوەڕانە لە سزای ئاگری دۆزەخ، یاخود باوەڕیان وایە کە ئێمە ئەوکەسانەی کەباوەڕدارن

وكارى چاكە ئەنجام دەدەن، ئەوانەى تۆوى خراپەيان چاندووە لەزەويدا وەك يەك تەماشابكەن؟! ياخود ئايا خواناس وتاوانكار وەك يەكن؟!

هەروەها دەفەرميێت: (أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَّن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاء مَّحْيَاهُم وَمَمَاتُهُمْ سَاء مَا يَحْكُمُونَ * وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ...الجاثية:٢١-٢٢) **واتـە:ئايا تاوانكـاران وخراپـە خـوازان باوەڕيـان وايـە كـەمردن وژيـان وزيندووبوونەوەيان هاوشيێوەى ئەو كەسانە دەبێت كـەبڕوايان هێنـاوە وچـاكەيان ئەنجام داوە؟! ئاى كەلێكدانەوەيـەكى خـەيالْى يـە!...خودا ئاسمانـەكان وزەوى لەسەربنەماى حەق وڕاستى دروست كردووە بۆ ئەوەى سەرئەنجام پاداشتى هەموو كەسێك بەگوێرەى كردەوەكانى بداتەوە وهيچ جۆرە ستەمێكشيان لىْ ناكرێت.**

هەروەها دەفـەرميێت: (إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ * أَفَنَجْعَـلُ الْمُسْـلِمِينَ كَـالْمُجْرِمِينَ...القلم:٣٥-٣٦) **واتـە:ئايا پێتـان وايـە سـەرئەنجامى موسـوڵمانان هاوشـێوەى سـەرئەنجامى تاوانكـاران دەبێـت؟ ئـەوە چـى لێكدانـەوەو بڕيـارێكى خەيالْى يە؟!**

هەروەها ئەو كەسانەش دەگرێتەوە كە:

خواى گەورە مردوو زيندوو ناكاتەوەوەباوەڕيان بەحەشرو لىْ پرسينەوە نـى يـە. وەپێيان وايە چاكاكاران پاداشت نادرێنەوەو خراپەكارانيش سزانادرێن ، وەستەم ديـدە مـافى خـۆى لەسـتەمكاران وەرناگرێتـەوە.. جـا خـواى گـەورە لـەوڕۆژەدا پيشانيان دەدات كەكىْ ڕاستى ووتوەو وەكێش خەسارەمەندو بير پوچ بووە.

هەروەها ئەو كەسانەش دەگرێتەوە كە:

كەبەچـاوێكى كـەوە تەماشـاى خـواى مـەزنيان كـردووە دڵيـان لەئاسـتى بـىْ ئاگابووە، فەرمانەكانى خوديـان پشـت گـوىْ خسـتووە وسەرپێچـيان كـردووە، ڕێزى دروست كراوەكانى تريان داوە بەسـەر ڕێـزى خـودادا، كاريـان بـە بەرنامـەو

ڕێنامی یەکانی نەکردووە ، شوێنی حەزو ئارەزووەکانیان کەوتوون شەرمیان لەخەڵکی کردووە بەلاَم شەرمیان لە خودا نەکردووە. لەخەڵکی ترساون بەلاَم لەخودا نەترساون وشەوڕۆژیان لەپێناو ڕەزامەندی ئارەزووبازی وبەرپرسەکانیان بەخت کردووە. فەرمان وبڕیاری خودایان بەسوك تەماشا کردووە...هتد.

ئایا قەدرو ڕێزی خودایان زانیوە کە دەچن شەیتان لەبری خودا دەپەرستن وهاوەڵی بۆ بڕیاردەدەن؟

جا خوای گەورە وبێ هاوتا مەحاڵە لەلای وقبوڵی ناکات یەکێك لە پێغەمبەران بکریت بەهاوەڵ وهاوبەشی ، نەخوازە ڕیسواترین وسەرشۆڕترین کەس کەشەیتانە بکرێتە هاوەڵی؟

تەنها شەیتان ویستێتی وەك خودا بپەرسترێت وڕێزی بگیرێت. هەر بۆیە خوای گەورە هۆشیاری بەمرۆڤ دەدات کەلەم بوارەدا نەکەونە داوی شەیتانەوە کەدەفەرمێت: (أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ * وَأَنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ...يس: ٦٠-٦١) واتە: ئەی ئادەمیزادەکان من پێتان ڕانەگایاندن کەشوێنی شەیتان نەکەون وگوێڕایەڵی مەکەن، چونکە ئەو دوژمنی سەرسەختی ئێوەیە. وەهەر گوێڕایەڵی من بکەن کە ئەمەیە ڕێگەی ڕاست ودروست.

ئەو هاوبەش وبڕیاردەرانەی کەپێیان وابوو فریشتە دەپەرستن ، لەبنەڕەتدا تەنها شەیتانیان دەپەرست نەك فریشتە. وەئەم ڕاستیەش خودای مەزن ڕوونی دەکاتەوە دەفەرمێت: (وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهَؤُلَاء إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ * قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ...سبأ: ٤٠-٤١) واتە: ڕۆژێك دێت کەخوای گەورە تێکرای هەموویان کۆدەکاتەوەو بەفریشتەکان دەفەرمێت: ئایا ئەم پێرە ئێوەیان دەپەرست؟

فریشتەکان دەڵێن: پاکی وبێ گەردی بۆتـۆی مـەزن ، ئـەوان خـەریکی پەرسـتنی پەری بوون وباوەڕیشیان پێ بوو.

شـەیتان بەهەمیشـەیی فـەرمان بەهاوبـەش بڕیاردەرەکـان (المشـرکون) کـە بیپەرستن وکڕنوشی بۆ بەرن، وەبۆ هاتنەدی ئەم مەرامە ڕێگای پیلانی جۆراوجۆر دەگرێتەبەر. جارێك خۆی دەکات بەفریشـتەو خـەڵکی گومڕادەکـات. وەتەنانـەت کاتێك ڕۆژپەرستان کەلەکاتی ڕۆژهەلآتندا کاتێ دەیانەوێت کڕنوش بۆ"ڕۆژ" خۆر بـەرن، شـەیتان بەشـێوازێك دەوەسـتێت کـە خـۆر بکەوێتـە نێـوان هـەردوو قۆچەکانیەوە "شاخەکانی"تاکو کڕنۆشەکە بۆ شەیتان بێت ،بەهەمان شێوەش بۆ کاتی خۆرئاوابوون.

بەهەمان شێوە کـاتێ گاورەکـان کڕنـوش وپەرسـتن بـۆ مەسـیح ودایکـی دەبـەن. کەلەشێوەی بتدا دروست کراوون لەبنەڕەتدا خەریکی شەیتان پەرستنن "مەسـیح ودایکی" لەم کارە پوچەڵانە بـەدوورن ، وەهـیچ کـاتێکش کـاری وایـان لاپەسـەند نەبووە وەفەرمانیشیان پێ نەکردووە. بەڵکو ئـەوەی جگـە لـە خـوداْ بپەرسـترێت تەنها شەیتانە هەر بۆیە خوای گەورە دەفەرمێت: (أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ * وَأَنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ...يس:٦٠-٦١) واتە: جاکاتێ ئادەمیزاد هەرکەسێکی تر بپەرسـتێت جگـە لـەخودای گـەورە ئـەوا شـەیتانی پەرسـتووە. جـا شـەیتانەکانیش چـێژ لـەم پەرسـتنە وەردەگـرن وەمەرامەکانیان دێتە دی.

خوای گەورە ئەمە ڕۆشن دەکاتەوە دەفەرمێت: (ویـوم یحشـرهم جمیعاً یامعشـر الجن مقدا ستکثرتم مـن الانـس) واتـە: خوایگـەورە لـە ڕۆژێـك دا هـەموویان کۆ دەکاتەوە بە (خشم و قینـەوە) دەفەرموێت: ئەی دەستەی پەریـەکان بەڕاسـتی ئێوە زۆر کەستان لە ئادەمیزادەکان گۆمڕاکرد.

(وَقَالَ أَوْلِيَآؤُهُم مِّنَ الإِنسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِيَ أَجَّلْتَ لَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلاَّ مَا شَاء اللّهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ...الأنعام: ١٢٨) .

واتە: وە ئادەمیزادە سەر لێشێواوەکان و ئەڵقە لـە گوێیـەکانی شـەیتان دەڵێـت: پەروەردگارا هەندێکمان سودمان بە هەندێمان وەرگرت (سودی ئادەمیزادەکـان دوونیابازی بوو،پەریەکانیش زیادکردنی پێڕی خۆیـان بـوو) ئێسـتاش ئـەوە تـا گەیشتنە ئەو کات و ساتەی تۆ بۆت دیاری کردووین. خوای گەورەش فەرموویەتی: ئەم ئاگرە جێگاتانە بە هەتاهەتای بە زیندووی مەگەر خوا ویستی لە سەر بێت.

جا ئەمانەی کە خستمانە ڕوو ئاماژەیەکە بۆ ئەو مەبەستەی کە هاوبەش دانان بۆ خودای تاك و تەنها- گەورەترین و مەترسیدارترین تاوانە لە تاوانەگـەورەکان. وە خاوەنەکەی شایستەی هەتا هەتاییە لە دۆزەخ دا چونکە مافی گەورەی و خوایەتی و پـەروەردگارێتی. پێشـێل دەکـەن و دەیدەنـە پـاڵ لاوازتـرین و ڕیسـواترین دروستکراوەکانی خودا وە بە جگە لە تەوبەکردن و پاشگەزبونەوە نەبێت خودا لە ئەنجامدەرەکەی خۆش نابێت وە سەرئەنجام بەهەشتی لێ قەدەغە دەکرێت وە لە ڕەحمەتی خودای بێ بەش دەبێت ، کەسێك کە بایی تاکە گـەردێك هاوبەشـی بـۆ خـودا بڕیـار بـدات و تەکـەبوری هـەبێت مەبەسـت لـە نـاردن و ڕەوانـە کردنـی پێغەمبەرەکان و کتێبە پیرۆزەکان تەنها بریتی بووە لە ناسینی خودا و پەرستنی بە تاك وتەنهایی و هاوەڵ و هاوبەشی بۆ بڕیار نەدرێت.

یەکێکی تر لە تاوانە گەورەکان:

قسە کردنە لە سەر خودا بەبێ زانیاری تەواو

قسە کردن لە سەر خودا و باس کردنی ناو وسیفات و کردارەکـانی بـەبێ زانیـاری تەواو پوخت. مایـەی کەوتنـە هەڵـەی گەورەوەیـە بـە تایبـەتی ناسـاندنی خـودا و پێناسـەکردنی بـە شـتانێك کـە خـودا و پێغەمبەرەکـەی ڕەدیـان کردووەتـەوە نەیانداوەتە پاڵ خـودا. کە دواتـر ئەمـە ناتـەواوی و کـەم و کـورتی دەداتـە پـاڵ

خودای گەورە.وە لە هەرەتاوانەگەورەو مەزنەکان دەژمێردرێت. چونکە ئەمە ڕاستەوخۆ پەکخستن و لەکارخستنی سیفاتە جوانەکانێتی. تەنانەت ئەم تاوانە گەلێ گەورەترەو مەترسیدارترە لە تاوانیکەسێك کەباوەرشی بە خودا هەیە و بەلأم لە هەندێ بواردا هاوبەشی بۆ بڕیار دەدات. چونکە هاوبەش بڕیاردەر (مشرك) دان بە خوایەتی و پەروەردگاریێتی خودا دادەنێت و ڕەدیان ناکاتەوە. بەلأم (معطل) سیفاتە جوان و پڕوپوخت و تەواوەکانی خودای گەورە ڕەد دەکاتەوە و باوەڕی پێیان نیە. وە لە کاریان دەخات.

بۆ نمونە: کەسێك دان بە پاشایەتی (پادشا) دادەنێت بەلأم لە هەندێ کاروباردا هاوکارو هاوبەش و بۆ بڕیار دەدات. باشترە لە کەسێك کە هەرە بڕوای بە پادشایەتی ئەو (پادشایە) نیەیە و لە سیفاتی پادشایەتی دەخات ئەمە ڕاستیەکی سەلمێنراوە لە عەقلی هەموو خاوەن بیرو هۆشێك. چونکە زۆر جار هاوبەش دانەرەکان وەك نزیك بوونەوەیەك لەخودا ئەو هاوبەشەیە بەکاردەهێنن و بڕیاری دەدەن نەك بەڕاست نەزانن.

جا دەردی (التعطیل – لە کارخستنی سیفاتەکانی خودا) . دەردێکی کوشندەی بێ چارەیە هەربۆیە خودای گەورە باس لە پێشەنگ و پێشەوای (معطلة) دەکات کە فیرعەونە، پێی وا بوو کە خودا لە سەرووی ئاسمانەکانەوە نیەیە. وە سیفاتی بلندی و پایەبەرزی لە کار دەخست دەیووت: ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَّعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ * أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا وَكَذَلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ...غافر ٣٦-٣٧﴾ واتە: ئەی (هامان) تاوەرو بورجێکی بەرزم بۆ دروست بکەبۆ ئەوەی هەندێ هۆکارم دەست بکەوێت... هۆکاری بەرز بوونەوە بۆ ئاسمانەکان تا سەردانێکی خودای موسی بکەم و ببینم. هەرچەندە من دلنیام کە (موسی) درۆزنە و شتی وا نی یە لەوێ.

وە (شێخ أبو الحسن الاشعری) ئەم ئایەتەی کردبووە بەڵگە لە کتێبەکانیدا دژی پێڕی (معطلة)[1].. [2] وە قسە کردن بەبێ زانیاری تەواو لە سەر خودای گەورە. لە گەڵ تاوانی هاوبەشیدا هاوڕێکن.

یەکێکی تر لە تاوانە گەورەکان:

داهێنراوە"بیدعە"[3] گومڕاکەرەکانە

بیدعە گومڕاکەرەکان کە ئەنجامدەدرێن ڕێگری و شێواندنی ڕێگای ڕاست و ڕەوانی خوا پەرستی یە. وە هەروەها نەزانینەوبە درۆخستنەوەی سیفاتە جوانەکانی خودایە کە لە (قورئان و سونەتدا) هاتووە. هەرچەندە (کفر) و بێ باوەڕی نی یە. بەڵام لە هەرە تاوانە گەورەکانە و بەلای (ئیبلیسە) وە لە تاوانە گەورەکانەوە بە نرخترە.

هەروەکو هەندێ لە (سەلەف) دەڵێن: بیدعە بەلای ئیبلیسەوە خۆشتر و باشترە لە تاوانە گەورەکان، چونکە تاوانە گەورەکان تەوبەی لێ دەکرێت، بەڵام بیدعە تەوبەی لێ ناکرێت. وە (ئیبلیس) دەڵێت " ئادەمیزادم بە هیلاك برد لە تاوان، ئەوانیش منیان بە هیلاك برد بە وتنی (أستغفرالله ولا إلە إلا الله) کاتێ ئەمەم

---

[1] -(معطلة)پێڕێکن سیفاتەکانی خودا لەکاردەخەن، وەپێیان وایەخوای گەورە ئەو جۆرە سیفاتەی نی یە. "وەرگێڕ"

[2] – بڕوانە کتێبی (اجماع الجیوش الاسلامیة علی حرب المعطلة والجهمیة/ص٢٦٢)دانەری "ابن القیم".

[3] – داهێنراو"بیدعە": واتە تازەگەری لەئایندا، واتە هێنان ودروست کردنی یاخود لابردنی ڕوکنێك یان لقێك لەئایندا. وە بیدعە لە ئایندا دوو جۆرە:

أ. بیدعە لە بیروباوەڕ(عقیدە): کەئەمەیان خاوەنەکەی کافر دەکات.

ب. بیدعە لەپەرستندا(عبادە): ئەمەیان گەر نەهێشتن ولا دانی پەرستێکی سەرەکی بێت وەك(حجاب ، نوێژ)ئەوا لەلای هەندێك لە زانایان خاوەنەکەی کافر دەبێت ، وەئەگەر ئەنجام دانی شێوازێکی تری پەرستن بێت بەنەزانین ئەوا خاوەنەکەی یاخی"عاصی" دەبێت. "وەرگێڕ"

بینی دەستم کرد بە بڵاوکردنەوەی ئارەزووبازی ،جا ئەوان تاوان دەکەن تەوبە ناکەن پێیان وایە کاری چاکە چ'کە ئەنجامدەدەن ."

لێرەدا مەبەستی لە ئارەزووبازی (بیدعە) یە. وە ڕوون و ئاشکرایە تاواکار زیانی تەنها بۆ خۆیەتی. بەڵام بیدعەکار زیانی بۆ گشتیەیە. فیتنەی تاوانکار لە حەز و ئارەزوەوەیە ، بەڵام فیتنەی بیدعەکار لە بنەڕەتی ئایندایە. جا بیدعەکار لە سەر شارێگای ڕاستی دا ڕێگری دەکات و سەر لە خەڵکی دەشێوێنێت و سەرگەردانیان دەکات. بەڵام تاوان کار وا نیە ، بیدعەکار ئاستەنگ و بەربەست و ڕێگرە لە سەر ڕێگای قیامەتدا. بەڵام تاوانکار بە هێواشی هەنگاو دەنێت بەرەو قیامەت بە هۆی تاوانەکانیەوە.

یەکێکی تر لە گەورەترین تاوانەکان:

کوشتنە بە ستەم و ناڕەوایی

خوای گەورە دادپەروەرە و دادپەروەری کردۆتە بنەڕەتی دروستکردنی زەوی و ئاسمانەکان. وەئامانجی خوای گەورە لەناردنی پێغەمبەران وکتێبە پیرۆزەکان بریتی بووە لەبەرپاکردنی دادپەروەری. جا کوشتنی مرۆڤ بەستەم وناڕەوایدژاودژە لەگەڵ دادپەروەریدا.

کوشتن بەهەموو شێوەکانی یەوە بەگەورەترین تاوانکاری دادەنرێت.وەك: کوشتنی باوك بۆ کۆرپەکەی "منداڵەکەی"لەبەرمەترسی برسێتی یاخود کوشتنی باوك ودایك لەلایەن منداڵەکانیەوە کەهۆکاری هاتنەدنیای ئەوانن لەبەر هەر هۆیەك بێت ستەم وناڕەوایی یە بەتاوانە گەورەکان دادەنرێت.

پۆلێنکاری لە پلەی کوشتندا

کوشتن بەپێی جۆری ناڕەواییەکەی دەگۆڕێت وجیاوازی هەیە ، گەورەترین جۆریان بریتی یەلە کوشتنی پێغەمبەرێك یان پێشەوایەك یان زاناو دانایەك کە

چاکە خواز وڕێنماکار بێت بۆ سەرجەم خەڵکی. خوای گەورە لەبری کوشتنی بڕوادارێك سزای هەمیشەیی دۆزەخ ونەفرەتی وخ ،شم وقینی بڕیارداوە.

وەسەرجەم زانایان کۆکن لەسەر ئەوەی بکوژ پاش تاوانەکەی ئەگەر بەویستی خۆی بڕوا بهێنێت ئەوا ئەو سزایەی لەسەر دەکەوێت.

ئایا تەوبەکردنی موسڵمان سزاکەی لەسەر لادەبات؟

واتا ئایا ئەگەر کەسێکی موسوڵمان کەکەسێکی کوشتووە، تەوبە بکات وپاشەگەزبێتەوە سزای کوشتنەکەی لەسەر دەمێنێت؟

لەم بابەتەدا زانایانی پێشوو"سەلەف" وزانایانی پاشتر دوو بۆچوونیان هەیە کە "امام احمد" دەیانگێڕێتەوە:

بۆچوونی یەکەم: پێیان وایە کەتەوبە کردن سزاکەیلەسەر لانابات، چونکە مافێکی ئادەمیزادی پێشێل کردووەو لەدونیادا ستەمی لێ کردووە، وەبە ماف خۆی نەگەیوە. جاپێویستە لەقیامەتدا دادپەروەرانە ماف خۆی لە بکوژەکە وەربگرێتەوە.

وەدەڵێن: هەرچی ئاشتەوای وسوڵحێکیش بکرێت بە پارەوپێدان بەمیرات گرەکانی، ئەوا ناچێتە چوارچێوەی سڕینەوەی تاوانەکە، لەبەر دووهۆ:

١. کەسی کوژراو هیچ سودمەندێك نەبووە لەو پارەو میراتانەی کەلە تۆڵەی خوێندا دراوە بە میراتگرەکانی.

٢. ئەو خوێن وەرگرتنە لەنێو پرۆسەیەکی ئاشتەوایدا کە یان عەفوی دەکەن یان خوێنی لێ دەسێنن ، واتە هەردوو بەندی سوڵحەکە دەشێت یەکێکیان بەرجەستە بکرێت.

هەر بۆیە بکوژ بەم کارە سزای لەسەر هەڵناگیرێت وەئەمە ڕاسترین بۆچوونە لەم بوارەدا کە بۆچوونی شوێن کەوتووانی ئیمامی "شافیعی واحمد" ە.

بۆچوونی دووەم: پێڕێکی تر پێیان وایە کەبە تەوبەکردن وپاشەگەز بوونەوە وخوێن دان بەمیراتگرانی ، کوژەرەکە سزاکەی لەسەر لادەچێت. وەبە پرۆسەی ئاشتەوایی خوێن دان بەمیراتگرانی کوژراو ئەوا حەدی لەسەر جێ بەجێ کراوە.

وەدەڵێین:جا ئەگەر پرۆسەی تەوبە کردن سەرجەم شوێنەوارەکانی بێ باوەڕی "کفر"و جادوگەری وسحر بسڕێتەوە کە گەورەترین دوو تاوانن، چۆن ناتوانێت شوێنەواری کوشتن بسڕێتەوە. لەکاتێکدا کە خوای گەورە تەوبەی لە بکوژان وپیاوچاکان وخواناسان پەسەند کردووە پاشان بوونە بەبانگەواز وخواناس. وەخوای گەورە بانگەشەی تاوانکارو بکوژانی پیاوچاکانیش دەکات بۆ گەڕانەوەوتەوبەکردن وپاشەگەزبوونەوە کەدەفەرمێت: (قل ياعبادى الذين اسرفوا على أنفسهم لا تقنطوا من رحمة الله إن الله يغفر الذنوب جميعاً) واتە: بەو بەندانەم بڵێ کە زیادەڕەویان کردووە لەتاوانکاریدا ،لەڕەحمەت ولێبوردەی خودا مەویست وڕەش بین وهیوابڕاو مەبن، ئەگەر ئێوە تەوبەی ڕاستی بکەن خودا لەهەموو تاوانێك خۆش دەبێت.

هەروەها دەڵێین کەسێك تەوبە بکات لەتاوانێك وپاشەگەزبێتەوە،چۆن دواتر سزادەدرێت؟ کە ئەمەش لەشەرعی خودادا جێگەی نابێتەوە.

وەدەڵێین: بەئەنجام دانی پرۆسەی تەوبەکردن وخۆدانە دەستەوەو تەسلیم بوونی بەکەس وکاری کوژراو، لەبری تەسلیم بوونی کوژراوەکە، هاوشێوەی تەسلیم کردنی پارەی قەرزی مردووەکەیە بەکەس وکارەکەی، کەلەبری ئەو وەری دەگرن.

پوختەی ئەم بۆچوونانە:

کوشتن سێ ماف وحەقی لێ دەکەوێتەوە کەئەویش: (حەقی خودا، حەقی کوژراو ، حەقی کەس وکاری کوژراو) . جا ئەگەر بکوژ تەوبەی کردو لەخودا ترساو پاشەگەز بووەوە ،مافی خودای لەسەر نامێنێت. وەبەویستی خۆی خۆی دا بەدەستەوەی کەس وکاری کوژراوەکە ،ئەوانیش بەلێ خۆش بوون یان خوێن لێ

وەرگـرتن پرۆسـەی ئاشـتەواییان ئـەنجام دا لەگـەڵ، ئـەوا مـاف کـەس وکـاری کوژراوەکـەش لەسـەری نامێنێـت. تـەنها حـەق ومـاف کوژراوەکـە لەسـەری دەمێنێتەوە، جا ئەگەر بکوژەکە تەوبـەکارێکی چاکەکارو چاکەخواز بێـت، ئـەوا خـودای گـەورە لەقیامەتـدا ئاشـتیان دەکاتـەوەو مـاف کوژراوەکـە دەداتـەوە، وەتەوبەی بکوژیش قبوڵ وپەسەند دەکات.

تەوبەکردن وپاشەگەزبوونەوە لەدزی

ئایا بەتەوبە کردن وپاشەگەزبوونەوە لەدزی دەبێتە مایەی ئەوەی سزاکەی لەسەر نەمێنێت؟

لەوەڵامی ئەم پرسیارەدا ناکۆکی هەیە لەنێوان زانایاندا:

پێڕێك لـەوانایان پێیـان وایـە: ئەگـەر ئەوماڵـە یـان ئـەوبڕە پارەیـەی کـەدزیویتی بیگەڕێنێتەوە بۆ میرات گرانی خاوەن ماڵەکە، ئـەوا سـزاکەی لەسـەر نامێنێت چ لەدنیاو چ لەقیامەتدا.

بـەڵام پێڕێکـی تـر لـەزانایان پێیـان وایـە کـە: سـزای قیامـەتی لەسـەر ناکەوێت،هەرچەندە ئەو بڕەپارە دزراوەکە بگەڕێنێتەوە بۆ میرات گرانـی خـاوەن ماڵەکـە، چـونکە خاوەنـە سـەرەکی یەکـەی خـۆی مـردووە ولەدرێـژای تەمـەنی سودمەند نەبووە لەو بڕە پارەیـەی کـەلێی دزراوە،بگـرە دواتـر کەسـانی تـر لێـی سودمەند بوونە. هەر بۆیە ئەو ماف وحەقەی هەیە لەسەر کابرای دز کەلەقیامەتدا سزابدرێت وحەقی ئەومافەی لیّ بسێنرێتەوە.

هەروەها یاوەرانی (مالك واحمد) پێیان وایە کەهەرچەندە میراتگرەکانی ئەو ماڵـە دزراوە زۆر بوو،ئەوا هەر هەموویان حەقیان بەردەکەوێت لەو ماڵە دزراوەدا کاتێك کەدەگەڕێنرێتەوە.

وە "شیخ ابن التیمیـە"توانی نـاکۆکی لـەم بـوارەدا نـەهێڵێت، کـەدەڵێت: ئەگـەر خاوەن ماڵەکە تامردن نەیتوانی ماڵە دزراوەکە بسێنێتەوە، ئـەوا مـافی داواکردنـی

ئـەو ماڵـە دەكەوێتـە دەسـتی میراتگرانـی لـەدونیادا. جائەگـەر ئـەویش نـەیتوانی بەدەستی بهێنێتەوە ، ئەوا دەكرێت لەقیامەتدا داوای ماف خۆیان بكەن. جائەمـە پوختترین وباشترین ڕاوبۆچوونە لەم بوارەدا.

جا ئەو دزین وئەو زیانەی لە خاوەن ماڵەكە كەوتووە لەلایەن كەسانی ترەوە، واتا لێرەدا تەنها زیان بەخاوەن ماڵەكە كـەوتووە نـەك لـەمیراتگرانی. جاهـەر خـاوەن ماڵەكە مافێتی لەقیامەتدا داوای حەق ومافی خۆی بكات، نـەك میراتگرانـی، بـەڵام ئەگەر ئەو ماڵە دزراوە زەوی یەك بێت داگیركراوبێت یاخود عەقارات ودوكان وشتی لەم جۆرە بێت كەدواتر وەك میرات دەمێنێتەوە وسودی بۆ میراتگران دەبێت، لەم حاڵەتـەدا پـاش مردنـی خاوەنـە سـەرەكی یەكـەی ، میراتگرانـی بۆیـان هەیـە چ لەدونیاو چ لەقیامەتدا داوای مافی خۆیان بكەن.

وەئەگەر پارەی چەند شەریكێك دزرابێت ، ئەوا مافی هەموویانە پێكەوە داوای مافی خۆیان بكەن چ لەدونیاو چ لەقیامەتدا....والله أعلم.

كوشتنی كەسێك وەك كوشتنی هەموو خەڵكی وایە

مرۆڤ مەزنترین وبەڕێزترین دروست كراوی خودای مەزنـە. خـوای گـەورە حـەرامی كردووە لەسەر خـودی خـۆی كـە سـتەم لـەمرۆڤ بكـات. جـا چـۆن مۆڵـەت دەدات كەسێكی تر بەستەم مرۆڤ بكوژێت ولەناوی بەرێت.هەر بۆیە دەفەرمێت: (مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا... المائدة:٣٢) واتـە: لەبـەر ئەمە بڕیارمان داوە لەسەر نەوەی ئیسرائیل كە هەركەسێك بەناحـەق وبـێ تـاوان مرۆڤێك بكوژێت ،ئەوا وەكو هەموو مرۆڤی كوشتبێ وایە. وەهەر كەسێك مرۆڤێـك لەمەرگ ڕزگاربكات ،وەكو هەموو خەڵكی ڕزگاركردبێت وایە.

جا زۆرێك لەخەڵكی لە لێكدانەوەی واتای ئەم دەقە قورئانیە بەهەڵە تێگەیشتوون، هەر بۆیە ئەم پرسیارەیان بۆدروست بووەودەڵێن: بێ گومان ڕوون وئاشكرایە كـە

تاوانی کەسێك سەد مرۆڤی کوشتبێت زیاترە لەتاوانی کەسێك کە تەنها مرۆڤێکی کوشتبێت؟ کەچی لەئایەتەکەدا هەموویانی یەکسان کردووە؟

خەڵکی وای بۆدەچن کەلێك چوونەکە لە ڕێژەی تاوان وسزاکەدایە، بەلاّم سیاقی ئایەتەکە واناڵێت، بگرە ئەم لێك چوونە هەڵناگرێت، وەئەم لێك چوونە واتای ئەوە نی یە کەلە هەموو ڕوویەکەوە لەیەك دەچن وهاوشێوەن. ئەوەتا خوای گەورە لەسەر کورتی تەمەنی دونیا لە چاو قیامەتدا دەفەرمێت: (كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا... النازعات:٤٦) واتە:ئەو ڕۆژەی کەقیامەت بەرپادەبێت ، بێ باوەڕان وادەزانن کەتەنها سەرلە ئێوارەیەکە یان سەرلەبەیانیەك درێژی ژیانی دونیایان بووە.

هەروەها لەشوێنێکی تر لەسەر هەمان مەبەست وبابەت دەفەرمێت: (كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ... الأحقــاف:٣٥) واتە:ئەو ڕۆژەی کەقیامەت بەرپادەبێت بێ باوەڕان وادەزانن کەتەمەنی ژیانی دونیایان سەعاتێك بووە.

جا ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کەڕێژەکە چەندە، بەڵکو کورتی تەمەنی دونیاین دەردەخات. وەکاتێك پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: **(من صلى العشاء في جماعة فكانما قام نصف الليل، ومن صلى الفجر في جماعة فكأنما قامة الليل كله.)**[1] واتە: هەرکەسێك نوێژی شێوان (عیشا) بەجەماعەت بکات وەك ئەوە وایە تانیوەی شەو شەونوێژی کردبێت، وەئەوەی نوێژی بەیانی بەجەماعەت بکات وەك ئەوە وایە هەموو شەوەکە شەونوێژی کردبێت.

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، (مسلم: ١٦/٥نووی)گێڕایەتیەوە.

یاخود لەمە ڕوونتر دەفەرمێت: (من صام رمضان واتبعه ستٍ من شوال فكأنما صام الدهر) [1] واتە: هەرکەسێك مانگی ڕەمەزان بە ڕۆژوو بێت وشەش ڕۆژی مانگی شەوالیش بەڕۆژووبێت،وەك ئەوە وایە هەمووساڵەکە بەڕۆژوو بووبێت.

هەورەها دەفەرمێت: (من قرأ "قل هو الله احد" فكانما قرأ ثلث القرآن) [2] واتە: هەر کەسێك سورەتی (إخلاص) بخوێنێت وەك ئەوە وایە سێ بەشی قورئانی خوێندبێت.

جا ڕوون وئاشکرایە کە پاداشتی کەسێك کە زۆرینەی کاتەکان بەڕۆژوو بێت زۆر گەورەترە لەوەی کەبەتەنها ڕەمەزان وشەوال بەڕۆژووبێت،هەرچەندە لێک چوون هەیە لەشێوەی پاداشتەکەدا. هەروەها بۆ یەکێ سێ بەشی قورئانی خوێندبێت پاداشتی زیاترە لەوەی کەبەتەنها (قل هوالله احد) ی خوێندبێت، هەرچەندە لێکچوون هەیە لەشێوەی پاداشتەکەدا،بەلاَم خودی کردارەکە جیاوازەو پاداشتیش لەسەر ڕێژەی ماندووبوون وهەوڵدانە. جا هیچ نیعمەتێك نی یە وەکونیعمەتی تێ گەیشتن لەقورئان وسونەت، کەئەمەش ڕێزو بەهرەیەکی خوای گەورەیە بەهەموو کەسێکی نادات.

جائەگەر پرسیاریان کرد ئایا لە چ ڕوویەکەوە لێکچوون هەیە لەنێوان بکوژی تەنها کەسێك وبکوژی سەدکەس دا؟

لە وەلاَمی ئەم پرسیارەدا ووتراوە: لەچەندین ڕووەوە لێکچوون هەیە وەك:

١. هەردووکیان سەرپێچی وياخی بوونە لەفەرمانی خودایان پێشێل کردووە، وەتوشی نەفرەت وسزای خوای گەورە دەبن، وەشایستەی دۆزەخن بەهەمیشەیی، بەلاَم لەنێو سزای دۆزەخدا جیاوازیان هەیە لەجۆری سزاکەیان هەریەکەیان بەپێی زۆری تاوانەکەی ، واتە سزای کەسێك زۆر سەختترە کە پێغەمبەرێك یان

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(مسلم: ٨/٥٧نووی)گێرایەتیەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، (بخاری: ٥٠١٣-٥٠١٥)گێرایەتیەوە.

خواناسێك یان بانگخوازێكی كوشتبێت بەبەراورد لەگەڵ كەسێكی تر كە مرۆڤێكی سادەی كوشتبێت.

٢. هەردووكیان شایستەی كوشتنن.

٣. هەردووكیان چوون یەكن لەڕووی بوێری وسەركەشیان كە دەستیان چووتە خوێنی مرۆڤ كەبەناحەق خوێنی بڕێژن. كەواتە ئەو بوێری وئامادەییان هەیە كە هەموو مرۆڤایەتی بكوژن گەر هەلیان بۆ بڕەخسێت.

٤. هەردووكیان چوون یەكن لە ناولێنانیان بە بكوژ وخوێن ڕێژو ستەمكار.

٥. لە ڕوویەكیترەوە چوون یەكن كاتێك پێڕی بڕواداران بە یەك جەستە ناودەبات كەئەگەر ئەندامێكی توشی ئازاربێت ،ئەوا هەموو جەستەی توشی ئازارو شەونخونی دەبێت.جا لەم ڕوانگەیەوە هەركەسێك ئازاری بڕوادارێك بدات ئەوا ئازاری هەموو بڕوادارانی داوە.

وەهەروەها پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (لاتقتل نفس ظلماً بغير حق ألا كان على ابن أدم الأول كفلٍ من دمه، لأنه أول من سن القتل.)[1] واتە هەر مرۆڤێكی بێ تاوان بەناحەق بكوژرێت ، ئەوا تاوانی كوڕەكەی ئادەمی تێدایە وپشكی بەردەكەوێت"مەبەستی قابیله"،كەیەكەم كەس بوو كوشتنی داهێنا.

ئەوەی شایەنی باسە ئەم هەڕەشەكردنە تەنها تایبەتە بەیەكەم كوشتنەوە ، بەهیچ شێوەیەك باس لەیەكەم تاوانی زینا یان دزی ومەی خواردنەوە ناكات. هەرچەندە هاوبەشی دانان لە كوشتن گەورەترە. هەر بۆیە پێغەمبەرﷺبینی كە (عمر بن لحي الخزاعي) بەسەختترین شێواز سزاو ئەشكەنجە دەدرێت ،چونكە یەكەم كەس بوو كە ئاینی "ابراهیم"ی پێغەمبەری گۆڕی بۆ بت پەرستی[2].خوای

[1] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٣٣٣٥)گێڕایەتیەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، چونكە (عمروا بن لحی الخزاعی) یەكەم كەس بوو ئاینی پێغەمبەری ابراهیم ی گۆڕی و بت پەرستی هێناوە بۆ نێو دەورگەی عەربی وەهانی عەرەبەكانی دا بت پەرستان.

گەورەش دەفەرمێت: (وَلاَ تَكُونُواْ أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ...البقرة:٤١) واتە:ئێوە مەبنە یەکەم بێ باوەڕ بەئایەتەکانی خوای گەورە.

کە دواتر خەڵکی شوێنتان دەکەون ودەبنە پێشەنگی خراپە خوازی ،هەربۆیە هەر کەسێك ستەمێك یان تاوانێك دابهێنێت ،ئەوا هەڵگری تاوانی سەرجەم ئەنجامدەرانی ئەوتاوانە دەبێت لەدوای خۆی. وەلە (جامع الترمذی) دا هاتووە لە (ابن عباس) کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(يجيء المقتول بالقاتل يوم القيامة ناصيته ورأسه بيده، وأو داجه تشخب دماً ، يقول:يارب، سل هذا: فيم قتلني؟)** واتە: لەڕۆژی قیامەتدا کەسی کوژراو وبکوژەکەی خۆی دەهێنت وبەسەر ناوچەواندا بەکێشی دەکات وخوێن لەدەمارەکانی یەوە دەچۆڕێت ودەڵێت: خودایە لێی بپرسە بۆچی ولەسەر چی منی کوشت؟

وەلە (ابن عباس) یان پرسی:ئایا تەوبەکردن هەیە بۆ بکوژ؟ئەویش ئەم ئایەتە پیرۆزەی خوێندەوەوَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا... النساء:٩٣) واتە: هەرکەسێك بەناڕەوایی بەدەستی ئەنقەست بڕواداریك بکوژێت، ئەوا سزاکەی دۆزەخی هەتاهەتاییە.

هەروەها ابن عباس بەردەوام دەبێت ودەڵێت:ئەم ئایەتە نەسخ نەکراوەتەوە جا ئیتر چۆن تەوبە دەکات.[1] وەهەروەها (نافع) دەڵێت: **(نظر عبدالله بن عمر رضي الله عنه يوماً الى الكعبة، قال: ماأعظمك وأعظم حرمتك، والمؤمنون عندالله أعظم حرمة منك.)**[2] واتە: ڕۆژێك عبدالله ی کوڕی عومەر تەماشای کەعبەی دەکرد

(سیوطي) لە "الوسائل"دا ئەمە باس دەکات ودەیداتە پاڵ (ابن جریر) لەتەفسیرەکەیدا لە فەرموودەی (ابي هريرة)وە سەرەکی یەکەی لە (صحيحين)دایە. هەروەها لەهەمان سەرچاوە هاتووە لە فەرموودەی(أبى بن كعب)بە (مرفوعی) کە (حاکم) لە (مستدرك)دا دەیگێڕێتەوە (الوسائل –باب السابع)بڕوانە کتێبی(موسوعه الصحابه–باب في الاصنام).

[1] –ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(احمد ١/٢٢٢)وە (ترمذي٣٠٢٩)گێڕایەنەتەوە.

[2] – ئەوە (حسن)ە، هەمان سەرچاوەی پێشوو.

ووتی: چەند مەزن وگەورەیە قەدرت، بەلاّم لای خوای گەورە بڕواداران لەتۆ بەڕێزترن.

وەلە (صحیح بخاری) دا هاتووە (سمره بن جندی): **(أول ما ينتن من الأنسان بطنه، فمن أستطاع منكم أن لايأكل الا طيباً فليفعل، ومن استطاع أن لايحول بينه وبين الجنة ملء كف من دم أهراقه فليفعل)** [1] واتە: یەکەم شت کەلەجەستەی مرۆڤ دەگەنێت بریتی یە لە سکی ،با تا بۆی دەکرێت خواردنی حەلاڵ بخوات، وەهەر کەسێك دەیەوێت هیچ ئاستەنگێك لەنێوان خۆی وبەهەشتدا نەهێڵێت ئەوا باخۆی بپارێزێت لە چۆڕێ خوێن کەبەناڕەوا بیڕێژێت.

وە لە (صحیح بخاری) دا هاتووە (ابن عمر) دەگێڕێتەوە، پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(لايزال المؤمن في فسحة من دينه مالم يصب دماً حراماً.)** [2]واتە: بەردەوام باوەڕداران لەفراوان بووندایە لە ئاینی خودا تا خوێن بەناحەق نەڕێژرێت.

هەروەها (بخاری) لە (ابن عمر) ەوە دەگێڕێتەوە کە ووتویەتی: **(من ورطات الامور التي لامخرج لمن اوقع نفسه فيها سفك الدم والحرام بغير حلة)** [3]واتە: یەکێك لەو گێروگرفتانەی کە توشی مرۆڤ دەبێت وناتوانێت لێی دەربازبێت، بریتی یە لەخوێن ڕشتن بەناحەق.

وەلە (صحيحين) دا هاتووە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: **(سباب المسلم فسوق وقتاله كفر.)** [4]واتە: جوێن دان بەموسوڵمان تاوانکاریە، وەکوشتن کافربوونە.

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٧١٥٢) گێڕایەتیەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،هەمان سەرچاوەی پێشوو(٦٨٦٢).

[3] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، هەمان سەرچاوەی پێشوو(٦٨٦٣)

[4] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری:٤٨)و(مسلم: ٢/٥٧نووی) گێڕایانەتەوە.

هـەروەها لەهـەمان سەرچـاوەی پێشـوودا هـاتووە کـە پێغەمبـەرﷺ دەفـەرمێت: (لاترجعوا بعدي كفاراً يضرب بعضكم رقاب بعض.) واتـە لـەپاش مردنـی مـن نەگەڕێنەوە سەر بێ باوەڕیی ویەکتر کوشتن.

وەلە (صحیح بخاری) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (من قتل معاهداً لم يـرح رائحـة الجنـة، وإن ريحهـا ليوجـد مـن مسـيرة اربعـين عامـاً.) [1]واتـە: هەرکەسێك بێ باوەڕێکی خاوەن پـەیمان بکوژێـت ،ئـەوا بـۆنی خۆشـی بەهەشـت ناکات. هەرچەندە بۆنی بەهەشت (٤٠) ساڵ ڕێ دەکات.

جا ئەمە سـزای کەسـێکە بـێ بـاوەڕێکی خـاوەن پـەیمان بکوژێـت ،جـا نـەخوازە کوشتنی بڕواداریك؟

جا ئەگەر ئافرەتێك بچێتە دۆزەخەوە بەهۆی سزادان وئەشکەنجەدانی پشـیلەیەك تامردن. کە پێغەمبەرﷺ دیمەنی ئەو ئافرەتەی بینی بوو لەدۆزەخدا کە پشیلەکە چرنوکی لەڕووخساری دەدا.جا ئەبێت سزای کەسێك چۆن بێت کە بڕواداریك بەند بکات بەبێ تاوان تامردن؟!

وەلە هەندێ (سنن) دا هـاتووە کـە پێغەمبـەرﷺ فەرموویـەتی: (لـزوال الـدنيا أهون عندالله من قتل مؤمن بغير حق.) [2]واتە: کاول بوونی دونیا ئاسانترە لەلای خوای گەورە لەکوشتنی بڕوادارێکی بێ تاوان.

زینا یەکێکە لەتاوانە گەورەکان

زینا یەکێکە لەتاوانە گەورەکان کـە دەبێتـە هـۆی شـێواندنی وەچـەو نـەوەکان ، وەئـەتك کردنـی داوێـن پاکـان و پێشـێل کردنـی مافـە تایبـەتی وگشـتی یـەکان.

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٦٩١٤)گێڕایەتیەوە.

[2] -ئـەم فەرموودەیـە (صـحیح)ە،(ترمـذي: ١٣٩٥)و (نسـائي: ٨٢/٧)و (ابـن ماجـە: ٢٦١٩)بـە (اسناد صحيح).

وەهــەروەها بلاوبوونــەوەی بــێ ڕەوشــتی وشــەڕو ئاشــوب وڕوخانــدنی بنــەما ڕەوشتیەکانی نێو کۆمەلگا، چونکە ئەو کەسانەی زینایان لەگەلّ دەکرێت یان کچ یان خوشك یان دایك یان یەکێك مانن لە نێو کۆمەلگادا ،هەربۆیە بەیەکێك لەتاوانە گەورەکان دادەنرێت لەپاش کوشتن لەقورئان وسونەتدا.

(امام احمد) دەلّێت: پێم وایە زینا لەگەورەیدا لـەپاش کوشـتن دێـت، هـەر بۆیـە خوای گەورە دەفەرمێت: (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا * يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَـوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا * إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُوْلَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّـهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا... الفرقان:٦٨-٧٠) واتە: ئەو کەسانەی لەپەرسـتندا هـاوەلّ بـۆ خـودا بڕیـار نـادەن وبەناحـەق ونـاڕەوایی کـەس ناکوژن.کەخودا کوشتنی حەرام کردووە ، وەزینا ناکـەن ، جا هـەر کەسێك ئـەم کردارانە ئەنجام بدات ئەوا توشی سزاو ئازارو ڕیسوایی دەبێت وەلە قیامەتدا سزاو ئازاری بۆ چـەند بەرامبـەر دەکرێـت ، وەبەهەتاهـەتایی بەوپـەڕی ڕیسـوایی ژیـان بەرێتە سەر لەدۆزەخدا.

جا زینا بە هاوڕێکی لەگەلّ هەریەکە لە هاوبەشی دانان وکوشتن دێن، وەسزاکەشی دەست نیشـان کـردووە بەچـەندین قـات بـۆ هەتاهـەتایی لەدۆزەخـدا بمێنێتـەوە، وەبەتەنها بە تەوبەکردن وباوەڕهێنان وئەنجامدانی کرداری چاکە ڕزگاری دەبێت.

وەخوای گەورە دەفـەرمێت: (وَلاَ تَقْرَبُـواْ الزِّنَـى إِنَّـهُ كَـانَ فَاحِشَـةً وَسَـاء سَبِيلاً....اسـراء:٣٢) واتـە: بـەهیچ شـێوەیەك نزیکی زینـا مەکەونـەوە، چـونکە تاوانێکی گەورە وڕێگەیەکی ناقۆلایە.

لێـرەدا ئامـاژە بــەقێزەونی وناشـیرینی وناشـیاوی زینــا دەکـات کەتەنانــەت گیانلەبەرانیش قێزی لێ دەکەنەوە. (بخاری) لە صـحیحەکەیدا دەگێڕێتـەوە کـە (عمرو بن مەیمون الاودی) دەلّێت: من لەسەردەمی نەفامیدا مەیمونێکم بینی زینای

کرد، گەلە مەیمونێك پێیانزانی گرتیان وبەردبارانیان کرد تا کوشتیان.[1] پاشان ئاماژە بەوە دەکات کەسەرئەنجامی ئەم بەد ڕەوشتیە لە دونیادا بریتی یە لە تیاچوون وڕیسوایی ونەداری ، وەلە قیامەتیشدا بریتی یە لە ڕیسوایی وسزای توندی دۆزەخ.

وەئایەتەکان ئاماژە بەوە دەکات کە بەتایبەتی خواستن ومارەکردنی خێزانی باوکتان لە کارە هەرە خراپەکانە کەدەفەرمێت: (إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاء سَبِيلاً....النساء:٢٢) واتە: بەڕاستی ئەمە تاوانێکی گەورەو ناپەسەند وڕێبازێکی خراپە.

هەروەها خوای گەورە تاکە ڕێگای ڕزگاری وسەرفرازیمان بۆ دەخاتە پێش چاو کە بریتی یە لەپاك ڕاگرتنی داوێن، کەدەفەرمێت: (قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ * الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ * وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ * وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ * وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ * إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ * فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاء ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ... المؤمنون: ١-٧) واتە: بڕواداران دڵخۆش وسەرفرازبوون. ئەوانەی لەنوێژەکانیاندا دڵیان دامەزراوەو لە خوا ترسە. ئەوانەی لە ووتەو گوفتاری نابەجێ دوورە پەرێزن. ئەوانەی کە زەکات ومالْ وسامانەکانیان بە هەژاران دەدەن. ئەوانەی کەداوێنی خۆیان دەپارێزن تەنها لە گەلْ هاوسەرەکانیان وکەنیزەکانیاندا نەبێت کەئەمە حەلآلی خۆیانە وجێگەی تانەو تەشەر نی یە. جا ئەوەی جگە لەم سنوورە دیاری کراوە ڕێبازی تر بگرێتە بەر ، ئەو جۆرە کەسانە بەیاخی ولە سنوور دەرچوو دەژمێردرێن.

جا لێرەدا ئەم ئایەتە ئاماژە بۆ سێ شتی گرنگ دەکات ، کەئەگەر ئەوکەسەی داوێنی نەپارێزێت لەزینا ، ئەوا نابێتە یەکێك لەڕزگار بووان و دەچێتە ڕیزی لۆمەکاران ولە سنوور دەرچووان، وەشایستەی ئەوە دەبێت ناوی لەڕیزی دوژمنان

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٣٨٤٩)گێرایەتیەوە.

تۆمار بکرێت. جا با ئەو کەسانە بەراوردێك بکەن لە نێوان چێژی شەهوەت وئارەزووبازی ، وەلەنێوان ئازارو ئەشکەنجەکانی. کامیان ئاسانترە؟!

وەلە بەرامبەر ئەمەدا خوای گەورە لۆمەی ئادەمیزاد دەکات کە خۆگرو ئارامگر نی یە لەسەر خۆشی وناخۆشی یەکان. هەرکاتێك خۆشی توش بێت ڕەزیل ورێگر وچروك دەبێت. وەهەر کاتێك توشی ناخۆشی بوو ئیتر ئومێد بڕاوو هیوا بڕاو دەبێت ، تەنها کەسانێك جیادەکاتەوە کەلە وەسفیاندا دەفەرمێت: (وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ * إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ * فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ... معارج:٢٩-٣١) واتە: جا خوای گەورە فەرمان بەپێغەمبەران دەکات کە باوەڕداران ئاگادار بکاتەوە لەوەی چاوو داوێنیان بپارێزن ، وەدڵنیایان بکەرەوە کەخوای گەورە بەوردی کارەکانیان دەبینێت. کە دەفەرمێت: (يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ... غافر: ١٩) واتە: خوای گەورە هەمیشە چاوە خیانەت کارو ناپاکەکان دەناسێت ودەزانێت چی لەدڵ ودەرون وسینەیاندا حەشاردراوە.

نەزەر"تەماشاکردنی حەرام" پۆستەی زینایە

خوای گەورە لە سیاقی ئایەتەکەدا تەماشاکردنی حەراومی"نەزەر"پێش پاراستنی داوێن کردووە، چونکە سەرەتای کاری زیناکە لە بینین وتەماشاکردنی نادروستەوە سەرچاوە دەگرێت. هەروەکو چۆن ئاگر لە پێشدا لە بڵێسەوە دروست دەبێت. جا لە پێشدا تەماشایەکە ، پاشان بیرۆکەیەکە، دواتر هەنگاوێکە سەرئەنجام تاوانێکە.

وەلەبەر هەمان مەبەست وتراوە: هەر کەسێك خۆی لەم چوار شتە بپارێزێت ،ئەوا ئاینی سەلامەت بووە کەئەویش: (چرکەکان، بیرۆکەکان، ووتەکان، هەنگاوەکان) . جا پێویستە لەسەر مرۆڤ ئەم سەنگەرانە بەتەواوی بتەنێت دەرفەت نەدات بەدوژمن زەفەری پێ بهێنن وژیانی داگیر بکەن.

دەرگاكانی تاوانكاری

زۆر جار ئادەمیزاد لەم دەرگایانەوە توشی تاوانكاری دەبێت كە بیتین لەچوار دەرگا:

١- چركە ساتەكان:

كە بزوێنەری حەزو ئارەزووەكانە كە تێیدا ئادەمیزاد بە چاوەكانی دەڕوانێتە جەستەو قەدەغەكراوەكان ، بەپارستنی چاو لەو ساتانەدا مایەی پاراستنی داوێنە.

وەهەر كەسێك چاوەكانی وەك گورگی برسی بەرەڵابكات ئەوا سەرئەنجام بەرەو هەڵدێری دەبات. وەپێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: **(لا تتبع النظرة النظرة، فانما لك الأولى ولست لك الأخرى.)** [1] واتە: تەماشا لەدوای تەماشا ئەنجام نەدەن بۆ جەستە قەدەغەكراوەكان ، چونكە یەكەم تەماشایان مافی خۆتە ،بەڵام دووەمیان تاوانە.

وەلە (مسند) دا هاتووە كە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(النظر سهم مسموح من سهام إبليس:فمن غض بصره عن محاسن امرأة لله اورث الله قلبه حلاوة الى يوم يلقاه.)** [2] واتە: تەماشای حەرام تیرێكی ژەهراوییە لە تیرەكانی ئیبلیس ، جا هەركەسێك چاو بپارێزێت لەشۆخ وشەنگی ئافرەتێك لە پێناوی خودادا ، ئەوا خودا چێژی خۆشی دەخاتە دڵی یەوە تا ئەو ڕۆژەی بەدیداری خوای گەورە دەگات.

پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(غضوا أبصاركم واحفظو خروجكم)** [3] واتە: چاوەكانتان بپارێزن و داوێنتان بپارێزن.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(حسن)ە، (احمد: ٣٥١/٥)و (ابوداود:٢١٤٩)وە (ترمذي: ٢٧٧٧) گێڕایانەتەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە(ضعيف الأسناد، وهو حسن لغيرة)، (احمد :٢٦٤/٥)وە (حاكم: ٣١٣/٤)بە (سند ضعيف) گێڕایانەتەوە.

[3] – ئەم فەرموودەیە (ضعيف الأسناد)ە، (احمد: ٣٢٣/٥)بڕوانە: (المجمع : ١٤٥/٤).

وە پێغەمبەرﷺدەفەرمێت: (وإياكم الجلوس على الطرقات ، قالوا يارسول الله مجالسنا، مالنا بُد منها، قالﷺ: فإن كنتم لابد فاعلين، فأعطوا الطريق حقه، قالوا: وما حقه؟ قالﷺ: غض البصر، وكف الأذن ، ورد السلام.) [1] واتە: نەکەن لەسەر ڕێگاکاندا دابنیشن ، ووتیان شوێنی ترمان نی یە بۆ دانیشتن، فەرمووی ئەگەر هەر ناچارن دابنیشن ئەوا مافی ڕێگاکە بدەن، ووتیان ئەی پێغەمبەرﷺ مافی ڕێگا چی یە؟ فەرمووی: چاو بپارێزن، کەس ئازار نەدەن، وەڵامی سەلام بدەنەوە.

بنەڕەتی بەڵا لە تەماشاکردنەوەیە

زۆربەی ئەو تاوانەی توشی مرۆڤ دەبن سەرچاوەکەی دەگەڕێتەوە بۆ تەماشاکردنی نادروست، چونکە وەك زنجیرەیەکی یەك لەدوای یەك وایە بەرەو حەزو ئارەزوو و تەماشاکردن هەنگاو دەنێت، دواتر بیرۆکە دروست دەکات، بیرۆکەش دەبێتە بیرێکی تەواو ، بیریش حەزو ئارەزوو دەبزوێنێت. ئارەزوویش ئیرادە دروست دەکات، دواتر ئەو ئیرادەیە دەبێتە عەزیمەو سووربوون لەسەر جێ بەجێ کردنی ئەو کارە. کەسەرئەنجام تاوان ڕوودەدات. وەهیچ بەربەستێك وڕێگریەکی دەرونی ئاستەنگی بۆ دروست ناکات.

هەربۆیە ووتراوە: ئارام گرتن لەسەر ئەنجام نەدانی تەماشاو نەزەری حەرام باشترە لەئارام گرتن لە کارەساتەکەی. شاعیرێك دەڵێت:

كل الحوادث مبدأها من المنظر	ومعظم النار من مستصغر الشرر
كم نظرة بلغت من قلب صاحبها	كمبلغ السهم بين القوس والوتر
والعبد مادام ذا طرف يقلبه	في أعين الغير موقوف على الخطر
يسر مقلته ماضر مهجته	لامرحبا بسرور عاد بالضرر

واتە:

زۆرێك لە سەرچاوەی ڕووداوەکان نەزەرو تەماشاکردنە

[1] –ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە، (بخاری: ٢٤٦٥)وە(مسلم: ١٠٨/١٤)گێڕایانەتەوە.

هەروەکو سەرچاوەی زۆربەی ئاگرەکان بڵێسەی بچوکـــــــــــە

ئای چەندین تەماشا کاریگەری گەورەی کردە سەر دڵی ئەوکەس

لە شێوەی کاریگەری تیر کەلە کەوان دەردەچێـــــــــــــت

زۆر جار دڵ خۆش وشادومانە بەوەی کە بینیوێتـــــــــــــی

بەڵام هیچ بەخێر نەیەت شادیەکە کەمایەی زیان بێـــــــــت.

لە بەڵاکانی تەماشاکردنی حەرام"نەزەر"

زۆر جار نەزەرکردنی نادروست دەبێتە مایەی خەم وپەژارەو داخ وحەسرەت ، بەتایبەتی کاتێك ئەوەی دەبینێت بەدەستی ناکەوێت و لەهەمان کاتیشدا ناتوانێت ئارامگر بێت. لێرەدا غەم وپەژارە ڕووی تێ دەکات. شاعیرێك دەڵێت:

وكنت متى أرسلت طرفك رائداً لقلبك يوماً ،أتبعتك المناضـر

رأيت الذي لا كله أنت قـــادر عليه ،ولاعن بعضه انت صابر

واتە:

تۆ هەرکاتێك شەپۆلەکانی چاوت ئاراستە بکەیـــــت

دڵنیابە ڕۆژێك بێت دەبێتە مایەی ماندوو بوونـــی دڵ

ئەوەی کەدەبینی زاڵ نیت بەسەریدا ونابێتە هی خۆت

وەلەهەمان کاتیشدا ناتوانیت ئارام لەسەری بگریـــت.

وەجێی سەرسوڕمانە: کاتێ ساتی تەماشاکردنەکە تیرێکە ڕاستەوخۆ لەدڵدا کاریگەری گەورە دروست دەکات، وەشعرێکم هەیە لەم بوارەدا:

يا رامياً بسهام اللحظ مجتهــدا أنت القتيك بما ترمي، فلاتصب

يا باعث الطرف يرتاد الشفاء له أجس رسولك، لايأتيك بالعطب

واتە:

ئەی ئەو کەسەی تیری نەزەر ڕەوانە دەکەیت

ئاگاداربە ئەو کارە سەرئەنجامی خۆکوژی یە

ئەی ئەو کەسەی کەچاوت دەگێڕی وپێت وایە ئەمە چارەسەرە

تیرەکـانی نـەزەرت بەندێکـە تاسـەرئەنجام نەبێتـە مایـەی سـەر لـێ شـێواندنی دڵت.....

ئەوەی جێگەی سەرسوڕمانە ئەوەیە کەهـەر تەماشـاکردنێك برینێـك دەکاتـە نێـو دڵەوە، تابرین لەسەر برین زیاددەکات کەدواتر لە هەژمەتی ئازاردا هیچ ڕێگرییەك ناکات لەهێنانی ئازار وبرینی تر بۆ دڵی.وەلەم بوارەدا ئەم پارچە شیعرە هەیە:

مازلت تتبع نظرة في نظـــــــرة   في اثر كل مليحة ومليـــح

وتظن ذاك دواء جرحل وهو في الـ   ـتحقيق تجريح على تجريـح

لابحت طرفك بالحاظ وبالبكـــاء   فالقلب منك ذبيح أي ذبيح

واتە:

بەبەردەوامی تەماشا لەدوای تەماشا دەکەیـــــــــت

لەشوێنەواریاندا بین هەیە کەچی تۆ خوێ ڕێژی دەکەیت

واگومان دەبەیت کەئەمە چارەسەری برینەکانــــــــە

بەڵام لەڕاستیدا برینداركردن وکولانەوەی برینەکانـــــە

چا وی خۆت بەسەر بریندا بەحەسرەت وگریــــــــان

وەدڵت سەربڕاوە بەڵام چۆن سەربڕینێــــــــــــــك.

وەوتــراوە: بەنــدکردنی چـاوەکان بـۆ چـەند سـاتێك باشـترە لەخـەم وپـەژارەی بەردەوام. واتە کاتێك تەماشای شۆخێك ناکەیت وچاوی خۆت دەگریت، چیتر بیری لێ ناکەیتەوەو نابێتە مایەی خەم وپەژارەت.

٢- بیرۆکەکان:

مەبەست لێی ئەو بیرۆکانەیە کەبەدڵ ودەرونی مرۆڤدا دێت، کەسەرچاوەی چاکەو خراپەکانــە ، وەبزوێنــەرو دروسـت کـەری ویسـت وخواسـت وهەڵمەتەکانــە. جـا هەرکەسێك توانی زاڵ بێـت بەسـەر بیرۆکەکانیـدا ئـەوا دڵ ودەرونـی شـاد دەبێـت

وسەرئەنجامی بەختەوەری دەبێت. وەهەر کەسێك ملکەچی ئەو بیرۆکە خراپانە بوو ،ئەوا بەرشالأوی حەزوئارەزووەکانی دەرون دەکەوێت وسەرئەنجامی پڕدەبێت لەنەهامەتی.

جا بەربەردەوامی ئەو بیرۆکە خراپانە هێرش دەهێننە سەر دڵی مرۆڤ تا دەیکەنە مۆڵگەی ئاواتە پڕوپوچەکان. خوای گەورە دەفەرمێت: (كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاء حَتَّى إِذَا جَاءهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِندَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ... النور:٣٩) واتە: وەك سەراب وتەراویلکەوایە لە بیابانێکدا بریسکە دەداتەوە کەسێکی تینوو وابزانێت ئاو ە. وە بەهەڵە داوان بۆی دەچێت ،کە گەیشتە لای دەبینێت هیچ نیە ،ئەوسا بەخۆی دەزانێت ژیانی کۆتایی هاتووە و قیامەت بەرپا بووە. خوادی گەورەش ئامادەیە لە لایدا بە گوێرەی کردەوەکەی لێپرسینەوەی لە گەڵ دەکات خوای گەورە لە لێپرسینەوە دا خێرایە "

جا بێ نرخترین هەوڵ و هەڵمەت ، لەو کەسەدایە کە هەمیشە خۆی بە ئاواتە پڕوپوچەکان سەر خۆش دەکات و گوی! بۆ ڕاستیەکان ناگرێت. هەمیشە خەون بە خەیاڵی بێ سنوور و دوور لە واقیع دەبینێت. کە بە ڕاستر ئەمە مایە پوچترین کەس و خەسارەت مەندترین جۆری بازرگانیە.

ئەم حاڵە دەردێکی کوشندەیە کە دەبێت هۆی دروست بوونی تەمەڵی بێ دەسەلأتی.ریسوایی و پاشگەزی لەو تەمەنەی کە بە فیڕۆ دوور لە ڕاستی ژیان بە سەرچوو. کە هەمیشە لە خەیاڵ و ئاوات دا بزر ببوو. کاتێ بە ئاگا هاتەوە، لە ژیانێکی بێ ناوەڕۆك و بازنەیەکی بەتاڵدا دەخولایەوە. ئەمە هاوشێوەی ئەو کەسە برسی و تینوەیە کە. هەمیشە لە خەیاڵدا نایابترین جۆری خواردن و خواردنەوە دەخوات ، کەچی لە ڕاستیدا جگە لە ئەندێشە و برسی هیچی تری لە مایە نی یە. بگرە ئەم ئەندێشە و بیرۆکانە هێز و توانای لێ بریوە ، ئەمەش واتای داتەپینی

دەروونی ئەو کەسەیە. بەلام مرۆڤی ژیر و هوشیار سەرجەم ئەو بیرۆکە خراپ و پوچانە وەلاوە دەنێت و بە چاوی ڕاست و دروستیەوە دەڕوانێتە ژیان.

جۆری بیرۆکەکان

چوار جۆر بیرۆکە هەیە:

یەکەم: ئەو بیرۆکانەی کە بەرژەوەندیەکانی دونیات بۆ فەراهەم دەهێنێت.

دووەم: ئەو بیرۆکانەی کە زیانەکانی دونیات لێ دوور دەخاتەوە.

سێ یەم: ئەو بیرۆکانەی کە بەرژەوەندیەکانی قیامەتت بۆ فەراهەم دەهێنێت.

چوارەم: ئەو بیرۆکانەی کە زیانەکانی قیامەتت لێ دوور دەخاتەوە.

جا زۆر پێویستە مرۆڤ سەرجەم هەنگاوەکانی لەم چوار جۆرەدا چڕ بکاتەوە وە ئەگەر هەر هەموویان کەڵەکەیان کرد لە سەری. ئەوا پێویستە پۆلێنکاریان بکات بە پێی (گرنگترین بۆ گرنگ) .. واتە گرنگێك کە مەترسی نەبێت لە لە دەستدانی.

دوو جۆری تر دەمێنێت کە بریتین لە:

١. گرنگێك لە دەست ناچێت.

٢. گرنگ نیە، بەلام لە دەست دەچێت

جا لێرەدا دوو دڵی ڕوو دەکاتە ئەو مرۆڤە کە کامیان هەڵبژێریت. لەوەی ئەگەر (گرنگە) پێش بخات ، ئەوا مەترسی لە دەست چوونی ئەوانی تری هەیە. خۆ ئەگەر ئەوە هەڵبژێرێت کە (گرنگ نیە) ئەوا لە ئەنجامی سەرقاڵی پێوەی مەترسی لە دەستدانی (گرنگەکە) هەیە.

جا لەم حاڵەتە دا دوو شت لە یەك کاتدا کۆدەبنەوە. بۆ بە دەستهێنانی یەکێکیان ئەوا ئەویتریان لە دەست دەدەیت. لێرەدا پێویستە ژیری و زیرەکی و مەعریفە ڕۆڵی خۆیان ببینن. بەڵێ زۆر کەس لەم حاڵەتەدا سەرفراز و سەرکەوتوو بوون.وە

زۆری تریش شکستیان هێناو تووشی ڕووخان هاتن. جا کەسانی بیر تیژ و خاوەن ژیـری ئـەم سـنورە نابـەزێنن.وە شـەریعەت و بەرژەوەندیـەکانیش لـە سـەر ئـەم بنەمایە دامەزراوون.

بیرۆکەکانی بڕواداری ژیر

پێویستە لەم بوارەدا کار بەپێی ئەو بنەما گەورەیە بکرێت کە شەرع و قەدەری لە سەر پێکهاتووە. وە سەرجەم خەڵك و حوکمی بۆی دەگەڕێتەوە. کە بریتی یە لە هەڵبژاردنی گەورەترین بەرژەوەندیەکان. هەرچەندە لـەم پێنـاوەدا. بەرژەوەنـدی بچوکت لە دەست بچێت. وە هەڵبژاردنی بچوکترین خراپـەکان بـۆ خۆپاراسـتن لـە گەورەترین زیان. جا لێرەدا بەرژەوەندیەکت لە دەست دەچێت بۆ بە دەستهێنانی بەرژەوەندیەکی گەورەتر. وە هەروەها خراپەیەك ئەنجام دەدەیت ، بۆ خۆپاراستن لە خراپەیەکی گەورەتر. جا ئەگـەر بـە ووردی لـە یاسـاکانی سروشـت و بونـەوەر ووردببینـەوە.بۆمـان دەردەکـەوێت کـە هـەموویان یاسـاکان و بەرژەوەندیـەکانی دوونیا و قیامەت لە سەر ئەم بنەما سەرەکیە داڕێژراوون. هـەر بۆیـە بیرۆکـەکانی کەسی ژیر و هوشیار لـەم چـوار چێوەیەدا خـۆی دەبینێتـەوە لێـی ناترازێت.وە جـوانترین بـیر و بیرۆکـە بریتیـیـە لـەو بـیرەی کـە بـۆ خـوای گـەورە بێـت وە بەرژەوەندی قیامەت لە بەر چاو بگرێت کە ئەویش چەندین جۆرە لەوانە:

١. بـیر کردنـەوە لـە ئایەتـەکانی خـوای گـەورە و تێگەیشـتن لـە نـاوەڕۆکی مەبەستەکانی. ئەم ئایەتە پیرۆزانە تەنها بۆ خوێندنەوە دانەبەزێنراوون وە هەندێك پێیان وایە. هەروەکو هەندێك لە (سلف) دەڵێن: قورئان بۆ بەرجەستە کردن لـە کردار دا دابەزێنراوە کە چی هەندێ لە خەڵکی تەنها خەریکی خوێندنەوەیەن ".

٢. بیر کردنەوە لە ناسینی خودای گەورە. وە ناسینی سیفاتە جوانەکان و ناوە پیرۆزەکانی. لە ڕوانگەی ئایەتە قورئانیەکانەوە. هەروەها تێگەیشتن لە حیکمەت و دانایی و بوونی خودا و گەورەیی بیر بکرێتەوە.

٣. بیر کردنەوە لە بەخشش و نیعمەتە جۆرا و جۆرەکانی وە فراوانی ڕەحمەت و بەزەیی و لێ بوردەیی خوای مەزن. جا ئەم سێ جۆرە دڵ پاك و پوخت و پاراو دەکات. لە ئاستی خودای میهرەبان و بەرجەستە بوونی خۆشەویستی و نیەت پاکی و لە خوا ترسان و تکا کردن لێی دەکاتە بەرهەمی ئەم دڵە.

٤. بیر کردنەوە لە ناسین و تێگەیشتن لە دەرونی مرۆڤ. وە هەروەها دەستنیشان کردنی کەم و کوڕیو کورتی ، وە خاڵە لاوازەکانی و جۆرەکانی دەرون. جا ئەم بەشە زۆر بەسودە بۆ تێپەڕاندوو دەربازکردنی دەرون لە جۆری دەرونی فەرمانکار بە خراپە (النفس الامارة بالسوء) بۆ جۆری دەرونی دڵنیای (المطمئنة) کە دواتر دەبێتە سەرچاوەی چاکە و چاکەخوازی — دڵ فرمانی چاکە دەکات و سەربازەکانی بەرجەستەیی دەکەن.

٥. بیر کردنەوە لە ئەرکی ئەم ساتە وەختە و خۆجۆشدان بۆ جێبەجێ کردنی. چونکە خواناس کوڕی کاتی خۆیەتی ، و دەرفەت نادات کاتەکەی بە فیڕۆ بچێت. چونکە سەرجەم بەرژەوندیەکان هەڵقولاوی کاتە. گەر لە دەستمان دا ئەوا گەڕانەوەی ئەستەمە. تا خزمەتی مرۆڤایەتی پێ بکەین.

(إمام شافعی) دەڵێت: چەندە هاوڕییەتی پێڕی سۆفیەکانم کرد تەنها دوو دێڕ فێر بووم:—

یەکەمیان: کاتت شمشێرە. گەر نەیبڕێت. ئەتبڕێ..

دووەمیان: گەر دەرونت سەرقاڵ نەکەیت بە حەق و ڕاستی یەوە. ئەوا سەرقاڵت دەکات بە شتی پڕو پووچەوە. جا کات بریتیەیە لە تەمەنی مرۆڤ ، وە ماوەی ژیانی خۆشبەختی بەهەشتێ و ئەشکەنجەی دۆزەخە. کات بە وێنەی هەورەکان تێ

دەپەڕن و بزر دەبن. جا هەرچەندە بکەوێتە پێشبڕکێ لە گەڵیدا هێشتا هەر کەمە.وە هەر کات و ساتێ بە خواناسی و خودا پەرستی و هاوکاری خەڵکی لە چاکە و چاکە خوازیدانە بێتە سەر ئەوا بە کات و تەمەنی ڕاستی خۆتی مەزانە.چونکە جگە لەم ساتانە.چیتر بە ژیانی ئاژەڵی دەژیت و سەرئەنجام مردن لە ژیانی باشترە.

جا جگە لەم ساتە پڕ شکۆمەندیانە کە لەم چەند بیرۆکانەدا هەیە. لەمانە بترازێت هەمووی یان وەسوەسەی شەیتانەکانە. یان خود ئاواتە پڕوپوچە و خەیاڵیەکانە، کە جگە لە درۆ و خۆ خەڵەتاندن چیتری لێوە بەرهەم نایەت وەك مەستی سەرخۆشەکان کە کاتێ دێنەوە سەر هۆش و هەستی و بینی ڕاستیەك.وەك ئەم شاعیرە گوزارشتی لێ دەکات. زمانی حاڵیان دەڵێت:

إن كان منزلتي في الحشر عندكم ... ما قد لقيت ، فقد ضعيت أيامي

أمنية ظفرت نفسي بها زمـــــناً ... واليوم أحسبها أضغاث أحــلام

واتە:

هەرچەندە جێگەی من لە گەڵ ئێوە دایە لە حەشردا

بەڵام من ڕۆژگارەکانی تەمەنم بە فـــــــــــــیڕۆ دا

ئاواتێکم هەبووە دەرونم پێوە سەرقاڵ کرد بـــــوو

بەڵام ئەمڕۆ بۆم دەردەکەوێت کە خەیاڵ و خەوێکی پڕ و پوچ بوو.

بیرۆکەی ڕۆیشتوو، بیرۆکەی جێگیر

کاتێ بیرۆکە بە خەیاڵدا دێت و تێ دەپەڕێت هیچ زیانێکی نیە. چونکە وەك ڕێبواری سەرە ڕێ وایەدێت و تێدەپەڕێت. بەڵام زیان و مەترسی لەوە دایە کە لە گەڵ ئەو بیرۆکەیەدا بکەوێتە گفتوگۆ. زۆر بەلێ زانانە بەرەو دەریای خۆی کەمەند کێشت دەکات. و سەر سامت دەکات. چونکە لە سەر دەرونی بەتاڵ و بێکار

مێوانێکی زۆر ئازیز و ئێسك سوکە. بەڵام لە سەر دڵ و دەرونی پاك و پاراو مێوانێکی ئیسك قورس و چارەگرانە.

دەرونی دڵنیای و دەرونی فەرمانکار بە خراپە"خراپەکار"

خوای گەورە دوو جۆر دەرونی لە ئادەمیزادا خوڵقاندوە کە بریتین لە دەرونی پاك و دڵنیای ، وە دەرونی خراپەکار. جا ئەم دوو دەرونە هەمیشە دژ بە یەکن و ناکۆك و لە جەنگدان هەمیشە پێچەوانەی یەکترین. چ کارێك و فەرمانێك لە سەر ئەویان سوك و خۆش بێت. بە پێچەوانەوە لە سەر ئەویتریان قورس و ناڕەحەت و ناخۆشە. کار و فەرمانێکی چاکە و چاکە خوازی لە سەر دەرونی خراپەکار قورسە ناخۆش و دژوارە. وە هەموو کار و فەرمانێکی خراپەکار لە سەر دەرونی دڵنیا و چاکەکار قورس و ناخۆش و دژوارە. فریشتەی هاوەڵ هەمیشە پشتیوانی لە لایەن ڕاست دەکات کە دەرونی چاکەکار دڵنیایی تێدایە. وە لە لایەکیشەوە شەیتان پشتیوانی دەرونی خراپەکار دەکات. جا ئەم جەنگ و دژایەتیە بەردەوام و بەردەوامی دەبێت تا کات و ساتی مەرگ. سەرکەوتن و دۆڕانی بەردەوامی هەیە لەم نێوەندەدا وە سەرکەوتن لە گەڵ بوونی ئارامگرتن دایە جا هەرکامیان ئارمگر و خۆڕاگر بێت و لە خودا ترسا ئەوا سەرئەنجامی دونیا و قیامەتی بردۆتەوە. خودای گەورە و دانا وەك حەکەمێك دەستە بڕیارێکی داوە کە گۆڕانی تێدا نیە کە دەفەرمێت: (إن العافية للمتقين....سەرئەنجام بۆ لە خوا ترسان و خواناسانە.)

جا دڵی مرۆڤ لە شێوەی تابلۆیەکی بێگەرد و خاوێن دایە. بیرۆکەکانیش پێنوس و قەڵەمن نەخشی تێدا دەکەن. وە کەسی ژیر و هۆشمەند مۆڵەت و دەرفەت نادات لەو دڵە پاکەدا نەخشی ناپەسەند و خەڵەتێنەری تێدا بکێشرێت کە دوور بێت لە حەق و ڕاستیەوە. جا لە یەك ساتدا دوو نەخشی ناپاب و ناشیا و لە دڵێکدا کۆ ناکرێتەوە بەڵکو پێویستە ئەو دڵە خاڵی بکرێتەوە تا جوانی و شۆخی ئەو نەخش و تابلۆیە بە جوانی دەربکەوێت.بەڵام مەترسی لێرەدایە کە دڵ و دەرونێك تەنها

بیرۆکە خراپەکان جێنشین بن و جێی خۆیان بکەنەوە. ئەوا مەترسی گەورەی لێ دەکەوێتەوە. وەك شاعیرێك دەڵێت:

أتاني هواها قبل أن أعرف الهوى

فصادف قلبنا فارغاً فتمكنا

واتە:

بیرۆکە و هەوای کەسێکم بۆ هات پێش ئەوەی بزانم هەوا و بیرۆکە چییە

دواتر توشی دڵێکی بەتاڵ بووم لەوێدا جێنشین بوو مۆڵگەی دامەزراند

ئەمە حاڵی زۆربەی خەڵکیە کە دڵ و دەرونیان لە سەر بنەمای زانست زانیاری نەچنیەوە و بیرۆکەی هەوڵ و کۆشش و چاکە خوازی پەی بە دڵ و دەرونیان نەبردووە. دواتر شەیتان ئەم هەلەی قۆستوەتەوە بە دەرفەتێکی گەورەی زانیوە وە سەرجەم ئەو دلانەی تەنیوە بە بیرۆکە خەیالاوی و ئەندێشەی خراپە خوازی و لە خشتە بردن. کە دوای بۆ ڕازاندوونەتەوە کە ئەم بیرۆکانە بنەمای ژیان و ڕاستیەکانی بوونن. سەرئەنجام گومڕایی و مەستی بوەتە پیشە و ئاکاری ئەو دلانە.شەیتان لەم کارەدا بە ووردی مامەڵە دەکات. هەر دڵ و بە پێی بارودۆخی خاوەنەکەی کاری لە سەر دەکات. هەندێ دڵ هەیە بە ئاسانی گیرۆدەی حەز و خەیاڵی نابێت. شەیتان سەرقاڵی دەکات بە بیرۆکەی دوورە پەرێزی و دابڕان و دوورکەوتنەوە لە کۆمەڵگا و لە ژێر ناونیشانی خواناسی و زوهد و خۆپارێزی... کە ئەمەش خۆی لە خۆیدا لە خشتە بردنە. جا پێویست ە دڵ و دەرونمان بە بیرۆکەی زانست خوازی و چاکە خوازی بتەنێت کە بزوێنەری کار و هەڵمەتەکانمان بێت بۆ بەدەستهێنانی ڕەزامەندی خودای گەورە. جا پڕو پوختترین دڵ ئەو دڵەیە کە بیرۆکەی چاکە خوازیەکانی لە سەر دڵیدا کەڵەکە بکەن و کێبڕکێ بکەن. هەر لەم ڕوانگەیەوە دەبینین کە (عمر بن خطاب (رضي الله عنه)) کە هەمیشە بیرۆکە چاکەکان لە سەری کەڵەکەیان دەکرد. جاری وا هەبووە لە کاتی نوێژدا سوپایەکی

ئامادە وساز دەکردووە. کە بەمەش دەوترێت تێکەڵ کێش بوونی پەرستنەکان.
کە ئەمەش ئاستێکی بەرزە لە خواناسی و دڵپاکی هەموو کەسێك بە ئاسانی پێی ناگات. بەخششی خودایە.بەو کەساتەی دەبەخشێت ، کە خۆی بە میهرەبانی خۆی مەبەستێتی.

زمان...دەروازەی خراپەکاریە بۆ مرۆڤ

٣- ووتەکان:

مەبەست لێی دەربرینی ئەو برگەو ووشانەیە لەزمانی ئادەمیزادەوە رۆژانە دەردەچێت گوزارشتمان لیّ دەکات.

پێویستە ئادەمیزاد هەمیشە لەوپەڕی وریایی وژیری دابێت کەهەرچی ووشەو ووتەیەك لەزمانی یەوە دەردەچێت بۆ جیهانی بیستراوەکان بریتی یە لەنهێنی وپەنهانی یەکانی دلّ ودەرونی ئەو کەسە. واتە هەرچی لەدڵەکان شاراوە بێت ، زمان گوزارشتی لیّ دەکات وبەخەڵکی دەناسێنێت. وەپێش دەربڕینی هەر ووشەیەك پێویستە ئاگاداری ئەوە بین کەئەم ووشەیە خێر هێنەرە یاخود زیان هێنەرە، واتە چاکە یان خراپە، چونکە هەموو ووتەکان لەسەرمان دەنوسرێت ولیّ پرسینەوەمان لەسەر دەکرێت.

وە (یحیی بن معاض) دەڵێت: دڵەکان وەك قۆری وان هەرچی تێدا بێت قوڵپ دەدات ودەکوڵێت.وەزمانیش لولەکەیەتی ولەو رێگایەوە شتەکانی ناوی دەردەچێت.

جا کاتێك قسەت بۆدەکات ، هەست بەتام وچێژی دلّ ودەرونی دەکەیت لە رێگەی هەڵسەنگاندنی ووتەکانیەوە کەئایا دڵی پاك وبیّ گەردە،یاخود رەش وپیسە. هەروەکو چۆن کەسێك بەزمانی چێژی خواردن وخواردنەوەکان دەکات. وەلە فەرموودەی (أنس) دا هاتووە بە "مرفوع"ی کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی:
(لایستقم إیمان عبدٍ حتی یستقیم قلبه، ولایستقیم قلبه حتی یستقیم لسانه.)

[1]واتـە: بـاوەڕی مـرۆڤ سـەقامگیر نابێـت تـاوەکو دڵـی سـەقامگیر نـەبێت، وەدڵـی سەقامگیر نابێت تا زمانی سەقامگیر نەبێت.

وەکاتێك پرسیان لە پێغەمبەرﷺ زۆرترین هۆکـاری چـوونە دۆزەخـەوە چـی یـە، فـەرمووی: (الفـم والفـرج) واتـە: زمـان وداوێنـە. وە (معـاذ) پرسـیاری کـرد لـە پێغەمبەرﷺ دەربارەی ئەو کردارانەی بەرەو بەهەشتی دەبات و لـەدۆزەخ دووری دەکاتـەوە، پێغەمبـەرﷺ باسـی سـەرو کۆڵەکـە وکارەکـانی بـۆ کـرد وپاشـان فـەرمووی: (الا اخـبرك بمـلاك ذلـك كلـه؟) واتـە: ئایـا خـاوەن وجوڵێنـەری هـەر هەموویانت پێ بڵێم؟ معاذ ووتی: بەڵێ پێغەمبەری خودا.پاشـان پێغەمبـەر زمـانی خۆی گرتوو پێـی فـەرموو: (كـف عليـك هـذا) واتـە: ئەمـە بگرەو بەسـت بێـت. معاژیس ووتی: پاشان پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (شكلتك أمك يا معاذ وهل يكب الناس على وجوههم أو على مناخرهم إلا حصائد ألسنتهم.) [2]واتە: دایکت تـۆی لەبار بچێت، ئایا خەڵکی هەموو نەهامەت وکارەساتەکانی هۆکارەکەی زمـانی نـی یە، کەدەبێتە مایەی ڕاکێشان بەسەر دەم وچاو لوتیاندا لەقیامەتدا.

ئـەوەی جێگـەی سەرسـوڕمانە ئەوەیـە زۆرێـك خـەڵكی خۆیـان دەگـۆڕن ودوور دەکەونەوە لەئاستی ستەم وزیناو دزی ومـەی خواردنـەوە، کەچـی نـاتوانن زاڵـبن بەسـەر زمـانی خۆیانـداو بیپـارێزن لەشـتی نـاڕەوا. هـەر وەیـە دەبـینی کەسـێك بەدینـداری خواناسـی ناسـراوە لـەنێو خەڵکیـدا ، کەچـی بـەبێ پـەروایی ووتـەی وادەردەبڕێت دەبێتە مایەی توڕەبـوونی خـوای گەورە.کـە سـەنگی ئـەو ووشـەیە نازانێـت چـەند مەترسـیدارە. تەنانـەت کەسـی واهەیـە خـۆی بەزاهیـدو خوانـاس دەزانێت کەچی کەزمانی دێتە گۆ وەکو گـورگی برسـی مـردوو وزینـدو ناپارێزێـت لەووتەی نابەجێ بەبێ گوێ دانە ووتەکانی.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(حسن)ە، (احمد:۳/۱۹۸)بڕوانە (المجمع اللهثمي: ۱/۵۰۳).

[2] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد: ۵/۲۳۱)وە (ترمذي: ۲۶۱٦)گێڕایانەتەوە.

ئەوەتا لە (صحيح مسلم) دا هاتووە لە فەرموودەی (جندب أبن عبدالله ﷺ) کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(قال رجل: والله لايغفر الله لفلان، فقال الله عزوجل: من ذا الذي يتألى علي أني لا أغفر لفلان؟ قد غفرت له واحبطت عملك.)** [1]واتە: پیاوێك ووتی: والله ی خوای گەورە لە فلاّن کەس خۆش نابێت، خوای گەورە فەرمووی: ئەوە کێ بوو سوێندی خوارد کەلە فلاّنە کەس خۆش نابم، ئەوا لەو کەسە خۆش بووم تۆش سەرجەم کارەکانت هەڵوەشایەوە.

جا تێبینی ئەو پیاوە بکە کەچەند خواپەرست بووە، کەچی بەتەنها ووشەیەك سەرجەم کارەکانی لەدەست دەدات.

هەروەها لەفەرموودەیەکی تردا (ابو هريره) دەگێڕێتەوە بەهەمان شێوەی ئەم فەرموودە یە. دواتر"ابو هريره"دەڵێت: تاکە ووشەیەکی درکاند دنیاو قیامەتی خۆی کاول کرد.[2]

وەلە (صحيحين) دا هاتووە لە فەرموودەی (ابی هريره) کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(ان العبد يتكلم بالكلمة من رضوان الله لايلقى لها بالا يرفعه الله بها درجات ،وإن العبد ليتكلم بالكلمة من سخط الله لايلقى لها بها بالأ يهوي بها في نار جهنم.)** [3]واتە: جاری واهەیە کەسێك ووشەیەك دەدرکێنێ لە ڕەزامەندی خوای گەورەدایە، وەهیچ هەستی پێ ناکات کەچی خوای گەورە چەندین پلە بەرزی دەکاتەوە، وەکەسی واهەیە ووشەیەك دەدرکێنی لە تووڕەبوونی خودای

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، تەنها(مسلم: ١٧٩/١٦نووی) گێڕایەتیەوە.
نووی دەڵێت: ئەم فەرموودەیە ئاماژەیەکە بۆ لێ خۆشبوونی خوای گەورە لە تاوانەکانی بەبێ تەوبە کردن ، کەڕێبازی ئەهلس سونەوجەماعە لەسەر دامەزراوە ، لەم لاشەوە پێڕی موعتەزیلە ئەمە بەبەڵگە دەزانن لەسەر پوچەڵ بوونەوەی کردەوەکان بەئەنجام دانی تاوانە گەورەکان ، بەلاّم ئەهلی سونەو جەماعە پێیان وایە تەنها بە"کفر"کردەوەکان پوچەڵ دەبنەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە(حسن)ە، (احمد :٣٧٣/٢)و (ابوداود: ٤٩٠١)گێڕایانەتەوە.

[3] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، (بخاری: ٦٤٧٨)گێڕایەتیەوە.

گەورەدایە، وەخۆی هیچ هەستی پێ ناکات ، کەچی خوای گەورە بەناخی ئاگردا دەیباتە خوارەوە.

وە لە لای "مسلم": (ان العبد ليتكلم بالكلمة ما يتبين مافيها يزل بها في النار أبعد مابين المشرق والمغرب.)[1] واتە: کەسی واهەیە ووتەیەك دەردەبڕێت نازانێت چی تێدایە، کەچی خوای گەورە بە دووری نێوان ڕۆژهەڵات وڕۆژئاوا بەناخی دۆزەخدا دەیباتە خوارەوە.

وەهەروەها (ترمذي) دەگێڕێتەوە لەفەرموودەی "بيلال بن الحارث الحزني" کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إن احدكم يتكلم بالكلمة من رضوان الله ما يظن أن تبلغ مابلغت فيكتب الله له بها رضوانه الى يوم يلقاه، وإن احدكم ليتكلم بالكلمة من سخط الله مايظن أن تبلغ ما بلغت، فيكتب الله له بها سخطه الى يوم يلقاه.)[2] واتە: جاری وا هەیە یەکێکتان ووتەیەك دەدرکێنێ لە ڕەزامەندی خوای گەورەدایە ، وەخۆی هیچ لەبارەی ووتەکەیەوە نازانێت کە چ ئاستێکی هەیە. جا خاوی گەورە ڕەزامەندی خۆی بۆ دەنوسێت تا ئەو ڕۆژەی بەدیداری خودا دەگات لە قیامەتدا. وەکەسی واتان هەیە ووتەیەك دەدرکێنێ لە توڕەیی خوای گەورەدایە، وەخۆی هیچ لەبارەی ووتەکەیەوە نازانێت کەچی ئاستێکی هەیە، جا خوای گەورە تووڕەیی خۆی لەسەر دەنوسێت تا ڕۆژی قیامەت.

وە (علقمە) دەڵێت: ئای چەندین ووتەم هەبوو لەترسی ئەم فەرموودەیەی (بلال بن الحارث) دا نەم وێرا بیدرکێنم.

هەروەها لە (جامع الترمذي) دا هاتووە لە فەرموودەی "أنس" دەڵێت: (توفي رجل من الصحابة، فقال رجل: أبشر بالجنة، فقال رسول اللهﷺ: وما يدريك؟

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، (بخاری: ٦٤٧٧)وە(مسلم: ١٠٩/١٨-١١٠ نووی)گێڕایانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد :٤٥/١)وە (ترمژی: ٢٣١٩)گێڕایانەتەوە.

فلعله تكلم فيما لايعنيه، او بخيل بما لاينقص... قال حديث حسن) [1] واتە: پیاوێك لەهاوەڵان كۆوچی دوایی كرد، پیاوێك ووتی: مژدەی بەهەشتت لێ بێت، پێغەمبەرﷺ فەرمووی: چۆن دەزانیت، كێ ناڵێت هەر لەخۆیەوە ووتەیەكی نەدركانبێت كە ئیشی ئەو نەبووبێت ، یاخود كەم تەرخەمی ورەزیلی لە شتێكدا كردبێت كەخۆی كەمی نەبێت.

وەئەم فەرموودەیە لە ووتەیەكی تردا هاتووە: (إن غلاماً استشهد يوم أحد، فوجد على بطنه صخرة مربوطة من الجوع، فمسحت امة التراب عن وجهه، وقالت: هنيئاً لك يابني، لك الجنة، فقال النبيﷺ:وما يدريك؟ لعله كان يتكلم فيما لايعنيه، ويمنع مالا يضره.) واتە: گەنجێك لە جەنگی ئوحودا شەهید بوو ،بینیان لە برساندا بەردێكی بەستبوو بەسكیەوە، دایكی خۆڵ وتۆزی ڕوخساری لادااو پێی ووت: مژدەت لێ بێت ڕۆڵە مژدەی بەهەشت، پێغەمبەرﷺفەرمووی: چۆن دەزانیت؟ كێ دەڵێت هەر لەخۆیەوە ووتەیەكی نەدركانبێت كە ئیشی ئەو نەبووبێت ، یاخود ڕێگری شتێكی كردبێت كە زیانی پێ نەدەگەیاندبێت.

وەهەروەها لە (صحیحین) دا هاتووە لە فەرموودەی (أبی هریره) بە مرفوعی، كە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (من كان يؤمن بالله واليوم الأخر فليقل خيراً أو ليصمت.) [2] واتە: هەر كەسێك باوەڕی بەخودا وڕۆژی قیامەت هەیە با ووتەی چاك بڵێت،گەر نا با بێ دەنگ بێت.

وەلە دەقەكانی "موسلیم"دا هاتووە: (من كان يؤمن بالله واليوم الأخرفإذا شهد أمراً فليتكلم بخير أو ليسكت.) [3] واتە: هەر كەسێك باوەڕی بەخودا وڕۆژی دوایی هەیە وەلە كارێكدا بوو ، ئەوا با ووتەی خێر بڵێت یان با بێ دەنگ بێت.

---

[1] - ئەم فەرموودەیە (ضعیف الأسناد)ە، هەمان سەرچاوەی پێشوو(٢٣١٦).

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،هەمان سەرچاوەی پێشوو(١٠/٦٠نووی)

[3] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(ترمذي: ٢٣١٧)وە(ابن ماجه:٣٩٧٦)گێرایانەتەوە.

وه (ترمذي) به "أسناد صحيح"دهگێڕێتهوه كه پێغهمبهرﷺ دهفهرمێت: (من حسن إسلام المرو تركه مالا يعنيه.) واته: له چاكی یهكانی موسوڵمان بوونی كهسێك ئهوهیه كهدهست نهخاته كاروبارێك كه پهیوهندی بهئهوهوه نهبێت.

وه (سفيان بن عبدالله الثقفي) دهڵێت: (قلت يارسول الله: قيلي في الاسلام قولاً لا أسال عنه أحد بعدك، قالﷺ: قلت أمن بالله ثم اسقم، قلت: يارسول الله ما اخوف ما تخاف على؟ فأخذﷺ لسن نفسه، ثم قال: هذا.) [1] واته: بهپێغهمبهرم ووت: ئهی پێغهمبهر شتێكم فێر بكه لهئیسلامدا كه چیتر پرسیار لهكهس نهكهم. پێغهمبهرﷺ فهرمووی: بڵێ باوهڕم بهخودا هێنا، وهلهسهر ئهمه سهقامگیر به. پاشان پرسیمه ئهی پێغهمبهرﷺ چی شتێك مهترسی زیاتر ههیه لهسهر من؟ پێغهمبهر زمانی خۆی گرت وفهرمووی: ئهمه.

ههروهها (أم حبيبه) ی خێزانی پێغهمبهرﷺ دهگێڕێتهوه ،كه پێغهمبهرﷺ فهرموویهتی: (كل كلام ابن أدم عليه لا لهُ، الا أمراً بمعروفٍ، او نهياً عن منكر، او ذكراً لله عزوجل.) [2]واته: ههموو ووتهیهكی ئادهمیزاد لهسهر دهكهوێت، تهنها فهرمان كردن بهچاكهو رێگری لهخراپه ویادی خوا نهبێت.

وهله فهرموودهیهكی تردا هاتووه: (اذا أصبح العبد فإن الأعضاء كلها تكفر اللسان، تقول: أتق الله فينا فإنما نحن بك ، فاذا استقمت اسقمنا، وإن اعوججت أعوججنا.) [3]واته: كاتێك مرۆڤ بهیانان رۆژ دهكاتهوه ، سهرجهم ئهندامهكانی جهستهی دهپاڕێنهوه وداوا لهزمان دهكهن وپێی دهڵێن: له خوا بترسه وهئێمه

---

[1] – ئهفهرموودهیه(حسن)ه،(مسلم: ١١/١٢نووی)گێڕایهتیهوه.

[2] – ئهم فهرموودهیه(حسن)ه، (ترمذي:٢٤١٢)وه (ابن ماجه: ٣٩٧٤)گێڕایانهتهوه.
وه(ترمذي)دهڵێت: ئهم فهرموودهیه(حسن غريب)ه وه(البانی)به (ضعيف)ی داناوه.

[3] – ئهم فهرموودهیه(حسن)ه، (ترمذي: ٢٤٠٧)وه(احمد: ٩٦/٣)گێڕایانهتهوه.

هەمووەمان بەندین بەتۆوە، جا ئەگەر سەقامگیر بیت ،ئەوا ئێمەش سەقامگیر دەبین. وەئەگەر خواروخێچ بیت ،ئەوا هەموومان خواروخێچ دەبین.

وەپیاوانی سەلەف لەکاتی دركاندنی هەر ووشەیەكدا لێ پرسینەوەیان لەگەڵ خۆیان دەكرد گەر چی ووشەكەش بریتی بوایە لە:"ئەمڕۆ گەرمە، ئەمڕۆ ساردە".

وەدەگێڕنەوە كەلە خەودا بینراوە پرسیاریان لەزۆرێك لەكەڵە زانایان كردووە ، كەحاڵتان چۆنە لەپاش مردن؟ یەكێكیان ووتویەتی: من گیرم خواردووە بەدەست ووشەیەكەوە كەكاتی خۆی دركاندوومە ،كەووتومە: ئای خەڵكی چەند پێویستیان بەبارانە؟ وەپێم ووتراوە: تۆ چوزانیت؟ من باشتر لەبەرژەوەندی بەندەكانم شارەزاترم.

ئایا فریشتەكان هەموو ووشەیەك تۆمار دەكەن

سەرجەم زانایان لەم بابەتە جیاواز وناكۆكن ، كەئایا فریشتەكانی سەر شانی ئادەمیزاد تەنها ووتەی چاكەو خراپە تۆمار دەكەن، یاخود هەموو ووتەیەك؟ لەم بابەتە دوو ڕاوبۆچوون هەیە كەباشترینیان ودیاریترینیان ڕاوبۆچوونی یەكەمە ،كەپێیان وایە هەموو ووتەیەك تۆمار دەكەن.

هەندێك لە سەلەف دەڵێن: هەموو ووتەیەكی ئادەمیزاد لەسەریەتی تەنها ئەوە نەبێت كەلە پێناوی خودادا ووتراوە.

وە (أبو بكر) ﷺ زمانی خۆی دەگرت ودەیووت: ئەمە سەرچاوەی بەلاّكانە.

وەهەروەها ووتەكانت دیل وبەندی تۆن، جا هەر كاتێك دركاندت ئەوا دەبیتە دیل وبەندەی ووتەكانت. خوای گەورەش دەفەرمێت: (مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ... ق:١٨) واتە: هەر ووتەو ووشەیەك لەدەم وزار بێتە دەر ،خێرا ڕاستەوخۆ چاودێرێكی ئامادە تۆماری دەكات.

گەورەترین بەلاّكانی زمان

زمان دوو بلاّی گەورەی هەیە، جائەگەر لەیەکێکیان دەربازمان بێت، لەوی تر ئەستەمە ڕزگاربوونمان کە ئەم دووانەش بریتین لە بەلاّی "ووتن وبێ دەنگ بوون".

دوور نی یە هەریەکەیان لەشوێن وکاتی خۆیدا گەورەترین تاوان بەسەر خاوەنەکەیدا بهێنێت، چونکە بێ دەنگ بوون لە ئاستی حەق وڕاستیدا شەیتانێکی کەڕولاڵە وسەرپێچی خودای گەورەی کردووە. وە "ووتن وقسەکردن" بەناحەق ونارەوایی و دوور لە ڕاستی ،ئەوا شەیتانێکی بەدەنگ وگۆیە ویاخی بووە لەخودای گەورە،جا زۆرێك لەخەڵکی گرفتاری بە لاّکانی "ووتن وبێ دەنگین".

جا ئەو کەسانەی لەم نێوەندەدا خۆیان پاراستووە ، ئەوانە ڕێبواری شارێگەی ڕاست ودروستن کەهەمیشە لەکاتی خێروچاکە هاتوونەتە گفتوگۆ، وەلەکاتی خراپەخوازیدا خۆیان وزمانیان پاراستووە. ووردەکاری تەواویان بۆ ووتەکان وەبێ دەنگ بوونەکانیان کردووە بەشێوازێك کەلە بەرژەوەندی قیامەتیاندا بێت.
کەسی وا هەیە لەقیامەتدا بە ئەندازەی چیاکان کاری چاکە خوازی ئەنجام داوە ،کەچی بەتاکە ووشەیەکی نارەوا هەرەسی بەهەمووی هێناوە. وەکەسی واهەیە بە ئەندازەی چیاکان کاری خراپەکاری ئەنجام داوە ،کەچی بەتەنها ووشەیەك ویادی خودایەك ئەو چیا تاوانەی ڕوخاندووە.

٤- هەنگاوەکان:

مەبەست لێی هەنگاونانە بەرەوکارەکا چ خێربێت یان شەڕ. زۆر پێویستە پێش هەر هەنگاونانێك بە وردی لێکدانەوەی تەواوی بۆ بکەین تا بزانین سەرئەنجامی ئەم کارو هەنگاوانە خێروچاکەخوازییە یاخود شەڕوخراپەخوازییە، چونکە هەر هەنگاونانێك کەدەینێیت بۆ کاری چاکەخوازی ئەوا هەنگاوێك لە خوای گەورە نزیك دەبیتەوە. جا ساتمە کردن دوو جۆرە: (ساتمەی پێیەکان"هەنگاوەکان"، وەساتمەی زمان و"ووتەکان") .

جا هەریەکەیان تەواوکەری ئەوی تریانە، هەر بۆیە خوای گەورە دەفەرمێت: (وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا... الفرقان:٦٣) واتە: بەندەکانی خوای میهرەبان ئەو کەسانەن کە زۆر بەهێمنی وسالاری بەسەر زەویدا تێ دەپەڕن، وەکاتێکیش نەفام ونەزانەکان بە ووتەی ناشرین ڕووبەڕوویان دەبنەوە ،ئەمان بەسلاو ووتەی جوان بەڕێیان دەخەن.

خوای گەورە باسی لەسەقامگیری ئەو پێڕە خواناسە دەکات لە"هەنگاوەکان و ووتەکاندا" هەروەکو چۆن کۆکردنەوەیەکی لە نێوان"ساتەکان وبیرۆکەکاندا کردووە"کەدەفەرمێت: (يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ... غافر:١٩) واتە: ئەو خودایە بەهەمیشەیی چاوە ناپاك وخیانەتکارەکان دەناسێت، وەدەزانێت چییان لەدڵ ودەروونیاندا حەشارداوە.

بەشی چـــــوارەم

حەرام کردنی خراپەکاری

و

پاراستنـــــی داوێــــــــــن

حەرام کردنی خراپەکاری و پاراستنی داوێن

هەموو ئەم باسەمان لە بابەتەکانی پێشوودا ڕوون کردۆتەوە لە قەدەغەکردن وحەرام کردنی خراپەکاری "الفواحش" وپێویستی پاراستنی داوێنوەلەم بارەیەوەش پێغەمبەرﷺدەفەرمێت: (أكثر مايدخل الناس النار:الفم والفرج.)[1] واتە: خەڵکی زۆربەیان بەهۆی خراپ بەکارهێنانی "زمان وداوێن" دەچنە دۆزەخەوە.

هەروەها لە (صحيحين) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (لايحل دم امرىء مسلم الا بأحدي الثلاث: الثيب الزاني، والنفس بالنفس، والتارك لدينه المفارق للجماعة.) [2] واتە: تەنها بەسێ شت خوێنی کەسێکی موسڵمان حەڵاڵ دەبێت: پیاوێکی خێزاندار زینا بکات، یاخود لەناحەق کەسێك بکوژێت، یاخود لەئاینەکەی هەڵگەڕێتەوە ولەپێڕی بڕواداران لابدات.

وەئەوەی لەم فەرموودەیەدا تێبینی دەکرێت کاری زیناکردنی لەگەڵ کافربوون وبێ باوەڕی و خوێن ڕشتن کۆکردۆتەوە. ئەمەش خۆی لەخۆیدا ئاماژەیە بۆ هاوڕێك بوونی ئەو فەرموودەیە لەگەڵ ئەو ئایەتە پیرۆزەی کەلە سورەتی "فرقان"دا هاتووە ،[3] وەئەوە فەرموودەیەکە (ابن مسعود) گێڕاویەتیەوە.

جا هاوڕێك وبەدوایەکدا هاتنی تاوانەکان لەم فەرموودەیەدا ئەوە دەسەلمێنێت کە پێغەمبەرﷺ لەو تاوانانەوە دەست پێ دەکات کەزیاتر وزۆرینەی خەڵکی توشی دەبن کە ئەویش"زینا"یە. پاشان بەپلەیەك دوای ئەو"کوشتنە" پاشتر"بێ

---

[1] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(احمد: ۳۹۲/۲)وە(ابن المبارك)لە (الزهد:۳۷۹)گێڕایانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(بخاری: ۹۸۷۸)وە(مسلم: ۱۱/۱٦٦نووی)گێڕایانەتەوە.

[3] -وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا...الفرقان:٦٨.

باوەڕی وهەڵگەڕانەوه" ئەمە لەلایەك، لەلایەكی ترەوه پێغەمبەرﷺ لەتاوانی گەورەوه بۆ گەورەترینەكان ڕیزبەندی بۆ كردوون.

جا خراپەو سلبیاتەكانی زینا زۆرن وپێچەوانەی چاكسازی كۆمەڵگان. كاتێك ئافرەتێك زینا دەكات ،ئەوا سنووری خودای گەورە دەشكێنێت وسەرشۆڕی وڕیسوایی توشی خۆی وخانەوادەكەی دەكات، ئەمە جگە ئەگەر سكی پڕبێت وئەو منداڵە لەدایك ببێت، ئەوا وەچەیەكی حەرام وبێ گانە تێكەڵ بەو بنەماڵەوخانەوادەیە دەكات وتێكەڵیان دەبێت وناو وناونیشانی ئەوان وەردەگرێت.وەلە دواڕۆژدا لە میراتی ئەو خانەوادەیە وەردەگرێت كی پێی ناشێت ودروست نی یە...هتد.

هەروەها ئەگەر ئەو منداڵە لەپێش لەدایك بوونی لەناو براو لە باربرا، ئەوا جگە لە زیناكە تاوانی كوشتنیش هاتە پاڵی ، كەواتە كۆرپەیەكی بێ تاوان دەكوژرێت. جائەگەر پیاوێك زینا بكات ،ئەوا سنووری خودا دەشكێنێت ودەست درێژی دەكاتە سەر ناموسی ئافرەتێكی داوێن پاك و وەچەو نەوەی خۆی تێكەڵ بە وەچەی خەڵكی دەكات وەڕیسوایی دەهێنێت بەسەر خانەوادەیەكدا. دوور نی یە ئەو ئافرەتەی دەست درێژی كراوەتە سەر دواتر لەلایەن كەس وكاری یەوە توشی لەناوچوون وكوشتن نەبێتەوە.

جا ئەم تاوانە گەورەیە مایەی كاول بوونی دونیاو تیاچوونی ئاخیرەتە، جگە لەوەی ماڵی ئاگرینی بۆ خۆی سازداوە لە گۆڕو قیامەتدا. جا چەندین كارەسات وئاشوبی بێ شومار دروست بووە لەنێو خەڵكی دا كە بەچەندین خوێن ڕژاوەو خانەوادەو خێزان كاولكراوە، هەرهەمووی لەسەرئەنجامی تاوانێكی وەك زیناوە وەیە.

هەروەها لەتایبەتمەندیەكانی ئەم تاوانە ئەوەیە كەو خاوەنەكەی توشی كۆمەڵێك نەهامەتی دەكات وەك: توشی دەست كورتی وتەمەن كورتی وهەژاری دەبێت

ڕوخسارو دیمەن وچارەڕەش وئێسك گران دەبێت لەنێو خەڵكیدا بەكەسێكی ناشایستەو ناپەسەند ناودەبرێت كە متمانەی خەڵكی لەدەست دەدات.

دڵ دەمرێت وتوشی نەخۆشی ودەردو ترس وبیمی دەكات ، شەیتان دەكاتە هاوەڵی هەمیشەیی ووەدەبێتە دووركەوتنەوە وهەڵهاتنی فریشتەكان لەخاوەنەكەی. دواتر مرۆڤ بەسروشتی خۆی پێی خۆشە بمرێت یاخود خێزانەكەی بكوژرێت، بەڵام نەیبیستێت كە زینای ئەنجام داوە.

(سعد بن عبادە) ﷺ دەڵێت: ئەگەر پیاوێك ببینم زینا لەگەڵ خێزانەكەم ئەنجام دەدات، بە شمشێر لەت وپەتی دەكەم. ئەم ووتەیەیان گەیاندە پێغەمبەری خودا، پێغەمبەریش فەرمووی: (تعجبون من غيرة سعد؟ والله لأنا أغير منه، والله أغير مني، ومن أجل غيرة الله حرم الفواحش ماظهر منها وما بطن.)[1] واتە: ئایا سەرسوڕمانن بە غیرەت وپەرۆشی سەعد؟ سوێند بێت بەخودا من لەسعد بەغیرەت ترم ، وەخودا لەمن بە غیرەت ترە، جا لەبەر غیرەتی خودا بوو خراپەكاری وزینا بە هەموو چەشنەكانیەوە "ئاشكراو نهێنی"قەدەغەو حەرام كراوە.

وەلە (صحيحين) دا هاتووە كە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (إن الله يغار ، وإن المؤمن يغار، وغيرة الله أن تاتي العبد ما حرم عليه.)[2] واتە: خوای گەورە غیرەت دەكات ، وەبڕوادارانیش غیرەت دەكەن ، غیرەتی خوا گەورەیەو لەو ساتەدایە كەبەندەكانی شتێكی حەرام وقەدەغ ەكراو ئەنجام بدەن.

هەروەها لە (صحيحين) دا هاتووە كە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (لا أحد أغير من الله، ومن اجل ذلك حرم الفواحش ما ظهر منها وما بطن، ولا احد أحب إليه العذر من الله، ومن أجل ذلك أرسل الرسل مبشرين ومنذرين، ولا احد احب إليه

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(بخاری: ٦٨٤٦)وە (مسلم: ١٧/٨٠نووی) گێڕاویانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(بخاری: ٥٢٢٣)وە(مسلم: ١٧/٨٠-٨١) گێڕاویانەتەوە.

المدح من الله، ومن أجل ذلك أثنى على نفسه.)[1] واته: هيچ كەسێك هێندەی خودا بەغیرەت نی یە ، وەهەر لەبەر ئەمەیە کە خراپەکاری نهێنی وئاشكرای قەدەغەکردووە، وەهیچ کەسێك هێندەی خودا پێی خۆش نی یە کە بیانووی بەندەکانی ببڕێت،هەربۆیە پێغەمبەرانی ڕەوانەکردووە بەمژدەدەر وترسێنەر. وەهیچ کەسێك هێندەی خودا پێی خۆش نی یە کە سوپاس گوزاری وشوکرانە بژێری بکرێت، وەهەر لەبەر ئەوەیە کە وەسف وسەنای خۆی کردووە.

وەلە (صحیحین) دا هاتووە لە ووتاری خۆرگیراندا"الكسوف" کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (يا أمة محمد والله إن لا أحد أغير من الله ان يزني عبده أو تزني أمته، يا أمة محمد والله لو تعلمون ما أعلم لضحكتم قليلاً ولبكيتم كثيراً، ثم رفع يديه وقال: اللهم هل بلغت؟)[2] واتە: ئەی گەلی محمد، سوێندبێت بەخودا ، کەس هێندەی خودا بەغیرەت وپەرۆش نییە ، کاتێك بەندەکانی دەبینێت زینا دەکەن. ئەی گەلی محمد، سوێندبێت بەخودا ئەگەر ئەوەی من دەیزانم ئێوە بتان زانیایە ، ئەوا کەم پێ دەکەنین وزۆردەگریان. پاشان هەردوو دەستی بەرزکردەوەو فەرمووی: خودایە ئایا گەیاندم؟

جا باس کردنی ئەم تاوانە لەپاش نوێژی خۆرگیران لە ووتارەکەیدا نهێنی یەکی گەورەی تێدایە بۆ کەسێك بیر تیژبێت. بلاوبوونەوە وسەرهەلدانی تاوانی زینا لە مەترسیەکانی کاول بوون ووێران بوونی دونیادایە ، هەروەکو لە (صحیحین) دا هاتووە کە (أنس بن مالك) دەلێت: باسێکتان بۆ دەکەم کە کەس لەپاش من بۆتان ناکات. ووتی: گوێم لەپێغەمبەری خودا بوو دەیفەرموو: (من اشراط الساعة ان يؤرفع العلم ، ويظهر الجهل ، ويشرب الخمر ، ويظهر الزنى،ويقلل

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری:٣٦٣٤)وە(مسلم :٨٠/١٧) گێڕایانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، (بخاری:١٠٤٤)وە(مسلم: ٢١٠/٦نووی) گێڕایانەتەوە.

الرجال، وتكثر النساء، حتى يكون لخمسي امرأة القيم الواحد.) [1]واتە: ئەم ڕووداوانە لەمەرجەکانی هاتنی قیامەتە: زانست وزانیاری کەم دەبێت، نەزانین ونەفامی باڵ بەسەر ژیاندا دەکێشێت، مەی دەخورێتەوە، زیناکردن زۆر دەبێت، وەپیاوان کەم دەبنەوە، تەنانەت بۆ پەنجا ئافرەت تەنها یەك پیاو دەبێت.

سونەتی خوای گەورە وایە لە گەڵ بڵاوبوونەوەی زیناو دەرکەوتنی وەك دیاردەیەك لەنێو کۆمەڵگادا. خوای گەورە خەشم وقینی دێتە جۆش وسزای گشتی ڕەوانەی ئەو کۆمەڵگایە دەکات. (عبدالله بن مسعودﷺ) دەڵێت: هەرکاتێك زیناو ڕیبا"سو" وەك دیاردە لە هەر کۆمەڵگایەك دەرکەوتن، ئەوا خوای گەورە مۆڵەتی کاولکردنی دەدات.

جا هەندێك لەپیاوە ئایینیەکانی جولەکە دەگێڕنەوەکە "حبرێك"ی جولەکە کوڕەکەی خۆی بینی دەست بازی لەگەڵ ئافرەتێکدا دەکرد، ڕاستەوخۆ باوکەکە هاواری کرد ،نەکەی ڕۆڵە...باوکەکە توشی شەلەلی جەستە بوو، خێزانەکەشی توشی بەدڕەوشتی هات. جا بەکوڕەکەی ووت: ئەمە سەرئەنجامی کارە چەپەڵەکەی تۆیە کەچی بەسەر مندا هێنا، دەك خێر لەوەچەتا نەبێت هەتا ماویت..

توندترین سزا لە حەدی زینا دایە

خوای گەورە سزای زینای لەنێو سزاکاندا تایبەتمەند کردووە بەسێ خاڵ:_

١. کوشتن بەناشیرینترین شێواز، یاخود سزای دارکاری بۆهەموو جەستە، وەدوور خستنەوەی بۆ دوورە وڵات بۆ ماوەی ساڵێك کە ئەمەش سزای دڵ ودەروونە.

٢. خوای گەورە ڕێگری کردووە لە بەزەیی هاتنەوە وسۆز دەربڕین وڕەحم کردن بە زیناکار لەکاتی سزادانیدا ، چونکە خوای گەورە لەهەموو کەسێك تەنانەت لەدایکیش زیاتر بەسۆزترو میهرەبانترە بۆ بەندەکانی. لەگەڵ ئەەشدا ئەم جۆرە

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(بخاری: ٨١)وە (مسلم: ٢٢٦/١٦نووی) گێڕایانەتەوە.

سزایەی دیاری کردووە بۆ زینا کاران ئەمە لەلایەك، لەلایەکی تـرەوە سروشـتی مرۆڤەکان وایـە کـە هەمیشـە لـەنێو جۆری تاوانبارانـدا ، هاوسـۆزییەك هەیـە بـۆ زیناکاران بەبەراورد لەگەڵ تاوانەکانی دزی وکوشتن و مەی خواردنـەوە. هۆکـاری ئەم سۆز وبەزەییەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کەئەنجام دانی زینا لە نێو هەموو چین وتوێژەکانی کۆمەڵگادا بوونی هەیە چ دەوڵەمەند وهەژارو گەورە پیاوان و...هتد. وەزیاتر ئەم کارە چەپەڵە لەڕێگەی عەشق وخۆشەویستی یـەوە سـەر هەڵدەدات. وەسروشتی مرۆڤیش وایە کەهەمیشە سوزی دەردەبڕێت بۆ شـەیدایان وعاشـقان. هەرچەندە عاشق وشەیداو خۆشەویستی ڕاستەقینە ئەم جـۆرە کـارو تاوانـەی لـێ ناوەشـێتەوە. هـەروەها ئـەم تاوانـە "زینـا" زۆرجـار بەرەزامەنـدی هـەر دوولا ڕوودەدات، وەکـەمتر زۆرکـردن ودەسـت درێـژی تێدایـە، وەشـەهوەت و ئـارەزوو لەهەموو دەرونێکدا هەیە. ئەمانە کۆمەڵێك هۆکارن بۆ ئـەوەی خـەڵکی بـەزەییان بـەزیناکار بێتـەوە، وەپاشـەگەزبینەوە لەسـزادانیان ، کەئەمانـە لـەلاوازی باوەڕەوەیـە. جـا هـەر لەبـەر ئـەم مەبەسـتەیە خـوای گـەورە ڕێگـری کـردووە لەدەربڕینی هاوسۆزی بۆ زیناکاران بەتایبەتی.

٣. خـوای گـەورە بڕیـاری داوە کـە سـزادانەکەیان لـە پـێش چـاوی خـەڵك وبـەئامادەبوونی خـەڵکێکی زۆر بێـت، تابێتـە پەنـدو عیـبرەت بـۆ کەسـانی تـر، وەسزای پیاوی خێزاندار بریتی یە لەبەردباران کردن کەلە سزای گەلی "لـوط"ەوە هاتووەکە نێربازیان دەکرد. خوای گەورە بەردی باران بەسەریاندا ودواتر بەناخی زەویـدا ڕۆی کـردن. جـا خراپیـەکانی نێربـازی لـە ژمـاردن نایـەن ، هـەر بۆیـە پێکراو"مفعول بە" بکوژرێت باشترە لەوەی توشی ئەو تاوانانە بێت وئـەو کـارەی

لەگەڵدا بکرێت ، چونکە بەئەنجامدانی ئەم کارە لێی ئیتر خێری نامێنێت و لەمەردایەتی وجوامێری دەکەوێت وناوی شەرم وحەیای دەتکێت.[1]

سزای ئەوکەسانەی کە کاری گەلی "لوط"[2] ئەنجام بدات ، واتە نێربازی بکات

ئایا کەسێك کاری نێربازی لەگەڵدا بکرێت ، واتە پێکراوبێت "المفعول بە"دەچێتە بەهەشتەوە ؟

---

[1]- ئەم جۆرە کەسانە کە هۆگری ئەم کارە چەپەڵەدەبن چیتر بەکەڵکی هیچی تر نایەن، وەئامادەن لەو پێناوەدا قوربانی هەموو شتێك بدەن. بۆیە متمانەی هیچ شتێکیان پێ ناکرێت هەر ئەرك وبەرپرسیاری وکارێکیان پێ بسپێررێت ناپاکی لێ دەکەن. وەئەگەر خێزانداربێت ئەوا مەترسی هەیە لەو پێناوەدا خێزانەکەشی توشی زیناو ناڕەوایی بکات. "وەرگێڕ"

[2] – تێبینی: زۆر جار لەسەرجەم کتێب وسەرچاوەکاندا لە بری ووشەی "نێربازی" ووشەی"لوطي– لواطة"بەکاردەهێنرێت. تاوانی نێربازی تاوانێکە وناشکرایە ،بەلاّم وەرگرتنی ئەم ناوە دەگەڕێتەوە بۆ خودی ئەو گەلەی بەم کارە ناشیرینە ناسراون. وە پێغەمبەرێکیان لەلایەن خوداوە بۆ ڕەوانە کراوە بەناوی حەزرەتی(لوط).

لێرەدا ناوبانگ دەرکردنی ئەم تاوانە، بەناوی پێغەمبەرەکەوە گەورەترین ستەم ونارەوایە. جا پێغەمبەرێك سەرجەم تەمنی بەگەیاندنی پەیامی یەکتاپەرستی ودژایەتی کردنی نێربازی تەرخان کردبێت، وەلە پێناویدا قوربانی زۆری دابێت. کەچی لەسەر ئەنجامدا ناوی ئەم تاوانە ببرێت بەسەر ناوی ئەو پێغەمبەرە ئازیزەدا؟ بەڕاستی ئەمە کارێکی نارەواو نابەجێ یە.

هەروەها پێغەمبەری خودا ﷺ کە فەرموودەکانمان لەم بارەیەوە دەگێڕێتەوە دەفەرمێت: (هەرکەسێکتان بینی کە کردەوەی گەلی (لوط)ی دەکرد)نافەرمێت خەریکی (لوطي - لواطي)بێت، بەڵکو دەفەرمێت کردەوەی گەلی لوط: (من وجد تموه یعمل عمل قوم لوط فاقتلوا الفاعل والمفعول به)..(لعن الله من عمل قوم لوط لعن الله من عمل عمل قوم لوط لعن الله من عمل عمل قوم لوط.) واتە: پێغەمبەر لە فەرمودەکانی بە تاوانی گەلی لوط ناوی دەبرد نەك بەناوی خودی پێغەمبەرەکە ، وەك ئەوەی ئەمڕۆ دەیبینین ولە کتێبەکاندا دەیخوێنینەوە.

هەربۆیە ئێمە لەم وەرگێڕانەدا ووشەی نێربازی بەکاردەهێنرێت، وە ووشەو ناوی ئەو پێغەمبەرە ئازیزە لەم کارە بەدوور دەگرین. "وەرگێڕ"

گوێم له (شيخ الاسلام – ابن التيميه) بوو لەوەڵامدا ووتی: زانایان لەم بوارەدا دوو بۆچوونیان هەیە:

هەندێکیان پێیان وایە ناچێتە بەهەشتەوە بە بەڵگەی ئەو فەرموودەیەی کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (لايدخل الجنة ولد زينـة) [1] واتە: کوڕی زینا ناچێتە بەهەشتەوە.

جا ئەگەر ئەمە حاڵی کوڕی زینا بێت، کەخۆی لەخۆیدا هیچ تاوانێکی نی یە، تەنها ئەوەندە نەبێت لەتوخمێکی شیس وناپاکە، هەر بۆیە چاوەڕوانی خێری لێ ناکرێت. جائەگەر جەستەیەك بەحەرام گەورە کرابێت شایستەی ئاگر بێت. ئەی ئەبێ ئەوجەستەی کە بەتوخمی حەرام دروست بووبێ شایستەی چی بێت؟

جا دەڵێین: کەسێ کاری نێربازی لەگەڵدا کرابێت، زۆرخراپترە لەکاری زینا، چونکە ئەمەیان زیاتر شایستەی سزایەو خێربڕاوو ڕیسواو سەرشۆڕترە. جائەگەر ئەمە پیشەی بێت لەمنداڵی وپیریدا ئەوا خوای گەورە سەرکەوتووی ناکات لەهیچ کار وزانستێکدا، تەنانەت ڕێنمایی تەوبەکردنیش ناکات.

پووختەی پشکنین لەم بابەتەدا:

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (حسـن لغـيره)ە، وە (ضـعيف الاسـناد)وە(منكـر المـتن) واتـە سـەنەدەکە لاوازە ودەقەکەیشی ناپەسـەندە، بـەلام (البـانى) بەچـەند گـەواهێك بە(حسـن)ی دانـاوە، بڕوانـە: (السلسـلە الصحيحە: ٦٧٣).

وە(البانى)دەڵێـت: ئـەم فەرموودەیە(لايـدخل الجنـە ولـد زينە)واتاکـەی بـەو شـێوە ڕواڵەتـە نـی یـە، بـەڵکو مەبەسـت لێـی ئـەو کەسـەیە بـەردەوام هەمیشـە خـەریکی کـارێکی زیناکاریـە تابـەو کـارەوە دەناسـرێتەوە، ئـەو لەقەبـەی لـێ دەنرێـت. جـا پێـی دەڵـێن کـوڕی زینـا. هـەروەکو ئەوانەشـی باوەشـیان بـەدنیا کـردووە پێـان دەوترێـت"کوڕی دونیـا" ،وهـەروەکو بەگـەڕۆك وگەشـتیار دەوترێـت "ابـن لالسـبيل"واتە ڕێبـوار، بـەم چەشـنە دەوترێـت(أولاد الزينـا، ابـن الزينـا) جائەمـە مەبەسـتی پێغەمبـەرە لـەم فەرموودەیەدا.

وەئـەم فەرموودەیـە کـوڕی زینـا کـار ناگرێتـەوە، واتـە کەسـێك لـە جـووت بـوونێکی زینـا لـەدایك بووبێـت، وەبـە واتـای زینـا ناوزەدناکرێـت، چـونکە لەبنەڕەتـدا بـێ تاوانـە. وەدەڵێـت لـەم بـوارەدا لـە ووتەکانی (ابي جعفر الطحاوى)سوودم وەرگرتووە لە شەرحی ئەم فەرموودەیە.

ئەگەر ئەو کەسە تەوبەی نصوحی یەکجاری بکات وپاشەگەزببێتەوە وەبگەڕێتەوە سەر کاری چاکەو چاکەخوازی وخواپەرستی. ئەوا خودای گەورە لێی دەبورێت وخراپەکاریەکانی دەسڕێتەوە و وەلێی خۆش دەبێت ودەچێتە بەهەشتەوە، چونکە خوای گەورە بە تەوبەکردن وپاشەگەز بوونەوە لە هەموو تاوانەکانی خۆش دەبێت ، چونکە سروشتی تەوبە کردن ئەوەیە کە هەموو تاوانێك بە هاوبەش وکوشتنی پێغەمبەران وجادوگەری وبێ باوەڕی و...هتد هەر هەمووی دەسڕێتەوە وەبەدانایی ودادپەروەری خودا ،تەوبەکار وەك بێ تاوان وایە.[1] وە پەیمانی داوە کە کارە خراپەکانی تەوبەکاران بگۆڕێت بە چاکە. وەئەم یاسایە هەموو تەوبەکاران دەگرێتەوە: (قل یاعبدي الذین أسرفوا علی أنفسهم لاتقنطوا من رحمة الله ان الله یغفر الذنوب جمیعاً إنه هو الغفور الرحیم... الزمر:٥٣) واتە: ئەی پێغەمبەر پێیان بڵێ ئەی ئەو بەندانەی کە تاوانکارن وتاوانتان زۆرە ، بێ ئومێد وهیوا براو مەبن لەڕەحمەتی خودای گەورە. خوای گەورە لە هەموو تاوانەکانتان دەبورێت، چونکە خوای گەورە لێ بوردەو بەخشندەیە.

بەلاَم ئەمە تایبەتە بە تەوبەکارانەوە.

کۆتا شەڕی"ئاخر شەڕی"

(حافظ أبو محمد عبدالحق الأشبیلي) ﷺ دەڵێت: کۆمەڵێك هۆکار هەن کەدەبنە مایەی ئاخر شەڕی مرۆڤ لەسەرەمەرگ وکۆتایی ژیاندا. لەوانە: دونیابازی و پشت کردن لە قیامەت، بوێری چاونەترسی لە ئەنجام دانی تاوان وتاوانکاری وسەرپێچیدا. هۆگری وئاڵودەبوون بەتاوانێکی تایبەتی گەورەوە کە دواتر ڕۆشنایی ژیری وجۆشی دڵ وهۆشیاریت لەناو دەبات، دڵ ودەروون پەردەپۆش دەکات وچیتر ئامۆژگاری ووریاکردنەوەی بێ سوود دەبێت. جا لەناکاو وکوت

[1] - فەرموودەیەکی (مرفوع) لەم بوارەدا هاتووە کە (ابن ماجە: ٤٢٥٠)بە (الأسناد ضعیف)دەیگێڕێتەوە،وە(ان حجر والبانی) بە(حسن)ی دادەنێن.

وپرێكدا مردن بەخانگیری دەبێت وسەرئەنجامی بەخراپەكاری و عاقیبەتی شـەڕی كۆتایی دێت.

هەروەها دەڵێت: دەگێڕنەوە كە یەكێك لەجـەردەكانی "ناصـر" لـە سـەرەمەرگدا دەبێت ، كوڕەكـەی پێـی دەڵێـت بڵـێ (لا إلـه إلا الله) ئـەویش بـەردەوام دەڵێـت "ناصر پشت وپەنامە" چەندین جار دووبارەی دەكردەوە وئەو هەرهەمان وەڵامی هەبوو، وەبەكوڕەكەی دەووت:ئەی فلاَن كەس، ناصر تۆ بەشمشێرەكەتدا كوشت و كوشتار دەتناسێتەوە، پاشان مرد.

وە (عبدالحق) دیسانەوە دەڵێت: بە كەسێكی تریان ووت بڵێ"لا إله إلا الله".ئەو لە وەڵامدا دەیوت :لە ماڵی فلاَن كەس ئەو شتەی تێدا چاك بكەن. وە بێستانی فلاَنە كەس وای لێ بكەن . تا مرد.

وە هەروەها دەڵێت: (أبـو طـاهر السـلفي) مۆڵـەتی دام ئـەم ڕووداوەی لـە سـەر بگێڕمەوە: كە بە كەسێكیان دەووت لە سەرە مەرگ بڵێ (لا إلهإلا الله) ، ئـەویش بە زمانی فارسی دەیووت: (دە بە یازدە) واتە (دە كەرەتی یانزە) ..

وەیەكێكی تر پێیان دەووت بڵێ: لا إلهإلا الله... ئەو دەیووت:ڕێگای حمامی منجاب لە كوێ یە؟

وە دەڵێت: ئـەم ووتەیەچـیرۆكی لـە سـەر هەیـە. دەگێڕنـەوە پیاوێـك لـە بـەردەم ماڵەكەیانـدا ،ڕاوەسـتابوو، دەرگـای ماڵەكـەیان گـەورە بـوو. لـە دەرگـای حـەمام دەرچـوو.لـەو كاتـەدا كەنیزەیـەكی زۆر جـوان بـە وێـدا تێدەپـەڕێت وەلـە پیـاوە دەپرسێت: ڕێگای حەمامی منجاب لە كوێیە ؟ پیاوەكـەش بـە هـەلی دەزانێـت و جوانی كەنیزەكە كاریگەری تێدەكات.وە دەیخەڵەتێنێت و دەیەوێت دەست درێژی بكاتە سەری.. دەڵێت ئەمە دەرگای حەمامەكەیە. واتە ماڵی خۆیان. كەنیزەكەش (كچـەكە) دەچـێتە ژوورەوە. پیاوەكـەش بـە دوایـدا دەڕواتـە ژوورەوە.كچـەكە هەست دەكات فێڵی لێ كراوە ئەمە حاڵی كابرایەو نیەتی خراپە.. بە ڕووخۆشی و

نازەوە ووتی: ئەی نابێت هەندێ خواردن و خواردنەوەی خۆش کارەکەمان برازێنێتەوە. کابراش ووتی: هەرئێستا لە یەك سەعاتدا هەرچی ئارەزوی دەکەیت بۆتی دەهێنم. ڕاستەوخۆ بە بێ ئەوەی دەرگاکەی لە سەر دابخات دەچێت بۆ بازاڕ کڕینی شتەکان. کچەکەش بە هەلی دەزانێت هەڵدێت.. کاتێ کابرا دێتەوە، تەماشا دەکات کچەکە ڕۆیشتووە. و دەستکاری هیچی نەکردووە لە ماڵەکەدا.ئیتر وێڵ و سەرگەردانی ئەو کچە دەبێت و شەو و ڕۆژ بە دوایدا دەگەڕێت و بە کوچە و کۆلآتی ئەو شارەدا تێدەپەڕێت و لە بەردەم خۆیەوە ئەم دێرە دووبارە دەکاتەوە– بە ئومێدی ئەوەی ئەو کچە گوێی لەم وتەیە بێت بیدۆزێتەوە دەڵێت: (یا رب قائلة یوماً ، وقد تعبت: کیف طریق الی حمام منجاب) ئای ئەو کەسەی ڕۆژێك ووتی: ڕێگای حەمامی (مەنجاب) لە کوێیە. بە خوا ماندوو بوم.

ڕۆژێك لە ڕۆژان لە پەنجەرەی یەکێك لە باڵەخانەکەوە دەنگێك دێت و لە وەڵامی ئەو دێرە دا دەڵێ: (هلا جعلت سریعاً إذا ظفرت بها حرزاً علی الدار أو قفلاً علی الباب) واتە: ئەگەر تۆ دەتوویست دەست درێژی بکەیتە سەری با پاسەوانێکت لە ماڵەکەدا دابنایە. یان قوفڵێکت لە دەرگاکە بدایە. کە گوێ بیستی ئەم ووتەیە بوو ئیتر هۆشی لێبڕاو دێوانە بوو.بەم چەشنە مایەوە هەتا ئەم دێرە ووشە کۆتایەکانی ژیانی بوو تا مرد..

وە دەگێڕنەوە کە (سفیان الثوري) شەوێك بەیانی دەگریا. لێیانی پرسی: لە ترسی تاوان دەگرێت؟ ئەویش پوشێکی لە زەوی هەڵگرت و ، ووتی: تاوان لەمە سوکترە.بەڵام لە ترسی ئاخر شەڕی دا دەگریم.

جا ئەمە گەورەترین شارەزای و دانای یە. کە مرۆڤ لەوە بترسێت کە تاوان سەرقاڵی نەکات و دوا کاری نەبێت لە کاتی مەرگ دا. و سەرئەنجام عاقیبەت شەڕی کات.

وه (إمام أحمد) دەگێڕنەوە کە لـە (إبـي درداء) وە لـە کـاتی سـەرە مـەرگ لـە هۆش خۆی چوو ، کاتیَ بە ئاگا هاتـەوە ئـەم ئایەتـەی دەخوێنـدەوە (وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُواْ بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ....الأنعام: ١١٠) واتـه " ئـەو کاتـەی دڵ و چـاوەکانیان هەڵدەگێڕنەوە. هـەروەکو چۆن یەکـەمجار لـە سـەرەتاوە باوەڕیـان نـەهێناوە بـە گەورەیی خودا و ڕاستی پێغەمبەرﷺ. ئێمە جاریَ وازیان لێ دەهێنین تا لە ستەم سەرکەشی خۆیاندا ڕۆبچن.."

هەروەها دەڵێت: ئـاخر شـەڕەی ئەمـە تووشـی ئـەو بڕوادارانـە نابێـت کـە دڵ و دەرونیـان پـاك و سـاغ و باوەڕیـان دامـەزراوە و ملکەچـی و گوێڕایـەڵی خـوداو پێغەمبـەرن (د.خ) وە خـەریکی کـاری چاکە و چـاکە خـوازین بـەڵکو کەسـانێك دەگرێتەوە. کە ئالودەی تاوانـە گـەورەکان و سەرپێچی کـارن و سـورن لـە سـەر تاوانکاری و پشت کردن لە تەوبەکاری. کە ئەمانە دەبنە نێچیری شـەیتان و دارو دەستەی و عاقیبەت شەڕیان دەکەن.

پشت کردن لە ئایین لە پێناوی ئافرەت

(عبدالحق) دەڵێت: دەگێڕنەوە لە (مصر) دا کەسێك هەبوو بـەردەوام هـۆگر و بانگ بێژی مزگەوت بوو هـەموو نوێـژێکی لـە مزگـەوت و ، بـە جەماعـەت ئـەنجام دەدا. جارێکیـان چـوو بـۆ سـەر بڵنـدگۆی مزگـەوت (منـارە) بـۆ بـانگ دان. لـە تەنیشت مزگەوتەکەوە. ماڵێکی گاور هەبوو (مەسیحی) .لەو کاتە کچێکی شۆخی ئەو ماڵـە دێتـە حەوشـەکە.کابراش لـە سـەروی منارەکـەوە دەیبینێـت و شـێت و شەیدای دەبێت ڕاستەخۆ دادەبەزێتە خوارەوە و مزگەوتەکە بە جیَ دەهێڵێـت و دەچێتە ماڵی گاورەکە. کچەکە کابراکە دەبینێت کە دێتە ژوورەوە پێی دەڵێت: کابرا چیت دەویَ ؟ کابراکەش دەڵێـت مـن تـەنها تـۆم دەوێـت ! کچـەکەش پێـی دەڵێت: بۆچی یە..؟

کابراش دەڵێت: چونکە تۆ منت شێت و شەیدا کردووە و دڵمت داگیر کردوە..!

کچەکەش دەڵێت: من هەرگیز کاری ناڕەوات لە گەڵ ناکەم..

کابراش دەڵێت: من دەمەوێت بتخوازم و مارەت بکەم..

کچەکە دەڵێت: من کچێکی گاور و نەسرانیم. تۆش کەسێکی مووسڵمان. باوکم بە هیچ شێوەیەك نامدات بە موسڵمان..

کابرا دەڵێت: من دەبمە نەسرانی و گاور.بەس تۆم بدەنێ.

کچەکەش دەڵێت: گەر ببیت بە گاور ئەوا منیش ڕازی دەبم.

کابراکە بوو بە نەسرانی " گاور" وە پشتی کردلە ئیسلام.وە لەو ماڵەدا مایەوە پێش ئەوەی بیخوازێت هەر لەو ڕۆژەدا دەچێتە سەربانی خانووی ماڵەکە و دەکەوێتە خوارەوە و دەمرێت. وە دەستی ناگات بە کچەکە. و ئاینی خۆیشی لە دەستدا و قیامەتیشی دۆڕاند.

.. وە هەروەها دەڵێت: دەگێڕنەوە. کە کابرایەك هۆگری برادەرێکی دەبێت. وە زۆر تامەزرۆی دەبێت – خۆشەویستی ئەو کەسە دڵ و دەرونی داگیر دەکات. تا وای لێهات لە تاواندا توشی نەخۆشی بوو. لە جێگە دا کەوت. وە ئەو برادەرەی سەردانی نەدەکرد و نەدەهات بۆلای. خەڵکی ئەم ڕووداوەیان بۆ باس کرد. ئەویش بەڵێنی پێدان کە سەردانی بکات. ئەم هەواڵەیان گەیاندە کابرا نەخۆشەکە. لە خۆشیدا چاك بووەوە و زۆر دڵخۆش بوو هەر باسی دەکرد و چاوەڕوانی هاتنی برادەرەکەی دەکرد.. لەم ساتانەدا بوو هەواڵیان بۆ هێنا کە ئەو پیاوە پاشگەز بووەتەوە و نەهاتوو. هەواڵدەرەکە ووتی. تا نیوەی ڕێگا هاتوو دواتر ووتی دەگەڕێمەوە. منیش زۆرم لێکرد کە نەگەڕێتەوە. ئەویش لە وەڵامدا ووتی: ئەو پیاوە بە هاتنی من دڵخۆش بووە و لە لای خەڵکی باسی کردووم و ناوی زڕاندووم. منیش خۆم ناخەمە جێگەی گومانی خەڵکیەوە و نایەم. کابرا بە

بیستنی ئەم هەواڵە لە پەل و پۆ کەوت و بە تەواوی شێواو لە جێگادا کەوت. ونیشانەکانی مردنی لە سەر و چاویدا بە دیار کەوت. لەبەر خۆیەوە دەیووت:

أسلم يا راحة العليـــــل ويا شفا الدنف النسحيل

رضاك أشهى إلى فؤادي من رحمة الخالق الجليل

واتە:

سەلامەت بی ئەی حەوێنەرەوەی نەخـــــۆش

ئەی چارەسەری جەستەی دەردەداری تێکشکاو

دڵی من هێند تامەزرۆی ڕەزامەندیتـــــــــــە

زۆر زیاتر لە تامەزرۆی بۆ ڕەحمەتی خالقی جەلیل

منـیش ووتم: ئـەی فـلآن کـەس لـە خـوا بترسـە و یەکسـەر بـەجێم هێشـت نەگەیشتمەوە دەرگای ماڵەکەیان و گوێم لە فیزاحی مەرگی بوو. جا پـەنا دەگرم بە خوای گەورە لە عاقیبەت خراپی.. و ئاخر شەڕی.

سزای نێرباز لە دونیا و قیامەت

تاوانی نێربازی لە گەورەترین تاوانەکانە. هەر بۆیەش سزاکەی لـە گـەورەترین و سەخترین سزایە.چونکە ئەم تاوانە بە پێچەوانەی سروشتی مرۆڤایەتیە.

جا ئایە سزای نێربازی گەورەترین و سەخترە یان سزای زینا.؟

لەم بارەیەوە زانیان جیاوازن و ڕاوبۆچونی تایبەتیان هەیە.

ڕای یەکەم:

جا هەندێ لە هـاوەڵان و زانایـان پێیـان وایـە کـە سـزای نێربـازی زۆر سـەختر و گەورەترە لە سزای زینا و کوشتن. جا ئەنجامدەری خێزاندار بێت یان ڕەبەن. لەو هاوەڵ وزانایانەی لە سەر ئەم ڕاو بۆچونەن:

(أبوبكر الصديق و علي بن أبي طالب و خالد بن وليد و عبدالل بن زوبير و عبدالله بن عباس و جابر بن زيد وعبدالله بن معمر و الزهري و ربيعة بن أبـي عبـدالرحمن و

مالك و أسحاق بن راهوية و امام أحمد له پوخترین بۆچونیدا وه امام الشافي له یەکێ له بۆچونەکانیدا) .

ڕای دووەم:

وەهەندێکی تر لەزانایان پێیان وایە سزای نێرباز هاوشێوەی سزای زینایە. لەوانە: (عطاء بن أبي رباح، حسن البصري، وسعيدبن المسيب ، ابراهيم النخعي ،وقتادة الاوزاي، وشافعی لە ڕواڵەتی ڕێبازەکەیدا ، والأمام احمد لەیەکێکی تر لەبۆچوونەکانیدا، وأبو يوسف ومحمد.)

ڕای سێیەم:

وەئەوانەی کە پێیان وایە سزای نێربازی کەمترە لەسزای زینا ئەوانیش بریتین لە: (حاکم وأبو حنیفه) .

وەلە درێژەی هێنانەوەی بەڵگە بۆ بووچوونەکانیان دەڵێین: ئەم تاوانە سەرپێچی وياخی بوونە، خواو پێغەمبەری خودا هیچ جۆرە سزایەزکیان بۆ دیاری نەکردووە، تەنها سزای "التعزير"نەبێت. هاوشێوەی خواردنی گۆشتی مردوو وخواردنەوەی خوێن گۆشتی بەرازە.

هەروەها دەڵێن: ئەم تاوانە لە ئەندامێکی جەستەی مرۆڤدا ئەنجام دراوەکە زۆر ناشیاوناسروشتی یە، بەڵکو ئەمە تەنانەت لای ئاژەڵیش قێزەوونە ، وەحەدی لەسەر نی یە وەك جووت بوون لەگەڵ گوێدرێژو شتی تردا.

هەروەها لەدرێژەی بەڵگە هێنانەوەدا دەڵێن: لە بنەماکانی شەریعەتدا هاتوە ئەگەر تاوانێك سروشتەکەی پاڵنەرو تەبیعەتێکی چەسپاوبێت، ئەوا حەددی لەسەر نی یە، وەئەگەر بەتەبیعەتێکی خوازراوەوە ئەنجام درابێت ئەوا حەددی لەسەرە. هەر بۆیە دەبینین زیناو دزی ومەی خواردن حەددیان لەسەرە. بەدەر لەئەنجام دانی خواردنی گۆشتی مردارەوبوو وەخواردنەوەی خوێن وخواردنی گۆشتی بەراز..

وەهەر لەم سۆنگەیەوە ووتویانە: حەد نی یە لەسەر جووت بوون لەگەڵ ئاژەڵ و خواردنی گۆشتی مردارەوەبوو .کەچی لەبەرامبەردا خوای گەورە جووت بوونی پیاو بۆ پیاو"نێربازی" زۆر بەقێزەون پێناس کردووە، وەبەهەمان شێوەش بۆ پیاوێك داوابكات پیاوانی تر بێنە لای و كاری سێكسی لەگەڵدا بكەن، بە پێچەوانەی زیناوە كەهەر دوولا حەز بەو كارە دەكەن ودەیخوازن.

وەدەڵێن: جا ئەگەر یەكێك لەو دوو كەسی هاوڕەگەز چێژی لەیەكتری وەرگرت ، ئەوا حەددیان لەسەر نی یە. بۆنمونە ئەگەر دووئافرەت چێژیان لەیەكتری وەرگرت.

بەلام زۆرینەی هاوەڵان وپیاوچاكان كۆكن لەسەر ڕاوبۆچوونی یەكەم وەلەم بارەیەوە دەڵێن: تاوانی نێربازی گەورەترین وقێزەونترین جۆری تاوانە مرۆڤایەتی بەخۆیەوە بینیبێت لەپاش بێ باوەڕی. تەنانەت دوور نی یە زۆر گەورەتربێت لەتاوانی كوشتنیش.

وەهەروەها دەڵێن: هیچ پێڕێك وگەلێك لە پێش گەلی "لوط"دا نەبووە بەم كارە قێزەونە گیرۆدەو سەرقاڵ بووبێتن، هەر بۆیە خوای گەورە بەسەخترین وتوندترین شێوە سزای دان. كەلە پێش وپاشی ئەمانە هیچ گەلێكی تر بەم شێوەیە سزا نەداوە كە هەموو شێوەو شێوازەكانی سزاو تیاچوونی تێدا كۆكردنەوە هەر لەسزای بەهیلاك بردن وبەردباران كردن و"واتە لەئاسمانەوە بەردی باران بەسەریاندا" وەبەناخی زەویدا نغرۆی كردن وشارو گوندەكانیان هەلاوگێڕكردن بەناخی زەویدا بردیانیە خوارەوە كردیانە پەند وعیبرەت بۆ هەموو جیهان ، چونكە جۆرە تاوانێكیان ئەنجام ئەدا كە زەوی لەهەژمەتدا خەریك بوو لەت دەبوو، وەسەرجەم فریشتەكان بەرەو قولای ئاسمانەكان هەڵهاتن لەترسی ئەو دیمەنە شازە وناشیرینەی كە دەیان بینی. زەوی شكاتی حاڵی لای خوای گەورە كرد وەچیاكان خەریك بوو وردوخاش دەبوون. جا كوشتنی كەسێك باشترە لەوەی

کە نێربازی لەگەڵدا بکرێت،هەتا ئەو کاتەی بەستەم دیدە دەکوژرێت شەهید دەبێت وسوودمەندی قیامەت دەبێت. بەڵام ئەگەر ئەو کارەی پێ کرا ئەوا بەهەموو شێوازەکان کوشتوویەتی، کوشتنی کەرامەت وشکۆمەندی مەردایەتی وجوامێری. وەبەڵگە لەسەر ئەم ووتانە ئەوەیە کە سزای کوشتن واتە بکوژ دەکەوێتە سەر خزم وکەس وکاری کوژراو یان لێی خۆش دەبن یاخود دەیکوژنەوە یاخود خوێنی لێ دەسێنێت وئاشتەوایی دەکەن.

بەڵام ئەمانە هیچی نێرباز ناگرێتەوە، بەڵکو کۆدەنگییەك هەیە لە هاوەڵان وزۆرینەی زانایان کە کوشتن بەتەنها سزای نێربازییە، هەروەکو لەفەرمودەی پێغەمبەردا هاتووە. کەهەموو هاوەڵان وخەلیفە ڕاشیدینەکان کاریان پێ کردووە. وەسەلماوە کە (خالد بن الوليدﷺ) لە چواردەوری گوندنیشینەکانی عەرەب پیاوێکی دۆزیوەتەوە کە هاوشێوەی ئافرەت شوودەکاتوە پیاوان دەچنە لای. هەربۆیە لە نوسراوێك ئەم باسە ڕەوانەی خەلیفە (ابو بكرى صديقﷺ) دەکات کەچی دەربارەی ئەم حاڵەتە بکەن. خەلیفە أبو بكر ڕاوێژی بە زۆرینەی هاوەڵاکان کرد لە نێوانیاندا ڕاوبۆچوونی (علی بن أبي طالبﷺ) لەهەر هەموویان توندوتیژتر بوو ،کەدەیووت: لە هەموو جیهاندا تاکە گەلێك ئەم بەدڕەوشتیەی ئەنجام داوە لەلای هەموانیش ئاشکرایە کە خوای گەورە چی بەسەردا هێناون، جا پێم وایە ئەوکەسە بسوتێنرێت. خەلیفە "أبو بکرﷺ" لەوەڵامدا ڕاوبۆچوونەکەی "علی" پەسەند کردو بۆ "خالید"ی ناردەوە ، ئەویش بەو کا رە هەستا.

وە (عبدالله بن عباسﷺ) پێی وایە: ئەو بەد ڕەوشتیە لەسەرووی بەرزترین خانووی ئەوشارەوە بەربدرێتە خوارەوەپاشان بەردباران بکرێت. وەئەم بۆچوونەی لەو سزایەوە وەرگرتووە کە خوای گەورە سزای گەلی"لوط"ی پێدابوو.
وە "عبدالله" ئەم فەرموودەیەی گێڕاوەتەوە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (من

وجد تموه يعمل عمل قوم لوط فأقتلوا الفاعل والمفعول به) [1] واتە: هەر کارێکی نێربازیتان بینی ، بکەرو پێکراوەکە بکوژن.

هەروەها دەڵێن سەلمێنراوە کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: **(لعن الله من يعمل عمل قوم لوط، لعن الله من يعمل عمل قوم لوط، لعن الله من يعمل عمل قوم لوط.)** [2] واتە: خوای گەورە نەفرەتی لەو کەسانە کردووە کە کردەوەی گەلی "لوط"دەکات، خوای گەورە نەفرەتی لەو کەسانە کردووە کە کردەوەی گەلی "لوط" دەکات، خوای گەورە نەفرەتی لەو کەسانە کردووە کە کردەوەی گەلی "لوط" دەکات.

لێرەدا پێغەمبەرﷺ سێ جار لەیەك فەرموودەدا نەفرەت لەزینا کار بکات ،هەرچەندە نەفرەتی لە بڕێکی زۆری تاوانە گەورەکان کردووە ،بەڵام تەنها لەیەك جار تێ نەپەڕیوە، کەچی سێ جار نەفرەت لە نێربازان دەکات.

جا لەڕووی سزای ئەو تاوانەوە سەرجەم هاوەڵان کۆك وهاودەنگن لەسەر کوشتنی نێرباز، بەڵام ناکۆك بوونە لە شێواز وچۆنیەتی کوشتنەکەی. هەرچەندە هەندێ لەخەڵکی بەهەڵە لەمە گەیشتوون وایان زانیوە جیاوازبوونە لەسەر حوکمەکەی، نەخێر لەڕاستیدا تەنها ناکۆکیان لەسەر شێوازی کوشتنەکەی بووە.

وەدەڵێن: گەر تێبینی ئەم ئایەتە پیرۆزە بکەین کە دەفەرمێت: (وَلاَ تَقْرَبُواْ الزِّنَى إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاء سَبِيلاً... الإسراء:٣٢) واتە:هەرگیز نزیك نەکەونەوە لە زینا وهۆکارەکانی بەروزینا ڕۆیشتن، چونکە بەڕاستی ئەوە تاوانێکی گەورەیە ڕێچکەیەکی هەڵەو ناپەسەندە.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(ترمذي: ١٤٥٦)و(ابوداود ٤٤٦٢)و(ابن ماجه:٢٥٦٣)وە (ألباني)بە (حسن)ی داناوە.

[2] –ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(احمد :٣٠٩/١) گێڕاویەتیەوە.

هەروەها سەبارەت بەنێربازە دەفەرمێت: (أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّن الْعَـالَمِينَ... الأعـراف: ٨٠) واتـە:ئایا ئێـوە کـاری فاحیشـەو خراپـەکاری وئارەزووبازی ئەنجام دەدەن بە شـێوەیەك کـە وێنەوهاوشـێوەتان نـەبووە لـەنێو مرۆڤ وجیهاندا.

جا تێبینی جیاوازی نێوان ئەم دوو ئایەتە پـیرۆزە بکـە، خـوای گـەورە لەئایـەتی یەکەمدا زینای بەیەکێك لە جۆرەکـانی فاحیشـە دەداتـە قەڵـەم، بـەلاَم لەئایـەتی دووەمدا سەرجەم ناوی فاحیشەی لە نێربازیدا کۆکردۆتەوە.

واتە پوختەی فاحیشە بریتی یە لەم بەدکارو بەدڕەوشتیە واتە نێربـازی ، چـونکە ناشـیرینی وقێزەونـی ئـەم بەدکاریـە زۆر ناسـراوە وەهـەموو کەسـێك دەیزانێـت.

وەئەمە هاوشێوەی ووتـەی فیرعەونـە کەلـەم ئایەتـەدا دەردەکـەوێت: (وَفَعَلْـتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ... الشعراء:١٩) واتە: ئەوەندە کارەکە دیارو ناسراوە بەخراپە، هەموو کەسێك دەیزانێت چیت کردووە.

هەروەها خوای گەورە دەربارەی ئەم بەد ڕەوشتیە دەفـەرمێت: ((مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَـدٍ مِّـن الْعَـالَمِينَ... الأعـراف: ٨٠)) واتـە: کـەس لـەپێش ئێـوە ئـەم بەدڕەوشـتیەی ئـەنجام نـەداوە. پاشـان دێتـە سـەر دەسـت نیشـان کردنـی ئـەو بەدڕەوشـتیەی کـە شـەرمەزارترین وڕیسـواترین کـارە کەمرۆڤایـەتی بەخۆیـەوە بینیبێتی کەدەفەرمێت: (إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ... الإعراف:٨١) واتە: ئێوە دەچن پیاو لەپیاو مارە دەکەن ودەچنە لای یەکتری.

پاشان مەبەستی ئەو کارە چەپەڵەیان بۆ دەخاتە ڕوو کە نێربازی یە. وەئەم کارە دەبێتـە مایـەی دەسـت بـەرداربوون لـە هاوسـەرگیری وپشـت گـوێ خسـتنی هاوسەرەکانیان کەلەم پرۆسەیەدا واتە هاوسەرگیری و جووت بوونیـان پیرۆزتـرین وڕێزدارتـرین دروسـت کـراوی خـوای گـەورە دێتـە بـوون کەمرۆڤـە، کەچـینی پێغەمبەران وپیاو چاکانی تێدایە، جگە لەدەسـت خسـتنی ژیـانێکی ئاسـودەیی

چێژو خۆشی بۆ هەردوولا ، کەلە تکانی شەرم ونەمانی شکۆمەندی مرۆڤ، مەگەر خودا خۆی بزانێت چەند خراپەی مەترسیدار هەیە لەم بەد ڕەوشتیەدا.

جگە لەهەموو ئەمانە نێربازی پێچەوانەی سروشت وپاکی و بێ گەردی مرۆڤایەتی وژیانە کەلە سەری پەروەردەبوونە ، کەسەرجەم بوونەوەریش لەسەر بنەمای نێرومێ دروست بوونە. کە ئەمان بەم کارەیان مرۆڤ لەڕێزو پلەوپایەی بەرزی وپاکیو شکۆمەندی دادەگرنە ڕیزی کەمتر لەئاژەلآن. لەهەمان کاتدا سروشت وفیترەتی مرۆڤایەتی پێچەوانەو ئاوەژوو دەکەنەوە، هەربۆیە خوای گەورە شارو خانووەکانیانی سەروژێرکردو بەناخی زەویدا بردوونی.

دواتریش خوای گەورە باس لەوە دەکات کەبەم تاوانەیان سنووریان شکاندووەو زیادەڕەویان کردووە لەتاواندا ، کەدەفەرمێت: (بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ... الإعراف:٨١) .

جا بەراوردێك بکە ئایەتەکە لەتاوانی زینادا شتی لەم شێوەیە هاتووە؟! پاشان خوای گەورە بەدەستە ئایەتی پیرۆز ناوزەدیان دەکات وکە هیچ پێڕێك وگەلێك بەم چەشنە سەرکۆنەو ناشیرین نەکراوە کەدەفەرمێت: ((بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ... الإعراف:٨١)) .

(وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَت تَّعْمَلُ الْخَبَائِثَ... النبياء:٧٤) واتە: ئێمە پێغەمبەر"لوط"مان ڕزگارکردن لەو شارەی کە دانیشتوانەکەی کاری پیسیان ئەنجام داوە..... ((إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ...الأنبياء:٧٤)) واتە: بەڕاستی ئەوان پێروگەلێکی ستەمکارو خراپەو بەدڕەوشت بوون.

(رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ... العنكبوت:٣٠) واتە: خودایە سەرکەوتووم کەبەسەر ئەو گەلەی کەخراپەکای بلآودەکەنەوە... وەتەنانەت فریشتەکانیش بە ستەمکاران ناوی دەبەن: (إِنَّا مُهْلِكُو أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ...

العنكبوت:٣١) واتە: ئێمە هاتووین خەڵكی ئەوشارە بەهیلاك بەرین وشارەكە كاول بكەین چونكە دانیشتوانەكەی ستەمكارن.

تەنانەت كاتێك حەزرەتی ایبراهیم"س.خ"دەیەوێت بەرگرییان لێ بكات ولەسەر ئەوسزایە بدوێت ، فریشتەكان ڕێگری لێ دەكەن ودەڵێن مۆڵەت ودەرفەرتی گفتوگۆكردن لەسەر ئەم كارە نەماوە وەسزای خودا بۆیان بەڕێوەیە. (يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ جَاء أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ...هود:٧٦) .

تەنانەت پیسی وچڵێسی ئەو گەلە لە ئاستێكدا بوو كە هیچ كەسێك لەدەستیان دەرباز نەدەبوو لەم كارەدا. وەكاتێك هەواڵیان بیست كە چەند پیاوێكی ڕوخسار جوان میوانی حەزرەتی "لوط"ن ڕاستەوخۆ هێرشیان هێنایە سەر ماڵەكەی و ویستیان دەست درێژی بكەنە سەریان لە دیمەنێكی ئەوپەڕی بێ شەرمیدا. بەناچاری حەزرەتی "لوط"لە میانەی بەرگیری كردن گفتوگۆكردنی لەگەڵ میوانە بەڕێزەكانی كەچەكانی خۆی پێدان گەر بەشێوەیەكی ڕاست ودروست مارەیان بكەن وببنە هاوسەریان، بەڵام دەست درێژی نەكەنە سەر میوانەكانی وشەرمەزاری نەكەن. ئایا ئێوە پیاوێكی مەردو جوامێرتان تێدا نی یە؟

(يَا قَوْمِ هَـؤُلاء بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُواْ اللّهَ وَلاَ تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ...هود:٧٨) .

بەڵام لە وەڵامدا زۆر بێ شەرم وسەركەشانە مەبەستی گڵاوی خۆیان دەخەنە ڕوو، كەدەڵێن ئێمە هیچ مافێك ومەبەستێكمان كچەكانت نی یە، وەتۆ باش دەزانیت كە ئێمە چیمان دەوێت وكێمان مەبەستە. (لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ...هود:٧٩) .

حەزرەتی "لوط"زۆر مەردانە تا سەر ئێسقان بەرگیری لەمیوانەكانی دەكرد لەژێر فشاری گەلەكەی وناچاری وبێ دەرفەتی بەئاخ وكەسەرێكی زۆرەوە دەڵێت: (قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ...هود:٨٠) واتە: پێیانی ووت: خۆزگە

من هێزێکم دەبوو،یان لەخۆتان هاوکارێکم دەبوو یاخود پەنایەکم شك ببردایە هەتا هانام بۆ ببردایە وتۆڵەم لێتان بکردایەتەوە.

جا میوانەکانی کە نێردراوی خوای گەورە بوون لەسەر ڕوخساری پیاوان هاتبوون. ڕاستی ومەبەستی هاتنەکەیان بۆ "لوط" ئاشکراکرد وهێوریان کردەوە کە ئەوان ناتوانن دەست بگەیەننە ئێمە. (قَالُواْ يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَن يَصِلُواْ إِلَيْكَ...هود:٨١) .

پاشتر پێیان ڕاگەیاند کە سزای خوای گەورە بەڕێوەیە بۆ ئەم گەلە ستەمکارە، وەکات وساتی ئەم سزایەیان پێ ڕاگەیاند، هەروەها لیستی ڕزگاربووەکانیان پێدا لەم سزایە. کە پێڕی باوەڕدارانە جگە لە هاوسەرەکەی کەتیاچووەکانە بەنهێنی دەبێت شار چۆڵ بکەن: (فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ اللَّيْلِ وَلاَ يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ إِلاَّ امْرَأَتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ...هود:٨١) .

جا حەزرەتی "لوط"ویستی زووتر کارەساتەکە پێش بخات، بەڵام فریشتەکان پێیان ڕاگەیاند کاتی سەعاتی سفر زۆر نزیکە بۆئەو ڕوودواوە. جاماوەی دەرچوونی یارانی "لوط"لەو شارەو وێران بوونی تەنها ماوەی نێوان بەری بەیان وخۆرهەڵهاتن بوو چیتر ئەو شارە بۆ یەکجاری خاپوورکراو سەرەوژێرکرایەوە.

لە پێشدا خوای گەورە فەرمانی بەحەزرەتی "جبریل"دا کە فریشتەی نزیکی خودایە ، بەوەی کەلە ڕەگ وڕیشەوە ئەو شارە هەڵکەنێت وبەرەو قوڵای ئاسمانەکان بیانبات، تەنانەت فریشتەکانی ئاسمان گوێیان لە وەڕینی سەگەکان وزەڕینی دەنگی گوێدرێژەکانیان بوو، ئەوەندە بەرز کرایەوە بەسەرووژێری بەناخی زەویدا بران. (فَلَمَّا جَاء أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ...هود:٨٢) .

پاشتر بەردمان باران بەسەریاندا ، وەکردمانە نمونەو پەندو عیبرەت بۆ سەرجەم مرۆڤایەتی ، تەنانەت شوێنی کارەساتەکەشمان کردە سەرەڕێی کاروان چییان

وریێبواران تا بەبینینی شوێنەوارەکەیان پەندو عیبـەرت وەربگـرن. (إِنَّ فِي ذَلِـكَ لآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ * وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُّقِيمٍ * إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّلْمُؤمِنِينَ... الحجر:٧٥-٧٧) واتە: ئەم بەسەرهاتە بەڵگەو پەندوعیبرەتە بۆ کەسانێك کە پەندو ئامۆژگاری وەربگرن ،بەتایبەتی شوێنەواری ئەو ڕووداوە لەسـەر ڕێگـای کـا ڕوان چـییانە تـا هەمووان پەندی لێ وەربگرین. وەئەمە بەڵگەیە بۆ بڕواداران کە خوای بـەهێزیتان چۆن تۆڵە دەسێنێت.

سەرکەشی وگومڕایی وئارەزووبازی ژێری شێواندبوون ، بینـایی کـوێر کردبـوون، دڵ ودەروونیانی پەردەپۆش کردبوو، زۆر لەئاژەڵ ئاست نزم وکەمتر بـوون تـا بـەو دەردە چوون. کەبەهەمیشەیی شادی نێو ژانەلاکانی دۆزەخ بـوون و لـەنێو ئـاگرو سزاو سوتاندا بیری ئەو چێژو خۆشیەیان دەخرێتـەوە کـە چـی بەدڕەوشـتیەکیان ئەنجام داوە. (اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاء عَلَيْكُمْ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَـا كُنـتُمْ تَعْمَلُونَ... الطور:١٦) واتە: ڕۆبچن لەنێو ئاگری دۆزەخدا ،جا خۆڕاگر دەبن لەنێو ئاگری دۆزەخدا یان خۆڕاگر نابن هەروەك یەك وایـە ، دڵنیـابن ئەمـە تۆڵـەی بـەد ڕەوشتیەکەتانە کە ئەنجامتان داوە لەدونیادا.

پاشان خوای گەورە لەسیاقی ئایەتەکەدا ، وەپاش گێڕانەوەی وردەکاریەکانی ئەو کارەساتە ،بەشێوەیەکی هەڕەشە ئامێز ڕوودەکاتـە ئەگـەری دووبـارە بوونـەوەی ئەم کارەساتە گەر بێتو هاوشێوەو هاوکارانی ئەو بەدڕەوشتیە سەر هەڵبداتەوە لە نێـو ئـادەمیزاد دا. کەدەفـەرمێت: (وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ...هود:٨٣) واتـە: ئەم سزاو کارەساتە دوور نی یە دووبارە ببێتەوە، بەدووبارەبوونەوەی خودی ئەو تاوان وکارەساتەی گەلی"لوط"لە نێو مرۆڤایەتیدا.

گفتوگۆیەك لەسەر بەڵگەکان

گفتوگۆیەك لەسەر بەڵگەی ئەوکەسانەی کـەپێیان وایـە سـزای نێربـازی کـەمترە لەسزای زیناکاری.

ئەوان پێیان وایە کە: نێربازی تاوانێکەو سەرپێچی یەکە خوای گەورە هیچ سزاو حەدێکی بۆ دیاری نەکردووە.

لە وەلآمدا دەڵێین: لە چەند ڕوویەوە شیکای ئەم بۆچوونە دەکەین:_

١. پێغەمبەری ئازیزﷺ پەیامبەری خودایەو ڕۆشنکارو شیکاری فەرمانەکانی خوای گەورەیە، جا سزای ئەم تاوانە بەلای پێغەمبەری خوداوە بریتی یە لەکوشتن ،وەك لەچەند فەرموودەیەك ڕوونمان کردەوە. جاهەرچەندە لەقورئاندا دەقێك نەهاتووە لەسەری ،بەلآم لەسونەتدا سەلمێنراوە.

٢. ئەگەر پێتان وایە لەم بابەتەدا سونەت وەرناگیرێت ،کەواتە ناکرێت بەردباران کردنی زیناکاریش بکرێت، چونکە تەنها لەسونەت وفەرموودەکاندا هاتووە. وەئەگەر ووترا بەردبارنکردنی زیناکار وەك دەق لەقورئاندا نەهاتووە،بەلآم حوکمی هەر ماوە ،چونکە ئایەتەکان وەك دەق نەسخ بوونەتەوە نەك وەك حوکم. ئەوا دەڵێین: کەواتە نابێت حەد لەمەی خۆر بدرێت! !

٣. ڕەدکردنەوەی بەڵگەیەکی دیاری کراو ،واتای ڕەدکردنەوەی سەرجەم بەڵگەکان نی یە لەکاتێکدا ئەو بەڵگەیەی ئێوە پشتی پێ دەبەستن ،ئێمە هەڵمان وەشاندەوە!....

بەلآم ئەو ووتەیەی کەدەڵێت: ئەم تاوانە بەکارهێنانی کاری سێکسی یە لە ئەندام وشوێنێکی جەستەی مرۆڤ کەلەگەڵ سروشتدا ناگونجێت وخوازراو نی یە، وەهاوشێوەی لای خوای گەورە وەك چوونە لای ئاژەڵ وئافرەتی مردوو وایە، کە خوای گەورە لای پەسەند نی یە.

لە وەلآمدا دەڵێین:_

أ. ئەمە قیاسێکی ناڕەوایە ، بەدەقی فەرموودەی پێغەمبەر وکۆدەنگی هاوەلآن ڕەدکراوەتەوە.

ب. قیاس کردنی جووت بوون لەگەڵ کوڕێکی جوانکیلە کە فیتنەو ئاشوبەکەی لەسەرووی جووت بوونە لەگەڵ گوێدرێژو ئافرەتی مردوودا، ئەمە خراپترین قیاسە.

ج. ئەم ووتەیە لەگەڵ سروشتدا ناگونجێت وە لای خوای گەورە پەسەند نی یە ورەد دەکرێتەوە، چونکە هەر کارێك خودا پێی پەسەند نەبێت لەگەڵ خودی سروشتی مرۆڤدا ناگونجێت ومەرج نی یە سزای لەسەر نەبێت. ئەمە هاوشێوەی ئەنجامدانی کاری سێکسیە لەگەڵ دایك وخوشك وکچدا. کە سزاکەی کوشتنە.

جا ئەمە یەکێکە لەڕاکانی (أحمد) وڕاوبۆچوونی (اسحاق بن راصوبە) و پێڕێکی زۆر لە "اهل الحدیث"، جا ئەو کەسە کوڕبێت یان پیاو.

وە (ابو داود) و (ترمذي) لە (براء بن عازب) دەگێڕنەوە کەدەڵێت: **(لقیت عمي ومعه الرایة، فقلت الی أین ترید؟ قال: بعثني رسول اللهﷺ الی رجل نکح امرأة أبیة من بعده ان أضرب عنقه واخذ ماله.)**[1] واتە: براء دەڵێت: مامەم پێگەیشت دەبینم ئاڵایەکی بەدەستەوەیە ، پرسیم بۆ کوێ دەچیت؟ ووتی: پێغەمبەری خودا ناردومێتی بچم کابرایەك بکوژم ومالەکەشی بهێنم ، چونکە لەدوای مردنی باوکی باوەژنی خۆی مارەکردۆتەوە.

وە (ترمذي) لەسەر ئەم فەرموودەیە دەڵێت: ئەم فەرموودەیە "حسن"ە، وە (جوزجان) کەدەکاتە مامی"براء"دەڵێت: ئەو پیاوە ناوی (حارث بن عمرو) ە.

وەلە (سنن ابی داود) و (ابن ماجە) دا هاتووە لە فەرموودەی "ابن عباس" کەپێغەمبەری خوداﷺ فەرموویەتی: **(من وقع علی ذات محرم فأقتلوه)**[2] واتە: هەر کەسێك کاری سێکسی لەگەڵ مەحرەمێکدا ئەنجام بدات، ئەوا بیکوژن.[1]

---

[1] – ئـەم فەرموودەیە(حسـن)ە،(احمد: ٤/٢٩٥)وە(ترمـذي: ١٣٦٢)وە(ابـو داود: ٤٤٥٧) گێڕایانەتەوە.

[2] – ئـەم فەرموودەیـە (ضـعیف الأسـناد)ە، (احمـد: ١/٣٠٠)وە(ترمـذي: ١٤٦٢)وە(ابـن ماجـە: ٢٥٦٤) گێڕایانەتەوە.بڕوانە (الارواو:٢٣٤٨-٢٣٥٢)

هەروەها دەڵێن کابرایەکیان گرتبوو هێنایان بۆلای "حجاج"کە سەلمێنرابوو دەست درێژی سێکسی کردۆتە سەر خوشکەکەی، "حجاج" فەرمانی دا بەبەند کردنی وەفەرمانی دا کە بپرسێت لەهاوەڵانی پێغەمبەرﷺکە سزای ئەم تاوانبارە چۆن بدرێت. جا لە (عبدالله بن مطرف) یان پرسی کە هاوەڵی پێغەمبەرﷺ بوو، ئەویش ووتی:گوێم لە پێغەمبەرﷺ بوو دەیفەرموو: (من تخطى حرم المؤمنين فخطوا وسطه بالسيف.) [2]واتە: هەرکەسێك هێڵی ناموسی باوەڕدارانی شکاند ،ئەوا بە شمشێر بیکوژن و وەلە ناوەڕاستەوە دوو لەتی بکەن.

جا ئەمە باس لە جۆرێکی تری کوشتن دەکات کە تایبەتە، بەلاّم هەرکەسێك بزانێت کەحەرامە چوونە لای کچ یان دایك، ئەوا حەدی بریتی یە لەکوشتن، واتا هاوشێوەی نێربازی یە.

پوختەی وردبینی لە بوارەدا:

یان دەبێت بەڵگە بهێنیتەوە لەسەر هەردوو بابەتەکە و بەقیاس کردن ڕاستی هەردوو بابەتەکە دەخاتە ڕوو.

وەسەرجەم موسڵمانان کۆدەنگن لەسەر ئەوەی هەرکەسێك زینا لەگەڵ مەحرەمێکدا بکات ئەوا حەدی لەسەر دروست دەبێت، بەلاّم لەچۆنیەتی وشێوازی حەددەکە ناکۆکن کە ئایا کوشتنە لەهەموو حاڵەتێکدا ، یاخود حەددەکەی تەنها وەکو حەددی زینایە؟

---

[1] –مەحرەم ئەمانە دەگرێتەوە:(دایك، باوەژن، خوشك وکچ، کچەزا، خوشکەزا، کوڕەزا، پوورو داپیرە "نەنك" ، خوشك ودایك لەشیرەوە ،خەسوو).

[2] – ئەم فەرموودەیە (ضعيف الأسناد)ە،(الهيثمي في المجمع: ٢٦٩/٦)دا هێناویتی. وەدەیداتە پاڵ (طبراني)وەدەڵێت: جگەلە(وفدة بن قضاعة)نەبێت پاوەکانی ئەم فەرموودەیە هەموویان متمانە دارن. وە(بخاری) لەصحیحەکەیدا دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر دەفەرمێت؛ (من زنى بأخته فحده حد الزاني) واتە: هەرکەسێك زینای لەگەڵ خوشکەکەی کرد، ئەوا حەدی وەك حەدی زینایە. وە(الحافظ) دەڵێت: (احمد)یش پێی وایە، بەلاّم زۆرینەی زانایان پێیان وایە ئەمە حەرامە،بەمەرجێك زانیێتی کە حەرامە پێشتر.

دوو پێر لەبارەیەوە دەردەکەون:_

هەریەکە لە ئیمامی"شافعی ومالك وأحمد" پێیـان وایـە ،حەددەکـەی هاوشـێوەی حەددی زینایە.

بەلاّم "احمد" لەیەکێك لە بۆچوونەکانیدا ، وەهەروەها "اسحاق "و کۆمەڵێکی تر پێیان اویە: کە حەددەکە کوشتنە لە هـەمو حاڵەتێکدا ، هـەروەها کـۆدەنگن کـە لەژێر ناوی خواستن ومارەکردندا ئەم کـاری زینایـەی ئـەنجام دابێـت و بیشـزانێت کەحەرامە ، ئەوا حەددی لیّ دەدرێت، تەنها (ابو حنیفە) نەبێت ،کەپێی وایە لـە ژێرناوی مارەکردندا بێت ئەوا حەددەکەی لەسەر دەکەوێت.

بەلاّم ئەوانەی تر کە دژی ئەم بۆچوونەن دەڵێن: بە ئەنجام دانی ئەم تاوانە لە ژێر ناوی مارەکردندا ئەوا دووجار تاوانەکـەی گـەورە تـر کـردووە، دووشـتی نـاڕەوای گـەورەی لەیـەك کاتـدا ئـەنجام داوە، کەئـەویش تـاوانی نـاڕەوایی گرێبەسـتی مارییەکەیە ، وەتاوانی ناڕەوایی زیناکەیە. جا بەچ شێوەیەك ئەو حەددەی لەسەر لادەچێت؟ بەکۆکردنەوەی مارەکردنێکی نادروست وتاوانی زیناکاری؟!

بەلاّم سەبارەت بە جووت بوون لەگەڵ ئافرەتێکی مردوو، ئـەوا دووجـۆر بۆچـوون هەیە کەلە ڕێباز و مەزهەبی "أحمد" وکەسانی تر هەیە. یەکەم وبەناوبانگترینیان ئەوەیـە کـە: حـەددی لەسـەر دروسـت دەبێـت ، کـە ئەمـەش ووتەی"اوزاعی"یـە، چونکە ئەنجام دەری ئەم تاوانە دووشتی گەورەی کۆکردۆتـەوە کـە بـریتی یـە لـە ڕوشاندنی شکۆمەندی مردوویەك، وەهەروەها ئەنجامدانی تاوانی زیناکاری.

جووت بوون لەگەڵ ئاژەڵدا

جووت بوون لەگەڵ ئاژەڵدا یەکێکە لەتاوانە قێزەونەکان ، وەزانایان سەبارەت بەم تاوانە سیّ ڕاوبۆچوونیان هەیە کەئەوانیش ئەمانەن:_

١. حوكمەکەی بریتی یە لەتەمیّ کردن و سەرزەنشت کردنی، وەحەدی لەسەر نی یە، ئەمە ڕاوبۆچوونی هەر یەك لە: (مالك ، ابو حنیفە ، شافعی لەیەکیّ لەبۆچوونەکانیدا ، إسحاق) .

٢. حوکمی ئەم کارە وەك کاری زینا وایەدارکاری دەکریّت ئەگەر ڕەبەن بیّت، وەبەردباران دەکریّت ئەگەر خیّزانداربیّت، ئەمە ڕاوبۆچوونی "حسن"ە.

٣. حوکمی ئەم کارە وەك کاری نیّربازی وایە، ئەمە یەکیّکە لەڕاوبۆچوونەکانی (أحمد) .

وەدەست نیشان کردنی جۆری سزاوحەددەکە دوو ڕاوبۆچوونی تر هەیە کە ئایا سزای کوشتنە؟ یان وەك زیناکار مامەڵەی لەگەڵدا دەکریّت؟

وەئەوانەی کە پیّیان وایە سزاکەی بریتی یەلە"کوشتن"ئەم فەرموودەیەی "ابو داود"دەگیّڕنەوە لە (ابن عباس) کە پیّغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (**من أتى بهيمة فأقتله واقتلوها معه.**)[1] واتە: هەر کەسیّك جووت بوو لەگەڵ ئاژەڵکدا ،ئەوا هەردووکیان بکوژن"ئاژەڵ وکەسەکەش".

وەدەڵیّن: ئەم جووت بوونە بەهیچ شیّوەك دروست نی یە ، هەربۆیە سزای کوشتنە وەك نیّربازی.

بەلاّم ئەوانەی کە پیّچەوانەی ئەم بۆچوونەیان هەیە دەڵیّن: ئەم فەرموودەیە "صحیح"و دروست نی یە وکاری پیّ ناکریّت.

وە (اسماعیل بن سعید الشانجی) دەڵیّت: لەم بارەیەوە پرسیم لە"أحمد" ووتی: بیّ دەنگ بوو...وە فەرموودەکەی"عمرو بن أبی عمرو" ی لا دروست وصحیح نەبوو.

[1] – ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(احمد: ١/٢٦٩)وە(ابوداود: ٤٤٦٤)وە(ترمذي: ١٤٥٥)وەدەڵیّت لای زانایان کار بەمە دەکریّت، کە ئەمەش ووتەی(احمد وإسحاق)ە.

وە (طحاوي) دەڵێت: ئەو فەرموودەیە لاوازە "ضعیف"، وەهەروەها فەرموودەو گێڕانەوەکەی "ابن عباس"یش دروست نی یە، هەر بۆیە فەتوای دەدا بەوەی کە حەددی لەسەر نی یە. وە "ابو داود"یش دەڵێت ئەم بۆچوونە فەرموودەکە لاواز"ضعیف"دەکاتەوە.

جا قیاس کردنی جووت بوون، ئەوا زۆر لەیەکەوە دوورن وقیاسێکی تەواو ناڕەوایە...

لە نێوان نێربازی وپانپانۆکی دا"السحاق"[1]

هەندێ جا تاوانی نێربازی قیاس دەکرێتە سەر تاوانی پانپانۆکێ"السحاق"، کە ئەم قیاسە ناڕەواییەکی ئاشکرای تێدایە ، چونکە تاوانی نێربازی واتە دووپیاو یاخود دوو کوڕ کاری سێکسی ئەنجام دەدات بەتێپەڕکردنی ئەندامی نێرینە"چوك"بۆ نێو کۆمی ئەوی تریان، بەلاّم ئەم کردارە لە پان پانۆکی"السحاق" ڕوونادات، چونکە تەنها هەردوو مێینەکە لە یەك کاتدا چێژ لەیەکتری وەردەگرن.

وەدەتوانین بڵێین: هاوشێوەی پانپانۆکێ"السحاق" لە نێرینەدا هەیە ، ئەویش چێژوەرگرتنی دووکەسی نێرینە بەبێ کرداری تێپەڕاندنی چوك بۆ نێو کۆمی ئەوی تریان. وەلە هەندێ "آثار"دا هاتووە بە "مرفوعی": (اذا أتت المرأة المرأة فهما زانیتان) [2]واتە: ئەگەر دوو ئافرەت چوونە لای یەکتری و کاری سێکسیان لەگەڵ یەك ئەنجام دا ، ئەوا هەردووکیان زینایان ئەنجام داوە.

---

[1] – "السحاق" لە کوردەواریدا پێی دەوترێت "پان پانۆکێ"یان لێخشاندن، واتە دووکەسی مێینە چێژی سێکسی لەیەکتری وەردەگرن بەئەنجامدانی هەندێ کرداری تایبەت لەم بوارەدا، بەبێ تێ پەڕکردنی هیچ شتێك بەنێو داوێنی یەکتریدا. "وەرگێڕ"

[2] – ئەم فەرموودەیە (ضعیف الأسناد)ە، بڕوانە(المطالب العالیة)ی(ابن حجر: ١٨٠٩)وە(مجمع الزوائد: ٦/٢٥٦)

بەلاّم لێرەدا حەددیان لەسەر نی یە، چونكە هیچ شتێكیان تێپەڕ نەكردووە بۆ نێو داوێنی یەكتری، وەكاتێ ناوی لێ نراوە زیناكار ، ئەوا لەهاوشێوەی زینای چاو ودەم وقاچە.

بەشی پێنجەم
چارەسەر
و
وەڵامی پڕوپوخـــــت

چارەسەرو وەڵامی پڕوپوخت

پاش خستنەڕووی سەرجەم ئەو دەردە کوشندانەی کەهەر هەموویان لەیاخی بوون وسەرپێچی وتاوانکاری یەوەسەرچاوەدەگرێت، لێرەدا بەوپەڕی کەساسیەوە دەوترێت:

ئایا دەرمان وچارەسەرێك هەیە بۆ ئەم دەردە کوشندەیە؟!

وەڕووقیەك هەیە بۆ پوچەڵ کردنەوەی ئەم جادووە بێ شومارە؟

ئایا ڕێگایەك هەیە بۆ دەربازبوون لەم بیابانە بێ کۆتایە؟

وەفریاد ڕەسێك هەیە بۆ ڕزگارکردنی دڵی عاشقێك کە شەیدایی دێوانەی کردبێت؟... هتد.

بەڵێ......وەبێ گومان دەرد نی یە بێ دەرمان وچارەسەر بێت، ئەمە کرۆکی بابەتەکەیە: (ما أنزل الله من داء إلا جعل له دواء علمه من علمه وجهله من جهله.) [1]واتە: خوای گەورە هەر دەردو نەخۆشی یەکی ناردبێت ، ئەوا لەگەڵیدا چارەسەرکەشی ناردووە، جا ئەوەی بیزانێت دەیزانێت وەئەوەی بێ ئاگا بێت، ئەوا نایزانێت.

جا چارەسەرکرنی ئەم دەردانەی دڵ، بەندە بەدووڕێگاوە:_

ڕێگای یەکەم: ڕێگری کردن وخۆپاراستن لە پێش تووش بوونی."خۆپاراستن باشتر لە چارەسەرکردن".

ڕێگای دووەم: چارەسەر کردن وبنەبڕکردنی لە پاش تووش بوونی.

جا هەر دوو ڕێگاکە بەندە بەیارمەتی خوای گەورە ، وەهەر کەسێك خوای گەورە هاوکاری بکات سەرفراز دەبێت، وەبەپێچەوانەشەوە ڕاستە.

ڕێگای یەکەم:

---

[1] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، پێشتر باسمان کردووە.

خۆپاراستن باشتر لەچارەسەرکردن

بۆ ڕێگری کردن لەتووش بوونی دڵ بەم دەردە کوشندەیە ، دووکاری گرنگ پێویستە:

١. چاو پاراستن لەنەزەری حەرام ،کەپێشتر شیکاری ئەم بابەتەمان کرد.

٢. نەزەری حەرام تیرێکی ژەهراویە لە تیرەکانی ئیبلیس، جا هەرکەسێ نەزەرەکانی بخاتە گڕ حەسرەتەکانی زیاد دەکات.بۆیە چاوپاراستن سوودی زۆرە.

سوودەکانی چاوپاراستن

١- بەجێ گەیاندنی فەرمانی خودایە:

ئەمە مەبەستی دروست بوونی مرۆڤە ،مایەی خۆشبەختیەتی بتوانێت فەرمانەکانی خودای گەورە جێ بەجێ بکات، وەقورپەسەرو تیاچوون بۆ کەسانێك کە پشت لەفەرمانەکانی خودا دەکەن.

٢- ڕێگرو قەڵغانی پاراستنە لە تیرە ژەهراویەکان:

٣- دڵ پەیوەست دەکات بە خوای گەورەوە:

نەزەری حەرام دڵ پەرتەوازە دەکات وەلە خوداو ڕەحمی خودا دووری دەخاتەوە، مرۆڤ هەست بەوێڵی و تەنهایی دەکات.

٤- دڵ شاد وبەهێز دەکات:

بە پێچەوانە گەر تەماشای نادروست بکەیت ، دڵ سست ولاواز دەکات.

٥- دڵ پڕدەکات لەڕۆشنایی:

بە پێچەوانەوە تەماشای نادروست دڵ سیاپۆش دەکات ، هەر بۆیە خوای گەورە لەپاش فەرمان کردن بە چاوپاراستن باس لەئایەتی "نور" دەکات کەدەفەرمێت: (قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ... النور:٣٠) واتە: فەرمان بەباوەڕداران بکە با چاو وداوێنیان بپارێزن. پاشان ڕاستەوخۆ دێتە سەر ئایەتی"النور" کەدەفەرمێت: (اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا

مِصْبَاحٌ... النور:٣٥) واتە: خوای گەورە ڕووناك كەرەوەی زەوی وئاسمانەكانە وەنموونەی ڕووناكی یەكەی وەك تاقێك وایە چرایەكی تێدابێت چراكەش لەناو شوشەیەكدابێت.

واتە: هاوشێوەی ئەم نورە لەدڵی باوڕداراندایە. كەهەركەسێك دڵی بەنوری خودا ڕووناك بووەوە، پاشتر هەرچی خێروچاكەخوازی هەیە لە هەموو لایەكەوە ڕووی تێ دەكات پەروانە ئاسا. بەلاٌم گەر خامۆش وسیاپۆش بوو،هەرچی شەڕو خراپەخوازی هەیە ڕووی تێ دەكەن وێڵ وگومڕاونابینا دەبێت.

٦- فیراسە وڕووناسی دەبەخشێت بەدڵ.كە پاك و پیس، ڕاست وناڕاست، حەق وناحەق لەیەك جیادەكاتەوە:

(شجاع الكرمانی) كەخۆی خاوەن ڕووناسیەكی "فیراسە"سەرسوڕهێنەر بوو، دەڵێت: هەر كەسێك تەمەنی بڕازێنێتەوە بە شوێن كەوتنی سونەتی پێغەمبەر ناخی دابمەزرێنێت ،بەوچاودێری خودا چاوی بپارێزێت لەحەرام، وەدرەون خاڵی كات لەگومان، جەستەی تێركات لەحەلاڵ، ئەوا فیراسەی هیچ كات هەڵە ناكات.

خوای گەورەش هەمیشە چاكەی بەندەكان لەڕەگەزی كردارەكە دەداتەوە، واتە كەسێك چاوی پاراست لەحەرام، خودا ڕووناكی وبینایی زیاد دەكات وڕووناسی بەهێز دەكات. هەربۆیە خوای گەورە "دژەكەی" ئەم ڕاستیە دەخاتە ڕوو كە "كوێری و وێڵی یە" كەباس لەگەلی "لوط"ی پێغەمبەر دەكات ودەفەرمێت: (لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ... الحجر:٧٢) واتە: سوێندبێت بەتۆ ئەی"محمد" ئەوان لەگومڕایی وسەرخۆشی خۆیان بۆ تاوان كوێرو نابینا بوونە ودەتلێنەوە.

جا لێرەدا خوای گەورە بە "سكر- سەرخۆشی" باسیان دەكات ،كەمەبەستی گومڕابوونی ژیری وعەقڵە" وە"كوێری_ العمه" كەمەبەستی نابینا بوونی چاوە.

٧- دڵ دامەزراو وچەسپاو دەكات:

چاو پاراستن دڵ دامەزراو دەكات ، خوای گەورە هێزی بەڵگەداری وزیرەكی وتوانایی دەبەخشێت.

وە لە (أثر) دا هاتووە كە: (الذي خالف هواه يفر الشيطان من ظلمه) واتە: هەركەسێك ملكەچی ئارەزووەكانی نەبێت ،شەیتان لەسێبەری هەڵدێت.

وەبەپێچەوانەوە هەركەسێك گوێڕایەڵی ئارەزووەكانی بكات ئەوا شەیتان دەبێتە یارو یاوەری و وەخوای گەورەش سەرشۆڕی دەكات. هەروەكو "حسن" دەڵێت: خوای گەورە یاخی بووان و سەركەشان وتاوانباران سەرشۆڕو ڕیسوا دەكات ، هەرچەندە دەنگی سمی ئەسپەكانیان لە دوری ئەوەندەوە دەنگی بێت وەخۆیان بەزاڵ وسەربەرز بزانن.

چونكە خوای گەورە عیزەت وسەربەرزی كردۆتە هاوڕێكی ملكەچی وگوێڕایەڵی بۆ خودا، كەدەفەرمێت: (وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ... المنافقون:٨) واتە: سەربەرزی وشكۆمەندی بەتەنها بۆ خوداو پێغەمبەرو بڕوادارانە. وەهەروەها دەفەرمێت: (وَلاَ تَهِنُوا وَلاَ تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ... آل عمران:١٣٩) واتە: ئەی بڕواداران ، غەم وپەژارە مەخۆن هەر ئێوە سەربەرزن ئەگەر باوەڕداری ڕاستەقینەبن.

وەهەروەها باوەڕ ووتەو كردارە لە ناخ ونهێنی وئاشكرایدا ، خوای گەورە دەفەرمێت: (مَن كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ... الفاطر:١٠) واتە: ئەوەی سەربەرزی وپایەبڵندی دەوێت ، بابزانێت هەموو سەربەرزی یەك هەر بۆخودایە ، گوفتاری چاكەو بەجێ بۆلای خودا بەرزدەبێتەوە ، كاروكردەوەی چاكەش گوفتارو ووتەی شیرین بەرزدەكاتەوە.

كەواتە هەركەسێك دەیەوێت سەربەرزو سەرفرازبێت، باملكەچی وگوێڕایەڵی خودا بكات و ووتەو كردەوەی چاكە ئەنجام بدات. وەلە نزاوپاڕانەوەی "قنوت"دا

هاتووه كه (إنه لا يزل من واليت، ولايعز من عاديت) [1] واته: ئەی خودايە.. ئەوەی تۆ سەربەرزی بكەيت ، هەرگيزڕيسوا نابێت. وەئەوەی تۆ ڕيسوای بكەيت ،هەرگيز سەربەرز نابێت.

٨- دەرگاكانی دڵ لەسەر شەيتان دادەخات:

شەيتان لەگەڵ هەموو تەماشاكردنێكی نادروستدا دەروازەی بۆ والآ دەبێت بە ئارەزووی خۆی خۆی دەگەيەنێتە دڵ وێنەی ئەو كەسەی لاشيرين دەكات و خەياڵ وبيرۆكەی بۆدەچێنێت ، گڕی تێ بەردەدات وحەزو ئارەزووەكانی دەبزوێنێت ، وەتاوانكاری لائاسان دەكات كەهەر چۆنێك هەيە دەستی پێ بكەيەنێت ، بەم چەشنە چواردەوری دڵ ئاگردان دەكات لەهەر چوارلاوە ئاگر بڵێسەی بۆ دەدات وەك تەنوری گڕگرتووی لێ دێت.

هەر لەبەر هەمان مەبەست سزای تەماشاكەرانی نادروست لەژيانی گۆڕو بەرزەخدا بريتی يە لەتەنورێكی گڕگرتوو كە ڕوحيان تێيدا دەبرژێت تا هاتنی حەشر. هەروەكو پێغەمبەر لە خودا بينيوێتی. [2]

---

[1] -ئەم فەرموودەيە (صحيح)ە،(احمد: ١/١٩٩)وە(اصحاب السنين الاربعة) گێڕايانەتەوە. بڕوانە كتێبەكانی(ادعيه الصلاة)ی(رضوان جامع رضوان).

[2] -ئەم فەرموودەيە (صحيح)ە،(بخاری:٧٠٤٧)وە(مسلم:١٥/٣٦) گێڕايانەتەوە.لە فەرموودەيەكی درێژی بخاريدا كە دوو فريشتە پێغەمبەر دەگەڕێنن بەسەر بەهەشت ودۆزەخدا، كەتێيدا هاتووە: (فانطلقنا فأتينا على مثل التنور، فإذا فيهالغط واصوات، قال: فاطلعنا فيه، فإذا فيه رجال ونساء عراة، واذاهم يأتيهم من أسفل منهم، فإذا اتاهم ذلك الهب ضوضوا، قال: قلت لها"يعني الملكين":ما هؤلاء؟ قالا: لي انطلق،انطلق...ثم قال: واما الرجال والنساء المراة الذين في مثل بناء التنور فإنهم الزنات والزواني)واتە: ڕۆيشتين تاگەيشتينە شوێنێك لەتەنورر دەچوو كەدەنگە دەنگی لێوە دەهات، پياوئافرەتی ڕووتی تێدابوو لە ژێری ئەو تەنوورەوە ئاگروبڵێسەيان بۆ دەهات وفيزاحيان دەكرد. منيش لێيانم پرسين ئەمانە كێن ؟ فريشتەكانيش وتيان: بابڕۆين بابڕۆين ، دواتر وتيان ئەو پياو وئافرەتە ڕووتانە زيناكاربوون.

٩- دڵ خاوێن وساز دەكات بۆ بیرۆكەی چاكەخوازی:

چاو پاراستن دڵ ساز دەكات بۆ بیرۆكەی چاكەخوازی ودڵ خاوێن دەكاتەوە، بەڵام بەپێچەوانەوە كاتێك چاو نەپارێزراو سەركەشانە تەماشای نادروستی ئەنجام دا، ئەوا سێ نەهامەتی ڕوودەكاتە ئەو دڵە كەبریتی یە لە بێ ئاگایی وشوێن ئارەزوو كەوتن وكەمتەرخەمی لەكاردا، وەك لەم ئایەتەدا دەردەكەوێت: (وَلَا تُطِـعْ مَـنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا... الكهف:٢٨) .

١٠- دڵ وچاو پەیوەستە بەیەكەوە:

دڵ وچاو هەردووكیان پەیوەستن بەیەكەوە ویەكتری تەواو دەكەن. واتە هەركاتێك چاو تێك چوو وتووشی خراپە بوو ئیتر دڵیش خراپ دەبێت ودەبێتە جێگەی زبڵدانی شتە پیسەكان، وەجێگەی خۆشویستنی خودای تێدا نابێتەوە. بەهەمان شێوەش گەر دڵ كاول وخراپ بێت ،ئیتر ڕاستەوخۆ چاویش توشی خراشی وشێواندن دەبێت وحەق وڕاستی نابینێت.

ڕێگای دووەم:

چارەسەر كردن لەپاش تووش بوون

ئەمیش بریتی یە لەدەربازكردنی دڵ لەو شتانەی سەرقاڵی دەكات ،بەتایبەتی دووشت دڵ سەرقاڵ دەكەن كەبریتین لە"ترسێكی ڕاڕا ،یان خۆشەویستیەكی هەراسانكەر"ئەو ساتەیەك لا دەبێتەوە ، واتە دەرونی مرۆڤ دەست بەرداری خۆشەویستیەك دەبێت بۆ خۆشەویستیەكی لەو گەورە تر. یاخود كاتێك دەست بەرداری خۆشەویستێك دەبێت لەترسی توش بوون بەكارەساتێك كەگەورە تربێت لەمەترسیەكانی لەدەست دانی ئەو خۆشەویستە.

جا خاوەنی ئەم دڵە پێویستی بەدوو بنەمای سەرەكی هەیە ،بەلەدەست دانی هەریەكەیان مەترسی لەسەر دروست دەبێت ،كەئەوبنامایانەش ئەمانەن:_

بنەمای یەکەم:

بنەمایەکی وردو دروست کەبتوانێت جیاکاری وپۆلێنکاری بکات لەنێوان ئاست وپلەکانی خۆشەویست ودەردەسەریەکانیدا وەپێویستە بەرزترین وگەورەترین خۆشەویست هەڵبژێرێت لەنێوخۆشەویستەکاندا ، وەهەروەها کەمترین وبچوکترین دەردەسەری هەڵبژێرێت لەنێو دەردەسەریە گەورەکاندا. کەئەمە سیفات وخاسیەتی عەقڵ وژیریە. جائەگەر یەکێك بەپێچەوانەی ئەم بنەمایە کاری کرد ، کەواتە کەم وکوڕی لە ژیری وعەقڵیدایە بگرە لەئاستی ئاژەڵەکان بگرە کەمتر دەژمێردرێت.

بنەمای دووەم:

هێزی ئارام گرتن وبڕیاردان کەبتوانێت بڕیاری هەڵبژاردنی ئەم ئارام گری لەدەست بەردانی ئەوی تردا بکات ، چونکە زۆرجار مرۆڤ دەتوانێت ڕاست وناڕاست لەیەك جیابکاتەوە، بەڵام دەست بەرداربوون وبڕیاردان لەسەری زۆر دژوارە وئەستەمە بەهۆی لاوازی دەرونی یەوە.

هەر بۆیە خوای گەورە ڕێگری دەکات لەکەسێك ببێتە بڕیاردەست وپێشەوای خواپەرست ودینداران ، کەلایەنی بڕیاردان وهەڵبژاردنەوە لاواز دەبێت کەدەفەرمێت: (وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ...السجدة:٢٤) واتە: کاتێك نەوەی ئیسرائیل ئارامگربوون وخواناس بوون کردمانن بە پێشەوایانی خەڵکی و وەدەسەڵاتمان پێ بەخشین وەباوەڕی پتەویان هەبوو بەئایەتەکانمان.

بەڵێ ئەمە ئەو کەسەیە کە خۆی سوودمەندو خەڵکیش لێی سودمەند دەبن لەڕووناکیان، وەهەمیشە نەخۆی سودمەند دەبێت کەلە تاریکی دا هەنگاو دەنێت، وەهەر کەسیش شوێنی کەوێت لە تاریکستاندا وێڵ وسەرگەردانیان دەکات.

وەکەسی واشمان هەیە بەتەنها خۆی سودمەند دەبێت لەو ڕووناکی یە کەسی تر لێی سوودمەند نابێت ،کەواتە:_

١. هەم خۆی وهەم شوێنکەوتوانی سوودمەند دەبن لە ڕووناکی یەکەی.

٢. نەخۆی ونەشوێن کەوتوانی هیچیان سوودمەند نابن، چونکە ڕووناکی لەدەست داوە.

٣. بەتەنها خودی خۆی سوودمەند دەبێت، بەلاٌم خەلٌکی نەخێر.

بۆ چەسپاندنی خۆشەویستی خودا، پێویستە دلٌ خالٌی بێت لەتاوانکاریدا

پاش خوێندنەوەی ئەم ناونیشانە بۆمان دەردەکەوێت کەناکرێت خۆشەویستی بالاٌ لەگەلٌ خۆشەویستی تردا لەیەك دلٌدا کۆبکرێتەوە، بەلٌکو پێویستە دلٌ خالٌی وپاك ساف ویەکلا بێت بۆ خۆشەویستی بالاٌ، کەخۆشەویستی خوای گەورەیە. واتە خۆشەویستی دوو دژ لەیەك کاتدا وەلە یەك دلٌدا کۆنابێتەوە ومەحالٌە.

پێویستە یەکتایی خودا بپارێزیت لە خۆشەویستیدا، وەنابێت هاوەلٌ وهاوبەشی بۆ بڕیاربدرێت لە خۆشەویستیدا ، بەتایبەتی کەخوای گەورە بەهەموو شێوەیەك هاوبەشی ڕەد دەکاتەوەلەپەرستن و تاکی خۆشەویستیدا.

کەواتە پێویستە دلٌمان خالٌی بکەینەوە بۆ سێ ئەرکی گەورە:

١. خۆشویستنی خودای تاك وتەنها.

٢. ڕقمان لەهەموو شتێك بێت کە ببێتە مایەی لەناودانی خۆشەویستی خودا.

٣. وەهەر شتێکمان خۆش ویست لەبەر ڕەزامەندی خودا خۆشمان بوێت.

خۆشویستنی غەیری خودا مایەی نەهامەتی وسزای دونیاو بەرزەخ وقیامەتە، بەلاٌم خۆش ویستنی خودا مایەی حەوانەوەی دلٌ ودەرون وپاراستنی دونیاو بەرزەخ وقیامەتە. جا چ ڕەوای حەق وڕاستی یە لەیەك دلٌدا هەر یەکە لە " خاچ وبت وپەیکەر وئافرەت وهۆز وخێلٌ ودونیا...هتد." جێگەی خۆشەویستی خودا بگرێتەوە. زۆرێکن ئەوانەی لە دونیا خۆشەویستەکانەیان بوونەتە خودا ودەیان

پەرستن وگوێڕایەڵیان دەکەن وەلەو پێناوەدا گوێ بەفەرمانی خودا نادەن. (أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِن بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ... الجاثية:٢٣) واتە: ئایا نابینی ئەوانەی کە حەزو ئارەزووەکانی خۆیان کردۆتە خوداو دەیان پەرستن ، خوای گەورەش بەهۆی ئەم بەد هەڵوێستەیانەوە گوێڕایەڵی کردوون کە زانوێتی شایەنی ئەمەن، وەمۆری ناوە بەسەر دەزگای بیستن ودڵ ودەرونیدا، وەپەردەپۆشی چاو ودەزگای بینینی کردوون. جا ئیتر کێ هەیە جگە لەخودا هیدایەت وڕێنمایان بکات، ئایا بیرناکەنەوە وئامۆژگاری وەرناگرن.

جۆر وپلەکانی خۆشەویستی

خۆشەویستی جۆر وپلەی تایبەتی خۆی هەیە، لەوانە:

خۆشەویستی پەرستن:

واتە هەندێ جۆری خۆشەویستی هەیە دەچێتە چوارچێوەی پەرستنەوە ، بەتایبەتی ئەگەر ئەم دووبنەمایەی تێدا بێت"خۆشەویستی لەگەڵ گوێڕایەڵی ، وەملکەچی کردن". واتە هەرکەسێك شتی خۆش ویست وگوێڕایەڵی کردو ملکەچی بوو وەلە بڕیارەکانی دەرنەدەچوو، ئەوا پەرستوویەتی. پلەکانی خۆشەویستی ئەمانەن:_

١- پەیوەندی:

وەیەکەم هەنگاوە لەم پلەیەدا پێی دەوترێت پەیوەندی، واتە پەیوەندی دڵ بەخۆشەویستی یەکەیەوە.

٢- شەیدایی "الصبابة":

بە دووەم پلەی خۆشەویستی دێت ، واتە شەیدابوونی دڵ بۆ خۆشەویستەکەی.

٣- پەیوەست بوون"الغرام" :

واتــە پەیوەســت بــوونی دڵ بــە خۆشەویستەکەیەوە کــە هــەرگیز ناتوانێت لێــی دابېڕێت، واتە هەمیشە دڵی لەلایەتی وەهــۆگری بــووە واتــە ناتوانێـت لێـی جـودا بێتەوە ، هەر بۆیە خوای گەورە لەوەسفی سزای دۆزەخدا بەرامبەر بەبێ باوەڕان کە هیچ کاتێك لێیان جودا نابێتەوە دەفـەرمێت: (إِنَّ عَــذَابَهَا كَــانَ غَرَامًــا... الفرقان:٦٥) .

٤- عاشق بوون "العشق":

واتە ڕۆچوون وزیـادەڕەوی کـردن لەخۆشەویستی، جـا ئـەم جۆرەیـان بـۆ خـوای گەورە بەکارناهێنرێت، وەکەسیش بەکاری ناهێنێت.

٥- تامەزرۆبوون "الشوق":

واتە تامەزرۆبوونی دڵ بۆ خۆشەویستەکەی وەکـۆچ کـردن بەئاراستـەی. ئەمـەیان بەرامبەر خوای گەورە بەکارهاتووە، هەروەکو لە (مسند) ی امام احمد دا هاتووە ،کە (عمار بن یاسرﷺ) دەڵێت: نوێژم کرد بە کورتی تەواوم کرد ، لەم بارەیەوە لێیان پرسیم، منـیش ووتم: لـەم نوێـژەدا نـزام کـرد بەهەنـدێ نـزاو پاڕانـەوە کـە پێغەمبەری خوداﷺ هەمیشە پێیان دەپاڕایەوە ، دەیفەرموو: **(اللهم أني أسئلك بعلمك الغيب ، وقدرتك على الخلق، احيني اذا كانت الحياة خيراص لي، وتوفني اذا كانت الوفات خيراً لي، اللهم اني أسـألك خشـيتك في الغيـب والشـهادة وأسـألك كلمة الحق في الغضب والرضى، وأسألك القصد في الفقر والغنى، وأسألك نعمياً لا ينفيذ، وأسألك قرة عين لا تنطقع ، وأسألك برو العيش بعد الموت، وأسألك لـذة النظر الى وجهك ، وأسألك الشوق الى لقائك، في غير ضراء مضرة ، ولافتنة مضلة ، اللهم زينا بزينة الايمان ،واجعلنا هداة مهتدين.)**[1] واتە: خودایە مـن لـەتۆ داوا دەکەم بە زانستی نهێنی وبالآدەستیت بەسەر بونەوەردا ،کە بمژێنـە ئەگـەر ژیـانم

---

[1] – ئەفەرموودەیە(حـــــــن)ە،(احمد: ٢٦٤/٤، ١٩١/٢)وە (النســــــائی: ٥٤/٣)وە (حـــــاكم: ٥٢٤/١).

خێری تێدایەو وبممرێنە ئەگەر مردنم خێری تێدایە. خودایە ترسی تۆم لەدڵدا بڕوێنە لە نهێنی وئاشکرادا، وە ووشەی حەق وڕاستیم پێ ببەخشە لەتوڕەیی وهێمنیدا ، لەهەژاری ودەوڵەمەندیدا. وەداوای نیعمەتێکت لێ دەکەم کۆتایی نەیێت، وەداوای نەوەو وەچەیەکی دوانەبڕاوت لێ دەکەم. وەداوای ژیانی خۆشیت لێ دەکەم لەپاش مردن، وەداوی چێژی خۆشی بینینی ڕوخسارت دەکەم. وەداوات لێ دەکەم تامەزرۆم بکەیت بۆ دیدارت بێ ئەوەی تووش ببێتم بە زەرەرمەندی یان تاقی کردنەوەیەکی گومڕاکەر. خودایە بەباوەڕدارێتی بم ڕازێنەوە، وەهیدایەتمان بدە بمانکەرە هیدایەت داری خەڵکی.

وەلە (أثر) دا هاتووە: (طال شوق الأبرار الى لقائي ، وأنا الى لقائهم أشد شوقاً) واتە: تامەزرۆی خواناسان بۆ دیداری من درێژەی کێشا ، من لەوان زیاتر بۆ دیدرایان تامەزرۆترم..

وەئەمە هەر ئەو واتایەیە کەپێغەمبەر گوزارشتی لێ دەکات ودەفەرمێت: (من احب لقاء الله احب الله لقاءه) واتە: هەرکەسێك حەز بەدیداری خودا بکات ، خوداش حەز بەدیداری ئەو دەکات.

وەهەندێك لەبیرتیژان پێیان وایە لەم ئایەتدا خوای گەورە مەبەستی لەوەدایە خوای گەورە دەزانێت تامەزرۆی خواناسان بۆ دیداری خوای خۆیان لەبەرزبوونەوەدایە ،هەربۆیە خوای گەورە ژوان ودیداری بۆ دەست نیشان کردوون تا دڵ ودەرونیان بحەوێتەوە، کەدەفەرمێت: (مَن كَانَ يَرْجُو لِقَاء اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ... العنكبوت:٥) واتە: ئەوەی ئاوەتە خوازە بەدیداری خودا شاد بێت،بادڵنیابێت کە کاتی دیاری کراوی خۆی وسەرەمەرگ هەردێت "تا بەدیداری شادبێت".

ژیانی کامەرانی[1]

شادمان وخۆشترین ژیان بریتی یە لە ژیانی نێوان شەیدا وعاشقان کە سەرتاپا ژیانیان پڕە لە ئاسودەیی وکامەرانی وخۆشی، چونکە دڵیان بەختەوەرو ئاسودەیە ، وەهەر ئەم خۆشیەیە خوای گەورە بە ژیانی کامەرانی گوزارشتی لێ دەکات ، کاتێك دەفەرمێت: (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً... النحل:٩٧) واتە: هەرکەسێك لەنێرو مێ کردەوەی چاك ئەنجام بدات و باوەڕداربێت ئەوا سوێندبێت بەخودا بە ژیانێکی ئاسودەیی وکامەرانی دەیژێنین لەم دونیایەدا.

جا مەبەستی لە ژیانی نێوان بڕوادارو بێ باوەڕ نی یە کەمەبەست ونیازەکانیان پەرش وبەلاوبێت، بەڵکو مەبەستی ئەو دڵە شەیدایانەیە کە هەموو مەبەست ونیازێکیان بەندە لەسەر ڕەزامەندی کردنی خۆشەویستەکەیان، کەهەمیشە هۆش وبیرو دەرونیان پەیوەستە بەوەوە لە هەوڵی ڕازی کردن ودیداریدان و هەر بۆ ئەو دەژێن ، وەهەر لەپێناوی ئەویشدا دەمرن وخۆیان بەخت دەکەن. جا بێ دەنگیان ، لە گفتوگۆکردنیان، گوێبیستیان، تەماشاکردن و وردبوونەوەیان، جوڵەو کردەوەکانیان هەر هەمووی لەپێناوی خۆشەویستەکەیاندایە کەخوای گەورە ومیهرەبانە.

هەروەکو لە (صحیح بخاری) دا هاتووە ،کە پێغەمبەر لە خوای گەورە دەیگێڕێتەوە ودەفەرێت،خوای گەورە دەفەرمێت: (ما تقرب الی عبدي بمثل ما افترضت عليه، ولا يزال عبدي يقترب إلى بالنوافل حتى احبه، فإذا أحببته كنت سمعه الذي يسمع به، وبصره الذي يبصربه، ويده التي يبطش وجله التي بي يمشي بها، ولئن سألني لأعطينه، ولئن استعاذني لأعيذنه، وما ترددت في شيء أنا فاعله كترددي عن قبض نفس عبدي المؤمن ، يكره الموت وأكره مساءته ولابدّ لهُ

[1] – بۆ ئەم بابەتە بڕوانە کتێبی: (مدرج الساكين/ منزلة الحياة)ی دانەر.

منـة) [1] واتە: هیچ کاتێك بەندەکانی بەئەندازەی بـەجێ گەیانـدنی فـەرزەکان لـێم نزیك نابنەوە ، وەبەبەردەوامی بەندەکانم بە ئەنجام دانی سونەتەکان"نوافل" لێم نزیك دەبنەوە. هەتا دەگاتە ئاستێك کە ئیتر خۆشـم دەوێـن. وەکاتێـك کەخۆشـم ویسـتن دەبمـە گـوێی کـەپێی دەبیسـتێت، وەچـاوەکانی کـە پێـی دەبینێـت ، وەدەستەکانی کەکاری پێ دەکات ، وەپێ یـەکانی کـەپێی دەچـێت ودێـت. واتـە بەمن دەبیستێت، وەبەمن دەبینێت، وەبەمن کاردەکات، وەبەمن دێـت ودەڕوات، وەوئەگەر داوام لێ بکات پێی دەبەخشم ، پەنام پـێ بگرێـت پـەنای پـێ دەدەم. وەلە هیچ شتێك دوودڵ نابم وەك لەگیان کێشـانی باوەڕدارێـك دا نـەبێت، کەحـەز بەمردن ناکات، منیش حەزناکەم توشی ناڕەحەتی بکەم ،بەلاَم هەردەبێ ئەم کارە جێ بەجێ ببێت.

شیکارکردن ولێکدانەوەی ئەم فەرموودەیە:

لەم فەرموودەیەدا دووهۆکاری گـرنگ دەردەکـەوێت بـۆ نزیـك بوونـەوە لـەخودای گـەورە ، کەئـەوانیش جـێ بـەجێ کردنـی "فـەرزەکان ونەوافلەکانـە". پاشـان هەرکەسێك خوای گەورە خۆشی بوێت ، ئیتر ئەو خۆشەویستی یە دەبێتە هـاوڕێ وهاوەڵی هەمیشەیی و لێی جیانابێتەوە ، دڵ ودەرون وگیانی سەراپا دەگرێتەوە ، وەهەموو مەبەست وکاو ووتەیـەکی بـریتی یـە لـەڕازی کردنـی خـوای گـەورە. جا هەرکاتێك کاربکات ، بڕوات ،ببێنێت، ببیستێت، لەهەموو ئەمانەدا خوای گەورەی لەبـەر چـاوەو خـودای لەگـەڵ دایـە، خۆشەویسـتی خـودا بزوێنـەری هـەموو کارەکانێتی.

جـا ئەگـەر خۆشەویسـتی دوو مـرۆڤ بۆیـەکتری ئـەم هەڵبەسـتەی لـێ بکەوێتـەوە کەدەڵێت:

خيالك في عيني، وذكرك في فمي ومثواك في قلبي، فأين تغيب؟

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٦٥٠٢) گێڕاویەتیەوە. لەفەرموودەی (ابی هریرة).

واتە: خەیاڵی تۆ لەچاوانم دایە ، یادت لەسەر لێوانم.

لانەت لەدڵدایە ، جا ئیتر چۆن لێم وون دەبیت؟

جا ئەبێ شەیدایی وتامەزرۆی بەندەکان بۆ خودای خۆیان چۆن بێت؟!

لەم فەرموودەیەدا باس لە گوێ وچاو دەست وپێ کراوە:

جا ئەم ئەندامانەی دەزگای هەست وکارن، گوێ وچاو شتەکان دەگوێزنەوە بۆنێو دڵ ویست وئیرادەی پێ دەبەخشن و دەبنە مایەی خۆشویستن وڕق لێ بوونەوە بۆ شتەکان. وەبۆ ئەنجام دانی ئەم خۆشویستن وڕق لێ بوونەوەیە دەستەکان وپێ کان بەگڕدەخات.

جا ئەگەر لەهەموو ووتەو بیستن وهەست کردنێکدا خودای لەیاد بێت ، ئیتر ئەو خۆشەویستی یەبەدیار دەکەوێت لە دەزگاکانی جێ بەجێ کردندا لەدەست وپێ یەکاندا، لەڕۆیشتن وهاتن وکارکردندا. جا لێرەدا خوای گەورە لەگەڵ ئەو بەندەدایە لەهەموو کارو نیەت و وتەیەکی دا. هەروەکو لەم فەرموودەیەدا هاتووە کە دەفەرمێت: **(أنا مع عبدي ما ذكرني وتحركت بي شفتاه)** [1]واتە: من لەگەڵ بەندەکەمدا تا یادم بکات ولێوەکانی بەیادی من بجوڵێتەوە.

وەئەمە ئەو لەگەڵ بوونەدایە کە خوای گەورە لەم ئایەتەدا باسی لێوە دەکات: (لاتحزن ان الله معنا...التوبة:٤٠) .وەهەروەها پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: **(ما ظنك باثنين الله ثالثها)** [2]واتە: ئەی أبو بکر دەبێت گومانت چی بێت دووکەس کە خوای گەورە سێ یەمیانە. وەخوای گەورە دەفەرمێت: (وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ... العنكبوت:٦٩) واتە:خوای گەورە لەگەڵ چاکەکاراندایە. (إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَواْ

[1] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد: ٢/٥٤٠)وە(ابن ماجە:٣٧٩٢)وە(حاكم: ١/٤٩٦)وە (البانی) بەصحیحی داناوە.

[2] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٣٦٥٣)وە(مسلم: ١٥/١٥٦نووی) گێڕایانەتەوە.

وَّالَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ... العنكبوت:١٢٨) واتە: خـوای گـەورە لەگـەڵ پـارێزەران کەخەریکی چاکەکارین.

(وَاصْبِرُواْ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ...الأنفال:٤٦) ... (كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَــيَهْدِينِ... الشعراء:٦٢) واتە: خوای گەورە بە موسا وهارون دەڵێت من لەگەڵتاندام دەبیستم ودەبینم. (إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى...طه:٤٦) .

جالەم ئایەتانەدا باس لەیاوەری ودۆستی خودا دەکات لەگەڵ ئـەو باوەڕدارانـەدا، چــونکە دۆســت بــوونی خــودا دەبێتــە مایــەی ڕەوینــەوەی خــەم وپــەژارەو ناڕەحەتیەکان، وەدڵی وەك ماسی لێ دێت لەدووری ئاو کە بەبێ یادو زیکری خودا ناژێت. دواتر پاش دروست بوونی ئەو تامەزرۆی وخۆشەویستیە بۆخـودا ، خـوای گەورەش خۆشەویستی خـۆی بەسـەریدا دەڕژێنێـت وپێویسـتی یـەکانی بـۆ دابـین دەکات کەدەفەرمێت: (ولئن سألني لأعطينه * ولئن استعاذني لأعيذنه) واتە: ئەو چۆن بەدەم داواکاریەکانی فەرمانەکانی منـەوە هـاتووە ومـنی لەهـەموو کـەس خۆشـتر ویستوە ،بۆیە هەرچی داوایەکی هەبێت بەوپەڕی خۆشیەوە بۆی دێنمە ئاکام.

هەر بۆیە خۆشەویست حەز بەوە ناکـات خۆشەویسـتەکەی ئـازار بچـێژێت، لەبـەر هەمان مەبەستە خوای گەورە لەگیان کێشان ومەرگی خۆشەویستەکانی دوو دڵە.

هەرچەندە خێروچاکە لەوەدایە کە بمرێـت وبگەڕێتـەوە بـۆ لای خۆشەویسـتەکەی خۆی، چونکە هەر لەبنەڕەتدا لەپشتی باوکە گەورەیدا لەبەهەشتدا بووە، ئێستاش دەبێت بگەڕێتەوە بۆ بەهەشت بە جـوانترین شـێواز، چـونکە ئـەو سـاتە لـەخوای گەورە بەباوکتانی ووتوە "أخرج منها"دەرچۆ لەبەهەشت، مەبەسـتی لـەوە بـووە کەبەسەربەرزی بۆ بگەڕێتەوە.[1] جا ئەمە واتای ڕاسـت ودروسـتی خۆشەویسـتی یـە کەهەموو جەستەی بەندەکانی پۆشیوە.

---

[1] - هەروەها دانەر لەم بابەتەدا ئەمانەش دەڵێت:

٦- بەندایەتی "التتیم":

شەشەمین پلەی خۆشەویستی یە ، کەپێی دەوترێت پەرستن وبەندایەتی ، واتە ڕێژەو ئاستی خۆشەویستەکەی دەگاتە ئەندازەیەك کە چی تر خۆشەویستەکەی دەپەرستێت ودەبێتە بەندەی. وەتەواوی ملکەچی وگوێڕایەڵی بۆ دەردەبڕێت، وەئامادەی هەموو جۆرە قوربانیەکە لەپێناویدا.

پوختەی پەرستن وبەندایەتی:

پوختەی پەرستن وبەندایەتی بریتی یە لەتەواوی ملکەچی بوون بۆ خۆشەویستەکەت، کاتێك دەوترێت"طریق معبد"واتە ڕێگایەك ساز وزەلیلە بۆ ڕۆیشتن. جا بەندە خۆشەویستەکەی زەلیل وملکەچی کردووە بۆ خۆشەویستەکەی ، هەربۆیە بەندایەتی بەرزترین و شانازیترین پلەوپایەیەمرۆڤ پێی گەیشتبێت بەرامبەر بەخوای گەورە.

پلەوپایەی بەندایەتی

- ئەی ئادەم دڵگران مەبە بە پێ ووتنی "أخرج منها" دەرچۆ لەبەهەشتدا، چونکە ئەمە لەبەرژەوەندی خۆت ونەوەکەتدایە.
- ئەی "ئادەم"دڵگران مەبە بەنۆش کردنی شەربەتی دەربەدەری‌و ئاوەرەیی، چونکە بەو هۆیەوە بوو ڕزگارت بوولەدەردی کوشندەی لووت بەرزی وزوو سەرسام بوون بۆ خۆت"عجب" ، وەلەو میانەیوە بوو بەرگی بەندایەتیت پۆشی . (وَعَسَى أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ...البقرة:٢١٦).
- ئەی "ئادەم" واللە ی ئەو کاتەی سەرپێچیت کرد ویاخی بووی لەخودا ، هیچ کام لەمانە سوودی نەبوو بۆت ، نەسەربەرزیت بە سوژدەی فریشتەکان(أسجدوا). وەنەپلەو پایەی(علم ادم) وەتایبەتمەندیت لەشێوازی دروستکردندا (لما خلقت بیدی)وە شانازیت بە (ونفخت فیه من روحی)هیچ لەمانە سودی نەبوو بۆت، تەنها ئەو زەلیلە نواندنەت نەبێت کەوەك بەندەیەکی ستەمکاری ناچار دانت نا بەخۆتدا ووتت: (رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا...الأعراف:٢٢٣).
- وەکاتێکیش زریێ پۆشی یەکاپەرستیت پۆشیە سەر جەستەی سوپاس گوزاریتدا، چیتر تیرە ژەهرەویەکانی دوژمن نەیانتوانی بت کوژن وسەرجەم برینەکانیشت سارێژبوون.

بۆ زیاتر ئاشنا بون لەم بابەتە ، بڕوانە کتێبی"کنز الفوائد"ی نووسەر.

خوای گەورە باس لە بەرێزترین دروست کراوی دەکات ، کەپێغەمبەر محمدەﷺ لە پێگـەی بەندایـەتی یـەوە گوزارشـتی لـیّ دەکـات، پێگـەی پێغەمبەرایـەتی وبڵندبوونەوەیە بۆ ئاسمانەکان ، کەلە چەندین ساتی جۆراوجۆردا بە بەندە ناوی دەبات کە دەفـەرمێت: (وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَــدًا... الجن:١٩) واتە:کاتێك پێغەمبەر"محمد"بانگەوازی بۆ یەکتاپەرستی دەکرد دەستە دەستە پەری وئادەمیزادەکان دەیانەویست لەناوی بەرن.

وەدەفـەرمێت: (وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْــدِنَا فَــأْتُواْ بِسُــورَةٍ مِّــن مِّثْلِــهِ...البقرة:٢٣) واتـە: ئەگـەر ئێـوە بـەگومانن بەرامبـەر بـە ئـەو قورئانـەی ناردوومانەتە خوارەوە بۆ بەندەکەمان"محمد"، جا بائێوە بتـوانن یـەك سـورەتی هاوشێوەی بهێنن. وەدەفـەرمێت: (سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِّنَ الْمَسْــجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الأَقْصَى...الإسراء:١) واتە: پاکی وبیّ گردی وستایش بـۆ ئـەو خودایەی کە شەوڕەوی لەبەشی یەکەمی شەودا بەبەندەی خۆی"محمـد" کـرد لـە مزگەوتی کەعبەوە بۆ مزگەوتی ئەقسا.

وەلە فەرموودەی (الشفاعة) دا هاتووە: (اذهبوا الى محمد عبدٌ غفرالله له متقدم من ذنبه وما تاخر.) [1] واتە: بچن بۆلای محمد ،بەندەیەکە کە خـودا لـە تـاوانی پاش وپێشی خۆش بووە.

کەواتە پێغەمبەری ئازیزﷺ بەپلەی تەواوی بەندایـەتی یـەوە پێگـەی شـەفاعەتی مەزنی بەدەست هێنـاوە. وەخـوای گـەورە سـەرجەم بونـەوەری دروسـت کـردووە تـاوەکو بەیـەکتایی بیپەرسـتن و وەهـاوەڵی بـۆ بڕیارنـەدەن، کەئەمـەش تـەواوی خۆشەویستی وملکەچی یە، کەهەر ئەمەیە کرۆکی ڕاستەقینەی ئیسلام و میلـەتی ئیبراهیم کەهەر کەسێکی لیّ بترازێت سەری لیّ دەشێوێت.

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، (بخاری: ٤٤٧٦)وە(مسلم: ٣/٥٠نووی) گێڕایانەتەوە.

(وَمَن يَرْغَبُ عَن مِّلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلاَّ مَن سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ * إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ * وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلاَ تَمُوتُنَّ إَلاَّ وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ * أَمْ كُنتُمْ شُهَدَاء إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِن بَعْدِي قَالُواْ نَعْبُدُ إِلَـهَكَ وَإِلَـهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَقَ إِلَـهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ... البقرة:١٣٠-١٣٣) واتە: هەرکەسێك پشت لەئاینی ئیبراهیم بکات ئەوا گێلەو توشی سەرلێشێوان دەبێت ، وەئێمە ئیبراهیم مان هەڵبژاردووە لەدونیاداو کردوومانە بە پێشەنگ وپێشەوا. وەلە قیامەتدا لە ریزی پیاوچاکاندایە ، وەکاتێك خودا بەئیبراهیمی فەرموو ملکەچ بە، خێرا ووتی: ملکەچ وگوێڕایەڵی پەروەردگاری جیهان بووم. وەئیبراهیم ویەعقوب وەسێتیان بۆ نەوەکانیان کرد کە خودا ئەم ئاینەی بۆ هەڵبژاردوون ئێوەش بەموسڵمانێتی نەبێت نەمرن. وەتا دواهەناسەتان پەیرەوی یەکتاپەرستی بکەن. ئایا ئێوە "جولەکەو گاورەکان" ئامادەی سەرەمەرگی یەعقوب بوون؟ ئەو کاتە بەکوڕەکانی ووت: دوای مردنی من چی دەپەرستن؟ هەموویان ووتیان: خوای تۆو باوباپیرانت دەپەرستین، کەخودایەتی تاك وتەنهایە وەئێمە هەموو تەسلیم وفەرمانبەرداری ئەوین.

هەر بۆیە گەورەترین تاوان لەلای خودا بریتی یە لەهاوبەشی پەیداکردن بۆ خودای تاك وتەنها.

بنەڕەتی هاوبەشی دانان بۆ خودا

بنەڕەتی هاوبەشی دانان بۆ خودا بریتی یە لەهاوبەشی لەخۆشەویستیدا، هەروەکو خودا دەفەرمێت: (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللّهِ أَندَاداً يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّهِ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلّهِ...البقرة:١٦٥) واتە: هەندێك هەن لەخەڵکی دەچن لەغەیری خودای گەورە هاوبەش وهاوەڵی بۆ بڕیاردەدەن وبەئەندازەی خودا

ئـەوانیان خـۆش دەوێـت وگوێڕایـەڵی دەبن.بـەڵام بـڕواداران تـەنها وبەیـەکتایی خودایان خۆش دەوێت وەلە خۆشویستندا هاوبەشی بڕیارنادەن.

جا لێرەدا خودای گەورە ئاماژە بەوە دەکات کە هەنـدێك کـەس لەخۆشەویسـتیدا هاوبەش بـۆ خـودا بڕیـاردەدەن. سـەبارەت بەلێکدانـەوەی ئـەم ئایەتـە ووتـراوە: مەبەسـت لـەوەی " أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّـهِ "ئەوەیـە لەپێشـدا هـەردوو لاخودایـان خـۆش ویستووە، بەڵام دواتر پێڕێك هاوبەشـیان بـۆ بڕیـارداوە لەخۆشەویسـتیدا ، بـەڵام بڕاواداران لەسەر یەکتایی خودایان خۆش ویستووە.

جا خوای گەورە سەرجەم بونەوەری بۆ ئەوە دروست کردووە کە بەتاك وتەنهایی خودایان خۆش بوێت وهاوبەشی بۆ بڕیارنەدەن، هـەر لەبـەر ئـەم مەبەسـتەیە زۆر بەتوندی ڕەدی ئەوکەسانەدەداتەوە کە دەچن جگـە لـەخودا پەناوپشـت وتکاکـار هەڵدەبژێرن ، کەدەفەرمێت: (إِنَّ رَبَّكُمُ اللّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الأَمْرَ مَا مِن شَفِيعٍ إِلاَّ مِن بَعْدِ إِذْنِهِ ذَلِكُمُ اللّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلاَ تَذَكَّرُونَ...يونس:٣) واتە: پەروەردگاری ئێوە"الله"یە کەلە شەش ڕۆژ زەوی وئاسمانی هێناوەتە بوون، دواتر لەسەر عەرشی مـەزت لەنگـەری گرتـووە ، وەهەر خۆیشـی پـلان وبڕیـاری هـەموو شـتێك دەردەکـات. وەهـیچ کـەس نـی یـە تکاکارو شەفاعەت خوازبێت بەبێ مۆڵەتی ئەو ، جا ئەوە پەروەردگارتانە کەوابوو بەتاکی بیپەرستن، ئایا بیر ناکەنەوە.

هەروەها دەفـەرمێت: (وَأَنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَن يُحْشَرُواْ إِلَى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُم مِّن دُونِهِ وَلِيٌّ وَلاَ شَفِيعٌ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ...الأنعـام:٥١) واتـە: کەواتـە بـەقورئان ئەوانـە ئاگادار بکەرەوە کە دەترسن کۆبکرێنەوە بۆلای پەروەردگاریان ، ئەوکاتـە کـەس نی یە جگە لەو پەروەردگارە پشتیوانیان لـێ بکـات وکەسـیش نـی یـە تکاکاریـان بێت، ئایا ئیتر خۆتان لە سنووری خودا ناپارێزن.

پاشان جەخت لەسەر هەریەکەیان دەکاتەوە بەتەنها دەفـەرمێت: (ام اتخذوا مـــن دون الله شفعا قل الــو كــانوا لايملكــون شــيئا ولايعقلــون * قــل لله الشــفاعة جميعاً...زمر:٤٣-٤٤) واتە:ئایا جگە لەخودای گەورە تکاکارو شـەفاعەت خـوازی تریان هەڵبژاردووە ، جا پێیان بڵێ ئایا ئەگـەر تکاکارەکانتـان هیچیان بەدەسـت نەبوو.ئایا عاقڵ نابن؟ پێیان بڵێ هەموو تکاکار وشەفاعەت خوازەیەکان تەنها بـۆ خودای گەورەیە.

وەدەفـەرمێت: (مِن وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِي عَنْهُم مَّا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاء وَلَهُمْ عَــذَابٌ عَظِــيمٌ... الجاثيــة:١٠) واتـە: لەقیامەتـدا دۆزەخ بەدوایانەوەیـەو لێـی قوتـار نـابن ،هەرچـی یـەکیان کردبـوو فریایـان ناکـەوێت، وەهەموو ئەوانەیشی کە لەبری خودا کردبوویانن بە پاڵ پشتی خۆیان ، سزایەکی زۆرگەورە وسامناك بۆیان ئامادەیە.

جا ئەگەر بەندەکان تەنها پشـت بـەخودا ببەسـتن ، ئـەوا خـودای گـەورە دەبێتـە پشت وپەنایان ، بەپێچەوانەی تر کە جگە لەخودا پشت وپەنا بەکـەس وشـتی تـر دەبەستن. بەڵێ خاڵی وەرچەرخان وهێڵی سووری نێوان یەکتاپەرستان وهاوبـەش دانەران لێرەدایە کە تەنها وتەنها خودا پشـت وپـەنا وشـەفاعەت خـواز وتکاکـاری ڕاستەقینەی بەندەکانە.

پوختەی مەبەست:

پوختەی بەندایەتی لەوەدایە کەنابێت لە خۆشەویستیدا هاوبەشی وهاوەڵ بۆ خودا بڕیار بدرێت. وەپاشان پێویستە خۆشەویستیمان بۆ پێغەمبەری خودابێت لە پێش خۆمان وماڵ وخێڵ وخانەوادەو..هتد. چونکە خۆشویستنی پێغەمبەر لەتەواوکاری خۆشەویستی خودادایە.پاشان هەموو خۆشەویستیەکمان بە پێـوەری (بـۆ خـوداو لەپێناوی خودا) دا بپێوین.

هەروەکو لە (صحيحين) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (ثلاث من کن فيه وجد بهن حلاوة الايمان) .[1] هەروەها لە وتەیەکی (صحيحين) دا هاتووە بەم شێوەیە: (لا يوجد حلاوة إلا من كافية ثلاث خصال: ان يكون الله ورسوله احب إليه مما سواهما، وان يحب المرء لايحبه إلا لله. وان يكره ان يرجع في الكفر بعد اذا انقذه الله منه كما يكره ان يلقى في النار.)[2] واتە: سێ شت"خەسڵەت" لەهەر کەسێکدا بێت ، ئەوا چێژی شیرینی باوەڕ دەچێژێت.... وەهەروەها هاتووە بەم چەشنەش: هیچ کەسێك چێژی شیرینی باوەڕ ناچێژێت گەر ئەم سێ خەسڵەتەی تێدا نەبێت"دەبێت خوداو پاشان پێغەمبەری خودای لەهەموو کەسێك وشتێکی تر خۆشتر بوێت ، وەزۆری پێ ناخۆش بێت ، وەهرەکەسێکی خۆشویست تەنها لەبەر خودا خۆشی بوێت. وەزۆری پێ ناخۆش بێت کاتێك دەبینێ کەسێك وادەگەڕێتەوە سەر بێ باوەڕی کەپێشتر خودا ڕزگاری کردبوو لێی، ئەوەندەی پێ ناخۆش بێت وەك بڵێی خۆی فڕێ دەدرێتە نێو ئاگرەوە."

وەلە (سنن) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (من أحب لله ، وأبغض لله، وأعطى لله، ومنع لله، فقد أستكمل الإيمان.)[3] واتە: هەر کەسێك تەنها لەبەر خودا خەڵکی خۆش بوێت ، وەبەتەنها لەبەر خودا ڕقی لەخەڵکی بێت، وەتەنها لەبەر خودا شت ببەخشێت، وەتەنها لەبەر خودا ڕێگر بێت، ئەوا بەڕاستی بیروباوەڕی تەواو پوختە.

هەروەها لەفەرموودەیەکی تردا پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (ما تحاب رجلان في الله الا كان افضلها اشدها حباً لصاحبه.) واتە: ئەگەر دوو کەس لەپێناوی خودا

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(بخاری: ١٦)و(مسلم: ٤٣- الايمان) گێڕایانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە، هەمان سەرچاوەی پێشوو.

[3] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(ترمذي: ٢٥٢١)وە(احمد: ٤٣٨/٣)وە(حاكم: ١٦٤/٢) گێڕایانەتەوە.وە (البانی)بە صحیحی داوە لەقەڵەم. وە(حافظ وذهبي)لێی بێ دەنگ بوونە.

یەکتریان خۆش ویست ، ئـەوا باشـترین کەسـیان ئەوەیانـە کـەزیاتر برادەرەکـەی خۆشتر بوێت.

جا ئەم خۆش ویستنانە لە پێویستی وتەواوکاریەکانی خۆشەویستی خودان.

جۆرەکانی خۆشەویستی بۆ خودا

جۆرەکانی خۆشەویستی بۆ خـودا دابـەش دەبێـت بـۆ چـوارجۆری سـەرەکی، کـە پێویستە جیابکرێنەوە لەخۆشەویستیەکانی تر، کەئەوانیش ئەمانەن:_

١- خۆش ویستنی خودا:

واتە خوای گەورەت لە هەموو شت وکەسێکی تر زیـاتر خـۆش بوێـت کـە هاوتـای نەبێت. جا بەتەنها ئەمە مایەی ڕزگاربوونە لەدۆزەخ وبەدەست هێنـانی بەهەشـت نـی یـە، چـونکە هەریەکـە لەجولەکـەکان و خـاچ پەرسـتەکانیش خودایـان خـۆش دەوێت ، بەڵام کەچی توشی سزای دۆزەخ دەبن و لەبەهەشت بێ بەش دەبن.

٢- خۆش ویستنی ئەوەی کە خودای خۆش دەوێت:

واتە ئەو شـتانەی کـە خـودا خۆشـیانی دەوێـن ، تـۆش لـەقوڵای دڵ ودەرونتـەوە خۆشت بوێن. جا ئەمە بنـەمای سـەرەکی چـوونە نێـو ئیسـلامەوە وە درەچـوونە لەنێو بێ باوەڕی. وەخۆشەویسترین کەس لای خودا ، بەهێزترینیانـە لـەم جـۆرە خۆشەویستی یەدا.

٣- خۆش ویستن بۆ خودا لەپێناو خودا:

واتە هەرکەس وشتێکمان خۆش بوێت تەنها لەبەر خـوداو لـە پێنـاوی ڕەزامەنـدی خودای گەورەدا بێت و دوور بێت لەنیازو مەبەستی تـر. وەئەمـەیان لـە پێویسـتی وتەواوکاریەکانی خۆشویستنی خودایە.

٤- خۆش ویستن لەگەڵ خودا:

ئەم جۆرەیان پێی دەوترێت"هاوبەشی دانان بۆ خـودا لـە خۆشەویسـتیدا"، واتـە گەر بێتو لەگـەڵ خـودای گـەورەدا هاوبـەشمان بـۆ دانـا لەخۆشەویسـتیدا ، وەلـە

پێناوخودا نەبوو ئەو خۆشەویستی یە، ئەوا هاوبەش وهاوتاتان بۆ خودا بڕیارداوە لە خۆشەویستیدا. وەبەمەش دەوترێت (المحبة الشركية- خۆشەویستی هاوبەشی)

٥- خۆشەویستی سروشت:

کەئەم جۆرەیان زۆرمەبەستمان نی یە لێرەدا باسی بکەین، ئەمەش بەکورتی: حەزو ئارەزووی مرۆڤ بۆ ئەو کەس وشتانەی کەلە گەڵ سروشت وفیترەتی خۆیدا دەگونجێت ، وەك خۆشویستنی خێزان، باوك دایك منداڵ، ئاو خواردن...هتد.

کەئەم جۆرەیان ئاساییە لەدڵ ودەرونی مرۆڤدا هەیە ،بەمەرجێك تەشەنە نەکات ونەگاتە ئاستی خۆشەویستی خودای گەورە دەفەرمێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ...المنافقون:٩) واتە: ئەی باوەڕداران هەوڵ بدەن کەماڵ وسامان ورۆڵەکانتان نەبنە هۆی ئەوەی کەلە یادی خودا سەرقاڵتان بکەن وکەم تەرخەمی بنوێنن وبێ ئاگاتان کەن.

وەدەفەرمێت: (رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ...النور:٣١) واتە: پیاوانێك کە ستایشی خودا دەکەن ، کەهیچ کاتێك بازرگانی کڕین وفرۆشتن سەرقاڵیان ناکات وبێ ئاگایان ناکات لەیادی خودا.

٧- تەواوی خۆشەویستی"الخُلة":

ئەمە حەوتەمین دوایەمین پلەی خۆشەویستی یە لەپلەکانی خۆشەویستی کە پێی دەوترێت"تەواو کۆتایی خۆشەویستی".

واتە چیتر لەدڵدا جگەیەکی تر نابێتەوە بۆ خۆش ویستنی هیچ کەس وشتێکی تر، جگە لەخۆشویستراوی سەرەکی نەبێت. وەبەهیچ شێوەیەکیش ئەو دڵە جێگەی هاوبەش وهاوتا ناکاتەوە لەخۆشەویستیدا. ئەم پێگەیە تایبەتە بەدۆستانی خودا کەهەر یەکە لەپێغەمبەران (ابراهیم ومحمد) سلاو ودرودی خودایان لەسەر بێت. هەروەکو پێغەمبەرﷺدەفەرمێت: (إن الله اتخذني خليلاً كما اتخذ ابراهيم

خلیلا) [1] واتە: خوای گەورە منی کردۆتە خەلیلی خۆی ،هەروەکو پێشتر ابراهیمی کردۆتە خەلیلی خۆی.

هەروەها لە (صحیح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (لوكنت متخذاً من اهل الأرض خليلاً لاتخذت أبابكر خليلاً، ولكن صاحبكم خليل الله) [2] واتە: ئەگەر من لەخەڵکی سەر زەوی دۆست وخەلیلێکم هەڵبژاردایە ،ئەوا "ابو بکر" دەبوو، بەڵام من خەلیلی خودام.

وەلە فەرموودەیەکی تردا دەفەرمێت: (إني أبرأ الى كال خليل من خلتهٔ) [3] واتە: من خۆم بەری ئەکەم لەهەر خەلیلێك کەبەئەندازەی خەلیلی خۆشم ویستبێت.

وەکاتێك کە پێغەمبەر "ابراهیم (س.خ) " حەزی بەکوڕێك کرد ، خوای گەورە پێی بەخشی ، جا خۆشەویستی ئەو کوڕە بەشێك لەدڵی "ابراهیمی" داگیر کرد، وەخوای گەورەش ئەم کارەی پێ خۆش نەبوو کەلە دڵی ابراهیمدا خۆشەویستێکی تر هەبێت جگە لەخواد. هەر بۆیە لەخەودا فەرمانی بە ابراهیم کرد کە ئەو منداڵە سەرببڕەو بیکرە قۆچی قوربانی بۆ خودا. کەئەمەش گەورەترین تاقی کردنەوەبوو بۆ دڵی ئیبراهیم (س.خ) . مەبەست لێرەدا سەربڕینی کوڕەکە نەبوو ، بەڵکو سەربڕینی خۆشەویستی ئەو کوڕەبوو لە دڵی حەزرەتی ئیبراهیمدا. هەر بۆیە کاتێك کە ئیبراهیم ویستی کوڕەکەی سەرببڕێت. خوای گەورە بڕیاری دا بە لە بری کوڕەکەی مەڕێك سەرببڕێت و کوڕەکە دەربازبێت. وەئەمەش بووە سونەتێکی بەردەوام...

هەروەکو هەمیشە خوای گەورە هەر بڕیارێکی هەڵوەشاندبێتەوە بەشێکی کەمی لێ هێڵاوەتەوە. وەکو "هێشتنەوەی پێنج نوێژی فەرز لەبری پەنجا نوێژی

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (ضعیف الأسناد)ە،بڕوانە(السلسلة الضعیفة)ی (البانی:٣٠٣٤).

[2] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٣٦٥٦)وە(مسلم: ١٦٥/١٥نووی).

[3] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، هەمان سەرچاوەی پێشوو.

فەرز"[1]، وەك هێشتنەوەی خێرو صەدەقە لەكاتێ ویسترا قسە لەگەڵ پێغەمبەردا بكرێت.

لە نێوان خۆشەویستی وخەلیل دا

هەندێك كەس پێیان وایە "خۆشەویست"پوختتر وفراوانترە لە"خلیل"، وەهەروەها دەڵێن حەزرەتی ابراهیم"خلیل الله"یە ،بەلاّم محمدﷺ خۆشەویستی خودایە"حبیب الله"یە.

بەلاّم لەڕاستیدا بەم شێوەیە نی یە، چونكە"خۆشەویستی" گشتی یە، بەلاّم "خلیل"تایبەتی یە، وە خلیل كۆتاو تەواوی خۆشەویستی یە. هەروەكو پێغەمبەرﷺ ڕایگەیاندووە كە خوای گەورە لەگەڵ ئیبراهیم دا هەڵی بژاردوون بە خەلیلی خۆی. وەهەروەها ڕەدی ئەوەی كردۆتەوە كە لەسەر زەویدا خەلیلی هەبێت جگە لەخودا، لەگەڵ ئەوەشدا خۆشەویستی دەربڕیوە بۆ هەریەكە لە (خاتوو عائیشە و ابوبكر وعمر) ﭬ.

هەروەها خوای گەورە خۆشەویستی خۆی بۆ چەندین وچین وتوێژ دەربڕیوە ، لەوانە: تەوبەكاران، چاكەخوازان، ئارامگران...: (يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ...البقرة:٢٢٢) .

هەروەها گەنجی تەوبەكار خۆشەویستی خودایە، بەلاّم لەگەڵ هەموو ئەمانەدا خوای گەورە خەلیلی خۆی بۆ دووان دەربڕیوە كە (محمد وأبراهیم) ە سلاّو ودرودی خودایان لەسەر بێت.

[1] – ئەمە كاتی خۆی بەپێی دەقی ئەم ئایەتە فەرز بووە كەدەفەرمێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ...المجادلة:١٢)واتە: ئەی باوەڕداران كاتێك ویستان قسەیەك لەگەڵ پێغەمبەردا بكەن ، ئەوا خێروصەدەقەیەك ئەنجام بدەن كەبۆخۆتان باشتر وپاكترە، وەخوای گەورە لێ بوردەو بەخشندەیە.

جیاوازی لەنێوان خۆشەویست وخۆشەویسترین

وەکو پێشتر ووتمان هەمیشە مرۆڤ دەست بەرداری خۆشەویستێکی بچوك دەبێت لە پێناو خۆشەویستێکی گەورەدا، وەهەروەها لەپێناو بەدەست هێنانی خۆشەویستێکی گەورەدا ئامادەیە خۆی توشی ناخۆشی ومەینەتی بچوك بکات، کەوا سروشتی ژیری وعەقڵی وایە کە گەورەترین خۆشەویست هەڵبژێرێت لە بچوکترینیان ، وەکەمترین وبچوکترین ناڕەحەتی هەڵبژێرێت لە گەورەترین وزۆرترینیان. وەئەم کارە پێویستی بە دووبنەمای گەورە هەیە:_

(هێزی هەست کردن وزانین ، ئازایەتی دڵ) . واتە پێویستە مرۆڤ هەست بەباشترین وگەورەترین خۆشەویستەکانی بکات ، بوێروئازابێت بتوانێت هەڵبژاردن ئەنجام بدات لەم بوارەدا.بەلآم ئەگەر بە پێچەوانەی ئەمەوە کرا ، ئەوا لاوازیان لەبواری هەست کردن وزانینە، یاخود دڵی ئازاو بوێر نی یە ناتوانێت لەژێر کاریگەری دەرون دەربچێت.

زۆرێك لەخەڵکی گیرۆدەی ئەم دەردە بوونە و حەزوئارەزووەکانی زاڵە بەسەر ژیرو باوەڕیاندا ،باشەو خراپەیان لەم ڕوانگەیەوە دەپێون، تەنانەت هەندێك جار پزیشکەکان ئاگاداری هەندێ کاری دەکەنەوەکە زیان بەخشە، کەچی نەخۆشە خۆی ناگرێت ودەرونی زاڵەو ئەنجامی دەدات. زۆرێك لەوکەسانەی دڵیان نەخۆشە ،گوێ بەسەلامەتی دڵیان نادەن وهەمیشە حەزوئارەزووەکانیان تێردەکەن وهەرچەندە زیان بەخش بێت بۆیان.

پوختەی شەڕ وچاکە:

پوختەی شەڕ لەلاوازی وبێ هێزی هەست وئیدراك ودەرون نزمی دایە.وەپوختەی چاکەش لە بەهێزی هەست وئیدراك و شکۆمەندی دەرون دایە.

کەواتە خۆشەویستی وئیرادە بنەڕەت و بزوێنەری هەموو کارێکن. هەروەها ڕق وکینەو ناحەزی بنەڕەت ودەست بەرداری هەموو کارێکن. جا ئەم دووهێزە مەزنە

لەدڵدان ، وەسەرچاوەی چەرمەسری وبەختەوەری دڵن. وەپاڵنەری هەموو کارێکی ئارەزوومەندانــە بــریتی یــە لــە خۆشەویســتی وئــیرادە. وەئــەنجام دانەکەشــی دەگەڕێتەوە بۆ لاوازی لەیەکێ لەو دووپاڵنــەرە ســەرەکی یــە، کەهەنــدێ جــار ڕق وکینە وناحەزی دەگرێتەوە. جائەمە بنەڕەتی فەرمان کــردن وڕێگرتنــە، پاداشــت وسزایە.

جا لێرەدا وەڵامی ئەو پرسیارە ڕوون دەبێتــەوە کــە "ئایا دەســت بــەردار بــوون لەکارێك" فەرمانێکی وجودی یە؟یاخود عەدەمی یە؟

پوختەکەی: لێرەدا دووبەشە:

دەســت بــەرداربوونێك دەگەڕێتــەوە بــۆ نــەبوونی هۆکــاری کارەکــە لــە"ئیرادەو خۆشەویستی"کە بەمەیان دەوترێت"عەدەمی–نەبوونی".

وەدەســت بــەرداربوونێك دەگەڕێتــەوە بــۆ بــوونی ڕێگرییــەك لــە"ڕق وکینــەو ناحەزی"کەبەمەیان دەوترێت"وجودی– بوونی".

هــەوڵی خــەڵکی بــۆ بەدەســت هێنــانی بەرژەوەنــدی ودوورکەوتنــەوە لــە زەرەرمەندی یە

بــێ گومــان مــرۆڤ هەمیشــە لــە هــەموو ووتــەوکردار ئــەنجام دانێکــدا، تەنانــەت لەدوورکەوتنەوە ودەست بەرداربوونی هەرکارێکدا، مەبەســتی ســەرەکی بەدەســت هێنانی بەرژەوەندی ودوورکەوتنەوە لەزەرەرمەندی یە.

ئەمە پێوەری هەموو خاوەن ژیری یەکە لەژیاندا، بەڵام مەخابن زۆرێك لەخــەڵکی لەم پێوەرەدا توشی شێوان ولێ تێکچوون هاتوون. کاتێك کە ئامادەن لــەپێناوی بەدەســت هێنــانی بەرژەوەنــدی یــەکی کــەم وچــێژێکی کــاتی خۆیــان توشــی چەرمەســەری وسزاوئەشــکەنجەیەکی زۆرە نــەبڕاو دەکــەن وە تووشــی زیــانی هەمیشەیی دەبن. هەربۆیــە دەبیــنین کەسانێکی زۆر لەبــەر چــێژ وخۆشــیە کــاتی

یەکانی ئەم دونیایە ژیانی هەتاهەتایی قیامەت دەدۆڕێنن و لە دواڕۆژدا سزایەکی بێ شومار چاوەڕوانیان دەکات.

هەندێك لەزانایان دەڵێن: زۆر وردبوومەوە لەحاڵی ژیرمەندان وهۆشیاران ،دەبینم هەرهەموویان لەهەوڵی دوورخستنەوەی ناڕەحەتی وغەم وپەژارەن لەسەر دەرون. جا هەریەکەو بەڕێگەیەك، هەیە لەڕێگەی خوا ردن وخواردنەوە، یان بازرگانی،یان بە پرۆژەی هاوسەرگیری، یاخود بەگوێ گرتن لەگۆرانی خۆش یان بەکات بەسەر بردن بەیاری یەوە...

منیش ووتم: ڕاستە ئەمە تاکە مەبەستی سەرەکی ژیرو هۆشیارانە ، بەلأم هەموو ڕێگایەك لەو ڕێگایانە نامان گەیەنێتە جێی مەبەست، بگرە هەندێکیان تەواو پێچەوانە ودژی ئەو مەبەستەیە ، وەبەلای منەوە تاکە ڕێگایەك بۆ بەدەست هێنانی ئەو مەبەستە ، تەنها ڕووکردنە خوای گەورەیە وبەدەست هێنانی ڕەزامەندی ئەوە، جا هەر کەسێك ئەم ڕێگایە بگرێتە بەر ئەوا دڵنیا بێت سەرفرازی دونیاو قیامەت بەدەست دەهێنێت.

بەشەکانی خۆشویستراو "المحبوب"

خۆشویستراو "المحبوب": دەبێتە دووجۆرەوە:

١- خۆشویستراو بۆ خودی خۆی.

٢- خۆشویستراو بەهۆی کەسی ترەوە.

١- خۆشویستراو بۆ خودی خۆی:

واتە خۆش ویستنی کەسێك تەنها لەبەر خودی خۆی کە شایەن وشایەستەی خۆشەویستی یە. کەئەمەش بەتەنها خوای گەورە دەگرێتەوەکە دوورە لەهەموو کەم وکوڕی وکورتیەك، کەماڵ وتەواوە لەهەموو ڕوویەکەوە.

٢- خۆشویستراو بەهۆی کەسێکەوە:

واته خۆش ویستنی کەسێك یان شتێك لەبەر خودی خۆی نا ، بەڵکو لەبەر هۆکاری تــر خۆشویســترابێت ، وەجگــە لــەخۆش ویســتنی خــوای گــەورە ســەرجەم خۆشویســتراوەکانی تــر بــەهۆی خــوداوە خۆشویســتراون ، وەهــەر لەئــەوەوە خۆشویســتراوەکەیان سەرچــاوە دەگرێــت. وەك خۆشویســتنی پێغەمبــەران، فریشتەکان..هتد.

کەواتە لێرەدا جگە لەخودا هەموو خۆشویستراوەکانی تر شایەنی خۆش ویستن ورق لێ بوونەوەن لەیەك کاتدا. بۆ نمونە گەر کەسێك ڕقی لەو شتانە بوو کە خودا خۆشی دەوێن، بۆمان دەردەکەوێت کەتا چ ئەندازەیەك خۆشویستراوەکانی تری لاپەسەندە ودژایەتی خودا دەکات، وەبەپێچەوانەوە کەسێك کە خودا هەرشتێکی خۆش بوێت ،ئەویش هەمان شتی خۆش دەوێت وەبۆمان دەردەکەوێت کەچەند پشتیوانی لەخودای گەورە دەکات.

جا پێویستە دەست بەم پێوەرەوە بگرین ، تابزانین چەند ئێمە موالات وپشتیوانیمان هەیە بۆ خوای گەورە، چونکە ولایەت واتە خۆش ویستنی ئەو شتانەی کەخودا خۆشی دەوێن ، وەهەروەها ڕق لێ بوونەوە لەو شتانەی کە خودا ڕقی لێ دەبێتەوە. جا ئەمە پەیوەندی بە زۆری نوێژ وڕۆژووەوە نی یەو ئەمە تایبەتە بەدڵ.

جۆرەکانی خۆشەویستی بەهۆی کەسانی ترەوە:_

یەکەم: هەرلەگەڵ بەدەست خستنیدا هەست بەچێژو خۆشی دەکرێت.

دووەم: ئەو جۆرەیە کەئازارو زیان بەخشە ، بەڵام خۆی دەگرێت تا دەیگەیەنێتە خۆشویستراوەکەی.

هەروەکو خوای گەورە دەفەرمێت: (كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تَكْرَهُواْ شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تُحِبُّواْ شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ...البقرة:٢١٧) واتە: خوای گەورە کوشتاری لەسەر پێویست کردن

هەرچەندە لەسەر دڵتان ناخۆشە، بەڵام دوور نی یەشتێکتان پێ ناخۆش بێت، بەڵام لەڕاستیدا خێری تێدایە بۆتان. وەدوور نی یە شتێکتان پێ خۆش بێت،بەڵام لەڕاستی خراپە بێت بۆتان ، وەتەنها خوای گەورە زاناو دانایەو ئێوە نایزانن.

جا لێرەدا کوشتاریان پێ ناخۆشە ،بەڵام باشترە بۆیان چونکە دەیان گەیەنێتە ڕەزامەندی خۆشەویست. هەروەها دەرونی مرۆڤ ئارەزووی پشوو وخۆشگوزەرانی وئارەزووبازی دەکات،ئەمە خۆی خۆشە بەڵام زۆرخراپە، چونکە دەبێتە مایەی لەدەست دانی ڕەزامەندی خۆشەویست.

جا کەسی ژیرو هۆشیار دووربینانە لەشتەکان دەکۆڵێتەوە هیچ کاتێك خۆشی یەکی هەمیشەیی ناکاتە قوربانی خۆشیەکی کاتی.

جا حاڵەتەکان چوار جۆرن:_

١- خۆشویستراوێک بمان گەیەنێتە بەخۆشەویستراو.

٢- ناخۆشی یەک دەمان گەیەنێت بە ناخۆشی.

٣- ناخۆشی یەک دەمان گەیەنێت بەخۆشەویستراو.

٤- وەخۆشویستراوێک دەمانگەیەنێت بەناخۆشی.

١- خۆشویستراوێک بمانگەیەنێت بە خۆشویستراو:

ئەم جۆرەیان لەهەردوولاوە خێرو چاکەیە و پێویستی بەئەنجام دان هەیە.

٢- ناخۆشی یەک دەمان گەیەنێت بە ناخۆشی.

ئەم جۆرەیان لەهەردوولاوە خراپە و پێویستە دەستی لێ هەڵبگرین ولێی دووربکەوینەوە.

پاشان دووبەشەکەی تر ماوە کە بریتین لە:_

٣- ناخۆشی یەک دەمان گەیەنێتە خۆشەویستراو:

٤- خۆشویستراوێک دەمان گەیەنێت بەناخۆشی:

جا مرۆڤ لەدونیادا هەمیشە لەنێوان ئەم دووانەیاندا کێشمەکێش دەکات، جارێك بەم لاو جارێك بەولا دەکەوێت ، مرۆڤی هۆشیارو ژیر و باوەڕدار بەلای ئەوایاندا دەڕوات کە لەکۆتایدا دەگات بە خۆشەویستراوەکە و خێروچاکەی هەمیشەیی دەست گیر دەبێت ، بەڵام مرۆڤێك حەزو ئارەزوو و دەروون پێشەوایەتی بکات ئەوا بەلای خۆشیە کاتیەکەدا دەچێت وسەرئەنجام وزەرەرمەند دەبێت.

خۆشەویستی بنەڕەتی خواپەرستی یە

جا ئەگەر خۆشەویستی بنەڕەتی هەموو کارێکی حەق وڕاستی بێت ، ئەوا خۆشەویستی خوداو پێغەمبەرەکەی بنەغەو بەنەمای هەموو کارێکی ئاینی یە، جا بنەمای هەموو کارێکی ئاینی بریتی یە لە خۆشویستنی خوداو پێغەمبەری خودا. وەبنەمای هەموو ووتەیەکی ئایینی بریتی یە لە بەڕاست ودروست زانینی خوادو پێغەمبەری خودا.

جا هەر ویست وئیرادەیەك ڕێگری کرد لەدەربڕینی تەواوی خۆشەویستی بۆ خودا ، وەهەروەها هەر گومانێك ڕێگری کرد لەبەڕاست زانینی خودا، ئەوا زەرەرمەندە بە بنەڕەتی باوەڕ لاوازی دەکات. جا ئەگەر لەو حاڵەتەوە تەشەنەی کرد وگەیشتە ئاستی خۆش نەویستنی خودا و بەڕاست نەزانینی پێغەمبەرەکەی ، ئەوادەبێتە کافرو گومڕاو هاوبەش بڕیاردەر.

لە پێداویستیەکانی خۆش ویستنی خودا:

دۆستایەتی ودژایەتی کردن

واتە پێداویستیەکانی خۆش ویستنی خودا بریتی یەلە دۆستایەتی وپشتیوانی کردنی خۆشەویستانی خودا، دژایەتی کردنی ناحەزان ودوژمنانی خودا. وەئەم دووکارە دژاودژی یەکترن، واتە دۆستایەتی خۆشەویستانی خودا ناکرێت هەتاکو دژایەتی ناحەزانی خودا نەکەیت. هەروەکو خوای گەورە سەبارەت بەپێشەوای خۆشەویستمان باس دەکات، ابراهیم کە ڕوودەکاتە گەلەکەی دەڵێت: (قَالَ أَفَرَأَيْتُم

مَّا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ * أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمُ الْأَقْدَمُونَ * فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّي إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ...الشعراء:٧٥-٧٧) واتە: ابراهیم پێتان ـەڵێت: ئایا ئێوە نابینن چی دەپەرستن؟ "کەی ئەم شتانە شایەنی پەرستنن" بەڕاستی ئێوەو باوباپیرانتا بەهەڵـەدا چـوون. ئەوانـەی ئێـوە دەیـان پەرسـتن بەدڵنیاییـەوەدوژمنی مـنن و وەبەدوژمنی خۆمیان دەزانم ، جگە لەپەروەردگاری جیهان نەبێت کەبە تەنها شەیانی پەرستنە.

جا ئـەم دژایـەتی کردنـەی ابـراهیم (س.خ) زۆر پێویسـتە بـۆ بـەجێ گەیانـدنی دۆستایەتی بۆ خودا. هەر ئەم هەڵوێستە جوانانە بوو کە خوای گەورە دەیان کاتە پێشەنگ وداوامان لێ دەکات کە شوێنیان بکەوین کە دەفەرمێت: (قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَاء مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاء أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ...الممتحنة:٤) واتە: بەڕاستی ئێوە لە"ابراهیم وشوێن کەوتووانی" باشترین پێشەنگتان هەیە، کەکاتێ ڕوویان کردە گەلەکەیان ووتیان: ئێمە بەرین لەئێوە ولەوشتانەش کەلەجیاتی خودا دەیان پەرستن ، ئێمە باوەڕمان بەو ئاینەی ئێوە نـی یـە. ئـیتر دوژمنایـەتی ورقەبەرایـەتی لـەنێوانمان بـەرپابوو تـا ئەوکاتـەی دەگەڕێنەوەو باوەڕ بەخودای تاك وتەنها دەهێنین.

هەروەها دەفەرمێت: (وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاء مِّمَّا تَعْبُدُونَ * إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ...الزخرف:٢٦-٢٧) واتـە: ابـراهیم ڕووی کـردە گەلەکـەی وباوکی پێی ووتـن: مـن بـەریم لەوشـتانەی کەدەیپەرسـتن ، تـەنها خـوای گـەورە نـەبێت کـەمنی بـەدیهێناوە ورێنمـایم دەکـات ، دواتـر ئـەو ووشـەیەی "یەکتاپەرستیەی" هێشتەوە بۆ هۆز وگەلانی دوای خـۆی بـۆ ئـەوەی بگەڕێنـەوە سەر ڕێگەی ڕاست.

لا إله إلا الله....ئەو ووشەیە بوو کە ئیبراهیم بۆ هۆزەکەی بەجیٚ هیٚشت

واتە ئیبراهیم جگە لەپەرستنی خودای تاقانە دژایەتی سەرجەم پەرستراوەکانی دەکرد، وەسیەت وپەیمانێك بۆ هۆز وگەلەکەی وسەرجەم پێغەمبەرانی پاش خۆی بە جێهێشت کە درێژە بە کاروانی یەکتا پەرستی بدەن ، کەئەو وەسیەت و ووشەیە بریتی یەلە "لا إله إلا الله".

ئەمە ووشەیەکە سەرجەم بونەوەری لەسەر دامەزراوە ، وەژیانی پیٚ هاتووەتە کایەوە، وەقیبلەی لەسەر دروست کراوە ، وەئەو ووشەیەی کە خوێن ومالٚ وگیانی پیٚ دەپارێزرێت، بەختەوەری وسەرشۆڕی سەرجەم مرۆڤایەتی لەسەر بەندە، بەهەشت وخۆشیەکان ودۆزەخ وناخۆشیەکانی لەسەر بنیات نراوە، کەمایەی خۆش گوزەرانی هەتاهەتای بەندەکانە ،کۆلەکەی سەرجەم ئاین وخواناسانە. (من قال لا إله إلا الله دخل الجنة) [1] واتە: هەرکەسێك دوا ووشەی "لا إله إلا الله" بێت دەچێتە دەچێتە بەهەشتەوە.

ڕوح ونهێنی ئەم ووشەیە

واتە بەتاك زانینی پەروەردگارو بە پیرۆز ڕاگرتنی ناو وئاکارە جوانەکانێتی، بەرزڕاگرتنی پەیامەکەیەتی وترس وتکاکردن لێی، واتە پشت پیٚ بەستن وڕووتیٚ کردن وگەڕانەوە بۆ لای ئەوزاتە، وەخۆش ویستن ودژایەتی کردنی غەیری ئەوە. بەتەنها ترسان لەئەو وگویٚ نەدان بەسەرجەم کەسانی تر، سوژدەبردن وقوربانی دان وملکەچی کردن وبەڕاست زانین وهاناو هاوار بۆ کردن وپەناپیٚ گرتن و تەنهاو تەنها بۆ ئەوزاتە پیرۆزە.

کە هەرهەمووی لە پوختەی یەك ووشەدا کۆدەبێتەوە ، کە ئەویش هیچ پەرستراوێك نی یە بەڕاستی شایەنی پەرستن و خوایەتی بێت، تەنها "الله" نەبێت.

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد: ٥/٢٣٣- ٢٤٧)وە(حاکم: ١/٣٥١) گێڕایانەتەوە.

هەر لەبەر گرنگی وپڕوپوختی و واتا جوانەکانێتی ، ئەوکەسەی ئەم گەواهیە وشایەتی یەبدات وکاری پێ بکات ، جەستەی قەدەغەکراوە لەوەی کەئاگر بیسوتێنێت. هەروەها خوای گەورە دەفەرمێت: (وَالَّذِينَ هُم بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ...المعارج:٣٣) واتە: کار بەناوەڕۆکی ئەم شایەتیە بکەن بەنهێنی وئاشکرا لە جەستەو دڵ ودەروندا.

جا خەڵکانێکی زۆر هەیە شایەتیەکەیان مردو وبێ گیانە، وەهەیە شایەتیەکەی نوستووە ،ئەگەر بەئاگابێتەوە وەیان نا، وەهەیانە شایەتیەکەی ڕاکشاوە، وەهەمانیشە شایەتیەکەی ئامادەو ڕاوەستاوە هەمیشە لەسەر پێی یە، نمونەی ئەم شایەتیە هاوشێوەی گیانە بۆ جەستە. کەسی وامان هەیە ڕوحی مردووە ، وەهەیە ڕوحی نەخۆشە ونزیکە لە مردنەوە ، وەڕوحی وامان هەیە خەریکە بەئاگادێتەوە، بەڵام ڕوحی واشمان هەیە دروست وپوختە بزوێنەری جەستەیەو کاری خۆی دەکات.

وەلە فەرموودەی (صحیح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(إني لأعلم كلمة لايقولها عبد عند الموت إلا وجدت روحه لها روحاً)**[1] واتە: من ووشەیەك دەزانم گەر مرۆڤ لەسەرەمەرگیشدا بیڵێت ، ئەوا ڕوحی زیندوو دەبێتەوە.

واتە ژیانی ڕوح بەندە بەو ووشە سەرسوڕێنەرەوە ، هەروەکو چۆن ژیانی جەستە بەندە بەڕوحەوە.

ژیانی بەختەوەی لەدونیاو قیامەتدا

هەر کەسێك لەم ژیانەدا بۆ ئەم ووشە پرشنگدارە بژێت و وەتێ بکۆشێت وبمرێت ، ئەوا ژیانی بەختەوەری هەمیشەیی لەقیامەتدا بەدەست دەهێنێت.: (وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى * فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى...النازعات:٤٠-

[1] – ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(احمد: ١/٣٧)وە(ابن ماجه:٣٧٩٥)وە(البانی)لە (صحیح جامع)دا هێناویێتی.

٤١) واته: هەرکەسێ لەخوای خۆی بترسێت وبەڕاستی ملکەچی بکات، وەڕێگری لەسەرکەشی دەرون بکات ، ئەوا لەقیامەتدا پاداشتی بەهەشتی بەرینە بە بەختەوەری تێیدا دەژێت.

وەلە ژیانی ئەم دونیایەدا لەبەهەشتی گەڕان وپشکنین ودۆزینەوەی ڕاستی وحەق ودادپەروەریدا ژیاوە ، بەهەشتی تامەزرۆی بۆ دیداری ڕاستەقینەی خوای گەورە ژیان لە ژێر سایەی ڕەزامەندیدا. ئەمە سروشتی سەرەتای هەموو خۆشی یەکە لەژیاندا، کە پێشەکی یەکەی بەهەوڵ وماندووبوون وشەونخونیونارامگرتن دەست پێ دەکات وەلە کۆتایدا بەختەوەری بەدەست دەهێنێت.

هەرچەندە خوانەناسان لەخۆشیەکانی ژیاندابن ،بەلأم ژیانیان بێ ئامانج وبێ ئاکام وبێ مەبەستە. (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً...النحل:٩٧) واتە: هەرکەسێك كاری چاکەخوازی بکات وبڕواداربێت ئەوا ژیانێکی پڕبەختەوەری پێ دەبەخشین.

وەبەختەوەری ژیان بریتی یەلەبەهەشتی دونیا: (فَمَن يُرِدِ اللّهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلإِسْلاَمِ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا...النعام:١٢٥) واتە: هەر کەسێك خوای گەورە بیەوێت هیدایەتی بدات ، ئەوا سینەی ساف وپاك وئامادە دەکات بۆ ئیسلام، ئەو کەسەش خوای گەورە بیەوێت گومڕای بکات ، ئەوا دڵی دەگوشێت وسنگی توند دەکات و هەناسەی سوار دەبێت، هەروەکو بڵێیت بۆ ئاسمان بەرز بکرێتەوە.

مرۆڤی بڕوادار هەمیشە دەرونی ئارام ودڵ ودەرونی پاك وبیرتیژ وگەش بینە وەچاکە خواز ودڵنیایە ، ئەمەش هۆکارەکانی بەختەوەری ئەم دونیایە ، کەپەیوەندی هەمیشەیی بەخوداوە هەیە وساتێکیش لێی بێ ئاگانابێت، جا پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (اذا مررتم برياض الجنة فارتعوا ، قالوا: وما رياض

الجنة؟ قالﷺ: حلق الذكر) [1] واتە: ئەگەر گەیشتن بەباخچەكانی بەهەشت بەشی خۆتـان بـەرن، ووتیـان: ئـەی پێغەمبـەری خـودا كامـە باخچـەكانی بەهەشـتە؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: كۆڕەكانی یادی خودایە.

هەروەها دەفەرمێت: (ما بين بيتي ومنـبري روضـة مـن ريـاض الجنـة) [2] واتـە: لەنێوان ماڵەكەم بڵنـدگۆی مزگەوتەكەمـدا ،باخچـەیەكە لەباخچـەكانی بەهەشـت.

هەروەها كاتێك لێیان پرسی كەبۆچی هەمیشە بەردەوام دەبیـت لـە ڕۆژووگـرتن و نان وئاونەخواردن. پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (إني لست كهيئتكم ، إني اظل عنـد ربـي يعطمـني ويسـقيني) [3] واتـە: مـن وەك ئێـوە نـیم ، مـن لای خـوای خـۆم دەمێنمەوە، ئەو خواردن وخواردنەوەم پێ دەبەخشێت.

لێـرەدا پێغەمبـەرﷺ مەبەسـتی ئەوەیـە مانـەوەی لـەیادو زیكـری خـودای خـۆی برسێتی وتونێتی ناهێڵێت ، وئەم كارە تەنها تایبەتە بـە پێغەمبـەری خـودا، وەك خۆی فەرمووی ،بۆ كەسیتر نی یە.

ژیانی ڕاستەقینە، ژیانە لەگەڵ خودا

ئەم ژیانە نهێنی یـەكی گەورەیـە ، بەختـەوەری تێیـدا ئـەو نێچـیرە ڕاونەكراوەیـە كەسـەرجەم مرۆڤایـەتی بەدوایـدا وێڵـن. بەختـەوەری هەمیشـەیی لەناسـین ودۆزینەوەی حەق وڕاستی دایە ، كەبەو پـێ یـە لەسـەرجەم نهێنی یـەكانی ژیـان دەگـەیت. ناسـین وژیـان لەگـەڵ بەدیهێنـەری ئـەم بونـەوەرو ڕێكخـەری سـەرجەم بڕیارەكانی ، گەورەترین دەستكەوت وئامانجە مرۆڤ پێی بگات.

---

[1] – ئـەم فەرموودەیـە (ضـعیف الأسـناد)ە،(ترمـذي:٣٥٠٩)و(احمـد: ١٥٠/٣)وەبروانـە(السلسـلة الضعیفة)ی(البانی: ١١٥٠).

[2] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ١١٩٥)وە(مسلم: ١٣٩١) گێڕایانەتەوە.

[3] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ١٩٦٤)و(مسلم: ٢١١/٧نووی) گێڕایانەتەوە.

هـەر شـتێك لـەم ژیانـەدا گـرنگ وجێـی بایـەخ بێـت ،لەدەسـت دانـی زەحمـەت دەبێت.وەهیچ شتێك نی یە جێی بایەخ وگرنگ بێت بۆ مرۆڤ جگە لەژیان لەژێر سایەی ڕەحمەت ومیهرەبانی خودای گەورەدا ، کەبەدیهێنەری هەموو بونەوەرو ژیانە.

ئەمـە بەختـەوەری ڕاسـتەقینەیە ، بەلەدەسـت دانـی ئـەم راسـتی یـە مـرۆڤ سـەرگەردان وبـێ هـودەو بـێ ئامـانج دەبێـت و وەهـیچ واتایـەك بـۆ ژیـان وبەختەوەری نامێنێتەوە وبەهاوشێوەی سەرخۆشێکی بێ چارەی لێ دێت، کەهەمیشـە بـێ ئاگایـە لەڕاسـتی یـەکانی ژیـان ، کاتێـك کـەهۆش دەکاتـەوە قیامەتی بەسەردا هـاتووە و ڕاستیەکان دەردەکـەون، ئەوسـاتە توشـی سـزاو ئەشـــکەنجەی هەتاهـــەتای دەبێـــت. ئـــازاری دەرونـــی ولەدەســـت چـــوون وبەفیڕۆچـوونی ژیـانی شـالاوی بـۆ دەهێنێـت وەلـە پـەل وپـۆی دەخـەن. کـە سەرقالی دونیایەکی بێ ئـەنجام بـووە ، قیامـەت وخواناسـی لەدەسـت داوە. جالێرەدا پێویستە مرۆڤ پێش گەیشتنی بەم دیمەنە جەرگ بڕانـە زوو بێتـەوە ئاگاو فریای ژیانی خۆی بکەوێت ، گەورەترین حەق وڕاسـتی بناسـێت لـە ژێـر سایەیدا بەکامەرانی بژێت.

وەلە (أثر) ێکی خوایی هاتووە: (أبن آدم خلقتك لعبادتي فلا تلعب، وتكفلـت برزقك فلا تتعب، أبن آدم، اطلبني تجدني، فإن وجدتني وجدت كل شيء ، وإن فاتك فاتك كل شيء ، وانا أحب إليك من كل شيء) واتە: ئەی ئـادەمیزاد. مـن تـۆم بۆخـودا پەرسـتی دروسـت کـردووە ، یـاری مەکـە. ڕزق وڕۆزیـم بـۆدابین کردووی، بەشوێنی دا ماندوو مەبە. ئەی ئادەمیزاد ئەگەر بەشوێنمدا بگەڕێیت دەمدۆزیتەوە، ئەوساتە هەموو شتێك دەدۆزیتەوە، وەئەگەر دۆزینەوەی منت لەدەست چوو ، ئـەوا هـەموو شـتێکت لەدەسـت دەچـێت ، وەبـاش بزانـە مـن لەهەموو شتێك باشترم بۆتۆ.

لە بنەڕەتدا خۆشەویستی تەنها شایەنی خودای گەورەیە

وەك پێشتر باسمان کردخۆشەویستی ناوێکی گشتگیرە وچەندین جۆر ناوی لەژێردا کۆدەبێتەوە. جا جۆرە بە نرخ وبەهاکانی خۆشەویستی تەنها شایستە وشایەنی خودای گەورەیە و بۆکەس وشتی تر دەست نادات، وەك پەرستن وگەڕانەوەو...هتد. تەنها بۆ خۆی بەکاردەهێنرێت ، کەدەفەرمێت: (يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ... المائدة:٥٣) واتە: خوای گەورە پێرێکی تر دەهێنێتە سەر شانۆی ژیان، کەبەتەنها خوای گەورەیان زۆر خۆش دەوێت، وەخوایش ئەوانی خۆش دەوێت.

وەهەروەها دەفەرمێت: (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَاداً يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ...البقرة:١٦٥) واتە: هەندێ کەس دەچن هاوشێوەو هاوەڵ بۆ خودا بڕیاردەدەن وبەئەندازەی خودا خۆشیان دەوێت ، بەوڵام باوەڕداران خودایان لەهەموو کەس زیاتر خۆش دەوێت بەئەندازەیەکی یەکجار زۆر.

ناپەسەندترین جۆری خۆشەویستی:

ئەو جۆرە خۆشەویستی یە کە کەسێکی ترت بەئەندازەی خودای گەورە خۆش بوێت، واتە یەکسانی ئەنجام بدەیت لە خۆشویستنیاندا.

پەسەندترین جۆری خۆشەویستی:

ئەو خۆشەویستی یەیە کە بەتاك وتەنها خوای گەورەت خۆش بوێت ، وەئەو شتانەشت خۆش بوێت کە خودا خۆشی دەوێت. ئەمە بنەمای هەموو خۆش گوزەرانیەکە لەهەردوو دونیادا، وەتاکە هۆکاری ڕزگاربوونە. بەپێچەوانەوە خۆشەویستی هاوبەشی مایەی سەرگەردانی وتیاچوونە.

قورئان فەرمان بەم خۆشەویستی یە دەکات:

قورئانی پیرۆز زۆر بەوردی باس لەهەردوو جۆرەکەی خۆشەویستی دەکات و نمونەو چیرۆکی لەسەر دەهێنێتەوە ، هەروەها سیفات وئاکاری هەردووکیان دەخاتە ڕوو، پاشەڕۆژی هەریەکەیان دەست نیشان دەکات لەدونیاو قیامەت وبەرزەخدا.وەسەرجەم بڕیارو فەرمانەکانی هانی خۆشویستنی پاك وپوخت دەدات تەنها بۆ خوای گەورە و بەدوور گرتن لەهاوبەشی بڕیاردان بۆی.

خۆشەویستی بنەڕەتی بانگەوازی سەرجەم پێغەمبەرانە:

سەرجەم بانگەوازیان بۆ یکتاپەرستی خودای گەورە کردووە کە بریتی یە (لە تەواوی ملکەچی) بۆ خودا. وەخۆپاراستن لە سنوورەکانی گوێڕایەڵی کردنێتی.

وەلە (صحيحين) دا هاتووە لە فەرموودەی"أنس ﷺ" کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (والذي نفسي بيده لايؤمن أحدكم حتى اكون أحب إليه من ولده ، و والده والناس أجمعين) [1] واتە: سوێندبێت بەوکەسەی گیانی منی بەدەستە ،هیچ کام لەئێوە باوەڕتان تەواو دامەزراو نی یە، گەر من تان لەخۆتان ومندالْ ودایك وباوکتان وسەرجەم خەڵکی خۆشتر نەوێت.

وەلە (صحيح البخاری) دا هاتووە کە عومەری کوڕی خەتاب دەڵێت: والله ی پێغەمبەر من تۆم لەهەموو کەس زیاتر خۆش دەوێت ، تەنها لەخۆم نەبێت. پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (لا يا عمر حتى اكون أحب إليك من نفسك) واتە: نابێ ئەی عومەر دەبێت منت لەخۆت زیاتر خۆش بوێت. عومەری کوڕی خەتاب دەڵێت: سوێند بەوکەسەی کەتۆی بەحەق وراستی ڕەوانە کردووە من تۆم لە خۆیشم زیاتر خۆش دەوێت. پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (الآن ياعمر) واتە: ئێستا باوەڕت تەواوە ئەی عومەر.[2]

---

[1] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ١٥٠)و(مسلم: ١٨/٢نووی) گێڕایانەتەوە.

[2] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، پێشتر باسمان کردووە.

جا ئەمە پلەو پایەی پێغەمبەری خەودا بێت کە پێویست کات لەخۆت ومالّ ومندالّ وسەرجەم کەس وکار زیاتر خۆشت بوێت، ئەی دەبێت خۆش ویستنی خودا چۆن بێت؟ بەلّکو خۆشویستنی خودا پێویستە لەسەرووی هەموو خۆشەویستەکانەوە بێت ،بەبیّ هاوبەشی وهاوەلّ بڕیاردان بۆی، وەبەتەواوی خۆشەویستی وگوێڕایەلّی بۆی ،کەنابێت هەچ کەس وشتێك هاوبەشی بکات.

خۆشەویستی بنەماو بزوێنەری هەموو کارو جولّەیە لە جیهاندا

سەرجەم جولّە کارەکانیجیهان وبوونەوەر ،بنەڕەتی دەگەڕێتەوە بۆ خۆشەوێستی، چونکە سەرجەم جولّەکانی بوونەوەر بەگشتی سیّ جۆرە:_

1. **جولّە خۆویستیەکان**"الإختيارية والأرادية".
2. **جولّە خۆنەویستیەکان** "القسرية".
3. **جولّە سروشتیەکان**"الطبيعية".

١- **جولّە سروشتیەکان**"الطبيعية".

بنەڕەتی جولّەی مرۆڤ وبونەوەر بەگشتی بریتی یە لە سەقامگیری وچەق بەستووی ڕاوەستان ونەجولاّن. وەکاتێك لەچەقی ڕاوەستاوی سروشتی خۆی دەترازێت ئەوا پێی دەوترێت"جولّە".

جا هەر بەهۆی ئەو جولّەیەوە دەبێت کاتێك دەیەوێت بگەڕێتەوە بۆ دۆخی سروشتی چەق بەستووی خۆی. بەمە دەوترێت"جولّە سروشتی یەکان".

٢- **جولّە خۆویستیەکان**"الإختيارية والأرادية".

بریتی یە لەجولّەوکارێك کە خۆویستانەو مەبەست دارانە بە ویست وئیرادەی خۆت ئەنجامی دەدەیت.

٣- **جولّە خۆنەویستیەکان** "القسرية".

بريتی یە لەوجوڵەوکارانەی کە بەبێ ویستی خۆت ،لەژێر فشارو پاڵنەری تردا ئەنجامی دەدیت.

پوختەی بابەتەکە:

هەرکارو جوڵەیەك هەست پێ کرد ،پێی دەوترێت خۆویستی. وەهەر کارو جوڵەیەکیش هەست پێ نەکرد ، ئەوا گەر گەڕانەوە بێت بۆ دۆخی پێشتر پێی دەوترێت"سروشتی"، وەئەگەر هەست پێ نەکردن وگەڕانەوەش نەبوو ئەوا پێی دەوترێت"خۆنەویستی".

جا پاش سەلماندنی ئەم ڕاستیان ماوەتەوە بڵێن:

سەرجەم جوڵەوکاری بونەوەر وپێکهاتەکانی ،وردو درشت لە ئاسمانەکان وهەسارەو ئەستێرە...هتد. هەروەها باڵندەو ڕووەك و،دابارین و...هتد. هەموو ئەم جوڵەوکارانە لە لایەن فریشتەکانی خوداوە ئەنجام دەدرێن،کەتایبەت کراون بۆ ئەم مەبەستە.

وەدەقی زۆری قورئان وفەرموودەمان هەیە لەسەر ڕاستی ئەم بابەتە ، وەباوەڕهێنان بەم ڕاستیە لە پێداویستیەکانی باوەڕی ڕاست ودروستە.

جادابەش بوونی فریشتەکان بەسەر کارو جوڵەی بونەوەر ڕوون وبەڵگە دارە. کەخوای گەورە بۆ ڕزق وڕۆزی، گیان کێشان، گیان بەخشین، باران، با، هەور...هتد. پاراستنی مرۆڤ وتۆمارکردنی چاکەو خراپەکانی...هتد. تەنانەت کاروباری بەرزەخ وبەهەشت ودۆزەخ، هەر هەمووی سپێردراوە بە فریشتەکان لەلایەن خوای گەورەوە ،هەروەکو دەفەرمێت: (وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا...مريم:٦٤) واتە: ئەی محمد: ئێمە بەتەنها فەرمانی پەروەردگارت نەبێت دانابەزێین ، هەرچی داهاتوو وڕابردوومان و ئەوانەیشی لەنێوانیاندا هەیە، هەر هەمووی بۆ پەروەردگارە، وەئایا پەروەردگاری تۆ هیچ شتێك فەرامۆش بکات؟... (وَكَم مِّن مَّلَكٍ فِي

السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِن بَعْدِ أَن يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَن يَشَاء وَيَرْضَى...النجم:٢٦) واتە: چەندین فریشتەی بەرێزو پایەدار هەیە لەئاسمانەکاندا ، کەهیچیان ناتوانن تکاو شەفاعەت خوازی بکەن ، تەنها بەمۆڵەتی خودای گەورەو فەرمانی ئەو نەبێت.

وەخوای گەورە سوێند بەفریشتەکان دەخوات کەکاروباری بونەوەریان پێ سپێردراوە: (وَالصَّافَّاتِ صَفًّا * فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا * فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا...الصافات:١-٣) واتە: سوێندبێت بەفریشتە ڕیزبووەکان. وەبەو فریشتانەش کەتورە دەبن بەسەر ستەمکاراندا"لەسەرەمەرگ وبەرزەخ وقیامەتدا". وەسوێند بەو فریشتانەش کە پەیام دەگەیەنن بەپێغەمبەران و بەسەریاندا دەیخوێننەوە.

(وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا * فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا * وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا * فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا * فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا * عُذْرًا أَوْ نُذْرًا.. المرسلات:١-٦) واتە: سوێند بەو فریشتانەی کەبەکاری چاك ودروست هەڵ دەستن ، کەبەگورج وگۆڵی فەرمانەکانی خودا دەگەیەنن. کە شارو گوندی ستەمکاران خاپوور دەکەن. کە هەور بڵاو دەکەنەوە ویاخود هەموو شتێکی کوت وپڕ دەکەن. کە حەق وناحەق لەیەك جیادەکەنەوە. کەپەیامی خودا دەگەیەنن. کە باوەڕداران بەئاگەدار وبێ باوەڕان وریا دەکەنەوە.

(وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا * وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا * وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا * فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا * فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا... النازعات:١-٥) واتە:سوێند بەو فریشتانەی کە گیانی خەڵکی دەکێشن. وەبەو فریشتانەی کەگیانی باوەڕشداران دەکێشن وهەمیشە بێ وچان دەسوڕێنەوەو کەس فەراموش ناکەن. سوێن بەو فریشتانەی کەبەخێرایی فەرمانی خودا جێ بەجێ دەکەن. وەسوێند بەوفریشتانەی کە

گیانی باوەڕداران بە بەهەشت شاد دەکەن. وەبەو فریشتانەی بە ویستی خودا کار دەبەنە ڕێوە.

جا کەوا بوو سەرجەم ئەم کارانە لەوردو درشتی ، گەورەو بچوکی هەرهەمووی بەشێوازی پەرستن وملکەچی وگوێڕایەڵی ئەنجام دەدەن، چونکە سەرجەم ئەم هەموو جوڵەوکارانـە چ سروشـتی بێـت یـاخود خۆویسـتانە یـان خۆنەویسـتانە هەرهەمووی بەهۆکاری خۆشەویستی بۆ خودا بەم شێوە دەچن ودەبزوێنرێن.

جا پاك وبێ گەردی بۆ ئەو خودایەی کە: (تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدَهِ وَلَـــكِن لاَّ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًـــا غَفُورًا...الإســـراء:٤٤) واتە:هـەر حـەوت ئاسمانـەکان وزەوی هـەموو ئەوانەی کە تێیدان ، تەسبیحات وستایش وسوپاس گوزاری خودای تاك وتەنها دەکەن، هیچ شتێك نی یە لەم بوونـەوەرەدا کـە سوپاسـو ستایشـی ئـەم زاتـە نەکات، خوای گەورە هەرخۆی بەگەورەیی خۆی نەرم ونیان ولێ بوردەیە.

خۆشەویستی و ئیرادە لە پەیوەستیەکانی هەموو مرۆڤێکە

ئەگەر ئەو ڕاستی یەمان زانی،هەموو بونەوەرێك لەژیاندا ویست و خۆشەویستی هەیە،وەبگرە سەرچاوەی هەموو جوڵـەوکارێکن لـەم ژیانـەدا.جـا چاکسـازی و بەرژەوەنـدی سـەرجەم بوونـەوەر لەوەدایـە کەمەبەسـت و ئامـانجی وئـیرادەی لەهەموو کارو جوڵەیەك دا تەنها خۆشەویستی بێت بۆ خوای گـەورە. بـەتاك و تەنها و بێ هاوەڵ دروست کردن.هەربۆیە خوای گـەورە دەفـەرمێت: (لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا... الانبياء٢٢:) واتە: ئەگەر بێت و لەژیاندا دوو خوا هەبوایە تەواوی ژیان تێك دەچوو وە دەشێوا.

جا خوای گەورە لێرەدا ئاماژە بەوەدەکات بابەتی بوونی دوو خودای دەبێتـە مایەی تێکچون و تیاچوونی ژیان بەگشتی. چونکە لەو ساتانەدا.هەر خوادایەك بۆخۆی هەوڵی بەزاندن و زاڵبوونی دەدا بەسەر ئەوی تردایاخود هەریەکـەیان

بەجیا بڕیارو دروست کراوی بۆ خۆی بڕیار دەدا.کە ئەمەش مایەی وێران بوونی ژیانە.جاکەوابوو.هاوەڵێتی و هاوبەشێتی بۆ خودا.مایەی کەم و کوڕی و کورتی خودایە.ناشێت و ناگونجێت لەگەڵ کەمال و تەواوێتی خوای گەورەدا.کە هاوبەشی هەبێت هەروەکو چۆن بونی دوو پادشا لە ولاتێك دا مایەی وێران بوون و کاولکاریەتی.وەبوونی دوو ژن لە یەك ماڵ و بۆ یەك پیاومایەی شێوانی ئەو ماڵەیە.وەبوونی دوو هەوێنی لەشیرێکدا مایەی تێکچوونی ئەو ماستە.

ناکۆکی پادشاکان، بناغەی خراپەکاریەکانی جیهانە

جیاوازی و ناکۆکی و دژایەتی نێوان پادشاو سەرکردەکان سەرچاوەی وێران بوون و کاولکاری وولاتانە.وەهیچ کاتێك ناحەزو دوژمنانی ئیسلام. تەماحیان نەکردۆتە وولات و ژیانمان بەئەندازەی ئەوسەر دەمانەی کە وولات پارچە پارچەدەبێت و هەر پاشاوکاربەدەستێك خۆی لەوی تر بەباشتر دەزانێت و بەرامبەر دەسرێتەوە.جا ئەگەر بەوردی لەیاسای ژیان و بونەوەر بکۆڵینەوە بۆمان دەر دەکەوێت.کەسەقام گیر بوونی ژیان لەسەر یەك ڕەوت و یاسا.کەلەلایەن خودایەکی تاك و تەنهاوە بەڕێوە دەچێت. گەورەترین بەڵگەیە لەسەر یەکتا پەرستی و بێ هاوەڵی خودا لە هەموو ڕوویەکەوە...کەتەنها خۆی دروستکەرو مرێنەرو ژێنەرو بڕیار دەری سەرجەم بوونەوەرە. (مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِن وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ * عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ المؤمنون: ٩١-٩٢) واتە: هەرگیز خوای گەورە کەسی نەکردوە بەڕۆڵەی خۆی وە هیچ خوایەکی لەگەڵدا نی یە. چونکە ئەوکاتە هەر خوایەك دەچوون بەلای دروستکراوەکانی خۆیەوە،وەهەندێکی خۆێ بڵند دەکرد بەسەر هەندێکی تردا (ئەوسا بوونەوەر تیك دەچوو) .

پاك و بێگەردی بۆ ئەو خودایە لە بەرامبەر ئەو شتانەی کە (خوا نەناسان) دەیڵێن،هەروەها دەفەرمێت: (أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ * لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ * لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ... الأنبياء:٢١-٢٢) واتە: ئایە خەڵکی نالەبار پەرستراوی ساختەیان بڕیارداوە لە زەویدا ئایە ئەوانە دەتوانن ژیان ببەخشن.ئەگەر لەژیاندا چەند خودایەك هەبوایە جگە لە (الله) ئەوا ژیان کاول و وێران دەبوو بەسەر یەك دا.پاکی وبێگەردی بۆ ئەو خودایەی دەڵێن. پرسیار ناکرێت لەوەی کە خودا دەیکات. لەکاتێکدا ئەوان لێپرسینەوەیان لەگەڵدا دەکرێت.

وە دەفەرمێت: (قُل لَّوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذًا لَّابْتَغَوْا إِلَىٰ ذِي الْعَرْشِ سَبِيلاً...الاسراء:٤٢) واتە: ئەی پێغەمبەر (د.خ) پێیان بڵێ: ئەگەر خوایەکی تر هەبوایە جگە لە (الله) وەك ئەوان دەیڵێن: ئەوکاتە هەموویان کێ بڕکێ و هەوڵی ئەوەیان دەدابۆ ئەوەی دەسەڵات لە پەروەردگار خاوەن عەرش و تەختی فەرمان ڕەوایەتی ببەن و لێی زەوت بکەن.

.سەبارەت بەبڕگەی (لاتغبوا) واتە هەر یەکە هەوڵی زاڵبوون دەدات بەسەر ئەوی تردا بەزۆر و زەبەند هەروەکو هاوشێوەی پادشاکانی سەر زەوی وە بەڵگەش لەسەر ئەم بۆچوونە ئەم ئایەتەیە کە دەفەرمێت: (وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ المؤمنون....: ٩١) واتە: هەندێك خۆیی بڵند دەکرد بەسەر هەندێکی تردا. وەشیخ الاسلام (ابن التميه) دەڵێت:واتای (لا تبغوا إليه سبيلا) واتە بەنزیك بوونەوە لێی و ملکەچی کردنی.جا چۆن جگە لە خودا ئەوان دەیپەرستن؟هەروەها ئەگەر ئەوان خودا بن وەك خۆیان دەڵێن ئەوا دەبوونە بەندەیان.وە بەڵگەش لەسەر ئەم باسە لە چەند ڕوویەکەوە:.

یەکەم:خوای گەورە دەفەرمێت: (أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ

مَحْذُورًا...الاسراء:٥٧) واتە: ئەوانەی کە ئێوە دەیان پەرستن و بە خودایان دەزانن. لەبنەڕەتدا ئەوانیش هەر بەندەی منن وەکو ئێوە لەمن دەترسن بە ئومێدی ڕەحم و بەزەیی منن.جائیتر بۆچی دەیان پەرستن؟!

دووەم:خوای گەورە لەم ئایەتەدا نافەرمێت: (لابتغوا علیە سبیلا) بەڵکو دەفەرمووێت (لابتغوا إلیە سبیلا) واتە:ئەم ووشەیە بۆ نزیك بوونەوەیە.

هەروەکو دەفەرمێت: (اتَّقُواْ اللّهَ وَابْتَغُواْ إِلَيهِ الْوَسِيلَةَ...مائدة:٣٥) واتە: لەخوا بترسن و خۆتان بپارێزن لەڕێگەی هەموو هۆکارو کردەوەیەکی چاکە وە هەوڵبدەن ڕەزامەندی خودا بەدەست بێنن.

بەلاَم بۆزاڵ بوون ئەوا (علی) بەکار دەهێنێت.وەك دەفەرمێت: (فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلاَ تَبْغُواْ عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً...النساء:٣٤) واتە: ئەگەر ئافرەتەکانتان گوێڕایەڵتان بوون چی تر ڕێگەی تر مەگرنە بەر بۆ ئازار دانیان و چەوسانەوەیان وزاڵ بوون بەسەریاندا.

سێیەم:ئەوان بەم ووتانەیان نەیان ووتوە: کە خوداکانیان داوای بڵندی لە خوای گەورە دەکەن.بەڵکەو ئەوان دەڵێن:خواکانی ئێمە دەیانەوێت لە خوای مەزن نزیك ببنەوەو ئێمەش نزیك بکەنەوە بەلاَم خوای گەورە دەفەرمێت: (قُل لَّوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ...الاسراء:٤٢) واتە: پێیان بڵێ:وابێ وەك دەڵێن:ئەو خوایانە بەندەی خوای مەزنن.باشە بۆچی بەندەی خوا دەپەرستن ؟ بۆ ڕاستەوخۆ خودی خودا خۆی نا پەرستن؟

پەیوەستی یەکانی خۆشەویستی

خۆشەویستی بە هەردوو بەشەکەیەوە بە (چاك و خراپ) وە شوێنەوارو کاریگەری یاسایی خۆیی هەیە.لە:شادی و ئارەزوو،چێژو،تامەزرۆیی و،گونجاندن و،ژووان و، دابڕان و،خۆشی و ناخۆشی فرمێسك و خەندەو...هتد لەنەریتەکانی.

خۆشەویستی باش و خۆشەویستی خراپ

خۆشەویستی باش:ئەو خۆشەویستی یە بەرژەوەندی دونیاو قیامەتی تێدایە،وەبەو خۆشەویستی یە دەوترێت خۆشەویستی بەختەوەری.

خۆشەویستی خراپ:ئەو خۆشەویستی یە کەزەرەرمەندی دونیاو قیامەتی تێدایە،بەسەر گەردانی ناسراوە.جا هەر مرۆڤێك ڕەچاوی بەرژەوەندیەکانی بکات ئەوا مرۆڤێکی وشیارو ژیرە.وەبە پێچەوانەوە هەر مرۆڤێك کار لەسەر زەرمەندیەکانی بکات ئەوا نەفام و گێل و ساویلکەیەو ستەم کارە.چونکە دەرونی مرۆڤ هەمیشە ئەو شتە هەڵدەبژێرێت کە لە زەرەر مەندێتی.ئەمەش ستەمی مرۆڤ لەخۆیی دەیکات.بەڵام ئەگەر لەو هەڵبژاردنەدا بێ ئاکام بوو لەوەی کە ئەم کارە خۆشەویستی یە زەرەرێتی ئەوا ئەو کەسە گێل و گەوجەیە.وبەندەی ئارەزوەکانێتی. بەڵام ئەگەر زانیاری تەواوی هەبوو لەژیان زەرەرمەندی ئەو کارە خۆشەویستی یە.بەڵام هەر شوێنی کەوت و بەگوێی دەرونی خۆیی دەکرد ئەوا ستەم کارە. ئەو ساتە پێکهێنەرەکانی ئەو خۆشەویستی یە دوو بنەمای سەرەکین (بیرو بۆچونێکی خراپ و ئارەزوویەکی ناپەسەند) کە لێرەدا (گومان و حەز) یەکدەگرن و هاوکاری یەکتری دەکەن، جوانکاری بۆ کارە ناپەسەندەکان دەکەن و ناشرین و ناپەسەندن-جوان پەسەندار دەکەن. (حەز) داوای مافی خۆیی دەکات وە (گومان) کار ئاسانی بۆ دەکات.واتە سوپای (حەز و ئارەزەوو) هێرش دەکەنە سەر سوپای (ژیر و باوەڕ) و جەنگ بەر پا دەبێت.وە سەر کەوتن بۆ بەهێزترینیانە.جا کاریگەری و شوێنەواری هەر یەکە لەو جۆرە خۆشەویستی یە نەریت و یاسای خۆیی.بەپێی ئەو یاسایە شوێنەواری خۆیی لەسەر کەسەکە دیاری دەکات. جاخۆشەویستی چاك:کەمایەیی بەختەوەری سەر فرازی خاوەنەکەیەتی.شوێنەوارو کاریگەریەکانی هەر هەموو سوود بەخشن چ

بگیرێت–پێ بکەنێت–دڵ تەنگ بێت...هتدبگرە لە پلەکانی ئەم خۆشەویستی یەدا سەر دەکەوێت و سودمەند دەبێت.

بەلأم خۆشەویستی خراپ:کە مایەی چەرمەسەری یە شوێنەوارو کاریگەریەکانی هەر هەمووی زیان بەخشن. دەبێتە مایەی دوری لە پەروەردگاریەوە. هەمیشە لە خەسارەت مەندیدایە.ئەمە سروشتی هەموو کارێکە کە سەرچاوەی لە ملکەچی و سەر پێچی یەوە وەر گرتبێت.ئەوەی لە ملکەچیەوە سەرچاوەی وەرگرتبێت هەمیشە هێزو ووزە بەخشە و رێزە بۆ خاوەنەکەی وە ئەوەی کەسەرچاوەی لە سەر پێچیەوە وەرگرتبێت ئەوا هەمیشە خەسارەت مەندو زیان بەخشە بۆ خاوەنەکەی. خوای گەورە دەفەرمێت: (ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لاَ يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلاَ نَصَبٌ وَلاَ مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ يَطَؤُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلاَ يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلاً إِلاَّ كُتِبَ لَهُم بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللّهَ لاَ يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ * وَلاَ يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلاَ كَبِيرَةً وَلاَ يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلاَّ كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ....التوبة: ١٢٠ - ١٢١) واتە: بەڕاستی هیچ تینویەتی و ماندوبوون و برستیە کیان توش نەدەهات لەپێناوی خودا بەزایە بچێت، وەنەدەچوونە هیچ شوێنێك و پێیان نەدەخستە هیچ جێگەیەك بێ باوەڕان پێی سەغڵەت بن و دەستیان لەهیچ دوژمنێك نەدەوەشاند کە نەبێتە هۆی ئەوەی بەکارو کردەوەیەکی چاك بۆیان تۆمار نەکرێت بەڕاستی خودا پاداشتی چاکەکاران چەند قات دەکات.هەروەها هیچ بەخشیشێکیان پێشکەش نەدەکردبچووك یان گەورە،وە بەهیچ دۆڵ وشوێنێکدا تێنەدەپەڕین بەچاکە بۆیان تۆمار نەکرێت، تاخوا بەچاکترین شێوە پاداشتی ئەوکردەوانەیان بداتەوە دەیان کرد.

جالێرەدا خوای گەورە لە ئایەتی یەکەمدا ئامارە بۆئەوە دەکات هەرچی کارێك سەرچاوەکەی لە ملکەچی یەوەبێت بەکردەوەی چاکە بۆیان دەنوسرێت.

وەلـە ئایـەتی دووەمـدا. ئامـاژە بـۆ ئـەوە دەكـات ئـەو كـردوە چـاكانەی كـە ئەنجامیان داوە هەموویانیان بەگرانبەهاترین بۆ دەنوسرێت.
جیاوازی نێوانیان: لە ئایەتی یەكەمدا كردەوەكان هـێن خۆیـان نـی یـە بـەڵكو سەرچاوەی لە ملكەچی یەوەیە بەڵام لەئایەتی دووەمدا. كارەكە كاری خۆیانە هەر بەچاكە بۆیان نووسیووە.

واتایی ئایین

پوختەی هەموو ئاینێك بـەبێ ڕەچاوكردنی ڕاستی و دروسـتی بریتـی یـە لـە خۆشەویستی و ئیرادە چونكە ئاین پێكدێت لە كردەوە ناخی و ڕواڵەتی یەكان كەئەمـەش ڕاسـتەوخۆ پەیوەنـدی بـە خۆشەویسـتی و ئـیرادەوە هەیە.كەواتـە ئـاین: ملكەچـی و پـەرسـتن و ڕەوشـتە.ئەو ملكەچـی یـە كـە دواتـر دەبێتـە خورەوشت و نەریت.هەر بۆیە هەندێك ڕەوشت بەرزی بە ئاین لێكدەدەنەوە.كە دەفەرمێت: (وانك لعلى خلق العظيم...القلم:٤) واتە: بەڕاستی ئەی محمد تۆ لەسەر ڕەوشت بەرزیت.
(امام احمد) لە (ابن عینە) دەیگێڕێتەوە. كە (ابن عباس) لەسەر ئەم ئایەتە وتویەتی واتە: (ئەی محمد تـۆ لەسـەر مـەزنترین ئـاینی) وەكـاتێ لـە (خـاتو عایشە) یان پرسی سەبارەت بەڕەوشتی پێغەمبەر (د.خ) ئەویش لە وەڵامدا دەڵێـت: (كـان خلقـە القـران[1]) واتە:ڕەوشـتی پێغەمبـەر (ﷺ) قورئـان بوو.هەروەها "ئاین" چەندین واتـای تـر لـەخۆ دەگرێـت لەوانـە ناچـاركردن و كەساس كردن وەكەساسی و گوێڕایەڵی و ملكەچی.جاكەسی دیندار لەناخەوە پێویستی بەخۆشەویستی و ملكەچی یە وەك پەرستن.بەپێچـەوانەی دینـداری ڕواڵەتی كە هەر چەندە گوێڕایەڵی و كەساسی پێوە دیارە. بەڵام مەرج نی یە

---

[1] -ئەم فەرموودەیە(صحیح) ە ،(مسلم ٦/٣٠-٣١- نووی) گێراویەتیەوە.

خۆشەویستی لەگەڵ دا بێت. هەر بۆیە خوای گەورە بەرۆژی قیامەت دەڵێت (یوم الدین) واتە لەو رۆژەدا خەڵکی لەسەر بنەمای کردەوەکانی نا چار دەکرێن و پاداشتی کردەوەکانیان دەدرێنەوە. هەر بۆیە بە (یوم الدین) دەوترێت: رۆژی سزاو پاداشت. وە خوای گەورە دەفەرمێت (فَلَوْلَا إِن كُنتُمْ غَيْـرَ مَـدِينِينَ...الواقعـة:٨٦) واتە: جا ئەگەر ئێوە سزاو پاداشت نەدرێنەوەوەناچارو کەساس نەکرێن بۆ چی هەوڵنادەن ئەو روحە بگێرێتەوە. واتای ئەم ئایەتە پیرۆزە بەم چەشنەیە: دیارە بێ باوەڕان و گومڕایان بڕوایان بەخوایەکی بەهێز و توانا نی یە کەدەیان مرێنێت و زیندوویان دەکاتەوە و سزاو پاداشتیان دەداتەوە لە سەر کارو کردەوەکانیان. جا ئەگەر ئەمە بیرو باوەڕیانە دەی بتوانن هەوڵ ئەوە بدەن مردن و مەرگ لە خۆیان دووربخەنەوە و نەمرن یاخود دەبێت ملکەچ بکەن و دانبنێن بە خوادا کەناچاریان دەکات و زیندویان دەکاتەوە.

(ئاین) دوو جۆرە:

١- فەرمایشتی "امری":

٢-خەلاتی "جزائی":

وە هەردوو جۆرەکەی بەتەنها بۆ خودایە. وەبنەمای هەردوو جۆرەکەشی بریتی یە لە خۆشەویستی لەلایەن هەر یاساو بریارێکی خودایی کە فەرمانی پێ کردووین. ئەوا لەلای خوای گەورە خۆشەویست و پەسەندە. وەهەر کارێکی ناساغ و قەدەغەت کردبێت. واتی لای خوای گەورە ناپەسەندە و پێچەوانەی پەسەندکراو خۆشەویستیەکانێنتی. وەکاتێ خوای گەورە دینداری لە کەسێك پەسەنددەکات کەلە سەر بنەمای خۆشەویستی و پەسەندێتی دامەزرابێت. ئەوەتا پێغەمبەری خودا (ﷺ) دەفەرمێت. (ذاق طعم الایمان من

رضی بالله رب و بالاسلام دینا وبمحمد صلی الله علیه وسلم رسولا[1]) واتـه:
هەر کەسێك ڕازی بێت بەوەی لە (الله) پەروەردگاری بێت وئیسلام ئاین
بەرنامەی بێت،وەپێغەمبەر (ﷺ) پێشەواو ڕابەری بێت.ئەوا شیرینی باوەڕ
دەچێژێت.

کەواتە ئەم ئاینە بەندە بەخۆشەویستی یەوە،وە دامەزراوە لە سەر بناغەی
خۆشەویستی وەلەسەر خۆشەویستی ڕەوانە کراوە.

وە هەروەها ئاینی خەلآتیش (جزائی):- پێکدێت لەسەر خەلآت کردنی
بەندەکان لەسەر کردەوەکانیان. باش بەباشە،وەخراپە بەخراپە.وەهەردوو
کارەکە لای خوای گەورە پەسەندو خۆشەویستن. کە (دادپەروەری و
بەخشینی خودا) بەر جەستە دەکەن. کە هەردووکیان دووسیفەت و ئاکاری
جوانی خودان. وەخودا خۆشی دەوێت وەئەوکەسانەشی خۆش دەوێت
کەخۆشی دەوێن.

جا هەردوو جۆرەکەی ئاین شارێگای ڕاستی (صراط المستقیم) پێك دەهێنن
کەخودای گەورە لەسەری کارو فەرمان پاداشت و سزا ئەنجام دەدات.کەلەسەر
زاری (هود) ی پێغەمبەرەوە (س.خ) دەفەرمێت: (إِنِّي أُشْهِدُ اللّهِ وَاشْهَدُواْ
أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ * مِن دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لاَ تُنظِرُونِ* إِنِّي تَوَكَّلْتُ
عَلَى اللّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلاَّ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ
مُّسْتَقِيمٍ: هود-٥٤-٥٦) واتە (من خودا دەکەم بەشایەت،وەئێوەش شایەت
بن کەمن بەریم لەهاوبەش وهاوەڵ پەیداکرنی ئێوە بۆ خوای گەورە جا
بەخۆتان خواکانتانەوە پیلانم دژبکەن و مۆڵەتیشم مەدەن.من بێ باکم،چونکە
من پشتم بەخودای گەورەی خۆم و ئێوە بەستوە.کەهیچ گیان لەبەرێکیش نی
یە جڵەوی بەدەستی خودای گەورە نەبێت وە بەدڵنیاییەوە خوای گەورە

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،و پێشتر باسمان کردووە.

لەسەر شارێگای ڕاستی یە) .بەڵێ کاتێ (هـود) دڵنـابوو لـەوەی کـە خـوای گەورە لەسەر شارێگای ڕستی یە لە هەموو فەرمان و کارو بارو بڕیـار و سـزاو خەلآت و بەخشین و تۆڵە و بەلآ و هیدایەت و سۆزو دادپەروەرێتیدا.

وەهەموو شتێك و بڕیارێك لەشوێنی شیاوی و بەجێی خۆیدا دەدات.هەر بۆیـە بەدەنگێکی زووڵاڵ و لەپێش چاو و کـوڕی سـەرجەم دەم سـپیانی هۆزەکـەی هاواری کردو ووتـی: (إِنِّي أُشْهِدُ اللّهِ وَاشْهَدُواْ أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ * مِن دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لاَ تُنظِرُونِ* إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلاَّ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ.... هود: ٥٤-٥٦)

پاشان ئاماژە بەوە دەكات كەدەسەلآتی خوای گەورە بەسەر هەموو شتێك زاڵە و هەموو بەشێك لەم بوونەوەرە ناچار و ملكەچی دەكات. (مامن مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلاَّ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ) واتە: ئەگەر جڵەوی هەمووی گیان لە بەرێك و زیندەوەرێك بەدەستی خوای گەورە بێت ئیتر بۆچـی مـن لـە هەڕەشەو پلانی ئێوە بترسم كە ئێوە خۆشیشتان هیچتان بەدەست نیە.

دواتریش ئەوە ڕوون دەکاتەوە کەخوای گەورە لەسەر شارێگای حەق و ڕاستی و دادپـەروەری فـەرمان دەکـات لەوپـەری لوتکـەی دانـای و بەزەیـدا بڕیـار دەدات.هەربۆیە پێغەمبـەر (د.خ) لەفـەرموو دەیەکدا دەفـەرمێت: (مـا اصـاب عبدا قط هم ولاحزن فقال:اللهم اني عبـدك ابـن عبـدك،ابن امتك،مـاض في حكمك،عدل في قضاؤك أسألك اللهم بكل اسم هولك،سميت به نفسك او نـزلته في كتابك اوعلمته أحدا من خلقك او استاثرت في علم الغيب عندك ان تجعل القران العظيم ربيع قلبي ونور صدرى و جلاء حزنى و ذهاب همى وغمي الا اذهب الله همه وغمه وابدل مكانه فرجـا قالوا:يارسـول الله: الانتعلمهنـا، قال:بلى ينبعي عن سمعهن ان يتعلمنهن) [1] واتە: (هەر کەسێ توشـی خـەم و

---

[1] ئەم فەموودەیە (صحيح) ە امد (١.٣٩١.١ .٤٥٢) گێڕایەتیەوە.

پـەژارە بـوو ئـەوا بلّێـت: پـەروەردگار:من بەنـدەو وەچـەی دوو بەنـدەی تـۆم سـەراپای ژیـنم بەدەسـتی تۆیـە فەرمانـدەری تـۆم داهـاتووم بەدەسـتی تۆیـە بڕیارەکانـت لەلوتکـەی دادپەروەریـدا بۆم،وەدەپاڕێمـەوە بـە هـەموو نـاوە جوانەکان کەلەخۆت ناوە یان لە تێنوسی مەزندا ئامەژەت پێـداوە یـان فێـری یەکێك لە بەندەکانت کردوە یاخود لەجیانی پەنهاونهێنی دا هەڵت گرتـووەلای خۆت. داوا کارم لە قورئانی مەزن بگێڕە بەنوورو پاکی سینەم،ڕەوێنەری خەم و پەژارەکانم جا هەر کات بەندە ئەم نزایەی کرد خوای گـەورە ناخۆشـیەکانی دەڕەوێنێتەوە خۆشی دێتە ئاراوە) جا هاوەلانی پێغەمبەر (د.خ) وتیان ئایە پێغەمبـەر (د.خ) خـودا فێـری نەبین؟پێغەمبـەر (ﷺ) فـەرمووی: (پێویسـتە هەرکەسێك گوێبیستی بیّ فێری و بلّێت) ئەمە پوختەی فەرمان و داوو بڕیاری خوای مەزن.

کۆتایی وەلاّم

لێرەدا دێینە سەر بابەبەتێکی تایبەت لەکۆتای وەڵامی ئەو کەسانەی توشـی داوی عەشق و خراپەکانی بوونە.کەڕاستەو خۆ کاریگـەری دەکاتـە سـەر دڵ و لاوازی دەکات پاشان ڕەنگدانەوەی دەبێت لە (مەبەست و وتەو کردارەکانـدا) کەسەر ئەنجام درز دەکاتە کۆشکی یەکتاپەرستی.

خوای گەورە باس لەم نەخۆشیە دەکات کـە مەبەسـتی دوو پێـڕە لـە خـەڵکی کەبریتین لە: (نێر بـازان لـەپیاوان) وە (نێربـازان لـەئافرەتان) کەحـەزیان لەپیاوانە.بۆ نموونە:خوای گەورە باسی ڕوداوی ژنی (عزیز و پادشای) ولاّتی میسر دەکات کەچۆن شەیداو عاشقی (یوسف) ی پێغەمبەر بووە و چی بەسەر هێناوە لەو پێناوە دا خۆگری ئارامی و لەخوا ترسی (یوسف–س.خ) لەم تاقی کردنەوە گەورەیەدا کەشێوازی زۆر دەگمەنە کەسەرجەم هۆکارەکـانی ئـەنجام دانی ئەوکارە چەپەڵە سازو لەبار بووە.لەچەند ڕوویەکەوە:

١. بوونی ئەو حەزو ئارەزووەی کە خوادا لەدڵی پیاواند چاندوویەتی بەرامبەر بەئافرەتان (وە ئافرەتیش بەرامبەر بە پیاو) بگرە لەحەزی تینووبۆ ئاو زیاتر ئەمەش شتێکی درووستە زۆر باشە گەربێتوو بەحەلاڵی و دروستی جێ بەجێ بکرێت.هەروەکو لەکتێبی (الزهد) ی (امام احمد) دا هاتووە فەرموویەتی (یوسف بن العطیة) کەگوێی لە (انس) بووە ووتویەتی کە پێغەمبەر فەرموویەتی: (حبب الی من دیناکم النساء الطیب،اصبر علی الطعام والشراب ولااصبر عنهن) [1] واتە: (لە دونیاکەتاندا ئافرەت و بۆنی خۆشم لاخۆشەویست کراوە وەمن ئارام گرم لەسەر خواردن خواردنەوە بەلآم ئارام گر نیم لە ئافرەتاندا) .

٢. (یوسف) ی پێغەمبەر لە لوتکەی لاوێتیدا بووە بێگومان لەو تەمەنەدا حەزو ئارەزوی سێکسی لەو پەڕی بەهێزی دایە.

٣. هەروەها (یوسف) ی پێغەمبەر ڕەبەن بووە واتە خێزاندار نەبووە تاوەکو لەڕێگە شەرعیەوە ئارەزوی سێکسی دابمرکێنێتەوە.

٤. : (یوسف) دەربەدەری وولآتانی غەریب بووە دوور بوە لە هۆزو گەل و شاری خۆیەوە کە ئەمەیان هۆکارێکی تری بەهێزە کەڕێگەی کەمترە بۆ ئەنجام دانی کاری سێکسی و کەسیش نایناسێت و مەترسیەکانی کەمترە.

٥. : هەروەها ئەو ئافرەتە خاوەنی شۆخ و شەنگی و جوانیەکی بێ سنور بووە لە هەمان کاتدا خاوەن دەسەلآت و پلەو پایەکی زۆر بووە کەلەلوتکەی دەسەلآت و خانمی یەکەمی وولآت بووە کە ئەمە دوو هۆکارە گەورەترین پاڵنەرن بۆ جێبەجێکردنی ئەو کارە ناشرینە.

٦. لەهەمووی گرنگتر ئەوەبوو کە ئافرە تەکە خۆی یەخەی بە (یوسف-س.خ) ی پێغەمبەر گرتووەو خۆی بەتەواوی ئارەزوی خۆی بێ زۆر لێکردن.

---

[1] ئەم فەموودەیە پێشتر باسمان کردووە.

زۆرێك هەن لەخەڵكی،كاتێ ئافرەت ڕێگری دەكات و خۆی نادات بەدەستەوە بۆ كاری سێكسی چیتر ئەو پیاوە ئەو حەزەی نامێنێت.جاسروشت و حەزەكانی مرۆڤ جیاوازن، هەیە بەڕێگری ئافرەتان لەخۆدانە بەدەستەوەیان.زیاتر دەجۆشێنێت و حەزی زیاد دەكات بۆ ئەنجام دانی كاری سێكسی.وەهەیشە بەپێچەوانەوە كەڕێگری كرا چی تر حەزی بەو كارە نامێنێت.

٧. ئافرەتەكە داواكاری كاری سێكسی كرد.وەجەختی لەسەری كردەوە هەوڵی بۆدا.كە (یوسف) ڕێگری كرد تاوای لێهات ڕاوی نا و پەلاماری دا.كەچی (یوسف) هەڵدەهات و ڕای دەكرد لە دەستی.

٨. ئەم ڕوداوە لەماڵ و كۆشكی ئافرەتەكەدا بووە.لەژێر فشارو دەسەلاتی خانمی یەكەمی وولاتدا بووە.كەهیچ كەس نەیدەتوانی لەفەرمانی دەربچێت.لێرەدا دوو هۆكاری گرنگ كۆبوونەتەوە لەسەر (یوسف–س.خ) هۆكاری (ترس و حەز) .

٩. ئافرەتەكە هۆكاری ئەم پلانەی سازدابوو بەداخستنی دەرگاو پەنجەرە كەلەژووری نوستنی خۆیدایە.و دوور لە چاودێریدایە.

١٠. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا كە ئافرەتەكە خانمی وولاتە (یوسف–س.خ) تەنها بەندەیەك و خزمەت كارێكی سادەیە و لەژێر دەسەڵات و بڕیاری ئەو ئافرەتەدایە.لەهەرجێگەو شوێنێك دا لەگەڵی دەربكەوێت جێگەی گومان و توانج و چاودێری نی یە.واتە زۆربەی كات (یوسف–س.خ) لەگەڵ ئەو ئافرەتەدا بووە وەك خزمەت كارێك.وەك دەڵێن:لەئافرەتێكی خانەوادەی عەرەبیان پرسیووە چی وات لێ كردیت كەزینا ئەنجام بدەیت؟لەوەلامدا ووتی:نزیكی پیاوان لێمەوە،وەمانەوەم زۆربەی كات بەتەنهای.

١١. ئەو ئافرەتە هەر تەنها بەوەنەوەستا، بەڵکو هانای بۆ چەندین خانمی تری کۆشك برد و لەخێزانی دەسەڵات دارانی کۆشك، تاهاوکاری بکەنو (یوسف-س.خ) لەخشتە بەرن بەبەکارهێنانی نازو فێڵ و حەزو...هتد. بەڵام لەبەرامبەر (یوسف-س.خ) هانای بۆ خوای گەورە برد لە پلانی ئەوان (وَإِلاَّ تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ...یوسف: ٣٣) واتە: خودایە فریاد ڕەسم نەکەیت و دەربازم نەکەیت لەفێڵ و مەکریان ئەوا توش دەبم و دەچمە ڕیزی نەفامانەوە.

١٢. دواتر کەئافرەتەکە زانی بەوروژاندنی حەزو ئارەزوو خۆڕووت کردنەوە و پەلاماردانی بێ سودە وەبێ ئاکامە. دەستی دایە هەڕەشەکردن بەبەندکردنی وبەئەشکەنجەدانی. کەلێرەدا (ترس لەبەند کردن و ئەشکەنجە، حەزو ئارەزوش لەو لاوە بوەستێت) هەر هەمووی فشاربوو بۆسەر (یوسف-س.خ) .

١٣. ئەو ئافرەتە لەتەواوی سەر کەشی و بێ هودەیی و بێ منەتیەوە. بەم کارە هەڵ دەستاو باکی لەکەس نەبوو چونکە بێغرەتی باڵی کێشا بوو بەسەر وولاتدا. بەتایبەتی کار بەدەستان. هەر بۆیە پیاوی یەکەمی وولات لەگەڵ ڕاوێژکارێکی دا دێنە سەر ئەم دیمەنە بێ ئابروی یە. جگە لەووشەی (اعرض عن هذا) واتە (یوسف پشت لەکار بکەوفەرامۆشی بکە) .

چی تری نەوت دڵنیاش بوو کەئەمەپیلانی خێزانەکەیەتی، کەچی ڕوو دەکاتە خێزانەکەیی و دەڵێت: (يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَـذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ إِنَّكِ كُنتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ....یوسف:٢٩) واتە: (تۆش داوای لێخۆش بوون بکە بۆ هەڵەکەت چونکە بەڕاستی تۆ لە هەڵەکارو تاوانبارانیت) .

جاغیرەتی پیاو زۆر ڕێگری تەواوە لەوەی ئافرەتەکەی جڵەو شل نەکات بۆ کاری زینا...کەچی لێرەدابەدی نەکرا؟لەگەڵ بوونی ئەم هەموو هۆکارو فشارانەی سەر (یوسف-س.خ) ی پێغەمبەر هێشتا ڕەزامەندی و خۆشەویستی

خـوای لەدڵـدا لەهـەموو شـتێکی تـر بـەلاوە گرنگترە.هـەر بۆیـە بەندیخانـەو ئەشکەنجەی پێ باشترە لەوەی پشت لەخۆشەویست خودا بکات و توشی داوی زیناکـاری ببێـت. (قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْـهِ:٣٣يوسـف) هـەروەها (یوسـف–س.خ) دەیزانـی کەتـەنها وەك سروشـتی خـۆی ناتوانێـت ڕزگاریی ببێت هەر بۆیە هانای بۆ خودای گەورە هێنا تا دەربازی بـێ لـەپێڕی نـەفامان و گەوجـەکان ئـەم ڕووداوە پەنـدو ئامۆژگـاری زۆر لـەخۆ دەگرێـت کەسودی زۆرە بۆ کەسانی هۆشیار.

عەشقی نێربازی

پێڕی دووەم:کەخوای گەورە باسی (عەشق) یان دەکات بریتـی یـە لـە (نێـر بازی) جا لەسیاقی ئایەتەکاندا ئەو تامەزرۆی و پەرۆشیەی هۆزەکەی (لـوگ) هەیان بووە بـۆ ئـەنجام دانـی ئـەم کـارە.بەڵگـەی عەشـق بوونیـان بـەم کـارە چەپەڵە (نێر باز) ی.ئەوەتا خوای گەورە باسی دەکات و دەفـەرمێت (وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ * قَالَ إِنَّ هَؤُلاء ضَيْفِي فَلاَ تَفْضَحُونِ * وَاتَّقُوا اللّهَ وَلاَ تُخْزُونِ * قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ * قَالَ هَؤُلاء بَنَاتِي إِن كُنتُمْ فَاعِلِينَ * لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ...الحجر:٦٧–٧٢) واتە: ئەوساتە خەڵکی بێڕەوشتی ئـەو شـارە بە میوانـە بـەڕێزەکانیان زانـی و بەوپـەڕی شـەیدای و تامەزرۆیی یەوە مژدەی مژدەی ناڕەواییان بەیەکتر دەدا*پێغەمبەر لوگ پێـی ووتن ئەوانە میوانی بەڕێزی منن شەرمەزارم مەکەن و ئابرووم مەبەن لـە خـوا بترسن و شەرم کەن و ڕیسوام نەکەن.

شەڕواڵ پیسەکان ووتیان:ئایە ڕێگری ئەوەمان لێ نەکردیت بـەرگری لەکـەس نەکەیت؟!لوط پێغەمبەر پێی ووتن:ئەمانە کچی منن وەرن با حـەڵاڵی لێتـانی

مارەکەم و ئارەزووی خۆتان بەدروستی بەجێ بگەیەنن وە دەست بەرداری ئەم بێ ڕەوشتی یەبن ئەگەر ئامادەن.

سوێند بێ ئەی پێغەمبەر ئەوانەی لەسەر خۆشی خۆیاندا سەرگەردان بوونەو دەتلێنەوە) .ئەم پێڕە شەیدای و عەشقی چ بەدڕەوشتیەك ببوون.جابەڕاستی ئەمە دەردێکی یەکجار کوشندەو شەرمەزاریە.کەچارەسەرکردنی دژوارە و لەهەرکۆمەڵگایەکدا سەر هەڵبدات و تەشەنەبکات زەنگی تیاچونی و هەڵوەشەندنەوەیەتی.ئەم بەدڕەوشتیە بەهەردوو جۆرەکەیەوە حەزی ئافرەتان بێت بۆ پیاوان چ حەزی پیاوان بێت بۆنێر بازی. وەدەربازبوونیان لەخەشم و قاری خودا زەحمەتە. چونکە لەچەندین لاوە ترازاون لەلایەکەوە پەیوەست بون و خۆشەویستی یان بۆ ئەم کارەدەیانگەیەنێتە ئاستی هاوەڵ و (نید) بڕیار دان بۆ خوای گەورە کەبەندازەی خودا زیاتر خۆشیانت دەوێت.ئەمەش یەکێکە لەهەرە پڕ مەترسیەکانی ئەم عیشقە.کەتەنها بەتەوبەیەکی گەورەی یەك لاکەرەوە لەو تاوانە ببورێت. (وەڕەزامەندی وماف و حەق خودا پێشێل دەکەن لەپێناو بەدەست هێنانی ڕەزامەندی عاشقەکەیان) جائەگەر وەك هەڵسەنگاندنێك حاڵی زۆربەی عاشقەکان لێبدەینەوە بەبەراود کردن لەنێوان باوەڕەو عەشقەکەیاندادەبینیت ئەوەندە هەوڵ و کۆشش بۆ عەشقەکەی دەدات بۆخوا نایدات ئەو ساتانەی کە بەدیداری عاشقەکەی دەگات زۆر لای بەڕێزترو پیرۆزترە لەبەجێ گەیاندنی فەرمانەکانی خوای گەورە.هێندە لەبیریاندایە نیو ئەوەندە خودایان لەبیر نی یە...هتد.تەنانەت کاریگەری کردۆتەئاستێك کەهەندێ لەو گومڕایانە نائوویادی عاشقەکەیان زۆر لاپیرۆزترە لەناوویادی خوای گەورە.وەك ئەم شاعیرە گومڕایە دەڵێت:

یترسفن من فمی رشفات — هن احلی فیەمن التوحید

واتە:ئەو پرشانەی لەدەمیان دەپرژێتەناو دەمی

من لام شیرینتره لەشیرینی یەکتا پەرستی.[1]

جا بێگومان ئەم جۆرە عیشقە–لەگەورەترین جۆرەکانی هاوبەشی بڕیاردانە بۆخوای گەورەو تاك و تەنها. تەنانەت هەیانە دەڵێت.چیتر شوێنێك نەماوە لەدڵمدا جێگەی خۆشەویستی کەسی تری تیا ببێتەوە جگە لە عاشقەکەم ! بەم چەشنە تەواوی ملکەچی و گوێڕایەڵی و خۆشەویستی بۆ ئەم عەشقەی دەردەبڕێت کەئەمە واتای پەرستنە.لێرەدا جیاکاریەك هەیە لەنێوان ئەنجام دانی تاوانی داوێن پیسی "زینا" وەلەنێوان ئەم جۆرە عیشقەی باسمان کرد.چونکەئەنجامدەری ئەم تاوانە سزای تایبەتی خۆی هەیە و تاوانێکی گەورەیە.جودایە لەکەسێك توشی ئەم عیشقە هاوبەشە بووە.تەنانەت هەندێ لەخواناسەکان دەڵێن: توشی زینا بم لام باشترە وەك شەیدای ئەو جۆرە عیشقەبم ببمە بەندەی بەندەکان...هتد.[2]

چارەسەری نێربازی

چارەسەری ئەم دەردە کوشندەیە.لەوەدایە کەپێویستە پێشەکی ئەو کەسە بزانێت کەئەم دەردە دژوارو پێچەوانەی یەتکتاپەرستی یە.وەلەئەنجامی بێ ئاگای و گێل و گەوجیدا توشی هاتوە. و دڵ و دەرونی داگیر کردوە. هەربۆیە ئەم مەبەستە پێویستە لەپێشدا خۆی گۆش بکات بەبیرو باوەڕی یەکتا پەرستی و خوا ناسین، وەزیندوکردنەوەی خەسڵەتەکانی جوامێری ومەردایەتی و پیاوەتی و مرۆڤ دۆستی لەخودی ئەو کەسەدا وەژیرو عەقڵ شوێنی

[1] – خاوەنی ئەم شیعرە(المحسنی)یە. هەرچەندە ئەوترێت مەبەستی لەبڕگەی (التوحید)لەم شیعرەداجۆرێکە لەشیرنی خورما.

[2] – نموونەو هاوشێوەی ئەم شیعرانە لەئەدەبیاتی کوردیدا هەیە وەکو:

١. دڵدارو جوان پەرستم   کەیل و خومارو مەستم

٢. ئاوێنەی جوانی یارە   بیروباوەڕو هەستم   " وەرگێڕ"

ئارەزووەکانی بگرێتەوە باشتر پێویستەدڵ و دەرونی پاك و بێگەرد بکات تەنها دڵسۆزی و ئەمەکداری بۆ خوا هەبێت.

ئەم دڵسۆزیەی کەخوا چارەسەری ئەم کارە لەقورئاندا ئامـاژەی پـێ دەکـات کەدەفەرمێت (كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاء إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ: یوسف٢٤) جازۆر گرنگە کەسی ژیرو هۆشیار ڕاستیەك هەیە بیزانێت ئەویش ئەوەیە:عەقڵ و ژیری و شەرعی خودا، جەخت لەسـەر تـەواوی بەدەسـتهێنانی تـــەواوی بەرژەوەندیـــەکان دەکەنـــەوە،وەڕێگری لەتوشـــبوونی تـــەواوی زەرەرمەندیەکان دەکەنەوە.

جاهەرکاتێ کارێك ڕووبەڕوی ژیرو عەقڵ بوویەوە کەلەیەك کاتدا بەرژەوەندی و زەرەرمەندیشی تێدابێت ئەوا دوو کار دەکەوێتە ئەستۆیان (کارێکی زانست و تیۆری،وەکارێکی پراکتیزە) ی.

یەکەم:کارێکی زانستی و تیۆری:کەبریتی یە لە دەسـت نیشـانکردن و دیـاری کردنی بالآترین و زۆرترین و کارگەرترین یان لە (بەرژەوەندی و زەرەرمەندی) واتە:کامیان لەم کارەدا بالآیەو زۆرە.

دووەم:کارێکی کرداری پراکتیزەی (عملی) :کە ئەویش لـەپاش زانینـی ڕێـژەو ڕاوەی بەرژەوەنـدی و زەرەرمەنـدی لەوکارەدا.ئەوسـاتە پێویسـتە ئـەوەیان هەڵبژێرێت کەباشترینەو سودمەند ترینە بۆمان.

خراپەکانی ئەم جۆرە عیشقە

لای هەمووان ڕوون ئاشکرایە کەتوش بوون بەم دەردە کوشندەیە و پەیوەست بوون بەو جۆرە عیشقانەوە مایەی لەدەست دانی بەرژەوەندیە تایبەت و گشتی یەکانی ئەو کەسەیە. چ بەرژەوەندی دونیا و چ بەرژەوەندی ئاینی بێـت،بگرە دەبێتە مایەی چەرمەسەری و هیلاك بوونی لەژیاندا لەچەند ڕووەکەوە:

١- سەرقاڵ بوون بەخۆشەویستنی دروستکراوەکان و پشت گوێ خستنی خوای گەورە:

لەیەك دڵدا خۆشەویستی خوداو دروستکراوەکانی لەیەك ئاستدا نابێت بەڵکو پێویستە یەکێکیان ئەوی تریان کزولاوازو سست بکات.

٢- بەو هۆیەوە توشی سزاو ئازار دەبێت:

جاهەرکەسێك جگە لەخودا شتێك یان کەسێك بەئەندازەی خودا خۆش وویست، ئەوا خوای گەورە هەربەو شتە ئازارو چەرمەسەری و سزای توش دەکات. بەبیر لێ کردنەوە، بەدەست نەخستنی، بەلەدەست دانی، بەتیاچونی...هتد. بێگومان ئازاری دڵی عاشق لەهەموو ئازارەکان کوشندەترە.

٣- دڵ و دەروونی دەبێتە کۆیلەی کەسانی تر:

بەهۆی سەرخۆشی بوون و مەست بونی بەو عیشقە وە ئاگاداری نی یە کەتوشی چە هاتووە،دڵی بەدەست کەسانی ترەوەیە وەك منداڵ یاری پێ دەکرێت و دیل و کۆیلەی دەستی کەسانی ترە.

٤- بەپێچەوانەی بەرژەوەندیەکانیەوە کاردەکات:

واتە هەنگاو بەپێچەوانەی بەرژەوەندی یەوە دەنێت،بەرژەوەندی ئاینی:هەمیشە دڵ و دەرونی سەرقاڵی غەیری خودایە خوداش لەبیری دەکات. بەرژەوەندیە دونیاییەکان:کێ هەیە لەم ڕاستەیە بێ ئاگا بێت کەی عاشقەکان ماڵ و حاڵ و ژیانیان دەکەنەقوربانی لەوپێناوەدا.

٥-بەلاو ئاشوبی دونیاو قیامەت ڕوویا تێ دەکات:

هەرکاتێ دڵ شەیدای غەیری خودا بوو ئەوا شەیتان دەبێتە دۆست و یاوەری لەم ساتانەشدا دەبێ حاڵی مێگەلە مەڕ چۆن بێت کەگەلەگورگ شوانیان بێت؟!

٦-دڵ ودەرون بیرو هۆش دەشێوێنێت:

کاتێ دڵ و دەروون گیرۆدەی ئەم دەردە بوو چی تر تەشەنەدەکات و بیرو هۆشیش دەگرێتەوە و هەمیشە دڵە ڕاوکێ و خەمۆکی و مەستی دەبێتە میوانی هەمیشەی ئەو کەسە،بەرەو شێتی هەنگاو دەنێت...نموونەش لەم بابەتە لەگەلاندا زۆرە.

۷-پێوەرو هەستەکان دەشێوێنێت:

هەرکاتێ دڵ و دەروون بەم دەردەوە تلایەوە،چیتر پێوەرو هەڵسەنگاندن و لێکدانەوەکانی ئەو کەسە دەشێوێنێت. هەریەکە لەدەزگاکانی بینین و بیستن و لێکدانەوە کاری تەواوی خۆیان لەدەست دەدەن بەوەی شتی ناشرین بەجوان دەبینن وەبەپێچەوانەوە جاری واهەیە جوانی کەسێك لەلای ئەم بێ عەیب و کەم و کوڕی یەبێ وێنەیە،واتە ئەوەی چاو بینی کەسێکی ئاسایی درکی پێ دەکات،ئەم درکی پێناکات.چونکە ئاوێتە بووە (تواوەتەوە لەونێوەندەدا) بەڵام کەسێکی تر لەدەرەوە و ناوەوە ژیابێت باشتر کەم و کورتی و ڕاستی و دروستی شتەکان دەزانێت لە (مسند) دا فەرمودەیەك دەدرێتە پاڵ پێغەمبەر (ﷺ) بە (مرفوعا) (حبك الشيء يعمى ويصم) [1] واتە: (خۆشویستن بۆشتێ لەئاستی کەم و کوڕیەکانی کەرو کوێرت دەکات) . هەر لەم ڕووانگەیەوە-ئەو هاوەڵانەی پێغەمبەر (ﷺ) کەپێشتر لەنەفامی دا ژیابوون وەدواتر هاتنە ناو ئاینی ئیسلامەوە باشتر و وریاترو لێهاتوو تربوون، لەوانەی کەتەنها لەسەردەمی ئیسلامدا ژیان و نەفامیان نەبینیوە. (عمر بن الخطاب) دەڵێت: (کۆلەکەی ئیسلام پارچە پارچەدەبێت-کاتێ کەسانێ سەر هەڵ بدەن کەتەنها ئیسلام بناسن نەفامی و نەزانیان نەدیبێت) .

[1]- ئەم فەرموودەیە (ضـعیف الاسـناد)ە، (احمـد -٦-٤٥٠)وە ابـو داود(١٥٣٠) بڕوانـە (السلسـلة الضعیفة -١٨٦٨)

وەدەگێڕنەوە لاوێکی زۆر لاوازی نەخۆش دەهێننە خزمەت (عبداللەبن عباس) لە (عرفە) ئەویش دەپرسێت:دەردی ئەم لاوە چی یە؟ئەوانیش دەڵێن توشی داوی عیشق بووە بۆیە بەم دەردەچووە (عبدالله) ش لەو ڕۆژەدا هەر هاوار دەکات و پەنابە بەخودا دەگرێت لەهەموو جۆرەکانی عیشق.

٨- عیشق- زیادە ڕۆیکردنە لە خۆشەویستیدا:

پێشتر لەسەر ئەم بابەتە دواین کەزیادە ڕۆی کردن لەخۆشەویستیدا،دەبێتە مایەی داگیر کردنی دڵ و دەروون وە مەبەست کردنی بیرو هۆش، لەکار خستنی دەزگاکان بێ هێز کردنی توانای جەستە،سەر قاڵ بوون و سەرکەش بوون لەدونیای خەیاڵ و ئەندێشەدا.ئەو کەسە لە مرۆڤێکی ئاساییەوە دەگۆڕێت بۆ کەسێکی نامۆ...

عیشقیش بنەماکانی سادەو ساکارە لەسەرەتادا.وە دواتر لەناوەندیدا توشی سەرقاڵی مەستی دەبێت پاشان سەرئەنجامی شێتی و تیاچوون دەبێت کە بەم پێیە ستەم لەخودی خۆیی و بەرامبەر و چواردەوریشی دەکات.

ڕێگری کردن لە عیشق

عاشقی ڕاستە قینەبەسێ قۆناغی سەرەکیدا تێ دەپەڕێت:

(قۆناغی سەرەتای،ناوەندی،کۆتایی)

(قۆناغی سەرەتایی) : هەرکاتێ مرۆڤ هەستی کرد لە سەرەتای تووش بوونێتی بەداوی عیشق. وەبەتایبەت کاتێ بۆی دەرکەوت کەگەیشتنی بەدۆست و یارە کەی لەڕێگەی شەرع و یاساو عورفەوە. زۆر دژوارەو ئەستەمە. پێویستە زۆر بەوریایی ڕێگری بکات لەم عیشقە بێ ئەنجامە و خۆی دەربازبێکات لەلافاوی ئەم دەریا بێ ئاکامە. هەروەها پێویستە بە هیچ شێوەیەك ناوی یارو دۆستەی نەدرکێنێ و پارێزگاری لە ئابرۆو کەسایەتی بکات. چونکە بازاڕی قسە هێنان و داستان دروست کردن ئابروشکاندنی

عاشقان زۆر گەرمەو بەجۆشە. بەتەنها گومانێك،وتەیەك تەماشایەك ئیتر ناویان دەزڕێنێنن وفیتنەو ئاشوب دروست دەكەن ،مەگەر خودا بزانێت چەندە قوربانی لێ دەكەوێتەوە. خۆ ئەگەر كەسی عاشق دەستی هەبێت لە ناو زڕاندنی ئەو كچەدا. ئەوە دوو تاوانی گەورە ئەنجام دەدات تاوانی هاوبەشی،وەتاوانی ستەم كردن لەوكچە.

خەڵكی بەبێ پەروا بەبێ بەڵگە هەر لەخۆوە بوختان و قسە بۆ خەڵكی لەم بارەیەوەهەڵدەبەستن، تەنانەت بێ شەرمانە تانەیان دا لەخانەوادەی پێغەمبەر (د.خ) لەڕووداوی (عایشە) و (صفوان) دا كەخوای گەورە لەسەروی حەوت ئاسمانەوە پاكی و بێ گەردیانی سەلماند.ئایە دەبێ دوای پێغەمبەر (ﷺ) كێ لەم حاڵەتە پارێزراو بێت؟!باشتر وایە–كەسی عاشق هەر لەسەرەتاوەخۆی بپارێزێت ونەبێتەنێچری ئەم گورگ و ڕێوییانە. بەتایبەتی كاتێ كە زانی ئەم كارە سەر ئەنجامی نابێت وە هەركەسێكیش هاوكاریان بكات لەم نێوەندەدابەتایبەتی ئەو كەسە سور بزانێت كە ئەم عیشقە دوورە سەر ئەنجامی باش نابێت وە بەیەك گەیشتنیان لەژێر سایەی شەریعەتدا دژوارە. ئەوا تاوانبار دەبێت گەر كۆمەكیان بكات هاوشێوەی ئەو كەسە یە هاوكاری گەیاندنی بەرتیل خۆر وبەرتیل دەر دەكات. كەپێغەمبەر (ﷺ) نەفرەتی لە هەر كەسێكیان كردووە.وە هەندێ جار ئەم عیشقە هەنگاوی پڕ مەترسی دەنێت كاتێ كە كەسێك عەشقی ئافرەتێكی خێزاندار دەبێت كەمێردی هەیە.وە هەركەسێك هاوكاریان بكات ئەوا لە گەورەترین تاوانەكان ئەنجام دەدات بگرە كوشتنی ئەو كەسە زۆر ئاسانترە لەو جۆرە ناپاكی كردنە لێی.كە ئەمەیان بەتەوبەكردنیش پاك نابێتەوە چونكە مافی مرۆڤی تری تێدایە.هەروەكو پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمێت (لەقیامەتدا لەچاكەو باشەی دەبات لەتۆڵەدا) .

(خذ من حسنانة ماشئت) [1] وەدواتر پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمێت (مما ظنكم) [2]ئایە پێتان وایە هیچی بۆ دەهێڵێتەوە؟! جا ئەگەر ئەو ستمەت لێکراوە خزم بێت یان دراوسێ...؟!کەچەندین فەرموودەیە هەیە باس لە قەدەغەکردنی بەهەشت دەکات لەکەسانێك دراوسێکەی لەشەڕی پارێزراونە بێت.

پوختەی مەبەست:

هاوکاری کردن لەم بوارەدا هاوکاریکردنە لە سەر شەڕو دوژمنایەتی و تاوانکاری (ولاتعاونوا علی الاپم والعدوان) زۆرێك بەهۆی عیشقی ئافرەتێکەوە توشی سەر گەردانی و پاشگەز بوونەوە هاتوە لەئاینی ئیسلام وەك ئەو ڕووداوەی (عبدالحق) لەکتێبی (العاقبە) دا هێناویێتی کەبانگ بێژێك لەکاتی بانگدا لەسەربانی مزگەوتەکە چاوی بەکچێکی شۆخ وشەنگی گاور دەبێت و خۆی ناگرێت و ڕووی تیَ دەکات بیخوازێت ئەویش دەڵێت من گاورم کاتیَ شوت پیَ دەکەم بێیتەسەر ئاینی مەسیحی. ئەویش ڕازی دەبێت و پاشگەز دەبێتەوە لەئیسلام بەلاّم پێش ئەوەی بیخوازێت لەسەربانی ئەوماڵەوە دەکەوێتە خوارەوەو دەمرێت.

کاتی خۆی لە جەنگەکاندا گەر مەسیحیەکان بیان وویستایە دیلێکی موسڵمان بکەنە مەسیحی دەچوون جوانترین ئافرەتی مەسیحیان پیَ نیشان دەدا تا بەهۆیەوە بێتەسەر ئاینی مەسیحی جالێرەدا: (يُثَبِّتُ اللّهُ الَّذِينَ آمَنُواْ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللّهُ مَا يَشَاء: ابراهيم٢٧) واتە: خوای گەورە باوڕداران لەسەر ووتەی ڕاست و ڕەوان دەچەسپێنێت و سەقامگیریان دەکات لەدونیاو قیامەتدا.وەخوای گەورە ستەم کاران گومڕا دەکات وەهەر چی یە کی بیەویَ ئەنجامی دەدات.

---

[1] - فەرموودەکی (صحیح) پێشتر باسمان کردووە لە(صحیح المسلم) داهاتووە

[2] - فەرموودەکی (صحیح) پێشتر باسمان کردووە لە(صحیح المسلم) داهاتووە

وە هەندێ لەعاشقان هەیە دەبێتە مایەی فیتنە بۆ ئەوی تریان،ئەویش بەخۆڕازاندنەوەدەرخستنی جوانی جەستەی لەبەرامبەردا کەسەکەکەی تریش توشی نەهامەتی دەبێت و خۆی پێناگیرێ.چەندین کەسمان بینی کەدەوڵەمەندبوو لەو پێناوەدا هەژار کەوت و پلەو پایەی لەدەست دا وەچەندین ئافرەت هەبووە کەزانوێتی مێردەکەی ناپاکی لەگەڵ دەکات ئەویش لە تۆڵەسەندنەوەدا دەستی داوەتە ئەوکارە نابەجێیە لێرەداپیاو تیا ماوە لەنێوان دەست بەرداربوونی لەوکارە یاخودجیابوونەوەو کاولکردنی خانەوادەکەی.جا کەوا باشتر وایە مرۆڤ خۆی توشی داوی ئەم جۆرە عیشقانە نەکات ماڵ کاولی لەدوایە جا هەرکەسێك لەدوای زانینی ئەم هەموو کاریگەریە خراپانە هەر سور بوو لەسەر ئەو جۆرە عیشقە ئەوا تەنها لۆمەی خۆی بکات و گلەی لە کەس نەکات. بەبەردەوامی تەماشاکردنی ڕوخساری عاشقەکەت تۆی گەیاندە ئەم حاڵە.گەر هاتوو هەربەو تەماشا کردنەوە،وەستاو کاریگەری تری نەبوو ئەوا دەربازی بوو لەوداوە بەڵام لەدوای تەماشا کردنەکە حەزو ئارەزووی قسەکردن و دانیشتن و بەیەکگەیشتنی لادروست بوو. ئەو ساتە خەیاڵ و ئەندێشەو بیری ئەو کەسە داگیر دەکات وەبەتەواوەتی ئاوێتەی ژیانی دەبێت دەربازبوونی لەم حاڵەتە زۆر دژوارە. لێرەدا پێویستە مرۆڤی ژیر ڕەچاوی بەراودی ئەم هەموو کاریگەریە خراپانە بکات.لەهەمان کاتدا توڕبون و یاخی بوون و سەرپێچی کردنی خوای گەورە لەپێش چاوبگرێت کەسەر ئەنجامەکەی ناپاکی و سزای دۆزەخ و سوتانە لەنێو ئاگردا.یاخود مەترسی لەکاریگەریە خراپەکانی بێت لەدونیادابەلەدەستدانی کەسایەتی و ڕوشاندی شکۆمەندی و ناوزڕاندن...هتد.کەتوشی مرۆڤ دێت لەم پێناوە دا.

باشیەکانی عیشق گومان و وەلاّم

هەندیّ کەس دەلّێن:سەبارەت بەخراپەکانی عیشق زۆرت باس کرد. بەلاّم لەولاشەوە عیشقی باشی و چاکی زۆر هەیەلەوانە:پاککردنەوەی دەروون،ئێسك سوکی،هەست ناسکی،جوامێری و مەردایەتی...هتد.وەبە (یحیی بن المعاذ الرزی) دەلّێ:کورەکەت عیشقی فلاّن کچ بووە وەهەندێکی تر دەلّێت، دەردی دلّ شکۆ مەندەکانە وەکەسێکی تر دەلّێت:عیشق دەبێتە مایەی ئازاکردنی ترسنۆك و ووشیار کردنەوەی گێل و سەغی کردنی ڕەزیل. سەربەرزی پادشاکان ئارام کردنی هەلّچوونە ڕەوشتیەکان...وەهاوڕێی ڕێبوارانەو دۆستی بیّ دارانە. وەهەروەها دەلّێن: هاندەر و بزوێنەری ڕەوشتە بەرزەکانە.

وەهەندیّ لەدانایان دەلّێن: (عیشق دەروون پاك دەکاتەوەو ڕەوشت پالاّ فتەدەکات...

وەکەسێکی تر دەلّێت: (هەرکەسێك ڕوخسارجوان و دیمەنی شۆخ و قەشەنگ و دەنگی خۆش نەیهروژێنێت ئەواسروشتی تەواوی نییە) .پێویستی بەچارە سەرە وە

هەندیّ لەعاشیقە پاك داوێنەکان دەلّێن: (پاك داوێن بن سەر بەرزبن،عاشق بن ژیرو قەشەنگ دەبن) .وەلەیەکیّ لەعاشقەکانیان پرسی: ئەگەر تۆ هەلت بۆ ڕێکەوت و بەتەنها خۆشەویستەکەت بینی چی دەکەیت؟ ئەویش ووتی:چێژ لەبینی ڕوخساری وەدەگرم،وەدلّم بەیادو قسەکردنیەوە دە حەوێنمەوەئەو شتانەی کەپێشی خۆش نی یە لێی دەشارمەوە وەلەکردارە ناشرینەکانی خۆم دەپارێزم تامنی لەبەرچاو نەکەوێت.

وە (ابو اسحاق بن ابراهیم) دەلّێت:ڕوحی عاشقان بۆن خۆش و ناسکە وەئێسکیان سوکە هەمیشە دلّ گەشن ووتەکانیان خەم لەدلّ لا دەبات وەژیری بەهێز دەکات جائەگەر عیشق و خۆشەویستی نەبیّ سەرجەم نیعمەتەکانی دونیا تیا دەچێت) .

وەیەکێکی تر دەلّێت:عیشق بۆ ڕووح وەك و خۆراك وایە بۆ جەستە،جا ئەگەر دەست بەرداری بێت زیانت پیّ دەگەیەنێت وە ئەگەر ڕۆچوی دەتکوژێت.

*وە (الخرائطي) دەگێڕێتەوزە لە (ابی غسان) وتوویەتی:. (ابو بکری الصدیق) بەلای کەنیزەیەك تێ تەپەڕی گوێی لە کەنیزەکەیە دەڵێت:بەپارچە شیعرێك هەستی خۆشەویستی خۆی بۆ کەسێکی نادیار دەردەبڕێت. (ابو بکر) لێی دەپرسێت. تۆ کەنیزەیت یان خاتونیت ئەویش دەڵێت:کەنیزە. (ابو بکر) پێی دەڵێت عیشقی کێ بویت؟ کەنیزەکە بێ دەنگ بوو بەلاَم (ابو بکر) سوێندی لێ خواردکەنیزە کە بەم پارچە شیعرە دەری خست. کە عیشقی (محمد بن القاسم) بووە.

وانا التي لعب الهوی بفؤادها قتلت بحب محمد بن القاسم

واتە:من کەخۆشەویستی یاری بەدڵم کردوە

کوشتەی خۆشەویستی محمد کوڕی قاسمم

پاشان (ابو بکر) ئەم کەنیزەیە لە خاوەنەکەی دەکڕێت ڕوانەی لای (محمد بن القاسم بن جعفر بن ابی طالب) دەکات وەدەڵێت بەڕاستی ئەم ئافرەتانە مایەی فیتنەی پیاوانن ئای چەندین پیاوی ڕێزداربەمردن چوو وەچەندین لەش ساغ پیان دەردەدار بوو.[1]

جا (کەنیزەیەك) هاتەلای (عثمان بن العفان) و شکاتی لەپیاوێکی ئەنساری کرد، حەزرەتی (عوسمان) پێی ووت بەسەرهاتی تۆ چی یە ؟ کەنیزەکە ووتی من تەرخان کراوم بۆ برازای ئەم پیاوە. کەچی ئەم پیاوە وازم لێ ناهێنێت و کۆڵ نادات. حەزرەتی (عوسمان) بەپیاوەکەی ووت:یان ئەوە دەبێت بۆبرازاکەت بێ. یان من بەپارەی خۆم نرخی دەدەم پیاوەکە ووتی:ڕاستیەکە پێشەوای بڕواداران ئەم کەنیزەیە هی برازەکەمە. ئێمە لێرەدا مەبەستمان لەو عیشقە خراپانە نی یەکە دەبێتە مایەی کاری ناڕەوا و خراپەکاری. بەڵکو ئێمە باس لەعیشقێکی پاکی بێگەردی خاوێن دەکەین.

[1] – ئەم ڕووداوە زۆر باس دەکرێت،بەلاَم لەڕاستی دا گومان لەم ڕوداوە هەیە چونکە عەقڵ نایبڕێت کە(محمد بن القاسم بن جعفربن ابی گالب)گەیشتبێت (ابو بکرالصدیق)چونکە ماوەی نێوانیان زۆری کەواتە پێی دەچێت ئەو (ابو بکرالصدیق) ە کەسێکی تربێت وە وشەی (الصدیق) لەخۆیەوە دانرابێت وەهەروەها (خرائگی)لەلای زۆر کەس لەزانایان جێگەی متمانە نی یە.

خاوەنەکانی لەخودای گەورە بترسن و سنور نەبەزێنت ئەمەش عیشقی (سلف) ی بەڕێزەکان و پێشەوایانی ئەم گەلەن ئەوەتا (عبدالله بن عبدالله بن عتیه بن مسعود) کەیەکێك بووە لە حەوت زاناو پسپۆڕانی بواری فیقھ–کەعاشق بووە عیشقەکەشی زۆر ئاشکراو دیار بوو لەنێو خەڵکیدا وەکەسیش لۆمەی نەکردوە وبەستەم کاریش ناو زەرد نەکرا.

هەروەها تا عاشق بوونی (عمر بن العزین) شتێکی زۆر ئاشکرا بووە لەنێو خەڵکیدا کەعاشقی کەنیزەیەکی (فاطمة بنت عبدالملك) کە ئەو کەنیزەیە لەجوانی شۆخ و شەنگیدا بەناو بانگ بووە وەزۆر جار (عمر بن العزین) داوای لەخێزانەکەی کردووە کە ئەو کەنیزەیەی بۆ ڕێك بخات. بەڵام خێزانەکەی ڕازی نەبووە.دواتر کاتێ (عمر بن العزین) بووە بەخەلیفەی موسڵمانان خێزانەکەی پێی ووت:تۆ زۆر عاشقی ئەم کەنیزەیەم بووی ئەوە من ڕێگریم دەکرد،ئێستاش پێشکەشی دەکەم من ڕازیم. یەکسەر دەموو چاوی (عمر بن العزین) لەخۆشیاندا گەشایەوە داوای کرد خێرا بۆی بهێنێن کاتێ هێنایان زیاتر پێی سەرسام بوو. (وتی هەندێ لەجوانیەکەتم بۆ دەربخە،کەبینی ئیتر بەتەواوی شەیدای بوو. (عمر بن العزین) بە کەنیزەکەی ووت وەرە لەسەر خۆت باسی ڕوداوی خۆتم بۆ بکە لەپێشدا لەکوێ بووی، وەچۆن گەیشتیتە ئێرە...

کەنیزەکە ووتی (حجاج) والی (کوفە) منی بەپارەیەکی زۆر لەیەکێ لەکرێکارەکانی ئەو شارە کڕی و ڕەوانی کردم بۆ (عبدالملك) ئەویش منی داوە بە (فاتمە) . (عمر بن العزین) ووتی:ئەی چی بەسەر کرێکارە هات لەپاش تۆ؟ کەنیزە کە ووتی:لەپاش من بەهیلاك چوو– (عمربن العزین) ووتی:هیچ منداڵی لەپاش جێ ماوە.کەنیزەکە ووتی:بەڵێ کوڕێکی بەجێ ماوە.ووتی ئەی حاڵی چۆنە؟ ووتی: زۆر خراپە.یەکسەر (عمر بن العزیز) ووتی خۆت پۆشتە بکەرەوە. یەکسەر بەوالی (عێراقی) دا ناردی بەشوێن ئەو کوڕەدا کاتێ کوڕەکە هات (عمربن العزین) پێی ووت:ڕۆڵە (حجاج) چی زیان و زەرەری لەباوکت داوە. هەر هەموویم پێ بڵێ:کوڕەکەش هەرچییەکی زانی

هەمووی بۆ باس کرد. (عمر بن العزیز) یش هەر هەموو زیانەکانی بۆ بژاردەوە و قەرەبووی کردەوە. پاشان بەکەنیزەکەی ووت:هەستە بکەوە تەنیشتی وە ڕووی کردە کوڕەکە ووتی ئەم کەنیزەیە بەرەوە دیارە باوکت بەهۆیەوە چەرمەسەری زۆری چەشتووە.کوڕکە ووتی:ئەمە ئێستا موڵکی تۆیە (عمر بن العزیز) ووتی: من هیچ پێوستی یەکم پێی نی یە وە لێمی دور بخەرەوە،کاتێ کەوتینە ڕێ وبڕۆین کەنیزەکە بە (عمر) ی ووت ئەی کوا شەیداکەت بۆمن چی بەسەر هات؟ (عمر) ووتی: وەك جاران وایە بگرە زیاترە. جا ئەگەر من دەست بەردارت نەبم نابمە یەکێك لەو کەسانەی کەبەپێچەوانەی حەزو دەرونی خۆیەوە مامەڵەی کردبێت) .جا شەیدای (عمر) بۆ ئەم کەنیزەیە هەر بەردەوام بووە تاوەفاتی کردو مرد.

وە هەروەها (ابو بکر محمد بن داود الظاهری) زانای بەناو بانگ لە زانستەکانی (فیقه و تەفسیرو فەرموودە ئەدەب) وە بەیەکێك لەگەورەترین زانایان دەژمێردرێت وەعاشق بوونشی زۆر ئاشکرا بووە لەنێو خەڵکیدا. (نفطویة) دەڵێت: (لە سەرە مەرگیدا چوومە دیداری لێم پرسی:حاڵت چۆنە؟لەوەڵامدا ووتی:خۆشەویستی ئەو کەسەی کەدەیزانێت ئەمەی بەسەرمدا هێناوە. منیش ووتم:ئەی باشە بۆچی ناچیتە پێشەوە لێی چێژ وەربگریت لەکاتێکدا تۆ بەسەریدا زاڵیت؟

ئەویش ووتی:چێژ وەرگرتن دوو جۆرە:تەماشاکردنی دروست،وەچێژی قەدەغەکراو. تەماشاکردنی دروست: منی بەم حاڵە گەیاندە کەئێستا دەیبینی.

بەڵام چێژ وەرگرتنی قەدەغەکراو: ئەوەی ڕێگری لێکردووم لێی ئەو فەرموودەو ووتەیەی (بن العباس) ە کەلەلایەن باکمەوە ئەویش لە (سوید بن سعید) دەگێڕێتەوە ئەویش لە (علی بن مسهر) ئەویش لە (ابی یحیی القتان) ئەویش لە (مجاهد) وە دەگێڕێتەوە کەلە (بن العباس) دراوەتە پاڵ پێغەمبەر (د.خ) کە (من عشق وکتم وعف وصبر غفرالله لە دخلة الجنة) واتە: هەرکەسێك تووشی عیشق بێت وەبتوانێت

بشارێتەوە خۆگرو داوێن پاك بێت ئەوە خودای گەورە لێی خۆش دەبێت و بەبەهەشتی شاد دەكات.

پاشان چەند دێڕێ شعری ووت.منیش پێی ووت: چی یە ئەوە باوەڕت بە (قیاس) نی یە لەبواری فیقهدا. كەچی لە شیعردا دەیسەلمێنیت. ئەویش ووتی:شەیدا دلّ و دەروونم بانگەشەی بۆ كردم.پاشان لە دوای ئەو شەوەوە كۆچی دوای كرد. وە ئەوەی شایەنی باسە بەهۆی ئەو شەیدای و عیشقەیەوە كتێبی (الزهدە) ی داناوە.

هەروەها لەوتەیەكی تردا دەلّێت:هەر كەسێك نائومێد بوو لەخۆشەویستەكەی وەبەهۆیەوە نەمرد،ئەوا توشی دلّ نەوای دەبێت چونكە ئەوا یەكەم شەیداكانی نائومێدی یە و دلّ ئامادە نەبووە بۆی بەلاّم بۆجاری دووەم توشی نائومێدی دەبێت ئیتر كاریگەری یەكجاریشی لەسەر دەر دەكەوێت وكاول دەبێت.

وە (عبدالله معمر القیسی) دەلّێت: (سالّێكیان لەمەراسیمی ئەنجام دانی حەجكرندا بووم. لەشەوێكدا لە مزگەوتی پێغەمبەر خودا وەلەنێوان گۆڕی پێغەمبەری خودا وبلّند گۆكەیدا دانیشتبوم لەپرگوێم لەدەنگێك بوو چەند دێڕە شعرێكی ووت بەكاریگەری و لەپڕدا بێ دەنگ بوو نەم زانی لەكوێوە ئەم دەنگەهات پاشان ماوەیەكی تر هەمان دەنگ كەوتەوە ووتنی چەند دێڕە شعرێكی تر و دەستی كرد بەگریان. منیش یەكسەر هەستام و بەرەو ئاراستەی دەنگەكە ڕۆیشتم لەتەنیشتی دانشتم و هەستی پێ نەكردم بینیم لاوێكی خوێن گەرمی جوان بوو فرمێسك گۆناكانی تەڕ كردبوو. كەبینی سلاّوم لێكرد وەلاّمی دایەوە. ووتی دانیشە تۆ كێیت؟ منیش خۆم پێ ناسان ووتی هیچ كارێكت هە یە ؟ووتم بەلّێ من لە حەوشی مزگەوتەكەدا بووم دەنگی تۆ سەرنجی ڕاكێشام هەرچی یە كت پێوستە من لە خزمەتتدام چیت دەوێت من ئامادەم؟ ووتی من (عتبة بن الحباب بن المنذر بت الجموح الانصاری) م ڕۆژێكیان بەرەو مزگەوتی (احزاب) ڕۆیشتم پاش نوێژكردن لەدەرەوەی مزگەوتەكەدابووم.هەر كاتێ هەستم كرد پێرێ لە ئافرەتان بەلامدا تێپەڕین كەنیزەیەكی زۆر شۆخ و شەنگیان لەگەلّ دا بوو ڕووی تێ

کردم و پێی ووتم:ئەی (عوتب) ە تۆ چی بە کەسێك دەڵێت.شەیدای تۆ بێت ؟ پاشان بەجێی هێشتم و ڕۆی ئیتر لەو ڕۆژەوە من سەرگەردان و شەیدای بووم.هەموو شوێنێکی بە دوودا دەگەڕام هیچ سۆراغێکی نازانم. پاشان گریاو لە هەژمەدا بووڕایەوە و لەخۆ چوو. پاش ماوەیەك ئاگاهاتەوە ڕوخساری زەرد هەڵ گەڕابووچەند دێڕە شعرێکی شەیدای چڕی...

منیش پێم ووت:برام تەوبە بکەو داوای لێ خۆش بوون لە خودابکە سەفەرێکی پڕ مەترسیت لەپێشە ئەویش ووتی:من کۆڵ نادەم و باش نابم هەتا ئەو کچە نەگەڕێتەوە.پاشان تا دەمەو بەیان لەگەڵیدا ماوەوە دواتر ووتم بابچین بۆ مزگەوت (احزاب) بەڵکو خوای گەورە دەرگای خێرت لێبکاتەوە.ئەویش ووتی تکام وایە بەڵکو بەهۆی خواناسی تۆ وە خودا ڕەحم بەمنیش بکات.ڕۆیشتین گەیشتینە مزگەوتەکە- چەند دێڕە شعرێکی تری چڕی پاشان لەوێ مایەوە تانوێژی نیوەڕۆ پاش نوێژ چەند ئافرەتێك هاتن بۆ مزگەوتەکە بەڵام ئەو کەنیزەیەی تیا نەبوو.ڕویان کردەئێمەو بە (عتبە) یان ووت ها (عتبە) دەڵێی چی بەسەربارەت بەوکەسەی شەیدات بوو. تۆی سەر قاڵ کردووە؟ (عتبە) ش ووتی: بۆچی بەسەر هاتووە.ووتیان باوکی بردوێتیەوە بۆ شاری (سماوە) لەعێراق. منیش پرسیم ئەو کەنیزەیە کێ بوو؟ ووتیان:ناوی (ریا بنة الغطریف السلمي) یە. لێرەدا (عتبە) خۆی پێ نەگیرا و چەند دێڕە شعرێکی تری چڕی. پاشان ڕووم کردە (عتبە) و پێم ووت: (عتبە) من سوپاس بۆ خودا کۆمەڵ پارەیەکی باشم هەیە دەمەوێت لەپێناوی ئەو کەسەدا سەرفی بکەم کەدەیانەوێت هاوسەر پێکەوە نەن. بەڵێن بێت هەر هەمووی دەکەمە قوربانت تا بەمەبەستی خۆت دەگەیت ، هەستە بابچینە مزگەوتی (الانصار) کە گەیشتینە مزگەوتەکە کۆمەڵێك پیاوی زۆری لێ بوو پاش سڵاو کردن ڕووم تێ کردن و ووتم: ئەی خەڵکینە چ دەڵێن لەسەر (عتبە) و باوکی؟ ووتیان لەپیاو چاکەکانی عەرەبن. منیش ووتم ئەوەتا (عتبە) توشی داوی عیشق بووە وەمن تەنها هاوکاری ئێوەم دەوێت پێکەوە بچینە

(سماوه) ئەوانیش ووتیان بەسەر چاو ئێمە ئامادەین. هەر هەموومان بەسواری بەڕێ کەوتین تاگەیشتینە نزیك ئاوای (بنی سلیم) (غطریف) ی باوکی کچە بەهاتنمانی زانی پێشوازیەکی زۆر لێ کردین ئاژەڵی سەر بڕی وخوادن ئامادەکرا لەکاتی نان خواردندا پێمان ڕاگەیاند کە ئێمە نانت ناخۆین تاداواکاریەکەمان بۆ جێ بەجێ نەکەن ووتی بڵێن بزانم ووتمان هاتوین داوای کچە خانمەکەت دەکەین بۆ (عتبه بن الحباب بن المنذر) ئەویش ووتی کچەکەم بڕیاری بەدەست خۆیەتی بالێی بپرسم. بەتوڕییەوە چووە ژورەوە بۆلای. کچەکەی پێی ووت بۆچی توڕە دیاریت ئەویش ووتی (ئەنسارەکان) هاتوون بتخوازن. کچەکەش ووتی پیاوانی ناودارو خانەدانن وەپێغەمبەریش (د.خ) ڕێزی گرتوون و داواکاری لێخۆش بوونی بۆ کردوون لەخودا. بۆکێ منیان دەوێت، باوکیشی ووتی (عتبه بن الحباب)، کچەکە ووتی والله زۆرم لەسەر (عتبه) بیستوە کەکەسێکی بەئەمەك و وەفادارە،مەبەستی خۆی دەزانێت باوکی ووتی من پێشتر سوێندم خواردووە نەتدەمەوە (ئەنساریەکان) ؟ کچەکەش ووتی کەواتە بەباشی وەڵامیان بدەرەوە...باوکەکەووتی چۆن چۆنی –کچەکە ووتی مارەییەکەیان لەسەر گران بکە ناچار دەڕۆن و نایەنە دواوە... باوکی ووتی دەم خۆش ئەمەقسەیەکی باشە باوکی کچەکە هاتەدەرەوە ڕووی تێ کردین و ووتی: کچی ئاوایەکە وەڵامی دایەوە بەڵام مارەیەکی زۆرمان دەوێت.جا کێ بەم کارە هەڵ دەستی؟ (عبدالله بن معمر) دەڵێت منیش هەستام ووتم چیت دەوێت سەر پشك بە.ووتی: هەزار مسقاڵ ئاڵتوون جل وبەرگی نایاب و پێنج پارچە قوماشی عەنبەر.ئەویش ووتی:بەسەر چاو هەموویت بۆ ئامادەدەکەین.چەندپیاوێکم نارد بۆ شاری مەدینە بۆهێنانی داواکاریەکانی،پاشان خوادنمان خواردو زەماوەندمان گێڕا چەند ڕۆژێکمان پێ چوو.دواتر بەڕێ کەوتین بەرەو شاری مەدینە بەسێ بار لەپێداویستی و شتی نایاب.گەیشتینە نزیك شاری مەدینە لەناکاودا پێڕێ چەتە بەسوارەوە هێرشیان بۆ هێنان پێم وابوو لە ئاوایی (سلیم) وەبوون. (عتبه) ڕوبەڕویان بووە چەند پیاوێکی لێ کوشتن وە هەندێکی لێ بریندار

کردن. دواتر هاتەوەدیار بوو بریندار کرابوو وەخوێنێکی زۆری لیّ دەرۆیشت. کەوتەسەر زەوی و منیش ڕوخساریم سڕی (عتبه) گیانی سپاردلێرەدا گریان و هاوار کردن ئەی هاوار بۆ (عتبه) کاتیّ کەنیزەکە گوێی لەدەنگمان بوو خۆی لەسەر حوشترەکەوە فڕێدایە خوارەوە باوەشی بە (عتبه) کردم بەدەم گریانەوە چەند دێڕەشعرێکی خەمناکی چڕی وئەویش بەسەر لاشەی (عتبه) دا گیانی سپارد ئێمەش لەو شوێنەدا هەردووکیانمان لەیەك گۆڕدا بەخاك سپارد.دواتر پاش حەوت ساڵ–سەرمدا لەناوچەی حیجازویستم سەردانی مەدینە بکەم–ووتم والله دەبیّ بچمە سەردانی گۆری (عتبه) کەچومە سەرگۆڕیان بینیم وادارێکی لەسەر ڕوواوە گوڵە لاولاوی سوورو زەردی گرتووەمنیش لەو خەڵکەی ئەو ناوەم پرسی ئەم دارە چی پیّ دەڵێن؟ ئەوانیش ووتیان: پیان دەڵێن داری باوك و زاوەکە...هەروەها فەرموودەیەك هەیە بەم شێوەیە گێڕراوەتەوەلە (سوید بن سعید بن علی بن مسهر) لەباوکییەوە (ابی یحیی القتان) لە (مجاهد) ئەویش لە (ابن العباس.ڕ.خ) داوێتە پاڵ پێغەمبەر (.د.خ) (من عشق وعف وکتم فمات فهو شهید) واتە: (هەرکەسێك تووشی عەشق بێت بتوانێت بیشارێتەوە وەخۆگرو داوێن پاك بێت ئەگەر بمرێت ئەوا شەهیدە.

وەهەروەها لەڕێگەیەکی تریشەوە ئەم فەرموودە لەوانە: لەڕێگەی (سوید) لە (ابن مسهر) لە (هیشام بن عروە) لەباوکیەوە ئەویش لە (لەخاتو عایشه) وە بە (مرفوع) ی هەروەها لە (الخطیب) لە (الزهری) ئەویش لە (معافی بن زکریا) ئەویش لە (ابن الفضل) لە (احمد بن مسروق) [1]. هەروەها (زبیر بن بکار) دەگێڕێتەوە لە (عبدالعزیز الماجشون) ئەویش لە (عبدالعزیز بن ابی حازم) لە (ابن ابی نجیح) ئەویش لە (مجاهد) ئەمیش لە (ابن عباس.ڕ.خ) پاشان ئەوەتا پێغەمبەر ی ئازیز ڕابەرو سەروەری هەموان کاتیّ چاوی بە شۆخ و شەنگی (زینب بن جحش) دەکەوێت یەکسەر دەفەرمێت (سبحان قعلب القوب) واتە: پاك وبێگەردی بۆ ئەو خوایەی کە دڵان دەگۆڕێت لەو کاتەدا (زینب) خێزان و هاوسەری (زید بن حارث) بووە کەخزمەتکاری

پێغەمبەر بووە.کاتیٚ (زید) ویستی لە (زینب) جیابێتەوە وەتەلاقی بدات پێغەمبەری خـودا (ﷺ) ڕێگـری کردوپێـی فـەرموو (اتـق الله واسمـك عـین زوجـك) واتـە: لەخوابترسەو دەست بەهاوسەرەکەتەوە بگرە.

دواتر (زید) تەلاقی داو لێی جیا بـووە. خـوای گـەورە لەسـەروی حـەوت تەبەقـەی ئاسمانەوە (زینـب) ی مـارە کـرد لەپێغەمبـەری خـودا (ﷺ) وەگرێبەسـتنی مـارە برینەکەی لەسەرروی عەرشی مەزنەوە بڕیاری لەسەر درا. (وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَاهُ: الأحزاب-٣٧) واتە:ئەی پێغەمبەر جانسی ئەوە بکە کاتێـك کـە خودا نیعمەتی ئیمانی بەسەردا ڕشتووە تۆش ئـازادی نیعمـەتی پـەروەردەکردنت پـیٚ بەخشیوە لەخزمانی خۆت ژنت بۆ هێنا کەکاتیٚ ئەو کەسە (زید) ویستی لە (زینب) ی خێزانی جیا بێتەوە و نەدەگونجان تۆپێت ووت:لەخوا بترسەو دەستبەرداری هاوسەری خۆت نەبیت.بەلاٚم ئەوەی لەدلٚی خۆتدایە دەیشاریتەوە و ناتەویٚ کەس بیزانێت ئـەوە هەر خودا خۆی ئاشکرای دەکات پێویستە لەخوا بترسیت نە لە قسەی خەلٚکی...

ئەوەتا پێغەمبەر داود (س.خ) لەگەلٚ ئەوەی نەوەت و نۆ ژنی هەبوو[1]کاتێك خێزانـی یەکێك لەسەربازەکانی بینی یەکسەرعەشقی بووە دواتر خواستی بوە ژنی سەدەمینی.[2]

وە (الزهـر) ی دەلٚێت:یەکـەم خۆشەویسـتی لەئیسـلامدا خۆشەویسـتی پێغەمبـەر بووە.بۆخاتوو (عائیشە) وە (مسروق) هەمیشە بەناوی خۆشەویستەکەی پێغەمبـەر (ﷺ) ناوی دەبرد (ابو قیس) غولامی (عبدالله بن عمرو) دەلٚێت (عبدالله بن عمرو)

---

[1]- ئـەم چـیرۆکە (داود-پێغەمبەر)ولەگـەلٚ یـەکێك لەسـەرکردەکانی سـوپاکەیدا کـەناوی (ئۆریـا) یـە لەکتێبـەکانی ئینجیـل و تـەورات داهـاتووە بـەفراوانی.بـەلاٚم بروانـە وەلاٚمەکـەی ئێمـە لەسـەری لەبابەتەکانی داهاتوو لەم کتێبەی بەردەستدا.

[2] - ئـەم چیرۆکە (ضـعیف) وە (ابـن القـیم) تـەنها وەك بەلٚگـەی بەرامبـەرەکان هێناویەتـەوە دواتـر هـەر خۆی ڕەتی دەکاتەوە و هەلٚی دەوەشێنێتەوە

منی نارد بۆ لای خاتوو (ام سلمه) تا پرسیاری لێ بکەم:ئایە پێغەمبەری خودا (ﷺ) کاتێ کەبە ڕۆژوو بوو خێزانەکانی ماچ دەکرد ؟ (ام سلمه) دەڵێت:نەخێر جا (أبو قیس) پێی ووتم خاتوو عائیشە دەڵێت: (کە ئەگەر پێغەمبەری خودا خاتوو عائیشەی ببینیایە،خۆی پێ نەدەگیرا و ماچی دەکرد) "

وە (سعید بن ابراهیم) لە (عامر بن سعد) ئەویش لەباوکیەوە دەگێڕێتەوە کە:پێغەمبەر (ابراهیم —س.خ) هەمیشە ڕۆژانە بەسواری (بۆراق) لە وولاتی شامەوە سەردانی خاتوو (هاجەرە) ی دەکرد. هێندە خۆشی دەویست و دڵی لای بوو.

وە هەروەها (الخرائطی) دەگێڕێتەوە کە (عبدالله بن عمر:ڕ.خ) کەنیزەیەکی ڕۆمی کڕی وە زۆری خۆشدەویست.وە دەڵێت:جارێکیان ئەو کەنیزەیە لەسەر پشتی هێسترێکەوە (قاترێك) کەوتە خوارەوە.یەکسەر (عبدالله) پڕی دایەو هەڵی ساندەوە و دەم و چاوی سڕی وماچی دەکرد. وە ئەو کەنیزەیە هەمیشە بە زمانی ڕۆمانی دەیوت: (یا بطرون أنت قالون) واتە:ئەی بەڕێزم تۆ زۆر باشی لەگەڵ مندا.

وە دەڵێت:جارێکیان ئەو کەنیزەیە هەڵ دێت و ڕادەکات. (عبدالله) ش زۆر دڵگران و پێ ی ناخۆش بوو.تەنانەت ئەم دێڕە شعرەی چڕی:

قد کنت أحسبنی قالون فانصرفت فالیوم اعلم أنی غیر قالون

واتە: (تۆ هەمیشە بەمنت دەوت زۆر زۆر باشیت،بەڵام کەچی ئێستا هەڵهاتیت.وە زانیم ئێستا زۆر باشنیم) .

وە هەروەها (ابو محمد بن حزم) دەڵێت:زۆرێك لە خەلیفە ڕاشدینەکان و پێشەوایان خۆشەویستیان ئەنجام داوە.تەنانەت ڕۆژێکیان پیاوێك بە (عمر بن خطاب) دەڵێت ئەی پێشەوای بڕواداران من ئافرەتێکم بینی و بەتەواوی عەشقی بووم.خەلیفە عمر دەڵێت: (ئەمە لەو شتانەیە کە مرۆڤ بە دەستی خۆی نی یە) .

ئەمانەی باسمان کرد.ووتە وبەڵگەی ئەو کەسانە بوو کە پێیان وایە عاشقی وعەشق بازی حەڵاڵی وقەدەغەکراوی نی یە) .پاشان دێینە سەرشیکار کردن و لێکدانەوەی بەڵگەو بۆ چوونەکانیان. (وەڵام دانەوەی ئەم گومانانە) .

جا قسە کردن لەسەر ئەم بابەتە پێویستی بە جیاکاری هەیە لە نێوان پەسەندی و ناپەسەندی،باشی وخراپی، وەنابێت ڕاستەو خۆ سەرجەم بابەتەکە بە خراپە یاخود بە باشە بدەینە قەڵەم. بەڵکو بۆ دەرخستنی ڕاستی ودروستی و باشی و خراپەکانی لێکدانەوە بکەین چونکە عیشق نە باشەو نە خراپە.بەڵکو بەندە لەسەر چۆنیەتی بەکارهێنان و شوێنەواری لەسەر ژیانمان.وە جیاکاری کردن لە نێوان خۆشەویستی حەلاڵ و خۆشەویستی حەرام باش و خراپی پێویستە.

*سەرەتا ئەوە بزانین کە باشترین و پەسەند ترین وسودمەندترین خۆشەویستی بەشێوەیەکی ڕەها،خۆشەویستی بەدیهێنەری دڵەکان وهۆشداری خۆشەویستەکانە کە بەدیهێنەری هەست وسۆزو نەست و جوانیەکانە.کە لەسەر ئەو خۆشەویستی یە بناغەی زەوی و ئاسمانەکان دامەزراوە سروشتی خەڵکەکە بینا کراوە کە ئەویش نهێنی ((لا اله الا الله)) یە ،بەڵێ تاکە خودایەك کە شایەنی پەرستن و شایستەی خۆشەویستی بێت.چونکە پەرستن واتای تەواوی خۆشەویستی و تەواوی ملکەچی یە.وەهاوبەش بڕیاردان لە خۆشەویستی خودا وە لە گەورەترین تاوانەکانە لە جیهانەدا.وە خوای گەورە سەرچاوەی خۆشەویستی یە .وەسەرجەم کتێبەکانی وەڕاستی و دروستی پێغەمبەرەکانی هەرهەمووی ئامـاژەو گەواهی خۆشەویستی خودی گەورە دەدەن.چونکە بەتەنها بەدیهێنەر و دروستکەر و نیعمەت دەر ی هەموانە (وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ: النحل ٥٣) واتە: هەرچی نیعمەت بەسەرت دا ڕژاوە هەر هەمووی لەلایەن خوای گەورەوە یە وە کاتێ ناخۆشیەکتان هاتە پێش –ڕاستەوخۆ هانا و پەنا بۆ ئەو دەبەن.

خواستەکانی خۆشەویستی

خۆشەویستی دوو خواستی هەیە: (جوانی و گەورەیی و شکۆمەندی)
خوای گەورە لە هەر دوو ڕوەکەوە تەواوێتی و کەمالی ڕەهایی هەیە جوانە جوانیشی خۆش دەوێت،مەزن و بەڕێز و گەورە و شکۆمەندە وێنەی نی یە.هەر بۆیە لە هەموو ڕویەکەوە شایستەو شایەنی تەواوی خۆشەویستی یە: (قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّهُ: ال عمران ٣١) واتە: ئەی پێغەمبەر —پێان بڵێ:ئەگەر ئەوان ڕاست دەکەن و خودایان خۆش دەوێت ئەوا شوێن من بکەون خوداش خۆشتانی دەوێت.
وەهەروەها دەفەرموێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لآئِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاء وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ * إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ * وَمَن يَتَوَلَّ اللّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ فَإِنَّ حِزْبَ اللّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ: المائده –٥٤–٥٦) واتە: (ئەی پێڕی بڕواداران.هەر کەسێك لە ئاینی خودا پاشگەز بێتەوە ئەوا خوای گەورە لە ئایندەدا کەسانێك دەهێنێتەکایەوە.کەخودا زۆری خۆش دەوێن و ئەوانیش خودایان زۆر خۆش دەوێت.کە زۆر بەسۆزو بەزەی بەرامبەر بە بڕواداران.وە سەربڵندو دەرون بەرزن بەرامبەر بەبێ باوەڕان،لەپێناوی ڕێبازی خودادا تێدەکۆشن،لە لۆمەی لۆمەکەران ناترسن ئەم (خۆشەویستی و هەڵبژاردن و سۆز و تێکۆشانە) فەزڵ و ڕێزی تایبەتی خودایە کە دەیبەخشێت بەهەر کەسێك بیەوێت وە خوای گەورە فراوانگیر و زانایە بە هەموو شتەکان بە ڕاستی تەنە خۆشەویست و پشتیوانی ئێوە هەر خودا و پێغەمبەر و باوەڕدارانە کە بە هەمیشەیی نوێژ دەکەن و زەکات دەدەن و هەمیشە دیاردەی کڕنۆش بردنیان بۆ پەروەردگار پێوە دیارە.جا ئەوەی خواو پێغەمبەلر و بڕواداران بە پشتیوانی خۆی قبوڵ بکات ئەوا بادڵنیابێت کە واهەر تاقم و پێڕو حزبی خوا زاڵ و سەرکەوتوون)

جابناغەی پشتیوانی و دۆستایەتی –بریتی یە لە خۆشەویستی هەر وەکو چۆن بناغەی دژایەتی – بریتی یە لە رق و کینە وە خوایی گەورە پشتیوان و دۆستی باوەڕدارانە باوەڕدارانیش بە هەمان شێوە .بەخۆشەویستی پشتگیری و پشتیوانی دەکەن.جا خوای گەورە بە ئەندازەی خۆشەویستی بەندەکەی پشتیوانی لیٚ دەکات.هەر لەبەر ئەم هۆیەیە خوای گەورە زۆر بەتوند ڕەدی ئەو کەسانە دەداتەوە کە جگە لە خوا پشتیوان و دۆست بۆ خۆیان بڕیار دەدەن.هەروەها دژی ئەو کەسانە دەوەستێتەوە کە دەیانەوێت یەکسانی لەنێوان خودا و کەسانی تر دروست بکەن لە خۆشەویستی دا وە ئاماژەی بەوە داوە کە هەرکەسێك ئەم کارە بکات ئەوا هاوبەشی بۆ خوا بڕیار داوە کەدەفەرموێت (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَاداً يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ: البقره ١٦٥) واتە:هەندیٚ لە خەڵکی هەن دەچن جگە لە خودا کەسانی تر هەڵدەبژێرن و بەئەندازەی خودا خۆشیان دەوێت.بەڵام باوەڕداران تەنها خودایان خۆش دەوێت.

هەروەها هەواڵی ئەوەشمان دەداتیٚ کە پاشەڕۆژی ئەو کەسانەی هاوبەشی بۆ خودا بڕیار دەدەن لە خۆشەویستی دا لە دۆزەخدا بە هاوبەشەکان دەڵێن (تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ * إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ: شعراء ٩٧– ٩٨) واتە: بەڕاستی ئێمە لەو لوتکەی گومڕایی و سەر لێشێواو یدا بووین کە دەچوین ئێوەمان دەکردە هاوبەشی خودای گەورە لە خۆشەویستی دا "بەم یەکتای یەو هاوتای یە لە خۆشەویستی دا.

خوای گەورە سەرجەم پێغەمبەرانی ڕەوانە کردوە کتێبەکانی ناردووە.وە زەوی و ئاسمانەکانی بەدیهێناوە و بەهەشت و دۆزەخی سازداوە بەهەشت بۆ خۆشەویستانی،دۆزەخیش بۆ هاوبەش بڕیاردەرانی .

*وە پێغەمبەر (ﷺ) سوێند دەخوات کە: (لایؤمن احدکم حتی یکون هو احب الیه من وله و والده والناس اجمعین) [1]واتە: (هیچ کەس باوەڕی نی یە گەر بێتوو منی لە مندالْ و باوك و دایك و سەرجەم خەڵکی خۆشترنەوێت) .

جا باوەڕدارێتی بەبێ خۆشویستنی پێغەمبەر داناملەزرێت ... ئەی دەبێ بۆ خۆشویستنی خودا چیی بێت ؟! وەلە فەرموودەیەکی تردا بە (عمر بن الخطاب) دەڵێت: لاحتی اکون احب الیك من نفسك) [2]واتە: (نەخێر ئەی عمر ئەبێ منت خۆشت خۆشتر بوێت) . (جابۆ ئەوەی باوەڕمان دامەزراوبێت پێویستە پێغەمبەرمان لە هەموو کەس خۆشتر بوێت) . بەلام خوای گەورەو ئاکارە جوانەکانی دەبێت لەلوتکەی خۆشەویستیەکانماندا بێت. وەپێویستە دەست بگرین بەوکارو ووتانەی کە خۆشەویستی خودامان پێ زیاد دەکات وە دەست بەرداری ئەو کارانە بێت کە دژی خۆشەویستی خودایە.

وە هەرشتێك لە خوداوە بێت لە ڕەحم و بەزەیی خوداوە بۆمان. چەند جار لە لوتکەی تاوانباریدا بووینە کەچی خوای گەورە بەلوتف وسۆزی خۆیی پۆشیمانێتی.ئابووری نەبوردین و کار ئاسانی بۆ کردووین.وە تۆڵەی لێ نەسەندووین.ئەمانە هەر هەمووی ھاندەرمانن بۆ زیاتر گەڕانەوە و پاشگەز بوونەوە و لەتاوانکاری و خۆ فرێدانە نێوو خۆشەویستی خوداوە.هەرکەسێك کەتۆی خۆش بووێت،مەبەستێکی تایبەتی خۆی پێتە تەنانەت دایکیش بەلاّم تەنها خوای گەورە خۆشەویستیەکی تایبەتە خودی خۆت وبەبێ هیچ مەبەستێك.هەر وەکو لە (اثر) یك داهاتووە:

(عبدي کل یردك لنفسه وانا اریدك لك) . واتە: (ئەی بەندەکەم هەموویان تۆیان بۆمەستی تایبەتی خۆیان دەوێت بەتەنها من تۆم بۆ خۆت دەوێت) .جا جۆرە مرۆڤێك شەرمەزار ئەبێت کاتێ هەست دەکات پەروەردگاری بەو ئاستە بەرزە مامەڵەی لەگەڵ

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحیح) پێشتر باسمان کردووە.

[2] - ئەمە بەشێکە لەفەرموودەیەکی (صحیح) کەپێشتر باسمان کردووە.

دەکـات کەچـی هێشـتا سـەر قـاڵی خۆشەویسـتی تـرە خـوای پشـت گـوێ خستوە...؟! هەرکەسێك لەم ژیانەدا مامەڵەت لەگەڵ بکات بەشێوەیەك لەشێوازەکان قازانجی خۆی مەبەستە.تەنها خوای گەورە نەبێت،کەهیچ مەبەست و قازانجێکی پێت نییە تەنها قانجی خۆت نەبێت کەگەورەترین و مەزنترین قازانج دەکەییت.هەردینارێك بە دەهێندە تا حەوت سەدسەت هێندە بگرە زیازتر و زیاتر دەکات. بـەڵام هـەر تاوانێـك بەیەك تاوان دەژمێردرێت.وەئەگەری سڕینەوەی هەیە لە هەر کاتێك لەکاتەکانـدا.هـەر وەها خوای گەورە سەرجەم بوونەوەری لەپێنـاو تـۆدا دروست کـردوە جـا ئایـە کـێ شایەنی تەواوی خۆشەویستییە...؟ئەو شتانەی نێو بوونەوەرەکـە لەبـەر تـۆ دروسـت کراون؟یان ئەو کەسەی بوونەوەری لەپێناو تۆدا دروستکردووە؟هەروەها داواکاریەکانی سەر جەم دروستکراوەکانی دابین دەکات و دەوڵەمەنترین و بەخشندەترین هێزە پێش ئەوەی بەندەکانی داوای لـێ بکـەن ئـەو نیعمـەت لەسـەر نیعمـەت پێـی بەخشـیوون. وەپێش ئەوەی سوپاس گـوزاری بکـەن ئـەو زیـادی دەخاتـە کـارە کانیانەوە.هـەموو ئەوانەی کەلەزەوی و لەئاسمانەکاندان هەموو ڕۆژێك لەیەك کات و سـاتدا دەپاڕێنـەوە لێی.بەگەورەیی خۆیی گوێبیستی هەموو نزاکان دەبێت.زیاتر پێی خۆشە لەنزا کاراندا ڕۆبچـین وسـوربین لەسـەری. بـەڵام تـورە دەبێـت لـە یـەکێك لێـی نەپاڕێتـەوە و نزانەکات.شەرمی لە بەندەکانی دەکات کەچی بەندەکانی شەرمی لێ ناکەن،لە کـاتی تاوان کاریدا دەیـان پۆشـێت،ڕەحم و بـەزەیی بـە بەندەکانـدا دێتـەوە کەچـی خۆیـان بەزەیی بەخۆیاندا نایاتەوە. پەیتا پەیتا پێغەمبەرانی ڕەوانە کـردوون تەنانـەت خـۆی بەمیهروگەورەی خۆی لە گەڵیاندا پەیامەکانی بۆ ناردوون، تەنانەت پێان دەڵێت (مـن لیسالنی فاعطیة؟ من یستغفرنی فاعفرله) [1] واتە: (کێ داوا کاری هەیە تا بۆی جێ بـە جێ بکەم،کێ دەیەوێت لێی خۆش دەبم) .جا چۆن دڵانێك ئەو زاتەیان خۆش نەوێت لە هەڵکان دەبورێت. چاکەکەمان قوبڵ دەکات،ئابرۆ کان دەپۆشـێت وەدەیـان پارێزێـت

[1] - ئەمە بەشێکە لەفەرموودەیەکی (صحیح) بخاری (٦٣٢١ و مسلم ٤١/٦ – ٤٢ – نووی).

فریای لێ قەوماوان دەکەوێت. پێویستیە کان دابین دەکات،...هتد.هەر خۆیی ئەو زاتە شایستەی یادو زیکرە شایستەی وەبیر هێنانەوەیە و خۆشەویستیە،شایستەی ملکەچی گوێڕایەڵی یە.تاك و بێ هاوڵ و بێ وێنەیە. زۆر زیاتر ڕزگار بوونی ڕێبوارێکی بـێ نـەوا لەبیابانێکی بێ سنوور دڵخۆشترە بەپاشگەز بوونەوە و تەوبـەکردنی بەندەیـەکی. زۆر زیاتر لەسۆزو میهرەبانی دایکێك بۆ کورە بزبوەکەی بەسۆز ترە بۆ بەندەکانی. سـۆزو ڕەحم و میهرە بانی خودا بێ وێنەیە زاناو داناو بیسەرو لێ بوردەیە. نورو ڕوناکی پاکی ڕوخساری هەموو تارك ستانی جیهانی ڕووناك کردۆتەوە.

گەر پەردەی ڕوناکی لەسەر ڕوخساری لا بەرێت هەموو جیان لە تاوانـدا گـڕ دەگرێـت. هەروەکە چۆن (موسا) لە حەیبەتدا بێ هۆش کەوت. بەڕاستی هەر خۆیی شلیستەی یادو خۆشەویستی و گوێڕایەڵی و ملکەچی یە.

لوتکەی چێژو پەیوەستە بەکەماڵی و خۆشەویستیەوە

لێرە دا کارێکی گرنگ هەیە پێویستە کەسی ژیر گرنگی تەواوی پێبدات. ئەویش بریتە لوەی کە:چێژی تەواوی خۆشی و شادی و کامەرانی دڵ و دەروون بەندە لە سـەر دوو بنەمای سەرەکی:.

یەکەم:خۆشەویستەکەت لەوپەڕی لوتکەی جوانی و بـێ کـەم کـوڕی و تـەواوی پـڕو پوختی دابێت.کەشایەنی هەموو قوربانی و خۆشەویستك بێت.

دووەم:بەهێزی و بێ پایانی و بێ وینەی ئەو خۆشەویستی یە کە لـە نێوانیاندایە.واتـە هەرچەندە ئەندازەو ڕیژەی ئەو خۆشەویستی یە بەرزو زۆر بێت ئەوەندە زیاتر هەست بەتام و چێژی خۆشی شـادی و کامـەرانی دەکـەیت.جا پـاش زانینـی ئـەم دوو بناغـە سەرەکییە ئەوە ماوەتەوە بڵێین کەهەموو کەسێکی ژیرو هۆشیار هەمیشە لە هەوڵی بە دەست خستنی گەورەترین و مەزنترین شادی و خۆشەویستی یە وە ئامادەیە قوربانی بەزۆر شتی لاوەکی و سادەبدات لەپێناوی بەدەست هێنـانی ئـەو خۆشـیەدا. جاچـۆن ڕەوای حەقە ئێمەی مرۆڤ لەپێناو خۆشی یەکی کەم و کورت و سنوردار خۆشی یەکانی

قیامەتی هەتایمان لە دەست دەربچێت. (بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا* وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى: الأعلى ١٦-١٧) واتە: بەلاّم ئێوە هەر ژیانی دونیاتـان بەدەسـتەو هەڵدەبژێرن،بـەلاّم ژیانی قیامەت نەبڕاو خێرو پڕ بەرەکەت ترە.

و هەمیشەئەمە ڕاستیەکە جادوو گەرانی فـیر عـەوون لەسـاتە چـرکەکانی تەمەنیانـدا هەستیان پێ کردوە ئامادە بوون لەم پێناوەدا هەموو شتێ بەخت بکەن تەنانەت گیان و جەستەیان کە بەو پەڕی ژیروبوێرانە بە فیر عەونیان ووت:چیت لە دەست دێت بـێ منەت بـە... (فَاقْضِ مَا أَنتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا * إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَـا خَطَايَانَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَى: طه ٧٢-٧٣) واتە: ئەی فیرعەون هەرچیت لە دەست دێت قسور مەکە تۆ هەر ئەوەندەت لە دەست دێت لەناومان بەریت ولەم ژیانە وە دەرمانەیت. جا بەراودی ئەو دونیا (قیامەت) لەگەڵ ئەم دونیای کـاتی ناکرێت.چونکە ئێمە باوەڕمان بەخودای بەڕاسـتەقینەی خۆمـان هێناوە،بـە ئومێـدین لەتاوانەکانمان ببورێت.

بەلێ هیچ کاتێك نیعەتەکانی بەهەشت بەراودناکرێت لەگەڵ دونیادا.هەر بۆیە مامۆستای ئامۆژگاری کاران ڕوو دەکاتە گەل و هۆزەکەی و پێان دەڵێت: (يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْـدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ * يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ : غافر٣٨-٣٩) واتە: ئەی گەل هۆزەکەم شوێنم کەون بەووتەی من بکەن ڕێنمایتان دەکەم بۆ ڕێبازی سەر فرازی وچاکە*ئەی گەل و هۆزەکەم بێ گومان ژیانی ئـەم دوونیایـەبریتی یـە لـە ڕابردوویـەکی کـەم وە ژیـانی ئـەو دونیـا (قیامـەت) ژیـانی دانـەبڕاوە جێـی ئومێـدو حەوانەویە.وەپێی ڕاگەیاندنە کەخۆشـی دونیـا کـاتی بەسـەر چـوە سـنور دارە بـەلاّم بەهەشت هەتا هەتای و بێ کۆتایی یە.

دواترگەر لەشەیدایان و عاشقان بپرسین:خۆشترین نیعمەت چی یە؟بێ گومان دەڵێت دیداری خۆشەویستەکەمە.بەڵێ زۆر ڕاستە هەر بۆیە گەورەترین و بەنرخترین نیعمـەت لەنیعمەتەکانی بەهەشت و قیامەت بریتی یە لە شادو شوکر و بەهرەمەندبوون بەدیداری

لوتکەی خۆشەویستەکانە کەبینینی خوتی گەورەیە.هەروەکو لە فەرموودەیەکی (صحيح) دا هاتووە کەپێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمێت: (فو الله ما اعطاهم شيئنا احب الهم من النظر اليه) [1] واتە: (سویند بێت بەخوا هیچ نیعمەتێ بەئەندازەی بەبینی تەماشاکردنی خودا لایان خۆشتر نییە) .وەلەفەرمودەیەکی تردا هاتووە. (انه اذا تجلى لهم وراو نسوا ما هم فية من النعيم) [2] واتە: (کاتێ خوای گەورە زاتی خۆی نیشان بەهەشتیەکان دەدات ئیتر خۆیان لەبیر دەکەن کەچین و لە کوێدان) ..

وەلە (نسائی) و (مسند) دا هاتووە عمار بن یاسر کە پێغەمبەر (د.خ) لەکاتی نزاو پاڕانەوەدا فەرموویەتی (الشوق الى لقائك) [3] واتە: وەداوای چێژی خۆشیەکانی بینینی دەکەم وەتامەزرۆین بۆ دیدارت.وەلە (کتاب الحسنه) دا هاتوە کە (عبدالله بن امام احمد) بە (مرفوعی) (كان الناس يوم القيامة لم يسمعوا القران اذا سمعوا من الرحمن فكانهم لم يسمعو قبل ذالك) [4] واتە: (وەك بڵێی خەڵکی پێشتر قورئانیان نەبیستووە.خەڵکی کاتێ گوێیان لە قورئان دەبێت لەلایەن خوای گەورەوە وا دەزانن یەکەم جارە دەیبستن) .

کەواتە باشترین هۆکاری گەیشتن بەچێژو خۆشی یەکانی بەهەشت بریتی یە لە ناسین و خۆش وویستنی خوای گەورەیە ئەو بەهەشتەی کە هەر لەبنەڕەتدا نیشتمانی سەرەکی گیان و جەستەی ئێمەبووە.واتە: خۆشترین و شیرنترین شت لەم دوونیادا بریتی یە لە ناسینی خودا خۆشەویستنی. وەخۆشترین و شیرینترین شت لە بەهەشتدابریتی یە لە تەماشاکردن و گەیشتن بەدیداری خوای گەورە.چ نیعمەت هەیە لەژیاندا بگاتە نیعمەتێك خۆسازادان کە بەوپەڕی تامەزرۆییەوە بۆ گەیشتن بەژوان و دیداری گەورەترین

---

[1] - ئەم فەرموودەیە(صحيح) ە (مسلم-الايمان-١٨١) گێراوێتیەوە.
[2] - ئەم فەرموودەیە (حسن) ە (ابن ماجه - ١٨٤) گێرایەتیەوە.
[3] - ئەم فەرموودەیە (حسن) ە (ابن ماجه) گێرایەتیەوە.
[4] - ئەم فەرموودەیە (حسن) ە (ابن ماجه - ١٨٤) گێرایەتیەوە

خۆشەویست،کەسەرجەم دڵ و دەروونی داگیرکردبێت.تەنانەت هەندێ لەخۆشەویستان دەڵێن:هەندێ کاتمان بەسەردا تێ دەپەڕێت ئەوەندە هەست بەخۆشی و دڵنیایی دەکەین.دەڵێن:ئەگەر بەهەشتی یەکان لەو جۆرە ژیانەی ئێمەدا بن ئەوە ژیانیان خۆشە.

هەروەها دەڵێت:ئەگەر پادشاکان و دارو دەستەکانیان بەخۆشی و شیرینی ژیانی ئێمەیان بزانیایە.ئەوە شەڕیان لەسەری دەکرد.خۆشەویستی چارەسەرو خۆراکی ڕووحە هەرکاتێك دڵ لەم خۆراکە بڕا چیتر توشی نەهامەتی دەبێت،بگرە زۆر ئەستەمترە لەناخۆشی یەکانی لەدەست دانی ڕووناکی بۆ چاوەکان یاخود لەدەست دانی هەستی بیستن یان بۆنکردن. دڵی مرۆڤ ژوانگەی خۆشەویستی خوای تاك و تەنهایە–بەبێ ئەم ووزەیە دڵ توشی گەورەترین دەردو نەهامەتی دەبێت چیتر لەجەستەیەکی ئاژەڵی بەولاوە هیچی تر نامێنێتەوە کەئامادەیە وەك دڕندەیەك هەموو شتێك لەپێناوی ئارەزووەکانیدا تێك بشکێنێت.

چێژەکانی دوونیا هۆکارن بۆ گەیشتن بەچێژەکانی قیامەت

واتە:مەزنترین خۆشی و چێژەکانی دوونیا هۆکارن بۆ گەیشتن بەخۆشیەکانی قیامەت.

چێژوخۆشیەکانی دونیا سێ جۆرن:.

گەورەترین و مەزنترینیان:ئەوەیانە کەدەبێتەمایەی گەیشتنمان بەخۆشی و چێژەکانی قیامەت.هەربۆیە مرۆڤ کاتێ لەسەرجەم کارو بارەکانیدا گەر بەمەبەست و نیعمەتی خوای گەورە بێت،ئەوە پاداشتی هەیە لەسەر خواردن و خواردنەوە بەرگ پۆشینین،هاوسەر گیری و...هتد.کە چێژو شیرینی باوەڕوناسینی خودا.خۆش ویستنی و تامەزرۆیی بۆدیداری گەورەترین خۆشیە لەبەشتی بەریندا.

جۆری دووەم: .ئەو چێژو خۆشیانەی کەدەبنە مایەی ڕێگری و بەربەست لە گەیشتن بەبەختەوەریەکانی قیامەت.کەهۆکاری سەرقاڵ بوون و بچوك بونەوەی شکۆمەندی مرۆڤیە.خزانە نێو دەربارەی دونیا بازی،وەك خۆش ویستنی کەس و شتی تر لەبری خوای گەورە،وە هاوبەش بڕیاردان بۆی وەك چێژ وەرگرتن لەیەکتری هەروەکو لەقیامەتدا دان بەم ڕاستیە دەنێندەڵێن (رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِيَ أَجَّلْتَ لَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلاَّ مَا شَاء اللّـهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَليمٌ * وَكَذَلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُواْ يَكْسِبُونَ: الانعام۱۲۸) واتە:ئەی پەروەردگار هەندێکمان سودمان لەوانی تر وەرگرت ئێستاش گەیشتونەتە ئەو کات و ساتەی تۆ بۆت دیاری کردوین.خوای گەورەش فەرمووی:ئەم ئاگرە جێگاتانە بە هەتاهەتایی.مەگەر خوا وویستی لەسەربێت (کەبەسزایەکی تر سزان بدات) بەڕاستی پەروەردگاری تۆ ئەی پێغەمبەرﷺ) داناو زانایە.وەچێژی لووت بەرزی و خراپەکاری ستەم کاران لەسەر زەویدا.

لەڕاستی دا ئەم چێژو خۆشیانەکاتی و کەمەند کێشکردنەو پێشەکیە بۆ کەوتنە نێو ژانە بێ کۆتاکانەوە کەدەبێتە ڕێگری و مەبەست لەبەدەست هێنانی بەختەوەرییە هەمیشەییەکان.نموونەی ئەم چێژو خۆشیانە،هاوشێوەی ژەهر تێکەڵ کردنەبە هەنگوینەوە تا سەر ئەنجام تیا چونی لەدوایە: (سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لاَ يَعْلَمُونَ * وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ: الأعراف۱۸۲) واتە: (لەئاینەدا وردە وردە بەرەو تیاچوون دەیان بەین لەکات وشوێنێکدا کەئەوان هەستی پێ ناکەن و نایزانن وەمۆڵەتیشیان دەدەم بەڵام کەتۆڵەم لێ سەندن بەڕاستی نەخشەو پلانی من توندو بەهێزە) .

وەهەروەها پێڕێك لە (سلن) لە لێدانەوەی ئەم ئایەتەدا دەڵێن:هەرکاتێ تاوانێك ئەنجام دەن ئێمە نیعمەتێکیان بۆ زیاد دەکەین (حَتَّى إِذَا فَرِحُواْ بِمَا أُوتُواْ أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ * فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُواْ وَالْحَمْدُ لِلّـهِ

رَبِّ الْعَالَمِينَ: الانعام–٤٤–٤٥) واتـه: (هـەتا كـاتێ دڵخـۆش و شـادومان بـوون بەوەی کەپێیان دراوە. ئیتر لەناكاو گرتمانن و هـەموویانمان سـەرگەردان و ریسـوا کرد وەبە غەم و پەژارەیەكی زۆرەوە تیاچـوون ئـەو گەلـە سـتەم کـارە بنبڕکـران وەسەرجەم بوونەوەر دەڵێت:سەپاس بۆ پەروەردگاری جیهان) .

وەخوای گەورە سەبارەت بەم پێـرە دەفـەرمێت: (أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِ مِن مَّالٍ وَبَنِينَ * نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَل لَّا يَشْعُرُونَ: المؤمنـون ٥٥–٥٦) واتـه: (ئایە ئەوان وادەزانن کەئێمە مـاڵ و سامان و نـەوەیان پـێ دەبەخشـین *نـەخێر وانی یە بەڵکو مەبەستمان بـە پەلـەنازو نیعمـەت بـەهرەیان بکەین! بـەڵکو ئەوانـە هەستی پێناکەن) .

وەهەروەها دەفەرمێت: (فَلاَ تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلاَ أَوْلاَدُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ: التوبـة–٥٥) واتـه: (ئـەی پێغەمبەر،نـەماڵ و سـامان و نـەوەیان سـەر سـامت نـەكات وەبەباشـیان نەزانیت.چـونكە خـودا دەیـەوێت لـەژیانی دونیـادا توشـی سـزاو بـەلایان بکـات لەرێگای ماڵ و سامان و نەوەكانیانـەوە گیانیـان دەربكات.لەکاتێکدا کەئـەوان بێ باوەڕن.جائـەم چـێژو خۆشـیانە کـاتێ لەناچـونیان زۆر نزیكـە وەگـەورەترین بەربەست لەدەست خسـتنی بەختـەوەری هەمیشـەیی ومایـەی سـزاو ئەشـکەنجەو چەرمەسەری یە لەقیامەتدا) .

چێژی درووست:

جـۆر سـێیەم: .هەنـدێك چـێژو خۆشـی هەیـە کەنابێتـە رێگـر لەخۆشـیەکانی قیامەت،وەلەهەمان کاتدا ڕێ پێدراوە ومایـەی قەدەغـەكاری نـی یـە کەتـەنها بـۆ حەوانـەوەی دەروونە.بـەلاّم پێویسـتە زیـادەڕۆیی تیانـەکرێت. وگرنگـی زیـاتر بەدەستهێنانی بەختەوەری هەمیەیی بدرێت.وە هەر ئەمەیە مەبەسـتی پێغەمبـەر (د.خ) لەم فەرموو دەیەدا باسی دەكات کە دەفەرمێت: (کل لهو یلـهو بـة الرجل

فهو باطل الارمية بقوسة، وتاديبة فرسة،وملاعتبة امراتة فان نهن من الحق)[1] واتە: (هەموو گاڵتەو گەمەو یارییەك كەمرۆڤ دەیكات هەر هەمووی پڕو پوچە كەتەنها تیرو كەوان وەشاندن وڕاهێنانی وسوار چاكي دەست بازی كردن لەگەڵ خێزانەكەیدا.كەئەمانە ڕاست و دروستن) .

واتە هەركارێك چێژی لەم بابەتەی تیا بوو دروستە جاكەواتە ئەم خۆشییە خراپ و ناشیاو نادروست نی یە بەڵكو باشترین جۆری خۆشەویستی یە وەهەروەها خۆش ویستنی خوداو پێغەمبەری خودا كە لە دڵی هەموو موسڵمانێك دا هەیە وەبە بێ ئەو خۆشویستی یە باوەڕ دانامەزرێت.لەكەسێكەوە بۆ كەسێكی تر ڕێژە و ئەندازەی دەگۆڕێت.هەر ئەم خۆش ویستی یە هۆكارو پاڵنەرو ئاسانكاری زۆرێك لەكارە ئاڵۆزو زەحمەتەكان وەسەغی و دەست بڵاو كاری قیرچۆكەكانە وە ئازاكاری ترسنۆكەكانەهەروەها پاڵفتەوخاوێن كاری دەونەو ڕیاكاری بیروهۆشە.خۆشكاری ژیانە.وەهەروەها هەر خۆشویستی خودا و پێغەمبەرەكەیەتی كەڕۆشنكاری ڕوخسارەكان و فراواكاری سنگەكان و زیندوكەری دڵەكانە.وەخۆشەویستی وتەی خوای گەورە كەنیشانەی تەواوی خۆشویستی یە بۆ خودا.كێ هەیە حەزو ئارەزوی بیستنی وتەو دەنگی خۆشەویستەكەی نەبێت.قورئان و گوێبیستی خوێندنەوەی بەڵگەی خۆشویستنی خودایە.بەپێچەوانی ئەوانەی هەمیشەلەنێو باڕو مەلهەكاندا گوێبیستی شتی ناشرین وەتەماشایی نادروست و شتی خراپەكاری دەبن.جاگەر خۆشەوویست ڕاست بكات هەمیشە ئارەزوی بیستنی وتەی خۆشەویست ڕاست بكات.وەك شاعیرێك دەڵێت:

ان كنت تزخم حبي فلم هاجرت كتابي

---

[1] - ئەم فەرموودەیە (حسن) ە (ترمزی ١٦٣٧) و (ابوداود-٢٥١٣) و (احمد٤/١٤٤) گێراویەتیەوە.

امةا تليـــــت مافية   من لذيذ خـــــــــطبي

واته:گەرتۆ منت خۆش دەوێت   بۆپشتت لە کتێبەکەی من کردوه.

ئایەنایەنەتخوێندۆتەوە کەچی تێدایە.لەچێژو خۆشی گوتارەکانم.وە (عوسمان کوڕی عەفان) دەڵێت: (ئەگەر دڵەکانمان پاك و خاوێن ببوایە. ئەوا هەرگیز تێری لەگوتەکانی خوای گەورە نەدەخوارد) .جا ئەم زۆر کردن و ئارەزوکردنی، خۆشەویسیت بۆ وتەی خۆشەویستەکەی شتێکی بەڵگەنەویستە ؟ هەر بۆیەپێغەمبەر (ﷺ) ڕۆژێکیان ڕویکردە (عبدالله بن مسعود) و پێی دەڵێت: اقرا علي فقال:اقرا عليك،وعليك انزل ؟فقالﷺ :اني احب ان اسمعد من غيري (فاستفتح فقرا سورة النباء حتى اذا بلغ قوله: (فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَـؤُلاء شَهِيدًا:النساء ٤١) . قالﷺ حسبك فرقع راسه فاذا عينا رسول الله صلى الله عليه وسلم تزرفان من البكاء) [1] واته: یەپێغەمبەری فەرموو قورئانم بەسەردا بخوێنەرەوە عبدالله ووتی قورئان بەسەرتۆدا بخوێنمەوە لەکاتێکدا بۆ تۆ دابەزیووە ؟ پێغەمبەر فەرمووی: من پێم خۆشە لەکەسی ترەوە بیبیستم عبدالله ش لەسورەتی (نساو) وە دەستی پێکرد بەقورئان خوێندن تاگەیشتەئایتی (جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَـؤُلاء شَهِيدًا) . واته: (ئەگەر لە هەموو نەتەو گەلێك پێغەمبەرێك بکەینەشایەت لەسەریان وەتۆش بکەینە شایەت لەسەر هەر هەموویان) لێرەدا پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی بەسە ڕاوەستە کاتێ عبدالله سەری بەرز کردەوە بینی پێغەمبەر (ﷺ) هەردوو چاوی پڕبوو لە فرمێسك.وە هاوەڵەکانی پێغەمبەر (ﷺ) کاتێ کۆبوونەوە ئەگەر (ابو موسى) یان تێدا بوایە داوایان لێ دەکرد کە بە قورئان خوێندن خودایان بیربهێنێتەوە ئەویش دەستی دەکرد

[1] ئەم فەرموودەیە(صحيح) ە (بخاری-٤٥٨٢) فێراویەتیەوە.

بە قورئان خوێندن و ئەوانیش لەچواردەوری دادەنیشتن و گوێ بیستی دەبوون. لەلای شەیدایانی قورئان. قورئانی پیرۆز شیرینی و تام و چێژ و خۆشیەکی تایبەتی هەیە. کەزۆر خۆش ترە لەشەیدایانی شەیتان. شەیدایانی شەیتان ئەو پێرانەن کەدڵیان لەئاستی قورئانی پیرۆز ڕەق ومردو بێ گیانە.هەروەکو شاعیرێك دەڵێت:

تقرا عليك الختمة وانت جامد كالحجر   وبين من الشعر نيشد تميل كالسران.

واتە: خەتمەیەك قورئان بۆ دەخوێندرێتەوە –کەچی تۆ وەك بەردی بێ گیانی و کاریگەریت تێناکات.

بەلآم دوو دێڕ شعر بخوێندرێتەوە وەك سەر خۆشت لێ دەکات.جا ئەم حاڵەتە بەڵگەی تەواوە لەخاڵی بوونی دڵی ئەو کەسە لەخۆش ویستنی خوداو ووتەکانی خودا. وپێغەمبەر ەکەی.کە ئەو دڵە وەك کەلاوە وایە. چونکە دڵ تەنها بەخۆش ویستنی خودا و قورئان و پێغەمبەرەکەی هەمیشە زیندو ئارامە.

خۆش ویستنی دروست

خۆش ویستنی خوداو پێغەمبەرەکەی سەرچاوەو چڵە پۆپەی سەرجەم خۆشەویستەکانن لەژیاندا. لەپاش ئەمانە سەرجەم جۆرەکانی تری خۆشەویستی سەرچاوە لەوەوە وەردەگرن و دابەش دەبن. نموونەخۆشەویستی هاوسەرەکان (خێزان) خوای گەرە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرمێت: (وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ: روم–٢١) واتە: (هاوسەری بۆ دروست کردون بۆئەوەی ئارام بگرن لە دیدارو خۆشەویستی و سۆزو میهرەبانی لەنێوانتاندا فەراهەم هێناوە ئەمە بەڵگەیە بۆ کەسانێك تێبگەن.

کەواتەخوای گەورە خۆشەویستی هاوسەرەکانی بەبەڵگەی گەورەی خۆیی باس دەکات.وەهەروەها لەجێگایکی تردا –لەپاش باس کردنی ئەو ئافرەو کچانەی کە

دروستن بيان خـوازن – دەفـەرمێت: (يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ * وَاللَّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّـذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَن تَمِيلُواْ مَيْلاً عَظِيمًا * يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُخَفِّفَ عَنكُمْ وَخُلِقَ الإِنسَانُ ضَعِيفًا : النساء ٢٦–٢٨) واته: (بێگومان خوای گەورە دەیەوێت بەم شێوەیە هەموو شتێکتان بۆ ڕوون دەکاتەوە.وە ڕێنمویتـان بکـات بـۆ یاسـاو بەرنامـەکانی پـێش خۆتـان. (کەپێغەمبـەران هێناویانـە... وە تەوبـەو پەشـیمانیتان لـێ وەربگرێت خودا زاناو دانایەوەخوای گەورە دەیەوێت لێتـان خـۆش بێـت لێیـان ببورێت بەلاَم ئەوانەی شوێن کەوتوی ئارەزوەکانیان،دەیانەوێت توشی ئاشـوبوو لادانتان بکەن بەلاَم خوای گەورە دەیـەوێت بـەم بەرنامـە بارتـان سـوك وکارتـان ئاسـان بکـات. چـونکە ئـادەمیزاد بـەلاوازی دروسـت کـراوە (لەبەرامبـەر بەئارەزوەکانی وە خۆڕاگر نی یە.

وە (سفيان الثوري) لـە (تەفسـیرەکەیدا لـە (ابن طاوس) ئـەویش لـە (بـاوکی) یـەوە دەگێڕێتـەوە: ئەگـەر تەماشـای ئـافرەتی بکردایـە خـۆیی پـێ ڕانەدەگیرا.وەلەفەرمودەیـەکی (صـحیح) دا هـاتووە لـە (جـابر) ەوە (ﷺ) دەڵێت: (كان النبي راى امراة فان زينب– رضـي الله عنهـا فقضـى حاجتـة منهـا، وقال (ان المراة تقبل في صورة شيطان،وتد فى صـورة شـيطان،فاذا راى احـدكم امراة فاعجبتة فليات اهلة، فان ذلك يرد مافي نفسة) [1] واتە: (پێغەمبەری خـودا (ﷺ) ئافرەتێکی بینی دواتـر چـوو بـۆلای زینـەبی خێزانـی و جـووت بـوو دواتـر پێغەمبەری خودا فەرمووی:.ئـافرەت هەنـدێ جـار وەکوشـەیتان دێـت و دەچـێت (مەبە ستی خۆنمایش کردن) .جاهەریەکێك لەئێوە ئـافرەتێکی بینـی و سـەرنجی ڕاکێشا بابچێتە لای خێزانی خـۆیی و کـاری جـووت بـوون ئـەنجام بـدات. چـونکە بەمەچی لەدەرونیدابێت دایدەمرکێنێتەوە.

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح) ە (مسلم ٩/ ١٧٧ ـ نووی)

سوودەکانی ئەم فەرموو دەیە:.

یەکەم:پێغەمبەری خودا (ﷺ) ڕێنمایمان دەکات کە هەروەکو چۆن خواردن — جێی خواردن پڕدەکاتەوە. وەجل و بەرگ جێی جل و بەرگ ی تر پڕ دەکاتەوە. بەهەمان شێوەش —کاری سێکسی جێگەی کاری سێکسی پڕدەکاتەوە. واتە کاتێ ئارەزوی سێکسیت بەبینینی ئافرەتێك هوروژا—کەچویتەلای هاوسەرەکەت. چیتر لەو کارە دەربازت دەبێت.

دووەم:چارەسەرکردنی کاریگەری ئافرەتان بەسەر پیاوانەوە یاخود پیاوان بەسەر ئافرەتانەوە.دەشێت هەریەکەیان لەپیاوان و ئافرەتان بەبینینی ڕەگەزی بەرامبەر حەزو ئارەزوی سێکسیان بجولێت.جا بۆ چارەسەرکردنی ئەم حاڵەتە باشترین چارەسەر ئەنجامدانی کاری سێکسی یە لەگەڵ هاوسەرەکانیاندا.لەهەمان کاتدا ئاماژەیەکە بۆلاوان وخۆشەویستان هەروەکو لە (سند) ی (ابن ماجە) دا هاتووە بە (مرفوع) ی (لم یرد للمتحابین مثل النکاح) واتە: (من جگە لەپرۆسەی هاوسەر گیری هیچ چارەسەرێکی ترم نی یە بۆ دوو خۆشەویست) .کەواتە:هاوسەرگیری باشترین چارەسەرە بۆ دوو خۆشەویست و دوو عاشق لەڕوانگەی شەرعەوەوەحەززرەتی (داود—علیە سلام) هەربەهەمان شێوەچارەسەری دەردی عەشقی کردوە بەوەی کەدەستی نەچۆتە تاوانکاری. کاتێ کەئافرەتەکەی چۆتەدڵەوە یەکسەر خواستویەتی و فرە ژنی بەکارهێناوە.١—لەمەزیاتر ئێمە بۆمان نی یە لەسەر ئەم ڕووداوە بنوسین.[1]

[1] - تەواوی ئەم چیرۆکە لەکتێبەکانی تەورات دا(العهد القدیم) هاتووە بەلاّم بەشێویندراوی و دەستکاریەوە. هەرچەندە گومان هەیە لەڕاست و دروستی ئەم چیرۆکە. بۆ ئەم مەبەستە بڕوانە شیکارمان بۆ ئەم چیرۆکە لەکتێبی (تلبیس ابلیس/ص٩٨)ضاثی یەکەم /ضاثی (المکتب الثقافي في القاهرة)

پووچـەڵ کردنـەوەی ڕووداوی (زینـب بـن جحش)، ڕووداوی خـاتو زەینـەب بـەم چەشنە بوو (زید بن حارثة) خزمەتکاری پێغەمبـەری خودابـوو (ﷺ) پێغەمبـەر (ﷺ) (زیـد) ی لەکۆیلـەی و بەنـدەی دەربـاز کـردو سەربەسـتی کرد.دواتـر بـە (زید) یان ووت کوڕی پێغەمبەر. پاشان پێغەمبەر (ﷺ) (زینب بن جحش) ی بـۆ خواسـت کەدەکاتـە پـورزای پێغەمبـەر (ﷺ) بـەلآم دیـار بـوو بەیەکـەوە نەدەگونجاو تەبا نەبوون.چەند جارێك (زیـد) وویسـتی لێـی جیابێتـەوەو تـەلآقی بدات.بەلآم پێغەمبەر (ﷺ) نەی دەهێلآ. دواتر پێغەمبـەر (ﷺ) دلّنیـا بـوو کـە (زید) هـەرلێی جیادەبیتـەوە وویسـتی لـەپاش جیابوونـەوەیان بیخوازێـت. بـەلآم لەترسی دەم و قسەی خەڵکی دەری نەبڕی. لێرەدا خوای گەورە بەدانایی خـۆیی وویسـتی لەشـکاندن یاسـا و عـورفێکی ئـەو سـەردەمە بـوو. کـەبریتی بـوو لـە (بنونیەت) واتە:کەسێك بەتەبـەنی کەسـێکی تـر دەکـات بـەکوڕی خـۆی و چـیتر میرات وهەموو مـافێکی ترهـەبووە.وەك کـوڕێکی سروشـتی.جـاخوای گـەورە بـەم کـارە. واتــە بــەمارە کردنــی (زینــب) لەپێغەمبــەر (ﷺ) ئـەو یاسـایە هـەڵ دەوەشـێنێتەوە.کەدواتر خـەڵکی دەڵێـت پێغەمبـەر (ﷺ) بـۆ خـۆیی مـارەی کردۆتەوە ئەوە ئایەتەکان ئاماژە بەم ڕاستی یە دەکـەن (وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَـمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّـهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَـقُّ أَن تَخْشَـاهُ: الأحـزاب-٣٧) پاشـان دوایـی کـە (زید) جیا بووە وەعیدەی بەسەر چوو خوای گەورە فـەرمانی بەپێغەمبـەر (ﷺ) کرد کەدەبێت بیخوازێت و لەووتەی خەڵکی نەترسێت.

هەر بۆیە پێغەمبـەر (ﷺ) زیـدی نـارد تـاداوای (زینـب) ی بۆبکـات. (زیـد) ڕۆیی بۆلایی و پێی ڕاگەیانـد کەپێغەمبـەر (ﷺ) دەیـەوێت بیخوازێـت (زینـب) یش ووتی (من لە گەڵ فەرمانی خـوداو پێغەمبـەری خـودا هـیچ وەلآمێکـی م پـیّ نیە) . پاشان ڕۆی دوو ڕکات نوێـژی کـرد. خـوای گـەورە لەسـەروی ئاسمانـەوەو

عەرشی مەزننەوە (زەینبی) مارە بڕی لە پێغەمبەر (ﷺ) ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە (فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا: الأعزاب-٣٧) واتە: (کاتێ زەید لێی جیابوەو عیدەی تێ پەڕیی ئێمە (زینب) مان لێ مارە کردی) هەر بۆیە خاتوو زەینەب شانازی بەسەر هاوسەرەکانی تری پێغەمبەردا (ﷺ) دەرکردو پێی دەوتن: ئێوە هەر هەمووتان خزم کەسەکانتان مارەیان بڕین لە پێغەمبەر (ﷺ) بەڵام من خوای گەورە خۆیی مارەی بڕی لەپێغەمبەر (ﷺ) لەسەروی عەرشی مەزننەوە.[1] ئەوەی شایەنی باسە پێغەمبەری خودا (ﷺ) هاوسەرەکانی خۆی زۆر خۆش ویستووە. هەروەکو لە (صحیح) داهاتووە لە (انس) ە دەگێڕێتەوە کەپێغەمبەری خودا (ﷺ) فەرموویەتی (حبب الی من دنیاکم النساء والطیب،وجعلت قرة عینی في الصلاة) [2] واتە: (من لەدنیاکەتاندا ئافرەت و بۆنی خۆشم لاخۆشەویستە وە نوێژم لا وەك بلبیلەی چاوەکانمە) .

جا لەم فەرموو دەیەدا ئەم بڕگەیەیی بۆزیادکراوە.حبب الی دیناکم ثلاث واتە (سێ شت لەدونیاکەتاندا لای من خۆشەویست کراوە) .وە هەروەها (امام احمد) لەکتێبی (الزهد) ئەم بڕگەیەیی بۆ ئەم فەرموو دەیە زیاد کردوە.اصبرعلی الطعام والشراب ولااصبر عنهمن.واتە: دەتوانم ئارام بگرم لەسەر خواردن و خواردنەوە بەلاّ ناتوانم لەسەر ئافرەتان ئارام بگرم.وە جولەکە سەرسەختەکانی دوژمنی حەسودیانی پێ دەبرد وە دەیان ووت هەر لەخەمی مارە کردنی ئافرەتدایە. وەخوای گەورە ڕەدیان دەکاتەوە دەفەرمێت: (أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَآ آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا: النساء -٥٤) واتە: یان هەر ئەوەیە حەسادەت و بەخیلی بەخەلّکی باوەڕدار مەبەن لەسەر ئەوەی خوا لە فەزلّ و بەخشیشی خۆیی بەشی داون

[1] - بۆزیاتر بڕوانە کتێبی (الطیب النووي/بابەتی -علاج العشق).

[2] - ئەم فەرموودەیە (حسن) ە (نسائی - ٧/ ٦١ - ٦٢) و (احمد ٣ - ١٢٨) گێڕایانەتەوە.

(پێغەمبەری (ﷺ) لەنێویاندا هەڵبژێردراوە) خۆ بێگومان ئێمە بەنەوەی ابراهیم کتێبمان بەخشیوە (موسا تەورات و عیسی ئینجیل و بەمحمدیش (ﷺ) قورئان).

هەروەها لەجۆرەها دانایی بەهرە دەرمان کردوونەوە هەندێکیان وەك یوسف داود و سلیمان دەسەڵات و پادشایەکی گەورەمان پێ بەخشیون.[1] ئەوەتا ابراهیم (س.خ) لەگەڵ ئەوەی کە خاتوو سارا کەشاجوانی ئافرەتانی جیهان خێزانی بووە (خاتو هاجرە) شی خۆش ویستووە و دڵشادبووە پێی.وە هەروەها ئەوە (داود) ی پێغەمبەر (س.خ) کە نەوەت و نۆ هاوسەری هەبووە ئافرەتێکی تری خۆش ویست ڕاستەو خۆ ئەویشی خواست و کردی بە سەد هاوسەر.وەئەوەتا (سلێمان) ی پێغەمبەر (س.خ) شەوانە دەچووە لای نەوەت هاوسەری. وەپرسیارین لەپێغەمبەر (د.خ) کە خۆشەویسترین مرۆڤ لات کێیە ؟ ئەویش فەرمووی (عائیشە)[2] واتە خاتوو عایشە یە،وەسەبارەت بەخاتوو (خەدیجە) دەفەرمێت (انی رزقت حبها) واتە من خۆشەویستی خاتو خەدیجەم پێبەخشرا..

خۆش ویستنی ئافرەتان لەتەواوکاری مرۆڤایەتیە (ابن عباس ڕ-خ) دەڵێت خێرو چاکەی ئەم گەلە لەزۆری ئافرەتدایە،وە (امام احمد) دەگێڕێتەوە کە لەکاتی دابەش کردنی غەنیمەکان لە جەنگی (جەلولا) کەتێیدا فارسەکان شکان

---

[1] - (حافظ بن حجر) دەڵێت ئەم برگەیە بەناو بانگە زیادە(ثلاث).هەریەکە لە (امام ابو بکر بن فورك) لە(جزو مفرد) دا وە (امام غزالی) لە(احیا)دا شەرحیان کردوە وە(حافظ) دەڵێت : لەهیچ کام لەمانە برگەی (ثلاث)مان نەبینیوە.

[2] - ئەم فەرموودەیە (صحیح) ەپێشتر باسمان کردوە،وەهەروەها لەفەرموودەیەکدا هاتوە.لەپێغەمبەر(ﷺ) یان پرسی ئەی لەپیاوان کێت خۆش دەوێت،پێغەمبەر (د.خ) فەرمووی (اباها) واتە باوکی خاتور عایشە.٣-ئەم فەرموو دەیە(صحیح)ە (مسلم ١٥/٢٠٩-نووی)گێڕاوێتیەوە

کەنیزەیەکی زۆر جوان درا بە (عبدالله بن عمر) . وە (عبدالله) دەڵێت کەبینیم خۆم پێ نەگیرا لەبەر چاو هەموو خەڵکی ماچم کرد.

تکاکردن لەنێوان دوو عاشق بۆ بەیەك گەیشتنیان بەدروستی

پێغەمبەری خودا (ﷺ) سەرسام بوو بەڕوداوی دوو عاشق وەکەوتۆتە نێوانیانەوە و هەوڵی داوە بەحەلاڵی و درووستی بەیەکیان بگەیەنێت بەلاّم سەرئەنجامی هەوڵەکەی سەرکەوتو نەبوو بە هۆی ڕازی نەبوونی ئافرەتەکەوە ئەمەش لەڕووداوی چیرۆکی (موغیث وبورەیرە) دایە کەکاتێ پێغەمبەر (ﷺ) هەستی بەشەیدای و پەرێشانی (موغیث) کرد کەوەك دێوانە دەگریا بۆ (بوریرە) و لەهەمووشوێنێك داشوێنی دەکەوت. پێغەمبەر (ﷺ) بە (بوریرە) ی فەرموو: (لوراجعتە؟) واتە ئەگەر بکرێت ئەو پیاوە بگەڕێنیتەوە لای خۆت وەك جاران ببنەوە بەهاوسەری یەکتری ؟ بەلاّم بورەیرە پێی ووت:فقال (أتامرني یارسول الله؟) ئایە فەرمانم پێ دەکەیت ئەی پێغەمبەری خودا (ﷺ) ؟ پێغەمبەریش (ﷺ) فەرمووی: (لا انما اشفع) .واتە: نەخێر من تەنها تکاکارم بورەیرە ووتی: (لاحاجة لي بة)، واتە: من هیچ پێویستم پێی نی یە.دواتر پێغەمبەر بە (عباس) ی مامی دەفەرمێت: (یاعباس الاتعجب من حیث بریرة ومن بغضها لە؟) . واتە: ئەی عباس تۆ سەرت سوڕماوە لەخۆشەویستی شەیدای موغیس بۆبورەیرە وەلەڕقی بورەیرە بۆ موغیث؟ لەگەڵ ئەوەشدا کەپێغەمبەر (ﷺ) تکاکاریش بوو بۆی هەروەها ڕێگری لە (موغیث) نەکردوەو نەیفەرمووە نەکەی ئەمە حەرام و قەدەغەیە؟![1]

---

[1] - ئەم فەرموو دەیە(حسن) (ابو داود-٢٢٣١) وە(ابن حاجه-٢٠٧٥) گێراویانەتەوە.

وه پێغەمبــەر (ﷺ) بەیەکســانی هاوســەرەکانی خــۆش دەویســت وه دەیفـەرموو: (اللهم هذا قسمي فيما املك،فلا تلمني فيما لا املك) .واتـه: (خودایه ئەمه دابەش کردنی منه لەوەی دەسەلاتمه وەگلـەیم لـێ مەکـه لـەوەی لەدەرەوەی دەسەلاتی منه لەخۆشەویستی دا) .

وەخوای گەوره دەفەرمێت: (وَلَن تَسْتَطِيعُواْ أَن تَعْدِلُواْ بَيْنَ النِّسَاء وَلَوْ حَرَصْــتُمْ: النســاء-١٢٩) . واته:هــەرگیز ئێــوه نــاتوانن لــەنێوان هاوســەرەکانتاندا دادپەروەرانه ڕەفتار بکەن،هەرچەنده سوریش بن لەسەری..

واته ئێوه لەخۆشەویستی وچـونەلایاندا نـاتوانن دادپـەروەر بـن-بەبـەردەوامی خەلیفەکانی ڕاشدین و خـەڵکانی بـەڕەحم و بەبـەزەیی هەمیشـه تکاکاربوونـه و هەوڵی بەیەکگەیاندنی عاشقانیان داوه بەشێوەیەکی دروست و ڕەوا.هـەروەکو پێشتریش باسمان کرد لەوانه (ابـو بکـر وه عوسمـان) تەنانـەت (علـی کـوڕی ابــی طالــب) یــش ڕۆژێکیــان لاوێکیــان هێنــا بــۆلای کەلــەماڵی یەکێکــدا گرتبویان.بەدز تۆمەت باریان کردبوو (علی) لێـی پرسی:بەسـەرهاتی تـۆ چـی یـه؟ ئـەویش لەوەلامـدا ووتـی: (والله ی مـن بـەهیچ شـێوەیەك دزو جـەردەنیم ڕاسـتەکەیت پـێ دەڵـێم ئـەی پێشـەوای بـڕواداران) لێـرەدا بەپارچـه شـعرێك ئـەوەی ڕاگەیاندکـە: عەشـقی کچـه شـۆخێکی ئـەو بنەماڵەیـەی (الربـاح) بووه.خۆیی پێنەگیراوه وویستویەتی بچێت بـۆ بینینی.کـاتێ کەچۆته ماڵـەوه بۆ ئـەم مەبەسـتەخۆیی حەشـارداوه. دواتـر پێیـان زانیـوەو گرتوویانەووتویانـه ئەم دزه بۆ دزی هاتووه.کاتێ خەلیفـه (علـی) گـوێی لـەم شـعره بـوو یەکسـەر تێگەیشت و بەزەی پێدا هاتـەوه ڕوویـی کـرده (مهلـب بـن ربـاح) وپێـی ووت: ئەو کچه ببەخشه بەولاوه.ئـەویش ووتی:ئـەی پێشـەوای بـڕواداران لێـی بپرسـه

ئەم کورە کێیە تابیناسم؟ لاوەکەش ووتی:من (نهاس بن عیینـه) م. (مهللـب) ووتی ئەوکچەت پێشکەش بێت وەرە بیخوازە.

جارێکیان (معاویە) کەنیزەیەکی کڕی. کـەزۆر شـۆخ و شـەنگ بـوو. (معاویـە) زۆر پێی سەرسام بوو. ڕۆژێکیان گوێی لەو کەنیزەیە بوو چەند دێڕە شـعرێکی چڕی،کەتێیدا دەرکەوت ئەو کەنیزەیە عاشقەو حـەزی بـەپیاوێکی ترە.یەکسـەر (معاویە) بانگی کردو لێی پرسی کـە بەسـەرهاتی چـی یـە؟ کەنیزەکـەش پێـی ڕاگەیاند،کەحـــەزی بەخاوەنەکـــەی پێشـــوتریێتی و عاشـــقی ئـــەوە. (معاویـــە) ڕاســتەوخۆ کەنیزەکـەی نـاردەوە بـۆلای خاوەنەکـەی هەرچـەندە لەدڵیـدا زۆر شیرین بوو.

وە (زمخشـری) لـەکتێبی (الربیـع) دا دەگێڕێتەوەکـە (خـاتو زبیـدە) کـاتێ لـەڕێگادا بـەرەو شـاری (مەکـە) دەچـوو لەسـەر دیوارێك دا. دێـڕە شـعرێکی پێش چاو کەوت کەتێیدا نوسرابوو:

ئـــەرێ لـــە بەنـــدەکانی خـــودا- پیـــاوێکی جـــوامێر نـــی یـــە یـــاخود خـــاتونێکی بەبـــەزەیی کەچـــارەی دەردی دوو عاشـــق بکـــات کـــەوا عـــەقڵ لەدەســـت دەدەن...هەرلـەوێ (خـاتوو زبیـدە) بـەڵێنی دا و نـەزری کـرد کەهـەرکات خـاوەنی ئـەو دێـڕە شـعرە بناسـێتەوە هـەوڵ بەیەکگەیشـتنی بـدات لەگـەڵ عاشقەکەیدا. لەکاتێکدا (خاتوو زبیدە) لە (موزدەلیفە) بـوو گـوێی لـە هـەمان شیعر بووەوە کەکەسێك دەیخوێند.کاتێ بانگیـان کـرد بـۆی.بـینی لاوێکـە وتـی من ئەم شیعرەم وتووە وعەشـقی کچێکی ئـامۆزای خـۆم بوومـە بـەڵام کـەس و کاری بەڵێنیان داوە کەنەم دەنێ... (خاتووزبیدە) لاوەکەی بـردو ڕۆیشـتن بـۆ ماڵی کچەکە بـەردەوام (خـاتو زبیـدە) پـارەی بـۆ زیـاد کـردن هـەتا ناچاری کـردن و ئـەو دوو خۆشەویسـتەی بەیـەك گەیانـدن. (خـاتو زبیـدە) دەڵێـت: کچەکە زۆر زیـاتر شـەیدا تربـوو بـۆ کوڕەکـە پاشـان هەمیشـە (خـاتو زبیـدە)

دەیوت: من بەهیچ شتێك دڵم خۆش نی یە بۆ قیامەتم بەئەندازەی ئەو کارەی ئەو دوو عاشقەم بەیەك گەیاندوە.

(خراطـي) دەڵێـت: (سـلیمان بـن عبـدالملك) خزمـەتکارێك و کەنیزەیـەکی هـەبوو. یـەکتریان خـۆش دەویسـت. جارێکیـان خزمەتکارەکـە پارچـە شـعرێك دەنوسـێت بـۆ خۆشەویسـتەکەی.تێیـدا باسـی ئـەوە دەکـات کـە ئـەم شـەو لـە خەونیـدا پێکـەوە بوونـە لەیـەك ماڵدا...وەکەنیزەکـەش: بـە پارچـە شـعرێك وەڵامی دەداتەوە کەتێیدا باس لەوە دەکات هیوا خـوازە بەیـەك بگـەن. کاتێـك ئـەم بەسـەرهات و شـیعرانە دەگاتـەوە دەسـتی (سـلیمان) هەرچـەندە لـەم ڕووەوە بەتونـد ڕەو ناسـرابوو. یەکسـەر بانگیـان دەکـات و لەیـەکتریان مـارە دەکات و ئازادیان دەکات وە هەرچی پێداویسـتی هەیـە بۆیـان دابـین دەکـات و گوزەرانیان خۆش دەکات.

(جامع بن برخیه) دەڵێت: لە (سعید بن المسـیب) م پرسـی کـەموفتی شـاری (مدینه) بوو: ئایە ئێمە تاوانبار دەبین لە خۆشەویستی یەك کەتوشمان بێـت و بەدەستی خۆمان نەبێت؟ سعید ووتی.تـۆ لەکارێکدا تاوانباریـت کـە بەدەسـتی خۆت بێت.و زاڵبیت بە سەریدا. دواتر (سعید) ووتـی: هێشتا کەس لـەم جـۆرە پرسیارەی لێم نەکردووە وەهەر کەسێکیش بپرسێت هەر بەم شـێوەیە وەڵامـی دەدەمەوە.

عەشقی ئافرەت سێ جۆرە:

١- مایەی چاکەو خوا پەرستی یە:

ئـەم عیشـقەیان مایـەی چـاکەو خـوا پەرسـتی یـە کەعەشـقی هاوسـەرەکەتە کەئەنجامی حەڵاڵی و دروستی نەوەی چاك و ژیانی خۆش دەبەیتە سـەر دەبنـە

قەڵغان بۆ پاراستنی داوێنی و چاوی یەکتری-هەربۆیە ئەم جۆرەعیشقە مایەی خێرو خۆشی یە و لەلای خواو پاشان خەڵکی مایەی رێزو سەر بەرزییە.

٢- مایەی ریسوایی و دورکەوتنەوەیەلەرەحمی خودا:

ئەم جۆرە عیشقە بریتی یە لەعیشقی هاورەگەزی (نێربازی) هەرکەسێك توشی ئەم جۆرە عیشقە بێت ئەو چ لەلای خوای گەورە وە چ لای کۆمەڵگاش ریسواو سەرشۆرو بیّ رێز دەبێت.جوامێری و مەردایەتی لەدەست دەدات. وە هەر ئەم جۆرە عیشقە بوو کەچی بەسەر گەلی پێغەمبەر (لوط) دا هێنا. کە خوای گەورە دەفەرمێت: (لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ: الحجر-٧٢)، واتە: (سوێند بێت بە تەمەنی تۆ پێغەمبەر، ئەوان لە گێژاوی سەر لێشێواوی دا کوێرو مەست و رۆچوون)

چارەسەری ئەم دەردە:

بریتی یە لە گەڕانەوە بۆلای خوای گەورەو بیرکردنەوە لەسزای خوای گەورە لەدۆزەخدا. دواتر بیر کردنەوە لە ریسوایەتی لەم رووەوە کەتوشی مرۆڤ دەبێت لەنێو کۆمەڵگادا.دواتر دڵنیابین کەئەم حاڵەتە-دابەزینە بۆ ئاستی خواتر لە ئاژەڵ.

٣- عیشقی دروست،کەلەدەسەلآتدا نەبێت:

ئەم جۆرە عیشقەیە کەهەر بەبنینی ئافرەتێکی شۆخ و شەنگ بەبیّ مەبەست راستەوخۆ بکەوێتە عیشقەوە. بەلآم بەمەرجیّ ئەو عیشقە توشی سەر پێچی و تاوانکاریت نەکات. ئەمە لەسەروی دەسەلآتی مرۆڤەوەیە کاتیّ زانرا ئەو کەسەی کە عیشقی بوویتە،هاوسەر دارە یاخود ناکرێت بیخوازیت. باشترین کار ئەویە کە پشتی تێبکەیت و لێی دورکەویتەوە رووڵە باشتر بکەیت کە بگونجێت و دروست بێت. گەر نا توشی خەم و پەژارەت دەکات. باشتر وایە

كه ئـارام گـر ياخۆڕاگربيـت و چـاو و داوێنـی خـۆت بپارێزيـت. بەمـەش پـاداش دەدرێيتەوە لەلای خوای گەورە. كەدژی حەزو ئارەزوەكانی خۆت وەستايتەوە و ئارام گربوويت. ڕەزامەندی خوات هەڵبژارد لەتاوانكاری.

خەڵكی لەعيشقدا سیٚ جۆرن:-

هەيە:عيشـق و شـەيدای هـەموو جوانيـەك دەبێـت.وە دڵـی لـە هەموشـوێنێكدا دێوانەو سەرگەردانە.

وەهەيە:تـەنها شـەيداو عەشـقی كەسـێك و جوانيـەك دەبێـت جـا ئـيتر نيـازی بەيەكگەيشتنی هەبێت يان نا...

وەهەيە:تـەنها شـەيداو عەشـقی كەسـێك و جوانيـك دەبێـت كـەدڵنيا بێـت بـە ئاسانی پێی دەگات.جا لەنێو ئەم سیٚ چينەدا عيشقی بەهێزو لاواز هەيە.

جۆری يەكەم:كەسێكی ناسەقام گيرەهەڕۆژەی لەسەر بەزمێكە.وەهـەر سـاتەی بەكەسێكەوە گيرۆدە دەبێت. سەرەتاو كۆتای ديار نی يە.

جۆری دووەم: شەيدايەكی جێگيرەو چەسپاوە،زۆر بەهێزترە لەجۆری يەكـەم- تەمــــەنی خۆشەويســــتەكەی دوورو درێــــژە. بــــەڵام تــــەنها ئــــەوەلاوازی دەكات.كەنيازی گەيشتنی بەعەشيقەكەی نی يە.

جـۆری سـێيەم: لـە هـەر هـەموويان خۆشەويسـتی بـەهێزترو تەمـەن درێـژترو شەيداترە. كەنيازی گەيشـتنی بەخۆشەويستەكەی هەيـە لـە چـوار چێوەيەكی دروستدا.چــونكە نيــازو تــەماحی گەيشــتنی بەخۆشەويســتەكەی مايــەی بەهێزبوونی عيشقەكەيەتی.

پوچەڵ کردنەوەی فەرموودەی عیشق

پاشان دێینە سەر فەرموودەی: (من عشق وكتم،وعف وصبر غفر الله له،وادخلة الجنة) [1] واتە: (هەركەسێك توشی عیشق بێت و شاردێیەوە داوێن پاك و ئارام گربێت،ئەوە خودا لە تاوانەكانی خۆش دەبێت وە بە بەهەشتی شاد دەكات) .

ئەم فەرموو دەیە (سوید بن سعید) دەیگێڕێتەوە وەسەرجەم پێشەوایانی فەرمووده ئەمەیان ڕەت كردۆتەوە.وە (إبن عدی) لە (الكامل) دا دەڵێت: ئەم فەرموودەیە لە سویدەوە دەگێڕێتەوە. وەكەسیش نی یە بڵێت ئەو نەیگێڕاوەتەوە. ئەمە بۆچونی هەریەك لە (بیهقی) و (ابن طاهر) لە (الذخیرة) و (التذكرة) دا هاتووە. وەهەرووەها (ابو فرج ابن الجوزی) یش تەنانەت لە فەرموودە هەڵبەستراوەكاندا (الموضوعات) هێناویێتی.

وە (ابو عبد عبدالله الحاكم) دەڵێت:من ئەم فەرمودەیە ڕەت دەكەمەوە سەرم سوڕماوە لێی كەچەند ئاسانكاری تێدایە. منیش دەڵێم: ڕاستی ئەم فەرموودەیە. بریتی یە لە وتەی (ابن عباس) نەك پێغەمبەری خودا (ﷺ) وە (محمد بن خلف بن المرزبان) دەڵێت: (ابو بكر الازرق) لە (سویدە) وە ئەم فەرموودەیەیی گێڕایەوە بۆمان.گلەیی لە (سویدە) كرد كە ئەم فەرمودەیە نەداتە پاڵ پێغەمبەر (ﷺ) هەر بۆیە لەدوای ئەمە هەر كاتێ باسی ئەم فەرموودەیەیی بكردایە نەیداتەوە پاڵ پێغەمبەر (ﷺ) وە

---

[1] - ئەمە فەرموودە نی یە و (باطل) ە پێشتر باسمان كردووە، بۆ زیاتر ئاشنا بوون بڕوانە لێكۆڵینەوەمان لە سەر كتێبی (روضة المحبين) و (الطب النبوی)

سەرجەم پێشەوایان و زانایانی بواری فەرمووده-ئەم فەرموودەیەیان نەبە (صحیح) یان (حسن) یان...هتد وەر نەگرتووە. پوختەی ئەم بابەتە ئەوەیە کە ئەمە ووتەی (ابن عباس) ە.منیش دەڵێم مەبەستم (ابن القیم) ە. هەروەها (ابو محمد بن حزم) دەڵێت: پرسیان لە (ابن عباس) کەسێ بەهۆیی عیشق و شەیدابییەوە بمرێت؟ (ابن عباس) یش ووتی: (قتیل الهوى لاعقل له ولا قود) واتە: (کوشتەی خۆشەویستی یە. نە عەقڵی هەیەونەخوێنی هەیە) .

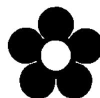
وەپێشتریش باسمان کرد. کەلە (عرفان) گەنجێکیان بۆی هێنا بە هۆی عیشقەوە تەواو لاوازو نەخۆش بوو، پرسی ئەمە چی یەتی ؟ ووتیان تووشی عیشق بووە. ئەویش بەدرێژای شەو و رۆژێك دەیووت بەنا بەخودا دەگرم لەعیشق. وەهەروەها پێغەمبەر (د.خ) لە (صحیح) دا سەر جەم شەهیدەکانی ژماردو پۆلێنی کردون. لەوانە (کوژراو لەبەرەکانی جەنگ و جیهاد،سك ئێشە سوتاوی،ئافرەتی سك پڕ،خنکان لە ئاودا، رووخانی دیوارو شاخ بەسەریدا) [1] کەچی باسی کەسێك ناکات بەهۆیی عیشەوە بمرێت. جا مەبەستی (ابن عباس) لەم ووتەیەدا ئەوەیە کەکەسێك عاشق بێت پێویستە بۆ ئەوەی بچێتە بەهەشتەوە ئارام گرو داوێن پاك و نهێنی پۆشەر بێت، جا ئەگەر کەسێك لەپێناوی خوای گەورە دا ئەم کارانە ئەنجام بدات و لە خوا ترس بێت ئەوا لەپێڕی ئەو کەسانەیە کە خوای گەورە لە حەقیان دەفەرمێت: (وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى: النازعات ٤٠-٤١) واتە: (هەرکەسێك لە خوای گەورە بترسێت، رێگە لە خراپە کاری بگرێت و ملکەچی ئارەزوەکانی نەبێت ئەوە جێگەی بەهەشتی بەرینە) . وەهەروەها

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحیح) ە (صحیح المسلم -١٣/٦٧٩) بە شەرحی نەوەوی.

دەفەرمووێت: (ولمن خاف مقام ربه جنتـــان...الرحمن:٤١) واتـه: (هەرکەسێك لەخوای گەورە بترسێت و ملکەچی بکات ئەوا خەڵاتی دوو باخی هەیە لە بەهەشتدا).

جا داوا دەکەین لە خوای مەزن و پەروەردگاری عەرشی مەزن کەبمان کاتە ئەو کەسانەی کە پشت لـە حەزو ئارەزووەکانیان دەکەن و ڕوودەکەنە خۆشەویستی و ڕەزامەندی و ملکەچی خوای گەورە.

ئامین ئامین یا أرحم الراحمین

الداء والدواء

(الدواء الكافي لمن سُئل عن الدواء الشافي)

الإمام العلامة ابن القيم الجوزية

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی
ڕۆژهەڵات

شوێنی دابەشکردنی :
کتێبخانەی حاجی قادری کۆیی/هەولێر
نرخی (١٠٠٠٠) دینار